
UMBERTO ECO
EFSANEVİ
YERLERİN
TARİHİ
DK

Sherlock Holmes'un dairesine, hiç var olmamış nice beldeler, nice yerler var. Ama genel olarak, bu yerlerin yalnızca bir hikâyecinin ya da şairin düş gücünden doğduğunu biliyoruz. Bunun tam tersine, en eski zamanlardan beri, insanlar Atlantis, Mu, Lemurya, Saba Kraliçesi'nin ülkesi, Rahip Johannes'in krallığı, Mutlular Adaları, Eldorado, Ultima Thule, Hiperborea, Hesperidlerin Bahçesi (Kutsal Kâse'nin saklandığı yer), Haşhaşi Kalesi, Bolluk Ülkesi, Ütopya adaları, Solomon Adası, *Terra Australis* ("Güney Ülkesi"), içi oyuk Yer'in iç yüzeyi ve gizemli yeraltı krallığı Agarta gibi gerçek sanılan yerler üzerine hayaller kurmuştur. Bu yerlerden bazıları, yalnızca büyüleyici efsanelere hayat vermiş ve bu kitapta yer alan nefis görsel tasvirlerden bir kısmının esin kaynağını oluşturmuştur. Bazıları giz avcılarının zihninde bir saplantıya dönüşmüştür. Bu yerlerden bazıları ise, yolculuk ve keşiflerin itici gücü olmuş; böylece dünyanın dört bir yanından gezginler, boş bir hayalin peşine düşüp, başka beldeler keşfetmişlerdir.

Kapak resmi: Thomas Cole, The Voyage of Life: Childhood (ayrıntı), 1842, Washington, National Gallery of Art
Kapak tasarımı: Polystudio.

UMBERTO ECO

EFSANEVİ YERLERİN TARİHİ

EFSANEVİ YERLERİN TARİHİ

Yazan: Umberto Eco
İtalyanca aslından çeviren: Kemal Atakay

Orijinal adı: Storia delle Terre e dei Luoghi Legendari
© 2013, RCS Libri S.p.A., Bompiani

Bu kitap,
Anna Maria Lorusso (editoryal eşgüdüm),
Federica Matteoli (redaksiyon),
Silvia Borghesi (görsel araştırma),
Polystudio, Francesco Messina, Francesca Zucchi, Gianfranco Casula (grafik tasarım),
Sergio Daniotti'nin (teknik uygulama)
katkılarıyla gerçekleştirilmiştir.

Bompiani yayın direktörü: Elisabetta Sgarbi

Genel müdür: Gülgün Çarkoğlu
Yayın direktörü: Deniz Yüce Başarır
Editör: Selahattin Özpalabıyıklar

Türkçe yayın hakları: © Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş.
1. baskı / Haziran 2015 / ISBN 978-605-09-2730-6
Sertifika no: 11940

Çin'de basılmıştır.

Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş.
19 Mayıs Cad. Golden Plaza No. 1 Kat 10, 34360 Şişli - İSTANBUL
Tel. (212) 373 77 00 / Faks (212) 355 83 16
www.dogankitap.com.tr / editor@dogankitap.com.tr / satis@dogankitap.com.tr

UMBERTO ECO
EFSANEVİ YERLERİN TARİHİ

İÇİNDEKİLER

Önsöz 7

1. Düz Yeryüzü ve Antipodlar 11
2. Kutsal Kitap'ın Toprakları 38
3. Homeros'un Toprakları ve Dünyanın Yedi Harikası 65
4. Büyük İskender'den Rahip Johannes'e, Harikalar Diyarı Doğ 97
5. Yeryüzü Cenneti, Mutlular Adaları ve Eldorado 145
6. Atlantis, Mu ve Lemurya 182
7. Ultima Thule ve Hyperborea 223
8. Kutsal Kâse'nin Göçleri 248
9. Alamut, Dağın Yaşlısı ve Haşhaşiler 279
10. Bolluk Ülkesi 289
11. Ütopya Adaları 305
12. Solomon Adası ve Terra Australis 326
13. Yer'in İçi, Kutup Miti ve Agarta 345
14. Rennes-le-Château'nun İcat Edilişi 409
15. Romanlardaki Yerler ve Gerçeklikleri 431

Ekler 463

ÖNSÖZ

Gulliver, Uçan Ada Laputa ile karşılaşıyor, çizim: Jonathan Swift, *Gulliver'in Yolculukları*, Leipzig, yklş. 1910

Bu kitabın konusu, efsanevi topraklar ve efsanevi yerlerdir: topraklar ve yerler, çünkü kimi zaman Atlantis gibi sözcüğün gerçek anlamıyla kıtalar, kimi zaman da ülkeler, şatolar ve (Sherlock Holmes'un Baker Street'i örneğinde) apartman daireleri söz konusu.

Hayali ve kurmaca yerleri konu alan birçok sözlük var (bunların en eksiksiz olanı, Alberto Manguel ile Gianni Guadalupi'nin hazırladıkları dört dörtlük *Hayali Yerler Sözlüğü*'dür), ama biz burada "uydurulmuş" yerleri ele almayacağız, aksi takdirde bu yerlere Madam Bovary'nin evini, *Oliver Twist*'teki Fagin'in inini ya da *Tatar Çölü*'ndeki Bastiani Kalesi'ni dahil etmemiz gerekirdi. Kimi roman mahalleri vardır: Fanatik okurlar, bunların nerede olduğunu saptamaya çalışır, pek bir başarı elde edemezler. Kimi zaman da, gerçek yerlerden esinlenen roman mekânları vardır; okurlar buralarda sevdikleri kitapların izlerini bulmaya çalışırlar, tıpkı *Ulysses* okurlarının her 16 Haziran günü Dublin'deki Eccles Street'te Leopold Bloom'un evinin yerini saptamaya çalıştıkları, artık Joyce Müzesi haline gelen Martello Kulesi'ni ziyaret ettikleri ya da falan eczacıdan 1904'te Leopold Bloom'un satın aldığı limonlu sabundan satın aldıkları gibi.

Hatta, Nero Wolfe'un Manhattan'daki kumtaşı evi gibi, kurmaca yerlerin gerçek yerlerle özdeşleştirildiği olur. Ama burada biz, birçok insan yaşadıkları dönemde ya da daha önce bir yerlerde var olduğuna gerçekten inandıkları için düşlere, ütopyalara ve yanılsamalara yol açan topraklar ve yerlerle ilgileneceğiz.

Bunu belirttikten sonra da, dikkate almamız gereken birçok ayrım var. Artık kesin olarak var olmayan, ama çok eski zamanlarda var oldukları ihtimalini yok sayamayacağımız topraklar üzerine

Fantastik görünüm: Albrecht Altdorfer, *Susanna Yıkanıyor*, 1526, Münih, Alte Pinakothek

efsaneler olmuştur: Aklı başında birçok kişinin son izlerini saptamaya çalıştıkları Atlantis buna bir örnektir. Birçok efsanenin sözünü ettiği ve varlığı (uzak da olsa) kuşkulu olan, gene de bazılarının tamamıyla "manevi" bir varlık atfettikleri Şambala gibi topraklar var. Bir de, Şangri-La gibi yüzde yüz kurmaca anlatı ürünü olan, gene de her sunulana razı turistler için sürekli taklitleri ortaya çıkan topraklar var. Yeryüzü Cenneti ya da Saba Kraliçesi'nin ülkesi gibi yalnızca Kutsal Kitap kaynaklarının varlığını doğruladığı, ama Kristof Kolomb dahil olmak üzere birçok kişinin bunlara inanarak yola çıktığı ve gerçekten var olan beldeler keşfettiği topraklar var. Rahip Johannes'in ülkesi gibi, sahte bir belgenin yarattığı, gene de yolcuları Asya ve Afrika'yı bir uçtan bir uca katetmeye sevkeden topraklar var. Son olarak, günümüzde de, kimi zaman kalıntılar halinde olsa da gerçekten var olan, ama çevresinde bir mitolojinin oluşturulduğu topraklar var; örnek vermek gerekirse: Üzerinde Haşhaşiler'in efsanevi gölgesinin dolaştığı Alamut, artık Kutsal Kâse miti ile bağlantılandırılan Glastonbury ya da yakın tarihli ticari spekülasyonlar sayesinde ünlenen Rennes-le-Château ve Gisors. Kısacası, efsanevi topraklar ve yerler çeşitli türlerden olup ortak tek bir özellikleri vardır: İster kökeni çağların karanlığında yitip giden çok eski efsanelere bağlı olsunlar, ister modern bir icadın ürünü, bu topraklar ve yerler çeşitli inanç hareketleri yaratmıştır.
Bu kitapta, bu hayallerin gerçekliği ele alınıyor.

1

DÜZ YERYÜZÜ VE ANTİPODLAR

T Haritası:
La Fleur des Histoires,
1459-1463, Paris,
Fransa Milli Kütüphanesi

Değişik mitolojilerde yeryüzü değişik -çoğu zaman Yunan tanrıçası Gaia gibi insanbiçimli- şiirsel biçimlere bürünür. Bir Doğu efsanesine göre, yeryüzü bir balinanın sırtı üzerinde duruyor, balinayı bir kaya üzerindeki boğa, kayayı ise toz ayakta tutuyormuş. Tozun altında, büyük sonsuzluk okyanusu dışında ne olduğunu kimse bilmiyormuş. Efsanenin başka çeşitlemelerinde, yeryüzü bir tosbağanın sırtı üzerinde durur.

DÜZ YERYÜZÜ İnsanlar, Yer'in biçiminin nasıl olduğunu "bilimsel olarak" düşünmeye başladıklarında, Antikçağlılar için Yer'in daire biçiminde olduğunu varsaymak son derece gerçekçiydi. Homeros'a göre, dairenin etrafı okyanusla çevrili, üzeri gökkubbeyle kaplıydı. Ve Presokratiklerin, metinleri aktaranlara bağlı olarak kimi zaman kesinlikten uzak ve çelişkili fragmanlarından bir sonuca varmak gerekirse, Thales'e göre yeryüzü düz bir daireydi, Anaksimandros'a göre silindir biçimindeydi, Anaksimenes ise bir tür hava yastığı üzerinde yüzen okyanusun çevrelediği düz bir yüzeyden söz ediyordu.

Öyle görünüyor ki, bir tek Parmenides Yer'in küre biçiminde olduğunu sezmiş, Pythagoras da mistik-matematiksel nedenlerle küre biçimli olduğunu öngörmüştü. Yer'in yuvarlaklığına dair daha sonraki kanıtlar ise, empirik gözlemlere dayanıyordu; bu konuyla ilgili olarak bkz. Platon ve Aristoteles'in metinleri.

Küre biçimiyle ilgili kuşkular, Demokritos ve Epikuros'ta da devam eder ve Lucretius Antipodlar'ın varlığını kabul etmez, ama genel olarak sonraki bütün Antikçağ boyunca Yer'in küre biçimli olduğu artık tartışmasız kabul edilir. Doğal olarak, Ptolemaios Yer'in

yuvarlak olduğunu biliyordu, aksi takdirde yerküreyi üç yüz altmış meridyen derecesine bölemezdi. Eratosthenes de Yer'in yuvarlak olduğunu biliyordu; nitekim İÖ 3. yüzyılda, yaz gündönümünde öğleyin, aralarındaki mesafe bilinen İskenderiye ile Syene (Assuan, Asvan) kuyularının dibine yansıyan güneşin farklı eğimine bakarak, Yer'in çevresini oldukça iyi bir yakınsamayla hesaplamıştı.

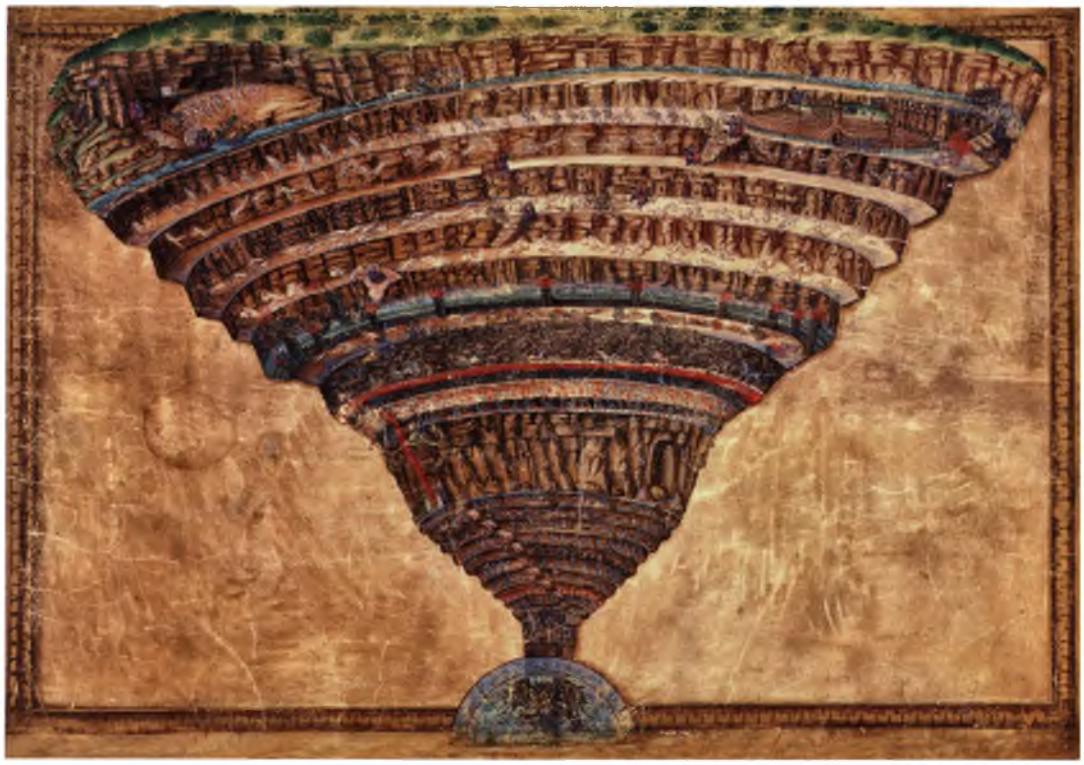
Hâlâ internette dolaşan birçok efsaneye karşın, Ortaçağ bilginlerinin hepsi, Yer'in bir küre olduğunu biliyorlardı. Bir lise bir öğrencisi bile, kolaylıkla şu çıkarsamada bulunabilir: Dante, huni biçimindeki cehenneme girip öteki taraftan çıkıyor ve Araf dağının eteklerinde bilinmeyen yıldızları görüyorsa, Yer'in yuvarlak olduğunu çok iyi biliyor demektir. Ama yalnızca birkaç adı anmak için belirtelim ki, Origenes ve Ambrosius, Albertus Magnus ve Aquinolu Tommaso, Roger Bacon ve Johannes de Sacrobosco da aynı görüşteydiler.

7. yüzyılda Sevillalı İsidorus, (bir bilimsel titizlik modeli olmasa da) ekvatorun uzunluğunu seksen bin stadion olarak hesaplıyordu. Ekvatorun uzunluğu sorununu çözmeye çalışan kişi, bariz olarak, Yer'in yuvarlak olduğunu bilir ve buna inanır. Kaldı ki, İsidorus'un ölçüsü, yaklaşık olmakla birlikte, günümüzdeki ölçülerden çok farklı değildir.

Öyleyse niçin uzun bir süre, başlangıçtaki Hıristiyan dünyasının Yunan astronomisinden uzaklaşıp düz Yer fikrine döndüğüne inanıldı? Ve bugün hâlâ birçok kişi, bilim tarihi üzerine çok ciddi kitapların yazarları bile, buna inanıyorlar?

Bir deney yapmaya çalışalım ve bir kişiye, hatta aydın bir kişiye şunu soralım: Kristof Kolomb, batıdan doğuya ulaşmayı hedeflediğinde neyi kanıtlamaya çalışıyordu ve Salamanca bilginleri ısrarla neyi kabul etmiyorlardı? Birçok durumda, yanıt şu olacaktır: Kolomb, Yer'in yuvarlak olduğunu varsayıyordu, Salamanca bilginleri ise Yer'in düz olduğunu ve kısa bir mesafe gittikten sonra üç karavelanın kozmik uçuruma yuvarlanacağını varsayıyorlardı.

Çeşitli mezheplerin evrimciliğe karşı koymasından rahatsızlık duyan 19. yüzyıl laik düşüncesi, (patristik ve skolastik) bütün Hıristiyan düşüncesine Yer'in düz olduğu fikrini atfetmiştir. Kiliselerin, Yer'in yuvarlaklığı hakkında nasıl yanılmış iseler, türün kökeni

Sandro Botticelli, "Cehennem Burgacı", *İlahi Komedya* için çizim, yklş. 1480, Vatikan, Vatikan Kütüphanesi

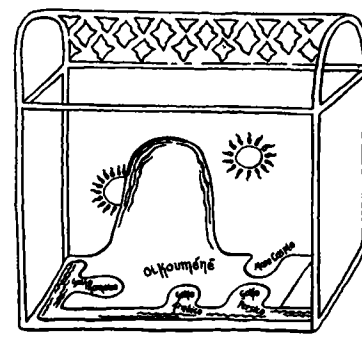
hakkında da öyle yanılabileceklerini kanıtlamak söz konusuydu. Dolayısıyla, Lactantius gibi bir 4. yüzyıl Hıristiyan yazarının, *Tanrısal İlkeler* adlı kitabında, Yer'in yuvarlak olduğunu öne süren pagan teorilere karşı çıkması fırsat bilinip istismar edildi. Lactantius'un itirazının nedeni, Kutsal Kitap'ta evrenin mişkan ["mesken", "çadır tapınak"] örneği üzerinden, yani dörtgen biçiminde betimlenmesiydi; bu itirazın bir nedeni de Lactantius'un, insanların baş aşağı yürümek zorunda kalacakları Antipodlar'ın var olduğu fikrini kabul edememesiydi.

Son olarak, 6. yüzyıl Bizans coğrafyacısı Kosmas İndikopleustes'in, *Hıristiyan Topografyası* adlı eserinde, gene Kutsal Kitap'taki mişkanı düşünerek, kozmosun dörtgen olduğunu ve düz Yer zemininin üzerinde bir ahit sandığının durduğunu öne sürdüğü keşfedilmişti.

Kosmas'ın modelinde *stereoma*, yani gökkubbe perdesi, eğik tavanı görmemizi engeller. Onun altında *oikumene* ya da üzerinde ya-

şadığımız bütün toprak uzanır. Okyanusun üzerinde yayılan bu toprak, gözle görülmeyen, kesintisiz bir bayırdan, bir dağın yükseldiği kuzeydoğuya doğru çıkar: Bu dağ öyle yüksektir ki, gözümüz varlığını algılayamaz ve doruğu bulutlara karışır. Meleklerin hareket ettirdiği güneş –yağmurlar, depremler ve öteki bütün atmosferik olaylar da meleklerin sayesinde olur– sabah doğudan güneye doğru, dağın önüne geçip dünyayı aydınlatır, akşam ise yeniden batıya yükselip dağın ardında yok olur. Ay ile yıldızlar, bunun tersi döngüyü tamamlarlar.

Jeffrey Burton Russell'ın (1991) ortaya koyduğu gibi, hâlâ okullarda okutulan önemli birçok astronomi tarihi kitabında, Ptolemaios'un yapıtlarının bütün Ortaçağ boyunca bilinmediği (bu, tarihsel olarak yanlıştır) ve Kosmas'ın kuramının Amerika'nın keşfine kadar baskın görüş haline geldiği belirtilir. Oysa Kosmas'ın Yunanca metni (Yunanca, Hıristiyan Ortaçağ'da yalnızca Aristoteles felsefesiyle ilgilenen az sayıda çevirmenin bildiği bir dildi), Batı dünyasına ancak 1706'da tanıtılmış ve İngilizcesi 1897'de yayımlanmıştır. Hiçbir Ortaçağ yazarı bu metni bilmiyordu.

Evrenin, mişkan (tapınak) biçiminde yeniden-kurulması: Kosmas İndikopleustes, *Hıristiyan Topografyası*

Ortaçağ'ın Yer'i düz bir daire olarak düşündüğü nasıl iddia edilebildi? Sevillalı İsidorus'un –ki, daha önce gördüğümüz gibi, ekvatordan söz ediyordu– elyazmalarında, T haritası olarak bilinen bir harita vardır. Bu haritada üst kısım, yukarıdaki Asya'yı gösterir, çünkü efsaneye göre yeryüzü cenneti Asya'da bulunuyordu. Yatay çizgi bir yanda Karadeniz'i, öte yanda Nil'i, dikey çizgi ise Akdeniz'i gösterir. Dolayısıyla, dairenin soldaki dörtte birlik kısmı Avrupa'yı, sağdaki dörtte birlik kısmı da Afrika'yı gösterir. Dünyayı çepeçevre büyük okyanus halkası kuşatır.

Liébanalı Beatus'un *Vahiy Üzerine Yorumlar*'ında yer alan haritalardan da, Yer'in bir daire gibi görüldüğü izlenimini ediniriz. *Vahiy Üzerine Yorumlar*, 8. yüzyılda yazılan, ama Mozarap minyatürcülerin daha sonraki yüzyıllarda minyatürlerle bezedikleri bir me-

T Haritası:
Bartholomeus Anglicus, *Şeylerin Özellikleri Üzerine*, 1372

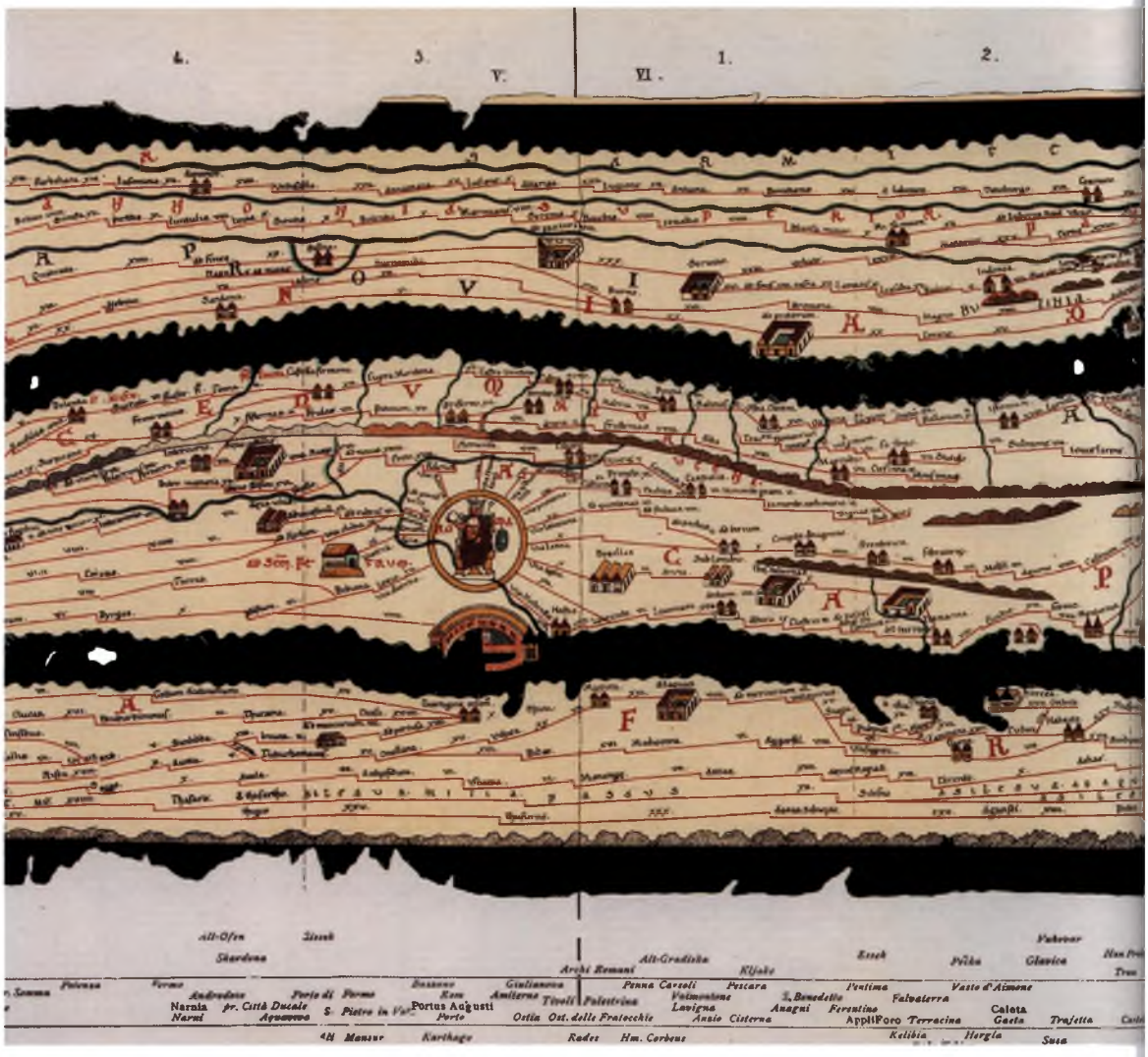
Sonraki sayfalar:
Dünya Haritası:
Apocalypse de Saint-Sever (Saint-Sever Manastırı'nda yazıya geçirilen "Beatus'un Vahiy Yorumu"), 1086, Paris, Fransa Milli Kütüphanesi

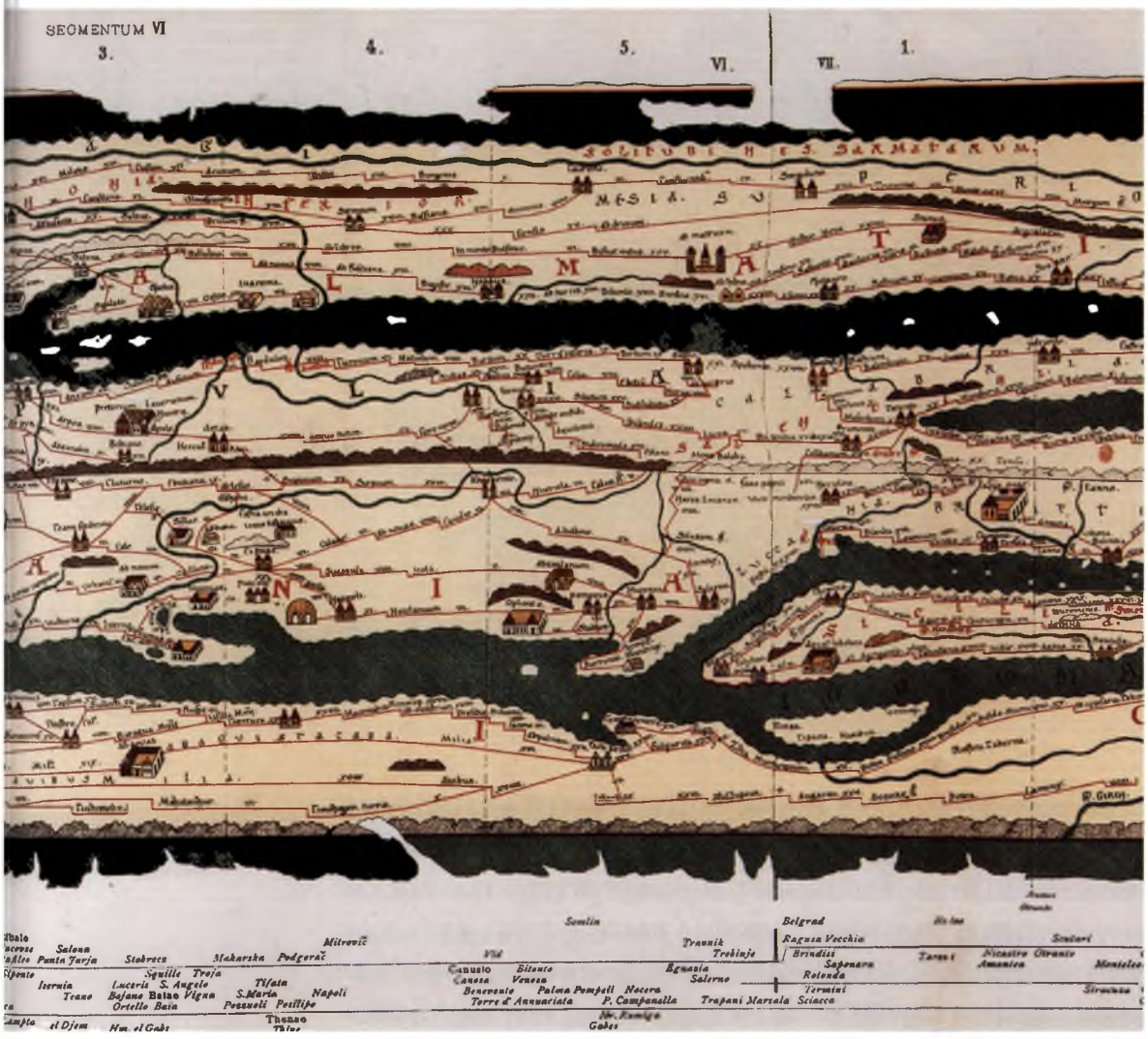
tin olup, Romanesk manastırlar ve Gotik katedraller sanatını büyük ölçüde etkilemiştir. Minyatürlerle bezeli sayısız başka elyazmasında bu kitabın model alındığını görebiliriz. Yer'i yuvarlak kabul eden kişilerin, düz bir Yer'in görüldüğü haritalar yapmaları nasıl mümkün oluyordu? Bunun ilk açıklaması şudur: Biz de öyle yapıyoruz. Bu haritaların düz oluşunu eleştirmek, günümüzdeki herhangi bir atlasın düz oluşunu eleştirmek gibi olacaktır. Kartografik projeksiyonun yalın ve geleneksel biçimidir bu.

TRIO
BORIAS Aquilo
DESERTA ARENOSA
ALBANIA
GENS SOLCI
GALATIA
CAPPADOCIA
CILICIA
MINOR
ASIA
MACEDONIA
THESSALONICA
EPIRUM
ACAIA
SINUS ADRIATICUS
ROMA
PANNONIA
DACIA
SARMATICA
GALLIA BELGICA
FRANCIA
GALLIA LUGDUNI
AQUITANIA
PROVINCIA
SEPTIMANIA
GALLICIA
TRASCIUS CIRCIUS
KORUS AGRESTIS
SEPTEN TRIO

GENS SERES
ASIA
MAIOR
ARABIA
IUDEA
EGIPT SUPERIOR
EGIPT INFERIOR
LIBIA
MARE
INSULAE
FORTUNATARUM
LIPS AFRICUS
MERIDIES

Ama başka unsurları göz önünde bulundurmalıyız. İlk unsur için, Lactantius'un açtığı mişkan biçimli evren tartışmasından haberdar olan, ama Antikçağlıların Yer'in yuvarlaklığı üzerine görüşlerini de bilen Aziz Augustinus'a bakalım. Augustinus'un vardığı sonuç şudur: Kutsal Kitap'taki mişkan betimlemesinin etkisinde kalmamak gerekir, çünkü bilindiği gibi, Kutsal Kitap sık sık mecazlar yoluyla konuşur ve belki de Yer yuvarlaktır. Ama Yer'in yuvarlak olup olmadığını bilmek ruhumuzu kurtarmaya yaramadığına göre, soruyu görmezlikten gelebiliriz. Bu, sık sık ima edildiği gibi, bir Or-

Peutinger Haritası'ndan ayrıntı, 12. yüzyıl kopyası

taçağ astronomisinin olmadığı anlamına gelmez. 12. ile 13. yüzyıllar arasında Ptolemaios'un *Almagest*'i, daha sonra Aristoteles'in *Gökyüzü Üzerine*'si çevrilir. Hepimizin bildiği gibi, Ortaçağ okullarında öğretilen *Quadrivium* derslerinden biri astronomiydi. Nitekim, Johannes de Sacrobosco'nun 13. yüzyılda Ptolemaios'tan yararlanarak yazdığı *Tractatus de Sphaera Mundi*, sonraki birkaç yüzyıl boyunca tartışmasız bir otorite olacaktır.

Ortaçağ büyük yolculukların çağı olmakla birlikte, uygun haritalar çizme olanağı yoktu, çünkü yollar bakımsız ve harap hal-

Harita: Lucas Brandis, *Rudimentum Novitiorum* (Yeni Başlayanların El Kitabı), Lübeck 1475, Oxford, Oriel Koleji Kütüphanesi

deydi, ormanların içinden geçerek yol almak, su yollarını belki de o dönemin kaçak yolcu taşıyıcılarından birine güvenerek aşmak gerekiyordu. Haritalar, Santiago de Compostela'ya giden *Hac Yolcuları Rehberi*'ndeki bilgiler gibi, sadece yol göstericiydi ve aşağı yukarı şöyle diyorlardı: "Roma'dan Kudüs'e gitmek istiyorsan, güney istikametinde ilerle ve yolda birilerine danış." Şimdi, eski tren tarifelerinde bulunan demiryolu haritasını zihninizde canlandırmaya çalışın. Milano'dan Livorno'ya gitmek zorundasınız ve Cenova'dan geçmek zorunda olduğunuzu öğreniyorsunuz: Kendi içinde apaçık olan bu bağlantılar dizisinin hiçbirinden, İtalya'nın biçimi tam olarak çıkarılamaz. İstasyona gitmesi gereken kişiyi, İtalya'nın kesin biçimi ilgilendirmez. Romalılar, bilinen dünyanın her şehrini birbirine bağlayan bir dizi yol açmışlardı, ama işte Peutinger Haritası'nda (harita, adını, onu yeniden keşfeden Peutinger'den alır) bu yollar böyle gösteriliyordu: Üst kısım Avrupa'yı, alt kısım Afrika'yı gösterir, ama tam da demiryolu haritasındaki durumla karşı karşıyayızdır.

Hartmann Schedel'e göre dünya haritası: *Schedel Dünya Tarihi*, Nürnberg 1493

Bu haritada yolların nereden hareket edip nereye ulaştığını görebiliriz, ama ne Avrupa'nın biçimini tahmin edebiliriz, ne Akdeniz'in, ne de Afrika'nın. Elbette, Romalılar çok daha kesin coğrafi kavramlara sahip olsalar gerekti, çünkü Akdeniz'de her yöne sefer yapıyorlardı, ama bu haritayı çizerken haritacıları Marsilya ile Kartaca arasındaki uzaklık değil, daha çok, Marsilya'yı Cenova'ya bağlayan bir yol olduğu bilgisi ilgilendiriyordu.

Bunun ötesinde, Ortaçağ yolculukları düşseldi. Ortaçağ daha çok, olağandışı şeylere olan ilgiyi karşılamaya yönelik ansiklopediler, *Imagines mundi* (Evren İmgeleri) üretir, uzak ve erişilmez ülkeleri anlatır. Ve bütün bu kitapları, sözünü ettikleri yerlere hiç gitmemiş kişiler yazmıştır, çünkü o dönemde geleneğin gücü, deneyimden önemliydi. Haritanın amacı, Yer'in biçimini göstermek değil, karşılaşılabilecek şehirleri ve halkları tek tek sıralamaktı.

Ayrıca simgesel temsil, empirik temsilden daha önemliydi. 1475 tarihli *Rudimentum Novitiorum* (Yeni Başlayanların El Kita-

bı) haritasında, minyatür sanatçısını ilgilendiren, Kudüs'e nasıl ulaşıldığı değil, Kudüs'ü Yer'in merkezinde göstermektir. Üstelik bütün bunlar, aynı dönemin haritalarında İtalya ile Akdeniz zaten oldukça iyi tasvir edilirken olmaktadır.

Son bir gözlem: Ortaçağ haritaları, bilimsel bir işleve sahip değildi, halkın efsane isteğine karşılık veriyordu. Demek istediğim, bugün kuşe kâğıda basılı dergilerin bize uçan dairelerin varlığını göstermeleri ve televizyonda bize Piramitleri uzaylı bir uygarlığın yaptığını anlatmaları ile aynı işlevi görüyorlardı. Gene 1493 tarihli *Schedel Dünya Tarihi* haritasında, kartografik olarak kabul edilebilir bir gösterimin yanında, o yörelerde yaşadıkları varsayılan gizemli canavarlar tasvir edilir.

Öte yandan, astronomi tarihi ilginçtir. Epikuros gibi büyük bir maddecinin, ölümünden sonra da çok uzun süre varlığını sürdüren –o kadar ki, Gassendi'nin 17. yüzyılda hâlâ tartıştığı– bir fikri vardı. Her durumda Lucretius'un *De Rerum Natura*'sı bu fikre tanıklık eder: Güneş, ay ve yıldızlar (çok ciddi nedenlerden ötürü), duyularımızca algılandıklarından ne daha büyük ne daha küçük olabilirler. Bu yüzden Epikuros, güneşin çapının yaklaşık otuz santimetre olduğu sonucuna varıyordu. Çok eski kültürlerden bazıları düz Yer'e gerçekten inanırken, günümüzde birçok kişi, tarihsel bilgilerimizin bugünkü durumuna ters düşecek şekilde, Antikçağ ve Ortaçağlıların Yer'in düz olduğuna inandıklarını varsayıyor. Burada görülüyor ki, efsane eğiliminde modernler, atalarını geçmiş durumdalar. Hâlâ Kopernik varsayımına karşı kitaplar yazan ya da Voliva örneğinde olduğu gibi, Yer'in düz bir daire olduğunu savunan modernler ve çağdaşlardan söz etmiyoruz bile, üstelik bu kişilerin sayısı sanıldığından fazladır (eğlenceli bir kaynakça için bkz. Blavier 1982 ve Justafré).

Malluslu Krates'e göre Antipodlar: Konrad Miller, *Ortaçağ Dünya Haritaları*, Stuttgart 1895

ANTİPODLAR Pythagorasçılar, Yer'in evrenin merkezinde bile olmadığı karmaşık bir gezegenler sistemi geliştirmişlerdi. Güneş de periferide yer alıyor ve küre şeklindeki bütün gezegenler ortadaki bir ateşin çevresinde dönüyorlardı. Ayrıca, her küre dönerken müzik gamında bir ses çıkarıyordu; ses olguları ile astronomi olguları arasında tam bir karşılıklılık kurmak için, var olmayan bir gezegen bile devreye sokulmuştu: Karşı-Yer. Bizim yarıküremizden görülemeyen bu Karşı-Yer, yalnızca Antipodlar'dan görülebiliyordu. Platon'un *Phaidon*'unda şu öne sürülür: Yer çok büyüktür ve biz, başka halklar Yer'in başka kesimlerinde yaşayabilsinler diye, onun yalnızca küçük bir parçasını işgal ederiz. Malluslu Krates, İÖ 2. yüzyılda bu fikri yeniden ele alır; Krates'e göre, kuzey ve güney yarıkürede canlıların yaşadıkları ikişer kara parçası vardı, bunları haç şeklindeki büyük su kanalları birbirinden ayırıyordu. Krates, güneydeki kıtalarda yaşam olduğunu, ama buralara erişemediğimizi varsayıyordu. İS 1. yüzyılda Pomponius Mela, daha sonra sözünü edeceğimiz Taprobane Adası'nın, bilinmeyen güney ülkesinin bir tür dağlık burnunu temsil ettiğini öne sürüyordu. Vergilius'un *Georgicalar*'ında, Lucanus'un *Pharsalia*'sında, Manilius'un *Astronomica*'sında, Plinius'un *Doğa Tarihi*'nde Antipodlar'ın varlığına göndermeler vardır.

Ama bu topraktan söz ederken, bariz olarak şu soru kendini gösteriyordu: Orada oturanlar, başları aşağıda, ayakları yukarıda, boşluğa yuvarlanmadan nasıl yaşayabiliyorlardı?[1] Bu varsayıma, Lucretius gibi bir erken dönem yazarı bile karşı çıkar. Elbette, Antipodlar'ın en kararlı karşıtları, Lactantius ve Kosmas İndikopleustes gibi Yer'in yuvarlak olduğunu yadsıyan kimselerdi. Ama Augustinus gibi sağduyulu biri de, baş aşağı insanlar fikrine katlanamıyordu. Bunun bir nedeni de şuydu: Antipodlar'da insanların var olduğu kabul edilirse, Âdem'in soyundan olmayan ve Hz. İsa'nın insanlığı kurtarışından nasibini almamış varlıklar düşünmek gerekecekti.

Antipodlar sorununu eksiksiz olarak anlatan bir çalışma için bkz. Moretti (1994). Ayrıca bkz. Broc (1980).

Gelgelelim, daha İS 5. yüzyılda Macrobius, yerkürenin öteki tarafında gayet iyi yaşayabilen varlıklar inancında mantıksız hiçbir yan olmadığını kanıtlamak için makul kanıtlar ortaya koy-

Lambert de Saint-Omer, *Liber Floridus* ("Çiçekler Kitabı") Lat. Ms. 8865, f. 45*r*, 12. yüzyıl, Paris, Fransa Milli Kütüphanesi. İmparatorun elindeki yerküre, bir T haritasını gösterir

muştu. Lucius Ampelius'u, Manilius'u, hatta *Morgante* adlı yapıtında (gündemdeki polemiğe son derece duyarlı olan) Pulci'yi aynı konumda buluruz. Tam da Hıristiyanlıktaki kurtuluşun evrenselliğini açıklayamadığı için Antipodlar'a karşı duyulan güvensizlik, Macrobius'tan sonra da devam etmiştir. Macrobius'un yaklaşımını heretik kabul eden papa Zacharias, İS 748'de "sapık ve alçak öğreti"den söz ediyor, keza Lautenbachlı Manegold 12. yüzyılda bu öğretiye hâlâ şiddetle karşı çıkıyordu. Buna karşılık, Ortaçağ genel olarak Antipodlar fikrini kabul eder: Concheslu Guillaume'dan Albertus Magnus'a, Tilburyli Gervasius'tan Pietro d'Abano ve Cecco d'Ascoli'ye ve (belli bir kararsızlık payı bırakarak) Kolomb'un yolculuğuna esin kaynağı olan *Imago mundi*'si ile Pierre d'Ailly'ye kadar. Ve doğal olarak Dante Alighieri, Yer'in öteki tarafına, baş aşağı boşluğa yuvarlanmadan çıkabildiği, hatta Yeryüzü Cenneti'ne ula-

Lambert de Saint-Omer, *Liber Floridus* ("Çiçekler Kitabı"), Lat. Ms. 8865, f. 35*r*, 12. yüzyıl, Paris, Fransa Milli Kütüphanesi. Sağda *Australis* bölgesi ya da Antipodlar

şabildiği Araf dağını yerleştirdiğine göre Antipodlar'a inanıyordu.

Antipodlar, daha Roma döneminde, bilinmeyen topraklara doğru yayılmanın gerekçesini oluşturmuştu; bu fikir, modern çağın coğrafi keşifleriyle geri döner. En azından Kolomb'dan sonra, Antipodlar hakkındaki kararsızlık artık sona erer, çünkü insanlar güney yarıkürenin daha önce erişilmez olduğu kabul edilen topraklarını tanımaya başlarlar ve Vespucci onlardan, doğrudan tanıklığın rahatlı-

Deniz canavarları: Sebastian Münster, *Cosmographia Universalis* (Kozmografi), Basel 1550

ğıyla söz eder. Olsa olsa 18. yüzyıla kadar varlığını sürdürecek olan yeni bir fikir kendini göstermeye başlar: Yerkürenin en güneyinde bir Terra Australis'in bulunduğu fikri. Ama ondan başka bir bölümde söz edeceğiz.

Ne var ki efsanenin, Antipodlar erişilebilir olduğunda bile, çok eskilere uzanan ve başka birçok tanıklığın yanı sıra Sevillalı İsidorus'ta da tanıklığını bulduğumuz bir başka yönü, varlığını korumaya devam eder: İnsanlar barınmıyorsa, Antipodlar her durumda canavarların toprağıdır. Ortaçağ'dan sonra da kâşifler (Pigafetta dahil olmak üzere), yolculukları sırasında efsanenin anlattığı korkunç ve biçimsiz ya da iyi ama tuhaf varlıkları bulmaya hep hazır olacaklardır: Bugün bile, bilimkurgu anlatıları onları, artık her ayrıntısı bilinen Yer'in dışına çıkarmak için, *bug-eyed monsters* ("böcek gözlü canavarlar") ya da sevgi dolu E.T. olarak başka gezegenlere yerleştirirler.

Tosbağa

STEPHEN HAWKİNG
Zamanın Kısa Tarihi [1988]

Bir zamanlar ünlü bir bilim adamı (bazılarına göre Bertrand Russell), astronomi konulu bir halk konferansı vermiş. Dünyanın nasıl Güneşin çevresinde döndüğünü, aynı şekilde Güneşin de, galaksimiz olarak bilinen uçsuz bucaksız yıldızlar kümesinin merkezi çevresinde geniş bir dönüşle döndüğünü anlatmış. Konferansın sonunda, salonun arkasında oturan ufak tefek yaşlı bir kadın ayağa kalkıp şöyle demiş: "Bize anlattıklarınızın hepsi palavra. Aslında dünya, dev bir tosbağanın sırtında duran düz bir dairedir." Bilim adamı, yanıt vermeden önce üstünlük taslayarak gülümsemiş: "Peki, tosbağa neyin üzerinde duruyor?" Yaşlı kadın karşılık vermiş: "Çok zekisiniz, genç adam, gerçekten çok zekisiniz, ama her tosbağa bir diğerinin üzerinde duruyor!"!"

Presokratiklerde düz Yer

ARİSTOTELES
[İÖ 4. yüzyıl]
Gökyüzü Üzerine, 294a

Bazıları [Yer'in], düz ve davul şeklinde olduğunu düşünüyorlar. Ve kanıt olarak şunu gösteriyorlar: Güneş doğduğunda ya da battığında, Güneşin Yer tarafından gizlenen kısmının kenarı, eğimli değil düzdür, oysa Yer küre biçiminde olsaydı, sekantın kavisli olması gerekirdi [...] Bazıları ise, yeryüzünün su üzerinde durduğunu belirtiyorlar. Aslında, bu bize ulaşan en eski öğreti olup, Miletoslu Thales'e atfedilir. Thales'e göre yeryüzü, tahta ya da benzeri başka herhangi bir madde gibi su üstünde yüzebildiği için, sabit kalır. Gerçekten de, bu [tahta ve benzeri] cisimlerden hiçbirinin doğası, havada kalmaya uygun değildir, ama su yüzeyinde kalmaya uygundur.

HIPPOLYTUS
[İS 2.-3. yüzyıl]
Bütün Sapkınlıkların Çürütülmesi I, 6

(Anaksimandros'a göre) Yer asılı durur ve hiçbir şey onu tutmaz [...] İçi boş olan Yer yuvarlaktır ve taştan bir sütuna benzer; biz onun iki yüzünden birinde yaşıyoruz, diğer yüzü öteki taraftadır..

HIPPOLYTUS [İS 2.-3. yüzyıl]
Bütün Sapkınlıkların Çürütülmesi I, 7

Düz biçimli Yer'i hava taşır, tıpkı güneş, ay, ve öteki yıldızlarda olduğu gibi: Bunların hepsi ateş tabiatlı olup, düz biçimleri nedeniyle havada durur [...] Anaksimenes, bazılarının savunduğunun aksine, yıldızların Yer'in altında değil, (kepin başımızı çevrelemesi gibi) çevresinde hareket ettiklerini belirtir [...] Güneşin gözden yitmesinin nedeni, Yer'in altına geçmesi değil, Yer'in daha yüksek bölgelerince örtülmesidir.

Yerküre

PLATON [İÖ 5.-4. yüzyıl]
Phaidon, 99c ve 109a

"Kimi Yer'in çevresine bir burgaç koyarak, Yer'in göğün hareketinin etki-

siyle sabit durduğunu varsayıyor; kimi Yer'in altına, sanki Yer düz bir tepsiymiş gibi, dayanak olarak havayı koyuyor" [...]
"Öyleyse, şundan eminim" dedi [Sokrates]. "İlk olarak, eğer Yer yuvarlaksa ve göğün ortasında duruyorsa, ona düşmemesi için ne hava gerekir, ne benzeri başka herhangi bir güç. Onu tutmak için, göğün her kısmının eşit, Yer'in de kusursuz dengede olması yeterlidir.
Gerçekten de, dengede duran bir nesne, ona denk yapıda bir şeyin ortasına koyulduğunda, ne bir yana ne ötekine az ya da çok eğilmez, tekbiçimli olduğu için eğilmeden sabit kalır."

Dünyayı pergelle ölçen Tanrı tasvirinde yerküre: *Bible Moralisée*, yklş. 1250

ARİSTOTELES
[İÖ 4. yüzyıl]
Gökyüzü Üzerine II, 14, 298a

Öte yandan, yıldızlarla ilgili gözlemlerimiz, yalnızca Yer'in küre biçiminde olduğunu değil, boyutlarının da çok büyük olmadığını belirgin kılar. Güneye ya da kuzeye doğru konumumuzu az da olsa değiştirdiğimizde, ufuk çemberinde gözle görülür bir değişiklik olur. Bu yüzden, başımızın üstünde bulunan yıldızlar önemli ölçüde değişir ve kuzeye ya da güneye doğru gittiğimizde gördüklerimiz aynı yıldızlar değildir. Bazı yıldızlar Mısır'da ya da Kıbrıs yakınlarında görülebilir iken, kuzey bölgelerinde görülemezler. Üstelik, kuzey bölgelerinde hep görülen yıldızlar, daha önce sözünü ettiğimiz yerlerde doğup batarlar.
Bu gözlemlerden açıkça anlaşılıyor: Yer küre biçimindedir, ama aynı zamanda boyut olarak çok büyük değildir. Aksi takdirde, bu kadar küçük bir yer değiştirmenin etkileri, bu kadar çabuk kendini göstermezdi.

DIOGENES LAERTIUS
[İS 2.-3. yüzyıl]
Filozofların Yaşamları IX, 21

Parmenides, Yer'in küre biçiminde olduğunu ve evrenin merkezinde bulunduğunu ortaya koyan ilk kişidir.

DIOGENES LAERTIUS
[İS 2.-3. yüzyıl]
Filozofların Yaşamları
VIII, 24-25

Aleksandros [Polyhistor], *Filozofların Ardılları* adlı yapıtında, *Pythagoras'ın Anıları*'nda aşağıdaki öğretileri de bulduğunu belirtir [...]
Evren canlı, akıllı, küre biçimli [olup], ortada bulunan Yer'i kuşatır; Yer de küre biçimlidir ve dört bir tarafında yaşayanlar vardır. Sonra Antipodlar da vardır ve bizim için aşağıda olan, onlar için yukarıdadır.

Evren, bir mişkandır

KOSMAS İNDİKOPLEUSTES
[6. yüzyıl]
Hıristiyan Topografyası III, 1 ve 53

Tufandan sonra, Tanrı'ya bir meydan okuma oluşturan Babil Kulesi'nin yapıldığı dönemde, çok yükseklere ulaşan insanlar, aralıksız olarak yıldızları gözlemlemeye koyulduklarında, ilk kez hataya düşüp göğün küre biçiminde olduğu fikrine kapıldılar [...] Tanrı, Musa'ya, Sina'da gördüğü örneğe göre bir mişkan –bütün evrenin imgesi olacak bir tapınak– yapmasını buyurdu. Bunun üzerine Musa, mişkanı inşa etti; elinden geldiğince evrenin biçimini taklit etmeye çalıştı. Şu şekilde: Uzunluğunu otuz, genişliğini on arşın yaptı; araya bir perde koyarak tapınaktan iki alan çıkardı. Alanlardan ilkine Kutsal Yer, perdenin ardındaki ikincisine ise, En Kutsal Yer adı verildi. Dış tapınak, kutlu Havari'ye göre, Yer'den gökkubbeye uzanan görülür evrenin imgesiydi. Orada, kuzey kısmında bir masa bulunuyordu ve masanın üzerinde on iki ekmek vardı. Yer'in temsili olan masada, çeşit çeşit meyve vardı: Her bir meyve, yılın on iki ayından biri içindi. Masayı çepeçevre Okyanus denen denizin tasvir edildiği dalgalı bir pervaz kuşatıyordu ve Okyanus'un çevresinde öte dünyayı temsil eden bir karış eninde bir çerçeve vardı: Orada, doğuda cennet yer alır ve ilk göğün kemer biçimindeki iki ucu, her yandan Yer'in uç noktalarına yaslanır. Ve son olarak, Musa güney kısmına, güneyden kuzeye Yer'i aydınlatan bir şamdan ve bu şamdana, haftayı göstermek, keza gökyüzündeki bütün bilginleri temsil etmek için yedi kandil koymuştur.

Mişkan biçiminde evren: Kosmas İndikopleustes, *Hıristiyan Topografyası*, Ms. Plut. 9.28, f. 95v, Floransa, Medici-Lorenzo Kütüphanesi

Voliva'nın düz Yer'i

LOUIS SPRAGUE DE CAMP VE WILLY LEY
Efsanevi Topraklar [1952]

Büyük keşif yolculuklarından önceki dönemin düşünürleri, hâlâ öne sürebilecekleri, genellikle Kutsal Kitap'ın otoritesine, daha doğrusu onların Kutsal Kitap'a dair yorumlarına dayalı birkaç kanıta sahipken, düz bir dünya kavramını yeniden yürürlüğe sokmaya yönelik daha sonraki girişimler en baştan akamete uğramıştır. Bu girişimlerin en yakın tarihli ve hiç kuşkusuz en ünlü olanı, 1906 ile 1942 arasında, Illinois'de Zion Hıristiyan Katolik Apostolik Kilisesi'nin başı Wilbur Glen Voliva eliyle gerçekleştirilmiştir. Tarikatın kurucusu, John Alexander Dowie adında, ufak tefek, tezcanlı bir İskoçtu. Dowie, inancın yenilenmesini amaçlayan bir derneği hayata geçirmek için, Avustralya'daki kendi özerk pastörlük görevinden vazgeçmişti. 1888'de, derneğin bir şubesini kurmak üzere İngiltere'ye doğru yola çıkmış, ama Amerika Birleşik Devletleri'nden geçerken, daha yeşil otlakların kokusunu duymuş ve hemen Chicago'da bir kilise kurmuştu.

Kovuşturmaya uğrayınca, yaklaşık altmış kilometre kuzeydeki Zion'a geri çekilmek zorunda kalmış, orada yaklaşık yirmi yıl boyunca, "manevi danışmanlık" yetenekleri, ayrıca ticari becerisi ve her tür kötü alışkanlığa -bunların arasına sigarayı, istiridyeyi, tıp ve yaşam sigortasını da katıyordu- karşı sarsılmaz direnişi sayesinde, hiçbir engelle karşılaşmadan faaliyetlerini sürdürmüştü.
Dowie'nin çöküşü, kendini III. İlyas -başka bir deyişle, peygamber İlyas'ın ikinci bedenlenmesi (ilk bedenlenme Vaftizci Yahya olsa gerektir)- ilan edip New York'a saldırmayı denemesiyle başlamıştır. Bu amaçla, sekiz trene doluşan takipçileriyle birlikte, günahkâr metropole gelmiş ve Madison Square Garden'ı bir haftalığına kiralamıştır. New Yorklular, kalabalık kitleler halinde mucize adamı görmeye koşmuş, ama karşılarında, koyu İrlanda aksanıyla bağırıp çağıran, art arda hakaretler sıralayan bir tür Noel Baba bulmuşlardı. Sonunda canları sıkılmış, tehditler, hakaretler savurma niyetindeki peygamberi öylece bırakıp gitmişlerdi. Ama "imtiyazlı hisse senetleri" (aslında % 10 faizli hisse senetleri) satışıyla, Dowie kendi yazgısını kendi belirledi: Bu satış da, önceden satılmış olan hisse senetleri üzerinden faiz ödenmesini gerektiriyordu.
Kaçınılmaz olduğu üzere, Dowie matematik yasalarının tuzağına düşmüştü. Üstelik, kamusal yaşamdan uzaklaşıp çekilmeyi düşündüğü bir çiftlik almak üzere gittiği Meksika'da iken, düşüncesizlik ederek Wilbur Voliva'yı vekili olarak atamıştı.
Voliva, tarikatın yöneticileri arasında bir isyan örgütlemek için, yetkilerinden yararlandı ve tek bir darbeyle Dowie'yi gücünden ve parasından yoksun bıraktı. III. İlyas, bundan kısa bir süre sonra öldü. Ardılı Voliva, sert görünümlü, gür kaşlı, yakışıklı bir adamdı. Meslek hayatına Indiana eyaletindeki bir çiftlikte yamak olarak başlamış, kilise papazı olmuş, sonra kendini Dowie öğretisine adamak için rahip giysisini çıkarıp atmıştı. Voliva'nın ödün vermez yönetimi altında, Zion cemaatinin zaten kasvetli, son derece katı yasaları daha da katılaştırıldı. Dolayısıyla, şehrin çamurlu yollarında sigara içerken ya da sakız çiğnerken yakalananlar, hapse atılma riskiyle karşı karşıya kalıyordu. Voliva, Dowie'yi saf dışı ettikten sonra, cemaatin bozulan mali durumunu yeniden düzenledi ve bunu o kadar iyi yaptı ki, 1930'a doğru, Dowie'nin kurduğu dantel fabrikasının yanı sıra bir boya ve bir şekerleme fabrikasını ve başkalarını içeren Zion sanayi kuruluşlarının kârı, yıllık 6 milyon dolara ulaştı [...]
Voliva'nın kozmogonisi, daire biçiminde bir Yer kavramını içeriyordu: Ortada Kuzey Kutbu bulunuyor ve Yer'in kenarını çepeçevre buzdan bir duvar kuşatıyordu. Yer'in çevresini dolaşanlar (Voliva kendisi de bunu pek çok kez yapmıştı), dairenin merkezi etrafında halkalar çizerek ilerliyorlardı. Buzdan duvarın ötesinde, cehennemliklerin Antarktika'sına karşılık gelen ne olduğu sorulduğunda, Voliva: "Bunu bilmek gerekmez" karşılığını veriyordu. Daha sonra Voliva'ya, onun kuramsal yaklaşımına göre, Antarktika kütup yuvarlağının (ve onunla birlikte Antarktika kıtası sahil şeridinin) yaklaşık 68.000 kilometre olması gerektiği söylendiğinde (oysa Antarktika'nın çevresini dolaşanlar, çok daha sınırlı uzaklıklardan söz ediyorlardı), Voliva konuyu değiştirmekle yetiniyordu.

Kosmas İndikopleustes'e göre Antipodlar

Antipodlar

ARİSTOTELES [İÖ 4. yüzyıl]
Metafizik I, 986a

On sayısı göründüğü kadarıyla kusursuz olduğu ve kendinde bütün sayıları içerdiği için, onlar [Pythagorasçılar] gökyüzünde hareket eden cisimlerin de on tane olması gerektiğini belirtiyorlardı. Ama yalnızca dokuz gökcismi göründüğü için, sonuçta bir onuncuyu, Karşı-Yer'i devreye sokuyorlardı.

ARİSTOTELES [İÖ 4. yüzyıl]
Gökyüzü Üzerine II,13, 293a

Pythagorasçılar, merkezde ateşin olduğunu, Yer'in ise, yıldızlardan biri olduğu için, merkezin çevresindeki dairevi hareketiyle, geceyle gündüzü meydana getirdiğini belirtiyorlar. Ayrıca, bizimkine karşı bir başka Yer oluşturuyor, ona "Karşı-Yer" adını veriyorlar.

MARCUS MANILIUS
[İÖ 1. yüzyıl - İS 1. yüzyıl]
Astronomica I, 236-246, 377-381

Yeryüzünün çevresinde çeşitli
insanlar ve hayvan türleri yaşar;
gökte ise kuşlar.
[Yer'in] Bir kısmı kuzeye çıkar,
yaşanabilir diğer kısmı güney
bölgelerine uzanır:
Ayağımızın altında durur, ama onlara
yukarıda duruyormuş gibi
görünür,

Augustinus, Antipodlar'ın varlığını tartışıyor: *Tanrı'nın Şehri*, Ms. Fr. 8, f. 163*v*, Nantes, Belediye Kütüphanesi

çünkü toprak eğimini belli etmez, kürenin yüzeyi de hem yükselir hem alçalır.
Güneş bizde batarken, bu bölgeye bak, orada yeni gün uyandırır uyuyan şehirleri.
Ve ışıkla, yeniden işleri, uğraşları getirir bu topraklara; biz geceye gömülüp uykuya terk ederiz bedenimizi:
bu iki kısmı deniz ayırıp birleştirir dalgalarıyla. [...]
Onların [güney takımyıldızlarının] altında dünyanın bir başka kısmı uzanır, bizim erişemediğimiz.
Ve bilmediğimiz insanlar, hiç geçmediğimiz beldeler vardır orada:
Bizim güneşimizden ışık alırlar ve gölgeleri bizimkilerin zıddıdır, yıldızlar sollarından batıp
Sağlarından doğar, bizimkinin tersi bir gökyüzünde.

LUCRETIUS [İÖ 1. yüzyıl]
De Rerum Natura I, 1052 ve devamı

Bu konuda, Memmius, bazılarının öne sürdüğü görüşlere inanma sakın:
Onlara göre, her şey içe, merkeze doğru yönelir, bu yüzden dünyanın doğası, dışarıdan hiçbir darbe almadan sağlam durur. En üstteki ve en alttaki kısımlar hiçbir yöne dağılmaz, çünkü hepsi merkeze eğilimlidir (herhangi bir şeyin kendisine dayanabileceğine inanırsan eğer). Antipodlar'daki bütün ağır gövdeler, yukarı yönelir ve tıpkı suda yansıdığını gördüğümüz görüntüler gibi yere baş aşağı yaslanmış halde uzanırlar. Aynı ölçütten yola çıkarak şunları öne sürerler: Hayvanlar tepetaklak yürür, ama nasıl bedenlerimiz kendi güçleriyle esîrin yüksek alanlarına uçamıyorsa, onlar da Yer'den göğün altta duran uçurumlarına düşmezler. Bu kişilere göre, o yaratıklar güneşi gördüklerinde, biz gecenin yıldızlarını görürüz. Bu yaratıklar bizimle sıralı olarak mevsimleri paylaşır, bizim günlerimizle eşzamanlı geceler geçirirler.
Ama bu budala kişilerin zihinlerine kof bir mantık telkin ediyor, başlangıçta yanlış bir akıl yürütme ile kabul ettikleri bu varsayımları.

LACTANTIUS [3.-4. yüzyıl]
Tanrısal İlkeler III, 24

Peki, ayaklarımızı bastığımız yerin karşı noktasında Antipodlar'ın olduğunu düşünenlere ne demeli?
İnandırıcı bir şeyler mi söylüyorlar, yoksa birileri, ayakları başlarından yukarıda insanların olduğuna inanacak kadar mantıksız mı?
Ya da bizde sırt üstü uzanan şeylerin orada sallandığına? Orada tahılların ve ağaçların baş aşağı büyüdüğüne? Yağmurun, karın, dolunun aşağıdan yukarı düştüğüne?
Asma bahçelerin Dünyanın Yedi Harikası'ndan biri olduğu söylenmişti, oysa bu filozoflar asma tarlalar, asma denizler, asma şehirler ve dağlar hayal ediyorlar. Hangi akıl yürütme onları Antipodlar'a inanmaya götürdü acaba? Yıldızların seyrinin doğuya doğru olduğunu, güneş ile ayın her zaman bir yandan batıp ötekinden doğduğunu herhalde görmüşlerdir. Ama bunların seyrini hangi yasanın düzenlediğini ya da batıdan doğuya nasıl döndüklerini anlamadıkları için, gökyüzünün her yana doğru asılı durduğunu varsaydılar.. ve dünyanın bir top gibi yuvarlak olduğunu, göklerin gökcisimlerinin hareketiyle uyum içinde döndüğünü ve böylece

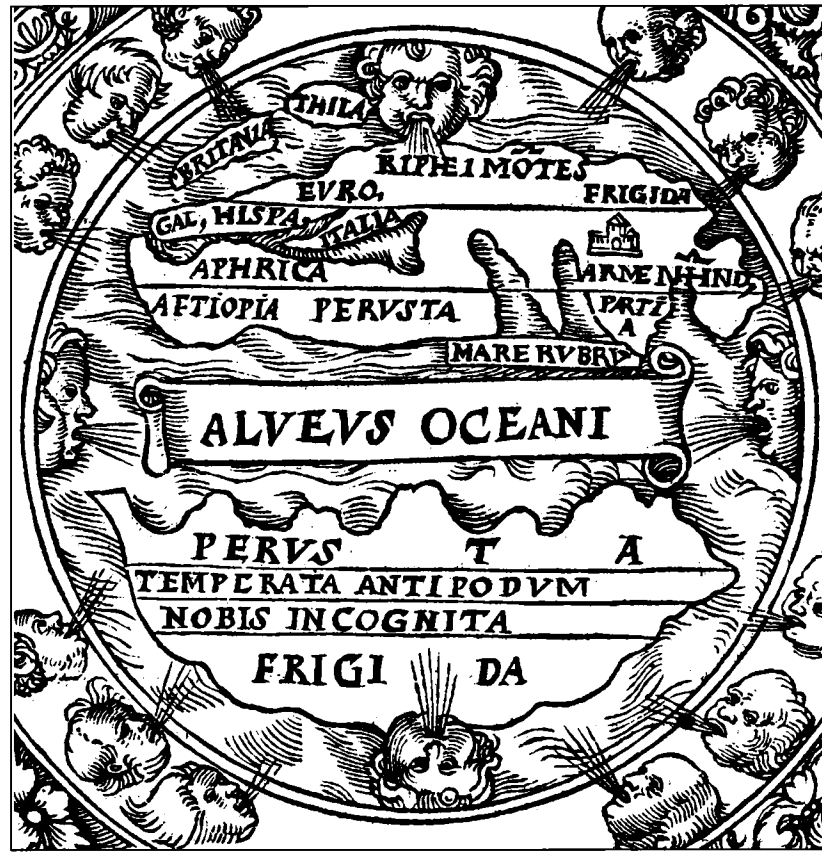
güneşin ve yıldızların Yer hareketinin hızı dolayısıyla geriye, doğuya doğru döneceğini kabul ettiler.

KOSMAS İNDİKOPLEUSTES
[6. yüzyıl]
Hıristiyan Topografyası I, 14-20

Demek ki, yüzsüzlükte, o da bir şey mi, insafsızlıkta kimseden geri kalmamak için, birbirleriyle yarışıyor ve yüzleri kızarmadan, (küresel) yerin öteki tarafında yaşayan insanların var olduğunu söylüyorlar.
Aklı karışan biri itiraz edip onlara: "Öyleyse, güneş Yer'in altına mı gidiyor?" diye sorduğunda, hemen, alaydan çekinmeden, Yer'in öteki tarafında, başları aşağıda Karşı-Yer Halkının var olduğunu ve ırmakların bizimkilere göre ters yönde aktığını söylüyorlar.
Ve hakikatin değişmez yasalarını izlemek yerine (bu yasalar, safsataların boşunalığını gösterir, anlaşılmaları kolaydır, Tanrı korkusuyla doludurlar ve onları bilgelikle izleyenler için kurtuluşu güvence altına alırlar), her şeyi altüst etmeye gayret ediyorlar...
Kaldı ki, Antipodlar sorununu daha iyi inceleyecek olursak, dedikoducu kadınlara özgü bu hikâyelerin hemen maskesi düşer. Farz edelim ki, bir insanın ayakları bir başkasının ayaklarının tersi noktada olsun ve bu iki ayak onları karada, denizde, havada ya da her neresi ise orada desteklesin. Nasıl olup da bu iki kişinin ikisi birden dik duracaklardır? Nasıl olup da biri doğaya göre yaşarken, öteki doğaya aykırı (baş aşağı) yaşayacaktır? Üstelik, yağmur her ikisinin üzerine yağdığına göre, her ikisine de yukarıdan aşağı yağdığı söylenebilir mi? Bir durumda yukarıdan aşağıya, ötekinde aşağıdan yukarıya ya da yüze doğru ya da içeriden veya dışarıdan yağmayacak mı? Gerçekten de, Antipodlar'ı düşünebiliyorsak, anti-yağmuru da düşünebilmemiz gerekir. Öyleyse, tutarsız, düzensiz ve doğaya aykırı şeyleri savunan bu saçmalıklarla alay etmeye hakkımız var demektir...

AUGUSTINUS [İS 354-430]
Tanrı'nın Şehri XVI, 9

Güneşin bizde batarken orada doğduğu, insanların bizim konumumuza göre ters konumda bulundukları Antipodlar'la, yani Yer'in karşı tarafındaki insanlarla ilgili efsanelere gelince, bunlara inanmayı gerektiren hiçbir kanıt yoktur. Tarih bilgisinin doğrulamadığı bu görüşler, akıl yoluyla geliştirilen bir varsayıma dayanır, onun da gerekçesi şudur: Yer gökkubbede asılı olduğundan, bir yarısında ne kadar alan varsa öteki yarısında da o kadar alan vardır. Bundan yola çıkarak, Yer'in altta olan öteki kısmında da insanların yaşayabileceğini düşünüyorlar. Ne var ki, bu kişiler bir noktayı göz önünde bulundurmuyorlar: Dünyanın yuvarlak ve küre biçimli olduğu varsayılsa ya da bilimsel olarak kanıtlansa bile, bundan Yer'in öteki kısmının su yığınından bağımsız olduğu sonucu çıkmaz, öyle olsa bile, bu zorunlu olarak o kısımda insanların yaşadığı anlamına gelmez. Şu var ki, tarihsel gerçekleri anlatarak kendi kehanetlerinin doğruluğunu kanıtlayan Kutsal Kitap kesinlikle yalan söylemediğine göre, bazı insanların uçsuz bucaksız Okyanus'u aşıp bu kısımdan o kısma ulaşabildiklerini, tek bir insandan gelen insan soyunu oraya da götürebildiklerini söylemek çok saçma olur.

Macrobius, *Scipio'nun Rüyası Üzerine Yorum*, 1526. Okyanus'tan sonra "bizim bilmediğimiz" (*nobis incognita*) Antipodlar toprağı tasvir edilir

MACROBIUS [5. yüzyıl]
Scipio'nun Rüyası Üzerine Yorum II, 5, 23-26

Bu düşünce, şu noktada hiçbir kuşkuya yer bırakmaz: Yer'in, altımızda olduğunu varsaydığımız kısmında da, o tarafın [yarıkürenin] ılıman bölgeleri, çepeçevre aynı minval üzere ılıman değildir. Dolayısıyla, aşağıda birbirinden farklı, gene insanların yaşadığı iki bölge bulunur. Şu halde, bu kanıya itiraz etmeyi yeğleyen biri varsa, neye dayanarak saptamamızı kabul etmediğini bize söylesin. Gerçekten de Yer'in, üzerinde yaşadığımız bu kısmında, yere bastığımızda başımızın üstünde göğü gördüğümüz için, güneş bizim için doğup battığı için, çevremizi kuşatan ve içimize çekerek soluduğumuz havadan yararlandığımız için varlığımız mümkün oluyorsa, niçin aşağıda aynı koşullara sahip başka yeryüzü sakinlerinin var olmadığına inanalım?
Aslında, yukarıda sözünü ettiğimiz bu aşağıdaki yeryüzü sakinlerinin aynı havayı soluduğunu kabul etmemiz gerekir, çünkü aynı ılıman iklim, aynı çevre boyunca onların bölgelerinde de hüküm sürer: Bizde doğarken onlarda batan, onlarda batarken bizde doğan, aynı güneştir. Bizim gibi onlar da yere basar, başlarının üstünde hep göğü görürler. Yer'den göğe düşme korkuları da olmayacaktır, çünkü hiçbir şey

yukarıya doğru düşemez. Aslında, bize göre aşağısı, yeryüzünün olduğu yere doğru ise ve yukarısı göğün olduğu yer ise (bizce, söylenmesi bile gülünç bir şey), onlar için de yukarısı, aşağıdan bakışlarını yönelttikleri yer olacak, üstlerinde duran bölgelere düşmeleri de asla mümkün olmayacaktır. Şunu da belirtmek isterim: Aralarında en eğitimsiz olanları bile, gene de bizimle ilgili aynı şeyleri biliyor, şu an olduğumuz yerde yaşayabileceğimize inanamıyorlardır, biri onların altındaki bölgede ayakta durmaya çalışıyorsa, sonunda düşeceğinden emindirler. Buna rağmen, içimizden hiç kimse, göğe düşmekten korkmamıştır. Demek ki, onlarda da yukarıya doğru düşme durumunda olan kimse yoktur; çünkü "bütün ağırlıklar, kendilerine özgü bir güçle", Yer'e doğru "çekilirler" (Cicero, *Scipio'nun Rüyası* 4, 3).

LUCIUS AMPELIUS

[İS 3. yüzyıl]
Liber Memorialis VI

Yerküre, göğün altında durur ve insanların yaşadığı dört bölgeye ayrılır. İlkinde biz yaşarız, ikincisinde –karşı tarafta olanı– yaşayanlara Karşı-Yer Halkı denir. Öteki iki bölge, ilk ikisinin zıddı noktada olup, orada oturanlara Antipodlar adı verilir.

LUİGİ PULCİ [1432-1484]

Morgante XXV, 228-233

Rinaldo geldiği yeri tanıyınca –daha önce gördüğü için– Astarotte'ye sordu: "Söylesene, bu işaretin amacı neydi?"
Astarotte yanıtladı: "Eski ve asılsız bir hata yüzünden, asırlarca bilinmeden kalan, 'Herakles Sütunları' denmiş buraya: güya sütunları geçen birçokları yitip gitmiş.

Bil ki boştur bu görüş, çünkü yeryüzü yuvarlak olsa da, öteye seyredebilir gemiler, su her yerde düz olduğu için.
Daha kabaydı o dönemde insan soyu,
öyle ki utanabilirdi Herakles o işaretleri koyduğu için: çünkü öteye geçecek gemiler.

Aşağı gidebilirsin, öteki yarıküreye, çünkü merkeze doğru çekilir her şey.
Yer, ilahi bir sır ile, eşsiz, asılı durur yıldızlar arasında ve aşağıda şehirler vardır, kaleler ve devletler; ama eski insanlar bunları bilmiyordu.
Görüyorsun: Güneş, acele ediyor ilerlemek için, sana söylediğim yere, çünkü aşağıda bekliyorlar onu.
[...]
Antipodlar denir o halka; Güneş'e, Jüpiter'e, Mars'a taparlar, sizin gibi bitkileri, hayvanları vardır ve sık sık büyük savaşlar yaparlar aralarında."

Rinaldo dedi ki: "Madem söz buraya geldi, Astarotte, bir şey daha söyle bana: Âdem'in soyundan mı bu insanlar
Ve niçin boş şeylere tapılıyor orada?
Bizim gibi kurtulabilir mi onlar da?"
Astarotte dedi ki: "Artık ötesini sorma, çünkü bundan ötesini söyleyemem, sence de görgüsüzce değil mi soruların?"

"Öyleyse, yan mı tutmuş bu yönden Kurtarıcı'nız, Âdem sırf siz Hıristiyanlar için mi yaratılmış, sizin sevginiz yüzünden mi çarmıha gerilmiş İsa?"
"Bil ki, herkes haç yoluyla kurtulur; belki, uzun günahkârlıktan sonra,

Metopeler Ustası, *Antipodlar*, kabartma, Modena, Modena Katedrali Taş Eserler Müzesi

insanlar gerçek Tanrı'ya tapacaklar hep birlikte ve her biri merhameti bulacak onda."

LAUTENBACHLI MANEGOLD [1040-1119?]
Kölnlü Wolfhelm'e Karşı Kitap, 1103 (*Patrologia Latina* 155, sütun 153-155)

İnsanların yaşadığı dört bölgenin var olduğu, hiçbirinin doğal yoldan diğerleriyle iletişim imkânının olmadığı fikri kabul edildiğinde; söyle bana, [özellikle] Macrobius'un, bizim yaşadığımız bölgenin ötesinde var olduklarını söylediği [...], kurtuluş bilgisi kendilerine ulaşmamış ırkları dışta tutarsak, kutsal apostolik Kilisenin akla göre doğruladığı şey –yani Kurtarıcı İsa'nın [...] bütün insan soyunun kurtuluşu için geldiği– nasıl gerçek olabilir?

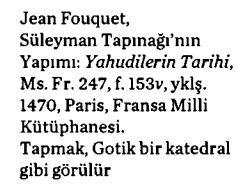
ANTONIO PIGAFETTA
Dünya Çevresindeki İlk Yolculuğun Anlatımı [1524]

Malucolu yaşlı kaptanımız, yakınlarda Arucheto adında bir adanın olduğunu söyledi; Aruchetolu erkeklerle kadınlar bir arşından uzun değilmiş, ama kendileri kadar büyük kulakları varmış. Birini kendilerine yatak yapıyor, diğeriyle üstlerini örtüyorlarmış. Kafaları kazılı, çırılçıplak dolaşıyor, çok koşuyorlarmış ve tiz bir sesleri varmış. Yer altındaki mağaralarda yaşıyor, şeftali ve ağaç ile kabuğu arasında yetişen, beyaz ve kurutulmuş kişniş gibi yuvarlak, *ambulon* denen bir şey yiyorlarmış. Ama güçlü su akıntıları ve çok sayıda sığ yer olduğu için oraya gitmedik.

2

KUTSAL KİTAP'IN TOPRAKLARI

KAYIP KABİLELER Kutsal Kitap'taki Filistin'in ve çevresindeki toprakların coğrafyasını çok iyi biliriz. Eriha ve Beytlehem, keza Sina, Taberiye Gölü ve Musa ile halkının geçtiği Kızıldeniz bugün de mevcuttur. Buna karşılık, Kutsal Kitap anlatısında adı anılan bazı yerlerin coğrafyası efsane halesine bürünmüştür.

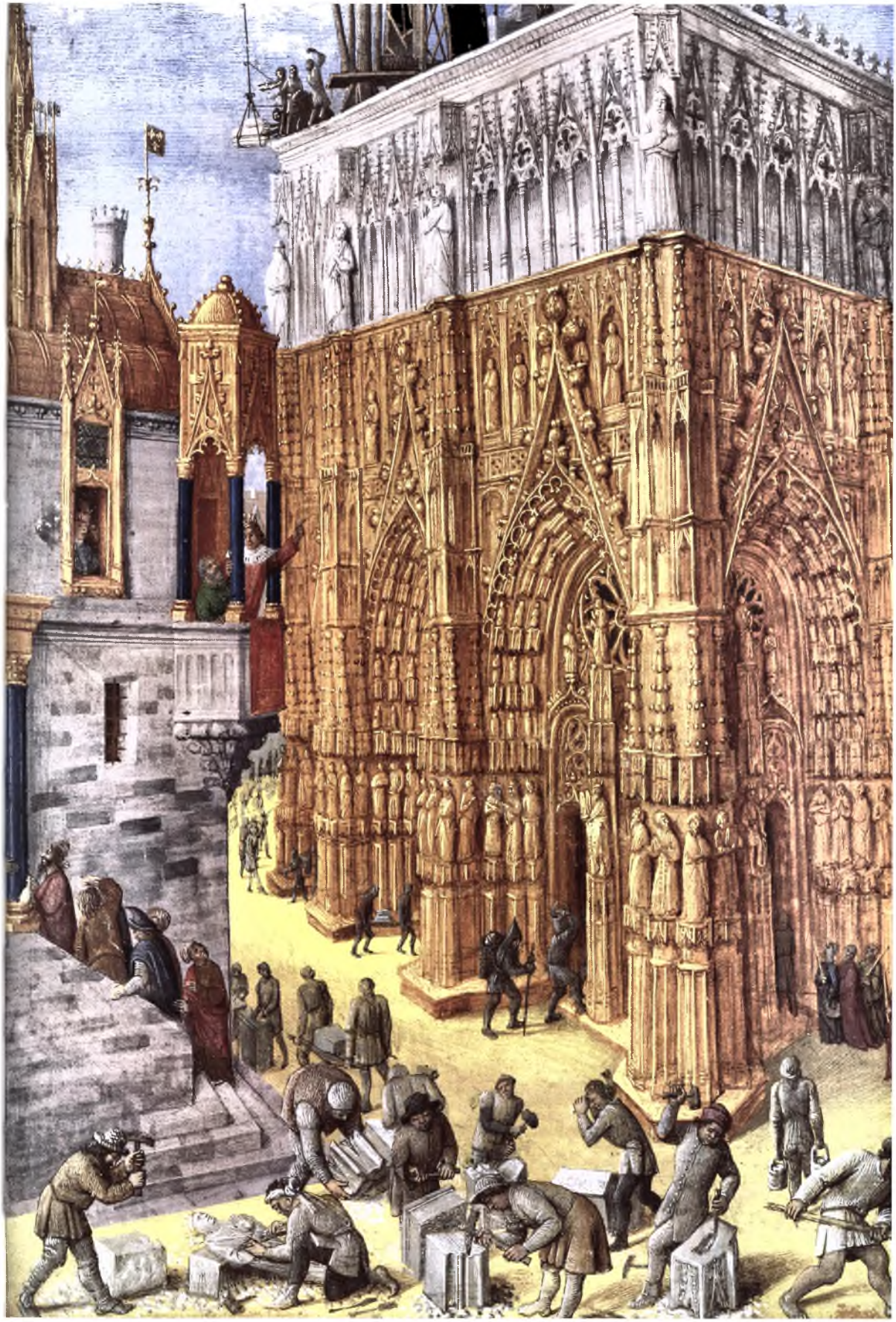

Jean Fouquet, Süleyman Tapınağı'nın Yapımı: *Yahudilerin Tarihi*, Ms. Fr. 247, f. 153*v*, yklş. 1470, Paris, Fransa Milli Kütüphanesi. Tapmak, Gotik bir katedral gibi görülür

On iki İsrail kabilesi meselesini alalım. Adları bilinen bu kabileler, Ruben, Şimon, Levi, Yehuda, Dan, Naftali, Gad, Aşer, İssakar, Zevulun, Yosef, Benyamin kabileleriydi. İsrail halkı, Yeşu'nun rehberliğinde İsrail Toprağı'na yeniden yerleştiğinde (İÖ 1200'e doğru), ülke on bir kısma bölündü ve bu kısımlardan her birine bir kabile yerleşti. Üyeleri din işlerini yürüten Levi kabilesine herhangi bir toprak verilmedi.

En kalabalığı olan Yehuda kabilesi, ülkenin güney kısmını işgal etti ve iki bölge oluştu: Yehuda bölgesi ile başlangıçtaki on kabilenin yaşadığı İsrail bölgesi. Ama İsrail bölgesi, İÖ 721'de Asurlular tarafından fethedildi ve bölgede oturanlar imparatorluğun başka bölgelerine sürgün edildi. Bu bölgelerde yavaş yavaş yerli halklarla kaynaşan on kabilenin üyelerinden geriye kesin hiçbir iz kalmadı. Bununla birlikte, birçok Yahudi için, dindaşları ile yeniden bütünleşme, gerçekleştirilmesi gereken bir proje, Mesih çağını bekleyişle bağlantılı bir ideal olarak varlığını sürdürdü.

Bir geleneğe göre, kayıp kabileler, Rab yollarını efsanevi nehir Sambatyon ile kuşattığı için İsrail'e dönememişlerdi. Bütün hafta boyunca Sambatyon'un suları köpürüyor, dev kayalar dipten kopup havaya yükseliyor, sonra sığ bir geçit arayan kişilerin üzerine düşüyordu. Sambatyon yalnızca Sebt günü dinleniyordu, ama hiçbir Yahudi Sebt gününü ihlal edip artık sakin olan o su yolunu geçmeye kal-

kışmazdı. Bir başka geleneğe göre, Sambatyon yalnızca kayalardan ve kumdan oluşmuş bir nehir, büyük kayalardan ve topraktan oluşmuş uğultulu bir kaostu. Aralıksız akıyor ve kenardan bu gösteriyi izleyenler, yaralanmamak için yüzlerini kapamak zorunda kalıyorlardı.

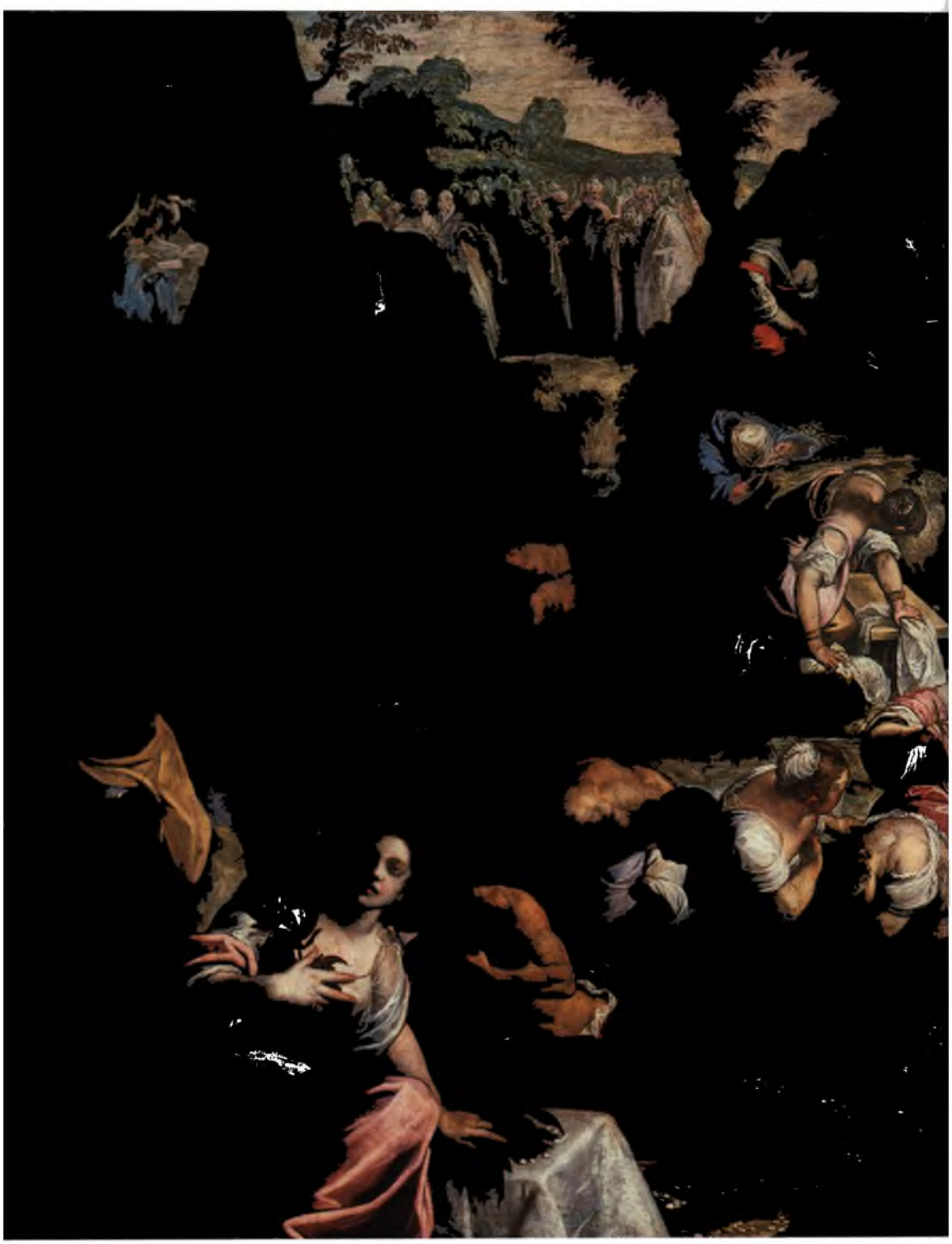
Christian Adrichem, *On İki İsrail Kabilesi*, 1628

Sonraki sayfalar: Tintoretto, *Çölde Yahudiler, 16. yüzyıl, Venedik, San Giorgio Maggiore* Bazilikası mihrabı

Ortaçağ'da kayıp kabileler hakkında bilgiler bize, 9. yüzyılda yaşamış olan Yahudi gezgini Eldad Ha-Dani yoluyla ulaşır: Ona göre, on kabile, Habeşistan ırmaklarının ötesinde ya da tam da Sambatyon'un kıyılarında yer alıyordu. Tudelalı Benyamin, 1165'te,

İran'a yolculuklarından birini betimlerken, Yahudi kökenli bazı kabilelere rastladığını anlatır. Ama kayıp kabileler, hiç akla gelmeyecek başka yerlerde de aranmıştır. Örneğin, 16. yüzyılda Bartolomé de Las Casas, Amerikan Yerlilerini İspanyol işgalcilerin gemilerine karşı savunmak için, onları kayıp on kabilenin soyundan gelenler olarak takdim ediyordu. 17. yüzyılda, benzersiz bir kişi olan mistik, peygamber ve Kabalacı Sabetay Sevi'nin müritleri, Mesih çağının gerçekleşmesini, dolayısıyla on kabilenin dönüşünü duyuruyor, en sonunda Sevi'nin

Sambatyon'u geçeceğini bildiriyorlardı. Ne yazık ki, Sevi'nin duyurusunun pek etkisi olmamıştı, çünkü kısa bir süre sonra Müslüman olmaya karar vermiş ve Yahudi cemaati açısından inanılırlığı azalmıştı.

Kayıp kabilelerin, muhtelif zamanlarda, bazı yer ya da yerel aşiret adlarının olası İbranice etimolojileri temelinde, Keşmir'de, Orta Asya Tatarları arasında, Kafkasya'da, Afganistan'da, (halkı 8. yüzyılda Yahudiliği kabul eden bir Türk devleti olan) Hazar İmparatorluğu'nda oldukları belirlenmiştir. On kabile ile Zulular, Japonlar, Malezyalılar, vb. arasında bağlantı kuran saptamalardan hiç söz etmiyoruz.

On kabile ile 18. yüzyıldan itibaren Britanya adaları arasında bağlantı kuran en tuhaf varsayım, Richard Brothers'ın (1757-1824) varsayımıdır. Brothers, yıllarca bir akıl hastanesinde kalan ve (kendini Tanrı'nın Yeğeni şeklinde betimleyerek) millenarist bir hareket kuran sözde bir peygamberdi. Brothers'a göre, kayıp kabilelerin soyundan gelenler, Britanya adalarında yaşayanlardı. Sonraki yüzyılda İrlandalı John Wilson, Britanya İsrailciliği hareketini canlandırdı. Bu harekete göre, sürgünlerden sonra hayatta kalan Yahudiler, Orta Asya'dan Karadeniz'e ve daha sonra İngiltere'ye göç etmişlerdi (orada kraliyet ailesini, Davud'un soyundan gelenler oluşturacaktı). Bu süreçte, Yahudiler sarışın ve mavi gözlü olmuşlardı; etimoloji bilimine hiç saygısı olmayan birileri, *Saxons* (Saksonlar) sözünü *Isaac's sons* (İshak'ın Oğulları) şeklinde anlamıştır. Bu hareket, İngilizce konuşulan ülkelerde belirli bir yaygınlık kazanmış olup, oralarda bugün de bu görüşün yanlıları vardır ve hâlâ bu soy tezini destekleyen yayınlar yayımlanır.

Her zaman olduğu gibi, efsaneler hep bir tarihsel hakikate dayalı olarak ortaya çıkar. Sürgünler ve diasporalar sürecinde, Asya ile Afrika arasında Yahudi kökenli toplulukların oluşmuş olması, hiç de inanılmaz bir şey değildir. Nitekim, *Falaşalar* ("Göçmenler") olarak bilinen Yahudi asıllı Etiyopyalı kabilelerin geleneklerinden birine göre, bu kabileler Süleyman Tapınağı'nın yıkılmasından sonra Habeşistan'a gitmişlerdir. Günümüzde Falaşaların pek çoğu, Dan kabilesinin soyundan gelenler olarak İsrail'de bir araya getirilmiştir. Ama Falaşalar gerçekten var olsalar da, onları Etiyopya'daki

Piero della Francesca, *Süleyman ile Saba Kraliçesi'nin Karşılaşması*, 1452-1466, Arezzo, San Francesco Bazilikası

Aksum'da korunduğu öne sürülen Ahit Sandığı'nın aranması ile bağlantılandıran efsaneler az çok tuhaftır.

SÜLEYMAN, SABA KRALİÇESİ, OFİR, TAPINAK Kutsal Kitap bize Saba Kraliçesi'nin, Süleyman'ın bilgeliğinin ününden ve sarayının ihtişamından etkilenerek onunla tanışmaya geldiğini anlatır. Ve bu ziyaretten esinlenen sayısız başyapıt arasında, Piero della Francesca'nın Arezzo'daki freski ünlüdür. Süleyman'ın nerede kaldığını biliyoruz: Kudüs'te. Peki, kraliçe nereden geliyordu? Burada efsane tarihe üstün gelir; tarihe gelince, elimizdeki en eksiksiz belge, Eski Ahit'in *Krallar Kitabı*'dır.

Daha sonraları, Arapların kraliçeyi Melike Belkıs olarak bildiklerini, Etiyopyalıların da Makeda olarak adlandırdıklarını öğreniyoruz. Öykünün bir İran çeşitlemesi var, keza Kur'an'da da Saba Kraliçesi'nden söz ediliyor. Ama özellikle Etiyopya'da Saba Kraliçesi ulusal bir mit kabul edilir ve orada tam da 14. yüzyılda Etiyopya'da

Yahuda aslanı tasvirinin yer aldığı eski Etiyopya İmparatorluğu bayrağı ve Süleyman mührünün yer aldığı yeni bayrak

yazılmış olan *Kebra Negast*'ta (Kralların Şanı) adı geçer.

Kutsal Kitap, bu ziyaretten coşkuyla söz etmekle birlikte, Süleyman ile Kraliçe'nin arasında diplomatik bir ilişkiden öte bir şeylerin doğup doğmadığını söylemez. Ama *Kebra Negast*'ta bir yandan, Kraliçe'nin bu ziyaretten sonra artık Güneş'e değil, İsrail'in Tanrısına tapmaya karar verdiği öne sürülür; öte yandan, Süleyman ile Kraliçe arasında gerçek bir sevgi ilişkisi yaşandığı ve bu ilişkiden Menelik'in doğduğu belirtilir. Adı aşağı yukarı "Bilgenin Oğlu" anlamına gelen Menelik, kökü Süleyman'a uzanan bir soyun ilk atasıdır. Etiyopya İmparatorluğu'nun karakteristik özelliği olan Yahuda Aslanı sembolünün ve günümüzdeki bayrağın ortasında yer alan Süleyman mührünün kaynağı budur ve doğrudan büyük kralın soyundan gelmenin gururla sahiplenilmesi anlamını taşır. Doğal olarak, Kutsal Kitap efsanelerinde (*Indiana Jones* filmlerinin de öğrettiği üzere) Ahit Sandığı asla yer almazlık edemeyeceğine göre, Sandık'ın birçok terslikten sonra Aksum'a ulaştığı anlatılır. Bunun nedeni, Menelik'in bir gün babasını ziyaret etmesi, sandığı ondan alması ve onun yerine ahşap bir kopyasını bırakmasıdır.

Bazı sonuçlar çıkarmaya çalışalım: Bir geleneğe göre Kraliçe Etiyopya'dan geliyordu; ama Saba, Kızıldeniz yönüne, Arabia Felix'e buhur taşıyan kervanların buluştuğu noktada yer alıyordu. Arabia Felix, aşağı yukarı günümüzdeki Yemen'e karşılık gelir ve bu bize, Etiyopya kavramının o dönemde nasıl oldukça bulanık olduğunu gösterir (göreceğimiz üzere, Rahip Johannes'in krallığının Uzak Doğu'dan aynı derecede efsanevi bir Etiyopya'ya taşınması rastlantı değildi). Bununla birlikte, Etiyopya'nın bunca efsaneye kaynaklık etmiş olması, onun oldukça zengin ve güçlü bir hükümdarlık olması gerektiğini düşünmeye sevk ediyor bizi.

Ne var ki, *2. Tarihler Kitabı*'nda (9), Saba Kraliçesi'nin öyküsü anlatılırken, Kraliçe'nin Süleyman'a verdiği hediyelerle ilgili olarak, Hiram'ın gemilerinin yanı sıra Süleyman'ın gemilerinin de Ofir'den altın getirdikleri anlatılır. Ofir ya da Ophir neredeydi? Kutsal Kitap'ta çeşitli kereler adı geçen bu yer, kesin olarak bir limandı. İslam öncesi, Arap ve Habeş üç kaynakta, Saba Kraliçesi'nin Ofir'i topraklarına kattığı ve çevredeki dağlarda bolca bulunan altın taşlarıyla onu inşa ettiği anlatılır. Flavios Josephos, *Yahudilerin Tarihi*'nde (I, 6) Ofir'in Afganistan'da olduğunu belirtir. Vasco da Gama'nın yol arkadaşı Tomé Lopes ise, Ofir'in Zimbabve'nin eski adı olduğunu varsayar (Zimbabve, Rönesans'ta altın ticaretinin ana merkezi olmakla birlikte, kalıntıları ancak Ortaçağ'a uzanır). 1568'de, Alvaro Mendaña –Güney Toprakları'yla ilgili olarak ondan söz edeceğiz– Solomon Adaları'nı keşfettiğinde, Ofir'i bulduğunu söylüyor, Milton *Yitik Cennet*'te (11, 399-401) Mozambik'ten söz ediyordu. Teolog Benito Arias Montano (16. yüzyılda) Peru'yu önermiş, 19. yüzyılda çeşitli araştırmacılar Ofir'in günümüz Pakistan'ında İndus Nehri'nin ağzındaki Abhira olduğunu öne sürmüşlerdi. Bazıları ise, Ofir'i yeniden Yemen'e yerleştirmişlerdi: Bununla, hiçbir sonuç elde etmeden Saba'ya dönülmüş olunuyordu.

İsrail, 1970'de Sina'daki Şarmü'ş-Şeyh'i (günümüzde Mısır'ın gelişmiş turist merkezlerinden biri) işgal ettiği zaman, orada Süleyman'ın gemilerinin Kutsal Kitap'ta sözü edilen altınları yüklemek için izledikleri yollardan birini görerek şehrin adını Ofira (anlamı, "Ofir'e doğru"dur) olarak değiştirmişti. Ofir, Rider Haggard'ın *Kral Süleyman'ın Hazineleri*'nde de karşımıza çıkar, ama o metinde yer Güney Afrika'dadır. Gizemli Opar ise Ofir'den esinlenmiş olup, Tarzan öykülerinde gördüğümüz Afrika cengelindeki şehirdir.

Dolayısıyla, Saba Kraliçesi'nin yurdu da, mitin puslu coğrafyasında gözden yiter ve bu kitapta ele alacağımız yitik adalardan birçoğu gibi bulunamaz hale gelir.

Süleyman, Kudüs'teki tapınağın ihtişamıyla Saba Kraliçesi'ni şaşırtır. Genellikle Birinci Tapmak olarak bilinen ve Süleyman'ın İÖ 10. yüzyılda yaptırdığı bu yapı, İÖ 586'da II. Nebukadnezar tarafından yıkılmıştır. İkinci Tapmak, Babil sürgününden dönüş-

te, İÖ 536'dan sonra yapılmış, daha sonra İÖ 19'a doğru Büyük Hirodes tarafından genişletilmiş ve İS 70'te Titus tarafından yıkılmıştır. Ama elbette, sayısız efsane ve nostaljiye konu olan, kesinlikle Birinci Tapınak'tı.

Kutsal Kitap'ta Birinci Tapınak'ın iki betimlemesi var: *1. Krallar Kitabı*'nda (6) ve *Hezekiel*'in (40-41) görüsünde. *1. Krallar Kitabı*'ndaki betimleme, Hezekiel'inkinden daha kesindir ve tapmağı ilk bakışta anlaşılabilen ölçülere göre betimler. Hezekiel'in betimlemesi böyle değildir, ama tam da görünürdeki tutarsızlığı nedeniyle, çağlar boyunca yorumcuları en gözüpek görsel yorum alıştırmalarına sevk etmiştir.

Ortaçağ alegorik yorumcularının, Tapmağı Hezekiel'in görüsünde belirdiği gibi *görmek* için sarf ettikleri çabaları gözlemlemek ilginçtir; onu görmek için, ideal yeniden-inşasına dair talimatlar vermeyi bile deniyorlar. Doğal olarak, o metni biçimlerin belirdiği, bu biçimlerin bozulup gözden yittiği bir görünün anlatısı, yani bir rüyanın kaydı gibi okumak yeterli olurdu, hatta edebi açıdan peygamberin metni bir halüsinojenin etkisi altında yazdığını hayal etmek ilginç olurdu. Öte yandan Hezekiel'in kendisi, her şeyiyle eksiksiz bir bina gördüğünü değil, "kente *benzer* yapılar" gördüğünü belirtir. Aynı Yahudi geleneği, tutarlı bir mimari okumanın olanaksızlığını kabul ediyor; 12. yüzyılda Haham Shlomo Yitzhaki, kimsenin kuzey odalarının düzeni hakkında, batıda nerede başlayıp doğuda nereye kadar uzandıkları ve içeride nerede başlayıp dışarıda nereye kadar uzandıkları hakkında bir şey anlayamayacağını belirtiyordu (bkz. Rosenau 1979). Keza Kilise Babaları da, örneğin binanın ölçülerini fiziksel çerçevede anlarsak, kapıların duvarlardan daha büyük olmaları gerekeceğini söylüyorlardı.

Ne var ki, Ortaçağlılar Hezekiel'i sözcüğü sözcüğüne yorumlamak zorundaydılar, çünkü benimsedikleri (Augustinus kökenli) yorum ilkesine göre, Kutsal Kitap'ta görünürde fazla ayrıntılı ve özü itibarıyla yararsız ifadeler –örneğin, sayılar ve ölçüler– bulunduğunda, bunlarda alegorik bir anlam görmek gerekiyordu. Şu halde, bir ölçü değneğinin altı arşın olması [*Hezekiel* 40:5], yalnızca sözel bir ifade değil, gerçekten olmuş bir *olgu*ydu ve Tanrı onu alegorik ola-

Raffaello,
Hezekiel Görüsü,
yklş. 1518, Floransa,
Pitti Sarayı,
Galleria Palatina

rak yorumlayabilmemiz için bu şekilde düzenlemişti. Dolayısıyla, tapınak gerçekçi olarak yeniden *kurulabilmeliydi*, aksi takdirde bu, Kutsal Kitap'ın bize yalan söylediği anlamına gelirdi.

Şimdi elimizde bir kıstasla, ölçüleri birbirine çeviren bir çizelgeyle, Kutsal Kitap metni de gözümüzün önünde olmak üzere, tapınağın küçük bir maketini yeniden yapmayı deneyelim. Şu da var ki, bunu deneyen Ortaçağlı yazarların, değişik kaynaklardan çeviri ve çeviri transkripsiyonları aracılığıyla ellerine ulaşan çarpıtılmış veriler

dışında, ölçüleri birbirine çevirmelerini sağlayan bir çizelgeleri yoktu. Ama günümüzün bir mimarı da, bu sözel bilgileri, çizili bir projeye dönüştürmekte güçlük çekerdi.

Saint-Victorlu Richard, *Hezekiel'in Görüsü Üzerine Yorum*'unda, peygamberin betimlediği *kente benzer* binayı görülür kılabilmek için, hesapları yeniden yapmaya, yeni taslaklar ve dikey kesitler önermeye gayret eder. İki ölçü birbirini tutmadığında, birinin bütün yapıya, diğerinin ise yalnızca binanın parçalarından birine gönderme yapıyor olması gerektiğine karar verir ve *kente benzer* binayı Ortaçağlı bir duvarcı ustabaşının inşa edebileceği bir şeye indirgemek gibi (başarısızlığa yazgılı) umarsız bir girişimde bulunur. Prado ve Villalpando'daki (1596) Barok habercisi gösterişli yeniden yorumlardan söz etmiyoruz bile.

Bunların hepsi, arkeolojik açıdan, başarısızlığa mahkûm rökonstrüksiyonlardı. Bazı yorumcular ise, Tapınaktan yalnızca mistik anlamlarına göndermeyle söz etmeyi kabullenmişlerdi; o yüzden, gerçekleştirilebilir mimari projelerle hesaplaşmaları gerekmeden yapıyı istedikleri gibi düşünebiliyorlardı. Ya da, düş gücüne tam bir özgürlük tanıyanlar oluyordu: Tıpkı Tapınağı Gotik bir katedral gibi gören Ortaçağ minyatürcüleri gibi, tıpkı Tapınağın mimarı olan ve duvarcı ustabaşılığı gizlerini tuzak kurarak elinden almak isteyen işçileri tarafından öldürülen Hiram miti çevresinde doğmuş bütün bir mason edebiyatının yaptığı gibi, ya da Kudüs Tapınağı şövalyeleri olarak ortaya çıkan, ama Birinci Tapınak ile aynı yerde yükseldiğine inanarak Mescid-i Aksa'yı ele geçiren Tapınak Şövalyeleri efsanesi gibi.

Bütün bu örneklerde, elbette geçmişte bir biçimde gerçek bir yer olan Süleyman Tapmağı, efsanevi hale gelmiş ve sonraki yüzyılların bütün çabaları, onu yeniden bulmaya değil, en azından hayal dünyasında yeniden kurmaya yönelik olmuştur. Üç dinin inananları bugün bile Kudüs'e, Tapınağın bulunduğu alana gidiyorlar, sanki Tapınak hâlâ varmış gibi: Yahudiler, Titus'un yıktığı Hirodes tapınağının son kalıntısı olan Ağlama Duvarı'nm önünde dua ediyorlar, Hıristiyanlar dikkatlerini Kutsal Mezar üzerinde yoğunlaştırıyorlar, Müslümanlar hâlâ tam olan ve İS 7. yüzyılda Kubbetü's-Sahra olarak in-

Hans Memling,
Floreinz Triptiği,
Müneccimlerin Tapınmasını
gösteren ortadaki pano,
1474-1479, Brugge,
Memling Müzesi

şa edilen Hz. Ömer Camii'ne gidiyorlar; oysa Birinci Tapınak sonsuza dek yitip gitmiş durumda.

ÜÇ MÜNECCİM KRAL NEREDEN GELİYORLARDI (VE SONRA NEREYE GİTTİLER)? Hıristiyanların en iyi bildikleri efsanelerden biri Üç Müneccim Kral efsanesi olup, sayısız başyapıta ve aynı zamanda sonsuz çocuksu hayale esin kaynağı olmuştur. Öyle ki, artık hiç kimse kendine Üç Müneccim'in gerçekten var olup olmadığını sormaz: Bu, tarihçilerin, Kutsal Kitap uzmanlarının ya da mit araştırmacılarının konusudur. Her durumda, Üç Müneccim'in tarihte belli belirsiz ortaya çıkışları, iki efsanevi yer arasında yer alır: Geldikleri yer ile mezarlarının bulunduğu yer.

Tarihsel belgelere gelince, Matta'ya Göre İncil Üç Münec-

cim Kral sahnesini betimleyen, Kilisenin resmen kabul ettiği yegâne Hıristiyan kaynağıdır. Ve Matta bize Müneccimlerin üç kişi olduğunu söylemediği gibi, kral olduklarını bile söylemez ve yalnızca bir yıldızı izleyerek Doğu'dan yapılan bir yolculuğa, İsa'ya altın, günlük ve mür sunuşa ve Üç Müneccim'in Çocuk İsa'nın nerede olduğunu Kral Hirodes'e söylemeyi reddedişlerine değinir. Matta İncili'nden olsa olsa, Çocuk İsa'ya üç armağan getirdikleri için Müneccimlerin sayısının üç olduğu çıkarsanabilir.

Yalnızca sonraki gelenek, Müneccimleri kral olarak görecek ve geldikleri yer olarak doğuda kesin bir ülke belirlemeye çalışacaktır. Kilisenin resmen kabul etmediği İncillerde, Müneccim Krallardan söz edilir. Üç Müneccim Kral'a bir gönderme, Arap kaynaklarında da geçer (örneğin, ansiklopedist Taberi, 9. yüzyılda, Müneccimlerin getirdiği armağanlardan söz ediyor, kaynak olarak 7. yüzyıl yazarı Vehb bin Münebbih'i gösteriyordu).

Öte yandan, Matta İncili'nin yazarı kim olursa olsun, metin 1. yüzyılın sonuna doğru yazılmıştır. Demek ki, İsa'nın doğduğu dönemde, Matta ya da Matta İncili'nin yazarı olan kişi henüz dünyaya gelmemişti, dolayısıyla doğrudan deneyim yoluyla konuşması olanaksızdı. Bu yüzden, İncil metninden önce de, Müneccimler üzerine bilgiler, Hıristiyanlık öncesi ortamda da bir biçimde dolaşıyordu. Çok sonraları, 14. yüzyılda Üç Kralın biyografisini yazan Johannes de Hildesheim, Müneccimlerin yolculuğunun başlangıcına Vittoriale olarak da bilinen Vaus Dağı'ndaki astronomi araştırmalarını koyuyordu: Vaus'un, Eski Ermeni İmparatorluğu'nda, Azerbaycan'ın en yüksek doruğu Sabalan olduğu söylenebilir. Geleneğe göre, Zerdüşt rahipleri ve astrologları kutsal dağa çıkıyor, kehanetlerin bir ilahın yeryüzüne gelişiyle bağlantılı olduğunu söyledikleri bir yıldızın görünmesini bekliyorlarmış. Gerçekten de, *magi* (müneccimler), büyük bir olasılıkla İranlı Zerdüşt rahiplerine gönderme yapan Yunanca *magos-magoi* sözünden gelir ve örneğin, Herodotos'ta bu anlamda kullanılır, keza İncil'in yıldız gözlemine değinmesi de gene bu anlamı düşündürür. Aynı söz "bilge kişiler" anlamına gelebilmekle birlikte, Yeni Ahit'in *Elçilerin İşleri* gibi öteki metinlerinde, büyücüyü de gösterebilir (bkz. Büyücü Simon). Müneccimler, büyük bir olasılıkla

İran'dan geliyorlardı, ama Kaldea'dan da geliyor olabilirlerdi ve Johannes de Hildesheim, Doğu-Batı Hint bölgesinden geldiklerini belirtir, ama Doğu Hint ile Batı Hint arasında Nubiya da vardır, dolayısıyla Müneccimlerin geldikleri alan şaşırtıcı şekilde genişler. Bunun bir nedeni de Johannes'in, Üç Müneccim Kral'ın yolculuğunun öyküsü ile Rahip Johannes'in[1] devleti arasında bağlantı kurmuş olmasıydı. Bu da bizi, gene ermişler tarihi yazarı Johannes de Hildesheim'ın yazdığı dönemdeki bir geleneğe göre, Uzak Doğu'daki bir bölgeye götürür. Gelenekte, neredeyse hiç değişmeyen yön, Hıristiyanlıktaki Kurtuluş kavramının evrenselliğini göstermek üzere Üç Müneccim'den birinin beyaz, birinin Arap, birinin de zenci olmasıdır.

Müneccimlerin sayısı üzerine gelenek özgür davranmış, kimi zaman iki kişiden, kimi zaman on iki kişiden -saymak gerekirse, Hormidz, Yazdegard, Peroz, Hor, Basander, Karundas, Melko, Kaspar, Fadizzarda, Bithisarea, Melikior ve Gataspha- söz edilmiştir. Batı geleneğinde, sonunda üç kişi -Gaspar, Melkior ve Baltazar- oldukları fikri kabul görmüştür. Ama Etiyopya Katolik Kilisesi'ne göre adları Hor, Basanater ve Karsudan, Suriye'deki Hıristiyanlar için Larvandad, Hormisdas ve Gushnasaph'dı. Zaccaria Crisopolitano'nun *Concordia Evangelistarum*'unda (1150), Müneccimler Appelius, Amerus, Damascus'a ya da İbranice biçimiyle Magalat, Galgalat ve Sarazin'e dönüşmüşlerdi.

Müneccimlerin krallığı (bu kitapta daha ileride, Melkisedek konusu işlenirken, krallık ile rahiplik arasındaki sıkı bağ ele alınacaktır), daha sonra ayin geleneğinde, Epifani yortusu ile 72. Mezmur'un kehaneti arasında bağlantı kurulduğunda yerleşmiştir: "Tarşiş'in ve kıyı ülkelerinin kralları ona haraç getirsin, Saba ve Seva kralları armağanlar sunsun! Bütün krallar, önünde yere kapansın, bütün uluslar ona kulluk etsin!"

Ama belki de daha ilginci, Müneccimlerin mezarlarının tarihidir. Marco Polo, Saba şehrinde Müneccimlerin mezarlarını ziyaret ettiğini söyler. Ama Marco Polo'dan bir yüzyıl öncesinden tanıklıklar da var elimizde. Friedrich Barbarossa 1162'de Milano'yu fethedip yerle bir ettikten sonra, Aziz Eustorgius Bazilikası'nda güya Üç Kral'ın naaşlarını içeren bir lahit bulunmuştur (lahit bugün de mev-

1. *Bkz. Doğu'nun harikalarını konu alan 4. bölüm.*

cuttur, ama içi boştur). Geleneğe göre, piskopos Eustorgius 4. yüzyılda, bir gün Müneccimlerin yanına gömülmek istediği için, naaşlarının kalıntılarını İstanbul'daki Ayasofya Kilisesi'nden getirtmişti (kalıntılar Ayasofya'ya, Kutsal Topraklar'daki hac yolculuğu sırasında onları bulan Azize Helena tarafından getirilmişti). Ondan da önce Üç Müneccim, tam da Marco Polo'nun onları bulduğuna inandığı İran'da gömülü idiler.

Friedrich'in bakanı Rainald von Dassel, bir şehri sürekli hac ziyaretlerinin merkezi haline getiren kutsal kalıntıların ekonomik açıdan ne kadar değerli olduğunu bildiği için, Milano'da Müneccimlerin naaşlarını bulunca, bunları Köln Katedrali'ne taşıttı; bugün de katedralde Üç Kralın Mezarı görülebilir. Milanolular, bu hırsızlıktan uzun uzadıya yakınacak (bkz. Bonvesin de la Riva'nın yakınmaları), değerli kalıntıları geri almaya çalışacak, ama bunu başaramayacaklardı. Ancak 1904'te Milano başpiskoposu, Köln başpiskoposunun sunduğu o kutsal naaşların birkaç kemik parçasını (iki fibula kemiği, bir kavalkemiği ve bir omurga), törenle yeniden Aziz Eustorgius Kilisesi'ne koydurmuştu. Ama birçok yer, kutsal kalıntılar İtalya'dan Almanya'ya taşınırken parçalar elde etmekle övünür; böylece Müneccimlerin mezarları (her birinde bir kemik ya da bir kıkırdak) çoğalmıştır. Yaşarken hac yolcuları olan üç kral, *öldükten sonra* başıboş gezginler haline gelmiş, geride pek çok mezar bırakmışlardır.

Paolo Veronese, *Saba Kraliçesi* (ayrıntı), 1580-1588, Torino, Sabauda [Savoya] Galerisi

Saba Kraliçesi

ESKİ AHİT
1. Krallar 10:1 ve devamı.

Saba Kraliçesi, RAB'bin adından ötürü Süleyman'ın artan ününü duyunca, onu çetin sorularla sınamaya geldi. Çeşitli baharat, çok miktarda altın ve değerli taşlarla yüklü büyük bir kervan eşliğinde Yeruşalim'e gelen kraliçe, aklından geçen her şeyi Süleyman'la konuştu. Süleyman onun bütün sorularına karşılık verdi. Kralın ona yanıt bulmakta güçlük çektiği hiçbir konu olmadı. Süleyman'ın bilgeliğini, yaptırdığı sarayı, sofrasının zenginliğini, görevlilerinin oturup kalkışını, hizmetkârlarının özel giysileriyle yaptığı hizmeti, sakilerini ve RAB'bin Tapınağı'nda sunduğu

yakmalık sunuları gören Saba Kraliçesi hayranlık içinde kaldı. Krala, "Ülkemdeyken yaptıklarınla ve bilgeliğinle ilgili duyduklarım doğruymuş" dedi, "Ama gelip kendi gözlerimle görünceye dek inanmamıştım. Bunların yarısı bile bana anlatılmadı. Bilgeliğin de, zenginliğin de duyduklarımdan kat kat fazla. Ne mutlu adamlarına! Ne mutlu sana hizmet eden görevlilere! Çünkü sürekli bilgeliğine tanık oluyorlar. Senden hoşnut kalan, seni İsrail tahtına oturtan Tanrın RAB'be övgüler olsun! RAB İsrail'e sonsuz sevgi duyduğundan, adaleti ve doğruluğu sağlaman için seni kral yaptı."
Saba Kraliçesi krala 120 talant altın, çok büyük miktarda baharat ve değerli taşlar armağan etti. Krala o kadar baharat armağan etti ki, bir daha bu kadar çok baharat görülmedi.
Bu arada Hiram'ın gemileri Ofir'den altın ve büyük miktarda almug kerestesiyle değerli taşlar getirdiler. Kral, RAB'bin Tapınağı'yla sarayın tırabzanlarını, çalgıcıların lirleriyle çenklerini bu almug kerestesinden yaptırdı. Bugüne dek o kadar almug ağacı ne gelmiş, ne de görülmüştür.
Kral Süleyman Saba Kraliçesi'nin her isteğini, her dileğini yerine getirdi. Ayrıca ona gönülden kopan birçok armağan verdi. Bundan sonra kraliçe adamlarıyla birlikte oradan ayrılıp kendi ülkesine döndü.
Süleyman'a bir yılda gelen altının miktarı 666 talantı buluyordu. Alım satımla uğraşanlarla tüccarların kazançlarından ve Arabistan'ın bütün krallarıyla İsrail valilerinden gelenler bunun dışındaydı.
Kral Süleyman her biri altı yüz şekel ağırlığında dövme altından iki yüz büyük kalkan yaptırdı. Ayrıca her biri üç mina ağırlığında dövme altından üç yüz küçük kalkan yaptırdı. Kral bu kalkanları Lübnan Ormanı adındaki saraya koydu.
Kral fildişinden büyük bir taht yaptırıp saf altınla kaplattı. Tahtın altı basamağı, arka kısmında yuvarlak bir başlığı vardı. Oturulan yerin iki yanında kollar, her kolun yanında birer aslan heykeli bulunuyordu. Altı basamağın iki yanında on iki aslan heykeli vardı. Hiçbir krallıkta böylesi yapılmamıştı. Kral Süleyman'ın kadehleriyle Lübnan Ormanı adındaki sarayın bütün eşyaları saf altından yapılmış, hiç gümüş kullanılmamıştı. Çünkü Süleyman'ın döneminde gümüşün değeri yoktu. Hiram'ın gemilerinin yanısıra, kralın da denizde ticaret gemileri vardı. Bu gemiler üç yılda bir altın, gümüş, fildişi ve türlü maymunlarla yüklü olarak dönerlerdi.
Kral Süleyman dünyanın bütün krallarından daha zengin, daha bilgeydi. Tanrı'nın Süleyman'a verdiği bilgeliği dinlemek için bütün dünya onu görmek isterdi. Onu görmeye gelenler her yıl armağan olarak altın ve gümüş eşya, giysi, silah, baharat, at, katır getirirlerdi.

Tapınağın ölçüleri

ESKİ AHİT
Hezekiel, 40-41

Sürgünlüğümüzün yirmi beşinci yılı, yılın başında, ayın onuncu günü, Yeruşalim Kenti'nin düşüşünün on dördüncü yılı, tam o gün RAB'bin eli beni yakalayıp oraya götürdü.
Görümde Tanrı beni İsrail ülkesine götürüp çok yüksek bir dağın üzerine koydu. Dağın güneyinde kente benzer yapılar vardı. Tanrı beni oraya

Santi di Tito,
Süleyman Tapınağı'nın Yapımı,
16. yüzyıl, Floransa,
Santissima Annunziata,
Ressamlar Birliği Şapeli

götürdü, tunca benzer bir adam gördüm. Elinde keten ip ve bir ölçü değneği tutarak kapının girişinde duruyordu [...]
Tapınağa bakan eyvanın kapı eşiği bir ölçü değneği uzunluktaydı. Eyvanı ölçtü; genişliği sekiz arşın, kapı sövelerinin kalınlığı ikişer arşındı. Eyvan tapınağa bakıyordu. Doğu Kapısı'nın her yanında üçer bekçi odası vardı. Hepsi aynı ölçüdeydi. Odalar arasındaki duvarların ölçüsü de aynıydı.

Adam kapının genişliğini ölçtü. Genişliği on, iç girişin genişliği on üç arşındı. Her bekçi odasının önünde bir arşın yüksekliğinde bir duvar vardı. Odalar kare şeklindeydi, kenarları altışar arşındı. Sonra girişleri karşı karşıya olan odaların arka duvarlarının arasını ölçtü; yirmi beş arşındı. Sütunları ölçtü, altmış arşındı. Kapının çevresindeki avlu sütunlara kadar uzanıyordu. Kapı girişinden eyvanın sonuna kadarki uzaklık elli arşındı. Her iki yandaki

bekçi odalarında, odalar arasındaki duvarlarda ve eyvanın çepeçevre duvarlarında içe bakan kafesli pencereler vardı. Bölme duvarları hurma ağacı motifleriyle kaplıydı.
Adam bundan sonra beni dış avluya götürdü. Orada odalar ve dış avluyu çevreleyen taş yol vardı. Taş yol boyunca otuz oda vardı. Girişin iki yanındaki taş yolun genişliği kapıların uzunluğu kadardı. Bu, aşağı taş yoldu. Avlunun genişliğini aşağı girişten iç avlunun girişine dek ölçtü. Doğu ve kuzeydeki uzaklık yüz arşındı.
Adam dış avlunun kuzeye bakan kapısının uzunluğunu ve genişliğini ölçtü. İki yandaki üçer bekçi odasının, aralarındaki duvarların ve eyvanın ölçüsü, birinci kapının ölçüsünün aynısıydı. Uzunluğu elli arşın, genişliği yirmi beş arşındı.
Pencerelerin, eyvanın, hurma ağacı motiflerinin ölçüsü, doğuya bakan kapının ölçüsünün aynısıydı. Oraya yedi basamakla çıkılıyordu, eyvan bunların karşısındaydı. Doğu Kapısı'na olduğu gibi, Kuzey Kapısı'na da bakan bir iç avlu kapısı vardı. Adam bu iki kapı arasındaki uzaklığı ölçtü, yüz arşındı.
Adam beni güneye doğru götürdü. Orada güneye bakan bir kapı gördüm. Adam kapının sövelerini ve eyvanı ölçtü. Ölçüleri öbürlerinin aynısıydı. Öbürlerinde olduğu gibi, bu kapının ve eyvanın her yanında da pencereler vardı. Uzunluğu elli arşın, genişliği yirmi beş arşındı. Oraya yedi basamakla çıkılıyordu, eyvan bunların karşısındaydı. İki kapı sövesi de hurma ağacı motifleriyle kaplıydı.
İç avlunun güneye bakan bir kapısı vardı. Adam bu kapıdan güneydeki dış kapıya kadar olan uzaklığı ölçtü, yüz arşındı.
Adam beni Güney Kapısı'ndan iç avluya götürdü. Güney Kapısı'nı ölçtü. Ölçüleri öbürlerinin aynısıydı. Bekçi odalarının, odalar arasındaki duvarların, eyvanın ölçüleri öbürlerinin aynısıydı. Dış duvarlarda ve eyvanın her yanında pencereler vardı. Girişin uzunluğu elli arşın, genişliği yirmi beş arşındı. Eyvan dış avluya bakıyordu. Kapı söveleri hurma ağacı motifleriyle kaplıydı. Oraya sekiz basamakla çıkılıyordu.
[...]
Bundan sonra adam beni tapınağın ana bölümüne götürüp kapı sövelerini ölçtü. Sövelerin genişliği her yandan altı arşındı. Girişinin genişliği on arşın, her yandan buna bağlı duvarların genişliği beşer arşındı. Ana bölümü de ölçtü. Uzunluğu kırk arşın, genişliği yirmi arşındı.
Sonra iç odaya gidip girişin sövelerini ölçtü. Her biri iki arşın genişliğindeydi. Girişin genişliği altı arşın, her yandan buna bağlı duvarların genişliği yedi arşındı. Ana bölümün ötesindeki iç odayı ölçtü. Uzunluğu ve genişliği yirmişer arşındı. Adam, "Bu En Kutsal Yer'dir" dedi.
Tapınağın duvarını ölçtü, kalınlığı altı arşındı. Tapınağın çevresindeki her yan odanın genişliği dört arşındı. Bu yan odalar üç kattı, her katta otuz oda vardı. Tapınağın duvarları boyunca yan odalara destek görevi yapan çıkıntılar vardı. Öyle ki, destekler tapınak duvarlarına girmesin.
Tapınağın çevresindeki yan odalar yukarı kata doğru çıktıkça genişliyordu. Tapınağın çevresindeki yapının yukarıya çıkan bir merdiveni vardı. Yukarıya doğru çıkıldıkça yan odalar genişliyordu. Merdivenle alt kattan orta kata, oradan da üst kata çıkılıyordu.
Tapınağın çevresinde yan odaların

temelini oluşturan yüksek bir kaldırım gördüm. Uzunluğu bir değnek kadar, yani altı arşındı. Yan odaların dış duvarının kalınlığı beş arşındı. Tapınağın yan odaları ile kâhin odaları arasındaki açık alanın genişliği tapınak çevresi boyunca yirmi arşındı. Yan odaların girişi açık alana bakıyordu; biri kuzeyde, öbürü güneydeydi. Açık alana bitişik temelin genişliği her yandan beş arşındı.
Tapınağın batısında açık alana bakan bir yapı vardı. Genişliği yetmiş arşındı; duvarının kalınlığı her yandan beş arşın, uzunluğu doksan arşındı.
Bundan sonra adam tapınağı ölçtü. Uzunluğu yüz arşındı. Tapınağın açık alanı, yapı ve duvarları yüz arşın uzunluktaydı. Doğuda tapınağın açık alanının tapınağın önüyle birlikte genişliği yüz arşındı.
Adam tapınağın arkasındaki açık alana bakan yapının iki yanındaki koridorların uzunluğunu ölçtü; yüz arşındı.
Ana bölüm, iç oda, avluya bakan eyvan, kapı eşikleri, kafesli pencereler, eşiğin karşısındaki üç katı çevreleyen koridorlar tabandan pencerelere dek ağaç kaplıydı. Pencereler açılıp kapanabiliyordu. Girişin üstü, iç oda, dışarısı ve bütün iç ve dış duvarlar düzenli aralıklarla Keruv ve hurma ağacı motifleriyle kaplıydı. İki Keruv arasında bir hurma ağacı vardı. Her Keruv'un iki yüzü vardı: Bir yanda hurma ağacına bakan insan yüzü, öbür yanda hurma ağacına bakan genç aslan yüzü. Tapınak çepeçevre Keruv ve hurma ağacı oymalarıyla bezenmişti. Tabandan girişin üstündeki bölüme dek ana bölümün duvarları Keruv ve hurma ağacı oymalarıyla kaplıydı.
Ana bölümün kapı söveleri kare şeklindeydi, En Kutsal Yer'in önündeki kapı söveleri bunlara benziyordu. Üç arşın yüksekliğinde, iki arşın uzunluğunda ağaçtan yapılmış bir sunak vardı. Köşeleri, ayakları, yanları ağaçtandı. Adam bana, "RAB'bin önündeki masa budur" dedi. Ana bölümün ve En Kutsal Yer'in çift kanatlı birer kapısı vardı. Her kapının iki menteşeli kanadı vardı. Duvarlara olduğu gibi, ana bölümün kapılarına da Keruv ve hurma ağacı oymaları yapılmıştı. Dışarda, eyvanın önünde ağaçtan bir asma tavan vardı. Eyvanın yan duvarlarındaki kafesli pencerelerin iki yanı hurma ağacı oymalarıyla kaplıydı. Tapınağın yan odalarıyla asma tavanları böyleydi.

Müneccimler nereden geliyorlardı?

Matta'ya Göre İncil 2, 1-14

İsa'nın Kral Hirodes devrinde Yahudiye'nin Beytlehem Kenti'nde doğmasından sonra bazı yıldızbilimciler doğudan Yeruşalim'e gelip şöyle dediler: "Yahudiler'in Kralı olarak doğan çocuk nerede? Doğuda O'nun yıldızını gördük ve O'na tapınmaya geldik."
Kral Hirodes bunu duyunca kendisi de bütün Yeruşalim halkı da tedirgin oldu. Bütün başkâhinleri ve halkın din bilginlerini toplayarak onlara Mesih'in nerede doğacağını sordu. "Yahudiye'nin Beytlehem Kenti'nde" dediler. "Çünkü peygamber aracılığıyla şöyle yazılmıştır:
'Ey sen, Yahuda'daki Beytlehem,
Yahuda önderleri arasında hiç de en önemsizi değilsin!
Çünkü halkım İsrail'i güdecek önder

Kral Müneccimler, 6. yüzyıl, Ravenna, Sant'Apollinare Nuovo Kilisesi

Senden çıkacak.' "
Bunun üzerine Hirodes yıldızbilimcileri gizlice çağırıp onlardan yıldızın göründüğü anı tam olarak öğrendi. "Gidin, çocuğu dikkatle arayın, bulunca bana haber verin, ben de gelip O'na tapınayım" diyerek onları Beytlehem'e gönderdi. Yıldızbilimciler, kralı dinledikten sonra yola çıktılar. Doğuda görmüş oldukları yıldız onlara yol gösteriyordu, çocuğun bulunduğu yerin üzerine varınca durdu. Yıldızı gördüklerinde olağanüstü bir sevinç duydular. Eve girip çocuğu annesi Meryem'le birlikte görünce yere kapanarak O'na tapındılar. Hazinelerini açıp O'na armağan olarak altın, günnük ve mür sundular. Sonra gördükleri bir düşte Hirodes'in yanına dönmemeleri için uyarılınca ülkelerine başka yoldan döndüler. Yıldızbilimciler gittikten sonra RAB'bin bir meleği Yusuf'a rüyada görünerek, "Kalk!" dedi, "Çocukla annesini al, Mısır'a kaç. Ben sana haber verinceye dek orada kal. Çünkü Hirodes öldürmek için çocuğu aratacak."
Böylece Yusuf kalktı, aynı gece çocukla annesini alıp Mısır'a doğru yola çıktı.

JOHANNES DE HILDESHEIM
Üç Kralın Tarihçesi: Yaptıkları ve Naaşlarının Taşınması [1477]

Bilmek gerekir ki, bu Üç Kral'ın

yaşadığı ülke ve toprakların çevresinde Doğu ve Batı Hint bölgeleri bulunur ve topraklarının büyük bölümü, korkunç bataklıklarla kaplı, ev ve gemi yapacak kadar sağlam kamışların yetiştiği adalardan oluşur. Ve bu topraklarda ve adalarda, diğerlerinden farklı bitki ve hayvanlar yetişir, o yüzden bir adadan ötekine geçmek yorucu ve tehlikelidir... İlk Hint bölgesinde, Melkiar'ın hükmettiği Nubiya krallığı vardır. Melkiar, Sina Dağı ve Kızıldeniz'in olduğu Arabistan'ı da elinde bulunduruyordu: Kızıldeniz yoluyla, Suriye ve Mısır'dan Hindistan'a doğru gemiyle seyretmek kolaydır. Ne var ki Sultan, Rahip Johannes'e Hıristiyan kralların hiçbir mektubunun ulaşmasına izin vermiyor. Amacı, onların aralarında tertipler düzenlemelerini önlemek. Rahip Johannes, aynı nedenden ötürü, kimse onun toprakları üzerinden Sultana gitmesin diye önlemlerini alıyor. Bu yüzden, Hindistan'a doğru yola çıkan kişi, İran üzerinden uzun ve zahmetli bir yolculuk yapmak zorunda kalıyor. Kızıldeniz'i geçenler, kızılın, Kızıldeniz'in dibinin rengi olduğunu belirtiyorlar; o kadar ki yüzeydeki su, aslında başka her suyla aynı renkte olmasına rağmen, kırmızı şarap gibi görünüyormuş. Su tuzluymuş ve öyle berrakmış ki, epey derinlere inen dibinde taşlar ve balıklar görülebiliyormuş. Eni aşağı yukarı dört beş mil olan üçgen biçimli Kızıldeniz, Okyanus'a dökülür. Onu [Musa'nın mucizesi sonucu] kuru geçen İsrailoğulları'nın yola çıktıkları kıyısı, daha geniş bir alana yayılır. Sonra ondan, Hindistan'dan Mısır'a ulaşmak için gemi seyrine elverişli bir başka nehir kolu ayrılır. Bütün Arabistan toprağı da kırmızıya çalar ve kayalar, ağaçlar ve bölgede yetişen her şey, çoğunlukla kırmızı renktedir. Burada ince damarlar halinde üstün kaliteli altın bulunur; ayrıca bir dağda, büyük güçlükler ve ustaca yöntemlerle kazılan bir zümrüt damarı vardır.

Bu Arabistan toprağı bir zamanlar bütünüyle Rahip Johannes'e aitti, ama şimdi neredeyse tamamı Sultan'ın egemenliği altında. Gene de Sultan, Hindistan'dan gelen malları çatışmasız geçirebilmek amacıyla, bu topraklar için Rahip Johannes'e vergi vermeye devam ediyor [...]

İkinci Hint bölgesi Godolya krallığıydı ve burada, Rab'bimize günlük sunan Baltazar hüküm sürüyordu. Özellikle birçok seçkin kokunun ve belli ağaçlardan sakız gibi damla damla akan günlüğün yetiştiği Saba krallığı da ona aitti. Üçüncü Hint bölgesi, [İsa'ya] mürü sunan Jaspar'ın hükmettiği Tarşiş krallığıdır; kutlu Tomaso'nun gömülü olduğu Egriseula Adası da onun egemenliğindeydi. Orada, başka her yerdekinden daha çok, esmer başaklara benzeyen bitkilerin üzerinde büyük miktarlarda mür yetişir. Bu üç krallığa hükmeden Üç Kral, kendi topraklarında yetişen ürünlerden elde edilmiş armağanlar götürdüler Rab'bimize; Davut'un sözleri buradan kaynaklanır: "Tarşiş'in ve adanın kralları hediyeler sunsun! Arapların ve Saba'nın kralları armağanlar getirsin!" Bu bölümde en büyük krallıkların adı geçmez, çünkü Üç Kral'dan her biri iki krallığa hükmeder. Melkior, Nubiya'nın ve Arapların, Baltazar, Godolya'nın ve Saba'nın, Jaspar ise Tarşiş'in ve Egriseula Adası'nın kralıdır.

Nicolas de Verdun, Müneccim Krallar Sandığı, 1181, Köln Katedrali

Marco Polo ve Müneccimlerin mezarı

MARCO POLO
Milione, 30-31 [1298]

İran'da Saba adlı bir şehir var; Üç Kral, Tanrı doğduğunda oradan yola çıkmış, O'na tapınmaya gitmişler. Üç Müneccim bu şehirde güzel bir mezara gömülmüşler ve vücutları hâlâ tam, saç ve sakallarıyla oradalar. Birinin adı Baltazar, diğerinin Gaspar, üçüncüsünün Melkior'muş. Marco Polo, o şehirde defaatle bu üç kral hakkında sorular sordu. Çok eskiden oraya gömüldükleri dışında, kimseden hiçbir bilgi alamadı.
Ama [Marco Polo ve yanındakiler] üç gün yol gittikten sonra, Kale-i Ateşperestan'a ulaştılar: Bu söz, "ateşe tapanlar kalesi" anlamına geliyor. Kaledekiler gerçekten de ateşe tapıyorlar, nedenini söyleyeceğim size. O kaledekilerin söylediğine göre, eskiden o bölgeden üç kral, yeni doğan bir peygambere tapınmaya gitmişler ve üç armağan götürmüşler: O, dünyaya hükmeden hükümdar mıdır bilmek için altın,

Tanrı mıdır bilmek için günlük ve ebedi midir bilmek için mür.
Tanrı'nın doğduğu yere ulaştıklarında, önce en küçükleri onu görmeye gitmiş ve çocuğu kendine ve kendi yaşına çok benzer bulmuş; sonra ortanca, ardından en büyük kral içeri girmiş ve her birine çocuk kendine ve kendi yaşına benzer görünmüş.
Her biri gördüklerini ötekilere anlattığında, çok şaşırmışlar ve hepsi birlikte içeri girmeyi düşünmüşler; hepsine olduğu gibi, yani 13 günlük bir bebek olarak görünmüş. Bunun üzerine, altın, günlük ve mürü sunmuşlar; çocuk hepsini birden alıp üç krala kapalı bir kutu vermiş.
Krallar, ülkelerine geri dönmek için yola koyulmuşlar.
Üç Müneccim günlerce at sırtında yol aldıktan sonra, çocuğun onlara armağan ettiği şeyi görmek istemişler. Kutuyu açmış ve içinde bir taş bulmuşlar: Tanrı onlara bunu, adım attıkları imanlarında taş gibi sağlam durmalarını kastederek vermiş.
Taşı gördüklerinde çok şaşırıp bir kuyuya atmışlar; taşı kuyuya atınca, alev alev bir ateş gökten inip kendini o kuyuya atmış. Krallar bu mucizeyi görünce, tövbe etmişler ve o ateşten bir parça alıp ülkelerine götürmüş, kiliselerinden birine koymuşlar.
Ateşi her canlandırdıklarında, o ateşe ilah gibi tapar; bütün kurbanlarını o ateşle çeşnilendirir ve ateş söndüğünde, sürekli olarak yanan başlangıçtaki ateşe gider, ateşlerini ancak onunla yakarlarmış.
Bu yüzden, o ülkedekiler ateşe taparlar; bütün bunlar Sayın Marco Polo'ya söylenmiştir ve doğrudur.
Krallardan biri Saba'nın, diğeri İava'nın, üçüncüsü ise ateşe tapanların yaşadığı Kale'nin kralıdır.

Müneccimlerin kaçırılması

BONVESIN DE LA RIVA
[13. yüzyıl]
Milano Şehrinin Olağanüstü Yönleri, VI

Kilisenin düşmanları, surları I. Friedrich tarafından yerle bir edildikten sonra Milano'dan, gene sadakatinin cezası olarak ondan –Ah, ne utanç verici! Ah, ne acı!–, aynı nedenden ötürü, şehrimize 314'te Aziz Eustorgius'un getirttiği Üç Müneccim'in naaşlarını çaldılar.
İşte, çabalarımızın bütün karşılığı bu: Kilisenin asilerine karşı sadakatle mücadele ettiğimiz için, böyle bir hazinenin yitip gitmesine maruz kalıyoruz! Bu şehrin halkına yazıklar olsun: Böylesine önemli bir hazine ellerinden alınmışken, utançlarına çare olabilecek yolu aramak ve kilisenin yasasını egemen kılarak, yoksun bırakıldıkları zenginliği utkuyla geri kazanmak yerine, birbirlerini yok etmeye yemin etmeyi yeğliyorlar! Eğer efendilerime, bu şehrin idarecilerine, karşı konuşmama izin verilseydi, şunları söylerdim:
"Bu memleketin başpiskoposlarına yazıklar olsun! Onların ilgisizliği yüzünden, kilisenin kılıcı egemen kılınarak kutsal emanetler henüz geri alınmış değil. O kutsal emanetler, yurttaşların kusuru yüzünden değil, mutlak ve sarsılmaz bir inancın gereği olarak kilisenin savunulması için yitirilmiştir!" Bu şehir, kurulduğu günden bu yana, yani – okuduklarımıza göre– Kurtarıcımız İsa'nın doğuşundan 504 yıl önceki, Roma'nın kuruluşundan iki yüzyıl sonraki kuruluşundan bu yana, bana göre bundan daha büyük bir değerden yoksun bırakılmamıştır.

3

HOMEROS'UN TOPRAKLARI VE DÜNYANIN YEDİ HARİKASI

Solda:
William-Adolphe Bouguereau,
Periler ve Satirler,
yklş. 1873, Williamstown, Massachusetts,
Sterling ve Francine Clark Sanat Enstitüsü

Sağda:
Andrea Mantegna,
Parnassos, 1497,
Paris, Louvre Müzesi

Yunan mitolojisinin bütün evreni bizim için tanıdıktır: Attika, Olympos, nehirler, göller, ormanlar, deniz. Gene de, Yunan düş gücü, bildiği dünyanın her yönünü sürekli olarak efsanevi yerlere dönüştürmüştür. Tanrıların oturduğu Olympos'u, perilerin yaşadığı göl, deniz ve dağları hayal etmiştir: Dağ perileri Oreadlar, ağaçta yaşayan Dryadlar, su perileri Hydriadlar, deniz perileri Nereidler, pınar perileri Krinaiai ile Pegaiai ve gök perileri Pleiadlar.

Bir yerle bağlantılı satirler, kahramanlar, pek çok ikincil tanrı da cabası... Demek ki, bütün Yunan evreni, efsanevi topraklar üzerine araştırmaların hareket noktası olabilirdi, eğer bu toprakların büyük

Annibale, Agostino ve Ludovico Carracci, *Jason Altın Post'u Ele Geçiriyor*, 16. yüzyıl, Bologna, Palazzo Fava

Annibale, Agostino ve Ludovico Carracci, *Argo Gemisinin Yapımı*, 16. yüzyıl, Bologna, Palazzo Fava

bir bölümü, artık bir zamanların tanrısal varlıkları oraları terk etmiş olsalar bile, zaten biliniyor olmasaydı. Troya'nın ya da Agamemnon krallığının yükseldiği yer üzerine hayallere dalacağımız pek bir şey yok, keza Altın Post'u bulmak için yola çıkan İason'un ulaştığı Kolkhis'in nerede olduğu hakkında yeterince net düşüncelerimiz var. Birçok turist Argos'a ve Miken'e gidiyor, oysa bu yerler hayal dünyamızda özel bir yaşam sürüyor ve var olmayan topraklarla aynı özelliklerin tadını çıkarıyorlar.

Dosso Dossi,
Büyücü Kirke,
16. yüzyıl, Roma,
Galleria Borghese

Bundan ötürü, Odysseus'un deniz yolculukları sırasında gittiği yerlerin nerede olduğunu değerlendirmeye geçeceğiz. Deyim yerindeyse, bu yerlerin "elimizin altında", İyon Denizi ile Cebelitarık Boğazı arasında olmaları gerektiği biliniyor, ama *Odysseia*'daki yerlerin hangi gerçek yerlere karşılık geldiği hâlâ tartışılan bir konu.

ODYSSEUS'UN DÜNYASI Odysseus'un yolculuğu sırasında geçtiği yerleri baştan ele alalım, başına gelen tersliklerin yerlerini bugün bir ansiklo-

pedinin belirlediği gibi belirlemeye çalışalım. Ogygie adasında deniz perisi Kalypso'nun tutsağı olarak geçirdiği yedi yılın ardından kahramanımız kaçar ve bir fırtınadan sonra, Phaiaklar'ın adası Skheria'ya ayak basar. Bu ada, günümüzdeki İthaka'dan çok uzak olmayan bir noktada bulunan Korfu olsa gerektir. Burada Odysseus, Alkinoos'a daha önce başından geçen bütün serüvenleri anlatır: Lotosyiyenler adasına (Libya kıyılarında olabilir) inme; büyük bir olasılıkla Sicilya'da yaşayan Polyphemos'la yaşananlar; Aiolos'un adasında verilen ara; Campania kıyılarında yaşayan korkunç yamyamların, Laistrygonlar'ın toprağına çıkış; Latium bölgesindeki büyücü Kirke'nin adasına, Kirke dağına varış (burada bir yıl kalır); Kimmerler toprağına varış ve ölüler dünyasını ziyaret; Napoli Körfezi'ndeki Sirenler adasının yanından, daha sonra Skylla ile Kharybdis (Messina Boğazı) arasından Güneş'in öküzlerinin otladığı Trinakria'ya geçiş; korkunç bir deniz kazasından sonra, Fas kıyılarında, Ogygie'de kurtuluş (burada uzun süre deniz perisi Kalypso'nun sevgilisi ve tutsağı olarak kalır). Ve son olarak, Phaiaklar'ın adasına çıkış ve İthake'ye dönüş.

Pierfrancesco Cittadini, *Odysseus ve Kirke*, 17. yüzyıl, daha önce Tiziana Sassoli'nin yönettiği Galleria Fondoantico'daydı

Bu, bugünün haritalarından birinin üzerinde yeniden kurabileceğimiz bir güzergâhtır. Ama Odysseus'un yolculuğunun yerleri gerçekten bunlar mıydı? Yunanistan'a denizden yaklaşan turist, uzaktan İthaka'yı gördüğünde "Homerik" bir heyecan duyar. Ama günümüzdeki İthaka, gerçekten Odysseus'un İthake'si miydi? Coğrafyacı Strabon İS 1. yüzyılda onu bu şekilde saptadıysa da, birçok modern araştırmacıya göre, Homeros'un betimlemeleri günümüzdeki İthaka'ya karşılık gelmez: Şair adanın düz olduğunu söylerken, günümüzdeki İthaka dağlıktır. O yüzden, Odysseus'un adasının, daha çok Lefkada olduğu varsayılır.

Arnold Böcklin, *Odysseus ve Kalypso*, 1882, Basel, Sanat Müzesi

Kahramanın anayurdunun yeri belirlenememişken, *Odysseia* yazarının sözünü ettiği öteki toprakların yerinin belirlenmesini varın siz düşünün.

Odysseus'un yolculuğu sırasında geçtiği yerler üzerine en tuhaf seksen teorinin ortaya koyduğu güzergâha baktığımızda (Wolf 1990), büyük bir olasılıkla bu güzergâhı yansıtmaya çalışan ilk harita, 16. yüzyılda Ortelius'un *Parergon*'unda karşımıza çıkar. Ve hemen görülür ki, Ortelius'a göre güzergâh çok daha sınırlıdır ve Odysseus

Odysseus'u ve yol arkadaşlarını taşıyan gemi, İS 3. yüzyıl, mozaik, Tunus, Bardo Müzesi

Sicilya'nın (Lotosyiyenler de buradadır) ve İtalya yarımadasının ötesine gitmemiştir. İtalya yarımadası, hem Kimmerler ülkesini hem Kalypso adasını içine alır; Ogygie'ye gelince, Fas kıyılarından aşağı yukarı bugün Taranto Körfezi'nin olduğu yere kaydırılır, bu da deniz kazasına uğramış birinin er ya da geç Skheria'ya nasıl ayak basabildiğini açıklar. Bu anlamda Ortelius, Ogygie'yi Calabria'daki Crotone taraflarına yerleştiren Antikçağ kaynaklarından edinilmiş bilgilerin izinden gidiyordu.

Ama 1667'de Pierre Duval, Lotosyiyenler'in Afrika kıyılarında olduğu bir harita çizmişti. 19. yüzyılın, güzergâhı yeniden kurma girişimlerine geçtiğimizde ise, Ogygie'yi Balkanlar'da ve Kimmerler toprağını ve Kalypso'yu Karadeniz'de buluyoruz. Samuel Butler (1897), Homeros'un kadın olduğunu varsaymanın yanı sıra, İthake'yi Sicilya'ya, Trapani'ye yerleştiriyor; Sahte-Eumaius (1898) adlı biri, Odysseus'un Afrika kıtasının etrafını dolaştığını ve Amerika'yı keşfettiğini belirtiyordu – ama bu önerinin amacının parodi olduğu düşünülüyor.

Yolculuk duraklarının günümüzde nerelere denk geldiğini belirleme yarışı bugün de sürüyor; birkaç adı anmak gerekirse: Odysseus'u Cornwall ve İskoçya'ya ulaştıran, dolayısıyla Kirke adasında üretilen şarabın saf İskoç viskisi olması gerektiğini öne süren Hans Steuerwald (1978); *Odysseia* ile Çin öyküleri arasındaki bazı

Sahte Eumaios,
Afrika Kıtasının Çevresini Dolaşan ve Amerika'yı Keşfeden Odysseus,
1898, Paris, Fransa Milli Kütüphanesi

benzerlikleri vurgulayarak, Odysseus'un güzergâhını Çin, Japonya ve Kore'yi kapsayacak şekilde genişleten Sinolog Hubert Daunicht (1971)... Odysseus'un, Macellan Boğazı'nı ve Avustralya'yı keşfettiğini iddia eden Christine Pellech de (1983) cabası. Son zamanlarda, Felice Vinci (1995) *Odysseia*'nın bütün yolculuklarını Akdeniz havzasından Baltık'a taşımıştır.

Teorilerin sayısı gerçekten de seksense, burada durup en çok anılanından söz etmekle yetinebiliriz (bu teori, Joyce'un bütün güzergâhı bir gün içinde Dublin'de yeniden kuran *Ulysses*'i için bile esin kaynağı olmuştur): Aynı zamanda *Odysseia*'nın Fransızca çevirmeni olan Victor Bérard'ın çeşitli kitaplarında –en azından *Odysseus'un Deniz Yolculukları*'nı hatırlatalım– ele aldığı teoriden söz ediyoruz.

Bérard, Homeros anlatısının Akdeniz'de Fenikeliler'in gerçekleştirdiği yolculuklara dayandığını savunuyordu. Ama yeniden

Johnson Koleksiyonu'ndaki "Mecdelli Meryem'in Göğe Yükselişi"ni Çizen Usta, *Odysseus'un Serüvenleri: Laistrygonlar'la Savaş*, 13.-14. yüzyıl, Frances Lehman Loeb Sanat Merkezi, Vassar Koleji, Poughkeepsie, New York

kurduğu güzergâh eleştirilmişti, çünkü Bérard sözünü ettiği rotalarda gerçekten seyretmesine rağmen, Odysseus'un bir yerden diğerine ne kadar sürede gittiğini anlamaya imkân tanımayan modern bir tekneyle yapmıştı bunu. Her durumda, Bérard Lotosyiyenler'i Tunus kıyısına, Tepegözler'i Vezüv yakınlarına, Aiolos'un adasını Stromboli'ye, Laistrygonlar'ı Sardinya'nın kuzeyine, Kirke ülkesini Monte Circeo'nun yakınlarına, Skylla ile Kharybdis'i Messina Boğazı'na, Kalypso'yu Cebelitarık'a, Phaiaklar'ın adasını Korfu'ya yerleştiriyor,

Güneş adasının Sicilya, İthake'nin ise Korint Körfezi yakınlarındaki Thiaki adası olduğunu belirtiyordu.

En tartışma yaratan perspektif dönüşümü, Frau'nun (2002) yapıtıyla gerçekleşti: Frau, klasik metinleri yeniden okumanın ışığında, *Odysseia*'nın yazarı için Herakles Sütunları'nın Cebelitarık Boğazı'nda olduğunu öne sürer. Bu konumlandırma Helenistik çağa özgü olup, Büyük İskender'in askeri seferlerinin doğuya doğru genişletmiş olduğu dünyayı, batıya doğru genişletme girişiminin bir sonucudur. Daha

Laistrygonlar, Odysseus'un Gemilerine Saldırıyor, İÖ 40-30, Vatikan, Vatikan Kütüphanesi

eski çağlarda gemi seyrine elverişli Akdeniz algısının kapsamı çok daha dardı. Bütün Batı kesimi Fenikeliler tarafından denetleniyor ve Yunanlılarca bilinmiyordu. Yunanlılar, Herakles Sütunları'nın Sicilya boğazında –ada ile Afrika kıyısının arasında– olduğunu düşünüyor olmalıydılar. Bu durumda, Odysseus'un bütün yolculukları, Akdeniz'in doğu kesiminde geçmiş olmalıdır ve Sardinya, efsanevi Atlantis olsa gerektir (bkz. bu "kayıp" adanın ele alındığı bölüm).

Ama Frau'ya göre, Odysseus'un dünyası geçmişte düşünülenden daha sınırlı iken, bir başka varsayıma, Vinci'nin (1995) varsayımına göre, Homeros'un denizcisinin güzergâhının uzak kuzeye uzandığı kabul edilmelidir. Gerçekten de Vinci, olayların betimlemelerini ve yerlerin adlarını titiz bir incelemeyle yeniden kurarak, şu sonuca varır: Homeros'un (ya da destanın yazarı her kimse onun) anlattığı olayların tamamı Baltık'ta ve İskandinav ülkelerinde geçmiş-

Sonraki sayfalar:
Yaşlı Jan Bruegel,
Odysseus ve Kalypso, 16.-17. yüzyıl, özel koleksiyon

ti. Varsayım, çeşitli kereler dile getirilen bir kuramdan kaynaklanır; bu kurama göre, Bronz Çağı'nda Kuzey halkları Ege'ye göç etmişlerdi. Bu halklar daha sonra, kendi eski efsanelerini Akdeniz çerçevesinde yeniden biçimlendirmiş olmalıydılar.

Odysseus'un gerçek güzergâhının hangisi olduğunu ortaya çıkarmak, bu kitabın amaçları arasında yer almıyor. Şair (ya da şairler), efsanevi bilgiler temelinde öyküler yaratmıştır. *Odysseia*, çok güzel bir efsanedir ve onu bir coğrafi harita üzerinde yeniden kurmaya yönelik bütün girişimler, aynı şekilde başka efsaneler yaratmışlardır. Bunlardan biri belki gerçek ya da gerçeğe yakındır; ama bizi büyüleyen nokta, çağlar boyunca, hiç gerçekleşmemiş bir yolculuğun cazibesine kapılmış olmamızdır. Pek çok erkek, Kalypso'nun yaşadığı yer her neresiyse, orada onun tatlı tutsaklığında birkaç yıl geçirmeyi hayal etmiştir.

DÜNYANIN YEDİ HARİKASI Antikçağ dünyasının efsanevi yerleri arasında, Dünyanın Yedi Harikası'nı da saymalıyız. Sıralamak gerekirse: Babil'in Asma Bahçeleri (kraliçe Semiramis burada her mevsim taze güller toplarmış); Rodos Heykeli (adanın limanına dikilmiş dev bir bronz heykel); Halikarnassos Mozolesi; Efes Artemis Tapmağı; Mısır'daki İskenderiye Feneri; Olympia'daki Zeus Heykeli (Phidias'ın eseri) ve Gize'deki Keops Piramidi. Elimizde, bu harikaların her birinden söz edip her birini betimleyen metinler var: Başkalarının yanı sıra, Pausanias, Plinius, Valerius Maximus, Aulus Gellius'un, hatta Julius Caesar'ın metinleri. Bu da, geleneğin aktardığı kadar harika olmasalar da, gerçekten var olduklarını düşündürüyor.

Harikalardan üzerinde en çok konuşulanı, Artemis Tapmağı olmuştur, çünkü efsaneye göre, Herostratos adlı biri, sonsuz bir ün edinmek için tapmağı ateşe vermiş. Bu zavallının, ölümünden sonra sürüp giden ünü kuşkulu olsa da, amacını başardığını söylemek gerek. Öte yandan, günümüze ulaşan yegâne harika, Keops Piramidi'dir. Günümüze ulaşmasına karşın, büyük piramit özellikle modern dönemde en çok efsaneye yol açanıdır ve açmaya devam etmektedir. Dolayısıyla, gerçek piramit bugün de mevcut olup, ziyaret edilebilir, ama "piramidolog" denen kişiler onunla ilgili bir efsane yaratmış, yalnızca gizem avcılarının hayalinde var olan bir tür paralel piramit düşlemişlerdir.

3. HOMEROS'UN TOPRAKLARI VE DÜNYANIN YEDİ HARİKASI

Francesco Hayez,
Odysseus, Alkinoos'un Sarayında,
yklş. 1814, Napoli,
Capodimonte Ulusal Galerisi

Alkinoos'un sarayı

HOMEROS [İÖ 9. yüzyıl]
Odysseia, Yedinci Bölüm, 106-178

Bu ara Odysseus da gitti Alkinoos'un
şanlı konağına, giremedi içeri, gözleri
kamaşıverdi, durakaldı tunç eşiğin
önünde, ulu canlı Alkinoos'un yüksek
çatılı sarayı ışıldıyordu güneş gibi, ay
gibi!
Tunç duvarlar uzanıyordu iki yanda
girişten ta içerilere kadar, kuşaklar
vardı bu duvarlarda mavi mineden,
altın kapılar açılıyordu sağlam evin
içerisine doğru, eşikleri tunçtan, sö-
veleri gümüştendi, iki yanları ve kapı
tokmakları altından.
Yerde iki köpek vardı, biri altındı, bi-
ri gümüş, bütün ustalığını göstermiş-
ti Hephaistos bunlarda, korusunlar
diye ulu canlı Alkinoos'un konağını,
ölümsüzdüler ve hiç eskimek bilme-
yeceklerdi.
İçerde tahtlar vardı duvarlara dayalı,
girişten uç köşelere dek sıra sıra, üst-
lerine incecik örtüler serili, güzel şey-
lerdi bunlar, kadınların dokuduğu.
Tahtlarda Phaiakların önderleri otu-
rurdu, bolluk içinde yer içerlerdi bü-
tün yıl.
Heykeller dikilmişti güzel ayaklıklar
üstüne, yanan çıralar tutuyordu elle-
rinde altından delikanlılar, konaktaki
şölenleri aydınlatmak için geceleri [...]
Bir büyük bahçe vardı avlu dışında,
kapılara yakın, dört dönümlük, çit-
lerle çevrili çepeçevre:
Ağaçlar dal budak salmıştı burda ko-
caman kocaman, armut ve nar ağaç-
ları, pırıl pırıl yemişli elma ağaçları,
bal gibi incirler, yemyeşil fışkıran
zeytinler, ne yok olur, ne eksilir ye-
mişleri bu ağaçların, yaz, kış ara ver-

meden bütün yıl yeşerirler.
Zephyros estikçe biri biter, biri düşer, taze armut biter kuruyan armut yerine, elma üstüne elma biter, salkım üstüne salkım, incir üstüne incir biter.
Bir bağ var ötede, salkım salkım üzümlü, arada bir güneşlik çardaklar kurulu, işte kızarmış salkımlar, koparılıp ezilmeye hazır, ama koruklar var yanı başında, çiçek dökmedeler yeni yeni, alttan da başka başka salkımlar kızarır.
En dipte, öbür ucunda bağın, asma kütüklerinin yanında, düzenli bostanda, fışkırır yol boyunca çeşit çeşit bitkiler.
Bağın içinde iki çeşme akar, biri dolaşır bütün bahçeyi, biri gider avlu eşiğinden yüksek konağa doğru, hep bu çeşmeden su alır yurttaşlar.
İşte parlak armağanlar bunlardı, tanrıların Alkinoos'a verdiği.

Odysseus, yurduna yakın sularda seyretti

SERGIO FRAU
Herakles Sütunları: Bir Araştırma [2002]

Herakles Sütunları'nı Cebelitarık'a kim, ne zaman koydu? Gerçekten de, Eski Yunanlıların Uzak Batı'sı tam o noktada mı başlıyordu? Peki, Malta, Sicilya ve Tunus arasındaki dar geçitler -kayaların ve kum yığınlarının çepeçevre kuşattığı, artık su yüzeyine iyice yaklaşan deniz altındaki o gizli kanyon- olası bir alternatif mi? [...]
Ya Reggio'ya doğru burunlar ve Messina Boğazı? Belki orası daha uygun: Orada nöbet tutan korkunç iki canavar, Skylla ile Kharybdis var [...]
Aslında, Sicilya Boğazı hakkında ne kadar çok okursak, korkumuz o kadar artıyor: Burası, akla gelebilecek, söze dökülebilecek her tür canavar, felaket, deniz kazası açısından Akdeniz'in en yoğun bölgelerinden biri. Anlatılanların hepsi hayal mi? [...]
Buna karşılık Homeros, hepsi de Sicilya Boğazı civarında konumlanan canavarları, korkunç olayları ve tehlikeleri büyük bir ustalıkla anlatır. O dönemin Akdeniz limanlarında, akşamların dolu dolu geçmesini sağlayan hikâyelerden hiçbir şeyi esirgemez [...]
O zamanlar, Homeros'un döneminde bütün insanlar, bu anlatılanları işittiklerinde tek bir şeyi anlıyorlardı: Sicilya Denizi'ni. [...] Öyleyse, bütün o bilginler -ki Eski Yunan hakkında gerçekten neyin ne olduğunu iyi bilirler- haklı iseler; oraya, hiç kimseye yararlı olamayacakları Cebelitarık'ın ötesine, yerleştirilen Okeanos'un oğulları ve kızları -karmakarışık silsileleri ile bu güçlü, gösterişli topluluk- neye hizmet ediyordu? Hepsinden önemlisi, kime hizmet ediyordu? Fas'ın ırmaklarını, Senegal'in körfezlerini ya da Atlas Okyanusu kıyısındaki Hesperides'i akılda tutmanın amacı ne, eğer oralara gidilmiyor idiyse? Sırf Otranto Boğazı'nı geçmek bile insanları korkudan titretiyor idiyse? [...] Uzun sözün kısası, Homeros'un korkunç Okeanos'u gerçekten nerede başlıyordu? Cebelitarık'ın ötesinde olabilir mi? Böyle bir şey düşünülemez. Zaten, düşünen de yok.

Odysseus, yurdundan uzak sularda seyretti

FELICE VINCI
Homeros Baltık'ta [2008]

Son buzul çağı sona erdikten sonra, bu buzul çağını kuzey Avrupa'da

M. O. MacCarthy, *Homeros'un Dünya Haritası*, 1849, New York Halk Kütüphanesi

farklı iklim evreleri izledi. Bu evreler, ayırt edici temel özellikleriyle, bilhassa bitki örtüsü dikkate alınarak ana çizgileriyle aşağıda aktarılmıştır:

- Yakın Boreal Öncesi (İÖ 8000-7000): İklim soğuktur, karasaldır; bu dönemde ladin, kızılağaç ve ceviz ağacı yaygınlaşır.
- Boreal (İÖ 7000-5500): Yazlar sıcak, kışlar nispeten ılımlıdır.
- Atlantik (İÖ 5500-2000): Boreal evresine kıyasla daha sıcaktır; yazlar sıcak, kışlar ılımlı ve nemlidir. Meşe ormanları yaygınlaşır.
- Sub-Boreal (İÖ 2000-500): İklim daha karasal hale gelir ve soğur. Çam ve kayın yaygınlaşır.

Bizim araştırmamız açısından burada bizi, "Atlantik" evresi ilgilendiriyor. Bu evre, doruk noktasına İÖ 2500 dolaylarında ulaşan buzul sonrası *optimum* iklime karşılık gelir ve

İÖ 2000'e kadar devam etmiştir. Bir sonraki evre, daha soğuktur. Prof. Laviosa Zambotti'nin söylediği gibi, *optimum* iklim, İskandinavya ülkelerinin iklim açısından yaşadıkları en iyi çağ olup, o zamanlar İskandinavya kültürünün ulaştığı düzeye açıklama getirir: İÖ 2500 dolaylarındayız [...]
Bu noktada, Bronz Çağı'nın son derece ehil denizcilerinin, *optimum* iklimin (daha önce belirttiğimiz gibi, doruk noktasına yaklaşık İÖ 2500'lerde ulaşmıştır) taşkın enerjisinin sunduğu son derece elverişli koşullardan yararlanarak, deniz yoluyla da çok uzak mesafelere gidebildiklerini zihnimizde canlandırmak zor olmayacaktır [...] *İlyada* ve *Odysseia*'nın gerçek senaryosunu Akdeniz'de değil, Avrupa'nın kuzeyinde bulabiliriz. Bu iki şiirin kaynağını oluşturan destanlar, Baltık ve İskandinavya kökenlidir. İÖ 2000'de Bronz Çağı'nın geliştiği İskandinavya'da, bugün bile, Homeros'ta geçen ve aralarında Troya ile İthake'nin de bulunduğu birçok yeri belirleyebiliriz. *Optimum* iklimin sona ermesinden sonra, İÖ 16. yüzyılda Miken uygarlığını kuran büyük denizciler bu şehirleri Yunanistan'a taşımış; Akdeniz'de kendi özgün [İskandinavya kökenli] dünyalarını yeniden kurmuşlardır. Troya savaşının ve Yunan mitolojisindeki başka olayların olduğu bu yeni topraklarda, atalarının yitik yurtlarında gerçekleştirdikleri kahramanlık dönemlerinin ve eylemlerinin anısını kuşaktan kuşağa canlı tutmuş, daha sonra gelecek dönemlere aktarmışlardır.
İşte, çok özet olarak araştırmamızın sonuçları bunlardır. Bu araştırma, Homeros şiirlerinin Akdeniz'e konumlandırılmasının yol açtığı anlamsızlıkları, bu şiirlerin Miken coğrafyasıyla sorunlu ilişkilerini, Avrupalı-barbar (Piggou) boyutlarını, keza Miken uygarlığının olası kuzeyli kökenini dikkate alarak, Plutarkhos'un Ogygie adasının yerinin kuzeyde olduğu ile ilgili gözleminden yola çıkmıştır. Bize Homeros dünyasının kapılarını açan anahtar bu olmuş ve söz konusu gözlem bize son derece titiz bir yeniden-kurmayı başlatma imkânı vermiştir; bu yeniden-kurmanın sonuçları da, başlangıçtaki varsayımın doğruluğunu kanıtlamaktadır. Popper'in "yanlışlanabilirlik" koşuluna uyan bu perspektif, "Homeros şairdir, ama coğrafyacı değildir" şeklindeki eski görüşün doğru olmadığını ortaya koyar ve en sonunda Antikçağlıların sorularına uygun yanıtlar verir. Ayrıca bu bakış açısı, Homeros şiirleri ve Miken uygarlığı üzerine araştırmaların yakın tarihli kazanımları arasında büyük bir doğallıkla kendine yer bulur, bu kazanımları tek ve tutarlı bir görüş içinde birleştirmiş ve bu yolla başka türlü gerçekleştirilmesi olanaksız olan bir sentezi gerçekleştirmiş olur.
Homeros'un yerlerinin yeniden-kurulması, gerek Troya gerek İthake bölgesi için özellikle önemlidir. İlki *İlyada*'nın, ikincisi *Odysseia*'nın geçtiği ana mekânları temsil eden Troya ve İthake üzerine elimizde birbiriyle örtüşen çok sayıda veri var. Yalnızca Homeros'un pek çok kez sözünü ettiği gizemli "uzun ada"yı, Doulikhion'u bulmuş olmak bile –haklı olarak, düzlük bir "Peloponnesos"un ve her iki şiirdeki bilgilerle kusursuzca örtüşen bir adalar topluluğunun önüne yerleştirilmiştir– kuram için başlı başına göz ardı edilemeyecek bir geçerlilik nedeni oluşturabilir.
Ayrıca iki şiirin farklı, ama bir bakıma birbirini tamamlayan yerlere

uzandığını da belirledik: Şiirlerden ilki [*İlyada*], "gemilerin sayımı" aracılığıyla, erken Bronz Çağı boyunca Baltık'taki Akha yerleşimlerini eksiksiz olarak yeniden-kurabilmemizi sağladı. Öteki şiir [*Odysseia*] ise, Odysseus'un yolculukları aracılığıyla, antik halkların "dış dünya" ile ilgili büyüleyici, ama aynı zamanda tuzaklarla dolu bilgileri üzerine son derece canlı ve tutarlı bir tablo sunmaktadır. Örnek vermek gerekirse, Atlas Okyanusu'ndaki büyük gelgit (Homeros bu gelgiti, çok farklı çehrelerle iki kez aktarır: Korkunç Kharybdis girdabında tehditkâr; kahramanın karaya ulaşmasına yardım edip, onu Skheria ırmağının ağzına güvenli bir yere taşırken iyi), keza Laistrygonlar'ın ülkesindeki çok uzun yaz günleri gibi tekil olgular. Bu sonuncular da, daha kuzeyde, yazları güneşin batmadığı ve "aurora borealis dansları"nın var olduğu Kirke adasının kutup boyutunun habercisidir. Kısacası, Homeros'un evreninin bütününden çıkarabileceğimiz coğrafi bilgiler, birkaç büyük "grup" halinde sınıflandırılabilir: (Danimarka adalarındaki) İthake dünyası, (güney Finlandiya'daki) Troya dünyası ve (Baltık kıyılarındaki) Akhalar dünyası. Bunların her biri ile, kuzey Avrupa'da belirlenen muadili arasında olağanüstü denklikler söz konusu iken, geleneksel Akdeniz konumlandırması ile uyuşmazlıklar söz konusudur. Ve her biri için, kuzey bağlamıyla bütünüyle örtüşen meteorolojik bir tablonun –sistematik olarak soğuk, sisli ve kötü hava koşulları– geçerli olduğu kanıtlanabilir. Ayrıca yüksek enlemlerdeki aydınlık geceler, Akhalar ile Troyalılar arasında iki gün aralıksız devam eden savaş sorununu çözme olanağı sağlar. Buna, kuzey ırmaklarının mevsimsel düzenleriyle birebir örtüşen bir noktayı da –Skamandros ile Simoeis'in eşzamanlı olarak taşması– eklemek gerekir.

Babil'in Asma Bahçeleri

BYZANTİONLU SAHTE PHILON
[İÖ 3. yüzyıl]
Dünyanın Yedi Harikası

Asma Bahçe'ye bu adın verilmesinin nedeni, bahçede toprak seviyesinden biraz yükseğe ekilmiş bitkilerin olmasındandır; keza, ağaçların kökleri toprağa değil, yukarıdaki bir taraçaya gömülüdür. Bahçenin yapım tekniği şöyledir: Bahçe kütlesi bir bütün olarak taş sütunlar üzerinde yükselir, böylece alttaki alanın tamamını oyma sütun kaideleri kaplar. Sütunlar, çok dar aralıklarla yerleştirilmiş ahşap kirişleri taşır. Kirişler palmiye gövdelerinden yapılır, çünkü palmiye çürümeyen yegâne odun türü olup, nemlendiğinde ve ağır yüklere maruz kaldığında, yukarı doğru bükülür. Ayrıca, kendi kıvrım ve çatlaklarına dışarıdan başka maddeler çekerek, kökünün dal ve liflerini besler. Bu kirişlerin üstüne derin bir toprak tabakası yığılır ve oraya, bahçelerde çok yaygın olarak bulunan geniş yapraklı ağaçlar, rengârenk çeşit çeşit çiçek, kısacası tatlılıklarıyla göz zevkimizi okşayan ve hoşumuza giden her tür şey ekilir.
Alan, herhangi bir tarla gibi işlenir ve başka her toprak gibi bitki çoğaltma çalışmalarına uyum sağlar. Böylece, sabanla sürülen bir tarla, aşağıda sütunların arasında dolaşan kişilerin başlarının üzerinde uzanır ve kişi

Babil'in Asma Bahçeleri, taşbaskı, yklş. 1886, özel koleksiyon

Louis de Caullery, *Rodos Heykeli*, 17. yüzyıl, Paris, Louvre Müzesi

toprağın yüzeyine bastığında, kirişlere yakın aşağı katmanlarda toprak bozulmamış ve el değmemiş olarak kalır. Yukarıdaki kaynaklardan gelen sular, doğrudan güzel bir çağıltıyla akar ya da helezoni yayların yükseltmesi ve mekanik güçlerin etkisiyle kanallardan döne döne akar, sonra sık ve büyük fışkırtılarla bütün bahçeyi sular, ağaçların derin köklerine su serper ve toprağı nemli tutar. Bu yüzden, kolayca tahmin edilebileceği gibi, otlar hep yeşildir ve ağaçların yumuşak dallarından uç veren yapraklar, sürekli bol nem sayesinde gür ve özlü olur. Gerçekten de, asla susuz kalmayan kökler, toprağın altında ağ gibi yayılan kanallardaki suyu emip koruyarak, ağaçların sağlam ve mükemmel olmasını sağlar. Bu incelikli, çekici ve krallara özgü bir yapıttır: Burada her şey insan eliyle yapılmış olup, tarımcıların emeği, onu seyredenlerin başlarının üzerinde asılı durur.

Rodos Heykeli

PLINIUS [İS 23-79]
Doğa Tarihi XXXIV, 41

Dev heykeller arasında en hayranlık uyandıranı, Rodos'ta bulunan Güneş Tanrısı heykeli olup, Lysippos'un öğrencisi Lindoslu Khares'in eseridir. Heykelin boyu, 70 gezdi [yklş. 32 metre]. Altmış altı yıl sonra deprem nedeniyle yere düşen bu heykel, gene de aynı derecede olağanüstü bir görüntü oluşturur. Pek az kişinin kolları, heykelin baş parmağını kuşatabilir, parmaklar da başka birçok heykelin tamamından büyüktür. Kırılan kol ve bacaklarda çok geniş boşluklar oluşmuş. Keza içeride dev boyutlu taşlar görülebiliyor: Sanatçı, yapım sırasında heykeli sabit tutmak için bunların ağırlığından yararlanmış. On iki yılda yapıldığı ve 300 talente mal olduğu söyleniyor. Para, uzun süren Rodos kuşatmasından bezen kral Demetrius'un, kuşatmayı kaldırdığında bıraktığı malzemelerin satışından elde edilmiş.
Aynı şehirde bundan küçük, ama gene dev boyutlu yüz heykel daha var; bunlar öyle yapıtlar ki, tekinin bile bir yerde bulunması, o yeri ünlü kılar.

Halikarnassos Mozolesi

AULUS GELLIUS
[İS 125-180]
Attika Geceleri X, 18

Artemisia'nın, kocası Mausolos'u, bütün aşk öykülerini aşan ve insan sevgisini dile getirmeye yönelik her tür anlatımın ötesine giden bir tutkuyla sevdiği söylenir. Mausolos, Cicero'nun anlattığına göre, Karya bölgesinin kralıydı. Bazı Yunan tarihçilerine göre ise, bir vilayetin yöneticisi (Yunanlıların deyişiyle *satrap*) idi. Mausolos öldüğünde, karısının feryatları ve kucaklamaları arasında, görkemli bir cenaze töreniyle defnedildiği söylenir. Eşinin yokluğu ve acısı ile yanan Artemisia, onun kemiklerini ve küllerini kokularla karıştırmış, ezerek toz haline getirmiş, sonra bunları suya döküp içmiştir; keza, tutkusunun şiddetine dair başka birçok kanıt ortaya koymuştur. Daha sonra, kocasının anısını devam ettirmek için, büyük bir emeğin ürünü olan çok ünlü ve Dünyanın Yedi Harikası arasında anılmayı hak eden mezarı yaptırmıştır. Artemisia, Mausolos'un tanrıları Manes'e adadığı bu anıtın adama metni için, kocasını övgülerle yücelten

Wilhelm van Ehrenberg, *Halikarnassos Mozolesi*, 17. yüzyıl, Saint-Omer, Musée de l'Hôtel Sandelin

*agon*lar (yani, yarışlar) başlatmış, para ve başka karşılıklar yoluyla önemli ödüller dağıtmıştır.
Bu yarışlara katılmak için, belagat ve yetenekleriyle ünlü kişilerin geldiği söylenir: Theopompos, Theodektes ve Nakrates. Hatta bazıları, bizzat İsokrates'in yarışa katıldığını yazarlar. Ama yarışta, İsokrates'in öğrencisi Theopompos birinci olmuş.

Efes Artemis Tapınağı'nın yapımı

PLINIUS [İS 23-79]
Doğa Tarihi, XXXVI, 95

Görkemli Yunan kültürünün en olağanüstü anıtı olup, içten hayranlığımızı hak eden Artemis Tapınağı, hâlâ Efes'te ayakta durmaktadır ve yapımı 120 yıl boyunca bütün Asya'yı meşgul etmiştir.
Depremlere maruz kalmaması ya da toprağın çatlamalarından etkilenmemesi için, tapınağı bataklık bir bölgeye yaptılar. Öte yandan, bu kadar heybetli bir binanın temellerinin kaygan ve dayanaksız bir zemine dayanmasını istemedikleri için, temelin altına bir kat kömür parçaları, bir kat da yün postlar koyuldu.
Tamamının uzunluğu 425 ayak, eni 225 ayak olan tapınakta 60 ayak yüksekliğinde 127 sütun bulunur, bunlardan her biri değişik krallar tarafından verilmiştir (otuz altısı işle-

meli olup, biri Skopas'ın eseridir). Çalışmaları, mimar Khersiphron yönetmiştir. En olağanüstü girişim, bu kadar heybetli boyutlardaki arşitravları bu kadar büyük yüksekliğe çıkarabilmek olmuştur. Khersiphron, sorunu, hafif eğimli yüzeye yerleştirdiği ve sütun başlıklarının üstüne ulaşan kum dolu büyük torbalarla çözmüştür. Mimar daha sonra daha aşağıdaki torbaları birer birer boşaltıyordu. Bu yolla yapı, yavaş yavaş yerine oturuyordu. En çetin sorun, tam kapının üzerinde duran arşitravı yerleştirmek gerektiğinde kendini gösterdi: Bu, en büyük blok olup, dayanacağı bir temel yoktu.
Umutsuzluk, sanatçıyı intiharı bile düşünmeye sevk etmişti. Deniyor ki, bir gece sorunun derdiyle bitkin düşüp uyurken, tapınağın adandığı tanrıçanın görüntüsü karşısında belirmiş: Tanrıça mimarı yaşamaya yüreklendirmiş, çünkü arşitravı kendisinin düzenlediğini ima etmiş. Ertesi gün, bunun doğru olduğu belirlenmiş: Arşitravın, yalnızca ağırlığı sayesinde yerine oturduğu anlaşılmış.
Bu tapınağın öteki bezemelerine gelince, bunları betimlemek için pek çok kitap yazmak gerekirdi, ama bu bezemelerin doğayı gözler önüne sermekle herhangi bir ilgisi yoktur.

Tapınağın yanması

VALERIUS MAXIMUS
[İÖ 1. yüzyıl-İS 1. yüzyıl]
Unutulmaz Eylemler ve Sözler VIII, 14

Ün tutkusu, kutsal değerleri hiçe saymaya götürebilir insanı. Örneğin, adamın biri Efes'teki Artemis Tapınağı'nı yakmak istemişti. Amacı, bu başyapıtı yok ederek, adını bütün ülkeye duyurmaktı: İşkence altında itiraf ettiği bir çılgınlıktı bu. Efesliler yerinde bir kararla, bu sinsi adamın anısını silmeyi kararlaştırdılar. Gelgelelim, Theopompos abartılı belagatı ile *Tarih*'inde ondan söz etti.

Olympia'daki Zeus heykeli

PAUSANIAS [İS 2. yüzyıl]
Yunanistan Betimlemesi V

Zeus, altın ve fildişinden yapılmış bir tahtta oturur. Başında, zeytin dallarını andıran bir taç vardır; sağ elinde gene altın ve fildişinden bir Zafer heykeli tutar, bu sonuncusunda bir şerit ve başında bir taç vardır. Sol elinde ise, her tür metalle bezeli bir asa, asanın üzerinde bir kartal vardır. Tanrının sandalları, hatta giysisi de altındandır. Giysinin üzerine hayvan figürleri ve zambak çizilmiştir. Taht çeşit çeşit malzemeyle -altın, değerli taşlar, abanoz ve fildişi- bezelidir ve üzerine hayvan şekilleri ve başka tasvirler resmedilmiştir.
Tahtın her ayağında birer tane olmak üzere dört Zafer tanrıçası, dans ederken gösterilmiştir; keza her ayağın kaidesinde iki Zafer daha vardır. Ön ayakların üstünde Thebaili çocuklar sfenksler tarafından kaçırılır, sfenkslerin altında ise Apollon ile Artemis attıkları oklarla Niobe'nin çocuklarını öldürürler.
Tahtın ayakları arasında, bir ayaktan ötekine uzanan dört çubuk vardır; girişin tam karşısındaki çubukta yedi tasvir yer alır, sekizincinin nasıl yok olduğu bilinmiyor. Tasvir, antik yarışları gösteriyor olsa gerektir, çünkü Phidias döneminde gençler arasındaki yarışlar henüz başlamamıştı.
Başına şerit dolayan gencin

Wilhelm van Ehrenberg,
Efes Artemis Tapmağı,
17. yüzyıl,
özel koleksiyon

Pantarkes –Phidias'ın gözdesi Elisli bir delikanlı– olduğu söyleniyor. Pantarkes, seksen altıncı olimpiyatta güreş dalında gençlerde birinci olmuş. Öteki çubukların üstünde, Herakles'le Amazonlara karşı savaşanlar saf halinde dizilmişler. İki yüzdeki figürlerin sayısı yirmi dokuz ve Herakles'in arkadaşları arasında Theseus da saf almış [...]
Phidias, tahtın üst kısımlarına, heykelin başının üzerinde bir tarafa Üç Güzelleri, öteki tarafa Mevsimleri koymuş. Aslında bu sonuncular da, epikte Zeus'un kızları olarak gösterilir ve Homeros *İlyada*'da [V, 749 ve devamı] Mevsimlerden söz eder: Göğün, bir kral sarayının muhafızları gibi onlara emanet edildiğini söyler. Zeus'un ayakları altındaki destekte – Atina'da *thranion* dedikleri şey– altın aslanlar ve Theseus'un Amazonlarla savaşını –Atinalıların yabancılara karşı ilk kahramanlık edimi– gösteren kabartma vardır. Bütün süsleriyle tahtı ve Zeus'u taşıyan kaidenin üzerinde, arabasında Güneş, Zeus ile Hera, sonra Hephaistos ve onun yanında Bereket Tanrıçası vardır ve hepsi altındandır. Bunları Hermes ile Hestia izler, Hestia'dan sonra, denizden çıkan Aphrodite'yi karşılayan Eros vardır ve İkna Tanrıçası Aphrodite'ye taç giydirir. Gene kabartma olarak Apollo, Artemis, Athena ve Herakles; son olarak da, kaidenin ucunda, Amphitrite ile Poseidon ve hızla giden –sanırım bir atın üzerinde– Ay tanrıçası Luna vardır. Bazıları tanrıçanın bir katır sürdüğünü söyler ve katır üzerine oldukça budalaca bir öykü anlatırlar. Olympia'daki Zeus'un en ve boyunun ölçülüp kayda geçirildiğini biliyorum, ama bu ölçümleri yapanları övemeyeceğim, çünkü onların aktardıkları

Fischer von Erlach, Johann Bernhard, *Olympia'daki Zeus Heykeli*, gravür, 1721, özel koleksiyon

kayıtlar bile, heykeli görmenin yarattığı etkinin çok altında kalıyor. Efsaneye göre, Tanrı Zeus bile, Phidias'ın ustalığına tanıklık etmiş. Gerçekten de, heykel sona erdiğinde, Phidias Tanrıya hoşlanıp hoşlanmadığını bir işaretle belli etmesi için yalvarmış. Anlatıldığına göre, hemen yere, bugüne dek bir küpün örttüğü noktaya bir yıldırım düşmüş. Heykelin önündeki zeminin tamamı, beyaz değil, siyah seramik karolardan oluşur.

İskenderiye Feneri

JULIUS CAESAR [İÖ 1. yüzyıl]
İç savaş III, 112

Fener bir adada bulunur, çok yüksek bir kule olup, olağanüstü bir mimarinin ürünüdür ve adını adadan [Pharos] alır. İskenderiye'nin karşısında uzanan bu ada, şehrin limanını oluşturur; ama eski krallar denize dokuz yüz ayak uzunluğunda bir iskele yapmış, bu dar köprüyle adayı şehre bağlamışlardır. Adada özel evler bulunur ve bu evler bir şehir kadar yaygın bir yerleşim alanı oluşturur. İhmalkârlık ya da kötü hava koşulları nedeniyle biraz rotasının dışına çıkan her gemi ya da tekne, korsanlar gibi ada sakinlerince düzenli olarak yağmalanır. Her durumda, geçit dar olduğundan, feneri işgal edenlerin izni olmadan, gemi limana giremez.

Piramidologlar

UMBERTO ECO
"Matematiğin Çarpık Kullanımları Üzerine" [2011]

Napoléon'un Mısır seferi ile, piramitler bilim adamları için daha erişilir hale gelmiş, özellikle Keops piramidinde bir dizi yeniden-inşa ve ölçüm işlemi başlamıştı. Keops piramidindeki Kral Odası'nda herhangi bir firavun mumyası (ya da herhangi bir hazine) bulunamamıştı ve Müslümanların gelişinden itibaren

piramitlerin yağmalamalara hedef olduğunu düşünmek daha mantıklı olsa da, Keops piramidinin hiç de ya da her durumda yalnızca bir mezar olmadığı, büyük bir matematik ve astronomi laboratuvarı olduğu varsayılmaya başlanmıştı. Piramidin ölçüleri, eski mimarların sahip olduğu bilimsel bilgiyi gelecek kuşaklara aktarıyor olsa gerekti. Bu belki de Mısırlıların bile bilmedikleri bir bilgiydi, çünkü bazı piramidologlara göre, başlangıçtaki binaları tasarlayanlar, zaman ve mekân olarak çok daha uzaktan, belki de başka bir gezegenden geliyorlardı.

Halihazırdaki bilgilerimize göre, Keops piramidinin ölçüleri şöyledir: Dört kenarından her biri yaklaşık 230 m ve yüksekliği 146 m (kenarlar arasında hafif farklar vardır; bunun nedeni, hem taşların aşınmış, hem düz döşeme taşlarının cami yapımı için Müslümanlar tarafından alınıp götürülmüş olmasıdır). Piramit, kesin olarak (derecenin onda birinden az bir kayma payıyla), dört ana yöne göre konumlandırılmış gibi görünmektedir. Öyle anlaşılıyor ki, giriş dehlizlerinden biri aracılığıyla, piramidin yapıldığı dönemde Kutup Yıldızı olan yıldız görülebiliyordu. Bu bizi hiç şaşırtmamalıdır, çünkü eskiler gökyüzünün dikkatli gözlemcileriydiler ve Stonehenge'den Hıristiyan katedrallerine, yöne göre konumlandırma sorunları çok iyi biliniyordu. Her durumda sorun, Mısırlıların hangi ölçü birimlerini kullandıklarını belirlemekti, çünkü 666 metrelik ya da santimetrelik bir uzunluk güncel birimlere çevrildiğinde; Mısırlıların, Vahiy kitabındaki Canavarın sayısını dile getirmek istediklerini düşünmek son derece cazip görünür, oysa eski ölçü birimi arşın ile dile getirilen aynı uzunluğun hiçbir yananlamı olmaz.

19. yüzyılın başlarında, John Taylor adında biri (şu da var ki, Taylor piramitleri hiç görmemişti ve başkalarının göstergelerini temel alıyordu) şunu keşfetmişti: Piramidin çevresi, yüksekliğinin iki katına bölündüğünde (ya da tabanın uzunluğu yüksekliğe bölünüp, çıkan sonuç 2 ile çarpıldığında), Pi sayısına çok yakın bir değer elde ediliyordu. Taylor, bu keşif aracılığıyla, yükseklik ile çevre arasındaki ilişkinin, Yer'in kutupsal yarıçapı [Yer'in, merkezinden kutuplara olan uzaklığı] ile çevresi arasındaki ilişkiye eşit olduğunu hesaplamıştı. Taylor'ın keşifleri, 1865 yılı dolaylarında İskoç astronomu Charles Piazzi Smyth'i derinden etkilemişti; nitekim Taylor, *Büyük Piramitteki Mirasımız* adlı kitabını Taylor'a adayacaktı. Smyth, yaklaşık 63 santimlik kutsal Mısır gez'inin, 25 "piramit pusu"ndan oluştuğunu hesaplamıştı (bu hesabı neye dayanarak yaptığını bilemiyoruz). Bu piramit pusları, mucizevi şekilde İngiliz pusuna karşılık geliyordu. Aslına bakılırsa Piazzi Smyth, kitabının bir bölümünü, Fransız onlu metrik sisteminin cumhuriyetçi ve Hıristiyanlık karşıtı yapaylığını eleştirmeye ve İngiliz sisteminin, Tanrısal yasalara uygun doğallığını yüceltmeye ayırır. Piramidin çevresi, piramit pusu cinsinden, toplam 36.506 pusluk bir uzunluğa karşılık geliyordu. Araya onlu sisteme özgü bir virgül koyarak (kimbilir niçin), güneş yılı günlerinin tam sayısı (365,06) elde edilir. Piazzi'nin izinden gidenlerden Flinders Petrie (sonradan, bir gün ustasını, hesapları tutturmak için bir dehlizdeki köşe taşlarını eğelerken gördüğünü ima etmiş olsa da), Kral Odası'nın da,

İskenderiye Feneri, taşbaskı, 19. yüzyıl, Londra, O'Shea Galerisi

uzunluk-çevre ilişkisinde bir Pi sayısı içerdiğini keşfederek, Pi sayısı hesabını doğrulamıştır. (Piramit pusu üzerinden ölçülen) Kral Odası'nın uzunluğu 3.14 ile çarpıldığında, gene yaklaşık olarak yılın günlerine denk gelen 365,242 elde edilir.

Piazzi'nin bir haritasından görüldüğü üzere, piramitte kesişen meridyen ile paralel (30. kuzey enlemi ile 31. doğu boylamı), adeta Mısırlılar piramidi yaşanan dünyanın merkezine yerleştirmek istemişler gibi, diğerlerinden daha fazla kara parçasını kuşatacaktır.

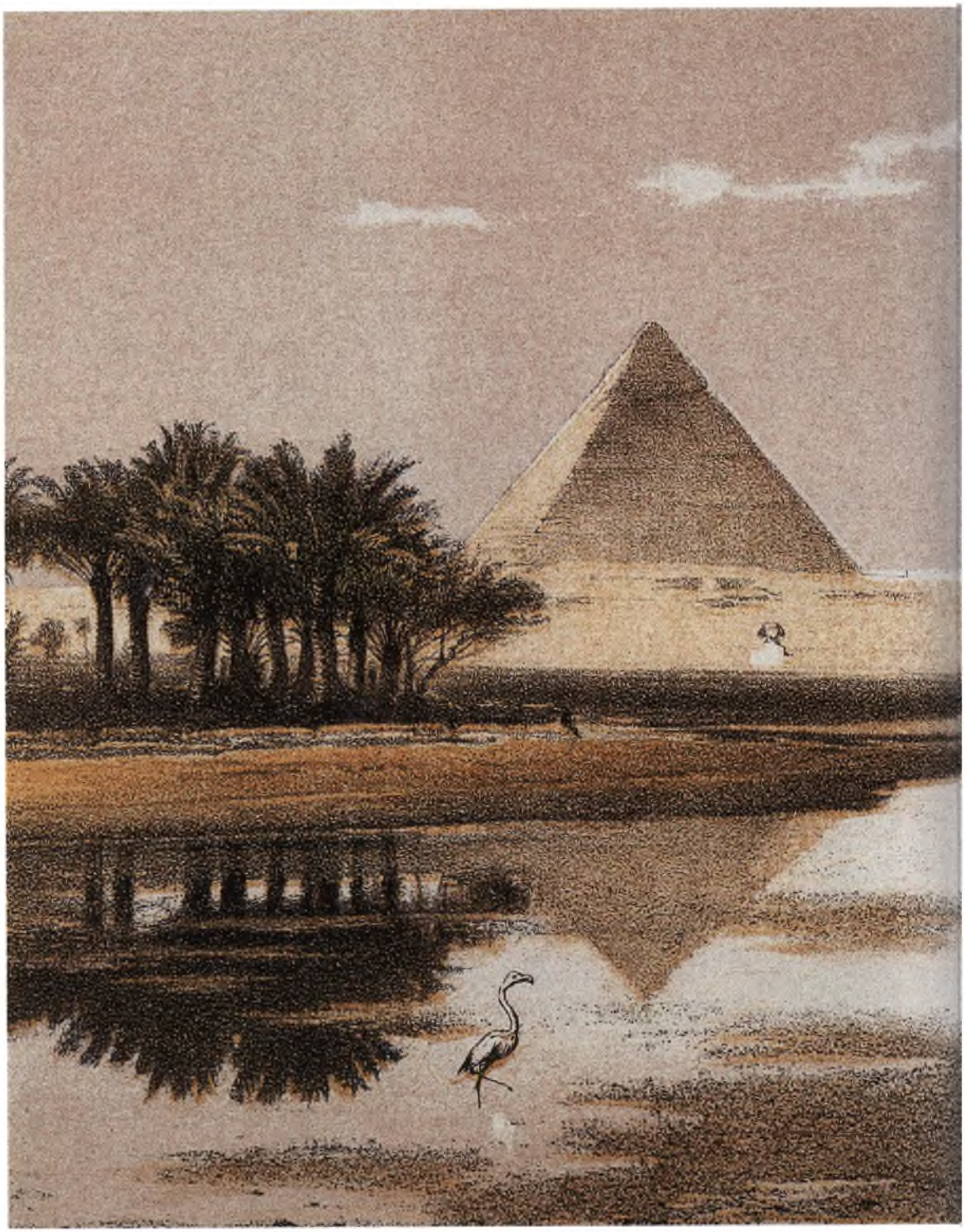
İmdi, Piazzi'nin ve daha sonraki piramidologların sonuçlarından, piramidin yüksekliğinin, 1.000.000 ile çarpıldığında, Yer ile Güneş arasındaki asgari uzaklığı –146 milyon kilometre (147 milyon kilometre değil)– gösterdiği öne sürülebildi. Piramidin ağırlığı, 1.000.000.000 ile çarpıldığında, iyi bir yakınsamayla Yer'in ağırlığını gösterir. Piramidin dört yanının uzunluğunu iki katına çıkarırsak, hemen hemen ekvator enleminin altmışıncı derecesine eşdeğer ölçüyü elde ederiz. Denizdeki kıtaların ortalama yüksekliği, neredeyse tam olarak piramitlerin uzunluğu kadardır. Son olarak, duvarların (çıplak gözle algılanamayan) eğimi, Yer'inki ile aynıdır. Sonuç olarak, Keops Piramidi ya da Büyük Piramit, Yer'in 1:43.200 ölçeğindedir.

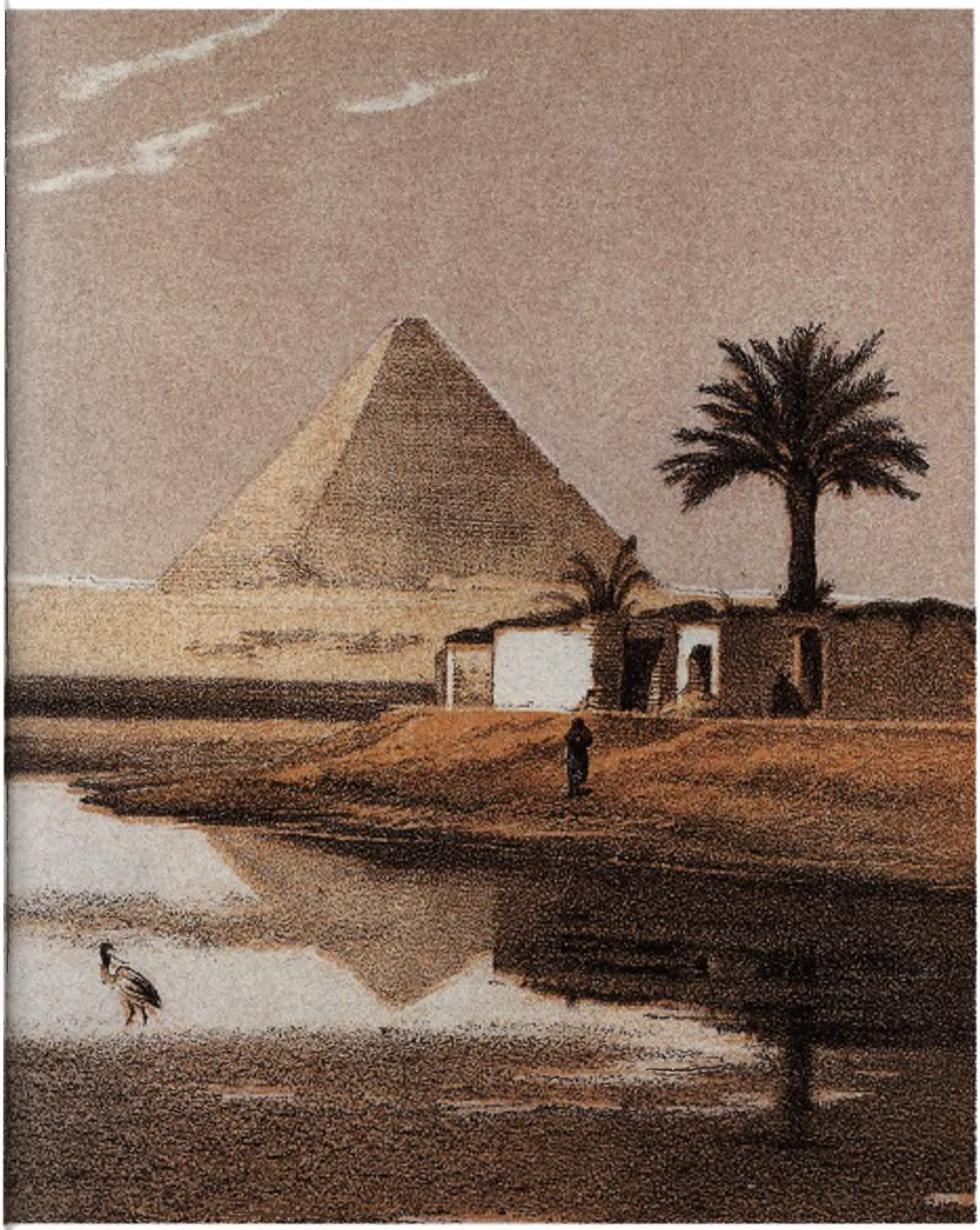
Unutmayalım ki Ortaçağ mimarları, altın kesit hakkında kesin matematiksel bir fikre sahip olmasalar da, zanaatkâr güdüsüyle, sonradan Tanrısal oranın birer örneği oldukları anlaşılan yapılar tasarlıyorlardı.

Öte yandan, bir 19. yüzyıl psikoloğu olan Fechner şunu kanıtlamıştı: Matematikten hiç anlamayan deneklere farklı biçimlerde kartvizitler sunulduğunda, çoğu içgüdüsel olarak, kenarları arasındaki ilişki altın kesite uyan kartvizitleri seçiyordu.

Diyeceğimiz şu ki, insan beyni belli oranları değerlendirecek şekilde yaratılmışsa, Mısırlıların belli bağıntılara uyacak şekilde davranmada belirli bir kapasiteleri olabilirdi, matematik bilgileri Asur ve Babillilerin bilgileri kadar ileri olmasa ve geometrileri yalnızca Nil'in taşma dönemleri ile bağlantılı olarak ekin ekilebilen yüzeyleri belirlemeye yarasa bile. Mimarlarının işlemleri de, büyük bir olasılıkla bu yöntem bilgilerine dayanıyordu. Pi sayısının ya da ona çok yakın bir ölçünün (yani 3,1605), İÖ 2000 yılına ait Rhind papirüsünde karşımıza çıktığı doğrudur, ama piramitleri yapanlar büyük bir olasılıkla empirik olarak, çubuklarla ölçüm yapıyorlardı; bu da, vardıkları sonuçların kaçınılmaz olarak nasıl takribi olduğuna açıklama getirir. Son olarak, ölçülerin dairenin katları olarak gerçekleştirildiği varsayımı öne sürülmüştür; buna bağlı olarak, çap ile çevre (Pi sayısı) arasındaki ilişki otomatik olarak doğrulanmış olacaktır. Dolayısıyla, Pi sayısını da kabul etmiş olalım; mesele şu ki piramidologlar, Mısırlıların piramit aracılığıyla bize, bilemeyecekleri bilimsel verilerden oluşan bütün bir ansiklopediyi aktarmak istediklerini iddia ediyorlar.

Piazzi Smyth, astronomdu ama Mısırbilimci değildi ve bilim tarihi konusunda yeterli birikimi yoktu. Doğruyu söylemek gerekirse, sağduyudan da yoksundu. Piramidin kara parçaları arasında merkezi konumda olduğu tezini düşünelim. Bu tezi öne sürmek için, Mısırlıların bizim haritalarımıza sahip olduklarını ve Amerika Birleşik Devletleri ile Sibirya'nın tam nerede bulunduğunu

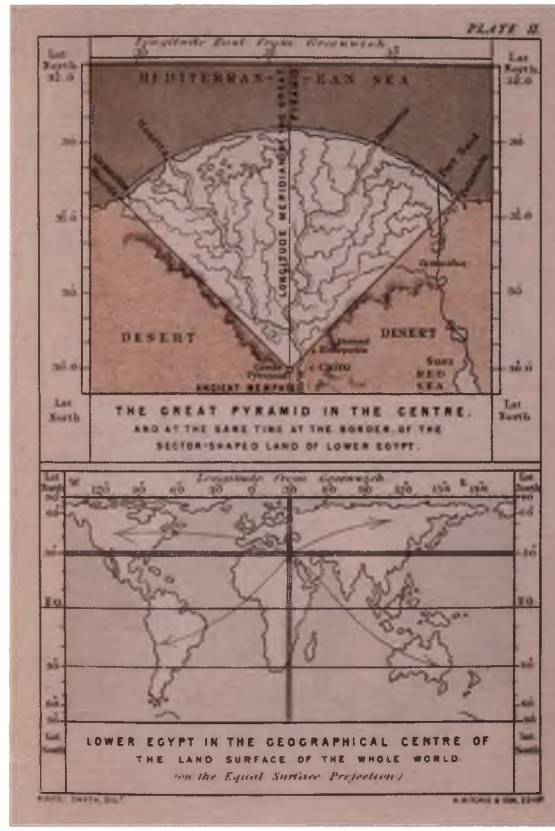
bildiklerini –Grönland ve Avustralya'nın varlığını bir yana bırakarak– varsaymak gerekiyordu. Her durumda, hiçbir buluntudan Mısırlıların güvenilir bir harita çizmiş oldukları bilgisi çıkmamaktadır. Aynı şekilde, kıtaların deniz seviyesine göre ortalama yüksekliklerini bilmeleri imkânsızdı. Presokratiklerin döneminden itibaren (her durumda, piramitlerin yapımından yüzyıllarca sonra), dünyanın küre biçimli olduğu fikri yaygınlık kazansa da, Mısırlıların Yer'in gerçek eğimi ve Yer'in çevresi hakkında kesin fikirlere sahip oldukları kuşkuludur, çünkü ancak İÖ 3. yüzyılda Eratosthenes Yer meridyeninin uzunluğunu iyi bir yakınsamayla hesaplayacaktı. Güneş'in Yer'den uzaklığı için, uygun ölçüm aletlerine sahip olmayı beklemek gerekecektir. Mısırlıların Epikuros gibi, güneşin göründüğünden daha büyük olmadığını, yani yaklaşık otuz santimetre çapında olduğunu düşündüklerini söylemiyorum, ama her durumda bu uygun aletler ellerinde yoktu ve her durumda en az 1 milyon kilometre kadar yanılacaklardı. Son olarak, piramidin ağırlığını Yer'in ağırlığına benzeştiren hesaplar olanaksızdır, çünkü bugün bile yapının her kısmının gerçekten dolu olup olmadığını kesin olarak bilmiyoruz...

Piazzi, belli bir noktada şunları yazar: "Doruk noktasından tabana Büyük Piramit'in ölçüleri, 161.000.000.000 Mısır pusudur. Yeryüzünde Âdem'den bugüne dek kaç kişi yaşadı? İyi bir tahmin, 153.000.000.000 ile 171.000.000.000 arasında olacaktır" (*Mirasımız*, Londra 1880, s. 583). Bir noktayı gözden kaçırmamak gerekir: Piramidin gelecek yüzyıllarda yeryüzünde yaşayanların sayısını öngörmesi gerekiyor idiyse, niçin Piazzi Smyth'in yaşadığı dönemde durmak gerekiyordu da, temkinli olmak için bin yıl sonrası ya da daha ötesi hesaplanmıyordu? Piazzi Smyth, bu bilimsel ilkelere göre ilerleyerek, Kral Odası'nda bulunan lahit, Nuh'un Gemisi ve Ahit Sandığı (bu sonuncusunu, bildiğim kadarıyla, bir tek Indiana Jones görmüştü) arasında doğrusal ve hacimsel denklikler keşfediyordu, çünkü Kutsal Kitap'taki ölçüleri geçerli sayıyor ve hiç duraksamadan İbrani gezlerini Mısır gezlerine çeviriyordu.

İş bununla da bitmiyor, piramit dehlizlerinin uzunlukları arasındaki ilişkiler, Mısır'dan Çıkış'ın gelecekteki tarihi (İÖ 1553) gibi bazı kâhince verileri ve –Mısır'dan Çıkış ile çarmıha gerilme arasındaki zamansal uzaklık 1485 yıl olduğu için– İsa'nın ölüm tarihini de açığa vuruyordu. Piazzi Smyth'in çocuklarının yaptığı başka hesaplar, Kral Odası'ndaki iki dehlizin uzunluklarının toplamının, İsa'nın havarilerinin tuttukları balıkların sayısını verdiğini ortaya koyar. Ayrıca, Yunanca "balık" (*iktys*) sözcüğünün sayısal değeri 1224 olduğu için, bundan 1224'ün 153×8 olduğunu çıkarsamak kolaydır. Niçin çarpı 8? Doğal olarak, 1224'ün bölündüğü ve 153 rakamının elde edildiği rakam olduğu için (bölme işlemini, daha önce 7 rakam için denedikten sonra). Peki 1224, 153 sonucunu verebilecek hiçbir sayıya bölünemeseydi, ne olacaktı?

Belli ki, bu örnek, konuyla ilgili kabul edilmeyip anılmayacaktı. Aynı şekilde, piramidologlar İsa'nın yeryüzünde yaşadığı kesin gün sayısının 12.240 olduğunu ve bu sayının 10×8×153 işleminin sonucu olduğunu hesaplamışlardır. Burada 1224'ü 10

Önceki sayfalar:
Gize Piramitleri, gravür, 1837, Floransa, Alinari Arşivleri

Büyük Piramit'in kusursuz konumu üzerine hesaplar: Charles Piazzi Smyth, *Büyük Piramit'teki Mirasımız*, Londra 1880

ile çarpmak, sonra 80'e bölmek yeterliydi: Çözüm, 12.240'ın İsa'nın yaşadığı gün sayısı olduğunu belirlemekten ibaretti; bu hiçbir Kutsal Kitap metninin uzaktan bile olsa öngörmediği bir hesaptır. Bunun bir nedeni de şudur: İsa, 33 yıl yaşadıysa, 33'ü 365 ile çarptığımızda 12.045 sayısını elde ederiz. İsa'nın doğduğu yılın artık yıl olduğunu hesaplasak bile, 33 yılda dokuz artık yıl söz konusu olacak ve rakam en çok 12.054'e ulaşacaktır (ama İsa'nın yaşamının son yılı Paskalya'da noktalandığı için, rakam daha düşük olacaktır).

Gerçek şu ki, rakamlarla her istediğimizi yapabiliriz. Mimar Jean-Pierre Adam, tam da piramidologların keşiflerini ele alırken, evinin yakınlarındaki bir piyango bayii üzerine bir deney yapmıştır. Bayideki tezgâhın uzunluğu 149 santimetreydi, yani Güneş ile Yer arasındaki uzaklığın yüz milyarda biriydi. Arka yükseklik, pencerenin enine bölündüğünde, 176+56 = 3,14 sonucunu veriyordu. Ön yükseklik, 19 santimetreydi, başka bir deyişle Meton döngüsünün yıl sayısına eşitti. İki ön köşenin ve iki arka köşenin yüksekliklerinin toplamı, 190×2+176×2 =732'ydi, bu da Poitiers zaferinin tarihidir. Tezgâhın kalınlığı 3,10 santimetre, pencere çerçevesinin eni ise 8,8 santimetreydi. Rakamları onlara karşılık gelen harflerle değiştirdiğimizde, C10 H8 sonucunu elde ederiz ki, bu da naftalinin formülüdür.

4

BÜYÜK İSKENDER'DEN RAHİP JOHANNES'E, HARİKALAR DİYARI DOĞU

Ortada grifonun yer aldığı düşsel hayvanlar topluluğu: Bartholomeus Anglicus, *Şeylerin Özellikleri Üzerine*, ayrıntı, 15. yüzyıl, Amiens, Belediye Kütüphanesi

ANTİKÇAĞLILARIN DOĞUSU Doğu, Eski Yunan dünyasını hep büyülemiştir. Daha Herodotos döneminde (İÖ yklş. 475), İran ticari yollar aracılığıyla Hindistan ve Orta Asya ile bağlantı kurmuş ve Büyük İskender'in fetihleriyle Yunanlılara İndus Vadisi'ne kadar (günümüzde Afganistan'ın ötesi) yeni yollar açılmıştı. İskender'in deniz komutanı Nearkhos, İndus deltasından Basra Körfezi'ne uzanan bir rotayı kullanıma sokmuş ve daha sonra Helenistik etki daha ötelere yayılmıştı. Ama tüccarlar ve askerler, geri döndüklerinde kim bilir neler anlatıyorlardı. Bu topraklara artık gidilmiş olsa da, keşfedilişlerinden önce yüzyıllarca varlığını sürdüren pek çok efsane anlatılmıştı - Giovanni Pian del Carpine ya da Marco Polo gibi en güvenilir gezginler Ortaçağ'da yolculukları hakkında son derece kapsamlı metinler kaleme almış olsalar da. Kısacası, Antikçağ'dan Ortaçağ'ın sonuna dek, harikalar ya da olağandışılıklar diyarı Doğu üzerine anlatılanlar, her tür coğrafi keşiften sonra varlığını sürdüren bir edebi tür haline gelmişti.

Hindistan'ın olağandışı yönlerini, İÖ 4. yüzyılda Knidoslu Ktesias yazmıştı. Ktesias'ın yapıtı kaybolmuş olmakla birlikte, Plinius'un *Doğa Tarihi* (İS 1. yüzyıl) olağanüstü yaratıklar açısından zengindir ve daha sonraki pek çok derlemeye esin kaynağı olmuştur: Solinus'un *Olağandışı Şeyler Derlemesi*'nden (3. yüzyıl), Martianus Capella'nın *Filoloji ile Merkür'ün Evliliği*'ne (4.-5. yüzyıl).

İS 2. yüzyılda Samsatlı Lukianos, "Gerçek Bir Hikâye"sinde, geleneksel saflığın parodisini yapmak için de olsa, hipogrifleri, marul yaprağından kanatları olan kuşları, minotaurları ve on iki fil büyüklüğündeki okçu pireleri okurla buluşturuyordu.[1]

1. *Ortaçağ'ın olağandışılıkları için bkz. Le Goff (1985), Tardiola (1991), Zaganelli (1990 ve 1997).*

Sağda:
Büyük İskender, uçan arabasında: *İskender Romansı*, 1486, Ms. 651, Chantilly, Condé Müzesi

Solda:
Rabanus Maurus, *Evren Üzerine ya da Şeylerin Kökeni Üzerine*'den ayrıntı, 11. yüzyıl, Cod. Casin. 132, Cassino, Montecassino Manastırı Arşivi

Büyük İskender kişisel olarak ne görmüş olursa olsun, onun yolculuklarını anlatan fantastik anlatılar, Ortaçağlıları büyülemeye devam etmiştir. Nitekim, (4. yüzyıldan itibaren çeşitli Latince versiyonları dolaşıma giren, ama İS 3. yüzyılda yaşamış olan Sahte-Kallisthenes'e uzanan Yunan kaynaklarından doğan) *İskender Romansı*'nda Makedon fatihin olağanüstü topraklara gittiğini ve korkunç insanlarla çarpışmak zorunda kaldığını görebilirsiniz.

Böylece, İskender'in çeşitli öyküleri aracılığıyla, "Doğu'nun olağandışılıkları"nın bir alt türü gelişiyordu: Bu alt tür, yolculuk sırasında karşılaşılabilecek canavarların sıralanması ya da betimlenmesiydi. Bu tür betimlemeleri, Augustinus'ta, Sevillalı İsidorus'ta ve Mandeville'de görürüz.

Aynı masalsı varlıklar, hayvanlar ya da insansılar, *Physiologus*'un etkisiyle, Ortaçağ ansiklopedilerini dolduracaktır. (İS 2.-3. yüzyıl arasında Yunanca yazılan, sonra Latinceye ve çeşitli Doğu dillerine çevrilen *Physiologus*'ta, aralarında hayvanlar, ağaçlar ve taşların da bulunduğu kırk kadar olağandışı varlık sıralanır.) *Physiologus*'ta bu varlıklar betimlendikten sonra, her birinin nasıl ve niçin ahlaki ve teolojik bir öğretinin aracı olduğu gösterilir. Örneğin, efsaneye göre, avcılardan kurtulmak için kuyruğuyla kendi izlerini silen aslan, insanların günahlarını silen İsa'nın simgesi haline gelir.

Bu bize, bütün Ortaçağ boyunca çeşitli hayvan, taş ve bitki kitaplarında bu mahlûkları betimlemeye niçin devam edildiğini açıklar. Aynı şey Plinius modeli üzerine kurulan "ansiklopediler" için de söz konusudur: *Çeşitli Canavar Türleri Kitabı* (8. yüzyıl) ya da

Büyük İskender, iki grifonun sırtında, mozaik, 1163-1166, Otranto, katedral, orta sahın

Rabanus Maurus'un yazdığı *Şeylerin Doğası*'ndan (9. yüzyıl), 12. ve 13. yüzyılın büyük derlemelerinden (örneğin, Autunlu Honorius'un *Imago Mundi*'si, Cantimpréli Thomas'ın *Şeylerin Doğası*, Alexander Neckham'in *Şeylerin Doğası Üzerine*'si, Bartholomeus Anglicus'un *Şeylerin Özellikleri Üzerine*'si, Beauvaisli Vincent'ın *Doğaya Tutulan Ayna*'sı gibi) Brunetto Latini'nin *Hazine*'sine kadar. Dünyanın Tanrı eliyle yazılmış büyük bir kitap; dünyadaki her canlı varlığın, hayvan ve bitkinin, keza taşın ise, daha üst bir anlamın aracı olduğuna inanan Ortaçağlılar, evreni çok farklı özellikleri olan varlıklarla donatmak zorundaydılar: Bu özellikler, alegorik anlamları fark edebilmelerini sağlıyordu. Ve Alain de Lille, 12. yüzyılda şöyle yazıyordu: "Evrenin her varlığı / sanki bir kitap ya da bir resim, / bizim için bir ayna sanki; / yaşamımızın, ölümümüzün, / halimizin, yazgımızın / sadık bir göstergesi" (*Rhythmus alter*).

Şu da var ki, Doğu ve Hindistan kavramları çok belirsizdi, çünkü bir yandan, Asya'nın en uç noktasına, haritalarda Yeryüzü Cenneti'nin yerleştirildiği (bu konuyla ilgili olarak bkz. 5. Bölüm) noktaya ulaşılıyordu. Öte yandan, "olağandışılıklar" üzerine ilk metinlerden birinde, gerçekten de İran, Ermenistan, Mezopotamya, Arabistan ve Mısır'ı içeren bir yolculuktan söz ediliyordu (*İmparator Hadrianus'a Mektup* ya da *Doğu'daki Olağandışı Şeyler Üzerine* ya da *Hindistan'daki Olağandışılıklar* olarak bilinen bu metin, 6. yüzyılda Yunanca yazılmış, sonra 7. yüzyılda Latinceye çevrilmiş olsa gerektir). İleride, efsanenin nasıl umursamaz bir tutumla Rahip Johannes'in krallığının yerini Uzak Doğu'dan Etiyopya'ya kaydırdığını göreceğiz.

RAHİP JOHANNES'İN KRALLIĞI Freisingli Otto, *Vakayiname*'sinde anlattığına göre, 1145'te, papa III. Eugenius'u ziyareti sırasında, bir Ermeni elçilik heyeti de orada bulunuyormuş. Görüşmeler sırasında heyetten Cebele piskoposu Hugh, papaya Müneccim Kralların soyundan gelen Nasturi Hıristiyanı *Rex et Sacerdos* ("Kral ve Rahip") Johannes'ten söz etmiş ve papayı inançsızlara karşı ikinci bir haçlı seferi ilan etmeye teşvik etmiş.

1165'te, daha sonra *Rahip Johannes'in Mektubu* adını alacak olan ve Rahip Johannes'in Doğu imparatoru Manuel Komnenos'a hitaben yazdığı mektup elden ele dolaşmaya başlar. Papa III. Alexander ve Friedrich Barbarossa'nın da eline geçen mektup, belli ki gönderildiği kişileri etkilemişti. Nitekim, III. Alexander, 1177'de, hekimi Philippus aracılığıyla, mitsel hükümdara bir mektup göndermiş, onu Nasturi sapkınlığından ayrılıp Roma Kilisesi'ne tâbi olmaya çağırmıştı. Philippus hakkında çok az şey biliyoruz: Ne Rahip Johannes'e ulaşıp ulaşmadığı biliniyor, ne rahibin ona karşılık verip vermediği. Gene de, bir bütün olarak bu olay, mektubun dinsel düzlemin ötesinde, siyasal düzlemde uyandırabildiği ilgiyi açığa vuruyor.

Mektupta, uzak Doğu'da bir Hıristiyan krallığının nasıl gelişmekte olduğu anlatılıyordu: Müslümanların kuşattığı bölgelerin ötesindeki, Haçlıların "inançsızlar"ın egemenliğinden kurtarmaya çalıştıkları, ama gene onların egemenliğine dönen toprakların ötesin-

Rahip Johannes: Hartmann Schedel, *Schedel Dünya Tarihi*, Nürnberg 1493

deki bu krallığı, "Tanrı'nın ve Rabbimiz İsa Mesih'in gücü ve kudreti ile kral" olan efsanevi Rahip Johannes yönetiyordu.

Müslümanların denetimindeki toprakların ötesinde bir Hıristiyan krallığı var idiyse, Batı'daki Roma Kilisesi ile uzak Doğu arasında bir birleşme düşünülebilirdi ve bütün yayılma ve keşif girişimleri meşruluk kazanmış oluyordu. Bu yüzden, sonraki yüzyıllar boyunca değişik dillerde ve değişik biçimlerde birçok kez çevrilen ya da mealen aktarılan mektup, Hıristiyan Batı'nın yayılmasında belirleyici öneme sahip olmuştur. 1221'de, Jacques de Vitry'nin papa III. Honorius'a bir mektubunda, Rahip Johannes'ten neredeyse Mesih'i andıran, askeri durumu Haçlılar lehine tersine çevirebilecek bir müttefik gibi söz edilir. Buna karşılık, yedinci Haçlı seferi sırasında IX. Louis (Joinville'in yazdığı *Aziz Louis'nin Yaşamı*'na göre), Rahibi daha çok bir hasım gibi görür ve Tatarlarla ittifak yapmayı umar. Gene 16. yüzyılda, Bologna'da, V. Karl'ın taç giydiği dönemde, Johannes'ten Kutsal Mezar'ın yeniden ele geçirilmesinde olası bir müttefik gibi söz edilir.

Rahip Johannes efsanesi, mektubu doğruluğunu sorgulamadan alıntılayan kişilerce sürekli olarak gündeme getirilir.

Cengiz Han'ın elçisi, Rahip Johannes'e, Cengiz Han'ın onun kızına talip olduğunu bildiriyor: Boucicault Ustası, *Livre des Merveilles*, Ms. Fr. 2810, f. 26*r*, 15. yüzyıl, Paris, Fransa Milli Kütüphanesi

John Mandeville, rahibin krallığından söz eder ve *Yolculuklar ya da Dünyada Bulunan En Olağanüstü ve Dikkat Çekici Şeyler Kitabı* adlı bir eser yazar. Bu yazar, evinden bir adım öteye gitmemiş olup, Marco Polo Kathay'a kadar gittikten yaklaşık altmış yıl sonra yazıyordu. Ama Mandeville için coğrafya üzerine yazmak, hâlâ, olan değil *olması gereken* varlıklar üzerine yazmak demekti. Gene de bazı yazdıklarından, gittiği yerleri bizzat gören Marco Polo'nun anlatılarının, Mandeville'in kaynakları arasında yer aldığını düşünebiliriz. Mandeville'in her zaman ve yalnızca uçuk hikâyeler anlattığını söylemek istemiyoruz: Sözgelimi, bukalemundan renk değiştiren bir hayvan olarak söz eder, ama keçiye benzediğini sözlerine ekler.

Aslında, Mandeville'in Sumatra'sını, güney Çin'ini ve Hindistan'ını, Polo'daki aynı ülkelerle karşılaştırmak ilginç olacaktır. Büyük ölçüde aynı kalan bir çekirdek söz konusudur, ama Mandeville daha önceki kitaplarda bulduğu hayvanlar ve insansı canavarlarla bu yerlerin nüfusunu daha da artırır.

14. yüzyılın ortalarına doğru, Rahip Johannes'in krallığı belirsiz bir Doğu'dan Afrika'ya doğru yer değiştirecektir. Elbette, Johannes krallığına özgü ütopya, Afrika kıtasının keşfini ve fethini ce-

saretlendirmiştir. Sonunda, Portekizliler rahibin krallığının, Etiyopya olduğu sonucuna varmışlardı. Gerçekten de, Etiyopya bir Hıristiyan imparatorluğuydu, ama ünlü mektupta betimlenen kadar zengin olmadığı gibi, bir hayaller beldesi de değildi. Bu konuda örneğin, bir Portekiz elçilik heyetinin üyesi olarak 1520-1526 yılları arasında Etiyopya'da bulunan Francisco Alvares'in *Hint Beldelerinin Hükümdarı Rahip Johannes'in Toprakları Üzerine Gerçek Bilgi*'de (1540) anlattıklarına bakılmalıdır.

Rahip Johannes'in mektubu nasıl doğmuştu ve amacı neydi? Bizans imparatoru için oldukça küçümseyici ifadeler kullanıldığına bakılırsa, belki de Friedrich Barbarossa'nın istinsah merkezlerinde üretilen Bizans karşıtı bir propaganda belgesiydi. Ya da dönemin âlimlerinin çok hoşlandığı retorik egzersizlerinden biriydi (bu âlimler, doğru olarak sundukları şeyin gerçekten öyle olup olmadığıyla pek ilgilenmezlerdi). Ama sorun, mektubun kökeni değil; daha çok, alımlanma tarzıdır. Coğrafi düşlere dalma aracılığıyla, siyasal bir proje adım adım güç kazanmıştır. Başka bir deyişle, yaratıcı bir müstensihin çağırdığı hayalet, Hıristiyan dünyasının Afrika ve Asya'ya doğru yayılmasının mazereti, beyaz adamın yükünün dostça dayanağı işlevini görmüştür. Mektuba yönelik ilginin çağlar boyunca sürmesine katkıda bulunan şey, her tür canavar mahlûkun yaşadığı; değerli malzemeler, görkemli saraylar ve başka olağanüstü yönler açısından zengin (antoloji kısmında aktardığımız parçalar, bu yönler hakkında bir fikir verebilir) bir beldenin tasviri olmuştur. Mektubu yazan kişinin, Doğu'nun olağandışı yönleri üzerine bütün Antikçağ edebiyatını bildiği ve bin beş yüz yıldan fazla geçmişi olan bir efsane geleneğini retorik ve anlatısal beceriyle kullanabildiği anlaşılıyor. Ama hepsinden önemlisi bu kişi, bilhassa Doğu'nun barındırdığı eşsiz zenginliklerin büyüsüne kapılan bir kitle için yazıyordu: Bu zenginlikler, büyük bölümüyle yoksulluğun egemen olduğu bir dünyanın gözünde, bolluk hayalleri anlamına geliyordu.[2]

Rahibin mektubu bütünüyle sahte miydi? Elbette, mektup masallar diyarı Doğu üzerine bütün basmakalıp görüşleri bir araya getiriyordu, ama Ortadoğu ile Asya arasında bir krallığın değilse de, birçok Hıristiyan topluluğunun varlığı hakkında doğru bir şey-

2. *Mektubun çeşitli versiyonları ve çağlar boyunca nasıl alımlandığı hakkında bkz. Zaganelli (1990).*

ler söylüyordu. Bunlar, Nasturi Hıristiyanların oluşturdukları topluluklardı.

Nasturiler, Konstantinopolis patriği Nestorios'un (yklş. 381-451), öğretisine bağlıydılar. Nestorios, İsa Mesih'te iki ayrı kişinin -İnsan ile Tanrı- bir arada var olduğunu ve Meryem'in yalnızca insan kişinin annesi olduğunu savunuyor, dolayısıyla Meryem'in Tanrı'nın Annesi sıfatını kabul etmiyordu. Öğreti sapkın bulunup mahkûm edilmiş, ama Nasturi kilisesi Asya'da, İran'dan Malabar ve Çin'e, büyük bir yayılma alanı bulmuştu.

Göreceğimiz üzere, Ortaçağ'ın büyük gezginleri, Moğolistan ve Kathay'a kadar ulaştıklarında, yolculukları sırasında yerli halkların bir Rahip Johannes'ten söz ettiklerini duyacaklardır. Şurası kesin: Bu uzaktaki topluluklar, Rahibin mektubunu hiç okumamışlardı, ama belli ki Rahip Johannes efsanesi, en azından Nasturi topluluklarında kulaktan kulağa dolaşan bir efsaneydi. Nasturiler, kimliklerine bir dayanak olarak, pagan topraklarda Hıristiyan olmanın gururunu göstermek için, o soydan gelmeyi bir soyluluk göstergesi sayıyor ve bununla gurur duyuyorlardı.

Johannes'in mektubunun çekiciliğinin son öğesi, Johannes'in *Rex et Sacerdos* ("Kral ve Rahip") olduğunu duyurmasıydı. Rahiplik ile krallığın birleşmesi, Yahudi-Hıristiyan geleneğinde çok önemli olup, esin kaynağı Melkisedek'tir. Melkisedek, Yüce Tanrı'nın kâhini [rahibi] ve Şalem kralıdır ve Avram [İbrahim] bile ona hürmet eder. Melkisedek, özellikle *Yaratılış* 14:17-20'de karşımıza çıkar: "Avram, Kedorlaomer'le onu destekleyen kralları bozguna uğratıp dönünce, Sodom Kralı onu karşılamak için Kral Vadisi olan Şave Vadisi'ne gitti. Yüce Tanrı'nın kâhini olan Şalem Kralı Melkisedek ekmek ve şarap getirdi. Avram'ı kutsayarak şöyle dedi: 'Yeri göğü yaratan yüce Tanrı Avram'ı kutsasın, düşmanlarını onun eline teslim eden yüce Tanrı'ya övgüler olsun.' Bunun üzerine Avram her şeyin ondalığını ona verdi."

Ekmek ve şarap sunması hasebiyle, Melkisedek hemen İsa figürü gibi görülür. Aziz Paulus onu birçok yerde böyle anar ve İsa'yı "Melkisedek düzeni uyarınca sonsuza dek kâhin" olarak tanımlayıp İsa'nın Kralların Kralı olarak geri dönüşünü ilan eder. Günümüze gelecek olursak, papa II. Ioannes Paulus [II. Jean Paul], 18 Şubat 1987

tarihli halka açık konuşmasında şöyle demişti: "Khristos adı –ki bildiğimiz gibi, Mesih'in, yani Meshedilmiş'in Yunanca karşılığıdır–, bir önceki dersimizde ele aldığımız 'krallık' özelliğinin yanı sıra, Eski Ahit geleneğine göre, 'rahiplik' özelliğini de içerir... Bu tür bir birlik, ilk ifadesini, neredeyse ilkörneğini ve önbildirimini, İbrahim'in gizemli çağdaşı olan Şalem Kralı Melkisedek'te bulur."

Rahip Johannes mektubunu yazan kişi de, bu rahip-kral ve kral-rahiplik fikrini biliyordu; bu da, bu uzak imparatorun niçin "Presbyter" ya da "Rahip" olarak anıldığını açıklığa kavuşturuyor.

EFSANELER VE GEZGİNLER Fiilen Doğu'ya giden ve yolculuklarını kaleme alan ilk gezginler de Rahip Johannes'ten söz ederler: belirsiz şekilde ve güzergâhları boyunca edindikleri bilgileri aktarma tarzında olsa da.

Giovanni Pian del Carpine, 1245'te (Polonya ve sonra Rusya üzerinden) Moğol İmparatorluğu'na doğru yolculuğunu gerçekleştirir ve *Moğolların Tarihi* adlı kitabında, Cengiz Han'ın nasıl "Etiyopyalılar" denen esmer tenli Sarazenlerin yaşadığı Küçük Hindistan'ı fethetmek için oğlunu gönderdiğini anlatır. Ama sonra Büyük Hindistan'a doğru yola koyulmuş ve karşısında o toprakların kralını bulmuştu. "Herkesin Rahip Johannes olarak adlandırdığı" bu kral, içinde ateş olan bakır kuklalar yaptırıp atlara bindirmiş, arkalarına da ellerinde körükler olan insanlar oturtmuştu. Düşmanla karşılaştıklarında, kralın adamları körüklere üflemiş, böylece düşmanların atları Rum ateşiyle yakılmıştı (V, 12).

Rubruklu Willelmus, *Moğolistan'a Seyahat*'ini 1253'te gerçekleştirir ve çoğu zaman dinlediği efsaneler hakkında oldukça şüpheci olduğunu ortaya koyar ("Kathay'ın ötesinde bir bölge olduğunu, orada insanların yaşlanmadıklarını da anlattılar bana [...], doğru olduğuna yemin ettiler, ama ben inanmıyorum" XXIX, 49). Willelmus da, Nayman halkının hükümdarı olan bir Nasturi Johannes'ten söz edildiğini işitmiştir ve bu kişi hakkında "gerçeğe kıyasla on kat abartılmış şeyler" anlatıldığı kanısındadır, çünkü (Willelmus'a göre) sıfırdan yola çıkıp abartılı söylentiler oluşturmak Nasturilerin tipik bir özelliğidir. En sonunda, Johannes'in topraklarından geçtiğini ka-

İpek Yolu'nda yolculuk, 14. yüzyıl, Katalan haritası, Paris, Fransa Milli Kütüphanesi

bul eder, "ama birkaç Nasturi dışında kimse onun hakkında herhangi bir şey bilmiyordu" (XVII, 2). 1271-1310 yılları arasında Çin'e kadar Doğu'yu gezen Marco Polo da, büyük bir olasılıkla aynı gelenekten yararlanmıştır ve *Milione*'nin en az iki bölümünde Rahip Johannes'ten söz eder. Marco Polo, Rahip Johannes'in krallığına girdiğinde önemli bir şey olmuş gibi davranmaz ve yolculuğu sırasında öğrendiği öyküleri aktarır. Tenduc'tan söz ederken, artık Büyük Han'ın egemenliğine tâbi olan doğu yönündeki bu bölgede Rahip Johannes'in soyundan gelenlerin hüküm sürdüklerini söyler. Ve bu rahibin soyundan gelen bu kişilerin savaşlarını anlatmakla yetinir. Demek ki, Rahip Johannes onun için geçmişe ait bir bilgidir.

Yolculuğunu 1330'da gerçekleştiren Pordenoneli Odorico da, aynı konuya şüpheci yaklaşacak ve *Bilinmeyen Şeyler Üzerine* adlı kitabında şöyle diyecektir: "Kathay'dan yola çıkıp batıya doğru gittiğimizde [...] yaklaşık bir ay gemiyle seyrettik ve Rahip Johannes'in hiç de anlatıldığı gibi olmayan topraklarına ulaştık. Önde gelen şe-

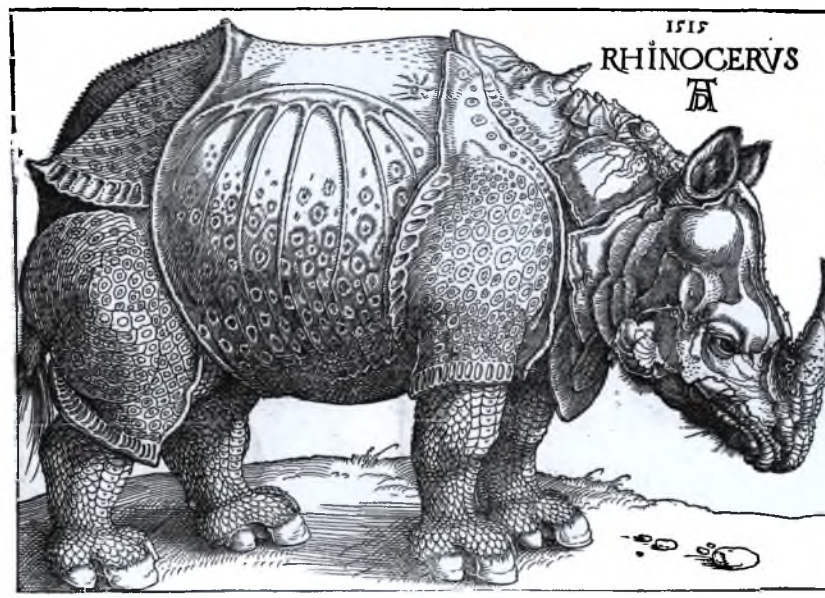

Tekboynuz ile Kadın, duvar halısı, 1484-1500, Paris, Cluny Müzesi

hir Cossaio olup, burası küçük ve karmaşık bir beldedir ve bu Rahip Johannes'i ünlü kılan şey, Han'la hep ittifak yoluna gitmesi ve onun kızlarından birini eş olarak almasıdır. Anladığım kadarıyla önemli bir şey yoktu, dolayısıyla orada çok uzun kalmadık."

Ne var ki, efsanenin Asya topraklarında ısrarla varlığını sürdürmesi, bize şunu gösteriyor: Rahip Johannes'in mektubu, sahte de olsa, egzotik bilgiler içeriyordu ve Batı'da henüz bilinmeyen Doğu geleneklerine tanıklık ediyordu.

Sonuçta, daha önce yalnızca hakkında hikâyeler anlatılan bu topraklara fiili olarak giden kişilerin, görmeyi arzu ettiklerini de-

Albrecht Dürer, *Gergedan*, gravür, 1515, özel koleksiyon

ğil, gerçekten gördüklerini olduğu gibi aktardıkları düşünülebilir. Ama bu güvenilir gezginler de, çoğu zaman, yola çıkmadan önce bildikleri efsanelerin etkisinden kurtulmayı başaramıyorlardı.

Marco Polo'da, geleneğin ona göreceğini telkin ettiği şey ile gerçekten gördüğü şey arasında bir tür gerilim kendini gösterir. Bunun tipik örneği, Cava Adası'nda gördüğü tekboynuzlardır. Şu var ki, Ortaçağlılar, tekboynuzların var olduğunu tartışmasız olarak kabul ediyordu ve 1567 gibi ileri bir tarihte bile (bkz. Shepard 1930), Elizabeth dönemi gezgini Edward Webbe, biri sultanın sarayında, biri Hindistan'da, biri de Madrid'deki El Escorial'da olmak üzere üç tekboynuz gördüğünü belirtiyordu. Buna karşılık Cizvit misyoneri Lobo, 17. yüzyılda Habeşistan'da ve John Bell 1713'te birer tekboynuz görmüşlerdi. Marco Polo, efsaneye göre tekboynuzun, bariz olarak alnında uzun bir boynuzu olan, beyaz ve kibar bir hayvan olduğunu, bakire kızların çekimine kapıldığını biliyordu. Nitekim, tekboynuzu yakalamak için bakire bir kızın bir ağacın altına koyulması gerektiği, hayvan gidip başını kızın kucağına yasladığında avcıların onu yakalayabileceği söyleniyordu. Brunetto Latini'nin yazdığı gibi: "Tekboynuz kızı görür görmez, doğası gereği, onun yanına gider ve bütün dizginlenemezliğini bir yana bırakır."

Başsızlar, gölgeayaklar, tekgözler: Boucicault Ustası, *Livre des Merveilles*, Ms. Fr. 2810, 15. yüzyıl, Paris, Fransa Milli Kütüphanesi

Marco Polo'nun tekboynuzlar aramaması mümkün müydü? Onları arar ve bulur, çünkü şeylere geleneğin gözüyle bakmak zorundadır. Ama bir kez geçmiş kültürü temel alarak bakıp gördükten sonra, gerçek bir tanık olarak düşünmeye başlar, egzotizmin basmakalıp görüşlerini eleştirmesini bilir. Aslında, kendisinin gördüğü tekboynuzların, İngiliz tacının armasında gördüğümüz o küçük spiral boynuzlu, sevimli ve beyaz karacalardan biraz farklı olduğunu kabul eder. Polo'nun gördükleri, gergedanlardı. Bu yüzden, tekboynuzların "tüylerinin mandalarınki gibi, ayaklarının fillerinki gibi" olduğunu itiraf eder. Boynuzları kara ve kabadır, dilleri dikenlidir, başları yaban domuzununkine benzer ve son olarak "görüntüsü çok çirkin bir hayvandır. Burada dendiği gibi, kızlara kendini teslim etmez, tam tersi." *Milione*'ye merak egemendir, ama çılgınca bir şaşkınlık, hele telaş hiç egemen değildir.

Elbette Polo, Lop Nur Çölü'nde gizemli sesler işitir, ama çölde haftalarca atla yol almayı denerseniz, bunun normal olduğunu anlarsınız.[3] Polo, timsahları sırf ön ayakları olan büyük yılanlar sanır, ama onları çok yakından incelediği öne sürülemez. Buna karşılık, petrol ve fosil kömürden okurun güvenebileceği şekilde söz eder.

Kimi zaman kendinden öncekiler ve sonrakiler gibi efsaneler uyduruyor gibidir: Örneğin, bize kediyi andıran bir hayvanın göbeğinin altındaki, bir çıban ya da apsenin içindeki nefis misk kokusundan söz ettiğinde olduğu gibi. Oysa, bu hayvan Asya'da gerçekten vardır; bir geyik türü olan Sibirya misk geyiği (*Moscus moschiferus*), Polo'nun tarif ettiği gibi dişlere sahiptir ve karın kısmının altderisinde, üstderi açıklığının önünde, çok yoğun kokulu bir misk salgılar. Kaldı ki, hayvanı "kedi"ye benzer kılan, *Milione*'nin Toskana diline çevirisidir, çünkü kitabın Fransızca aslında haklı olarak hayvanın ceylana benzediği söylenir. Polo, semenderden söz eder, ama bunun amyanttan yapılma bir kumaş olduğunu, hayvan kitaplarında sözü edilen ve ateşe uzanıp ateşin keyfini çıkaran hayvan olmadığını açıklar: "Semenderler bunlardır, ötekiler birer masaldan ibarettir."

Demek ki, Polo düş gücünü denetlemeye çalışır. Gelgelelim, *Milione*'nin daha sonraki bir versiyonunda, günümüzde Paris'teki Fransa Milli Kütüphanesi'nde bulunan *Harikalar Kitabı*'nda, Polo Malabar kıyısındaki Koilu Krallığı'nı betimleyip karabiber –Toska-

3. *Krş. Geiger (2009): "Aşırı bir ortamda" (doruklar ya da çöller gibi) bulunduğumuzda, normal insanlar bile gizemli varlıkların mevcudiyetini algılayabilir ya da görsel ve işitsel sanrılar yaşayabilirler.*

naca çevirisinde "amla meyveleri" ([*mirabolani emblici*] baharat olarak ya da tıpta ilaç olarak kullanılan bir tür erik)- toplayan bir halkı anlatırken, minyatür sanatçısı Malabar halkını nasıl tasvir eder? Biri, bir Blemmya'dır, yani başsız, ağzı karnının üzerinde efsanevi yaratıklardan biridir; biri, tek ayağının gölgesinde uzanmış yatan bir Gölgeayak'tır; üçüncüsü ise bir Tekgöz'dür - tam da, elyazmasını okuyan kişinin o bölgede bulmayı beklediği şeyler. Polo'nun metninde, bu üç hilkat garibesinden hiç söz edilmez. Polo, olsa olsa, Koilu halkının kara derili olduğunu, çıplak dolaştığını, bölgenin kara aslanlar, kırmızı gagalı beyaz papağanlar ve tavuskuşları açısından zengin olduğunu söyler. Ve ayırt edici özelliği olan o mesafeli, soğukkanlı tutumuyla, "iyi Hıristiyanlar"ın biraz sıradışı bulacağı görenekleri anlattığında, onlarda pek bir ahlak duygusunun olmadığını ve ayrım gözetmeksizin kuzenleri, üvey anneleri ya da erkek kardeşlerinin eşleri ile evlendiklerini belirtir.

Niçin minyatür sanatçısı, *Milione*'nin evreninde yer almayan bu üç varlığı araya sokma hakkını kendinde görmektedir? Çünkü o da hâlâ, tıpkı okurları gibi, Doğu'daki olağandışı şeyler efsanesine bağlıdır.

Öte yandan, büyük gezginlerin Doğu sarayları hakkındaki betimlemelerinden pek çoğunun, Rahip Johannes krallığına dair betimlemeleri taklit ettiğine dikkat çekilmiştir (bkz. Olschki 1937). Doğal olarak, bu betimlemelerde bol bol değerli taşlar, altın ve kristaller yer alır. Buna karşılık, Marco Polo'nun imparatorluk sarayı üzerine anlattıkları, dış görünüm açısından Çin kaynaklarıyla uyuşsa da, iç görünüm açısından uyuşmaz. Büyük bir olasılıkla gezgin Polo, sarayı alelacele görmüş ve kendisinin ya da yazıcısı Rustichello'nun aklındaki yazınsal modellerle bu eksiği telafi etmek zorunda kalmıştı. Pordenoneli Odorico, sarayın büyük salonunda yirmi dört altın sütun olduğundan söz eder, oysa Rahip Johannes'in mektubunda elli altın sütun olduğu belirtiliyordu. Rubruklu Willelmus, Mengü Han'ın sarayını betimlediğinde, iki sıra sütundan bahseder, ama altından söz etmez. Büyük bir olasılıkla bunlar, birkaç yaldız işlemenin olduğu, dolayısıyla Odorico'nun dikkatini çeken sütunlardı, ama Odorico'nun aklında Rahip Johannes vardı.

OTOMATLAR Gezginlerin sık sık sözünü ettikleri olağandışı şeylerden biri, otomatlardı. Helenistik kültür, otomatlar açısından zengindi ve Heron'un *Spiritalia*'sında (İÖ 1.-2. yüzyıl) betimlenen makineler, daha o zamandan kendiliğinden hareket eden organizmalara duyulan ilginin bir tanığıdır. Bu düzeneklerde, hareket ettirici doğal güç (ağırlıkların inişi ve suyun dökülüşü) ile yapay güç (ısınan havanın genleşmesi) birleşiyordu. Örnek vermek gerekirse, sunak ateşinin ısıttığı bir kaptaki su buharlaşıp yer altından ilerleyerek bir başka mekanizmayı harekete geçiriyor, bu sonuncu mekanizma da bir tapınağın kapılarını açıyordu. İskenderiye kültürünün kimi gerçekleştirilmiş, kimi tasarım halindeki bu dahice buluşları, bir yandan Bizans dünyasına, öte yandan İslam dünyasına esin kaynağı olmuştur.

Su pompalama sistemi, Cezeri, *Makine Yapımında Yararlı Bilgiler ve Uygulamalar*, 1206, İstanbul, Topkapı Sarayı

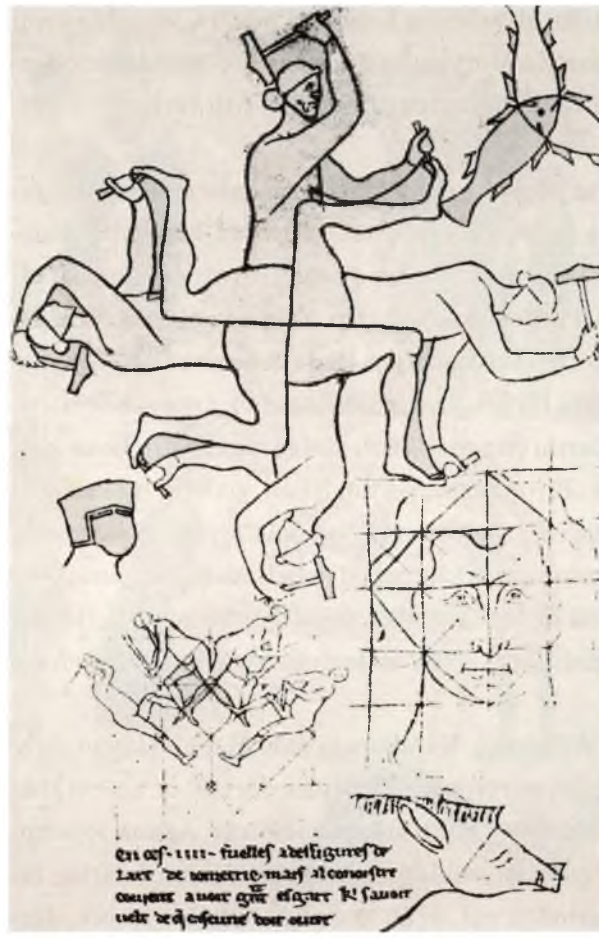
Bizans'tan akılda kalan, Gazze çarşısındaki anıtsal bir saatti: 7. yüzyılda Prokopios'un betimlediği bu saatin üstü bir Medusa başıyla süslenmişti ve saat çaldığında, Medusa'nın gözleri dönüyordu. Altta gece saatlerini gösteren on iki pencere; keza, her saat başı güneş tanrısı Helios'un bir heykelinin geçmesi için açılan on iki kapı vardı. Ayrıca, bir Herakles heykeli dışarı çıkıyor ve uçan bir kartal başına taç takıyordu. Batı Ortaçağı açısından, Bizans da Doğu'nun bir parçasını oluşturuyordu (bununla ilgili olarak Liutprand'ın hayranlığını dile getirdiği betimlemesine bakınız). Liutprand, 10. yüzyılda Konstantinopolis'te Kutsal Roma İmparatorluğu'nun elçisi olarak, daha önce Nikephoros'u ve sarayını sert bir dille anlatmış olsa da, *İntikam* adlı eserinde, olağanüstü bir tahttan hayranlıkla söz eder: Bu taht, basamaklara koyulmuş iki büyük aslan kükrediğinde, mekanik olarak yükseliyor, bu arada imparator giysilerini değiştiriyordu.

Müslümanların mekanik düzeneklere olan ilgisi üzerine sayısız tanıklık var elimizde. Bu tanıklıklar, Heron'un yapıtının Arapça çevirilerinden, örneğin Bağdat halifesi Memun'a ait olduğu ve kendiliğinden hareket ettiği söylenen altın ve gümüşten ağaca ve Harun Reşid'in Şarlman'a armağan olarak gönderdiği hidrolik saate (metal bilyeler bir zilin üstüne düşerek saati gösteriyor, saatin üst kısmındaki on iki pencereden on iki süvari dışarı çıkıyordu) uzanır.

1204-1206 yılları arasında, mekanik uzmanı Arap bilim

الحمامات بالصفو وهذه صورة ما وصفته واضحة

Otomatik düzenek: Villard de Honnecourt, *Livre de Portraiture*, yklş. 1230, Paris, Fransa Milli Kütüphanesi

Solda: Su saati, Cezeri, *Makine Yapımında Yararlı Bilgiler ve Uygulamalar*, 1206, İstanbul, Topkapı Sarayı

adamı Cezeri, *Makine Yapımında Yararlı Bilgiler ve Uygulamalar* adlı bir kitap yazmıştı; bu kitaptan günümüze ulaşan bazı tasarımlar, otomatların yapımında ulaşılan ilerlemelere tanıklık eder.

Otomatlar yapabilen zanaatkârlar Batı'da da yok değildi; efsaneye bakılırsa, papa II. Silvester (999-1003), altın bir baş yapmış, konuşan bu baş, gizli öğütler mırıldanıyormuş.

Tilburyli Gervasius'un *İmparator İçin Eğlence*'sine (13. yüzyıl) göre, Napoli piskoposu Virgilio, Napolili kasapların tezgâhlarını böceklerden koruyan mekanik bir sinek icat etmiş. Keza, Albertus Magnus'la ilgili olarak, bir tür demir robot yaptığı, bu robotun konuklara kapıyı açtığı söyleniyordu. Villard de Honnecourt, *Livre de Portraiture* (13. yüzyıl) adlı kitabında, çeşitli otomatik düzenekle-

rin tasarımını yapmıştı. Strasbourg Katedrali'nde, 14. yüzyılda yapılan bir saat, Çocuk İsa'yla Meryem'in önünde diz çöken Müneccimleri gösteriyordu. Şövalye romanslarında da, çeşitli türden otomatlar anlatılır.

Kuklacı, piskopos, antipapa, yatakta kral: Herrade de Landsberg, *Hortus Deliciarum* (Zevkler Bahçesi), 1169-1175, 19. yüzyıl kopyası, Versailles, Belediye Kütüphanesi

Otomatların böyle bir çekiciliği varsa, onları masallar diyarı Doğu'da keşfetmek daha da zorunlu hale geliyordu; bunun bir nedeni de, Rahip Johannes'in mektubunun olağanüstü otomatlar vaat etmesiydi. Dolayısıyla, Pordenoneli Odorico, altın sırmalarla çevrili yeşim bir kozalak görür (kozalaktan dışarı çıkan gene altından dört yılanın ağızlarından çeşitli türden sıvılar akmaktadır); ayrıca, biri ellerini çırptığında kanatlarını çırpan ve canlı gibi görünen altın tavus kuşları görür (ve "Nasıl oluyor acaba, şeytan işi mi, gizli bir mekanizma mı var?" diye kendine sorar). Giovanni Pian del Carpine, belki kendiliğinden hareket etmeyen, ama Liutprand'ın betimlediği Bizans tahtına çok benzeyen, bütünüyle fildişinden, değerli taşlar ve incilerle süslü bir düzeneği, Moğol Hanı Göyük'ün konutunda görür (*Moğolların Tarihi*, IX, 35).

Rubruklu Willelmus, Karakurum'daki Mengü Han'ın sarayında gümüşten bir ağaç görür; gene gümüşten dört aslan, ağacın köklerini oluşturur ve aslanların her biri kımız tükürür. Ağacın tepesinden dört altın yılan çıkıp kuyruklarını ağacın gövdesine dolarlar; bir yılandan şarap, diğerinden süt, üçüncüsünden ballı bir içecek, dördüncüsünden pirinç birası fışkırır. Ağacın tepesinde, dört yılanın arasından elinde bir boruyla bir melek yükselir. İçecek bittiğinde, baş sâki boruyu çalması için meleği uyarır ve bir köşeye gizlenmiş olan biri, meleğe giden gizli bir kanala üfler, bunun üzerine melek boruyu çalar; bu noktada, hizmetkârlar yılanlara giden dört kanaldan her birine doğru içeceği dökerler, sâkiler de konuklara sunmak için akan içecekleri toplarlar. Doğu'nun olağandışılıklarından biridir bu elbette, ama Willelmus bu mucizevi buluşları gerçekleştiren kişinin, Fransız kuyumcusu Guillaume Buchier olduğunu bilir. Bu da, Doğu'nun harika buluşlarının, bunları bilen, ama önemsemeyen Batı'dan geldiğinin göstergesidir: İşin heyecanı, bunları, üzerine hayal kurulabilecek uzak ülkelerde keşfetmekti.

Pontifices
Tab. V.
Ludus monstruoy.
Lucerna ardens
Rex salomon
Filia regis capharn

Taprobane Adası: Gerardus Mercator, *Universalis tabula iuxta Ptolemeum*, 1578, Londra, Coğrafya Derneği

Yan sayfa: Taprobane Adası: Sebastian Münster, *Cosmographia Universalis* (Kozmografi), Basel 1555

TAPROBANE Antikçağ'ın ve Ortaçağ'ın Doğu'da neler olup bittiği konusundaki şaşkınlıklarına dair bir fikir vermek için, Taprobane Adası'nın tarihçesinden söz edeceğiz.

Taprobane'den Eratosthenes, Strabon, Plinius, Ptolemaios ve Kosmas İndikopleustes söz etmişlerdi. Plinius'a göre, Taprobane Büyük İskender zamanında keşfedilmiş olup, daha önce genel olarak Antikthones toprağı olarak ifade ediliyor ve bir "başka dünya" sayılıyordu. Plinius'un sözünü ettiği adanın, Seylan olduğu belirlenebiliyordu. Ptolemaios'un haritalarından, en azından bu haritaların 16. yüzyıl basımlarından da, aynı sonuca varmak mümkündür. Pomponius Mela, *Dünyadaki Yerler* adlı kitabında, bu yerin bir ada mı, yoksa Plinius'un varsaydığı gibi bir başka dünyanın uzantısı mı olduğunu soruyordu. Öte yandan, Doğulu yazarlarda adadan söz edildiğini görüyoruz.

Sevillalı İsidorus da, Taprobane'yi Hindistan'ın güneyi-

ne yerleştiriyor ve değerli taşlar açısından zengin olduğunu ve ada-da iki yaz ile iki kış yaşandığını söylemekle yetiniyordu. Ama Sahte-İsidorus haritası olarak adlandırılan bir haritada, Taprobane'yi yerkürenin doğu ucunda, tam da Yeryüzü Cenneti'nin olduğu konumda görürüz. Aslında, Arturo Graf'ın bir rökonstrüksiyonunda görüldüğü üzere, bir efsaneye göre Âdem'in mezarı Seylan'da bulunuyordu.

Sorun şu ki, uzun bir süre, Taprobane ile Seylan'ın iki farklı ada olduğu kabul edilmişti ve bu ikililik Mandeville'in yolculuklarında net olarak kendini gösterir. Mandeville, bu ikisinden iki ayrı bölümde söz eder; Seylan'ın nerede bulunduğunu tam olarak söylemez, ama çepeçevre tam sekiz yüz mil olduğunu belirtip ekler: Toprak, "yılanlar, ejderhalar ve timsahlarla öyle dolup taşar ki, kimse orada yaşamaya cesaret edemez. Timsahlar, bir yılan türü olup, sırtları sarı renkte ve ışınsal yapıdadır, ayakları ve sağrıları kısadır, tırnakları bi-

Taprobane:
Tommaso Porcacchi,
Dünyanın En Ünlü Adaları,
Venedik yklş. 1590

rer pençe ya da küçük sivri dal gibi iridir. Beş, altı, sekiz, hatta on arşın boyunda olanları vardır."

Taprobane ise, Mandeville'e göre Rahip Johannes'in krallığının olduğu yerlerde bulunuyordu, iki yazı, iki kışı vardı ve orada dev karıncaların muhafızlığını yaptığı çok büyük altın dağları yükseliyordu (bkz. antolojideki ilgili parça).

Bu noktadan sonra, bir haritacıdan ötekine, Taprobane bir topaç gibi, kimi zaman tek başına, kimi zaman Seylan'la birlikte, Hint Okyanusu'nun bir noktasından diğerine dönüp durur. Gezgin Niccolò de Conti, 15. yüzyılda, Taprobane ile Sumatra'nın aynı yer olduğunu belirtiyordu. Ama kimi zaman Taprobane Adası'nın, Borneo yakınlarına, Sumatra ile Çinhindi arasına yerleştirilmiş olduğunu görürüz.

Tommaso Porcacchi, *Dünyanın En Ünlü Adaları*'nda (1590), bize zenginliklerle dolup taşan bir Taprobane'den, oradaki filler ve dev tosbağalardan, keza Diodorus Siculus'un ada halkına atfettiği

özellikten, bir tür çatallı dillerinin olduğundan söz eder ("dil köküne kadar ikili ve bölünmüş bir dildir; bir kısmı ile bir kişiyle, öteki kısmı ile bir başkasıyla konuşurlar").

Ne var ki Porcacchi, çeşitli geleneksel bilgileri aktardıktan sonra, adanın coğrafi yeri hakkında hiçbir kaynakta tam bir değiniye rastlayamadığı için okurlarından özür diler ve sözlerini şöyle bağlar: "Şu var ki, birçok eski ve yeni yazar, bu adayı ele almış olmakla birlikte, gene de içlerinden hiçbirinin adanın sınırlarını belirlediğini göremedim. O yüzden, bu noktada bildik düzenim üzerinden gidemediğim için beni bağışlamanız gerekecek." Taprobane'nin Seylan'la aynı yer olduğu görüşüne gelince, Porcacchi buna kuşkuyla yaklaşıyordu: "Adaya önce (Ptolemaios'a göre) Simondi, sonra Salice ve son olarak Taprobane adı verilmiş. Yeniler ise, adanın bugünkü adının Sumatra olduğu sonucuna varıyorlar, ama aralarında Taprobane'nin Sumatra değil, Zeilam Adası olduğunu öne sürenler de yok değil [...] Ne var ki, bazı yeni yazarlara kalırsa, eskilerden hiçbiri Taprobane'nin yerini tam olarak belirleyememiştir; aksine yeniler şu görüştedir: Eskilerin Taprobane Adası'nı yerleştirdiği yerde, o olduğunu kabul edebileceğimiz herhangi bir ada yoktur."

Böylece yavaş yavaş, Taprobane olağanüstü bir ada iken, var olmayan adaya dönüşür. Thomas More onu böyle değerlendirip, Ütopya'sını "Seylan ile Amerika arasına" yerleştirir; Campanella da, Güneş Ülkesi'nin yükseldiği yer olarak Taprobane'yi seçecektir.

Herodotos'ta Doğu

HERODOTOS
[İÖ 484-425]
Tarih III, 99-108

Başka Hintliler de vardır ki, bunların daha doğusunda yaşarlar, göçebedirler ve çiğ et yerler; adları Padaeuslar'dır. Şöyle âdetleri olduğu söylenir: İçlerinden biri, kadın ya da erkek, hastalanınca onu öldürürler; erkekse yakın arkadaşı olan erkekler yapar bu işi. Hastalık, yağları eritip etin tadını bozarmış. Hasta: "Hasta değilim" diye kendini savunur, ama onu dinlemez, öldürüp afiyetle yerler. Hasta kadınsa, gene erkeklerde olduğu gibi yaparlar: Bu işi kadınlara, hastanın yakın arkadaşlarına bırakırlar, kadının boğazını onlar keser. *Yaşlanıp kocayan olursa, kurban* olarak kesilir ve şölen çekilir. Ama bu az rastlanan bir şereftir, çünkü hastalanan kimse yaşlanmadan önce öldürülür.
Başka Hintlilerin görenekleri çok değişiktir; hiçbir canlıyı öldürmezler, ekin ekmezler, evde yaşama âdetini bilmezler. Ot yerler; kabuk içinde darı iriliğinde taneler veren bir bitkileri vardır, ekip biçmeden ürün verir; bunu toplar, kabuğu ile beraber pişirip yerler. [...]
Saydığım bu Hintlilerin hepsi de herkesin gözü önünde çiftleşirler, hayvan gibi. Derilerinin rengi birbirine benzer ve Ethiopialılarınkine çalar. Kadınları gebe bırakan menileri, başka erkeklerinki gibi beyaz değil, derileri gibi karadır. [...]
Bu çölde kumlar içinde dev karıncalar ürer, köpekten küçük, ama tilkiden büyük olurlar. İran kralının hayvanları arasında bunlardan da vardır ki, orada yakalanmışlardır. Bu karıncaların inleri yer altındadır ve yer altındaki kumu yeryüzüne taşırlar, Yunanistan'daki karıncaların yaptıkları gibi, ki zaten bunlar da tıpkı onlara benzerler. Yeryüzüne çıkarılan kum altınlı bir kumdur. İşte bu altını toplamak için Hintliler çöle giderler. Her biri üç deve ile gider; ortaya dişi deveyi, onun iki yanına, çekme işi için yular vurulmuş iki erkek deveyi koyar. Dişi deveye kendisi biner. Dişi devenin, yavrularından, yavrular henüz çok küçükken alınıp, boyunduruğa vurulmasına özellikle özen gösterilmelidir. Deve attan daha az hızlı değildir, üstelik yük taşımaya çok daha uygundur. [...]
Hintliler, hayvanları bu şekilde boyunduruk altına alıp altın aramaya giderler. Yolculuğu altın toplayacakları *yerlerin en sıcak olduğu zamana* rastlatırlar; karıncalar sıcaktan yer altındaki inlerine kaçmış olurlar. [...] Hintliler çöle varınca getirdikleri küçük torbalara çabucak kum doldurup dönerler; çabucak, zira, İranlılara inanmak gerekirse, kokuyu alan karıncalar peşlerine düşerler ve dünyanın en hızlı canlıları olduklarından, bunlar toparlanıncaya kadar, Hintliler atik davranmamışlarsa, bir daha toprağa dönemezler. Dişileri kadar iyi koşucu olmayan erkek develer az çok bir aralıkla arkada, yedekte kalırlar; ama bırakmış oldukları yavrularının kokusunu alan dişilerde yorgunluktan eser görülmez. İşte Hintliler, İranlıların dediklerine göre, altının en büyük bölümünü böyle elde ederler. Ayrıca, kendi ülkelerinde toprak altından da çıkarırlar, ama o daha azdır. [...]
Murra dışında bütün bu ürünleri devşirmek için Araplar oldukça eziyet çekerler. Yunanistan'a

Ulisse Aldrovandi, *Canavarların Tarihi*, Bologna 1698

Mont Saint-Michel'in Aziz Mikail ve Ejderha ile görünümü, Paul de Limbourg'un minyatürü: *Les Très Riches Heures du Duc de Berry* (ayrıntı), 15. yüzyıl, Chantilly, Condé Müzesi

Fenikelilerin getirdiği ve Yunanlıların da ancak bu sayede edinebildiği bir zamk vardır ki, tütsüyü onu yakarak elde ederler; zira tütsü veren ağaçların çevresinde kısa kanatlı küçücük yılanlar kaynaşır, renkleri çeşit çeşittir, her ağacın çevresi bunlarla doludur ve hatta belli zamanlarda Mısır'ı istila ederler. Bir tek bu zamkın dumanı yılanları ağaçtan uzaklaştırabilir. Araplar'a göre, başlarına engerek yılanlarının başına geldiğini bildiğim şeylere benzer bir şey gelmeseymiş, bütün yeryüzünü bu yılanlar kaplarmış. Şüphesiz tanrısal güç, kendi hikmetinden beklenen önlemleri almıştır: Yenilen ve yenilmekten korkan bütün türlere, yenile yenile nesilleri tükenmesin diye büyük bir doğurganlık vermiştir. Buna karşılık, tehlikeli olan ve kötülüğü dokunanlar, az ürerler.

Birçokları için inanılmaz birçok şey

PLINIUS [İS 23-79]
Doğa Tarihi VI

Birçok şey, birçokları için mucizevi ve inanılmazdır. Gerçekten de, görmeden önce Etiyopyalılara kim inanırdı? İlk öğrendiğimiz anda, hangi gerçek olağanüstü görünmez ki? Olmadan önce, ne çok şeyi imkânsız sayarız? Doğanın, eylemlerinin her evresindeki güç ve kudretine, onu bütünlüğü içinde değil, yalnızca kısmi olarak değerlendirirsek, akıl erdiremeyiz. Tavus kuşlarını, kaplanlar ve parslardaki lekeleri, birçok hayvandaki benekleri şimdilik bir yana bırakıp, söylemesi kolay olan, ama iyi düşünüldüğünde çok büyük bir önemi bulunan bir noktaya gelelim: Halkların pek çok konuşma biçimi; pek çok dil. Öyle bir dil çeşitliliği ki, bir yabancı bir başkasının gözünde neredeyse insan gibi görünmüyor! [...] İnsan etiyle beslenen İskit kabileleri

Gölgeayak ve öteki canavarlar:
Ulisse Aldrovandi,
Canavarların Tarihi,
Bologna 1698

Canavarlar:
Conrad von Megenberg,
Doğa Kitabı, Augsburg 1482

var ve sayıca çoklar. Dünyanın en merkezî yerlerinde bile aynı vahşi alışkanlıkları olan halkların – Tepegözler ile Laistrygonlar– var olduklarını düşünmezsek, bu durum belki inanılmaz görünecektir. Keza, çok yakın zamanlarda, Alpler'in ötesinde, bazı topluluklar insan kurban ediyorlardı ki, bu da insan eti yemekten çok uzak değildir. Kuzeyde yaşayan İskitlerin yakınlarında, kuzeydoğu rüzgârının yükseldiği noktaya çok uzak olmayan ve "yeryüzünün sınırı" olarak adlandırılan yerde, alınlarının ortasında tek gözlerinin olmasıyla dikkati çeken ve daha önce sözünü ettiğim Arimaspların yaşadığı söylenir. En bilinenleri Herodotos ile Prokonnesoslu [Marmara Adalı] Aristeas olan birçok yazar, bu topluluğun, madenlerin yakınlarında, bir tür uçan hayvanlar olan (gelenek onları böyle betimler) Grifinler ile, maden dehlizlerinden altın çıkardıkları için, sürekli olarak savaştıklarını yazarlar. İki taraf da büyük bir hırsla mücadele eder: Bu vahşi hayvanlar altını savunmaya, Arimasplar ise ona sahip olmaya çalışırlar.
Anthropophagos [insan eti yiyen] İskitlerin ötesinde, İmaus Tepesi'nin büyük bir vadisinde, Abarimon adlı bölge vardır; burada ayak tabanları geriye dönük vahşi insanlar yaşar, son derece hızlıdırlar ve vahşi hayvanlarla birlikte dolaşırlar [...]
Özellikle Hindistan ile Etiyopya, olağandışılıklarla dolup taşar.
Hindistan'da en büyük hayvanlar dünyaya gelir; o topraklarda başka yerlerden daha iri olan köpekler bunun bir kanıtıdır. Söylendiğine göre, ağaçlar öyle yüksekliklere ulaşıyormuş ki, atılan ok onları aşamıyormuş. Verimli toprak, ılımlı iklim ve zengin su kaynakları, öyle bir etki yaratıyormuş ki, söylenenlere inanacak olursak, tek bir incir ağacı süvari taburlarına barınak olabiliyormuş ve sazların ulaştığı yükseklik öyleymiş ki, iki boğum arasındaki bölümlerin her birinden kimi zaman üç kişiyi ta-

şıyabilen bir kayık çıkarılabiliyormuş. Hindistan'da birçok kişinin boyunun, beş arşından uzun olduğu çok iyi bilinir. Bu insanlar tükürmezler, başları, dişleri ya da gözleri hiç ağrımaz, vücutlarının başka yerleri seyrek olarak ağrır. Gerçekten de, güneş ısısı vücutlarına bünyelerini güçlendirecek şekilde çok dengeli dağılmıştır. Gimnosofistler ["çıplak bilgeler"] olarak adlandırdıkları filozofları, güneşin doğumundan batımına dek sabit gözlerle güneşe bakabilirler ve bütün gün boyunca, kızgın kumda, kâh bir ayaklarının kâh öteki ayaklarının üzerinde dengede dururlar.
Megasthenes'e göre, Nulo adlı bir dağda, ayak tabanları geriye dönük ve ayak başına sekiz ayak parmağı olan insanlar var. Başka birçok dağda da, köpek başlı insanlar var; vahşi hayvan postu giyen bu kişiler, yalnızca havlarlar, av ve kuş etiyle beslenirler ve avlarını kılıç gibi kullandıkları pençeleriyle yakalarlar. Ktesias, yazdığı dönemde, bu tür yirmi binden fazla kişi olduğunu belirtir; ayrıca, Hindistan'daki bir insan topluluğunda, kadınların ömürleri boyunca tek bir kez doğum yaptıklarını ve çocuklar doğar doğmaz saçlarının ağardığını yazar. Aynı Ktesias, Tekgözler olarak bilinen bir insan soyundan söz eder: Tekgözlerin tek bacakları vardır ve sıçramada olağanüstü derecede çeviktirler. Bu kişilere Gölgeayak da denir, çünkü ısı iyice arttığında, sırt üstü yere yatar, ayaklarının gölgesiyle kendilerini korurlar. Onlardan çok uzak olmayan bir bölgede
Trogloditler yaşar. Batıya doğru gidildiğinde, boyunsuz, gözleri omuzlarında olan bir toplulukla karşılaşılır.
Hindistan'ın doğudaki dağlarında (Catarcludi bölgesinde), Satirler de bulunur: Bunlar, kimi zaman dört ayak üzerinde, kimi zaman dik koşan çok çevik yaratıklar olup insana benzerler; öyle hızlıdırlar ki, yaşlı ve hasta değillerse, onları yakalamak imkânsızdır.
Tauron, kendi sesleri olmayan, ürkütücü çığlıklar atan, vücutları kıllarla kaplı, gözleri mavimsi yeşil, dişleri köpek dişi bir topluluğu
Choromandae olarak adlandırır. [...]
Megasthenes, göçebe Hintliler arasında, burun deliklerinin yerinde yalnızca iki delik bulunan ve bükülmez ayakları olduğundan yılanlar gibi sürünen bir topluluktan söz eder; bu kişilerin adı, Skiratas'tır.
Gene Megasthenes, Hindistan'ın sınır boylarında, doğuda, Ganj'ın kaynağının yakınlarında Asthomes topluluğunun yaşadığını söyler: Bunlar ağzı olmayan, vücutları kılla kaplı, pamuklular giyen, yalnızca soludukları havayla ve kokladıkları kokularla yaşayan bir topluluktur. Bu kişiler yiyecek ya da içecekle değil, yalnızca köklerin, çiçeklerin ve yabani meyvelerin çeşitli kokularıyla beslenirler; daha uzun yolculuklarda, koku alma duyuları besinsiz kalmasın diye bunları yanlarında taşırlar; biraz daha keskin bir koku, kolaylıkla ölmelerine neden olabilir.
Astomların ötesinde, en uzak dağların arasında, Trispitamların ve Pigmelerin yaşadığı söylenir.
Bunların boyu, üç karışı geçmez. Sağlıklı bir iklimde ve sürekli bahar havasında yaşarlar, çünkü kuzeyde dağlar tarafından korunurlar.
Homeros'un yazdığı gibi, bu kişilerin turnayla başları derttedir. Anlatıldığı kadarıyla, bahar mevsiminde, Pigmeler oklarını kuşanıp koç ve keçilerin sırtına atlar, hep birlikte deniz kenarına iner, turnaların yumurtalarını ve yavrularını yok ederler.

Bu sefer, her yıl üç ay devam eder. Bunu yapmasalar, doğacak olan turna sürüsüyle başa çıkamazlardı. Kulübeleri, çamur, tüy ve yumurta kabuklarıyla yapılmıştır.

Büyük İskender'in serüvenleri

İskender Romansı II, 33
[3. yüzyıl]

Sonra külrengine çalan bir toprağa ulaştık, burada devleri andıran, tostoparlak, ateş gözlü, aslan gibi görünen vahşiler vardı. Onların yanı sıra, Oklitler adlı başka varlıklar da vardı: Bunların vücudunda hiç tüy yok, boyları dört arşın, enleri bir mızrak kadar. Bizi görür görmez, üzerimize doğru koşmaya başladılar. Aslan postuna bürünmüşlerdi, çok güçlüydüler ve silahsız savaşmaya hazırdılar. Biz onlara vuruyorduk, ama onlar da değneklerle bize vuruyorlardı, bu yolla içimizden pek çok kişiyi öldürdüler. Bozguna uğrayacağımızdan korkup, adamlarıma ormanı ateşe vermelerini emrettim. Ateşi görünce, bu çok güçlü adamlar kaçtılar; ama daha önce tam yüz seksen askerimizi öldürdüler.
Ertesi gün, mağaralarına gitmeye karar vardım; orada kapılara bağlanmış, aslanları andıran, ama üç gözü olan vahşi hayvanlar bulduk [..]
Sonra yola çıkıp Elmayiyenler ülkesine ulaştık: Bütün vücudu tüylerle kaplı bir adam vardı, dev gibiydi ve bizi korkuttu. Yakalanmasını emrettim; yakalandı, ama vahşi bakışıyla bizi süzmeye devam ediyordu.
Bunun üzerine, önüne çıplak bir kadın getirilmesini buyurdum; vahşi, kadını yakalayıp onu yemeye yeltendi. Askerler hemen koşup kadını elinden aldılar ve vahşi kendi dilinde bağırıp çağırmaya başladı. Onun bu bağırışları üzerine, bataklıktan onun türünde binlerce başka yaratık çıkıp üzerimize atıldı. Ordumuz, kırk bin kişiden oluşuyordu; bu durum karşısında bataklığın ateşe verilmesini emrettim ve bu yaratıklar, ateşi görünce kaçtılar.
Üçünü yakaladık, sekiz gün boyunca ağızlarına lokma koymadılar ve sonunda öldüler. Bu varlıklar, insanlar gibi konuşmaz, daha çok köpekler gibi havlarlar.

Doğu'nun canavarları

SEVILLALI ISIDORUS
İS 560-636]
Etimolojiler XI, 3

Nasıl tek tek halklarda bazı canavar kişilere rastlanıyorsa, bir bütün olarak değerlendirdiğimizde insan soyunun içinde de, Devler, Köpekbaşlar, Tepegözler ve diğerleri gibi bazı canavar soyları vardır.
Devler [*Gigantes*], Yunanca bir sözcüğün etimolojisi dolayısıyla böyle adlandırılmışlardır.
Aslına bakılırsa, Yunanlılar Devleri *gegeneis*, yani "topraktan doğmuş" kabul ederler, çünkü masala göre, onları dev kütlesiyle toprağın ta kendisi kendine benzer olarak doğurmuştur [...].
Ama Kutsal Kitap'ı [*Yaratılış* 6:4] iyi bilmeyen bazıları, haksız yere, Tufan'dan önce sapkın meleklerin, insanların kızlarıyla birlikte olduklarını ve bu birliktelikten Devlerin, yani olağanüstü derecede büyük ve güçlü insanların dünyaya gelip yeryüzünü doldurduğunu varsayarlar.

İnsan-kartal, *İskender Romansı*'ndan bir minyatürün geliştirilmiş çizimi, 1338, Oxford, Bodley Kütüphanesi

Köpekbaşların adı, köpek başlı olmalarından ve havlamalarının insandan çok hayvan olduklarını açığa vurmasından gelir. Kökenleri, Hindistan'dır. Aynı Hindistan, Tepegözlerin de doğduğu yerdir; bunların adı, alınlarının ortasında tek bir gözlerinin olduğuna inanılmasından kaynaklanır. "Vahşi hayvan yiyiciler" olarak da adlandırılırlar, çünkü yalnızca vahşi hayvan etiyle beslenirler. Bazı kimseler, Libya'da Blemmyaların başsız gövdeler olarak, ağızları ve gözleri göğüslerinin üzerinde doğduklarına inanırlar. Bazı yaratıklar, boyunsuz ve gözleri omuzlarında doğar. Uzak Doğu'da hilkat garibesi milletlerin var olduğu yazılmıştır: Bazılarının burnu yoktur, yüzleri bütünüyle yassı ve şekilsizdir. Bazılarının alt dudağı öylesine öne çıkıktır ki, uyuduklarında güneşin sıcağından korunmak için onunla yüzlerinin tamamını örterler. Bazılarının da, ağızları kapalı gibidir, yalnızca küçük bir delik aracılığıyla kamışlar kullanarak beslenirler. Son olarak, bazıları dilsiz olup el işaretleri ve hareketler aracılığıyla iletişim kurarlar. İskitlerin yakınlarında Panotialıların yaşadığı söyleniyor: Bunların kulakları o kadar büyükmüş ki, onlarla bütün vücutlarını örtebiliyorlarmış. [...] Artabatitlerin Etiyopya'da yaşadıkları ve koyunlar

gibi dört ayakları üzerinde yürüdükleri söyleniyor; bu kişilerden hiçbiri kırk yaşını geçemiyormuş. Satirler, kanca burunlu ufak tefek insanlardır; alınlarında boynuzları vardır ve ayakları keçilerinki gibidir. Aziz Antonios bunlardan birini çöldeki yalnızlığı sırasında görmüş. Bu kişi, Tanrı'nın kulu tarafından sorguya çekilince, şu karşılığı vermiş: "Ben çölde oturan, putperestlerin, sayısız yanılgının etkisiyle Faunlar ve Satirler olarak taptığı ölümlülerden biriyim." Bazılarının incir Faunları adını verdiği vahşi adamların varlığından da söz edilir. Etiyopya'da, Yunanlıların Gölgeayaklar dedikleri, özel bacakları olan ve çok hızlı bir topluluğun yaşadığı söylenir. Yunanlılar onları Gölgeayaklar olarak adlandırırlar, çünkü güneşin yakıcı sıcağında sırt üstü yere uzanır, dev ayaklarını kendilerine gölge yaparlar. Libya'daki Antipodların ayak tabanları terstir, yani bacaklarına doğru dönüktür ve ayaklarının her birinde sekiz parmakları vardır. Hippopodlar, Skythia'da yaşarlar ve gövdeleri insan gövdesi, ayakları ise at toynağı biçimindedir.
Hindistan'da, *Makròbioi* adlı bir topluluğun yaşadığı söylenir; boyları on iki kademmiş. Aynı Hindistan'da boyları bir arşına denk olan bir topluluk yaşar; Yunanlılar onlara Yunanca "arşın" [*pygmaios*] sözcüğüne atıfla "Pigme" adını verirler, bundan yukarıda söz etmiştim.
Pigmeler, Hindistan'ın Okyanus yakınlarındaki dağlık bölgelerinde yaşarlar.
Şu da anlatılır: Aynı Hindistan'da, beş yaşında hamile kalıp sekiz yaşından fazla yaşamayan bir kadınlar topluluğu varmış.

Basilisk

BRUNETTO LATINI
[1220-1294 ya da 1295]
Hazine V, 3

Basilisk, bir yılan türü olup, öyle zehir doludur ki, gövdesinin dışı bütünüyle bu zehirle ışıldar; ayrıca, yalnızca zehri değil, pis kokusu da yakından ve uzaktan zehirler, çünkü basilisk havaya zehir saçar ve ağaçları mahveder, kokusu havada uçan kuşları öldürür, bakışı onu gören kişiyi zehirler. Bütün yaşlılar, ilk gören o değil de, karşısındaki ise, zarar vermediğini söylerler.
Boyu altı kadem olup, horoz gibi sırtında beyaz çilleri ve [başında] ibiği vardır; yarısı yerin üstünde dik gider, diğer yarısı öteki yılanlar gibi yerde gider. Böylesine vahşi olmasına rağmen, gelincik onu öldürür.
Şunu da bilin ki, İskender onları bulduğunda, dökme camdan dev şişeler yaptırdı ve adamları bunların içine girdiler. Onlar yılanları görüyor, ama yılanlar adamları görmüyordu, böylece yılanları oklarla öldürüp bu buluş sayesinde düşmandan kurtuldular.
İşte basiliskin özellikleri bunlardır.

Doğu'daki olağandışı şeyler

Doğu'daki Olağandışı Şeyler Üzerine
[6. yüzyıl]

Babil'den Kızıldeniz'e kadar büyük bir gizlilik içinde giderler: o yerlerde barınan, koç boynuzları olan, *corsia* adını verdiğimiz bazı canavar-yılanlar yüzünden. Bunlara dokunan, o an ölür. Burada bol bol karabiber yetişir ve yılanlar biberi büyük bir titizlikle korurlar. O yüzden, karabiberi topla-

Karabiber toplama: Boucicault Ustası, *Livre des Merveilles*, Ms. Fr. 2810, 15. yüzyıl, Paris, Fransa Milli Kütüphanesi

mak için, her yer ateşe verilip, sürüngenler yeraltına sığınmaya zorlanır. Biberin kara olmasının nedeni budur [...]

Gene bu kesimlerde, bizim Konopenler olarak adlandırdığımız Köpekbaşlar bulunur. Kurumla sergiledikleri yeleleri at yelesi, dişleri yaban domuzu dişi, başları köpek başıdır; ağızlarından ateş ve alevler bile püskürtebilirler [...] Nil, ırmakların kralı olup Mısır boyunca akar; yerli halk Nil'i Arkhoboleta, yani "Büyük Su" olarak adlandırır. Bu bölgede pek çok fil vardır. Ayrıca burada on beş ayak uzunluğunda insanlar yaşar, vücutları beyaz, saçları siyahtır, tek başta iki yüzleri vardır. Ayrıca, dizleri kırmızı, burunları uzundur. Çocuk doğurma zamanı gelince, Hindistan'a gidip çocukları orada dünyaya getirirler ve vücutları üç değişik renkte yaratıklar doğar. Bunlar aslan başlı olup, harman küreğini andıran çok büyük ağızları vardır ve boyları tam yirmi ayaktır. Bir insanı gördükleri anda ya da biri onları kovaladığında, kaçarlar [...]

Briksontes ırmağının ötesinde, doğuya doğru, uzun boylu iriyarı insanlar vardır; uyluk ve kaval kemikleri on iki ayak uzunluğunda olup, böğür ve göğüslerinin uzunluğu yedi ayağı bulur. Tenlerinin rengi karadır ve onlardan sakınmamız gerekir; nitekim, yakaladıkları kişiyi yerler [...]

Briksontes'in suları üzerindeki birçok ada arasında, güneyde bir ada vardır; burada başı olmayan, gözleri ve ağızları ise göğüslerinde bulunan insanlar yaşar [...]

Gene bu dolaylarda, yaban domuzu dişleri olan, saçları ayak topuğuna uzanan ve kuyruk sokumlarında sığır kuyrukları olan başka kadınlara rastlarız. Boyları on üç ayak olup, mermer beyazı nefis bir vücutları vardır ve ayakları deveyi andırır. O kışkırtı-

cı vücutların sergilediği arsız şehvetten tiksinti duyan Makedonyalı Büyük İskender, canlı yakalayamadığı için bu kadınlardan birçoğunu öldürtmüştür [...]
Bu topraklara yakın bir yerde, göğüslerine kadar ulaşan uzun bir sakalları olan ve at postu giyen kadınlar yaşar. Eşsiz birer avcıdırlar ve köpek yerine o tepede bulunan kaplan, pars ve benzeri her tür vahşi hayvanı yetiştirip bunlarla ava çıkarlar.

Rahip Johannes'in mektubu

Rahip Johannes'in Mektubu [12. yüzyıl]

Ben, Tanrı'nın ve Kralların Kralı Rabbimiz İsa Mesih'in gücü ve kudreti ile rahip olan Johannes, Rum İmparatoru Manuel'i selamlıyor, sağlık ve esenliğinin devamını diliyorum. Zat-ı Âlimize hürmet ettiğin ve Yüceliğimizden haberdar olduğun Haşmetli Krallığımızca biliniyordu. Elçimiz aracılığıyla öğrendik ki, merhametimize mazhar olmak için bize eğlendirici ve güzel bir şeyler göndermek istiyormuşsun.
İnsan olmamız hasebiyle, bunları memnuniyetle kabul ediyor, biz de elçimiz vasıtasıyla sana bizden bir şeyler gönderiyoruz, çünkü bizimle birlikte gerçek inancın yolundan gidip gitmediğini ve Rabbimiz İsa Mesih'e tümüyle inanıp inanmadığını bilmek istek ve arzusundayız [...] Ben, Rahip Johannes, efendilerin efendisiyim ve göğün altındaki her tür zenginlik, erdem ve kuvvette, yeryüzünün bütün krallarını aşarım. Yetmiş iki kral bize vergi öder [...] Egemenliğimiz üç Hint beldesine yayılır ve topraklarımız, havari Thomas'ın naaşının yattığı Büyük Hindistan'dan öteye, çöle ulaşır, Doğu'nun sınırlarına kadar ilerler, sonra Batı'ya, Babil Kulesi yakınlarındaki terk edilmiş Babil'e kıvrılır [...]
Ülkemizde şu canlılar yaşar: Filler, tek hörgüçlü develer, develer, suaygırları, timsahlar, *meta-collinarum, cametennus, tensevetes,* panterler, yaban eşekleri, beyaz ve kızıl aslanlar, beyaz ayılar, beyaz karatavuklar, sessiz ağustosböcekleri, grifonlar, kaplanlar, çakallar, sırtlanlar, yaban öküzleri, yılan akbabaları, yabanıl erkekler, boynuzlu erkekler, faunlar, satirler ve aynı türden kadınlar, pigmeler, köpekbaşlar, kırk arşın boyunda devler, tekgözler, tepegözler, anka denen kuş ve göğün altında yaşayan hemen her tür hayvan [...]
Balın süzüldüğü toprağımız sütle dolup taşar. Bir bölgede "hiçbir zehir zarar vermez, hiçbir gürültücü kurbağa vıraklamaz, ne akrep vardır, ne otlar arasında sürünen yılan." Zehirli hayvanlar burada yaşayamaz ve herhangi bir kimseye zarar veremez. Putperestlerin arasından, vilayetlerimizin birinde, İndus adlı nehir akar. Cennetten çıkan bu nehir, çeşitli kıvrımlarını kollar halinde bütün vilayete yayar ve içinde doğal taşlar, zümrütler, safirler, lal taşları, topazlar, krizolitler, oniksler, beriller, ametistler, sardoniksler ve başka birçok değerli taş bulunur.
Irmakta Assidos bitkisi yetişir; kişi bunu üzerinde taşıdığında, bitkinin kökü, kötü ruhu uzakta tutar, onu kim olduğunu ve nereden geldiğini ve adını söylemeye zorlar [...]
Ülkenin uç bölgelerinde, güneye doğru, büyük ve yaşanabilir bir adamız vardır; burada bütün yıl boyunca, haftada iki kez, Tanrı bol bol kudret helvası yağdırır, o civarda yaşayanlar

Rahip Johannes'in imparatorluğu: Abraham Ortelius, *Theatrum Orbis Terrarum* ("Dünya Tiyatrosu"), ayrıntı, 1564

bunu toplayıp yerler [...]
En zengin mahsulleri almak için ne toprağı sürer, ne tohum eker, ne ekin biçer, ne herhangi bir biçimde toprağı kararlar. İşin gerçeği, kudret helvasının bu kişilerin damağındaki tadı, Mısır'dan kaçış sırasında İsrailoğullarının damaklarındaki tat ile aynıdır. Doğrusu, eşlerinden başka kadın bilmezler. Kıskançlık ve nefret duymaz, barış içinde yaşarlar, mal mülkleri dolayısıyla birbirleriyle kavga etmezler; bize ödemeleri gereken vergiyi almak üzere gönderdiğimiz kişi dışında, üstlerinde bir yönetici yoktur.
Her yıl Zat-ı Âlimize vergi olarak, hepsi potalar dolusu değerli taşlarla ve altınla yüklü elli fil ve bir o kadar suaygırı gönderirler. Gerçekten de, bu ülke insanları çok büyük miktarlarda değerli taşlara ve kırmızı altına sahiptir. Göksel gıdayla beslenenlerin hepsi, beş yüz yıl yaşar. Ne var ki, yüz yaşına ulaştıklarında, orada bulunan bir ağacın kökünden çıkan bir kaynağın suyunu üç kez içerek gençleşir, güç kazanırlar [...] Suyu üç kez içtikten sonra, deyim yerindeyse yüzyıllık yaşlılıktan o kadar kurtu-

lur, o kadar sıyrılırlar ki, kesinlikle otuz kırk yaşından fazla göstermezler. Böyle hep, yüz yılda bir gençleşir ve bütünüyle değişirler. Sonra, beş yüz yaşını doldurunca ölürler ve o topluluğun göreneği uyarınca, toprağa gömülmez, sözünü ettiğimiz adaya götürülüp orada bulunan ve dört mevsim yaprak dökmeyen oldukça sık ağaçların üstüne çıkarılırlar. Bu yaprakların gölgesi çok güzeldir ve ağaçlarının mevyesi çok hoş kokar. Bu ölülerin teni morarmaz, bozulmaz, çürümez, kül ya da toprak haline gelmez; hayattayken olduğu gibi tazeliğini ve rengini korur. Bir peygamberin belirttiği üzere, Deccal'in zamanına kadar böyle bozulmadan varlığını sürdürecektir [...]
Oradan üç gün yol gidildiğinde, dağlarla karşılaşılır: Bu dağların tepesinden aşağıya gene susuz, taşlardan oluşma bir ırmak iner ve kum denizine kadar topraklarımıza akar. Irmak haftada üç gün akar ve her büyüklükte taş aşağı yuvarlanıp kendisiyle birlikte kum denizine kadar ağaç gövdelerini sürükler. Irmak denize döküldükten sonra, taşlar ve gövdeler gözden yiter ve bir daha görülmezler. Irmak akarken, kimse karşı kıyıya geçemez, ama kalan dört gün boyunca geçiş mümkündür [...]
Taş ırmağının ötesinde, İsrail'in on iki kabilesi yaşar; her ne kadar kendi krallarını seçseler de, aslında bize tâbidirler ve Zat-ı Âlimize vergi öderler [...] Kavurucu sıcağın hükmettiği bölgeye yakın bir başka bölgede, dilimizde semender olarak adlandırılan solucanlar vardır. Bu solucanlar, yalnızca ateşte yaşayabilirler ve ipek üreten öteki solucanlar gibi çevrelerini bir tür zar kuşatır. Sarayımızdaki kadınlar bu zarı özenle işlerler ve ondan Zat-ı Âlimizin bütün ihtiyaçları için giyisi ve kumaş elde ederiz. Bu kumaşlar, yalnızca çok hararetli yanan bir ateşte yıkanır.
Ülkemizde altın, gümüş ve değerli taşlar, filler, tek hörgüçlü develer, develer ve köpekler çok boldur.
Dışarıdan gelen her konuğu ve her yolcuyu büyük bir nezaketle karşılarız. İçimizde tek bir yoksul yoktur. Bizde ne hırsız ne eşkıya vardır, keza dalkavukluğa ve cimriliğe yer yoktur. Burada bizim yurdumuzda mal bölüşümü yoktur. Uyruklarımızın yediği önünde yemediği arkasındadır [...]
Aslında, Yüce Efendimizin oturduğu saray için, havari Thomas'ın Hint kralı Gundoforus için yaptırdığı saray örnek alınmış olup, iç kısımları ve öteki yapıları bütünüyle ona benzer [...]
Uzunluk açısından değil yükseklik ve güzellik açısından ilkinden üstün olan bir başka sarayımız var: Biz doğmadan önce, son derece tesirli maneviyatı ve adaleti nedeniyle Quasidius ["Yarı Tanrı"; "Tanrı Gibi"] olarak adlandırılan pederimizin gördüğü bir rüya üzerine inşa edilmiş. Şu söylenmiş rüyasında: "Babası olacağın oğlun için bir saray inşa et: O, kralların, ülkelerin kralı ve bütün yeryüzünün efendilerinin efendisi olacaktır. Ve Tanrı'nın isteği uyarınca, sarayın şu gücü olacaktır: Burada hiç kimse açlık çekmeyecek, hasta olmayacak, sarayın içinde bulunan hiç kimse oraya girdiği günden itibaren ölmeyecektir. Ve açlıktan ölmek üzere olan bir kişi saraya girip orada bir süre kalırsa, oradan yüz tabak yemek yemişçesine tok ve hayatında hiç hastalanmamışçasına sağlıklı ayrılacaktır."
Ayrıca sarayın içinde, tadı ve kokusu dünyadaki her şeyden daha iyi olan bir kaynak doğacak, saraydan hiç dışarı çıkmayacaktır; doğduğu köşeden, karşı taraftaki bir başka köşeye

Rahip Johannes: Conrad Grünenberg, *Arma Kitabı, Codex Germaniae Monacensis 145*, 1483, Münih, Bavyera Devlet Kütüphanesi

kadar sarayı katedecek, orada toprak onu kabul edecek ve toprak altında kaynağına geri dönecektir, tıpkı güneşin yeryüzünün altındaki batıdan doğuya döndüğü gibi.
Ve kaynağı tadanların ağzında, yemek ya da içmek istedikleri şey her ne ise onun tadı oluşacaktır. Bu kaynak, sarayı çok yoğun bir rayiha ile dolduracaktır, sanki her tür ilaç, bahar ve merhem, hatta çok daha fazlası onda bir araya getirilip karıştırılmış gibi.
Kişi bu kaynağın suyunu üç yıl üç ay üç hafta üç gün üç saat tadarsa (şöyle: her gün üç kez aç karnına, üç saatlik süre içinde, belirli bir saatten ne önce ne sonra değil, bu üç saatten her birinin başlangıcı ile sonu arasındaki aralıkta, üç kez aç karnına tadarsa), hiç kuşku yok ki üç yüz yıl üç ay üç hafta üç gün üç saatten önce ölmeyecek ve hep ilk gençlik çağını yaşayacaktır [...]
Zat-ı Âlimiz, hangi nedenden ötürü – var olan her şeyin yaratıcısı bizi bütün ölümlülerin en güçlüsü ve en şanlısı kıldığına göre– rahiplikten daha uygun bir adla adlandırılmak istemedi, bilmek istersen, aklın buna şaşmamalı. Aslında sarayımızda, kilisenin saygınlığına uygun olarak, daha yaraşır bir ad ve görevi olan birçok görevli var, hatta bunlar Tanrısal görev açısından bizden üstünler. Hakikaten, kâhyamız bölge piskoposu ve kral; sâkimiz başpiskopos ve kral; teşrifatçımız piskopos ve kral; demircimiz kral ve arkimandrit; keza baş aşçımız kral ve başrahiptir. Dolayısıyla, Zat-ı Âlimiz bu adlarla adlandırılmayı ya da sarayımızda pek çok olan bu makamlarla aynı şekilde nitelendirilmeyi kabul etmemiş; daha çok, alçakgönüllülükten ötürü daha az soylu ve daha alt makamdaki bir adla çağrılmayı seçmiştir. Şimdi sana şanımız ve gücümüzden

gereğince söz edemeyiz. Ama yanımıza geldiğinde, gerçekten bütün yeryüzünün efendilerinin efendisi olduğumuzu göreceksin. Şimdilik yalnızca egemenliğimizin bir yandan büyüklük olarak yaklaşık dört aylık yolculukla katedilebilecek sınırlara ulaştığını, öte yandan aslında kimsenin bu sınırların nereye uzandığını bilemeyeceğini bil. Gökteki yıldızları ve denizdeki kum tanelerini sayabilirsen, bizim topraklarımızı ve gücümüzü de ölçebilirsin.

Mandeville versiyonu

JOHN MANDEVILLE
[14. yüzyıl]
Yolculuklar, XXX

Şu halde, bu Rahip Johannes'in buyruğunda birçok kral, birçok ada ve oldukça farklı koşullarda yaşayan pek

çok halk vardır. Onun ülkesi refah içinde ve zengindir, ama Büyük Han'ın ülkesi kadar zengin değildir. Aslına bakılırsa, tüccarlar genellikle mal almak için, Büyük Han'ın toprağında yaptıkları gibi oraya kadar gitmezler, çünkü ülke çok uzaktır. Öte yandan, Kathay adasında insanın ihtiyaç duyabileceği her tür şey bulunur: altın sırma ve ipek kumaşlar, baharat ve her tür mal. Dolayısıyla, bu şeyler Rahip Johannes'in adasında daha ucuz olsa da, insanlar uzun yolculuktan ve oralardaki denizde karşılaşabilecekleri büyük tehlikelerden çekinirler.
Gerçekten de, o denizin birçok noktasında büyük mıknatıslı kayalar ve kayalıklar mevcut olup, bunlar demiri kendilerine çekme özelliğine sahiptir. O yüzden, oradan demir menteşeli ya da çivili gemiler geçmez; geçmeleri halinde, mıknatıslı kayalar onları kendine çekecek ve artık yollarına devam etmelerine izin vermeyecektir. Ben bizzat uzaktan o denizde birçok ağacı ve çalısı olan, bol miktarda böğürtlen çalısının ve karaçalının bulunduğu büyük bir adayı andıran bir ada gördüm. Denizciler bize bunların hepsinin, üstlerinde bulunan demir nedeniyle mıknatıslı kayaların kendilerine çektiği gemilerin kalıntıları olduğunu açıkladılar. Gemilerin içinde duran şeylerin çürümesinden, çalılar, böğürtlen çalıları, karaçalılar, yeşil otlar ve benzeri şeyler büyümüştü, bu arada geminin direk ve serenleri büyük bir koru ya da orman izlenimini uyandırıyordu. Oralarda pek çok noktada bu tür kayalar var: Bu yüzden tüccarlar, yolu iyi bilmiyorlarsa ya da yanlarında çok iyi kılavuzlar yoksa, oralara gitmeyi göze alamıyorlar. Üstelik, yolun uzunluğundan korkuyorlar [...]
Rahip Johannes'in ülkesinde pek çok şaşırtıcı şey, özellikle büyük miktarlarda değerli taşlar var, ama bu taşlar o kadar büyük ve geniş ki, insanlar onlardan tabak, çanak, bardak gibi mutfak eşyası yapıyorlar. Daha pek çok başka olağanüstülük var, ama bunları bir kitapta yazıya dökmek çok sıkıcı olur [...]
O çölde, görünce insanın içine korku salan birçok yabanıl adam var; bunların boynuzları var ve konuşmuyor, domuzlar gibi homurtu sesleri çıkarıyorlar. Pek çok yaban köpeği de var.
Keza, yöre dilinde psitakes denen pek çok papağan var. Bunlar, doğal olarak, konuşuyor ve çölleri dolaşan insanları selamlıyor, tıpkı insanlar gibi anlaşılır bir dille sohbet ediyorlar. İyi konuşanların iri bir dilleri ve ayaklarında beş parmakları var. Farklı türden başka papağanlar da var, onların ayaklarında yalnızca üçer parmak var, az konuşuyorlar ve bağrışıp duruyorlar.

Alvares'in anlattıkları

FRANCISCO ALVARES
Hint Beldelerinin Hükümdarı Rahip Johannes'in Toprakları Üzerine Gerçek Bilgi [1540]

Tuhaf yaratıklar: John Mandeville, *Yolculuklar ya da Dünyada Bulunan En Olağanüstü ve En Dikkat Çekici Şeyler Kitabı*, 14. yüzyıl

Ve orada Rahip Johannes'in bir yükseltinin üzerinde oturduğunu ve oraya hepsi zengin süslemelerle bezeli altı basamakla çıktığını gördük. Başında altın-gümüş, yani bir kısmı altın bir kısmı gümüş bir taç, elinde gümüş bir haç vardı, mavi taftadan bir kumaşla yüzünü örtmüştü; bu örtüyü kaldırıp indiriyor, böylece kimi zaman bütün yüzü görülüyor, sonra yeniden örtünüyordu. Sağında ipek giysili bir uşak, uşağın elinde gümüşten, kabartma figürlerle süslü bir haç vardı [...] Üzerine altın sırmalı gösterişli brokar bir giysi, bol yenli ipek gömlek giymiş, piskopos önlüğünü andıran sırmalı ipek kumaştan şık bir kuşak takmıştı ve fresklerde Baba Tanrı'nın resmedildiği gibi ihtişamlı bir şekilde oturuyordu. Haçı tutan uşağın yanı sıra, her bir yanda benzeri giysiler giymiş, elinde kınından çıkarılmış bir kılıç olan, bir uşak duruyordu.

Yaş, ten rengi ve boy olarak Rahip genç görünüyordu: Teni fazla koyu değildi, deyim yerindeyse kestane rengiydi [...], orta boyluydu ve 23 yaşında gösteriyordu. Değirmi yüzlü, iri gözlü, kartal burunluydu ve sakal bırakmaya başlamıştı [...]

Sonraki günler, kimse hangi yoldan gitmesi gerektiğini bilmiyor, herkes beyaz çadırını dikili gördüğü yerde barınıyordu [...] Çevresinde küçük kırmızı perdeler, başında tacıyla at üstünde ilerliyordu. Bu perdeleri taşıyanlar, ince mızrakların üstünde havaya kaldırılmış olarak taşıyorlardı. Rahip'in önünde yirmi uşak, onların önünde göz alıcı süslerle süslenmiş altı at gidiyordu ve bu atların önünde eyerli ve çok güzel süslenmiş altı katır yürüyor, her birini dört kişi çekiyordu. Bu katırların önünde, diğer katırlara binmiş yirmi soylu kişi gidiyor, başka insanlar ister yaya ister at üstünde olsunlar yaklaşamıyorlardı.

Marco Polo'nun tanıklığı

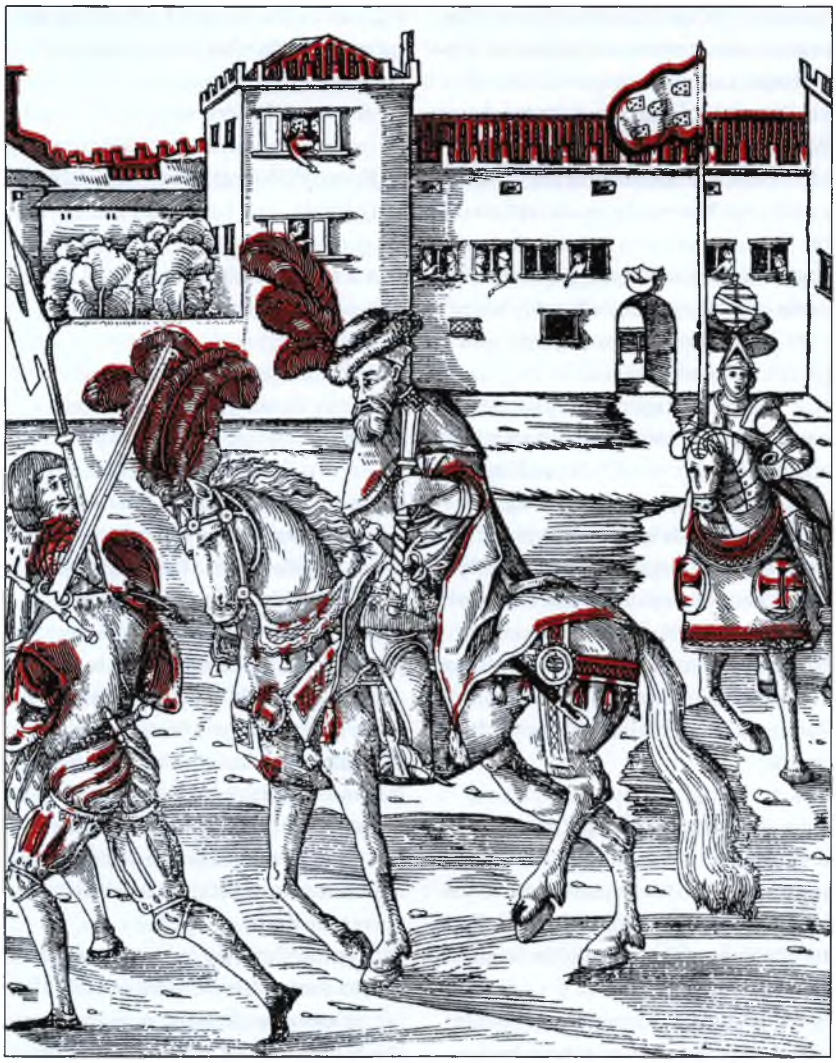
MARCO POLO [1254-1324]
Milione, 63-67

Carocaron, çevresi üç mil olan bir şehirdir. Kendi yurtlarından çıktıklarında, Tatarlar ilk buraya yerleşmişlerdir. Size Tatarların başından geçen her şeyi, nasıl egemenlik kurduklarını ve dünyaya nasıl yayıldıklarını anlatacağım. Tatarlar başlangıçta kuzeyde, Chorcha boylarında, büyük ovaların olduğu, yerleşimin, yani kasaba ve köylerin bulunmadığı, ama güzel otlakların ve bol suyun olduğu bölgelerde yaşamışlardır.

Bir hükümdarları yoktu, ama ulu bir hakana, Rahip Johannes'e vergi ödüyorlardı. Tatarlar, sahip oldukları her 10 hayvandan birini yüceliği dillere destan olan Rahip Johannes'e veriyorlardı.

Gün geldi, Tatarların sayısı çok arttı. Rahip Johannes, bu şekilde çoğaldıklarını görünce, kendisine zarar verebileceklerini düşündü ve onları çeşitli topraklara dağıtmak için bir plan yaptı. Sonra, bunu yerine getirmesi için baronlarından birini gönderdi ve Tatarlar, hükümdarın yapmak istediği şeyi işitince, buna çok üzüldüler. Ardından, hep birlikte yurtlarından ayrılıp ıssız yerler üzerinden kuzeye, Rahip Johannes'in erişip zarar veremeyeceği bir yere gittiler; böylece ona başkaldırıp bir daha vergi ödemediler. Uzun süre durum böyle devam etti [...]

Ve 1187'de Tatarlar aralarından

Rahip Johannes: Francisco Alvares, *Rahip Johannes'in Toprakları Üzerine Gerçek Bilgi*, 1540, gravür

Cengiz Han adlı birini hükümdar yaptılar. Cengiz Han, çok değerli, sağduyulu ve yiğit bir kişiydi; hükümdar seçilir seçilmez, o bölgelerden olan ne kadar Tatar varsa hepsi ona gelip, onu hükümdarları olarak tanıdılar. Ve Cengiz Han hükmettiği toprakları iyi ve dürüstçe idare ediyordu. Buraya inanılmaz sayıda bir Tatar kalabalığı geldi; Cengiz bu kadar büyük bir kalabalığı görünce, halkıyla başka topraklar fethetmeye hazırlandı. Kısa sürede tam sekiz vilayeti fethetti, ele geçirdiği yerlerin insanlarına zarar vermiyor, mallarını yağmalatmıyor, başka topraklar fethetmek için onlara dürüst davranıyordu. Böylece birçok topluluğu fethetti. Ve herkes, seve seve, iyi bir insan olduğunu gördüğü bu hükümdarın peşinden gidiyordu. Cengiz, bu kadar insanı görünce, bütün dünyayı fethetmek istediğini söyledi. Bunun üzerine, Rahip Johannes'e elçilerini

gönderdi –bu 1200 yılında oldu– ve ona, kızını eş olarak almak istediğini bildirdi. Rahip Johannes, Cengiz'in, kızına talip olduğunu duyunca, büyük bir öfkeye kapılıp şöyle dedi: "Kızıma eş olarak talip olması, Cengiz için büyük bir utanç değil mi? Kendisi, benim adamım olduğunu bilmiyor mu? Şimdi geri dönüp ona, kızımı kendisine vermektense ateşte yakmayı yeğleyeceğimi belirtin, ayrıca efendisine ihanet ettiği için onu öldürmemi hak ettiğini söyleyin." Ve elçilere: "Şimdi derhal yola çıkın ve bir daha da buraya gelmeyin" dedi. Elçiler yola çıkıp Büyük Han'ın huzuruna geldiler ve Rahip Johannes'in onlara söylediklerini sırasıyla tek tek anlattılar. [...] Cengiz Han, Rahip Johannes'in kendisine gönderdiği kaba cevabı işitince, öyle öfkelendi ki öfkeden yüreği çatlayacak gibi oldu, çünkü o çok yüce gönüllü biriydi. Ve "Rahip Johannes, gönderdiği kaba cevap için ağır bir bedel ödeyecek. Ayrıca, kulum olup olmadığını ona göstereceğim" dedi. Sonra Cengiz daha önce hiç görülmemiş çapta büyük bir güç oluşturdu ve Rahip Johannes'e kendisini savunmasını bildirdi. Rahip Johannes onun sözlerini hafife aldı, kuvvetlerini topladı ve Cengiz'i yakalayıp öldürmelerini söyledi; ayrıca, onunla neredeyse dalga geçti, çünkü o kadar hırslı olduğuna inanmıyordu. Cengiz Han kuvvetlerini toplayınca, Rahip Johannes'in yakınlarındaki Tenduc adlı güzel bir ovaya gelip burada kamp kurdu. Rahip Johannes bunu duyunca, Cengiz'le karşı karşıya gelmek için adamlarıyla birlikte yola koyuldu; Cengiz bunu duyunca çok memnun oldu. Şimdi Cengiz Han'ı ve ordusunu bir yana bırakıp, Rahip Johannes'ten ve halkından, Rahip Johannes'in Cengiz'in karşısına nasıl çıktığından söz edelim. Rahip Johannes, Cengiz'in üzerine doğru gelmekte olduğunu öğrenince, adamlarıyla yola koyuldu ve onun bulunduğu ovaya gelip, Cengiz'in kampının 10 mil ötesinde kamp kurdu. Ve iki ordu da, savaşa dinç çıkmak için iki gün dinlendi; ikisi de Tenduc ovasında kalıyordu [...] İkinci günden sonra iki ordu da silahlarını kuşanıp şiddetli bir çarpışmaya girdiler; bu, gelmiş geçmiş en büyük savaş oldu. İki taraf da ağır kayıplar verdi, ama savaşı Cengiz Han kazandı ve Rahip Johannes savaşta öldürüldü. O günden sonra Rahip Johannes'in topraklarının tamamı elden çıktı.

Bizans otomatı

CREMONALI LIUTPRAND
[10. yüzyıl]
İntikam VI, 5

Konstantinopolis'te sarayın yanında olağanüstü büyüklük ve güzellikte bir konut var; Yunanlılar ona Magnaura diyorlar, biz "Büyük Salon" olarak adlandırabiliriz [...] Konstantin, bu konutu tam o sırada şehre gelen gerek Hispania elçileri için, gerek Liutifred ve benim için yaptırmıştı. İmparatorun tahtının önünde bronz, ama altın yaldızlı bir ağaç vardı. Ağacın dalları gene bronzdan ve farklı şekillerde yaldızlı kuşlarla dolu olup, bu kuşlar türlerine göre değişik kuşların ötüş seslerini çıkarıyorlardı. İmparatorun tahtı, öyle ustaca yerleştirilmişti ki, kâh yerde görünüyordu, kâh yukarıda ve hemen ardından iyice yükseklerde. Tahtı, deyim yerindeyse, çok büyük aslanlar koruyordu, bronz mu ahşap

mı olduklarını bilemiyorum, ama altın kaplıydılar: Kuyruklarıyla yeri sarsıyor, ağızlarını açıp hareketli dilleriyle kükrüyorlardı. Sonra, bu konutta iki hadımın sırtında imparatorun huzuruna götürüldüm. Oraya vardığımda aslanlar kükreyip, kuşlar türlerine göre çağıldasalar da, ne korktum ne de şaşırdım, çünkü bunları iyi bilen biri bana bunlar hakkında bilgi vermişti. Üç kez öne eğilip imparatora saygımı gösterdikten sonra, başımı kaldırdım ve daha önce oturur halde gördüğüm imparatoru yerden biraz havaya yükselmiş gördüm. Sonra onu konutun tavanında başka giysiler giymiş olarak gördüm; bu nasıl oldu, anlayamadım, belki de bir bocurgatla çıkarılmıştı oraya.

Su pompalama sistemi, Cezeri, *Makine Yapımında Yararlı Bilgiler ve Uygulamalar*, 1206, İstanbul, Topkapı Sarayı

Mandeville'in Taprobane'si

JOHN MANDEVILLE
[14. yüzyıl]
Yolculuklar, XXIII

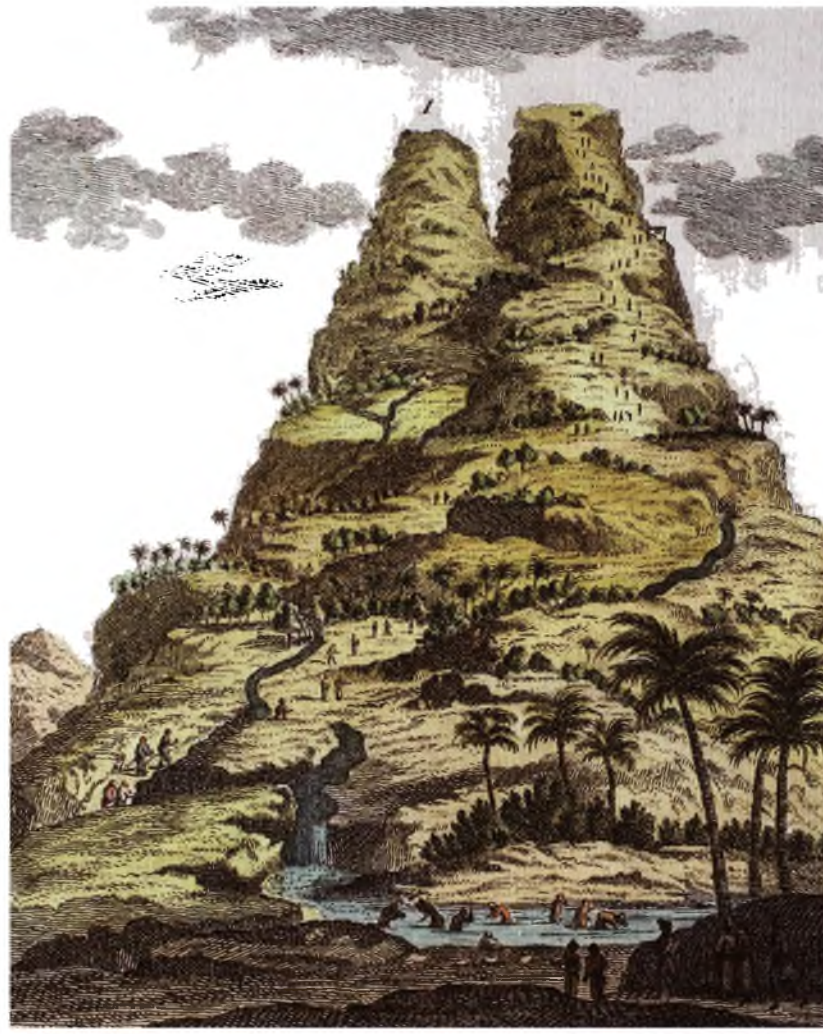
Rahip Johannes'in ülkesinin doğusunda, büyük ve güzel bir ada var. Adı Taprobane ve çok asil ve verimli bir yer. Adanın kralı çok zengin, ama Rahip Johannes'in otoritesine bağlı ve hep seçimle belirleniyor.
Bu adada iki kış, iki yaz var. Buğday da yılda iki kez toplanıyor. Bahçeler her mevsim çiçek açıyor.
Burada iyi ve mantıklı insanlar yaşıyorlar, aralarında mallarını ne yapacaklarını bilemeyecek kadar zengin pek çok Hıristiyan var [...]
Bu adanın yanında, doğuya doğru gidildiğinde, iki ada daha bulunuyor: Birinin adı Orille, diğerininki Argyte. Toprakları, olduğu gibi altın ve gümüş madeni. Bu adalar, Kızıldeniz'in Okyanus'tan ayrıldığı noktada bulunuyorlar. Adalardan yıldızlar, başka yerlerden olduğu gibi parlak görünmüyor; hatta yıldızlardan Canopus adlı çok parlak olanı dışında diğerleri görülmüyor. Ay'ı da, bütün ay evresi boyunca, ikinci çeyrek dışında görmek mümkün değil.
Taprobane adasında kocaman altın dağları var: Bunları, bu değerli madeni saflaştıran karıncalar büyük bir titizlikle koruyor; saf kısmı, saf olmayandan ayırıyorlar. Bu karıncalar köpek büyüklüğündeler, o yüzden kimse, aniden bu böceklerin saldırısına uğramamak ve onlar tarafından yutulmamak için bu dağlara yaklaşmaya cesaret edemiyor. Dolayısıyla, o altından alabilmek, büyük bir kurnazlık gerektiriyor.
Hava sıcak olduğunda, karıncalar sabahtan ikindiye kadar yer altında dinleniyorlar. O zaman yerli halk, develeri, tek hörgüçlü develeri, atları ve diğer hayvanları alıp oraya gidiyor, alelacele yükleyebildikleri kadarını yüklüyor; sonra hayvanlarla, karıncalar yer altından çıkmadan, ellerinden geldiği kadar çabuk oradan uzaklaşıyorlar. Havanın çok sıcak olmadığı ve karıncaların dinlenmek için yer altına inmediği diğer zamanlarda, bu kişiler altını alıp götürmek için bir başka hileden yararlanıyorlar. Yavrulamış olan ve henüz küçük tayları ile dolaşan dişi atları alıp, onlara özellikle boş bırakılmış ve üst kısmı tamamen açık, altları yere kadar uzanan iki sepet yüklüyorlar. Sonra bu dişi atları o dağlarda otlamaya gönderiyor, tayları evde tutuyorlar.
Karıncalar sepetleri görür görmez, hemen üstüne atlıyorlar. Doğaları gereği bir nesnenin boş kalmasına tahammül edemiyor, onun içine hemen çevrede var olan herhangi bir şeyi dolduruyorlar. Böylece bu sepetleri altınla dolduruyorlar. Sepetlerin dolduğu kanısına varıldığında, taylar serbest bırakılıyor, kişneyip annelerini aramaları sağlanıyor. Bunun üzerine dişi atlar, altın yüklü halde yavrularına koşuyorlar. İnsanlar atların yükünü hemen boşaltıp bu taktikle istedikleri kadar altın elde ediyorlar. Aslında, karıncalar otlamak için yanlarına gelen hayvanlara tahammül gösterir, ama insana katlanamazlar.

Âdem'in Seylan'daki mezarı

ARTURO GRAF
"Yeryüzü Cenneti Miti", III,
Ortaçağ Mit, Efsane ve Batıl İnançları içinde [1892-1893]

Hem Doğu'da hem Batı'da çok yaygın

bir başka görüşe göre (Doğu'da hâlâ canlılığını koruyan bir görüştür bu), Âdem ile Havva sürgün yıllarını Serendib ya da Seylan adasında geçirmişlerdir. Bu inanç, hiç kuşkusuz İslam kaynaklıdır; daha doğrusu, Budist bir inancın Müslümanlar elinde değişikliğe uğramış biçimidir. Bunun nasıl olduğuna bakalım: Budistler, Buda'nın belli bir süre Seylan adasındaki bir dağda yaşadığına inanırlardı, hâlâ inanırlar. Buda, kıtadaki Brahmanların Langka olarak adlandırdıkları bu yerde tefekküre dayalı bir yaşam geçirmiş ve sonra göğe yükselerek, kayalıkta herkesin görebileceği ayak izini bırakmıştır. Müslümanlar, efsaneler tarihinde çok sık rastladığımız bir yöntem kullanarak, Buda üzerine anlatılanları Âdem'e atfetmişler ve iki gelenek yan yana yaşamaya devam etmiştir. Marco Polo, gezilerinin anlatısında, bu konuda ilginç bir tanıklık sunar bize. Marco Polo, Seylan adasında, ancak zincir yardımıyla çıkılabilen yüksek bir dağın tepesinde, Sarazenlerin [Müslümanların] Âdem'e, putperestlerin (Budistler kastediliyor) ise Sergamon Borcam'a ait olduğunu söyledikleri bir mezarın bulunduğunu belirtir. Anlatının devamından belli olduğu üzere, bu Sergamon, Buda'dan başkası değildir. Buda, bilindiği gibi, benzeri bir başka dönüşüm geçirmiş, Hıristiyan efsanesinin Aziz Josaphat'ı [Yudasaf] olmuştur. Araplar bu yere Rahud Tepesi adını verirler ve efsaneden söz eden ilk yazarları Süleyman olmuştur. Coğrafya kitabını 1154'te Sicilya kralı II. Ruggero'nun sarayında yazan İdrisi, başka birçok şeyin yanı sıra Efes yakınlarındaki Yedi Uyurlar [Ashab-ı Kehf] mağarasını ziyaret ettiğini ve onların naaşlarını sarısabır, mür ve kâfur arasında gördüğünü belirtir (gençler ölmüş müdür, yoksa yeniden uykuya mı dalmışlardır, pek iyi anlaşılmaz) ve Rahuk adını verdiği dağın efsanesini anlatır. Onun belirttiğine göre, Brahmanlar dağın doruğunda, Âdem'in yetmiş arşın uzunluğunda ve parlak ayak izinin bulunduğunu anlatıyorlarmış. Âdem o noktadan bir adımda iki ya da üç gün uzaklıktaki denize ulaşmış. Ayrıca, Müslümanlar Cennetten kovulan Âdem'in, Serendib adasına düşüp orada öldüğünü söylerler – Mekke'nin yükseleceği yere hac yolculuğunu tamamladıktan sonra. Dağın betimlemesi, İbn Battuta'nın gezilerinde bile yer alır. Efsane, Doğu'dan Batı'ya ve Müslümanlardan Hıristiyanlara geçmiş ve Portekizlilerin Pico de Adam adını verdikleri Seylan'daki dağ ünlü hale gelmiştir. İskenderiye patriği Eutikhios (ö. 940) yalnızca Âdem'in Hindistan'ın bir dağına sürüldüğünü söyler, ama söz konusu dağ hep Seylan'daki dağdır. Pordenoneli Odorico, dağı kısa ve öz olarak betimler, dağın tepesinde bir gölün bulunduğunu anlatır: Adalılara bakılırsa, bu gölü Âdem ve Havva'nın Habil için döktükleri gözyaşları oluşturmuş. Giovanni de' Marignolli daha ayrıntılı ve daha anlaşılır bir hikâye anlatır: Tanrı'nın meleği Âdem'i almış ve onu Seylan'daki dağa koymuş ve Âdem'in iki buçuk karış uzunluğundaki ayak izi, mucizevi şekilde mermere kazınmış. Melek, ilkinden dört kısa gün uzaklıktaki bir başka dağa Havva'yı koymuş ve iki günahkâr kırk gün yas içinde birbirinden ayrı kalmışlar. Kırk gün sonra melek Havva'yı artık umutsuzluk içindeki Âdem'e götürmüş. İlk dağda, ayak izi dışında, sağ eli Batı'ya çevrili, oturur halde bir heykel; Âdem'in evi; pek saf suyu olan bir pınar (bunların Cennetten geldiğine

Adem Tepesi, gravür, 1750

inanılıyormuş ve içlerinde, orada yaşayanların görüşüne göre Âdem'in gözyaşlarından oluşan değerli taşlar bulunuyormuş) ve nefis meyveler veren ağaçlarla dolu bir bostan varmış. Birçok hacı, kutsal yeri ziyaret etmeye gidiyormuş. 17. yüzyılın sonlarında, Vincenzo Coronelli hâlâ dağın tepesinde Âdem'in gömülü olduğunu ve burada Havva'nın Habil'in ölümü için döktüğü gözyaşlarıyla oluşmuş bir gölün görüldüğünü söylüyordu. Bu sonuncu saptama, göründüğü kadarıyla pek yaygın olmayan bir başka inançla çelişiyordu. Daha önce sözünü ettiğimiz Burchardus de Monte Sion, bir dağın eteğinde, Hebron vadisinde, Âdem ile Havva'nın yüz yıl Habil'in ölümüne ağladıkları mağaranın bulunduğunu, burada hâlâ ikisinin yattığı yatakların ve içtikleri suların kaynağının görülebildiğini söyler. Âdem'in mezarının Seylan dağının doruğunda olduğu söylendiği gibi, başka birçok yerde olduğu da söylenmiştir.

5

YERYÜZÜ CENNETİ, MUTLULAR ADALARI VE ELDORADO

Solda:
Aşk Bahçesi ya da Gençlik Çeşmeli Bahçe, *De Sphaera*'dan, 15. yüzyıl, Ms. Lat. 209 DX2 14, c. 10*r*, Modena, Biblioteca Estense

Sağda:
Jacob de Backer, *Aden Bahçesi*, yklş. 1580, Brugge, Groeninge Müzesi

Doğu'nun harikaları arasında yeryüzü cenneti de yer alıyordu. Yahudi-Hıristiyan kültüründe, yeryüzü cennetinden bize Kutsal Kitap söz eder. Kutsal Kitap'ın *Yaratılış* bölümünde, Âdem ile Havva'nın yerleştirildikleri cennet bahçesinin ve ilk günahın ardından o bahçeden nasıl kovulduklarının öyküsü anlatılır: Tanrı "onu [Âdem'i] kovdu. Yaşam ağacının yolunu denetlemek için de Aden bahçesinin doğusuna Keruvlar ve her yöne dönen alevli bir kılıç yerleştirdi..." Bundan sonra, yeryüzü cenneti herkesin kavuşmak istediği, ama sonsuz bir arayışın nesnesi olarak kalan bir özlem yurdu haline gelir.

Dünyanın başlangıcında insanın mutlu ve masum yaşadığı, ama sonradan yitirdiği bir yere yönelik bu hayal, birçok dinde ortak olup, çoğu zaman gökteki cennetin bir tür habercisi niteliği taşır.

Evrensel Cayna Haritası, tuval üzerine suluboya, yklş. 1890, Washington DC, ABD Kongre Kütüphanesi

Caynacılık, Hinduizm ve Budizmde, dört ırmağın çıktığı Meru Tepesi'nden söz edilir (Kutsal Kitap'taki yeryüzü cennetinden Pişon, Gilhon, Dicle ve Fırat'ın kaynaklandığı gibi); bu tepenin üzerinde tanrıların konutu ve insanın eski yurdu yükselir. *Mahabharata* şiirinde tanrı İndra kendine İndraloka adlı cenneti kurar; bu cennetin Aden bahçesiyle birçok ortak yönü vardır.

Taocu efsanelerde (*Lieh tzu* [*Kusursuz Boşluk Kitabı*], İS yklş. 300) bir rüyadan söz edilir: Bu rüyada, ne efendilerin ne kölelerin var olduğu ve her şeyin doğal olarak, kendiliğinden meydana geldiği olağanüstü bir yer belirir. Bu yerin sakinleri suya girer ama boğulmazlar, kırbaç vurulduğunda yaralanmaz, yerde yürürcesine havaya yükselirler. Mısır mitleri mutlu bir çağdan söz eder; belki de Hesperidlerin Bahçesi düşü ilk kez bu mitlerde ana çizgileriyle belirmeye başlar. Sümerlerin cennetinin adı, hastalık ve ölümün olmadığı Dilmun'du. Kunlun Dağları, Taoizm için yeryüzü cennetinin bulun-

Lucas Cranach, Yaşlı, *Altın Çağ*, yklş. 1530, Münih, Alte Pinakothek

Paolo Fiammingo, *Altın Çağda Aşklar*, 1585, Viyana, Sanat Tarihi Müzesi

duğu yerdi. Gerek Çin gerek Japon mitolojisinde Penglai Tepesi'nden söz edilir (efsanelerde, bu tepe farklı yerlere yerleştirilir); orada ne acı vardır ne kış, büyük pirinç kâseleri ve şarap bardakları asla boşalmaz, her tür hastalığı iyileştirebilen büyülü meyveler vardır ve insanlar doğal olarak ebedi bir gençliğin tadını çıkarırlar. Hem Yunanlılarda hem Romalılarda Altın Çağ efsanesi vardır ve mutluluğun egemen olduğu Kronos ve Saturnus çağlarından söz edilir: Hesiodos'a göre bu çağlarda insanlar kaygısız yaşıyor, hep genç kalıyorlardı; hiç çalışmadan ay-

Lucas Cranach, Yaşlı, *Yeryüzü Cenneti* (ayrıntı), 1530, Dresden, Eski Ustalar Resim Galerisi

nı topraktan besleniyor ve uykuya dalarcasına ölüyorlardı.

Daha Pindaros'ta Mutlular Adaları teması belirir; Ortaçağ ve sonrasında geliştirilecek olan bir temadır bu. Anlatıldığı kadarıyla, bu adalarda daha önce üç yeryüzü bedenlenmesinden geçen dürüst kişiler yaşar; buna karşılık Homeros ile Vergilius'ta, kutlu kişilerin yaşadığı Mutlular Mekânı'nın betimlemeleri yer alır. Ve Horatius tam da, iç savaşlardan sonra Roma toplumunun huzursuzluklarını dile getirirken, tatsız bir gerçeklikten kaçış olarak değinir aynı mekâna.

Kur'an-ı Kerim'de cennetin özellikleri, Batı geleneğindeki çeşitli cennetlerin özelliklerine benzer: Huriler, bol meyve ve içecekler arasında cennet bahçelerinde cennetlik kişiler. Ve cennet bahçesi imgesi, İslam'ın olağanüstü bahçeler, serin yerler ve çağlayan sular mimarisinin esin kaynağını oluşturur.

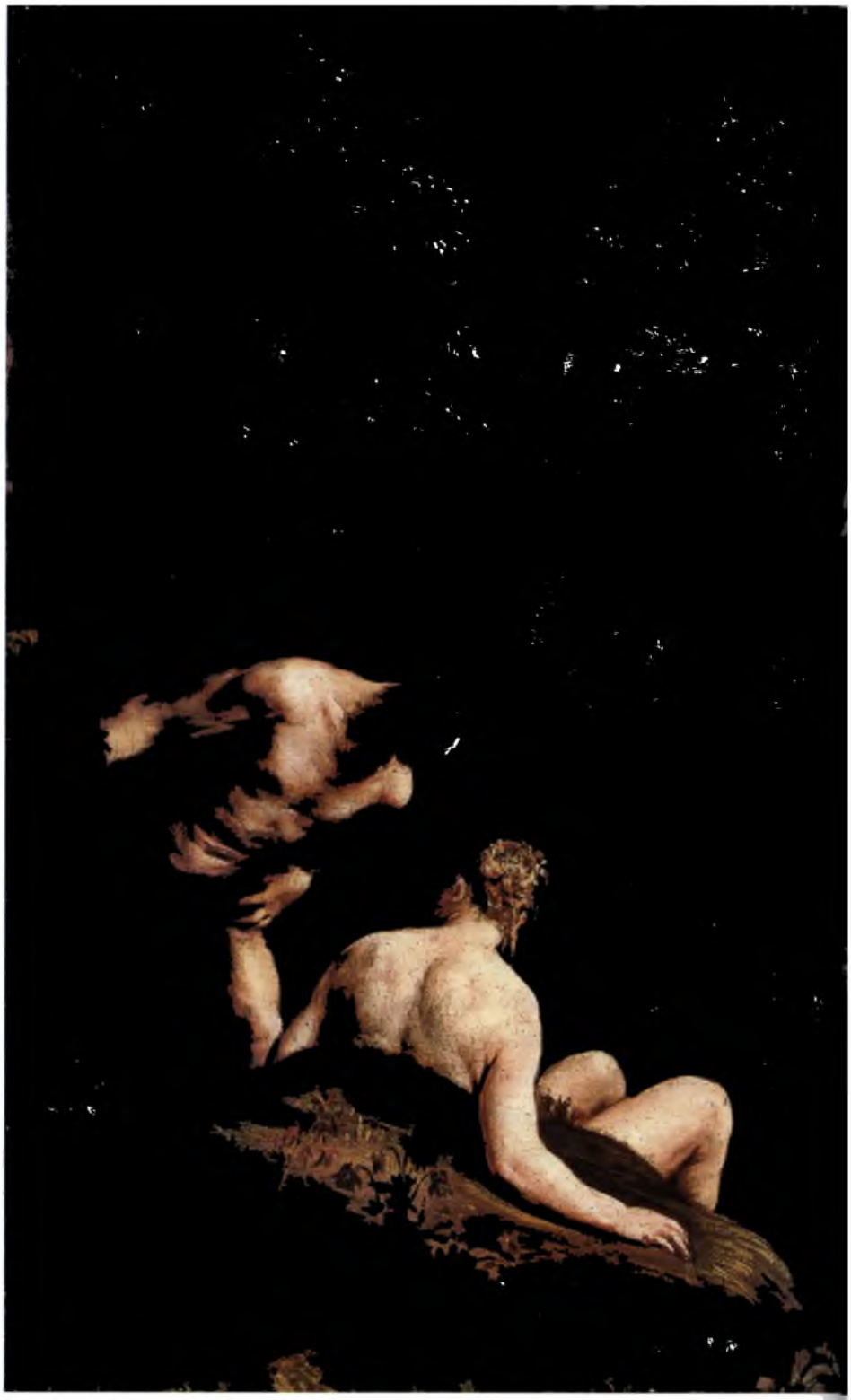
Kısacası, öyle görünüyor ki, gündelik gerçeklik dünyası çoğu zaman acı verici ve katlanılmaz olduğu için, her kültür bir zamanlar insanların ait oldukları –ve bir gün belki geri dönebilecekleri– mut-

Yeryüzü Cenneti, Ebstorf Haritası'nın sol tarafında ayrıntı, yklş. 1234

lu bir beldenin hayalini kurar. Hatta, Arturo Graf'ın yeryüzü cenneti miti üzerine klasikleşmiş bir çalışmasında (1892-1893) belirttiği gibi, bazı araştırmacılar Aden mitinde "mülkiyet kurumundan önceki ilkel bir toplum durumunun belli belirsiz anısı"nın kendini duyurduğu tezini öne sürmüşlerdir.

Ama biz Kutsal Kitap'taki Aden'e dönelim. Baştan beri gelenek, Aden'in Doğu'da, hatta Doğu'nun en uç noktasında, güneşin doğduğu yerde bulunduğunu belirtir. Ne var ki, Aden'in bulunduğu yer, belirsizlik içermiyor değildi, çünkü Aden bahçesinden dört ırmak çıktığına, bunlardan ikisi olan Dicle ile Fırat Mezopotamya'yı –dolayısıyla, dünyanın en uzak periferisini değil, neredeyse merkezini– suladığına göre, bu Doğu hiç de en uç noktadaki Doğu izlenimini vermiyordu. Ama Dicle ile Fırat'ın kaynağı çok uzak topraklarda olabileceği için, Ortaçağ haritalarında Aden bahçesi kesinlikten uzak ve ırak bir Hindistan'a yerleştiriliyordu (ayrıca bkz. Augustinus ve Sevillalı Isidorus'un metinleri).

Jacopo Bassano, *Yeryüzü Cenneti*, 1573, Roma, Doria Pamphilj Galerisi

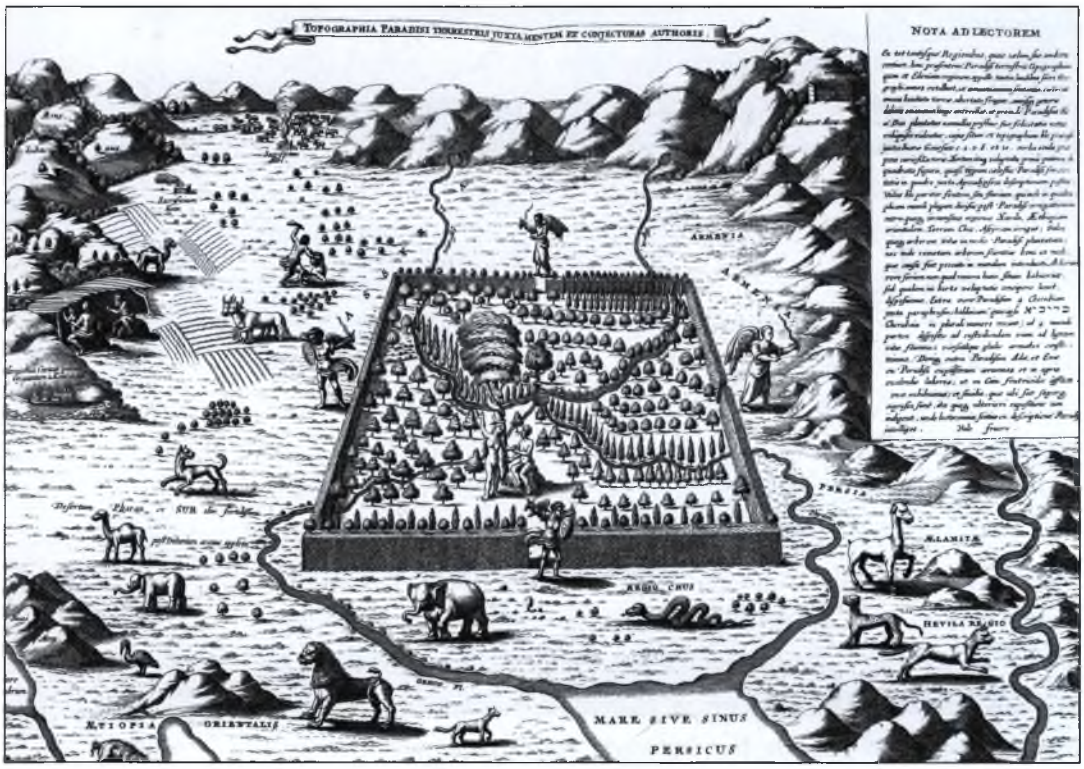

Domenico di Michelino, *Dante ve Şiiri* (ayrıntı), 15. yüzyıl, Floransa, Katedral

Tartışmaya açık coğrafyasını daha önce anlattığımız Kosmas İndikopleustes'in haritalarından birinde, Okyanus'un ötesinde, dolayısıyla bilinen dünyanın dışında olan, insanların Tufan'dan önce yaşadıkları ve içinde hâlâ yeryüzü cennetinin bulunduğu topraklar gösteriliyordu. Ortaçağ haritalarının büyük bir bölümünde (örneğin bkz. Liébanalı Beatus'un *Vahiy* Yorumu [Silos kopyası]), cennet Okyanus çemberi içine yerleştirilir, ama 14. yüzyıla ait Hereford haritasında cennet yaşanan dünyanın sınırlarında yuvarlak bir ada gibi gösterilir.

Dante ise cenneti Araf dağının doruğuna, dolayısıyla şairin yaşadığı dönemde insanların bilmediği bir yarıküreye yerleştirecektir.

Bazıları da, cenneti Atlantis ile (ama bundan kayıp kıta Atlantis bağlamında yeniden söz edeceğiz), hatta Mutlular Adaları ile özdeşleştirilen topraklara yerleştireceklerdir. Genellikle olağandışı betimlemelere yatkın Mandeville'e gelince, bu hikâye anlatıcısının,

Athanasius Kircher, *Nuh'un Gemisi*, "Yeryüzü Cennetinin Haritası", Amsterdam 1675

Aden gizemi karşısında, bir kereliğine de olsa, onu hiç görmediğini itiraf ettiğine tanık oluruz.

14. yüzyılda Büyük Tatar Hanı'nın topraklarında misyoner olarak bulunan Giovanni de' Marignolli, *Chronicon*'unda cennetin Seylan adasının kırk mil uzağında olduğunu, adadan şelalerin çağıltısının duyulduğunu belirtir. (Gerçekten de, birçoklarına göre, cennet ırmaklarının suyu öyle büyük bir yükseklikten aşağı dökülecektir ki, uğultusu çevrede bulunan herkesin kulaklarını sağır edecektir.)

Birçok görü sırasında Aden bahçesine gidenler olur. *Visiones* olarak adlandırılan bu görüler, rüyalarında ya da gerçek olarak öte dünyayı ziyaret eden, dolayısıyla Aden bahçesini gören kişiler hakkında anlatılan metinlerdir. Bu görüler sayıca çoktur ve birçoğu Dante Alighieri'nin öte dünya yolculuğunun habercisidir. Sıralamak gerekirse: *Romalı Aziz Maccarius'un Yaşamı, Üç Aziz Keşişin Yeryüzü Cennetine Yolculuğu,* Thurkill'in görüsü, *Tnugdalus'un Görüsü* ve Aziz Patricius kuyusu efsanesi olarak da bilinen *Aziz Patricius'un*

Araf Risalesi. Bu sonuncusunda, (İrlanda'da) Araf'a giren Owein adlı şövalye, önce cehennemliklerin cezalarını çektikleri yerleri ziyaret eder, sonra arınmaları için gerekli cezaları neredeyse aşmış ve mutlu bir şekilde gökyüzü cennetine girmeyi beklemekte olan iyilerin yaşadığı Aden bahçesine gelir.

Tertullianus'tan Skolastik bilginlerine kadar uzun uzun tartışılmıştı: Cennet çok sıcak bölgelerde miydi? Dolayısıyla, bilinen dünyaya uzak mıydı? Yoksa ona sahip olduğu güzel iklimi verebilecek ılıman bölgelerde miydi? Genel olarak, ılıman bölge varsayımı üstün gelmişti; nitekim Aziz Tommaso (*Summa Theologiae*'ının birinci kısmındaki 102. soruda) şu görüşü savunuyordu: "Cenneti ekvator çizgisine yerleştirenler, bu çizgi üzerinde bölgenin, yıl boyunca gün-gece eşitliği nedeniyle (gerek güneş hiçbir zaman, aşırı soğuğa yol açacak kadar çok uzaklaşmadığı, gerek orada, belirttikleri gibi, aşırı sıcaklık olmadığı için) son derece ılıman olduğunu düşünüyorlar; çünkü güneş bölge sakinlerinin üzerinden dik geçse de, bu konumda kısa süre kalır. Aristoteles bu bölgenin ısı nedeniyle yaşanmaya elverişli olmadığını açıkça söylese de, her durumda, yeryüzü cennetinin çok ılıman bir mekânda, ya ekvatorda ya da başka bir yerde olduğunu kabul etmek durumundayız."

Her halükârda, Aden'in çok yüksek bir konumda olduğu düşünülüyordu, çünkü ancak bu yolla Büyük Tufan'dan sonra varlığını sürdürebilirdi. Kristof Kolomb'un bu düşünceden hangi ilginç sonuçları çıkardığını daha sonra göreceğiz. Teolojik kaygılardan âri olan Ariosto'ya gelince, olabilecek en yüksek yeri bulmak için, *Çılgın Orlando*'da hipogrifin sırtındaki Astolfo'yu, Ay'a giden yol üzerinde bulunan bir yeryüzü cennetine ulaştırıyordu.

AZİZ BRENDAN ADASI Ama ikinci bir gelenek, yeryüzü cennetini batıya ve çok daha kuzeye yerleştiriyordu. Bu gelenek, 11. yüzyıla ait *Aziz Brendan'ın Deniz Yolculuğu* metni ile doğmuş ya da onunla pekişmiştir. 6. yüzyılda yaşamış olan İrlandalı keşiş Brendan, son derece dayanıksız bir *curragh* (omurgası tahta, üstü kat kat ince deri parçaları kaplı bir tekne) ile batıya doğru yola çıkar. Efsaneye göre, İrlandalı keşişler bu tekneyle Amerika'ya varmış, hatta Atlantis'i yeniden bulmuşlardır.

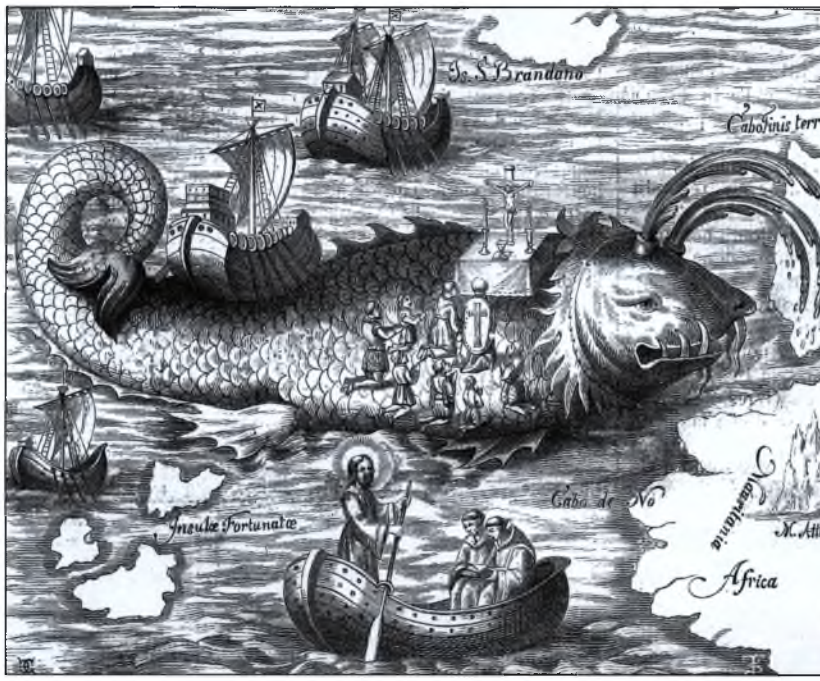
Pierre Descelliers'nin haritasında (1546) Aziz Brendan, Manchester Üniversitesi, John Rylands Kütüphanesi

Aziz Brendan mistik denizcileriyle birlikte birçok adaya uğrar: Kuşlar Adası, Cehennem Adası, denizin ortasında tek bir kayadan ibaret olup üzerinde Yehuda'nın zincirli olduğu ada ve daha önce Sibad'ı da aldatmış olan düzmece ada. Brendan'ın gemisi bu adaya yanaşır ve ancak bir gün sonra, geminin tayfası ateşler yakıp adanın hareketlendiğini görünce, herkes onun bir ada değil, Jasconius adlı korkunç deniz canavarı olduğunu fark eder.

Ama sonraki kuşakların düş gücünü harekete geçiren ada, denizcilerimizin yedi yıl süren maceraların ardından ulaştıkları Mutlular Adası'dır; her tür haz ve güzelliğin yeridir burası.[1]

Mutlular Adası'nın önü alınmaz bir arzuyu harekete geçirmemesi olanaksızdı; böylece bütün Ortaçağ boyunca, Rönesans döneminde de, bu adanın var olduğuna kesin olarak inanılır. Haritalarda –sözgelimi, Ebstorf haritasında ve Toscanelli'nin Portekiz kralı için hazırladığı bir haritada– gösterilir. Kimi zaman İrlanda'nın enlemindedir, daha modern haritalarda güneye doğru, Kanarya Adaları'nm ya da Mutlular Adaları'nın hizasına indirilir ve çoğu zaman Mutlular

1. *Aziz Brendan, açıkça yeryüzü cennetinden söz etmez, "azizlere vaat edilen belde"den söz eder, ama Ortaçağ'ın çeşitli İtalyanca çevirilerinde ada yeryüzü cenneti olarak anlaşılır, bkz. Scafi (2006; İtalyanca basım, s. 41-42).*

Ada zannedilen Balık Jasconius, baskı, 1621

Adaları Aziz Brendan Adası ile karıştırılır. Kimi zaman aynı ada, Madera takımadalarıyla veya mitsel Antilia gibi var olmayan başka bir adayla özdeşleştirilir (Pedro de Medina'nın 16. yüzyıla ait *Denizcilik Sanatı*'nda böyle olmuştur). Behaim Yerküresi'nde (1492), ada çok daha batıya doğru ve ekvatora yakın bir yere yerleştirilir. Ve daha o zamandan Kayıp Ada (Insula Perdita) adını alır.

Autunlu Honorius, *De Imagine Mundi*'sinde onu adaların en güzeli şeklinde betimler: "Okyanus'ta 'kayıp' olarak adlandırılan bir ada vardır, güzellik ve verimlilik açısından yeryüzündeki en güzel ada olup insanlar tarafından bilinmez. Kazara bulunduğunda bile, onu yeniden bulmak mümkün olmaz, bu yüzden 'kayıp' denmiştir." 14. yüzyılda Pierre Bersuire, Mutlular Adaları'ndan aynı şekilde söz eder; bunlara bazılarının böyle demesinin "nedeni, zaman zaman ancak kazara ve mutlu bir rastlantı sonucu bulunmalarıdır, ama sonra insanlar onları yeniden bulmak istediklerinde bir daha bulamazlar."

Bir daha asla bulunamayan Kayıp Ada, özellikle Ümit Burnu ve Amerika'nın keşfi pek çok kişide keşifler tutkusunu alevlendirdikten sonra, pek çok kişi tarafından aranmış, en azından adanın yerini

belirlediklerini öne sürenler olmuştur. Bu yüzden, 4 Haziran 1519'da Portekiz Kralı Manuel, Évora antlaşmasıyla İspanya lehine Kanarya Adaları üzerindeki her tür hakkından feragat ettiğinde, Kayıp Ada ya da diğer adıyla Gizli Ada, feragat metninde açıkça yer almıştı. 1569'da Gerardus Mercator hâlâ haritasında bu adayı gösteriyordu.

Çağdaş dünyada Bulunmayan Ada'ya duyduğu özlemi dile getiren kişi, şair Guido Gozzano olmuştur.

YENİ DÜNYA'NIN CENNETİ Ortaçağ'ın sonu, genel olarak kabul edildiği üzere, 1492'deki Amerika'nın keşfi ile örtüştürülür, dolayısıyla Kolomb modern dünyalı ilk kişi olarak görülür. Hatta ısrarla varlığını sürdüren bir halk inanışına göre, Kolomb genel kitlenin hasmane tutumuna karşı, dünyanın yuvarlak olduğunu savunan ilk kişidir. Aptalca bir görüştür bu, çünkü Birinci Bölümde gördüğümüz üzere, dünyanın küre biçiminde olduğu Eski Yunanlılarca biliniyordu ve bu olgu Ortaçağ kültürü tarafından (en azından bilginler düzeyinde) ihtilafsız kabul edilmişti. Kolomb, herkes gibi dünyanın yuvarlak olduğunu düşünüyor ve dönemindeki herkes gibi dünyanın evrenin merkezinde hareketsiz olduğunu varsayıyordu, çünkü Kopernik'in güneş merkezli varsayımını içeren *Gökcisimlerinin Dönüşleri Üzerine*, Amerika'nın keşfinden elli yıldan fazla bir süre sonra yayımlanacaktı. Ama Kolomb'un yeryüzünün boyutları hakkındaki hesapları yanlıştı ve şöyle düşünen hasımları haklıydı: İspanya ile Kolomb'un batıdan giderek ulaşmak istediği doğunun ilk kara parçaları arasındaki uzaklık, aşılamayacak kadar fazlaydı (doğal olarak onlar da Kolomb da, Okyanus'un o kısmında Amerika kıtasının bulunduğunu öngörmüyorlardı).

Aslında modern dönemin öncüsü, Ortaçağ'm, Kutsal Kitap'ı açıkça sözcüğü sözcüğüne yorumlamaya yatkın son kişilerinden biriydi. Uzak Doğu olduğunu düşündüğü yere ulaşmaya çalışan Cenevizli Kolomb'un sabit fikirlerinden biri, orada yeryüzü cennetini bulmaktı.

Kolomb'u derinden etkileyen kitaplardan biri, kardinal Pierre d'Ailly'nin *Ymago Mundi*'siydi (Kolomb'un el yazısıyla sayfa kenarlarına notlar düştüğü kişisel nüshası günümüze ulaşmıştır).

Bu kitapta Aden bahçesi hakkındaki bütün basmakalıp sözler yineleniyordu. Kolomb yolculuk anlatılarında birkaç kez, verimli meyve ormanlarıyla kaplı ve rengârenk kuşların yaşadığı ormanları Vaat Edilmiş Topraklar ile özdeşleştirme yanılgısına düşer. Bununla da kalmaz, cennetin göğe değecek kadar yüksek bir yerde bulunduğuna emin olduğu için, İspanya sarayına şaşırtıcı bir varsayım iletir: Buna göre, Yer bütünüyle yuvarlak değildir, Kolomb'un keşfettiği kısmı armut biçiminde uzamaktadır.

Kolomb'dan sonra, yeryüzü cennetinin Amerika topraklarında olduğu varsayımını, Antonio de Leon Piñelo *Yeni Dünyada Cennet* (1656) adlı yapıtında yeniden ele alır. Yeni Dünya'nın keşfi, Amerikan halkının kökenleri üzerine kapsamlı bir tartışmanın doğmasına yol açmıştı. Birçok kimse, Hz. Nuh'un soyundan gelenlerin oraya göç ettikleri tezini savunuyordu. Ama Piñelo, Amerikan Yerlilerinin Akdeniz'den geldiğini değil, tam tersini savunuyordu: Amerikan Yerlileri, Tufan'dan önce kıtada yaşıyorlardı, Hz. Nuh gemiyi burada yapmıştı. Gemi, 28.125 tonluk bir kadırga olarak tasarlandığı için, Okyanus'u aşıp Ermenistan'a, Ağrı Dağı'na ulaşabilmiştir. Yolculuk, Kasım 1625'ten Kasım 1626'ya kadar sürmüş olsa gerektir (dünyanın yaratılışından itibaren hesaplanan tarihlerdir bunlar): And Dağları silsilesinden yola çıkılmış, 3605 fersah yol gidilerek, Çin taraflarından Asya kıtasına girilmiş, Ganj'a, Ermenistan'a kadar ulaşılmıştır. Bütün bunlardan yeryüzü cennetinin Yeni Dünya'da bulunduğu sonucunu çıkarmak gerekiyordu ve Piñelo, oradan doğan dört ırmağın, Kutsal Kitap'ta sözü edilen ırmaklar değil, Rio de la Plata, Amazon Nehri, Orinoco ve Magdalena Nehri olduğunu ortaya koyuyordu.

Bununla birlikte, işin özü şudur: Anlaşıldığı kadarıyla, o tarihten sonra artık hiç kimse yeni kıtadaki yeryüzü cennetini aramaz. Kolomb'dan daha temkinli olan Vespucci, yalnızca çok verimli bir arazinin yeryüzü cennetini "andırdığını" belirtmiş, bunun ötesinde riske girmemiştir.

FİLİSTİN'DEKİ CENNET Sonraki dönemde, cennet Afrika ile Asya arasında aranmıştır. Pierre-Daniel Huet, *Yeryüzü Cennetinin Konumu Üzerine* (1691) adlı kitabında, bütün varsayımları belli bir şüphecilik-

158

le gözden geçirmişti (Hédin-Aden benzerliği nedeniyle Aden'in Artois bölgesindeki Hédin şehrinde olduğunu öne süren oldukça tuhaf varsayım da bunlar arasında yer alıyordu). Ama Huet sonuçta Mezopotamya seçeneğine, özellikle Dicle'nin doğu kıyısına eğilim gösteriyor ve kitabına çeşitli yerlerin son derece ayrıntılı bir haritasını ekliyordu.

Dom Calmet (1706), Eski ve Yeni Ahit kitapları açımlamasında yeryüzü cennetinin Ermenistan'da olduğunu belirtiyordu.

Ne var ki, en büyüleyici varsayım, Aden'i tek ve gerçek Vaat Edilmiş Topraklara, yani Filistin'e yerleştirmek olsa gerekti. Örneğin Isaac de la Peyrère, *Preadamitae* (1665) adlı yapıtında, Doğu kronolojilerinin dünyanın kökenini Kutsal Kitap'ın öngördüğünden çok daha gerilere uzandırdığını hesapladığı için, şu sonuca varmıştı: Âdem'in yaratılışı ve daha sonra İsa'nın gelişi, yalnızca Ortadoğu bölgesini ilgilendirmiş, buna karşılık başka topraklarda gelişmeler farklı ve binlerce yıl önceden olmuştur. Bu yüzden, yeryüzü cennetinin, bambaşka uğraşlarla meşgul insanların yaşadığı uzak topraklarda olduğunu düşünmek yararsızdı ve Mısır ile Fırat arasındaki bölgeyi göz önünde bulundurmakla yetinmek gerekiyordu. Ama Aden'i hiç ayak basılmamış bölgelerde tasavvur etmek, onu çok geniş düşünme imkânı veriyor idiyse, Ortadoğu bölgesinde olması durumunda nasıl böyle kısıtlı boyutlarda, çöl ile deniz arasına sıkışmış olabiliyordu? Âdem günah işlemeseydi, Aden gelecek bütün insan soyunu barındırmak durumunda kalacaktı. Ayrıca, Rab ilk insanlara çoğalmalarını buyurduğuna göre, Âdem'in soyu çok arttığında nerede yaşayacaktı? Aden'den kovulacaklar mıydı? Bunlar, kutsal metinler üzerine sayfalarca tartışmaya konu olan önemli sorunlardı.

Pierre-Daniel Huet'nin *Yeryüzü Cennetinin Konumu* adlı kitabının baş sayfası, Paris 1691

Daha sonraları, mitin gücünün bir kanıtı olarak, Aden yeniden Afrika'da ortaya çıkacaktır. Öyle ki, Scafi (2006)

anıtsal tarihi *Yeryüzündeki Cennet*'te (19. yüzyıl) bize şunu hatırlatır: Doktor Livingstone bile, bir kâşiften çok bir misyoner olarak Nil'in kaynaklarını araştırdığında, onları bulursa yeryüzü cennetinin yerini de bulacağına inanıyordu.

ELDORADO Ama Ortadoğu doğal zenginlikler açısından çok verimli değildi ve insanoğlunun yaşamaya mahkûm edildiği topraklardan daha iyi bir yurt arzusu, ütopyacıları, kâşifleri ve maceracıları Yeni Dünya'ya yönlendiriyordu. Böylece, bir başka mite, laik bir Aden'e yol açılmış oldu: Eldorado.

Birçok yeryüzü cennetinde sakinlerin ebediyen ya da en azından çok uzun yaşadıklarını ve birçok anlatıda sonsuz bir gençlik pınarından söz edildiğini hatırlatalım. Herodotos bile Etiyopya'daki bir yeraltı pınarından söz etmişti (Etiyopyalıların ve genel olarak Orta Afrika'da yaşayanların çok uzun ömürlü olduklarına inanılıyordu), ama daha sonraki efsanelerde Aden bahçesinde bulunan bir pınardan söz ediliyor, bu pınarın sularıyla yıkanan kişinin, hastalıktan kurtulmakla kalmayıp aynı zamanda gençleştiği belirtiliyordu. *İskender Romansı*'nda Ab-ı Hayat'tan söz edilir: Bu, efsanevi bir pınar olup, ancak Abhazya'nın "kara toprakları" aşıldıktan sonra bulunabiliyordu. Büyük İskender'in serüvenleriyle Arap kaynakları da ilgilenmiştir.

Birçok Çin efsanesinde mucizevi pınardan söz edilir ve bir Kore halk masalında iki yoksul köylü pınarı tesadüfen bulurlar; pınardan bir yudum içer, o an gençleşirler. Bu mit bütün Ortaçağ boyunca varlığını sürdürmüş, daha sonra Amerika'ya aktarılmıştır. Burada ebedi gençlik pınarının misyonerliğine Juan Ponce de León aday olur. León, Kristof Kolomb'la birlikte Hispanyola (günümüzde Haiti) adasına vardıkları gemilerde bulunuyordu. Burada Yerliler León'a bir adada insana gençliğini kazandıran bir pınarın bulunduğunu anlatmışlardı. Ama adanın yeri ile ilgili bilgiler kesin değildi: Güney Amerika'nın kuzey kıyısından, Karayipler'i geçerek Florida'ya uzanan bir alan söz konusuydu. Ponce de León, 1512 ile 1513 yılları arasında, bütün bu yerlere gemi yolculukları yaptı; sonra da, 1521'de Florida kıyılarında bir Yerli okuyla yaralanıncaya ve daha sonra yaranın yol açtığı enfeksiyon yüzünden Küba'da ölünceye kadar bu yolculukları sürdürdü.

Mürşid-i Şirazi, Hızır ve İlyas âb-ı hayat çeşmesinin başında. Elyazması yaprağının alındığı kaynak: Nizami, *Hamse* [Beş Hazine], 1548, Washington D.C., Smithsonian Institution Libraries

Sonraki sayfalar:
Nicolas Poussin, *Bahar ya da Yeryüzü Cenneti*, 1660-1664, Paris, Louvre Müzesi

Ama gençlik pınarı miti Ponce de León'la son bulmamış ve İngiliz Walter Raleigh (1596) bu Eldorado'nun yerini bulmak için çeşitli seferlere girişmiştir.

Artık Eldorado arayışının kimseyi cezbetmediği bir dönemde, Voltaire *Candide*'de konuyu ironik bir yaklaşımla, yaşadığımız dünyaya bir eleştiri esprisiyle yeniden ele alır.

Pınarın bulunduğu yer, Âdem'in kovuluşundan sonraki Aden gibi kapalı, ama bin bir hazzın yer aldığı *hortus conclusus* ("kapalı bahçe") ile ilgili birçok hayale esin kaynağı olur. Ve artık pagan, tensel ve şeytani bir masala dönüşen Aden mitinin yankısı, örneğin Tasso'nun *Kurtarılan Kudüs*'ünde, büyücü Armida'nın, aşk bağlarıyla bağladığı Rinaldo'yu tutsak tuttuğu bahçenin betimlemesinde yeniden karşımıza çıkar.

Jean-Auguste-Dominique Ingres, *Altın Çağ*, 1862, Cambridge, Fogg Sanat Müzesi

Başlangıçta

ESKİ AHİT
Yaratılış 2-3

RAB Tanrı Âdem'i topraktan yarattı ve burnuna yaşam soluğunu üfledi. Böylece Âdem yaşayan varlık oldu.
RAB Tanrı doğuda, Aden'de bir bahçe dikti. Yarattığı Âdem'i oraya koydu. Bahçede iyi meyve veren türlü türlü güzel ağaç yetiştirdi. Bahçenin ortasında yaşam ağacıyla iyiyle kötüyü bilme ağacı vardı.
Aden'den bir ırmak doğuyor, bahçeyi sulayıp orada dört kola ayrılıyordu. İlk ırmağın adı Pişon'dur. Altın kaynakları olan Havila sınırları boyunca akar. Orada iyi altın, reçine ve oniks bulunur. İkinci ırmağın adı Gihon'dur, Kûş sınırları boyunca akar. Üçüncü ırmağın adı Dicle'dir, Asur'un doğusundan akar. Dördüncü ırmak ise Fırat'tır.
RAB Tanrı Aden bahçesine bakması, onu işlemesi için Âdem'i oraya koydu [...]
Böylece RAB Tanrı, yaratılmış olduğu toprağı işlemek üzere Âdem'i Aden bahçesinden çıkardı. Onu kovdu. Yaşam ağacının yolunu denetlemek için de Aden bahçesinin doğusuna Keruvlar ve her yana dönen alevli bir kılıç yerleştirdi.

Küçük yaşta ölen Octavia Paolina'nın anısına yapılmış Mutlular Mekânı sahnesi, İS 3. yüzyıl. Ruhlar kılavuzu Hermes, küçük Octavia ve gül toplayan çocuklar ayrıntısının görüldüğü alçı üzerine fresk, Roma'daki Octavius Ailesi Yeraltı Mezarı için yapılmış olup halen Roma Ulusal Müzesi'nde (Palazzo Massimo alle Terme) bulunmaktadır

Altın Çağ

HESİODOS [İÖ 7. YÜZYIL]
İşler ve Günler, 109-126

Olympos'ta oturan ölümsüzler
yarattı ölümlü insanların ilk soyunu,
altından. O zamanlar Kronos'un
gökleri tuttuğu zamanlardı, Tanrılar
gibi yaşıyordu insanlar: kaygısız,
rahat, acısız, dertsiz. Belâlı ihtiyarlık
çökmüyordu üstlerine, kolları
bacakları her zaman dipdiri, sevinip
coşuyorlardı gamsız şölenlerde ve
tatlı uykulara dalar gibi ölüyorlardı.
Dünyanın varı yoğu onlarındı, toprak
kendiliğinden bereket saçıyordu.
Sayısız nimetler ortasında rahat,
memnun yaşayıp gidiyordu
insanoğulları tarlalarında. Bu ilk
insanlar
ölüp toprağa karışınca birer cin
oldular Zeus'un dileğiyle, iyi birer
cin, toprağı ve insanları koruyan.
Yaman bir şerefe konmuş oldular
böylece.

Mutlular Mekânı

VERGILIUS [İÖ 1. yüzyıl]
Aeneis VI, 941-963

Böyle dedi, eş adımlarla koyuldular
yola.
Arada kalan mesafeyi karanlık
yollardan geçip yaklaştılar
kapılara. Aştı eşiği
Aeneas öne geçerek, yundu
akarsularla, dikti dalı daha sonra
karşıdaki eşiğe.
Bu arınmadan sonra, armağanı
sundu yiğit
Tanrıçaya. Ulaştılar iç açıcı bir yere,
güzel, tatlı çimenliğine mutlu
ormanların,
Mutlular Mekânına. Açık hava daha
yaygın, burda erguvan rengi ışıkla
kaplanmış her yer.
Bu yerin kendi güneşi, kendi
yıldızları var.
Bir kısmı çayırlarda eğitiyor
bedenini, yarışıyor, güreşiyor sarı
kumlar üstünde.
Bir kısmı dövüyor toprağı
ayaklarıyla, koro kuruyor,

Yeryüzü cenneti,
Türkçe elyazması
Miracnâme'den, 15.
yüzyıl, Paris, Fransa
Milli Kütüphanesi

şarkılar söylüyorlar; şakıyor
Trakyalı rahip de uzun giysisiyle
şarkının ezgisini usulünce, yedi
ses perdesinin, kimi zaman
notaları parmaklarıyla, kimi
fildişi mızrapla vuruyor tellere.

Kur'an-ı Kerim'de cennet

KUR'AN-I KERİM, Muhammed Suresi, 15. Ayet

Kötülükten sakınanlara vaat edilen cennetin durumu şöyledir: Orada bozulmayan temiz sudan ırmaklar, tadı değişmeyen sütten ırmaklar, içenlere lezzet veren şaraptan ırmaklar ve süzme baldan ırmaklar vardır. Onlar için cennette her çeşit meyve ve Rablerinden bir bağışlanma vardır.

Augustinus'un cenneti

AUGUSTINUS
[İS 354-430]
Yaratılış'ın Sözcüğü Sözcüğüne Yorumu, 8

Cennet hakkında birçok yazarın pek çok şey yazdığını iyi biliyorum; bununla birlikte, bu konu hakkında deyim yerindeyse genel kabul gören görüşlerin sayısı üçtür. İlki, "cennet"i yalnızca sözcüğü sözcüğüne anlamıyla anlamak isteyenlerin görüşüdür. İkincisi, cenneti yalnızca alegorik anlamıyla anlayanların görüşüdür. Üçüncüsü ise, "cennet"i her iki anlamda, yani kimi zaman sözcüğü sözcüğüne, kimi zaman alegorik anlamda alanların görüşüdür. Sözü uzatmadan itiraf etmeliyim ki, ben üçüncü görüşü benimsiyorum [...] Dolayısıyla, şunun da kabul edilmesi gerekir: Tanrı'nın insanı yerleştirdiği cennet, yeryüzü insanının yaşayabileceği bir yerden, yani bir bölgeden başka bir şey değildir [...] Bu ırmaklardan söz ederken, niçin bunların mecazi birer ifade değil, gerçek ırmaklar olduğunu belirtmem gereksin (sanki kendileri birer gerçek değilmiş de, bir başka gerçekliği imleyen adlardan ibaretmişler gibi)? Oysa geçtikleri ülkelerde bu ırmaklar oldukça iyi bilinir ve neredeyse bütün halklar tarafından son derece iyi tanınırlar. Tam tersine, bu ırmakların gerçekten var olduklarını belirtebiliriz: Antikçağ bunlardan ikisinin adını değiştirmiştir (tıpkı şimdi Tevere olarak bilinen, ama eskiden Albula adını taşıyan ırmak gibi); Gihon, aslında şimdi Nil adı verilen ırmakla aynıdır; şimdi Ganj adı verilen ırmağın adı ise Pişon'du; bunun tersine, öteki ikisi, Dicle ile Fırat, bugüne dek adlarını korumuştur...

Isidorus'un cenneti

SEVILLALI ISIDORUS
[İS 560-636]
Etimolojiler XIV

Cennet, Asya'nın doğu kesiminde bulunan bir yerdir. Adı Yunanca kökenli olup, Latince karşılığı "bahçe" anlamına gelen *hortus*'tur. İbranice adı Aden olup, dilimizde "hazlar" anlamına gelir. İki adı birleştirdiğimizde, "hazlar bahçesi" adını elde ederiz. Gerçekten de, cennette aralarında yaşam ağacının da yer aldığı her çeşit bitki ve meyve ağacı bol bol bulunur. Orada ne soğuk vardır ne sıcak, hep ılıman bir iklim hâkimdir.

Bahçenin ortasından fışkıran bir kaynak, bütün koruyu sular, sonra bölünüp dört ırmağa dönüşür. Günahtan sonra, insanoğlunun buraya girmesi yasaklanmıştır. Gerçekten de, yanan bir kılıç, girişi bütünüyle kapatır ya da alevleri göğe ulaşacak kadar yüksek ateşten bir duvar, içeriye girmeyi engeller. Ayrıca, kor kılıcın üstünde keruvlar, yani nöbetçi melekler durur: Alevler insanları uzaklaştırır, iyi melekler de kötü melekleri uzaklaştırır, çünkü cennetin kapıları maddi had bilmezliğe olduğu kadar manevi had bilmezliğe de kapalıdır.

Mandeville'in cenneti

JOHN MANDEVILLE
[14. yüzyıl]
Yolculuklar, XXXIII

Cennetten gereğince söz edemem, çünkü orada bulunmadım; ne yazık ki, çok uzak. Kaldı ki, cennete layık da değilim. Her durumda, bu yerler üzerine oralı bazı bilgelerden öğrendiklerimi size, dürüstçe anlatacağım. Bilgelerin belirttiğine göre, yeryüzü cenneti yeryüzündeki, yani bütün dünyadaki en yüksek noktadır. Öyle yüksektir ki, neredeyse Ay'ın dönerken çizdiği daireye değer. Öyle yüksektir ki, cennet dışında, üstteki, alttaki ve çevredeki bütün kara parçasını kaplayan Nuh Tufanı ona erişememiştir. Bu cennetin dört yanı duvarla çevrilidir. Ne var ki, bu duvarın neden [hangi malzemeden] yapıldığı bilinmez; her yanı yosunla kaplı olduğundan, ne olduğunu görmek mümkün değildir. Normal taştan bir duvarı andırmaz, başka duvar malzemesinden de değildir. Güneyden kuzeye uzanır ve sürekli yanan bir ateşin geçişi engellediği, o yüzden hiçbir ölümlünün içeri giremediği tek bir girişi vardır [...]
Kimse oraya kara yoluyla gidemez. Bunun, çöllerdeki vahşi hayvanlar, oradaki yüksek dağlar, aşılması imkânsız dev kayalar ve o bölgedeki pek çok yeri kuşatan karanlık gibi çeşitli nedenleri vardır. O nehirlerden geçmek mümkün değildir. O yüksek doruklardan çağlayarak aşağı inen su, öyle güçlü ve amansız akar ki, hiçbir teknenin geçmeye yeltenerek aşamayacağı dev dalgalar oluşturur. Ayrıca, su uğuldar ve öyle aşırı gürültü çıkarır, öyle sağır edici bir fırtınaya neden olur ki, olanca gücüyle ve avazı çıktığı kadar bağırsa da, kimse gemide sesini bir başkasına duyuramaz.

Cennetten kovuluş, Clm 15709, fol. 171*v*, Münih, Bavyera Devlet Kütüphanesi

Thurkill'in görüsü

MATTHEW PARIS
Büyük Tarih II, 4 [1840]

Büyük bazilikada, iyilerin kardan ak ruhlarının kaldığı muhteşem meskenler vardı. Yüzleri ve haleleri, altın ışınlarla aydınlanmış gibi parlıyordu. Her gün, belli bir saatte, göksel konserleri dinliyorlardı ve bilinen bütün müzik aletlerinin ahenkli seslerini bir arada işittikleri söylenebilirdi. Yumuşak tatlılığıyla bu ahenk, bu tapınakta yaşayanları canlandırıp besler (tıpkı en hassas gıdalarla beslendikleri gibi). Bazilikanın dışında, holde duran ruhlar, henüz bu göksel konserleri işitmeye layık değillerdi [...] Thurkill ve rehberleri daha sonra tapınağın doğusuna uzanan ovaya doğru yola koyuldular ve çeşit çeşit çiçeklerle bezeli nefis bir yere ulaştılar: Bitkiler, ağaçlar ve meyveler gü-

zel kokular salıyorlardı. Bu yeri, farklı renkte dört çayın kaynağını oluşturan berrak bir pınar suluyordu. Pınarın üstünde olağanüstü bir ağaç yükseliyordu: Bu müthiş yüksek ağacın çok büyük dalları vardı.
Ağaç hem koku hem görme duyusunu okşayan çeşit çeşit meyvelerle yüklüydü. Ağacın altında ve pınarın yanında, yakışıklı ve heybetli bir adam vardı, üzerinde büyük bir titizlikle dikilmiş, ayaklarından göğsüne kadar uzanan rengârenk bir tünik vardı. Bir gözüyle gülüyor, bir gözüyle ağlıyor gibiydi: "İşte görüyorsun," dedi Mikail, "insan soyunun ilk babası Âdem. Bir gözüyle gülerek, evlatları arasında kurtulacak olanların zaferi için duyduğu tarifi imkânsız sevinci ortaya koyuyor; öteki gözüyle ağlayarak da, Tanrı'nın adil hükmü gereğince geri çevrilip cezalandırılacak olanlar için üzülüyor. Giysisi henüz tam bir tünik değil: İtaatsizliği yüzünden üzerinden alınan ölümsüzlük ve utkunun giysisi. Ama evlatlarından iyi olanı Habil'den sonra, bu giysi daha sonra gelen kuşaklarca yeniden yapılmıştır.
Bu iyileri ışıl ışıl aydınlatan farklı erdemlere göre, bu giysi farklı renklerden oluşur. Seçilenlerin sayısı tamamlandığında, utku ve ölümsüzlük giysisi tamamlanmış olacak ve o zaman dünya sona erecek."

Aziz Patricius'un kuyusu

Aziz Patricius'un Araf Risalesi, IX, 54-56 [yklş. 1190]

Önünde büyük bir duvarın havaya iyice yükseldiğini gördü. Ayrıca bu duvar olağanüstüydü, çok güzel inşa edilmişti ve içinde, çeşitli metaller ve değerli taşlarla süslenmiş olan, şaşırtıcı bir aydınlıkla parıldayan kapalı bir kapı görüyordu. Oraya yaklaşırken, ama henüz yarım mil uzaktayken, kapı ona doğru açıldı ve kapının içinden ona doğru pek tatlı bir koku geldi. Koku öyle tatlıydı ki, bütün dünya aromalara dönüştürülse böyle büyük bir güzelliği aşamazmış gibi hissetti ve kokudan öyle güç aldı ki, daha önce aşmış olduğu bütün eziyetlere artık sağ salim katlanabileceğini fark etti.
Kapıdan bakınca, güneşin parlaklığını bastıran büyük bir ışığın aydınlattığı bir toprak gördü ve içeri girmeyi çok ama çok arzuladı [...]
Bu toprak, gerçekten de öyle net bir ışıkla aydınlanmıştı ki, nasıl güneşin ışıltısı kandilin ışığını yok ederse, aynı şekilde o toprağın olağanüstü parlak ışığı da, adeta öğle güneşinin ışığını aşabiliyordu. Ayrıca, kapıyı geçtiği taraf bir yana bırakılırsa, alabildiğine uzanan toprakların sınırını da göremedi. Üstelik güzel otlaklarla bezeli, çeşit çeşit çiçeklerle ve meyve ağaçlarıyla, çokbiçimli otlarla, kokusu –daha sonra belirttiği gibi– sonsuza dek yaşayabilecek olan odunsu bitkilerle kaplıydı.

Astolfo, yeryüzü cennetinde

LUDOVICO ARIOSTO
Çılgın Orlando, XXXIV, 51 ve devamı [1516]

Bir saray yükseliyordu ovanın
ortasında, alev alev yanıyor
gibiydi: o kadar görkem, o kadar
ışık yayıyordu, ölümlü her
deneyimin ötesinde.

Astolfo, çevresi otuz mili aşan saraya

Hieronymus Bosch, *Öte Dünyadan Görüler: Yeryüzü Cenneti ve Göğe Yükseliş*, 15. yüzyıl, Venedik, Palazzo Grimani

Ruggiero hipogrifin sırtında, Gustave Doré'nin bir *Çılgın Orlando* basımı (1885) için çizimi

doğru atını ağır, rahvan adımlarla sürüyor, yer yer güzel manzarayı seyrediyordu; ve oraya, o tatlı, aydınlık, neşeli yere kıyasla, çirkin ve kötü olduğuna hükmetti içinde yaşadığımız çürümüş dünyanın, hem semaya hem doğaya düşman.

Aydınlık yapıya yaklaşınca, hayretten kalakaldı:
Tek taştandı sade duvarı ve lalden daha kırmızı ışıldıyordu.
[...]

O mutlu evin ışıklı holünde yaşlı bir adam yaklaştı Astolfo'ya: harmanisi kırmızı, gömleği beyazdı, ilki sülüğen rengiydi sanki, ikincisi süt.
Saçları aktı ve dolgun, ak bir sakal uzanıyordu çenesinden göğsüne; öyle muhteremdi ki yüzü, cennete seçilmişlerden biri gibiydi.

Saygıyla atından inen Astolfo'ya yaşlı adam sevinçle: "Ey baron," dedi, "sen Tanrı'nın iradesiyle yeryüzü cennetine yükseldin; öyle ya, yolculuğunun nedenini de, arzunun gayesini de idrak etmiş değilsin; ama emin ol ki, yücelerin yardımı olmadan gelmedin buraya kuzey yarıküreden."

Aziz Brendan adası

Aziz Brendan'ın Deniz Yolculuğu, 31-33 [10. yüzyıl]

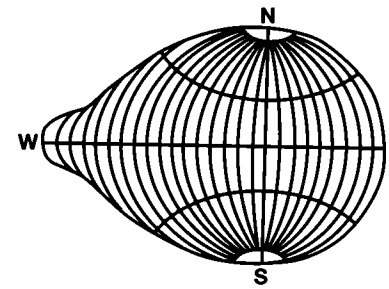
Bulutun içinde gemiyle bir saat seyredip buluttan çıktıklarında, güneş ışığını andıran çok aydınlık bir ışık gördüler: Sarı, aydınlık ve ışıltılı bir tanı andırıyordu. İlerledikçe, aydınlık öyle artıyordu ki, çok şaşırıyorlar, başka bir yerden görülemeyen gökteki yıldızları ve hareket halindeki yedi gezegeni çok daha iyi görüyorlardı; gökte öyle bir ışık oluşmuştu ki, güneşe ihtiyaç olmuyordu. Aziz Brendan, bunca ışığın nereden geldiğini, o taraflarda bizimkinden daha büyük, daha güzel ve daha ışıklı bir başka güneşin var olup olmadığını sordu, diğeri karşılık verdi: "Burada böyle büyük görünen ışık, gökteki burçlar arasında beliren güneşe benzemeyen bir başka güneşe aittir. Ve bu ışığı veren güneş, yerinden hiç kıpırdamaz ve çevremizde dönen güneşten daha yüksek ve yüz bin kat daha ışıklıdır; nasıl ay ışığını güneşten alıyorsa, dünyayı aydınlatan güneşi de, bu öteki güneş aydınlatır."
[...]
Ve gemiyle ilerledikçe, göğün daha güzelleştiğini, havanın daha berraklaştığını ve gün ışığının arttığını görüyor ve kuşların tatlı bir sesle, uzun uzun değişik nağmeler söylediklerini işitiyorlardı ve Aziz Brendan ile keşişlerinin bu kadar değerli şeyler görmekle, işitmekle ve koklamakla hissettikleri neşe, huzur ve haz o kadar fazlaydı ki, tatlılıktan neredeyse ruhları bedenlerinden çıkacak gibi oluyordu [...]
Tanrı'ya hamdettikten sonra tekneden indiler ve güzelliği ile, barındırdığı harika, zarif ve nefis şeylerle – pek tatlı, serin ve hoş suları olan değerli ırmaklar, değerli meyvelerle yüklü çeşit çeşit ağaçlar, güller, zambaklar, çiçekler, menekşeler, otlar ve güzel kokulu her tür şey– bütün beldelerden daha değerli bir belde gördüler [...] Burada düzenli olarak çok tatlı ve yumuşak bir ezgiyi söyleyen minik kuşlar da vardı, öyle ki insan

Aziz Brendan'ın Deniz Yolculuğu, 13. yüzyıl, özel koleksiyon

kendisini bahar mevsimindeymiş gibi hissediyordu. Ayrıca, çeşitli yöntemlerle çok güzel işlenmiş sokaklar ve yollar ve değerli taşlar vardı, öyle ki orayı gören herkesin yüreği neşeyle doluyordu. İstedikleri yere gidip istedikleri yerde duran evcil ve yabanıl hayvanlar da vardı, birbirlerini incitmeden hep birlikte sakince hareket ediyorlardı. [...] Ve olağanüstü derecede güzel, kıymetli üzümlerle kaplı bağlar ve çardaklar vardı [...] Brendan, bu yerin nasıl olup da böylesine güzel, bu kadar erdemli, iyi ve hoş şeye sahip olduğunu sorunca, temsilci karşılık verdi: "Rabbimiz, dünyanın başlangıcında, yeryüzünün en yüksek yerinde bu yeri yarattı ve yüksekliğinden ötürü buraya tufanın suları ulaşmadı [...] Ayrıca, gökyüzü ve yıldızlar, bu yerin üstünde, başka herhangi bir yerin üstünde olduğundan daha düz dönerler [...] Dolayısıyla, burada asla karanlık olmaz ve güneşin her ışını buraya doğrudan ulaşır... Burada büyük ya da küçük günah işleyen ya da yapmaması gereken şeyi yapan hiç kimse yoktur."

Armut biçimli Yer

Armut biçimli yeryüzü: William Fairfield Warren, *Paradise Found* (Bulunan Cennet) 1885

KRİSTOF KOLOMB
Üçüncü Yolculuğun Anlatımı. Hispanyola'dan Katolik Krallara Mektup [Mayıs-Ağustos 1498]

Her zaman, kara ve suyu içeren dünyanın küre biçimli olduğunu okumuşumdur; hem yetkili kaynaklar ve Ptolemaios'un araştırmaları, hem bu konuda yazan öteki herkes, ay tutulmaları aracılığıyla ve doğudan batıya diğer gözlemlerle –sözgelimi, kuzeyden güneye kutup rakımını gözlemebunu belirleyip ortaya koyuyorlardı. Ama ben artık o kadar çok düzensizlik gördüm ki, daha önce belirttiğim gibi, dünyayla ilgili bir başka sonuca vardım: Dünya, diğerlerinin betimlediği gibi, yuvarlak değil, daha yüksek sapı dışında, yusyuvarlak armut biçiminde ya da yuvarlak bir top gibi. Topun bir parçasında meme ucu gibi bir çıkıntı var, bu çıkıntı en yüksek ve göğe en yakın kısım olup, ekvator çizgisinin altında ve bu denizin doğu ucundadır [...]
Bu görüşü güçlü şekilde doğrulayan şey şudur: Tanrı güneşi yarattığında, ilk ışık doğunun ilk noktasında, kürenin en yüksek noktasının bulunduğu yerde belirmişti. Aristoteles Güney Kutbu'nun ya da onun altındaki kara parçasının dünyanın en yüksek ve göğe en yakın kısmı olduğunu düşünse de, diğer bilgeler ona karşı çıkmış ve en yüksek kısmın, Kuzey Kutbu'nun altında olduğunu söylemişlerdir. Bu gerekçelerden anlaşılıyor ki, bu kişiler bu dünyanın bir kısmının diğerinden daha yüksek ve göğe daha yakın olduğunu düşünüyorlardı, ama yukarıda serimlediğim nedenden ötürü ekvator çizgisinin altında olduğunu düşünemiyorlardı. Bu da şaşırtıcı değil, çünkü bu yarıküre hakkında şimdiye kadar kesin bilgiler değil, yalnızca belirsiz ve tahmini bilgiler vardı. Yeryüzü cennetinin dünyadaki yerini kesin olarak saptayan bir Roma ya da Yunan yazarına hiç rastlamadım, bugün de rastlamıyorum; herhangi bir yerkürede kanıtlara dayalı bir nesnellikle yerinin gösterildiğini de görmedim. Bazıları onu Habeşistan'a, Nil sularının doğduğu yere yerleştiriyorlar; ama bütün o toprakları kateden bazıları da, "yeryüzü cenneti gerçekten burada" savını öne sürebilecek bir toprak ısısı ve yüksekliği bulamamış, her yeri kaplayan tufan sularının oraya erişebildiğine dair herhangi bir kanıta ulaşamamışlardır [..]
Bu yarıküre ve biçimi hakkında ne düşündüğümü daha önce söylemiştim. Keza kanım o ki, ekvator çizgisinin altına geçip sözünü ettiğim en yüksek noktaya ulaşsaydım, daha ılımlı bir iklimle ve çok çeşitli yıldız ve sularla karşılaşırdım. En yüksek noktanın gemi ile geçilebileceğine, orada su olduğuna ve o yüksekliğe kadar çıkılabileceğine inanıyor değilim, ama orada Tanrı'nın iradesi olmadan kimsenin ulaşamayacağı yeryüzü cennetinin var olduğuna inanıyorum [...]
Yeryüzü cennetinin, tasvirlerinde gösterildiği gibi, sarp bir dağ biçiminde olduğunu sanmıyorum; bence

yeryüzü cenneti, armut sapı biçimindeki o yerin doruğunda bulunuyor ve kişi ona çok uzaktan, adım adım, aşamalı bir çıkışla ilerliyor. Bence, daha önce belirttiğim gibi, kimse onun doruğuna ulaşamaz; ayrıca, betimlediğim su, o yerden (çok uzak olsa da) çıkıp benim yola çıktığım yere ulaşarak orada bir göl oluşturuyor olabilir. Bunlar, yeryüzü cennetinin işaretleri, çünkü bu konum, andığım azizlerin ve din âlimlerinin görüşüne uyuyor. Ayrıca, bu izler benim düşüncemle de çok iyi uyuşuyor, çünkü bu kadar çok tatlı suyun tuzlu suyla iç içe ve ona böylesine yakın bulunduğunu hiçbir yerde okumadım, işitmedim de.

Walter Raleigh, Eldorado'da

SIR WALTER RALEIGH
Büyük, Zengin ve Güzel Guyana İmparatorluğu'nun Keşfi (İspanyolların El Dorado adını verdikleri Büyük Altın Şehri Manoa'nın anlatımıyla birlikte) [1596]

Guyana'nın imparatorluk şehri Manoa'yı gören İspanyollar (onlar bu şehre El Dorado adını veriyorlar) beni temin ettiler: Manoa, görkemi, hazineleri ve mükemmel konumu ile dünyanın –en azından İspanyol milletince bilindiği kadarıyla dünyanın– diğer bütün şehirlerini aşıyormuş. Şehir, Hazar Denizi gibi iki yüz fersah uzunluğundaki bir tuzlu su gölünün kıyısına kuruluymuş.
Onu Francisco López ve diğerlerinin anlattıklarını okuyarak Peru'nun başkenti ile karşılaştırdığımızda, bütün anlatılanların oldukça inandırıcı olduğu kanısına varıyoruz. Bir şehre ilişkin anlatılanlar, diğerini değerlendirmede bize yardımcı olduğu için de, López'in *Historia General de las Indias*'ının 120. bölümünden bir parçayı buraya almayı yararlı buldum. Söz konusu bölümde López, Guyana imparatorunun atası Huayna Capac'ın sarayını ve görkemini betimler:
"Evinde, sofrada ve mutfakta kullanılan bütün kap kacak, altın ve gümüştendi, daha sıradan olanları gümüş, bakır ya da daha sert ve sağlam madendendi. Giysi dolabında hepsi altından, devleri andıran içi boş heykelleri, ayrıca doğal boyutlarında figürler –hayvanlar, kuşlar, toprağın beslediği ağaçlar ile otlar ve krallığındaki denizin ya da bütün akarsuların beslediği bütün balıklar– vardı. Ayrıca, altın ve gümüşten ip, heybe, sandık ve yem/su tekneleri, yakacak odun yığınlarını andıran yığınla altın külçesi vardı. Kısacası, topraklarında, altından benzerini yaptırmadığı şey yoktu. Durum tam olarak buydu, bir de İnkaların Puna yakınlarındaki bir adada bir haz bahçelerinin olduğunu söylüyorlar; oraya eğlenmeye gidiyor, deniz havası alıyorlarmış. Bahçede altın ve gümüşten her tür güzel kokulu ot, çiçekler ve ağaçlar vardı; bu o zamana kadar görülmemiş, özgün ve olağanüstü bir fikirdi. Bütün bunların ötesinde, imparatorun Cuzco'da çok büyük miktarlarda işlenmemiş gümüş ve altını vardı. Bunlar Guascar'ın ölümüyle kaybolmuştu, çünkü Yerliler, İspanyolların bu serveti alıp İspanya'ya gönderdiklerini fark etmiş, onun üzerine bu serveti saklamışlardı" [...]
Kiminin var, kiminin yok dediği savaşçı Amazonlar hakkındaki gerçeği öğrenmek için de çok sabırsızlanıyordum [...] Amazonların

Théodore de Bry,
Büyük Geziler,
Frankfurt am Main
1590

da çok miktarda altın süsleri var, bunları özellikle bir tür yeşil taşla takas ederek elde ediyorlar: İspanyollar bunlara *piedras hijadas* ["yeşim taşı"] diyorlar ve biz onları hipokondriye karşı kullanıyor, böbrek taşlarını da iyileştirdiğini düşünüyoruz. Bunların farklı türlerini gördüm Guyana'da: Bu yeşil taşlardan her kral ya da kabile reisinde bir tane var, keza eşleri de hemen her zaman bunları takıyorlar, çünkü bunlar değerli mücevherler olarak görülüyor.

Candide, Eldorado'da

VOLTAIRE
Candide, 17-18 [1759]

Rastladıkları ilk köyün yakınında Cacambo ile birlikte karaya ayak bastı. Altın işlemeli yırtık giysiler giymiş birkaç köylü çocuğu, köyün alanında kaydırak oynuyordu. Bizim iki eski dünyalı, onlara bakarak eğlendiler. Kaydırak taşları, acayip bir parıltı saçan, oldukça büyük, yuvarlak, sarı, kırmızı, yeşil taşlardı. Yolcular bunlardan birkaç tanesini alma hevesine kapıldılar; bunlar, en küçüğü

Moğolistan tahtının en büyük süsü olabilecek altın, zümrüt, yakut parçalarıydı. Candide, "Bu çocuklar, ülke kralının kaydırak oynayan çocukları olmalı" dedi. O sırada, çocukları okula sokmak için gelen köy öğretmeni göründü. Candide, "İşte kral ailesinin eğitmeni" dedi.
Küçük çocuklar, taşlarını ve oynadıkları her şeyi yerde bırakarak oyunu kestiler. Candide bunları topladı; eğitmene doğru koştu, küçük prenslerin altınlarını ve değerli taşlarını unuttuklarını işaretlerle anlatmaya çalışarak onları nezaketle kendisine vermek istedi. Köy öğretmeni güldü ve taşları yere attı. Bir an hayran hayran Candide'in yüzüne baktı, sonra yoluna gitti. [..]
Konukevinin, altın kumaşlara bürünmüş, saçları kurdelelerle bağlı iki erkek, iki de kız hizmetçisi onları sofraya oturmaya çağırdı. Her birinde iki papağan, iki yüz libre ağırlığında haşlanmış bir akbaba, son derece lezzetli kızarmış iki maymun bulunan dört çeşit çorba, bir tabakta üç yüz sinekçil kuşu, bir başka tabakta da altı yüz sinek kuşu, çok lezzetli yahniler, nefis pastalar getirdiler; bütün bunlar kesme kristal tabaklardaydı.
Konukevinin kız ve erkek hizmetçileri bardaklara şeker kamışından yapılmış çeşitli içkiler boşaltıyorlardı. [..]
Yemek bitince Candide gibi Cacambo da yerden topladıkları büyük altın parçalarından ikisini masanın üstüne fırlatarak yemek parasını ödeyeceğini sandı. Lokantanın sahibiyle karısı, böğürlerini tutarak, uzun süre katılırcasına güldüler; sonunda da kendilerine geldiler. Konukevinin sahibi, "Efendiler" dedi, "Yabancı olduğunuz anlaşılıyor; bizler yabancı görmeye alışık değiliz. Bize ana yollarımızın çakıl taşlarını para diye verdiğinizi görünce güldüğümüz için bizi bağışlayın. Belki sizde bizim ülkemizin parası yoktur; ama burada yemek yemek için de paraya gerek yok. Ticarette kolaylık olsun diye kurulan bütün konukevlerinin giderlerini hükümet öder. Burada kötü bir yemek yediniz, çünkü burası yoksul bir köydür; ama ülkenin başka yerlerinde layık olduğunuz şekilde ağırlanırsınız.
"Bulunduğumuz ülke, buradan, dünyanın bir bölümünü istila etmek için çıkan, sonunda İspanyollar tarafından yok edilen İnkaların eski yurdudur. Bu ailenin anayurtta kalan hükümdarları daha akıllı çıktılar; milletin rızasını aldıktan sonra, küçük ülkemizden hiç kimsenin dışarı çıkmaması için emir verdiler; işte saflığımızı ve zenginliğimizi korumamızı sağlayan da bu oldu. İspanyolların bu ülke hakkında kesin bir bilgileri yoktur; buraya Eldorado adını verdiler; hatta Şövalye Raleigh adında bir İngiliz, aşağı yukarı yüz yıl önce buralara kadar gelebilmişti; fakat yanaşılmaz kayalar ve uçurumlarla çevrilmiş olduğumuzdan, toprağımızın çakıllarıyla çamurunu anlaşılmaz bir hırsla arayan, bunları elde etmek için de en son bireyimize kadar bizi öldürmeyi göze alan Avrupa milletlerinin yırtıcılığından şimdiye kadar kurtulduk."

Armida'nın bahçesi

TORQUATO TASSO
Kurtarılan Kudüs, XVI, 9-27 [1581]

Karışık sokakları geçtiler, sonra
hoş çehresiyle beliriverdi güzel
bahçe: durgun, hareketli, billur
sular,
çeşit çeşit çiçek ve bitki, değişik otlar,
güneşli tepeler, gölgeli vadiler,

bir bakışta görülen ormanlar,
mağaralar
ve eserlerin güzellik ve değerini
artıran şeyler.
Her şeyi yapan sanattan bir iz bile
yoktu.

Öyle iç içeydi ki işli olan ile
işlenmeyen,
doğal görünüyordu her süs, her yer.
Doğanın sanatı adeta.. Sanki zevk
için
doğa, taklitçisini taklit etmiş
neşeyle.
Mevsim de, her şey gibi, büyücünün
eseri,
ağaçlara çiçek açtıran mevsim:
Hem çiçekler sonsuz, hem meyve
ve biri açarken, olgunlaşıyor öteki.

Aynı gövdede, aynı yapraklar
arasında
doğmakta olan incirin üzerinde
yaşlanıyor incir;
aynı dalda asılı, altın renkli portakal
ile yeşil olanı, yenisi ile eskisi;
yemyeşil yukarı dolanıp tomurcuk
açıyor
eğik asma, bahçenin en güneşli
yerinde:
çiçek açmış üzümün biri ham, biri
altın sarısı,
bir diğeri lal ve özü şimdiden tatlı.

Neşeli kuşlar, yeşil yapraklar
arasında,
işveli nağmelerle ötüyorlar yarış
halinde;
hafifçe esip hava, çarptığı yapraklara,
sulara
çok farklı ezgiler söyletiyor.
Kuşlar susunca, daha yüksek çıkıyor
havanın sesi,
kuşlar ötünce, daha hafif çarpıyor;
doğal ya da yapma, kâh eşlik ediyor
müzikli hava
kuşların ötüşüne, kâh onun yerini
alıyor.
Bir kuş uçtu aralarından: Tüyleri
rengârenk, gagası eflatun,
hızlıca hareket ettirip büyük dilini,
insan sesini andıran sesler çıkarıyor.
Bu kuş öyle becerikli sürdürdü ki
sözünü,
hayrete düşürdü dinleyenleri.
Öteki kuşlar susup onu dinlediler
dikkatle
ve esintiler fısıltılar kesiliverdi
havada.
[...]
"[...] Koparalım gülü aydın
sabahında
bugünün, gün birazdan kararacağı
için;
koparalım aşkın gülünü; sevelim
şimdi,
sevebilirken, sevelim sevilelim."

Sustu ve söylediklerini
onaylarcasına,
kuşlar ötmeye başladı yeniden.
Kumrular ikiye katladı öpüşlerini,
her hayvan hazırdı yeniden
sevmeye;
sanki sert meşeler, iffetli defneler
ve benzeri bütün yapraklı ağaçlar,
sanki toprak ve su, çok tatlı ahlar
edip
çok tatlı hislere kapılıyordu.

Bunca hoş melodi arasında, bunca
tatlı, baştan çıkarıcı güzellik
arasında
yürüyordu ikisi, ciddi ve kararlı,
kapıyorlardı gönüllerini hazzın
cilvelerine.
Yapraklar arasında önden gidiyordu
bakışları,
nüfuz edip görüyordu ya da görüyor
gibiydi.
Rinaldo'yla Armida'yı kesin
görüyorlardı:

Giambattista Tiepolo, *Armida'nın Büyülediği Rinaldo*, 1753, Bavyera Saraylar, Parklar ve Göller İdaresi, Würzburg Sarayı

Kadın çimlere oturmuş, Rinaldo
kucağına uzanmıştı.
Armida, göğsündeki örtüyü açmış,
çözülü saçları yaz esintisinde
dalgalanıyordu;
işveli hareket ediyordu, alevli yüzünü
aklaştırıp daha canlı kılıyordu teri:
havadaki o ışıltı, titrek ve cilveli
bir gülüş oluyordu nemli gözlerinde.
Rinaldo'ya doğru eğiliyordu; o da
yumuşak kucağına
yaslayıp başını, yüzüne çeviriyordu
yüzünü

ve aç bakışlarıyla tutkuyla
içine alıp kadını, eriyor, tükeniyordu.
Eğiliyordu ve Armida'nın sık tatlı
öpüşleri
ya gözlerinden içiyor ya
dudaklarından emiyordu
ve o noktada Rinaldo'nun derinden iç
geçirdiği
işitiliyordu, öyle ki şöyle düşünüyordu
insan:
"Şimdi kaçıp ruhu, kadınla
birleşecek."
Gizlenmiş bakıyordu iki savaşçı,
sevgililerin hareketlerine.
[...]

Bu söze güldü Armida, ama
geri kalmadı süslenip
güzelleşmekten.
Saçlarını örüp, büyük bir özenle
düzeltti uçarı tellerini, sonra
minik bukleler yapıp ince tellerden,
çiçeklerle donattı, mineli altın gibi;
ve güzel göğsünün yerli zambaklarına

gezgin gülleri iliştirip, peçesini
düzeltti.

Mağrur tavus bile böyle güzel açıp
gösteremez göz göz tüylerinin
görkemini,
ne güzel İris böyle altına, kızıla
boyar
gün ışığında kavisli, buğulu tülünü.
Ama en güzel süsü belindeki kuşaktı,
çıplakken bile çıkarmıyordu onu.
Var olmayan şeylere şekil vermişti ve
kimsenin karmadıklarını kararak
yapmıştı bunu.

Tatlı küçümsemeler, sessiz sakin
retler, sevecen küsüşmeler, neşeli
barışmalar,
gülümsemeler, "canım bir tanem"ler,
tatlı
gözyaşları, kesik kesik ahlar,
yumuşak öpüşler:
Armida bunların hepsini eritip
birleştirmiş,
ağır ateşte tav edip
müthiş bir kemer yapmış,
güzel beline dolamıştı.

Sonunda, noktalayıp cilveleşmeyi,
veda ediyor
Rinaldo'ya büyücü, onu öpüp
ayrılıyor.
Armida hep gündüzleri çıkıp işlerini
gözden geçiriyor, büyülü kâğıtlarını.
Rinaldo yerinde kalıyor, çünkü yasak
başka yere gitmesi ya da vakit
geçirmesi
ve hayvanların, ağaçların arasında
dolaşıyor
yalnız âşık, Armida ile birlikte
değilken.

Ama karanlık, sessiz dostlarıyla
birlikte
seslenince gizli aşklarına, bunu
duyan âşıklar
gecenin mutlu saatlerini
o bahçede geçiriyorlar, aynı çatı
altında.

6

ATLANTİS, MU VE LEMURYA

Atlantis: Athanasius Kircher, *Yeraltı Dünyası*, Amsterdam 1664

Sağda:
Jules Verne'in *Denizler Altında Yirmi Bin Fersah* romanı için çizim, 1869-1870

Sonraki sayfalar:
Thomas Cole, *İmparatorluğun Yıkılışı*, 1836, New York Tarih Derneği Koleksiyonu. Tasvir, Atlantis'in yıkılışını göstermek amacıyla yapılmıştı

Bütün efsanevi topraklar arasında, yüzyıllardır filozof, bilim adamı ve giz arayıcılarının düş gücünü en çok harekete geçireni, Atlantis'tir (bkz. Albini 2012). Ve doğal olarak, "Kayıp bir kıta gerçekten vardı, ama sulara gömüldüğü için izlerini bulmak güç" şeklindeki kanı, efsaneyi daha da güçlendiren faktör olmuştur. Gezegenimizde su yüzünde olup sonradan kaybolan toprakların var olduğu, kesinlikle yadırganacak bir varsayım değildir. Alfred Wegener, 1915'te kıtasal kayma kuramını ortaya koymuştu. Günümüzde, 225 milyon yıl önce su yüzündeki topraklar bütününün, tek bir kıtayı –Pangea– oluşturduğu kabul edilir. Daha sonra (yaklaşık 200 milyon yıl önce) Pangea bölünmeye başlamış, yavaş yavaş bugün bildiğimiz kıtaların kökenini oluşturmuştur. Dolayısıyla, bu süreç esnasında, pek çok Atlantis su yüzünde belirip sonra kaybolmuş olabilir.

Ama elimizdeki ilk metinler, Platon'un iki diyaloğudur:

Timaios ile *Kritias*. Ne yazık ki, *Kritias* yarım kalmış bir metindir; üstelik tam da ortadan yok olan o dünya hakkında yeni açıklamalar vaat eder göründüğü noktada bitiverir.

Platon, belli ki en eski mitlerden yararlanır ve Solon'un Mısırlı bilginlerden alarak anlattığı bir öyküyü aktarır. Herodotos da (İÖ 5. yüzyıl), Atlantis adını anmamakla birlikte, Atlantislilerden söz etmiş, onların Kuzey Afrikalı, hiç rüya görmeyen, vejetaryen topluluklar olduklarını yazmıştı. Ama gerçek şu ki, Platon'un iki metni, başlangıç noktası oluşturabilecek yegâne metinlerdir.

Timaios metni daha özlü olanıdır. Platon, Herakles Sütünları'nın (ki uzun süre, Cebelitarık Boğazı olduğu düşünülmüş, ama son zamanlarda alternatif yerler önerilmiştir) ötesinde, dolayısıyla okyanusta Libya ile Asya'nın toplam yüzölçümünden daha büyük bir ada olduğunu anlatır. Atlantis adlı bu adada, Herakles Sütunları'nın ötesindeki bölgelere, Mısır'a kadar Libya'ya ve Tyrrhenia'ya kadar Avrupa'ya hükmeden büyük, görkemli bir devlet kurulmuştu. "Ne var ki," diye anlatılır *Timaios*'ta, "bir gün bu devlet, bütün güçlerini bir araya toplayarak, tek bir hamlede sizin yurdunuzu, bizimkini ve boğazın içindeki bütün toprakları boyunduruğu altına almak istedi. İşte o zaman, Solon, iliniz bütün değerini, bütün gücünü dünyanın gözleri önüne serdi. Gerçekten de, yiğitlikten, savaş bilgilerinden yana öteki illerin hepsinden üstün olduğu için, Helenlerin başına geçti; ama ötekiler kendisini bırakıp çekilince bir başına kalan, böylece en tehlikeli duruma düşen iliniz istilacıları yendi, bir zafer anıtı dikti. Ve böylece şimdiye dek hiç kölelik etmeyenleri kölelikten kurtardı ve bizim gibi, Herakles Sütunları'nın içlerinde oturanları iyi yüreklilikle özgürlüğe kavuşturdu. Ama bundan sonra korkunç yer sarsıntıları ve tufanlar oldu. Bir gün, uğursuz bir gecede, savaşçılarınızın tamamı aniden toprağa gömüldü. Atlantis adası da, aynı yolla denize gömülerek yok oldu. İşte bunun içindir ki, adanın çökerken oluşturduğu derin bataklıklar yüzünden o deniz bugün bile geçilmez, dolaşılmaz bir durumdadır."[1]

Vidal-Naquet'ye göre (2005), Atina'nın Atlantis'e karşı savaşının öyküsü, Platon'un da düşündüğü gibi, daha eski bir Atina'ya, Pers savaşlarından sonra emperyalist bir güç haline gelen Atina'ya

1. *Platon*, Timaios, *II.*

Giulio Romano Okulu, *Bir Su Labirentindeki Tepe*, 16. yüzyıl, Mantova, Düklük Sarayı

gönderme yapar. Ama bir kez daha, bu kitabın öteki bölümlerinde olduğu gibi, bazı metinlerin önümüze koyduğu sayısız sorunlar üzerinde değil, efsanenin nasıl zamanla Atlantis'i en düşünülmedik ve düşünülmeyecek yerlere yerleştirdiği üzerinde durmalıyız.

Platon'un anlatısı hemen, pek çok klasik yazarı etkilemiştir. Aristoteles, Atlantis'ten söz etmez, ama *Gökyüzü Üzerine*'nin Kolomb'a esin kaynağı olduğu anlaşılan bir bölümünde (II, 4), şu görüşü benimser: Herakles Sütunları bölgesi, Yer'in küre biçiminde olması nedeniyle, Hindistan'la sınır komşusudur ve okyanusun iki kıyısının bir gün birleştiğinin kanıtı, iki sahilde de fillerin bulunmasıdır (Platon da, Atlantis'i anlatırken fillerden söz eder). Aristoteles *Meteorologica*'da (II, 1), Herakles Sütunları'nın ötesinde denizin bazı kesimlerinin, bataklık nedeniyle rüzgârlardan korunaklı olduğunu yazıyordu (Aristoteles burada *Timaios*'taki fikri, yani sulara gömülen adanın geride bataklıklar bıraktığı görüşünü yeniden gündeme taşıyordu).

Atlantis'teki Gizem Tapınağı'nın ideal tasviri: Manly P. Hall, *Bütün Çağların Gizli Öğretileri*, 1928

Diodorus Siculus (İÖ 1. yüzyıl), Yaşlı Plinius (İS 1. yüzyıl) ve aşağı yukarı aynı dönemde İskenderiyeli Philon, Platon'un anlatısını yapıtlarına taşımışlardı. Plutarkhos (İS 1.-2. yüzyıl), *Solon'un Yaşamı*'nda, okurun tam Atlantis hikâyesinden zevk almaya başladığı sırada *Kritias*'ın son bulmasından yakınıyordu.

Miti, Tertullianus gibi Hıristiyan yazarlar da yeniden ele alırlar. Buna karşılık, Platon'un çağdaşı Khioslu Theopompos, günümüze yalnızca fragmanları ulaşan *II. Philippos Tarihi*'nde, keza daha geç bir tarihte (yedi yüzyıl sonra) ve daha kapsamlı olarak Aelianus, *Çeşitli Öyküler*'de (III, 18) *Kritias*'la alay ediyor, Atlas Okyanusu'nun ötesinde bulunan bir adadan, Meropis'ten söz ediyorlardı: Bu adanın sakinleri, normal insanlardan iki kat uzundu ve onlardan iki kat fazla yaşıyordu.

Daha sonra, İS 5. yüzyılda, *Timaios* üzerine bir yorum yazmış olan Proklos, Atlantis'in var olduğunu düşünme eğilimi gösteriyor, ama şu notu düşüyordu (76, 10): "Başkaları, Atlantis'in bir masal, gerçekliği olmayan bir kurmaca olduğunu söylese" bile, gene de Atlantis miti "ebedi hakikatlere bir işaret" niteliği taşır, o yüzden de "gizli bir anlam" iletir.

Kosmas İndikopleustes de, İS 6. yüzyılda, *Timaios*'u temel alarak Atlantis'ten söz edecektir. Ama sonra, bütün Ortaçağ boyunca, belli ki artık bu efsane kimseyi büyülememiştir. Rönesans döneminde efsaneden, Marsilio Ficino, Girolamo Fracastoro ve Giovan Battista Ramusio'nun (1556) yanı sıra, Atlantis'i Amerika'ya yerleştirenler söz edecektir. Sözgelimi, Francisco Lopéz de Gómara *Historia General de las Indias* (1554) adlı kitabında, yeni toprakların Platon hikâyesine nasıl şaşılacak derecede uyuyor göründüğünü ortaya koyuyor ve Atlantislilerin belki de Aztekler olabileceği varsayımını ileri sürüyordu. Ütopyasına bilinçli olarak *Yeni Atlantis* adını veren Francis Bacon (1627), Eski Atlantis'in Amerika olduğunu açıkça söylemiş, Peru ve Meksika krallıklarından söz etmişti.

Ama Montaigne daha önce, yeni keşfedilen ve ada değil kıta olan Amerika'nın, Atlantis olamayacağını sağduyulu bir yaklaşımla dile getirmişti.

Diğerleri, sözgelimi Bartolomé de las Casas (1551-1552), At-

lantis ile kayıp İsrail kabileleri arasında bağlantı kuracak; çok sonraları Atlantis'in Filistin olduğu savını öne sürecek olanlara zemin hazırlayacaktır. Bu görüş, en azından Baër'in *Atlantisliler Üzerine Tarihsel ve Eleştirel Deneme* (1762) adlı kitabına kadar defalarca yinelenir. Baër'in kitabında ise, Atlas Okyanusu'nun Kızıldeniz olduğu ve belki de Atlantis uygarlığının yok oluşunu, Sodom ve Gomorra'nın sonu ile örtüştürmek gerektiği öne sürülür.

Şu ya da bu biçimde Atlantis'ten söz eden herkesi sıralayamayız; buna bize adanın en ünlü haritasını bırakmış olan peder Athanasius Kircher de (1665) dahildir. Kircher, adayı aşağı yukarı bugün Kanarya Adaları'nın bulunduğu noktaya koyuyor ve yokoluş felaketinin volkanik hareketlerden kaynaklandığını düşünüyordu (bu konuları ele aldığı *Yeraltı Dünyası*'nda bu hareketlerden söz eder).

Olaus Rudbeck'in *Atlantica sive Manheim* (1679-1702) adlı eserinin yayımlanmasıyla yeni bir gelişme kendini gösterir. Rudbeck, ciddi bir araştırmacı, bilim adamı ve anatomi uzmanıydı. Uppsala Üniversitesi'nin rektörü olan Rudbeck, Descartes'la bilimsel tartışmalara katılıyordu ve *Atlantica*'sı Newton'ın ilgisini çekmişti (kaldı ki, her zaman okültist keşiflere dalmaya hazır olan Newton, ölümünden sonra 1728'de yayımlanan *Eski Krallıkların Zaman Dizini* adlı kitabında, Atlantis'e sayısız gönderme yapmıştı). Rudbeck'e göre, Atlantislilerin yurdu İsveç'ti; Yafet'in oğlu, dolayısıyla Nuh'un torunu Atlas oraya taşınmıştı. Kuzeyin runik alfabesi, Fenike alfabesinden önce geliyordu. Böylece Rudbeck, seçilmiş halk olarak Hiperborluları yüceltme geleneğini başlatıyordu; bu gelenek daha sonra Ari güç üzerine birçok mit üretecekti (bkz. Thule ve Hiperborea ile ilgili bölüm).

Rudbeck'in fikirleriyle alay eden Giambattista Vico (1744), döneminin birçok yazarının iddialarına da -bu yazarlar, ülkelerinin dilinin, Âdem'in dilinin doğrudan vârisi, hatta kökeni olduğunu öne sürüyorlardı- karşı çıkıyordu.[2] Ama Vico'nun milliyetçi mitlere yönelik eleştirisine kulak asmayan Angelo Mazzoldi, Atlantis'in İtalyan yarımadası olduğundan söz ediyordu.

Kuzey-İskandinav varsayımına dönmek gerekirse, Jean-Sylvain Bailly İsveçli araştırmacının savını *Platon'un Atlantis'i*

2. *Bu konuda bkz. Eco (1993).*

Olaus Rudbeck, Atlantis'in konumunu gösteriyor: Rudbeck'in *Atlantica sive Manheim*'ının baş sayfası, Uppsala 1679

Üzerine Mektuplar'da (1779) yeniden ele alır. Hatta Bailly, ilk Atlantis'i İsveç'in daha kuzeyine, İzlanda ya da Grönland'a, Spitzbergen'e, Svalbard'a ya da Novaya Zemlya'ya yerleştirir. Bailly, Voltaire'le de polemiğe girmiştir (*Mektuplar*'ı, kitap eline geçmeden ölen "büyük adam"a ulaşmamış olsa da). Bailly'nin seçkin hasmı Voltaire, daha *Ulusların Görenekleri ve Zihin Yapısı*'ndan (1756) başlayarak, "Atlantis var olmuş olsaydı, Madera Adası olması gerekirdi" diye yazmıştır.

Öte yandan, 17. yüzyıl ile 18. yüzyıl arasında, Atlantis'in olası yeri hakkında farklı tür bir düşünce başgösterir. Bu kez bilimsel iddialar içeren bu düşünce ile ilgili olarak Ciardi (2002), "Atlantis'in ikinci baharı"ndan söz eder. Yer'in olası yaşı üzerine, Kutsal Kitap kronolojileri ile belirgin karşıtlık içinde bir dizi araştırma söz konusudur. Bu araştırmalarda fosiller üzerine yeni araştırmalar ve yeryüzü katmanlarını belirleme çalışmaları temel alınır. Öyle ki, Platon miti, binlerce yıldır gezegenimizin çehresini değiştiren Yer hareketlerinin kanıtı olarak görülür ve *Neptünistler* ile *Plütonistler* arasındaki tartışmayı başlatır: Atlantis'i sular mı yıktı, yoksa volkanik patlamalar mı?

Böylece, Atlantis mitten jeolojiye, paleontolojiye geçer ve Buffon, Cuvier, Alexander von Humboldt, hatta Darwin gibi bilim adamlarını ilgilendirmeye başlar. Ama bizim gene efsaneye dönmemiz gerek.

Çünkü, bilim insanları temkinli bir tutumla Platon'u yeniden okurken, okültistler ve giz arayıcıları, ortalığı kasıp kavurmaya devam ediyorlardı.

William Blake, İngiltere'nin Amerika'yla birlikte, Atlantis'in mirasçısı ve aynı zamanda İsrail kabilelerinin yurdu olduğunu öne sü-

Piet Mondrian, *Evrim*, 1911, Madam Blavatski'nin yazılarından esinlenmiştir, Lahey, Belediye Müzesi

rüyordu. Ve 19. yüzyıl ezoterizminin iki ustası –Fabre d'Olivet (Thule ve Hiperborea konulu bölümde yer alan metne bakınız) ve *Peçesiz İsis* (1877) çalışmasıyla Madam Blavatski– Atlantis üzerine hayallere dalmaktan kendilerini alıkoyamayacaklardı.

Yalnızca hikâye anlatma iddiasıyla, ama gizem öğretisi metinlerine özgü anlam yüklü bir betimleme ve Platon düşlerine dair kusursuz bir serimlemeyle, denizin yuttuğu o dünyanın deniz altında keşfini, Jules Verne'in *Denizler Altında Yirmi Bin Fersah* (1869-1870) romanında buluruz.

Ama Atlantis mitine herkesten çok hayat veren ve bugün hâlâ mitin her takipçisince adı anılan yazar, *Atlantis*'iyle (1882) Ignatius Donnelly olmuştur. Kanılarına safça ve inatla bağlı olan bu adam, birkaç yıl sonra *Büyük Şifreli Yazı* (1888) ile, "Bacon-Shakespeare Meselesi"nin ilk değilse de, en ünlü destekçisi olarak sivrilecekti (bu meselenin özü, Shakespeare oyunlarının yazarının, Francis Bacon olduğunu kanıtlamaktı; bugün de öyledir). Donnelly, Shakespeare metinlerinde, Bacon'ın bu metinlerin gerçek yazarı olduğunu açığa vurduğu şifreli yazılar ya da gizli iletiler üzerine yaptığı baş döndürücü analizlerle adeta kendinden geçiyordu.

Donnelly'nin Atlantis üzerine tezleri de bir o kadar iddi-

alıydı; sözü ona bırakarak, kitabının başlangıcını aktarmakla yetinelim: "Bir zamanlar, Hint Okyanusu'nda, Akdeniz'in ağzının karşısında, büyük bir ada vardı. Bu ada, Antikçağ dünyasında Atlantis olarak bilinen bir Atlas/Atlantis kıtasının kalıntısıydı. Platon'un bu adayla ilgili anlattıkları, uzun süre sanıldığı gibi masal değil gerçektir. Atlantis, insanın ilk kez barbarlıktan uygarlığa yükseldiği ve yüzyıllar boyunca kalabalık ve güçlü bir ulus haline geldiği bölge olup, burada yaşayanlar Meksika Körfezi'nin kıyılarına, Mississippi'nin, Amazon ormanlarının sahillerine, Güney Amerika'nın Pasifik sahiline, Akdeniz'e, Avrupa ve Afrika'nın batı kıyısına, Baltık Denizi'ne, Karadeniz'e ve Hazar kıyılarına ve hep uygar ulusların oturduğu bu bölgelere yayılmışlardır. Atlantis, tufan öncesinin gerçek dünyasıydı: Eski ulusların geleneklerindeki Aden bahçesi, Hesperidler bahçesi, Mutlular Mekânı, Alkinoos'un bahçesi, Mesomphalos, Olympos, Asgard... Öyle ki, Atlantis, ilk insanların yüzyıllar süren barış ve mutluluk döneminde yaşadığı büyük bir ülkenin evrensel bir anısını temsil eder. Eski Yunanlıların, Fenikelilerin, Hinduların ve İskandinavların tanrı ve tanrıçaları, Atlantis'in kral, kraliçe ve kahramanlarından ibarettir ve onlara atfedilen eylemler, gerçek tarihsel olayların birbirine karışmış bir anısıdır. Mısır ve Peru mitolojisi, Atlantis'in güneş tapınması üzerine kurulu başlangıçtaki dinini temsil ediyordu. Atlantislilerin kurdukları en eski koloni, büyük bir olasılıkla Mısır olup, Mısır uygarlığı Atlantis uygarlığının bir kopyasıydı. Avrupa'da bronz çağındaki gelişme, Atlantis sayesinde olmuştu ve Atlantisliler demiri işleyen ilk insanlardı. Bütün Avrupa alfabelerinin atası olan Fenike alfabesinin kökeni, Atlantislilerin Orta Amerika'daki Mayalara da götürdükleri Atlantis alfabesidir. Atlantis, Ari ya da Hint-Avrupa uluslar ailesinin ve Semitik halkların, belki Turani ırkların da, ana yurduydu. Atlantis, adanın tamamının neredeyse bütün halkıyla okyanusa gömüldüğü korkunç bir doğa sarsıntısı sonucu yok oldu. Çok az kişi tekne ve sallarla kaçabildi, doğu ve batıdaki uluslara korkunç afetin haberini taşıdı. O afetin bilgisi, Eski ve Yeni Dünyadan farklı ulusların tufan ve sel efsaneleriyle günümüze kadar ulaşmıştır."

Donnelly, kuramına bilimsel değer kazandırmak için, tarih-

sel dönemlerde meydana gelen afet boyutundaki bütün depremleri ve bütün su basmalarını, İzlanda, Cava, Sumatra, Sicilya ya da Hint Okyanusu açıklarındaki deniz depremlerini, Lizbon depremini incelemişti. Donnelly'ye göre, Atlantis'in deniz seviyesinin üstünde olduğu dönemde, onu bir yandan Avrupa'ya, öte yandan Amerika'ya bağlayan adalar vardı.

Belki Donnelly'nin etkisi belki de başka nedenler yüzünden, 20. yüzyılda Atlantis ya da bir kolonisinin, Tartessos'ta (Kutsal Kitap ve Herodotos'ta adı geçen İber Yarımadası'ndaki yok olmuş şehir) ya da kumlara gömülü olduklarının düşünüldüğü Sahra Çölü'nde kalıntıları aranmış, ikna edici sonuçlar elde edilememiştir. Beyaz tenleri, mavi gözleri ve sarı saçlarıyla Atlas Dağları'ndaki Berberilerin, Atlantis yıkımından kurtulanlar oldukları düşünülmüş ve etnolog Leo Frobenius, Atlantis'i Nijer'e kadar daha güneyde aramıştır. 15. yüzyılda Akdeniz'e gömülen ve kalan kısmı günümüzdeki Santorini adası ile özdeşleştirilebilecek olan Thera, olası yerler arasında düşünülmüştür.

Son olarak, Osmanlı denizcisi Piri Reis'in bir ceylan derisine çizdiği 1513 tarihli harita üzerine uzun uzun konuşulmuştur (bkz.

Donanmanın yola çıkışı, Akrotiri adasındaki Thera yerleşmesinde bulunan freskten ayrıntı, İÖ 1650-1500, Atina, Ulusal Arkeoloji Müzesi

Cuoghi 2003). Bu harita, haritacılık açısından son derece ilginç bir belge olmakla birlikte, birçok kişi onun Antarktika'nın tasviri olduğu kanısındadır (Piri Reis, Antarktika'yı görmüş olamazdı). Atlantis-bilimciler ise, onun Tierra del Fuego ile bir Terra Incognita arasında bulunan Atlantis'in bir çizimi olduğunu düşünürler (bu yorumlarının haklı herhangi bir gerekçesi yoktur).

Bazıları, Atlantis'in yok oluşu ile Bermuda Üçgeni gizemi arasında bağlantı kurmuştur: Çağdaş bir efsaneye göre, Bermuda Üçgeni'nde uçaklar ve gemiler yok olmuştur (ne var ki, uzmanlara bakılırsa, Üçgen'deki kazaların sayısı, yüksek hava-deniz trafiğinin olduğu başka herhangi bir bölgeden daha yüksek değildir). Şu var ki, Atlantis'in batık kalıntılarında hâlâ aktif bir enerji kaynağının olduğu söylenmiş; keza, Üçgen'in uçurumlarında hâlâ var olan bir denizaltı şehrinde Atlantislilerin hayatta oldukları ve Bermuda Üçgeni'nde meydana geldiği öne sürülen yok oluşların onlara atfedilmesi gerektiği varsayılmıştır (ama bu, Atlantislilerin niçin bu tür bir korsanlıkla oyalandıkları sorusuna açıklık getirmemektedir).

Doğal olarak, Platon'un yazdıklarının saplantılı anısı, başka kayıp kıtaların olduğu varsayımına yol açmıştır. Bunlardan biri,

Donnelly'nin değindiği Lemurya olup, o da iddia edildiği üzere insanlığın bir başka beşiğidir. Lemurya; Avustralya, Yeni Gine, Solomon Adaları ve Fiji Adaları arasında bir yerde var olmuş olmalıdır. Bazı "Lemurologlar"a göre, Lemurya Afrika ile Asya'yı birleştiren unsurdur. Gelgelelim, bilim adamları, Pasifik'te ya da Hint Okyanusu'nda varsayımsal Lemurya'ya karşılık gelebilecek herhangi bir jeolojik oluşumun var olmadığını saptamışlardır.

Yan sayfa:
Pîrî Reis'in Haritası, 1513, İstanbul, Topkapı Sarayı Kütüphanesi

Gözüpek Madam Blavatski, Lemurya'dan söz etmezlik edemezdi: O, ezoteristlerin hep yeniden keşfettikleri şu "büyük giz ehli"nden bazılarının Lemuryalı olduğunu görmüştü.

Lemurya'nın benzeri bir yer Mu kıtasıdır (o kadar ki, sık sık iki ad aynı kara parçasını gösterir). 19. yüzyılda başrahip Charles Étienne Brasseur, 16. yüzyılda Diego de Landa'nın tasarladığı (tamamıyla yanlış) bir şifre çözme yöntemini uygulayarak, bir Maya yazmasını çevirmeye çalışmış ve (yanılarak) yazmanın bir doğal afet sırasında sulara gömülen bir toprak parçasından söz ettiğini sanmıştı. Brasseur, anlamadığı simgeler görünce, bunları Mu şeklinde çevirmeyi düşünmüştü. Bu fikri önce Augustus le Plongeon (1896), daha sonra ve daha kapsamlı olarak Albay James Churchward sahiplenmişti (Churchward'un 1926 tarihli kitabı *Kayıp Mu Kıtası*'nı anımsatalım). Yerli bir rahip Churchward'a, insanlığın kökeninden söz eden, güya "Kutsal Kardeşler" tarafından yazılmış olan ve güneydoğu Asya'da bir

James Churchward'ın *Kayıp Mu Kıtası*'ndan (1931) harita

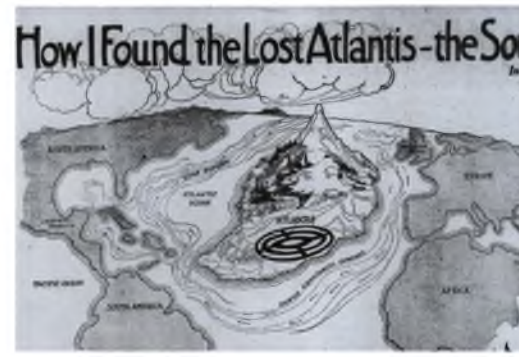

Madrid Yazması (Tro-Cortesianus Yazması II), fragman, yklş. 900-1521, Madrid, Amerika Müzesi

ana kıtadan gelen eski tabletler göstermişti.

Tabletlere göre, insanoğlu ilk kez, Ra-Mu adlı bir kral tarafından yönetilen farklı kabilelerin yaşadığı Mu kıtasında ortaya çıkmıştı. Mu nüfusunun büyük bölümünü, bütün dünyaya bilim, din ve ticareti getiren beyaz bir ırk oluşturuyordu. Bütün ana kıtalarda olduğu gibi, Mu da yer ve deniz sarsıntılarına maruz kalmış ve ardından, on üç bin yıl önce, sulara gömülmüştü: Ancak bin yıl sonra sulara gömülecek olan Atlantis'ten de (Mu'nun bir kolonisi) önce. Son olarak, Troya kalıntılarını gün ışığına çıkaran arkeoloğun torunu Paul Schliemann, belli ki dedesini taklit etmeye çalışarak, 20 Ekim 1912'de *New York American*'da Atlantis'in keşfi üzerine bir açıklama yayınlamış; sonra bunun "düzmece" olduğu açığa çıkmış; daha sonra, Paul'un, büyük arkeoloğun torunu olmadığı varsayımı ileri sürülmüştü.

Çoğu zaman bu hayallerin hepsi, piramit ya da ziguratların hem Mısır ya da Orta Doğu'da, hem öteki Asya ve Kızılderili kültürlerinde var olmasına dayanır. Bu pek bir kanıt sayılmaz, çünkü yığma yapılar, rüzgârların hareketi sonucu kumun dizilme tarzını tem-

Paul Schliemann'ın *New York American*'ın 20 Ekim 1912 tarihli sayısındaki açıklamaları

sil ettikleri için, farklı kültürler birbirlerinden bağımsız olarak bunları keşfedebilirler; aynı şekilde, basamaklı yapılar çoğu zaman normal aşınmaların etkisiyle oluşur. Öte yandan, ağaçların biçimi, herhangi bir yerde insanlara sütun biçimini esinleyebilir. Ama giz arayıcıları için, bitiştirme tekniğiyle yapılmış anıttaşların ve yekpare bloklu yapıların, Güney Amerika, Mısır, Lübnan, İsrail, Japonya, Orta Amerika, İngiltere ve Fransa'da yaygın olması, bunların daha eski bir uygarlıktan miras alındığının kanıtı olmalıdır.

Atlantis, Nazi Partisi'ne sempati duyan birçok okültistin de aklını çelmişti. Bu konu, bu kitabın Thule ve Hiperborea bölümünde işlenmektedir, ama bir noktayı hatırlatmak yerinde olur: Hans Hörbiger'in ebedi buz kuramında, Atlantis ile Lemurya'nın sulara gömülmesine, Yer'in Ay'ı çekim alanında tutmasının yol açtığı öne sürülüyordu. Karl Georg Zschätzsch, *Atlantis: Aryanların İlk Yurdu*'nda (1922), "Kuzeyli-Atlantisli" ya da "Aryan-Kuzeyli" egemen bir ırktan söz etmiş; bu savı, Nazi ırkçılığının en önde gelen kuramcılarından Alfred Rosenberg tarafından benimsenmişti. Heinrich Himmler'in 1938'de, beyaz Atlantislilerin kemiklerini bulmak amacıyla Tibet'te bir araştırma düzenlediği söylenir. Hiperborea'nın önceliğini savunan bir başka kuramcı, Julius Evola (1934), "kuzeyli ırk"ın biri kuzeyden güneye, diğeri doğudan batıya göçlerinin ideal haritasını çiziyor, Atlantis'i kutup merkezi örnek alınarak oluşturulmuş bir merkez gibi görüyordu. Buna karşılık, güneyde Lemurya'nın izleri olsa gerekti; "Lemurya'daki bazı siyah ve güneyli topluluklar, cılız son kalıntılar gibi görülebilir." Genel olarak Evola, şunu belirtir: "Yer altı şeytanlarına tapan ve hayvan doğasıyla karışmış aşağı ırkların buluştuğu yerlerde, savaşların mitolojikleştirilmiş biçimler içindeki anıları/kayıtları kalmıştır. Bu savaşlarda her zaman tanrısal-ışıklı tip (kuzey kökenli öğe) ile tanrısal ol-

Georg Wilhelm Pabst'ın *Atlantis* (1932) filminden

mayan karanlık bir tip arasındaki karşıtlığın altı çizilir."

Sonuç olarak, Kutsal Kâse'de (bu konuyu işleyen bölüme bakınız) olduğu gibi, Atlantis yüzyıllar içinde en akla gelmedik yerlere doğru yer değiştirmiştir: Daha önce gördüğümüz gibi, yalnızca Azor Adaları'ndan Kuzey Afrika'ya, Amerika'dan İskandinavya'ya, Antarktika'dan Filistin'e yer değiştirmekle kalmamış; çeşitli gerçek ya da sözde bazı arkeologlar onu Sargasso Denizi'nde, Bolivya'da, Brezilya'da veya Endülüs'te bulmuştur.

Daha yakın zamanlarda, Sergio Frau (2002), Herakles Sütunları'nın Cebelitarık'ta değil, Sicilya Boğazı'nda olması gerektiği sonucuna varmıştır; bu durumda Atlantis, Sardinya olacaktır. Sardinya'da bir Fenike yazısı (*Trshsh*) bulunmuştur ve "Tartessos" şeklinde okunması mümkündür; o zaman, Atlantislilerin mitsel kolonisi de, İspanya'dan Sardinya'ya doğru yer değiştirecektir. "Atlantis yok oldu, oysa Sardinya hâlâ yerli yerinde duruyor" gibi bir itiraz getirilebilir. Frau bu itiraza karşı, aslında Sardinya'nın, deniz tarafından yok edildiği efsanesine yol açacak şiddette deniz sarsıntılarına uğradığını hatırlatıyor. Kaldı ki, eğer Yunanlılar gerçekten Sicilya Boğazı'nı hiç geçmedilerse, Platon da *Timaios* ve *Kritias*'ı yazarken, henüz esenlik içindeki bir ada hakkında son derece belirsiz fikirlere sahipti, demektir.

Ama Atlantis miti, sular altında kalan başka uygarlıklara yönelik ilginin doğmasına yol açmıştır. Bunlardan biri, Ys (ya da Breton dilinde *Kêr-Is*) şehri olup Bretanya'nın birçok efsanesinde ondan söz edilir; Ys, Douarnenez Koyu'nda kurulmuş olsa gerektir. Deniz, kral Gradlon'un kızını ve şehir halkını günahlarından ötürü cezalandırmak için, Ys'i yutmuştur. Efsanenin değişik kaynakları vardır;

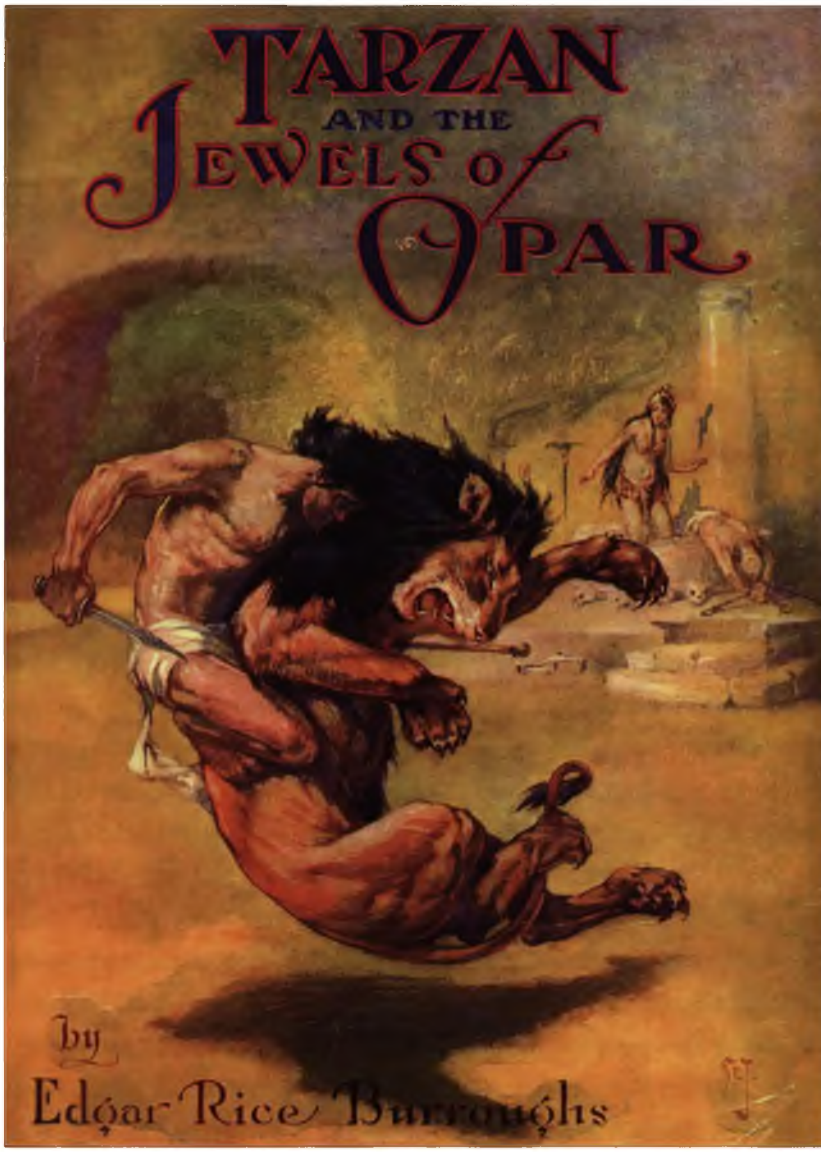
Henry Morin'in Georges-Gustave Toudouze'un *Ys'in Küçük Kralı* (1914) kitabı için çizimi

Bretanya'nın Hıristiyanlaşmasından sonraki Ys'ten söz edilse de, efsanenin kökeni -belgelenmemiş olmakla birlikte- pagandır.

Efsanenin pek çok versiyonu vardır, ama bölümün sonundaki metinler derlemesinde, Georges-Gustave Toudouze'un ilginç çocuk romanı *Ys'in Küçük Kralı*'nı (1914) alıntılayarak, efsaneyi hikâye biçimiyle aktarıyoruz.

Atlantis'ten (ya da Mu'dan) esinlenen çok sayıda hikâye, roman ve film vardır; hepsini anmamız imkânsız. Arthur Conan Doyle'dan yalnızca *Engin Derinlikler*'i (1929) hatırlatacağız: Romanda, artık sekiz bin yıldır okyanusun dibine yerleşmiş olan Atlantisli-leri aramak için yola çıkan bir bilimsel keşif ekibi anlatılır. Edgar Rice Burroughs'un Opar serisi anlatıları, Afrika cengelinde geçer: Opar, Tarzan'ın değişik serüvenler yaşadığı cengele gömülü bir şehir ve Atlantis'in eski bir kolonisidir: Burada iki ırk varlığını sürdürmektedir: Çok güzel kadınlar ile maymun görünümlü erkekler. Henry Rider Haggard, *She*'de (1886-1887) çok güzel ve acımasız bir kraliçenin hüküm sürdüğü, Eski Mısır'dan daha eski, gizemli bir Afrika uygarlığından söz eder.

She'de Atlantis'ten söz edilmezken, Pierre Benoît'nın çok ilgi gören romanı *Atlantis*'te (1919) söz edilir. (Kendi döneminde Benoît, romanın konusunu Rider Haggard'ın kitabından almakla suç-

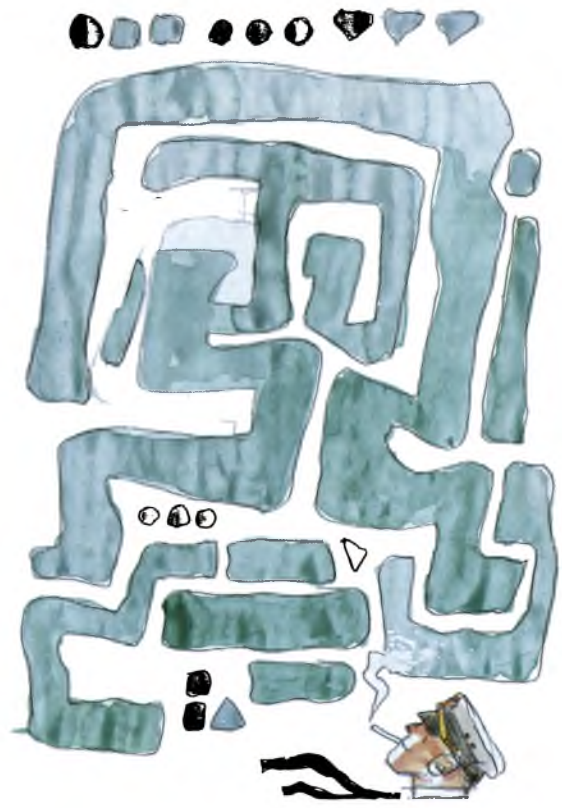

Tarzan ve Opar Mücevherleri, McClurg basımı, 1918

lanmıştır.) Benoît, bir zamanlar Sahra Çölü'nü kaplayan denizde bulunan bir adayı anlatır: Bir yeraltı şehrine dönüşen adayı son derece alımlı ve acımasız bir kraliçe, Antinea, yönetir. Antinea, büyüsüne kapılan ziyaretçilerini altın heykellere dönüştürür. Bu roman, pek çok filme –aralarında Pabst'ın 1932 tarihli bir filmi de vardır– ve çizgi romana esin kaynağı olmuştur.

Atlantis ve Mu'dan esinlenen öteki ünlü çizgi romanlar ara-

Hugo Pratt, *Mu*, 1988

sında şunları hatırlatalım: Lyman Young'ın *Tim Tyler's Luck* serisinden "Kraliçe Loana'nın Gizemli Alevi" epizodu; Edgar P. Jacobs'un çizdiği ve Prof. Mortimer'in serüvenlerini içeren *Atlantis'in Gizemi* (1957); Hugo Pratt'ın Corto Maltese hikâyelerinden *Kayıp Şehir Mu* (1988).

Atlantis: Bir Atlantisbilim kaynakçası için

ANDREA ALBINI

Atlantis: Metinler Okyanusunda
[2012] s. 32-34

George Pal'in *Atlantis: Kayıp Kıta* (1961) filminin afişi

Atlantis'ten söz eden çok sayıda kitap, yazı ve belge vardır. 2004'te, araştırmacı Chantal Foucrier, Atlantis hakkındaki internet sitelerinin yaklaşık 90 bin sayfayı bulduğunu yazıyordu. O tarihte bile, asıl rakam çok daha fazla olsa gerekti: Mayıs 2010'da, Google arama motorunda İngilizce sayfaları belirlemek için yapılan bir araştırmada, yaklaşık 23 milyon sayfanın sıralandığı görülüyordu.
Benzeri şekilde, İspanyolca alıntılar listesi yaklaşık 1 milyon 200 bine, Almanca alıntılar 1 milyon 800 bine ve son olarak, İtalyanca alıntılar ile Fransızca alıntılar, sırasıyla 463 bin ve 380 bine ulaşıyordu [...] Zaman içinde bu konuda yayımlanmış eserlerin sayısındaki kabarıklığı saptamak da, aynı derecede çarpıcıdır. Thomas-Henri Martin, *Platon'un "Timaios"u Üzerine İncelemeler* (1841) adlı kitabında, Atlantis literatürüne yüzlerce ciddi katkıyı gözler önüne seriyordu; bunların yanı sıra hiç kuşkusuz bir dizi sıradışı yayın da vardı. Yazarlara gelince, Atlantis üzerine klasik bir eleştirel incelemede (ilk yayımlanışı: 1954) Lyon Sprague de Camp, alfabe sırasıyla 216 ad sıralıyor; "Atlantisçiler" adını verdiği bu kişilerin mesleklerini, metni yazdıkları yılı ve vardıkları sonucu ortaya koyuyordu. Adları sıralanan yazarlardan yalnızca otuz yedisi, Atlantis anlatısının "düşsel", "kuşkulu" bir yere ya da bir "alegori"ye gönderme yaptığı sonucuna varmıştı, öteki herkes gerçek bir yerden söz ediyordu. Eski Yunan-Roma kültürü, tarih ya da felsefe alanlarında Platon'u uzman olarak inceleyenlerin, Atlantis anlatısını şöyle bir değinmenin ötesinde derinlemesine irdeleyecek kadar ciddiye almadıklarını düşünürsek, bir "coğrafi teori"leri olanların sayıca bu kadar ağır basması anlaşılır bir şeydir. Claude Roux ile Jean Gattefossé, 1926'da yayımlanan *Atlantis ve Atlantis'le Bağlantılı Sorunlar* adlı kaynakça çalışmalarında, farklı konuları içeren 1700 başlık sıralıyorlardı: Coğrafya, etnografya ve bütün kıtalardaki eski göçler, ama aynı zamanda tufanlar, eski gelenekler ve kıtasal kaymalar üzerine bilgiler. Konular, dar anlamıyla Platon anlatısı temasına göre son derece çeşitlilik içeriyordu, ama bir noktayı göz önünde bulundurmak zorundayız: Atlantis konulu kitaplarda yinelenen temaların izini sürebilsek de, bu dağınıklık o kitapların değişmez bir unsurunu oluşturur. Fransız de-

neme yazarı ve batık hazine arayıcısı Pierre Jarnac, bu söylediklerimizi doğrulayacak şekilde, 1989'da, Atlantis konulu bütün kitaplarla, beş bini aşkın eserden oluşan bir anıtın kurulabileceğini yazıyordu.

Kritias'ta anlatılanlar

PLATON [İÖ 5.-4. yüzyıl]
Kritias, 113B ve devamı.

Daha önce, tanrılar arasındaki toprak bölüşümünden söz etmiş; bütün toprağın, kimi daha geniş, kimi daha küçük, parsellere ayrıldığını [C] ve bunların her birinde tanrıların kendi adlarına tapınaklar kurup kurban törenlerini başlattıklarını belirtmiştik. Poseidon da istisna oluşturmuyordu: Payına düşen Atlantis adasını alınca, ölümlü bir kadından olan çocuklarını, adanın belli bir yerine yerleştirdi. Yerleşim yerinin yapısı aşağı yukarı şöyleydi: Denizden adanın merkezine dek bir bütün halinde bir ova uzanıyordu, ovaların en güzeli bu ova, söylendiğine göre, aynı zamanda son derece bereketliydi. Ovanın yakınlarında, merkezden yaklaşık elli stadion uzaklıkta, yanları çok yüksek olmayan bir dağ yükseliyordu.
Burada [D] topraktan doğmuş olan insanlardan birinin evi vardı; adı Euenor'du ve eşi Leukippe'yle yaşıyordu. Kleito adlı tek bir kızları vardı. Kleito evlenme çağına yeni girdiğinde, annesini ve babasını yitirdi. Poseidon, Kleito'ya tutuldu ve onunla birlikte oldu.
Poseidon, kızın yaşadığı dağın çevresini kazdı, denizden ve karadan kâh daha büyük kâh daha küçük eşmerkezli daireler oluşturdu: Bunlar, ikisi karadan, üçü denizden, merkezi adada, çemberler gibiydiler [E] ve adaya tam olarak eşit uzaklıktaydılar. Böylece, oraya kimse ulaşamıyordu, çünkü o zamanlar gemiler de, deniz yolculukları da henüz yoktu. Sonra bizzat Poseidon, tanrı olduğundan, merkezde bulunan adayı görkemli hale getirmekte zorluk çekmedi: Topraktan iki kaynak -biri sıcak, biri soğuk su pınarı- çıkardı ve yenebilen her tür bitkiyi yerden bolca bitirdi
[...]
Dolayısıyla, Atlas'ın soyundan gelenler sayıca çok ve şanlı kimseler oldular. Krallık unvanını en büyük oğul üstlendiği ve o da her zaman unvanını çocukların en büyüğüne devrettiği için, hanedanın varlığını kuşaklar boyunca korumak mümkün oldu. Böylece bu hükümdarlar, daha önce herhangi bir monarşinin sahip olduğundan ve gelecekte başka monarşilerin kolayca sahip olabileceğinden çok daha büyük bir zenginlik biriktirdiler, çünkü şehrin zenginliklerinin yanı sıra, bütün ülkenin sağlayabileceği zenginliklerin de sahibiydiler. İmparatorluklarının büyüklüğü sayesinde, birçok ürün dışarıdan ithal ediliyordu [E], ama bizzat adanın sağladığı ve yaşam için gerekli kaynaklar çok daha fazlaydı. İlk olarak, madenler -som ve eritilebilir madenler-, sonra bugüne yalnızca adı kalan, ama o zamanlar adın epey ötesinde bir şey olan orichalcum. Orichalcum, adanın çeşitli yerlerinde çıkarılan bir maden olup o dönemde altından sonra en değerli madendi. Ayrıca, ormanlardan gelen, marangozların kullanımına hazır bol odun ve evcil ve vahşi hayvanların beslenmesi için yeterli yem vardı; hatta adadaki fillerin sayısı oldukça fazlaydı. Demem o ki, göl, batak ve ırmaklarda yaşayan bütün öteki hayvanlar

Dante Ignazio'nun Ligurya'yı temsil eden freskinde Neptunus (ayrıntı), 1560, Vatikan, Vatikan Müzeleri, Coğrafya Haritaları Galerisi

için ve [115 A] dağlık ya da ovalık bölgelerde otlanan hayvanlar için olduğu gibi, en büyük ve en doymak bilmez fil için de bol bol yiyecek vardı [...]

Toprağın verdiği bu kaynakların her birinden yararlanarak, Atlantis kralları tapınaklar, saraylar, [C] limanlar, tersaneler kurabildiler ve bölgenin kalanını bir bütün olarak şöyle düzenlediler:

İlk olarak, dışarısı ile krallık sarayı arasında bir ulaşım yolu oluşturmak amacıyla, eski metropolü çevreleyen deniz bölgelerini köprülerle donattılar. Krallık sarayını, en baştan, tanrının ve kendi atalarının yaşadığı yere inşa etmişlerdi. Her hükümdar, krallığı selefinden devraldığı için, var olan süslemelere yenilerini ekleme imkânı buluyor, [D] kendinden öncekini aşmak için yarışıyordu. Sonunda, eserlerin görkemi ve güzelliği, krallık sarayını görmeyi olağanüstü bir deneyim haline getirdi.

Denizden yüz metre eninde, otuz metre derinliğinde ve elli stadion uzunluğunda bir kanal kazıp, en uçtaki deniz halkasıyla bağlantı kurdular. Böylece, dış sulardan bu halkaya uzanan bir kanal-liman oluşturup, en büyük gemilerin bile girebileceği büyüklükte bir açıklık bıraktılar.

Aynı şekilde, deniz halkalarını birbirinden ayıran [E] toprak halkalarını, her defasında bir halkadan ötekine tek bir kadırganın geçebileceği şekilde, köprülerin hizasında kestiler; keza, toprak alanların kenarları deniz seviyesinden epey yüksek olduğu için, geçitlerin üstünü alttan gemilerin geçeceği şekilde örttüler. İçine

denizden bir geçidin kazıldığı en geniş halka, üç stadion enindeydi; bir sonraki toprak halkanın eni de aynıydı.
Sonraki iki halkaya geçildiğinde, suyla dolu olanı da, ondan sonra gelen toprak halka da iki stadion genişliğindeydi. Ortadaki adayı [116A] çevreleyen kanal ise, bir stadion genişliğindeydi. Kral sarayının bulunduğu adanın çapı beş stadiondu. Bunların tamamını –yani ada, halkalar ve otuz metre genişliğindeki köprüleri– çepeçevre taş surlar kuşatıyordu; bu surlarda, köprülere ve denizden her girişe karşılık gelen gözetleme kuleleri ve kapılar vardı. Yapımda kullanılan beyaz, siyah ve kırmızı taşı, ortadaki adanın kıyılarından, dış ve iç halkalardan çıkarmışlardı [B]. Bu kazma işleri, iki derin tersanenin hazırlanmasını da sağladı: Adanın iç kısmındaki bu tersanelerin üstü aynı taştan yapılan bir çatıyla örtüldü.
Yapılardan bazıları yalındı, ama farklı renklerdeki taşları göz okşayacak şekilde yan yana getirdikleri diğerleri, doğal bir güzelliğe sahipti. En dıştaki halkayı çevreleyen surun tamamını, badana gibi kullandıkları bronzla; içteki halkayı kalayla, kaleyi çevreleyen halkayı ise [C] alev rengi akisler saçan oricalchum ile kapladılar [...]
Ne var ki, o zamanlar bu yerlerde yoğunlaşan böylesine büyük bu gücü, tanrı birleştirip bu bildik nedenle bizim topraklarımıza yöneltti. [E]
Kuşaklar boyunca, onların nezdinde tanrının özü öncelik taşıdığı sürece, yasalara bağlı ve kendi tanrısal kökenleriyle uyum içinde oldular.
Dürüst bir zihin yapıları ve büyük fikirleri vardı, yaşamın beklenmedik zorlukları karşısında ve karşılıklı ilişkilerinde hem sakin hem düşünceliydiler. Bu açıdan, erdem dışında her şeyi küçük görüyor, ellerindeki mal mülke [121 A] pek az değer veriyorlardı. Kesinlikle, ellerindeki büyük altın yığınlarını ve sahip oldukları öteki kaynakları umursamaz bir tutumla, bir yük taşır gibi yönetiyor, lüksün başlarını döndürmesine izin vermiyor, zenginlik nedeniyle özdenetimlerini yitirmiyor, kısacası asla kararsızlığa düşmüyorlardı. Aksine, sağduyuları ve bilinçleri sayesinde, bir noktayı görüyorlardı: Bütün bu mülk, artma itkisini, karşılıklı uyum ve erdemden alıyordu; bunun tersine, aşırı özen ve saygıya konu olsa, yok olur gider, o erdemi de kendisiyle birlikte sürükleyip götürürdü. Demek ki, daha önce betimlenen mal mülk, böyle bir yaşam felsefesi ve onlarda tanrının özünün süregitmesi sayesinde yavaş yavaş artabilmişti.
Ama içlerindeki tanrısal parça giderek azalınca –bunun nedeni, [B] egemen insani unsur ile sürekli karışmaydı; sonunda insani unsur insan karakterinin açık üstünlüğünü belirledi–, o dönemde sahip oldukları zenginliğe egemen olma kapasitelerini yitirdiler; kısacası, yozlaştılar.
Böylece, gören gözler için, zavallı insanlar gibi görünmüş olsalar gerek: Zavallı, çünkü en değerli şeyi yok etmişlerdi. Buna karşılık, gerçek yaşamı, mutluluğu hedefleyen yaşamı görecek gözü olmayanlar, onların başka herkesten daha mutlu ve talihli, hırsla ve adaletsiz bir iktidarla dolu olduklarına hükmedecektir. Ama yasalar uyarınca hükmeden tanrılar tanrısı Zeus, durumu gayet iyi değerlendirip, farkına vardı: Bu soy, iyi niteliklerle donanmış olsa da, kötü bir yola girmişti. O yüzden, denge ve sağduyularını yeniden edinmeleri için, [C] onları adil olarak cezalan-

dırmaya karar verdi. Bu amaçla, bütün tanrıları en görkemli meskende (bu yer, bütün evrenin tam ortasında bulunur ve oradan gelecekteki dünyanın her olayı görülebilir) bir araya getirdi ve tanrıları bir araya toplayınca, şu sözleri söyledi.. [Platon'un metni burada sona erer].

Atlantisliler

DIODORUS SICULUS
[İÖ 1. yüzyıl]
Tarih Kütüphanesi, III, 56

Atlantislilerden söz ettiğimize göre, onların tanrıların doğuşu hakkında anlattıklarını burada aktarmak yersiz olmayacaktır [...] Atlantisliler, Okyanus sahilinde, oldukça verimli bir toprakta yaşarlar. Göründüğü kadarıyla, dindarlık ve konuksever-lik açısından komşularından farklıdırlar. Ülkelerinin tanrıların beşiği olduğunu öne sürerler; belli ki, bütün Yunan şairlerinin en ünlüsü de, Hera'ya şu sözleri söylettiğinde, aynı görüşü paylaşır: "Yeryüzünün sınırlarını, tanrıların babası Okyanus'u ve anaları Tethys'i görmeye gidiyorum." Şu var ki, Atlantislilerin geleneğine göre, ilk kralları Uranus'muş. Uranus, kendinden önce kırlık alanlara dağılmış olan insanları bir şehrin surları içinde toplamış. Uyruklarını vahşi yaşamdan uzaklaştırmış, onlara meyvelerin nasıl kullanılıp nasıl saklanacağını ve yararlı başka buluşları öğretmiş. Uranus'un egemenliği, neredeyse bütün yeryüzünü içine alıyormuş, ama öncelikle batıya ve kuzeye uzanıyormuş. Yıldız gözlemcisi olan Uranus, olacak olan çeşitli olayları önceden bildirmiş. Ve insanlara Güneşin hareketi aracılığıyla yılın; Ayın hareketi aracılığıyla da ayların nasıl ölçüleceğini öğretmiş ve yılın mevsimlere bölünüşünü göstermiş. Yıldızların hareketindeki sonsuz düzeni bilmeyen halk, bu öngörülere hayran kalıyor ve bu öngörülerde bulunan kişiyi doğaüstü bir varlık gibi görüyormuş. Uranus'un ölümünden sonra, insanlar ona ondan elde ettikleri yararları hatırlatan tanrısal sıfatlar yüklemişler. Evrene onun adını vermişler: hem yıldızların doğuşuna ve batışına ve başka doğa olaylarına dair bilgiyi ona atfettikleri için, hem ona gösterdikleri büyük saygıyla minnetlerini kanıtlamak için. Ve onu her şeye egemen ebedi hükümdar ilan etmişler.

PLINIUS [İS 23-79]
Doğa Tarihi II, 204-205

Normal olarak, adalar şu yolla da oluşmuştur: Deniz, Sicilya'yı İtalya'dan, Kıbrıs'ı Suriye'den, Euboea'yı Boeotia'dan, Atlantis ve Makris'i Euboea'dan, Besbycus'u Bithynia'dan ve Leucosia'yı Sirenler Burnu'ndan koparmıştır.
Keza, adalar denizden alınıp karayla birleştirilmiştir [...] Bazı kara parçaları –Platon'a inanacak olursak, öncelikle şimdi Atlas Okyanusu'nun bulunduğu yer– bütünüyle yok edilmiştir.

AELIANUS [2.-3. yüzyıl]
Çeşitli Öyküler III, 18

Avrupa, Asya, Afrika, Okyanus'un kuşattığı adalardır: Kıta olarak adlandırılabilecek tek kara parçası vardır, o da bu dünyanın dışında bulu-

nan Meropis'tir. Meropis muazzam büyüklüktedir. Oradaki bütün hayvanlar iri cüsselidir, insanlar da [bizden] iki kat uzundur ve yaşam süreleri bizimkinin iki katıdır. Meropis'te kendilerine özgü görenekleri ve bizim yasalarımızdan çok farklı yasaları olan çok sayıda, büyük şehir vardır [...]
Eusebes'te (Meropis'te bir şehir) oturanlar, barış içinde yaşar, büyük zenginliklerin keyfini çıkarır ve saban ile öküz kullanmadan toprağın verdiği meyveleri toplarlar; tohum ekip toprağı işleme gibi zahmetli bir işle uğraşmazlar. Her zaman sağlıklıdırlar ve zamanlarını neşeyle ve haz verici şeylerle geçirirler. Öyle üstün bir adalet anlayışları vardır ki, tanrılar bile seve seve onlarla görüşür. Makhimos'ta (Meropis'te bir başka şehir) oturanlar çok savaşçıdır, hep savaşırlar ve sınır komşusu halkları boyundurukları altına alırlar; öyle ki, şehirleri artık farklı birçok halk üzerinde egemenlik kurmuştur. Sayıları iki milyondan azdır [...] Bir keresinde bizim bu adalarımıza gelmeye karar verdiler; okyanusu aşıp binlerce kişi Hiperborlulara ulaştılar. Ama onları aramızdaki en mutlu halk olarak gördüğümüzü öğrenince, sefil yaşam koşullarını göz önünde bulundurarak, daha öteye gitmeyi gereksiz buldular.

Yeni Atlantis

FRANCIS BACON
Yeni Atlantis [1627]

Tam bir yıl kaldığımız Peru'dan yelken açarak Güney Denizi yoluyla Çin'e ve Japonya'ya doğru yola çıktık. Yanımıza on iki aylık yiyecek almıştık. Beş ay ve daha fazla doğudan, hafif ve zayıf olmakla birlikte, uygun rüzgârlar esti. Fakat sonra rüzgâr birdenbire döndü. Günlerce hep batıdan esti, bu yüzden az yol alıyor, bazen hiç alamıyorduk. Birkaç defa geri dönmek istedik [...] Ertesi gün akşamüzeri, enginde yirmi mil kadar kuzeye doğru yoğun bulutlar gördük. Bu bize karaya yaklaştığımız umudunu verdi. Çünkü Güney Denizi'nin bu bölümünün tümüyle tanınmamış olduğunu, orada şimdiye kadar keşfedilmemiş adalar ve kıtalar bulunabileceğini biliyorduk. Bunun üzerine rotayı kara gibi görünen yöne çevirdik ve bütün gece yol aldık. Ertesi gün, şafak sökerken gözlerimizin önünde düz bir kara parçasının uzandığını gördük. Ormanlarla kaplı olduğu için daha da karanlık görünüyordu. Bir buçuk saat gittikten sonra iyi bir limana girdik. Burası pek büyük değilse de iyi yapılmış, denizden pek hoş görünen güzel bir kentti [...]
Bize doğru yerli olduğu anlaşılan bir kişi geldi. Üzerinde bir tür sof kumaştan geniş kollu, güzel, bizimkilerden çok daha parlak, lacivert renkte bir kaftan vardı. İç giysisi yeşildi, bir kavuk biçiminde, çok zarif, Türk kavukları kadar büyük olmayan serpuşu da aynı renkteydi. Saçları onun kenarından lüle lüle taşıyordu. Görünüşü insana saygı aşılıyordu [...]
Ertesi gün, saat on sıralarında, vali yine geldi. Selamlaştıktan sonra teklifsizce "bizi görmeye geldiğini" söyledi. Bir sandalye isteyip oturdu. İçimizden on kadarı da (ötekiler aşağı tabakadan insanlardı ve bazıları da dışarı çıkmıştı) onunla oturduk. Sandalyelerimize henüz iliş-

Francisco Bayeu y Subías,
Olympos: Devlerle Savaş,
1764, Madrid, Prado Müzesi

miştik ki, şu biçimde söze başladı: "Biz bu Ben Salem (kendi dillerinde ona bu adı verirler) adası halkı, uzak ve ıssız bir yerde olduğumuz, aynı zamanda yolcularımız için koyduğumuz gizlilik yasaları ve yabancıları ülkemize çok ender kabul edişimiz nedeniyle, yerleşik dünyanın büyük bir bölümünü iyi tanırız, fakat kendimiz bilinmez kalırız" [...]
Çünkü siz Avrupa dillerini konuşuyorsunuz, durumumuzu ve işlerimizin çoğunu biliyorsunuz. Oysa biz Avrupa'da, bu son dönemin bütün uzak keşiflerine ve deniz seferlerine rağmen, bu ada hakkında hemen hiçbir şey işitmedik [...]
Vali sevimli bir biçimde gülümseyerek: "Şimdi sorduğunuz bu soru nedeniyle af dilediğinize iyi ettiniz; çünkü anlaşılıyor ki, siz bu ülkeyi bir sihirbazlar ülkesi sanıyorsunuz, sanki biz dünyanın her yanına diğer ülkelerden haber ve bilgiler getirmek için cinler ve periler gönderiyoruz" dedi [...] "Şunu bilmelisiniz ki –belki de buna inanmayacaksınız– aşağı yukarı üç bin yıl, hatta biraz daha önce, dünyada denizcilik, hele uzak yolculuklar bakımından, bugün olduğundan daha ileriydi [...]
Aynı zamanda, bir dönem boyunca ve daha sonra, Büyük Atlantis halkı gelişip ilerlemeye başladı. Büyük adamlarınızdan birinin [Platon], Neptün soyunun oraya yerleşmesini; muhteşem tapınak, saray, şehir ve tepeyi; üzerinde gemiler dolaşan nehirleri (bu nehirler, o alan ve tapınağı, zincirler gibi çevrelerler); insanların aynı yere çıkmak için bir Gök Merdiveni gibi kullandıkları merdivenin çeşitli basamaklarını anlatışı ve betimleyişi pek şiirsel ve efsanevidir. Bununla birlikte, şu kadarı doğrudur ki, adı geçen Atlantis ülkesi, o zaman Coya diye tanınan Peru, gene o zaman Tyrambel diye anılan Meksika, askerlik, donanma ve zenginlik bakımından güçlü ve üstün ülkelerdi [...]
Ama Tanrı'nın intikamı bu kibirli girişimi yok etmekte gecikmedi. Gerçekten de, yüz yıldan daha kısa bir süre içinde, Büyük Atlantis tamamıyla yok oldu. Yazarınızın dediği gibi büyük bir deprem ile değil (çünkü bütün o bölgede deprem çok görülmez), tufan ve sellerle yıkıldı. O ülkelerde bugün de Eski Dünya'da olduğundan çok daha büyük nehirler ve onları besleyen çok daha yüksek dağlar vardır."

Montaigne'in düşüncesi

MICHEL DE MONTAIGNE
[1533-1592]
Denemeler I, 21, "Yamyamlar Üzerine"

Platon, [*Timaios*'ta] Solon'a söz verir. Solon, Mısır'daki Sais şehri rahiplerinden şunları öğrendiğini anlatır: Bir zamanlar, tufandan önce, tam Cebelitarık Boğazı'nın ağzında Atlantis adlı büyük, Afrika ile Asya'nın toplamından daha büyük bir ada varmış [...] Ama bu adanın, yakınlarda keşfettiğimiz Yeni Dünya olması pek olası görünmüyor; çünkü o İspanya'ya çok yakındı ve şimdiki gibi bizden bin iki yüz fersah öteye uzaklaşması, inanılmaz bir tufanın etkisiyle olurdu. Ayrıca, çağdaş gemicilerimiz, onun bir ada değil, kara parçası ve kıta olduğunu şimdiden neredeyse belirlemiş durumdalar.

Francis Bacon'ın *Instauratio Magna*'sının (1620) baş sayfası

Vico'nun şüpheciliği

GIAMBATTISTA VICO
Yeni Bilimin İlkeleri II, 4 [1744]

Şimdi bu konuyu ele alacağımız için, bu konuda öne sürülen görüşlerden küçük bir örnekleme sunacağız: Bunlar öyle kesinlikten uzak, kof, yetersiz, öyle iddialı, gülünç görüşler ki ve sayıları o kadar çok ki, aktarmasak yeridir. Şu örneklemeyle yetinelim: Geri dönen barbar dönemde İskandinavya'ya, ulusal gururla "halkların ana karnı" dendiği ve onun dünyadaki bütün öteki ulusların anası olduğuna inanıldığı için; bilgin gururuyla Johannes ve Olaus Magnus'a göre, Gotlar dünyanın başlangıcından itibaren, Âdem'in Tanrısal yolla ulaştığı harfleri korumuşlardı. Öteki bütün araştırmacılar bu hayale güldüler. Ama bu, Johannes van Gorp'un onun izinden gitmesine ve kendi dili Felemenkçenin (ki Saksoncadan pek farklı değildir) Yeryüzü Cenneti'nden geldiğini ve öteki bütün dillerin anası olduğunu ileri sürmesine engel olmadı. Joseph Justus Scaliger, Philipp Camerarius, Christian Becman ve Martin Schoock, bu görüşle alay ettiler.

Aynı gurur, Olof Rudbeck'in *Atlantica* adlı eserinde iyice şişip patlama noktasına ulaştı: Rudbeck'e göre, Yunan harflerinin kaynağı, runik alfabedir. Kadmos'un, İbrani alfabesinin düzen ve seslerini verdiği Fenike harfleri, tersine çevrilmiş runik harfleri olup, sonunda Yunanlılar bunları cetvel ve pergelle yuvarlaklaştırıp düzeltmişlerdir. İskandinavlar mucide Merkurssman dedikleri için de, bilginimize göre Mısırlılar için harfleri icat eden Mercurius, bir Gottur. Harflerin kökeni hakkında görüşler bildirmedeki bu rahatlık karşısında okur hazır olmalı; onlar hakkında söyleyeceğimiz şeyleri, dikkatle algılamaya kendini hazırlamalıdır: Hem yansız bir tutumla ne tür yeni yaklaşımlar getirdiklerini görmek için, hem üzerlerinde düşünmek, hem onları oldukları gibi (Yahudi olmayan dünyanın bütün insani ve tanrısal bilgisinin ilkeleri olarak) kabullenmek için.

HELENA BLAVATSKİ
Gizli Öğreti II [1888]

Bu yüzden, doğabilecek olası, hatta kuvvetle muhtemel karışıklık göz önünde bulundurularak, sürekli adı anılan dört kıtadan her biri için, kültürlü okurun daha yakından bildiği bir ad benimsemenin daha elverişli olduğu düşünüldü. O halde, ilk kıtayı, daha doğrusu ilk insan soyunun atalarından evrildiği ilk kara parçasını şu adla adlandırmayı öneriyoruz: I. Ölümsüz Kutsal Toprak. Bu adın gerekçeleri şöyle izah edilmiştir:

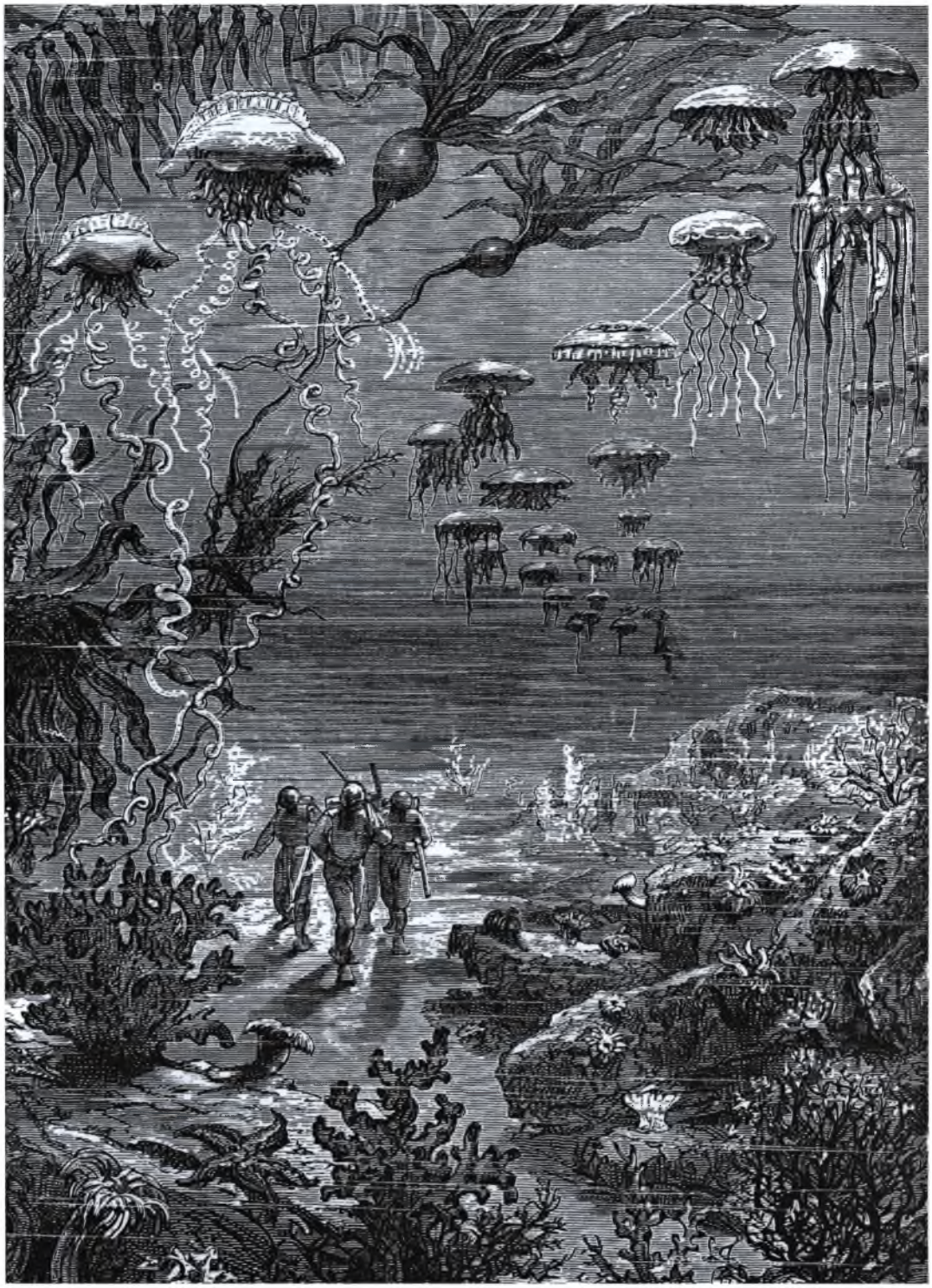
İleride daha kapsamlı olarak ele alacağımız bu "Kutsal Toprak"ın, öteki kıtaların yazgısını asla paylaşmadığı kabul edilir, çünkü her döngüde Manvantara'nın başından sonuna dek devam etmeye yazgılı tek topraktır. İlk insanın beşiği ve tanrısal son ölümlünün meskenidir [...] Bu gizemli ve kutsal toprak hakkında çok az şey söylenebilir, belki bir Yorum'daki şiirsel ifadeye göre şunun dışında: "Kutup Yıldızı'nın gözü onun üzerindedir, şafaktan bir Büyük Soluk gününün günbatımının sonuna dek."
II. Hiperbor. Hiperbor, İkinci Kıta için, İkinci Irkı barındırmak için Kuzey Kutbu'nun güneyine ve batısına uzanan kara parçası için seçilen isim olacaktır [...]
III. Lemurya. Üçüncü Kıtaya "Lemurya" adını vermeyi öneriyoruz [...] Bu kıta, bugünkü Afrika'nın bazı bölgelerini içine alıyordu; ama bunun dışında, Hint Okyanusu'ndan Avustralya'ya uzanan bu dev kıta, artık Pasifik'in suları altında bütünüyle yok olmuş, geriye dağlık bölgelerin şimdi birer ada olan tek tük tepeleri kalmıştır [...]
IV. Atlantis. Dördüncü kıtayı böyle adlandıracağız. Bu, eskilerin geleneklerine şimdiye kadar yapıldığından daha dikkatle bakılsa, ilk tarihsel kara parçası olacaktı. Platon'un Atlantis adlı ünlü adası, bu büyük kıtanın bir parçasından ibaretti.
V. Avrupa. Beşinci kıta, Amerika'ydı. Ama Amerika Antipodlar'da bulunduğundan, Hint-Aryan okültistleri genellikle Avrupa'yı ve onunla hemen hemen aynı dönemden Küçük Asya'yı beşinci kıta kabul ederler. Öğretileri, kıtaların belirişini jeolojik ve coğrafi düzene göre sınıflandırsaydı, bu sınıflandırmanın değiştirilmesi gerekirdi. Ama kıtaların sırası, ırkların evrim düzenine -birinci ırktan beşinciye, yani kök ırkımız Ari ırka- göre belirlendiğinden, Avrupa'nın beşinci büyük kıta olarak adlandırılması gerekir. Gizli Öğreti, ada ve yarımadaları dikkate almaz ve modern deniz-kara dağılımını izlemez [...]
Fiziksel insanın, tersiyer öncesi koca bir dev olduğu ve 18.000.000 yıl önce var olduğu saptaması, doğal olarak modern öğretinin izleyicilerine ve savunucularına saçma görünse gerektir. Biyologların bütün posse comitatusu, İkincil Çağın Üçüncü Irkına ait bu dev -o dönemde hava, kara ve denizdeki dev canavarlarla başarıyla çarpışmaya elverişli bir varlık- fikrini reddedecektir [...]
Antropolog, Kutsal Kitap'taki Âdem'le nasıl alay ediyorsa bizim devlerimizle de rahatça alay edebilir, tıpkı dinbilimcinin onun maymun atasıyla alay ettiği gibi [...] Okült bilimler, her durumda, Darwin antropolojisinden de, Kutsal Kitap teolojisinden de daha az talepkâr, daha çok vericidir. Ezoterik Kronolojinin de kimseyi korkutması gerekmez; çünkü rakamlar açısından, bugünün en büyük otoriteleri, Akdeniz'in dalgaları gibi kararsız ve değişkendir.

Kaptan Nemo'yla Atlantis'te

JULES VERNE
Denizler Altında Yirmi Bin Fersah, 2. Cilt, 9. Bölüm
[1869-1870]

Birkaç dakikada aygıtlarımızı takmıştık. Sırtlarımıza bol havayla doldurulmuş depoları yerleştirdiler, ama elektrik lambalarımız hazırlanmamıştı. Bunu kaptana söyledim. "Bir işimize yaramayacaklar" dedi.

Yanlış duyduğumu sandım, ama kaptanın başı metal kürenin altında kaybolduğu için sözlerimi tekrarlayamadım.
Giyinmem bitmişti, elime demirli bir baston verdiklerini fark ettim. Birkaç dakika sonra, her zamanki işlemlerin ardından, üç yüz metre derinlikte Atlantik'in dibindeydik.
Gece yarısı yaklaşıyordu. Sular koyu bir karanlık içindeydi. Kaptan Nemo, *Nautilus*'un yaklaşık iki mil uzağında parıldayan kırmızımsı bir noktayı, bir tür geniş ışıltıyı gösterdi. Bu ateşin ne olduğunu, hangi maddeyle beslendiğini, suyun içinde nasıl ve niçin sönmediğini bilemiyordum. Ne olursa olsun, bize belli belirsiz de olsa ışık veriyordu. Ama çok geçmeden bu özel karanlığa alıştım [..]
Yarım saatlik bir yürüyüşten sonra taşlık bir zemine geldik. Medusalar, mikroskobik kabuklular ve pennatulalar fosforlu ışıklarıyla yeri hafifçe aydınlatıyordu. Milyonlarca bitkimsi hayvan ve bir yığın alg ile kaplı taş yığınlarını belli belirsiz görüyordum. Bu yapışkan denizyosunu halısında ayağım sık sık kayıyordu. Demirli bastonum olmasaydı pek çok kez yere düşerdim.
Geriye döndüğümde *Nautilus*'un uzaklaştıkça solmaya başlayan borda fenerini görmeye devam ediyordum. Az önce sözünü ettiğim üst üste yığılmış taşlar, okyanusun dibine nedenini açıklayamadığım bir düzenle yerleştirilmişti. Uzaklarda, karanlıkta gözden kaybolan, uzunluğu kestirilemeyecek dev gibi izler görüyordum.
Ne anlam vereceğimi bilemediğim başka bazı özellikler de vardı. Bana sanki, ağır kurşun tabanlarım, kuru bir tıkırtıyla kırılan, yere serilmiş kemik yığınlarını eziyormuş gibi geliyordu.
Üzerinde yürüdüğüm bu geniş ova neyin nesiydi? [...]
Saat sabahın biriydi. Dağın ilk yamaçlarına gelmiştik. Ama oraya ulaşmak için önce geniş bir koruyla kaplı patikalardan zorlanarak çıkmamız gerekti.
Evet! Yapraksız, özsuyu olmayan, suyun etkisiyle taşlaşmış, aralarında dev çamların göründüğü ölü ağaçlardan oluşmuş bir korudan geçiyorduk. Burası, çökmüş toprağa kökleriyle tutunan, alttan bakınca dalları siyah kâğıttan ince ince kesilmiş gibi görünen, henüz yıkılmamış bir taşkömürü ocağı gibiydi.
Bir dağın yamaçlarına asılı kalmış bir ormanı, ama suyun dibine batmış bir ormanı düşünün. Su yosunlarıyla ve fucuslarla kaplı patikalarda kabuklu hayvanlar kaynaşıyordu. Kayalardan tırmanarak, yere devrilmiş ağaç gövdelerinden atlayarak, bir ağaçtan diğerine sallanan deniz sarmaşıklarını koparark, daldan dala uçan balıkları korkutarak ilerliyordum. Yorgunluğumu hiç hissetmeden, sürüklenir gibi, hiç yorulmayan rehberimin peşinden gidiyordum. [..]
Yolumuzun üzerindeki ilk düzlükte, beni başka şaşırtıcı olaylar bekliyordu. Burada, Yaratıcının değil, insanların elinden çıkmış çok ilginç kalıntılar vardı. Bunlar, şatoların, tapınakların belli belirsiz biçimlerinin sezildiği, çiçek açmış bir yığın bitkimsi hayvanla kaplı, sarmaşıklar yerine su yosunlarının ve fucusların kalın örtüsüyle örtülmüş geniş taş yığınlarıydı. Büyük felaketler sonucunda suların dibine batmış bu yeryüzü parçası neredeydi?
Bu kayaları ve taşları tarihöncesi çağlardaki dolmenler gibi yerleştirenler kimlerdi?

Jules Verne'in *Denizler Altında Yirmi Bin Fersah* (1869-1870) romanı için çizim

Neredeydim ben, Kaptan Nemo beni nereye sürüklemişti? Ona soru sormak isterdim. Bunu yapamıyordum, ama durdum ve onu kolundan yakaladım. Ama kaptan başını sallayarak ve dağın tepesini göstererek, bana: 'Gel! Biraz daha gel! Yürümeye devam et!' der gibiydi.
Son bir çabayla onu izledim ve birkaç dakika içinde, bütün bu kayalık kütleye on metre kadar yukarıdan bakan doruğa ulaştım. Dağın tırmandığımız tarafına baktım.
Ovadan yedi ya da sekiz yüz ayak yukarıdaydık. Dağın diğer yamacı ise Atlantik tabanından iki kat daha yukarıdaydı. Birdenbire ortaya çıkan güçlü bir parıltının etkisiyle aydınlanan çevreyi çok uzaklara kadar gördüm. Bu dağ, aslında bir yanardağdı. Doruktan elli ayak kadar aşağıda, geniş bir krater bir taş ve cüruf yağmuru altında, suyun ortasında ateş şelaleleri gibi dağılan lav selleri kusuyordu.
Dev bir meşaleye benzeyen bu yanardağ, konumundan dolayı aşağıdaki ovayı ufkun son noktasına kadar aydınlatıyordu.
Denizaltı kraterinden alev değil lav çıktığını söylemiştim.
Alev çıkması için havadaki oksijene gerek vardır ve bundan dolayı suyun altında alev çıkamaz. Ama kendi kendine yanma özelliği olan lav akıntıları, akkor haline geldiklerinden, değdikleri anda buharlaştırdıkları suyla başa çıkabilir. Bu denizdeki hızlı akıntılar, yayılan bütün gazları sürüklüyor, lav selleri [..] dağın altına kadar kayıp gidiyordu.
Gözlerimin önünde yıkılmış, çökmüş, yerle bir olmuş bir kent uzanıyordu. Damları çökmüş, tapınakları devrilmiş, kemerleri dağılmış, sütunları yerde yatan bu kentte hâlâ Toskana mimarisinin değişmez oranları hissediliyordu. Biraz ötede dev bir su kemerinin kalıntıları, şurada, bir Panteon'un dalgalanan biçimleriyle bir akropolün belirtisiz yükseltisi, burada bir zamanlar ticaret gemilerinin sığındığı eski limanlardan kalan rıhtım kalıntıları, daha da ötede yıkılmış duvarların uzun çizgileri, ıssız, geniş caddeler.. Kaptan Nemo sular altında kalmış bütün bir Pompei'yi gözlerimin önüne sermişti! Neredeydim? Neredeydim ben? Ne olursa olsun bunu öğrenmek, konuşmak, başımı hapseden bakır küreden kurtulmak istiyordum.
Kaptan Nemo yanıma geldi ve bir hareketiyle beni durdurdu.
Sonra yerden kalkerli bir taş parçası alarak siyah bazalttan bir kayaya doğru ilerledi ve tek bir sözcük yazdı: ATLANTİS.

Rosenberg'in sözü

ALFRED ROSENBERG
20. Yüzyılın Mitosu, s. 24 [1930]

Yerbilimciler, Kuzey Amerika ile Avrupa arasında bir kıtaya ait kütlelerin var olduğunu gösteriyorlar; bunların kalıntılarını Grönland ile İzlanda arasında hâlâ görebiliyoruz. Gene yerbilimciler bize, Kuzey'deki en uzak noktanın (Novaya Zemlya) öte yanında bulunan adaların şimdikinden yüz metre daha yüksek gelgitlerin izlerini ortaya koyduklarını belirtiyorlar. Bunlar, Kuzey Kutbu'nun büyük bir olasılıkla yer değiştirdiğini ve bir zamanlar kuzey kutup bölgesinde çok daha ılıman bir iklimin hüküm sürdüğünü gösteriyor. Bu, eski Atlantis efsanesini yeni bir bakış açısıyla

görmemizi sağlıyor. Okyanus, dev buzdağlarını itip uzaklaştırıyor; oysa bir zamanlar sulardan gelişmiş bir kıta yükseliyordu: Bu kıtada yaratıcı bir ırk, güçlü ve sınırları geniş bir alana yayılan bir uygarlık oluşturmuş ve oğullarını denizciler ve savaşçılar olarak dünyaya göndermişti. Gerçi Atlantis varsayımını artık savunmak olanaksız, ama tarihöncesinde kuzeyli bir uygarlık merkezinin var olduğunu kabul etmek gerekiyor.

Ys'in gizi

GEORGES-GUSTAVE TOUDOUZE
Ys'in Küçük Kralı, 3. Bölüm [1914]

"Ha, evet!" diyerek araya girdi *Corentine*'in küçük kaptanı bilgiç bir edayla, "bir zamanlar Ys şehrinin olduğu noktalarda [..], biliyorum. Sık sık görmüşümdür" [...]
Jobic, sözlerini tamamlamaya fırsat bulamadı; öylesine basit sözlerinin, dinleyenler üzerinde yarattığı etkiye şaştı kaldı. Mornant ile Jérôme Trottier, ayağa fırladılar [...]
"Sen biliyorsun.. Gördün mü?" diye kekeledi Mornant [...] Jobic, çok doğal bir şeymiş gibi, tam bir şaşkınlık ifadesiyle baktı onlara.
"Biliyorum, elbette" [...] "Buralarda herkes bilir: Yılar önce deniz, Ys adlı bir şehrin sakinlerini cezalandırmak için şehri yutmuş. Bir Breton şarkısı vardır, çevirirsem daha iyi anlarsınız: *Duydun mu, duydun mu / Ne demiş papaz / Ys kralı Gradlon'a..."*
"İşe bak! Bambaşka bir şeyden söz ediyorsun sanmıştım [...] Sen şarkıdan, burada herkesin bildiği şarkıdan başka bir şey bilmiyorsun... Başka bir şey bilmiyor musun?"
"Bilirim, efendim, şarkıdan başka şey de bilirim. Şarkı köylülere göredir, yaramaz ihtiyar tüccarlara göredir! Oysa ben şehri bilirim. Evet, efendim, su altındaki evleri bilirim."
Mornant öne çıktı, ellerini çocuğun omzuna koydu ve sakin olmaya çalışan bir ses tonuyla yavaş yavaş şöyle dedi: "Beni iyi dinle, Jobic. Senden istediğim şey çok önemli ve vereceğin karşılık, hayal edemeyeceğin kadar değerli olabilir. Buraya gelmemin tek amacı, Ys şehrini aramak; onun varlığına kesin ve sarsılmaz bir şekilde inanıyorum [...]
Bu şehrin kalıntılarının buralarda, burada ya da şurada, koyun sularının altında olduğuna inanıyorum ve bu kalıntıları haftalarca, aylarca arayacağım [...]
O yüzden, sözlerini iyi tart [...]
Öyleyse, şehri tanıdığını kesin olarak söyleyebiliyor musun?"
Aynı şekilde, çok ciddi olan Jobic de, elini yemin edercesine uzatarak ayağa kalktı; gözlerini muhatabının gözlerine dikerek, konuştu: "Ys şehrini biliyorum."
"Okulda söz ettikleri için mi, sohbet toplantılarında duyduğun için mi biliyorsun? Tarih olarak mı, efsane olarak mı?"
"Gördüğüm için biliyorum."
"Resmini ya da tasvirini mi gördün?"
"Denizde gördüm, suyun altında."
"Sürekli söz edildiğini duyduğun için gördüğün vehmine mi kapıldın?"
"Yirmi kez kendi gözlerimle gördüm [...] Oradan gelen ve ağlarımızın dipten taşıdığı kesme taş parçalarına dokundum. Amcam, dipteki duvarlara takılmalarını istemiyorsak, kirtilleri nerelere daldırmamamız gerektiğini göstermek için beni oraya götürdü. Ve bana anlattı: Bir zamanlar, ama çok uzun zaman önce..."

Jacques Feyder'in Pierre Benoit'nın romanından uyarladığı *Atlantis* (1921) filminin afişleri

"Evet, İS 5. yüzyılda."
"Olabilir! Kısacası, Fransa henüz Fransa değilken [...] Amcam anlattı: Douarnenez Koyu yokmuş, Chèvre Burnu ile Raz Burnu arasında, bir barajın üzerinde görkemli bir şehir varmış. Ys adlı bu şehri yaşlı, çok bilge bir kral yönetiyormuş. Gradlon adlı bu kralın, Ahès adında çok kötü bir kızı varmış..."
"Bretonca adı Ahès; Fransızcası Dahut" diyerek araya girdi Trottier.
"Hayır demiyorum" diyerek istifini bozmadan sözlerini sürdürdü Jobic. "Ve Gradlon'un uyuduğu bir akşam, Ahès bir saray balosunda bir baletle tanışmış. Balet, kıza denizi tutan baraj kapaklarının altın anahtarını babasından çalmasını ve kapakları açmasını telkin etmiş. O balet, şeytanmış. Ahès anahtarı çalmış, kapıyı açmış ve Ys şehri Okyanus sularının altında kalmış. Dostu Aziz Gwenole uyandırınca, Gradlon ata binmiş, kızını da yanında götürüyormuş. Ama deniz, yükselen suların hızıyla ardından gelmiş ve bir ses bağırmış: 'Atın sırtında taşıdığın şeytanı fırlat at!' Ahès düşmüş, dalgalar onu yutmuş ve deniz Riz sahilinde durmuş, bu

Évariste-Vital Luminais, *Kral Gradlon'un Kaçışı*, yklş. 1884, Quimper, Güzel Sanatlar Müzesi

arada Gradlon Landevennec'e ulaşmış ve Douarnenez Koyu oluşmuş. İşte böyle."
Jérôme Trottier ellerini ovuşturdu: "Bir deprem olgusunu halk ne güzel uyarlamış. Öyle bir deprem ki, Ys'i birkaç dakikada yok etmiş, ada halkıyla birlikte suyun yüz metre altına gömmüş; jeolojik bir alçalmayla, bu olağanüstü koyu oluşturmuş."

Denizdeki Şehir

EDGAR ALLAN POE
Denizdeki Şehir [1845]

Bak! Ölüm kendine taht kurmuş
tuhaf bir şehirde, yalnız uzanan,
en derininde karanlık Batı'nın:
İyiyle kötünün, en kötüyle en iyinin
ebedi uykuya daldığı yerde.
Orada tapınak, saray ve kuleler
(zamanın aşındırdığı, titremeyen
kuleler!),
bizim olan hiçbir şeyi andırmaz.
Etrafta, esintilerin unuttuğu
hüzünlü sular uzanır
boynu bükük, altında göğün.

Kutsal semadan gün ışığı inmez
uzun gecesine o şehrin;
ama denizden gelen kızıllık
kuleleri sarar sessizce,
ışıtır dorukları uzak ve özgür,
kubbeleri, külahları, kral odalarını,
tapınakları, Babil'i andıran
duvarları;
çoktan unutulmuş loş çardaklarını
yontma sarmaşık ve taştan çiçeklerin;
birçok olağanüstü tapınağı,
çelenkli frizleri
menekşe ve asmayı iç içe ören.

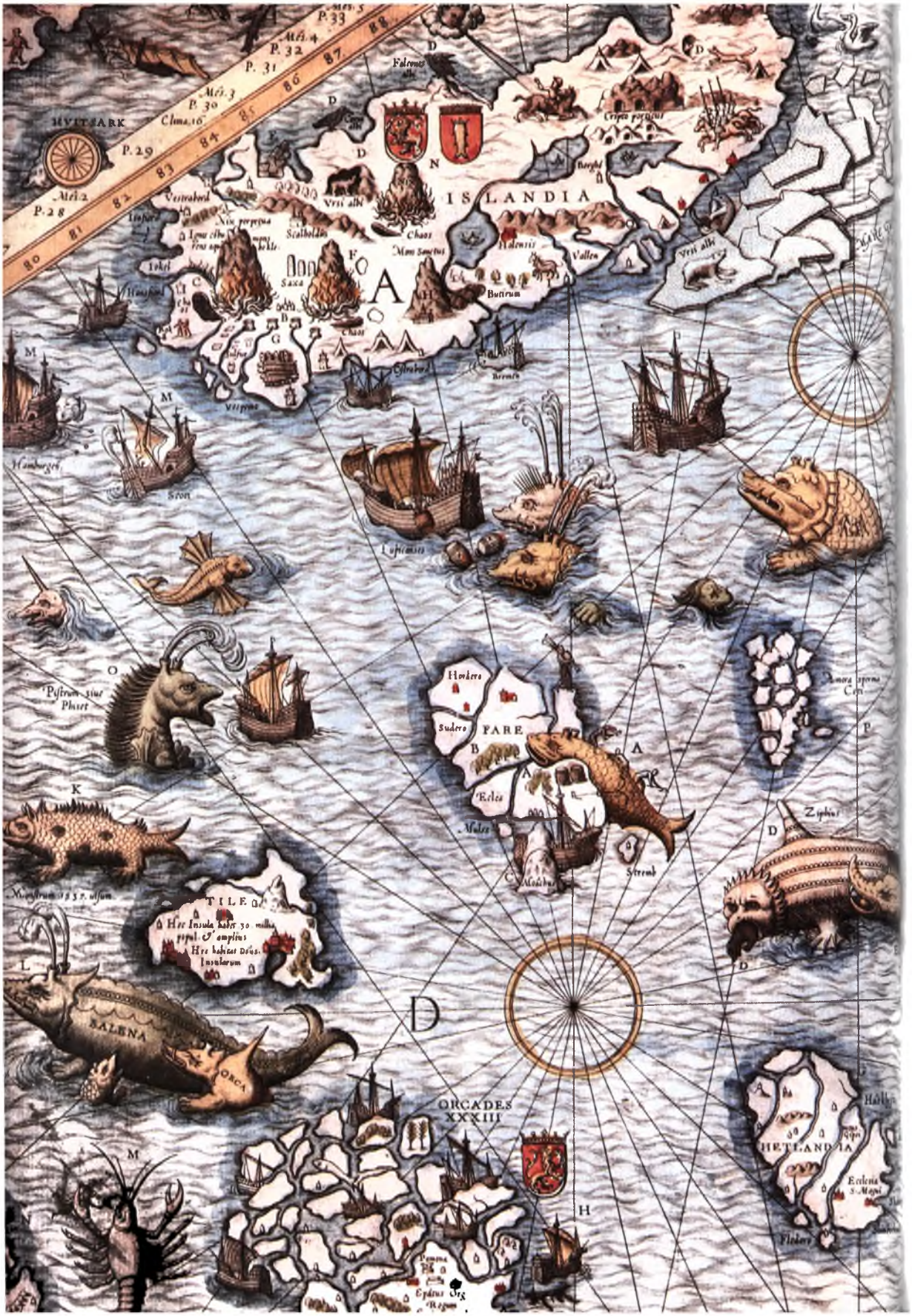
Hüzünlü sular uzanır
boynu bükük, altında göğün.

Öyle karışmış ki kule ve gölgeler
orada,
her şey asılı gibi havada,
bir yandan şehirdeki mağrur bir
kuleden
dev ölüm bakar aşağı.

Açık tapınak ve aralık mezarlar
ışıklı dalgalarla dolar;
ama ne oradaki zenginlikler
–her putun elmas gözünde yatan–,
ne şen takılarıyla ölüler,
kendine çeker yatağından suları.
Yazık! Dalgacık yok ki, dalgalansın
o camdan sahra boyunca.
Kabartılar yok ki, rüzgârlar olabilir
desin
uzakta daha mutlu bir denizin
üstünde.

Yükselmeler yok ki, rüzgârlar
olduğunu imlesin
daha güzel, daha sakin denizlerde.

Ama bak, bir kıpırtı var havada!
Dalga... Bir hareket var orada!
Sanki bir yana atmış kuleler,
ağır ağır gömülürken, tekdüze gelgiti;
dorukları, güçsüz, bir boşluk bırakmış
saydam semanın içinde.
Şimdi daha kızıl dalgalar;
saatlerin soluması, bitkin ve mecalsiz.
Ve şehir, dünyanın iniltileri geride
kalıp,
çökünce dibe, en dibe,
Cehennem bin tahtından kalkıp,
önünde eğilecek saygıyla.

HVITSARK
Clima. 16
P. 29
P. 28
P. 30
P. 31
P. 32
P. 33
80
81
82
83
84
85
86
87
88
ISLANDIA
Falcones alb.
Vrsi albi
Chaos
Mons Sanctus
Vallen
Buttrum
Sasa
Scalholdis
Nix perpetua
Ignes cibo
Tokel
Hamburgers
Scots
Lusitanus
Bremer
Ostrabred
Vlisinger
Pistrum sive Phaser
Hondero
Sudero
FARE
Eccles
Moles
Sterrok
Zephirus
TILE
Hec Insula habet 30 milia
Hec habitat Deus
Insularum
BALENA
ORCA
ORCADES
XXXIII
HETLANDIA
Ecclesia S. Magni
Flotters
Hamburg 1535. ulsom

7

ULTIMA THULE VE HYPERBOREA

Thule, ayrıntı: Olaus Magnus, *Deniz Haritası*, 1539

THULE Thule'nin adı, ilk kez Yunan kâşifi Pytheas'ın gezi notlarında geçer. Pytheas, Thule'den, Kuzey Atlas Okyanusu'nda bulunan, güneşin hiç batmadığı bir ateş ve buz beldesi olarak söz eder. Thule'den şu yazarlar da bahsetmişlerdir: Eratosthenes, Dionysios Periegetes, Strabon, Pomponius Mela, Yaşlı Plinius, Vergilius (ki *Georgicalar* I, 30'da, onun bilinen dünyanın sınırları ötesindeki en uzak belde olduğunu söyler) ve *Thule'nin Ötesinde İnanılmaz Harikalar* (İS 2. yüzyıl) adlı romansında Antonios Diogenes. Martianus Capella'nın yeniden gündeme getirdiği mit, bütün Ortaçağ boyunca, Boethius ve Bede'den Petrarca'ya, varlığını sürdürür. Bu, artık Thule'yi aramasalar da, onu şiirsel mit olarak kullanan modernlere dek böyle sürüp gider. Thule, değişik vesilelerle değişik yerlerle özdeşleştirilmiştir: İzlanda, Shetland Adaları, Faroe Adaları ya da Saaremaa Adası. Ama önemli olan, bu belirsiz coğrafi bilgilerden *Ultima* Thule mitinin doğmuş olmasıdır.

Olaus Magnus'un *Deniz Haritası* (1539) gibi bir belgede, Tile şeklinde adlandırılan bu adanın en ünlü tasvirini buluruz.

Ama 14. yüzyılın daha önceki denizcileri, sözgelimi Nicolò ve Antonio Zen kardeşler, kuzeyin en uzak bölgelerindeki adalardan söz ediyor, Frisland ve Estland gibi adalara çıktıklarını belirtiyorlardı. İki kardeşin sonraki kuşaklardan akrabası Nicola Zen, 1558'de *Frisland, Eslanda, Engroveland, Estotiland ve Icaria Adalarının Zen Kardeşler Tarafından Keşfi* adlı bir kitap yayımlamıştı. Mercator'un haritalarında da, Frislant ve Drogeo adalarının gösterildiğini görürüz. 1570'te Ortelius, *Theatrum Orbis Terrarum* ("Dünya Tiyatrosu") adını verdiği haritasının "Kuzey Bölgelerinin Betimlemesi" bölümünde Frislant, Drogeo, Icaria ve Estotilant adalarını kaydediyor-

Norman gemileri: *Kraliçe Mathilde Duvar Halısı*, 1027-1087, Bayeux, Duvar Halısı Müzesi

du. İngiliz sarayında sözü geçen İngiliz bilgini ve okültisti John Dee, Nicolò Zen'in kitabından etkilenmiş, Pasifik'in kuzeyinde bir geçit bulmayı düşünmüş ve Martin Frobisher'i gerekli keşifleri yapmakla görevlendirmişti.

HİPERBORLULAR Thule miti, daha sonra Hiperborlular mitiyle birleşmiştir. Hiperborlular, yani "Boreas'ın ötesinde yaşayanlar" (Boreas, kuzey rüzgârının kişileştirilmiş halidir), Antikçağlılarca Yunanistan'ın kuzeyinde, çok uzak bir beldede yaşayan bir halk olarak görülmüştü. Bu bölge, yılın altı ayı parıldayan bir güneşin aydınlattığı kusursuz bir ülkeydi.

Diodorus Siculus'un tanıklığına göre, Miletoslu Hekataios (İÖ 6. yüzyıl), Hiperborluları en kuzeye yerleştiriyordu: (Bilinen toprakları bir halka gibi çevreleyen) Okyanus ile Riphaeus Dağları arasına. (Efsanevi Riphaeus dağ silsilesinin yeri belli olmayıp, kimi zaman kuzeyin en uzak noktasında, kimi zaman Tuna'nın ağzında gösterilir.)

Abderalı Hekataios (İÖ 4.-2. yüzyıl), günümüze yalnızca bazı fragmanları ulaşan *Hiperborlular Üzerine*'de, Hiperborluları Okyanus'un bir adasına yerleştiriyordu; yüzölçümü açısından

Sicilya'dan küçük olmayan bu adadan, Ay'ı yakından görmek mümkündü.

Hesiodos, Hiperborluları "Heridanos'taki yüksek çağlayanların yakınları"na yerleştiriyordu. Heridanos, Po ırmağı olduğu için, onun kıyısındaki Hiperborlular çok kuzeyde yaşıyor olamazlardı, ama Hesiodos'un en uzak kuzey hakkındaki bakış açısı oldukça dar ya da Po hakkındaki görüşü aşırı masalsıydı. Öte yandan, Yunan dünyasında bu ırmağın coğrafi yeri tartışılıyordu ve bazı kaynaklara göre, Heridanos Kuzey Okyanusu'na dökülüyordu. Pindar, Hiperborluları Istros (yani, Tuna) nehrinin "gölgeli pınarlar"mın olduğu bölgeye yerleştiriyordu. Aiskhylos da, *Zincirlerinden Kurtarılan Prometheus*'un bir yerinde, Istros'un kaynağının Hiperborlular ülkesinde ve Riphaeus Dağları'nda bulunduğunu belirtir. Sigeionlu Damastes'e göre, Riphaeus Dağları, altına gözcülük eden grifonların kuzeyinde bulunuyordu.

Herodotos, Prokonnesoslu Aristeas'ın günümüze ulaşmamış olan bir şiirini özetler: Şiirde şair, Apollon'un esiniyle, uzak bölgelere, İssodenes ülkesine yaptığı bir yolculuktan söz etmektedir. İssodenes ülkesinin ötesinde, tekgözlü Arimasplar, altına gözcülük eden grifonlar ve son olarak, hep bahar ikliminin hüküm sürdüğü ve havada tüylerin uçuştuğu bir toprakta yaşayan Hiperborlular olsa gerekti.

Genel olarak, Antikçağ anlatılarında, Hiperborea nerede olursa olsun, seçkin bir ırkın ana yurdu olarak gösterilmiyordu; ama dillerin kökeni üzerine milliyetçi varsayımların geliştirilmesi sürecinde, burası giderek hem dilin hem ilk ırkın vatanı olarak görülmeye başladı. Rowland Jones, *Gomer Toplulukları*'nda (1771) ilk dilin Keltçe olduğunu savunup ekliyordu: "İngilizce dışında hiçbir dil, evrensel ilk dile böylesine yakın değildir [...] Lehçeler ve Kelt bilgisi, Trismegistus, Hermes, Mercurius ya da Gomer topluluklarından gelir." Bailly, İskitlerin en eski uluslardan biri olduğunu ve Çinlilerin de onların soyundan geldiğini söylemiş, ama eklemişti: Atlantisliler de onların soyundan geliyordu. Kısacası, uygarlığın beşiği Kuzey olup, ana ırklar oradan Güneye doğru yayılmış (ve bazılarına göre, bu süreç içinde yozlaşmış) olsa gerekti. Ari ırkın –bozulmadan kalan tek ırkın–, Hiberbor kökenli olduğu inancı buradan kaynaklanır.

Thomas Ender, *Buz*, 19. yüzyıl, Bremen, Kunsthalle

Sonraki sayfalar: Abraham Ortelius, *İzlanda Haritası*, 16. yüzyıl.

Kutup miti çok farklı şekillerde yorumlanmıştır: Bazılarına göre, uygarlığa uygun ortamı oluşturan etken, tam da kuzey ülkelerinin soğuğuydu; buna karşılık Akdeniz ve Afrika'nın sıcağı, daha aşağı ırklar üretmişti. Bazılarına göre, kuzey uygarlığı, ancak Asya'nın daha ılıman topraklarına doğru inmek suretiyle tam olarak gelişmişti. Gene bazılarına göre, tarihöncesi dönemlerde tam da kutup bölgelerinde son derece ılıman iklimler hâkim olmuştu. Örneğin, William F. Warren –üstelik, Boston Üniversitesi'nin başkanlığını da yapmış bir kişi olarak–, *Bulunan Cennet*'te (1885) insanlığın doğduğu ve yeryüzü cennetinin bulunduğu yerin Kuzey Kutbu olduğunu savunmuştur. Warren, katı bir Darwinizm karşıtı olarak, aşağı varlıklardan bildiğimiz haliyle insana doğru bir evrim olmadığını belirtmiştir, çünkü Kutupta ilk oturanlar çok güzel ve uzun ömürlüydüler, ancak tufandan ve bir buzul çağının gelişinden sonra, Asya'ya göç etmiş, orada çağımı-

zın aşağı varlıklarına dönüşmüşlerdi. Kutup bölgeleri tarihöncesinde güneşli ve ılıman yerlerdi ve türün gerilemesi, Orta Asya steplerinin soğuğunda meydana gelmişti.

Ilıman bir Kutup tezini savunmak için, iklim değişimlerinin dünya eksenindeki hassas bir yer değiştirmeden kaynaklandığını kabul etmek gerekiyordu (her tür okültist ve "kutup tezi yanlısı"nın bugüne dek kabul ettiği gibi). Bu tez, az çok bilimsel o kadar çok yapıt, tartışma ve serimlemenin ortaya çıkmasına yol açtı ki, hepsini burada özetleyebilmemiz imkânsız, çünkü efsanevi beldeler tarihinde bizi yalnızca insanların bu ülkeleri nasıl düşündükleri ilgilendiriyor, o yüzden son derece ılıman Kutupları onların arasında saymak bizim için yeterli.[1]

Şu var ki, az da olsa bilimsel ciddilikten nasibini almış olan Warren, dünya ekseninin yer değiştirmesi tezini tabul etmemişti ve şöyle bir varsayım ortaya koyuyordu: Kutupluların ilk kuşak soyları Asya'ya ulaşınca, gökkubbeyi farklı bir açıdan görmüşler ve yozlaşmış sonraki kuşaklara has cahillikle, gökten batıl astronomi inançları çıkarmışlardı. Her durumda burada, "kutuplular"ın üstün, Asyalılar ile Akdenizlilerin ise aşağı oluşları gibi bir kavrayışın zemini hazırlanmış oluyor. Bu, daha sonra Ari ırk mitini besleyecektir.

İlk Ari ırktan olanların ana yurtlarını belirleme de, sonsuz varsayımlar üretmiştir. Karl Penka (1883), onları Kuzey Almanya ve İskandinavya'nın ilk halkı olarak gösteriyordu; Otto Schrade (1883), onları Ukrayna kökenli yapıyordu. Başlangıçta, Kutsal Kitap geleneğine karşı insanoğlunun ataları için farklı bir kıta düşünenler, Voltaire, Kant ve Herder dahil olmak üzere, 18. yüzyılın aydınlanmacıları oldu. O dönemde Hindistan düşünülüyordu, ama bariz olarak Alman romantikleri, Caesar'ın yenmeyi başaramadığı Töton kabilelerine uzanan bir halkı (Roma-barbar uygarlığının ve Ortaçağ katedrallerindeki büyük Gotik serpilmenin kökenini oluşturan bir halkı) düşünme eğilimi gösteriyorlardı. Geriye bir tek Hindistan uygarlığını, Kuzey halklarının uygarlığına bağlamak kalıyordu ve bunu, insanlığın ana dili olarak Sanskritçe üzerine araştırmalarıyla dilbilimciler gerçekleştirdiler.[2]

Ari ırk miti buradan doğmuştur (onu teşvik eden birçok

1. *Bütün "kutup" tezlerinin belgelere dayalı bir sunumu için bkz. Godwin (1996).*

2. *Bkz. Eco (1993).*

ISLANDIA.
BLOE.
Glama.
VESTFIORDVNG
Bald Iokul
Sneuels Iokul
Occidens.
Meridies.
Scala miliarium Islandicorum.

Septentrio.
Grims ey.
Rauda gnupur
Lundey.
Flatey.
Skialfandis fiord
Husevig
Bardur dalur
Grenefiel
Mula.
Mokrafell
Sand Iokul.
Arnafelds Iokul.
Fodinæ sulphureæ grauissimæ
NORDLEN DINGAFIOR DVNG.
AVSTLENDIN GAFIORDVNG
SVNDLEN DINGAFIOR DVNG.
Hekla perpetuas damnatas grib. et miseb. horrendo hiatu lapides euomit
Medaltafell
Oriens
ILLVSTRISS. AC POTENTISS. REGI FREDERICO II DANIAE, NORVEGIAE, SLAVORVM, GOTHORVMQVE REGI, ETC. PRINCIPI SVO CLEMENTISSIMO, ANDREAS VELLEIVS DESCRIBEB. ET DEDICABAT.

araştırmacı, araştırmalarının doğuracağı sonuçların bilincinde olmasa da).[3] Bu miti derinden etkileyen, okültist gelenek olmuştur. Daha önce Atlantis'ten söz ederken adını andığımız Madam Blavatski, *Gizli Öğreti*'de (1888) kusursuz bir ırkın Himalayalar'ın kuzeyinden göç ettiği tezini savunmuştu. Ne var ki, tufandan sonra bu ırk Mısır'a kadar göç etmiş olsa gerekti; bu da, bazılarına, Blavatski'nin tezinin en azından kasıtlı olarak ırkçı olmadığını savunma imkânı vermektedir. Blavatski, düşsel bir insanlık tarihi betimliyor; bu tarihte Hiperborea, bugünkü Grönland'dan Kamçatka'ya kadar uzanan bir kutup kıtası gibi sunuluyordu. Üstelik burası, insanlığın ikinci ırkının, korkunç yüz hatları olan dev erdişilerin yurduydu.

Friedrich Nietzsche (1888), *Deccal*'de "Hiperborlularız biz" der ve bunu, Hıristiyanlığın yozluğuna karşı eski kuzeyli erdemlerin yüceltilmesinin vesilesi kılar.

Joscelyn Godwin'in *Arktos*'unda (1996) karşılaştığımız harita, Hiperborlular toprağının zamanla ne çok yerde konumlandırıldığını bize açıkça gösterir. Bütün bu kuramlarda bir doğruluk payı olsaydı bile, konumların yalnızca biri doğru olacaktı: Demek ki, yaklaşık on beş efsane ile karşı karşıyayız. Hiperborlular da, Kutsal Kâse gibi, çağlar boyunca yılanbalığı gibi bir yerden ötekine hareket etmişlerdir.

Ari ırkın Hiperbor kökeni üzerinde 19. yüzyılda Fabre d'Olivet (1822) gibi birçok okültist yazar durmuş, ama mit bariz olarak Pan Germenizm ve Nazizm ile birlikte güçlenmiştir.

KUTUP MİTİ VE NAZİZM Hitler'in iktidara gelmesinden önce, Nazi çevrelerinde okült bilimlere vâkıf topluluklar dolaşıyordu. Hangi Nazi yetkililerinin, gerçekten çeşitli okültist tarikatların üyesi olduğu; Hitler'in gerçekten ne ölçüde bu kültür iklimine bağlı olduğu hâlâ tartışma konusudur.[4] Ama her durumda kuşku yok ki, 1912'de "aryosofi"yi, başka bir deyişle Ari ırkın üstünlüğü felsefesini savunan bir Germen Tarikatı (*Germanenorden*) belirir. 1918'de Baron von Sebottendorff bu tarikatın bir şubesini, Thule Derneği'ni (*Thule Gesellschaft*) kurar. Bu, güçlü ırkçı yanları olan gizli bir dernektir. Svastika, Thule Derneği bağlamında ortaya çıkar.

3. *"Ariler" terimini 1819'da Schlegel oluşturmuştur. Her durumda, Ari ırk miti konusunda Olender'in (1989) olağanüstü yapıtına bakınız.*

4. *Sözgelimi, bkz. Galli'nin (1989) ve Goodrick-Clarke'ın (1985) araştırmaları.*

Ari ırkın kökeni üzerine çeşitli varsayımların haritası: Joscelyn Godwin, *Arktos*, 1996

1907'de Jörg Lanz adlı biri, bir Yeni Tapınak Tarikatı kurmuştu. Bu tarikatın Himmler'e, bütün Ari ırkın üstünlüğü ilkeleri ile birlikte, SS teşkilatını esinlediği anlaşılıyor. Lanz, aşağı ırkların iğdiş edilmesini, kısırlaştırılmasını, Madagaskar'a sürgün edilmesini ve Tanrı'ya kurban olarak yakılmasını önermişti. Bunların hepsi, belli değişikliklerle daha sonra Nazi yanlısı ırkçılar tarafından uygulanacak olan ilkelerdi.

Himmler, 1935'te, Germen ırkının antropolojik ve kültürel tarihi ile ilgili araştırmaları yürütecek kurum olarak Atalar Mirasını Araştırma ve Öğretme Derneği'ni (*Ahnenerbe Forschungs und Lehrgemeinschaft*) kuracaktır. Kurumun amacı, kadim Alman halkla-

rının büyüklüğünü, üstün Nazi ırkının kökenini yeniden keşfetmekti. Otto Rahn'ın (Rahn'dan Kutsal Kâse bölümünde yeniden söz edeceğiz) hayallerinden etkilenen bu kurumun, kutsal emaneti bulmakla ilgilendiği söylenir. Elbette, onlar Kutsal Kâse'yi bir Hıristiyan simgesi olarak değil, kuzey paganizminin gerçek mirasçılarının güç kaynağı olarak düşünüyorlardı. Himmler'in, Guido von List düşüncesinin izinden giden (List, Nazizmin gelişinden önce ölmüştü, ama geride görüşlerine bağlı pek çok öğrenci bırakmıştı), dolayısıyla kuzeyin eski runik imlerine özel bir önem veren aryosofi akımından da güçlü şekilde etkilendiği anlaşılıyor. Runik imler, eski Germen halklarına ait bir yazı sistemi gibi değil, büyülü simgeler gibi görülüyordu: Bunlar aracılığıyla okült güçler elde edilebiliyor, kehanetlerde bulunulup büyü yapılabiliyor, muska hazırlanabiliyor, bütün evreni kaplayan ince bir enerjinin dolaşımına imkân sağlanabiliyordu; dolayısıyla bu imler, olayların akışını belirlemeye yarıyordu. Nazi svastikasınm, runik harflerden esinlendiğini de unutmayalım.

Roma'daki SS komutanı General Wolff, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra henüz hayattayken verdiği bir televizyon söyleşisinde anlatıyordu: Hitler, Almanya'da alıkonulmak üzere XII. Pius'u kaçırmasını emrettiğinde, ondan Vatikan Kütüphanesi'nde bulunan ve belli ki kendisi [Hitler] için ezoterik değeri olan bazı runik imlere el koymasını istemişti. Wolff, kaçırma eylemini çeşitli mazeretlerle –öncelikle ünlü runik imlerin nerede olduğunu saptama güçlüğünden de ötürü– ertelediğini belirtir. Wolff doğruyu söylemiş olsa da olmasa da (şu var ki, papayı kaçırma projesi belgelerle kanıtlanmıştır), her durumda şunların hepsi Nazi ortamında dolaşımda olan öğelerdi: Okültizm, Pan Germenizm, Yahudi kökenli olarak bilinen modern bilime karşı isyan, gerçekten ve yalnız-

Thule Gesellschaft'ın arması, 1919

ARİ IRK İDEALİ

GERÇEK

Gerade du!, Ari ırk ideali: *Signal* dergisi

Adolf Hitler'in portresi, 1923

Arno Breker, *Savaşa Hazır*, 20. yüzyıl.

Joseph Goebbels, bir miting sırasında

Josef Thorak, *Yoldaşlar*, Ari güzellik ideali

Heinrich Himmler'in portresi

ca Germen bir bilime yönelik hummalı arayış.

Nazizm olayları üzerinde güçlü bir iz bırakan diğer kuramcı, *20. Yüzyılın Miti* (1930) adlı kitabıyla Alfred Rosenberg olmuştur. Kitap, Almanya'da Hitler'in *Kavgam*'ından sonra en büyük başarıyı yakalamış, bir milyondan fazla satmıştır. Burada da, kuzey ırkı mitine ve doğal olarak Ultima Thule olarak Atlantis'e göndermeler buluyoruz.[5]

Son olarak, Julius Evola'nın Hiperborea Uygarlığı üzerine metinlerini (1934 ve 1937) gözden geçirmek gerekir.

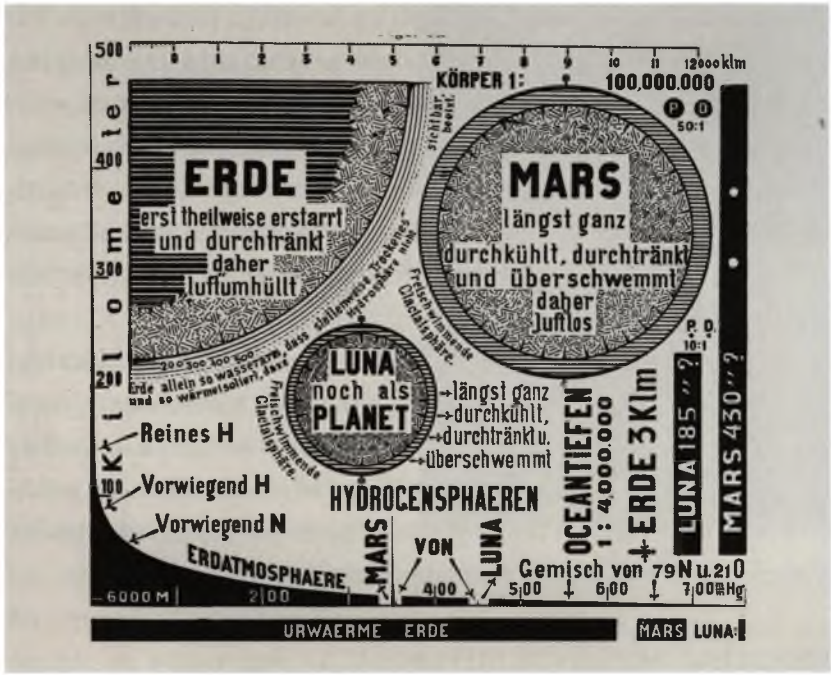
EBEDİ BUZ KURAMI Ama Hiberborea mitinin ötesinde, daha çılgın jeo-astronomiler söz konusu olmuş ve göründüğü kadarıyla bunlar, çok ciddi düşünce ve kararların (söz konusu düşünce ve kararlar, hiç takdire şayan olmasalar da) esin kaynağını oluşturmuştur. 1925'ten itibaren, Nazi ortamlarında Avusturyalı sözde bir bilim adamı olan Hans Hörbiger'in kuramı tanıtılıyordu: *Welteislehre* (Evrensel Buz Öğretisi) sözünün kısaltması WEL adıyla bilinen bu kuram, Philipp Fauth'un *Buz Kozmogonisi* sayesinde tanınmış; *Buz Kozmogonisi*'nin büyük bölümü gene bizzat Hörbiger tarafından yazılmıştı. Kuram, Rosenberg ve Himmler gibi kişilerin takdirini kazanmıştı. Ama Hitler'in iktidara gelmesiyle, Hörbiger'i bazı bilimsel ortamlar da –sözgelimi, Röntgen ile birlikte X ışınlarını bulmuş olan Lenard gibi araştırmacılar da– ciddiye almaya başladı.

Hörbiger'e göre, evren buz ile ateş arasında ebedi bir savaşın sürdüğü sahneydi: Bu savaş, evrime değil, döngüler ya da dönemlerin birbirini izlemesine yol açar. Bir zamanlar çok sıcak, güneşten milyonlarca kez daha büyük, dev bir gökcismi vardı; bu gökcismi, devasa bir evrensel buz yığınıyla çarpışmıştı. Buz kütlesi bu akkor cisme nüfuz etmiş ve onun içinde milyonlarca yıl buhar olarak iş gördükten sonra, her şeyin patlamasına yol açmıştı. Değişik parçalar, gerek buzlaşmış uzaya, gerek ara bir bölgeye fırlamış, orada güneş sistemini oluşturmuştu.

Ay, Mars, Jüpiter ve Satürn buzdandır, Samanyolu da bir buz halkasıdır. Geleneksel astronomi, Samanyolu'nda yıldızlar görür, ama bu, fotoğraf hilelerinden ibarettir. Güneş lekelerine, Jüpiter'den kopan buz blokları yol açmaktadır.

5. Rosenberg'in bir metni için bkz. Atlantis konulu 6. Bölümün metinler derlemesi.

Philipp Fauth,
Buz Kozmogonisi,
1913

Artık başlangıçtaki patlamanın gücü azalmaktadır ve gezegenlerin her biri, resmî bilimin hatalı olarak sandığı gibi, onu çeken daha büyük gezegenin çevresinde eliptik bir dönüşle değil, (algılanması olanaksız) sarmala yakın bir dönüşle döner. Yaşamakta olduğumuz döngünün sonunda Ay, Yer'e giderek daha çok yaklaşacak, yavaş yavaş okyanuslardaki suların kabarmasına, tropiklerin sular altında kalmasına neden olacak, yalnızca en yüksek dağlar su üstünde kalabilecek; kozmik ışınlar daha güçlü hale gelip genetik mutasyonları belirleyecekler. Son olarak, uydumuz patlayarak bir buz, su ve gaz halkasına dönüşecek ve sonunda yerkürenin üstüne düşecek. Mars'ın etkisine bağlı karmaşık olgular nedeniyle, yeryüzü de bir buz küresine dönüşecek ve sonunda güneş onu yeniden içine çekecek. Sonra, yeni bir patlama ve yeni bir başlangıç olacak; zaten geçmişte Yer bunu yaşamış ve öteki üç uyduyu kendine çekmişti.

Bariz olarak bu kozmogoni, mitlerden ve çok eski destanlardan yararlanan bir tür ebedi dönüşü varsayıyordu. Bir kez daha, günümüzdeki Nazi yanlılarının geleneksel bilgi dedikleri şey, liberal-Yahudi bilimine özgü yanlış bilginin karşısına koyuluyordu. Ayrıca,

buz kozmogonisi son derece kuzeyli ve Ari ırkçısı görünüyordu. Pauwels ile Berger (1960), Hitler'in, askeri birliklerinin, buz kesmiş Rus toprağında başlarının çaresine bakabileceklerine olan güvenini, evrenin buzul kökenine olan bu derin inancına atfediyorlar. Ama evrensel buzun nasıl tepki vereceğini kanıtlama gereksinmesinin, V1 –Nazi Almanya'sının savaşın kaderini kendi lehine döndürmek için kullanmayı düşündüğü füzelerin prototipi– üzerine denemeleri de geciktirdiğini öne sürüyorlar.

Sahte Elmar Brugg adıyla biri, 20. yüzyılın Kopernik'i olarak yücelttiği Hörbiger onuruna bir kitap (1938) yayımlamış; ebedi buz kuramının, Yer olayları ile kozmik güçleri birleştiren derin bağları açıkladığını savunmuştu. Keza Brugg kitabında, Hörbiger'e karşı demokratik-Yahudi biliminin sessizliğinin, vasatlara özgü tipik bir komplonun örneği olduğu sonucuna varıyordu.

BİR ÇELİŞKİ: AKDENİZ'DE HİPERBORLULAR Başlangıçta saf Ari ırkı kuramı, bariz olarak, Fransızlar ve İtalyanlar gibi Akdeniz halklarını, hatta İngilizleri içermiyordu. Ama yavaş yavaş çeşitli ırkçı spekülasyonlar, bütün Avrupa halklarının Ari ırktan olduğunu teslim etmek zorunda kaldılar. Faşist ırkçılığının ve dergisi *La Difesa della Razza*'nın (Irkı Savunma) acınası girişimlerine bakmak, bu konuyu açıklığa kavuşturacaktır. *La Difesa* dergisi, her ne pahasına olursa olsun "Hiperbor" modelini kısa boylu ve esmer Akdenizlilere de uygulamayı denemiş ve kartal burunlu Dante Alighieri'yi Ari ırka dahil etmek için, *kartal [burunlu] ırk* kuramını geliştirmişti. Bu adım atıldıktan sonra, geriye bir tek Ari ırktan olmayanların, özellikle Sami ırkından halkların ortadan kaldırılması kalıyordu: Bu, varılan nihai sonuç olacaktı.

Ülkelerin en Akdenizlisi Yunanistan'ın da Ari ırka ya da "kutup" ırkına dahil edilmesi söz konusu olacaktı. Yunanistan görmezlikten gelinemezdi, çünkü bütün Alman romantizmince uygarlığın beşiği olarak görülmüştü; hatta 20. yüzyılda, Heidegger gibi Nazi sempatizanı olduğundan kuşkulanılan (temkinli olmak için bu kadarıyla yetiniyoruz) bir filozof bile, yalnızca Alman ya da Yunan diliyle felsefe yapılabileceğini söyleyecektir.

Irkçı *La Difesa della Razza* (Irkı Savunma) dergisinin ilk sayısının kapağı, 5 Ağustos 1938

Böylece, Yunan uygarlığının Akdeniz'deki Hint-Avrupalı halkların istilası ile ortaya çıktığı ileri sürülerek, 20. yüzyılda Yunanistan'ın Ari ırka eklemlenmesi sağlanmıştır. Bu, ikna edici kanıtlar da içeren tartışmalı bir tez olmakla birlikte, biz burada onu ele almayacağız. "Kutup" modelinin son iki yüzyılda ne denli hâkim olduğunu, içi boş Yer bölümünde ele alacağımız başka "kutup" efsanelerinin esin kaynağını oluşturduğunu vurgulamakla yetineceğiz.

Thule

STRABON
[İS 64-19]
Coğrafya IV, 5

Çok uzak konumundan ötürü, adı anılan bütün ülkelerin en kuzeyde olanı olmasından ötürü, Thule'yle ilgili tarihsel bilgimiz daha da belirsizdir [...]
Thule halkı, darı ile, öteki bitkiler, meyveler ve köklerle beslenir; buğday ve balları olduğunda, bu insanlar içeceklerini onlardan elde ederler.

Herodotos ve Hiperborlular

HERODOTOS [İÖ 484-425]
Tarih IV, 13

Öbür yandan, Prokonnesos'ta doğan Kaystrobios oğlu Aristeas adında biri vardı, destan düzerdi. O da, Apollon'un öfkesinden kaçarken İssedonosların ülkesine yanaştığını ve İssedonosların ötesinde tek gözlü Arimaspes ırkının yaşadığını, bunların ötesinde de kutsal altına bekçilik eden Grifonların, daha uzakta, denize çıkan yerde Hiperbor uluslarının yaşadıklarını söyler. Bunların hepsi, diye ekler sözlerine, kendi sınırlarında bulunanlar, Hiperborlular dışında, birbirleriyle dalaşmak için bahane ararlardı. İlk başlayanlar Arimaspesler olup, İssedonosları yurtlarından atmışlardı: İssedonoslar da Skythleri yurtlarından atmışlardı. Notos Denizi kıyılarında oturan Kimmerler, Skythlerin saldırısı nedeniyle, ülkelerinden ayrılmışlardı.

Grifon, Apulia [Puglia] çömleğinden ayrıntı, İÖ 4.-3. yüzyıl, Berlin, Antikçağ Koleksiyonu, Berlin Devlet Müzeleri

DIODORUS SICULUS
[İÖ 1. yüzyıl]
Tarih Kütüphanesi II, 47

Asya'nın kuzeyde uzanan bölgelerini betimledikten sonra, Hiperborlular hakkında anlatılan hikâyeleri aktarmanın yerinde olacağı kanısındayız. Antik mitler üzerine yazanlardan Hekataios ile bazı başkaları, Kelt ülkesinin ötesindeki bölgelerde Sicilya'dan küçük olmayan bir adanın bulunduğunu söylüyorlar. Bu ada kuzeydeymiş ve orada, kuzey rüzgârı Boreas'ın ötesinde yaşadıkları için kendilerine Hiperborlular denen halk yaşıyormuş. Toprakları verimli bu adada her tür ürün yetişiyormuş ve yılda iki hasada elverecek kadar olağanüstü ılıman bir iklim hüküm sürüyormuş. Leto'nun burada doğduğu söyleniyor, o yüzden burada Apollon'a öteki tanrılardan daha fazla tapılıyormuş, o kadar ki ada halkı adeta onun rahipleri gibiymiş, çünkü her gün sürekli ezgilerle onu övgülere boğuyor, ona büyük bir saygı gösteriyorlarmış. Adada Apollon'a adanmış, etrafı çitle çevrili muhteşem bir kutsal alan ile küre şeklinde, birçok sununun adandığı büyük bir tapınak varmış. Ayrıca, orada bu tanrıya adanmış bir de şehir varmış ve halkının büyük bölümü kithara çalıyor; tapınakta kithara ile tanrıya ilahiler söylüyor ve onun eylemlerini yüceltiyorlarmış.
Hiperborluların kendi özel dilleri varmış ve Yunanlılarla, özellikle Atina ve Delos halkıyla yakın dostluk ilişkileri içindeymişler, çünkü en eski zamanlardan beri miras aldıkları bir gelenekmiş bu. Bazı Yunanlıların Hiperborluları ziyaret ettikleri ve orada üzerinde Yunan harfleriyle yazılmış yazıtlar bulunan olağanüstü sunular bıraktıkları da anlatılıyor. Aynı şekilde, Hiperborlu Abaris bir zamanlar Yunanistan'a gelerek, Deloslular ile aralarındaki dostça ilişkileri tazelemiş. Bu adadan bakıldığında, Ay'ın da, üzerinde yeryüzündekilere benzer çıkıntılarla, çok yakın ve çok net göründüğünü söylüyorlar. Apollon'un yıldızların dönüşlerinin tamamlandığı her on dokuz yılda bir adaya geldiği de söyleniyor; bu yüzden, Yunanlılar bu on dokuz yıllık döneme "Meton yılı" diyorlar. Tanrı belirdiğinde, bahar ekinoksundan Pleiades'in doğuşuna dek her zaman her gece kithara çalıp sürekli dans ediyor, bu yolla kendi başarılarından duyduğu gururu dile getiriyormuş. Şehrin hükümdarları ve çitle çevrili kutsal alanın gözeticileri, Boreas soyundan geldikleri için Boreadlar olarak adlandırılıyormuş ve görevleri babadan oğula geçiyormuş.

Hiperborlular

FRIEDRICH NIETZSCHE
Deccal [1888]

– Kendimizi aldatmayalım. Hiperborlularız biz, – pekâlâ biliriz ne denli kopuk yaşadığımızı. "Ne karadan ne de denizden bulabilirsin Hiperborlulara giden yolu": Bunu daha Pindaros bilip söylemişti bizim için. Kuzeyin ötesinde, buzun, ölümün ötesinde – bizim yaşamımız, bizim mutluluğumuz.. Mutluluğu keşfettik biz, yolu biliyoruz artık, binlerce yılın labirentinden çıkışı bulduk. Başka kim bulabilirdi ki bu çıkışı? – Modern insan mı? – "Ne ettiğimi bilmiyorum; ne ettiğini bilmeyen her şeyim ben" diye iç geçirir

Tahtta Oturan Odin, baskı, 19. yüzyıl

modern insan.. Bu modernlikti bizi hasta eden, – tembel barışlar, korkak tavizler, modern Evet ve Hayır'ın bütün erdemli kirliliğiydi. Her şeyi "kavradığından" dolayı her şeyi "bağışlayan" bu hoşgörü, bu manda yüreklilik, bizim için scirocco'dur [sıcak ve bunaltıcı güney yeli]. Çağdaş erdemler ile öteki güney yelleri arasında yaşamaktansa, buzlar içinde yaşamak yeğdir!... Yeterince yürekliydik, ne kendimizi ne başkalarını esirgedik: ama uzun süre, yürekliliğimizi nereye yönelteceğimizi bilemedik. Karamsarlaştık, durgunlaştık; bize yazgıcı dediler. Bizim yazgımız doluluktu, gerilimdi, güçlerin birikimiydi. Şimşeğe, eyleme açtık, zayıfların mutluluğundan, "boyun eğiş"ten uzaktık.. Göğümüzde sağanak vardı; doğa, bizim doğamız, bulutlanıyor, kararıyordu – çünkü hiç yolumuz yoktu. Mutluluğumuzun formülü: Bir Evet, bir Hayır, düz bir çizgi, bir hedef..

İyi nedir? – İnsanda güç duygusunu, güç istemini, gücün kendisini yükselten her şey.

Kötü nedir? – Zayıflıktan doğan her şey.

Mutluluk nedir? – Gücün büyüdüğü duygusu, – bir engelin aşıldığı duygusu.

Doygunluk değil, daha çok güç; genel olarak barış değil, savaş; erdem değil, yetenek (Rönesans tarzı erdem, virtù, moralinsiz erdem). Zayıflar, nasibi kıtlar yıkılıp gitmelidir: Bizim insan sevgimizin baş ilkesi. Ve onlara yıkılıp gitsinler diye de yardım edilmelidir.

Herhangi bir günahtan daha zararlı olan nedir? – Nasibi kıtlara, zayıflara duyulan acımadan doğan eylem – Hıristiyanlık.

[...]

Hristiyanlığı cicileyip bicileyip, allayıp pullamamalı: Hristiyanlık bu yüksek tip insana karşı ölümüne bir savaş vermiştir, bu tipin bütün temel içgüdülerini yasaklamış, bastırmış, bu içgüdülerden, kötüyü, kötünün ta kendisini imbiklemiş, süzüp çıkarmıştır, – üzerine suç atılan tipik insan olarak güçlü insan, "lanetli insan." Hıristiyanlık bütün zayıfların, düşkünlerin, nasibi kıtların yanını tutmuş, güçlü yaşamın ayakta duruş koşullarının çelişiğinden bir ideal çıkarmıştır; tinselliğin en üst değerlerinin günahkârlık, sapıklık, ayartılma olarak duyulmalarını öğreterek, tinsel bakımdan güçlü doğalıların bile akıllarını yozlaştırmıştır. En sefil örnek – Pascal'ın yozlaşması, aklının kalıtsal ilk günahça yozlaştırıldığına inanan Pascal'ın; oysa Hıristiyanlığından başka bir şey değildi aklını yozlaştıran! –

[...]

Kuzey Avrupa'nın güçlü ırklarının Hıristiyan Tanrı'yı kendilerinden itip uzaklaştırmamış olmaları, onların dinsel yetenekleri için pek de onurlandırıcı değil; beğenileri konusunda ise, bir şey söylemeyelim. Böylesine hastalıklı ve yaşlılıktan güçsüzleşmiş bir *décadence* yaratığının üstesinden gelebilmeleri gerekirdi. Ama onun üstesinden gelememiş olmaları yüzünden de, başlarına bela gelmiştir: Onun hastalığını, yaşlılığını, çelişikliğini bütün içgüdülerine sokmuşlardır.

ANTOINE FABRE D'OLIVET
İnsanın Toplumsal Durumu Üzerine. Ya da İnsan Soyunun Tarihi ile İlgili Felsefi Görüşler, Bölüm XVI [1822]

Yaşadığımız çağdan çok uzak bir çağa

gidiyorum ve uzun süren bir önyargının zayıflatmış olabileceği gözlerimi yumarak, yüzyılların karanlığı içinden, bir parçasını oluşturduğumuz Beyaz Irkın dünya sahnesinde belirdiği ânı saptamaya çalışıyorum. Daha sonra tarihini belirlemeye çalışacağım bu çağda, Beyaz Irk henüz zayıftı, yasalar ve sanatlardan yoksundu, herhangi bir kültürü yoktu, anılardan mahrumdu ve umudu kavrayacak kadar algı gücüyle bile donatılmamıştı. Ana yurdu olan Kuzey Kutbu çevresinde yaşıyordu. O dönemde, yeryüzünde daha eski olan Siyah Irk hüküm sürüyor, bilim ve iktidar egemenliğini elinde tutuyordu. Bütün Afrika, Asya'nın büyük bölümü -boyunduruğu altına aldığı Asya'da yaşayan Sarı Irkı baskı altında tutuyordu-, Siyah Irkın hükmündeydi.

Kızıl Irkın bazı kalıntıları, Amerika'nın en yüksek dağlarında belli belirsiz varlığını sürdürmüş ve maruz kaldıkları korkunç yıkımdan sonra hayatta kalmıştı. Ait oldukları Kızıl Irk, yerkürenin batı yarıküresini, Sarı Irk doğu kısmını ele geçirmişti. O zamanlar egemen konumdaki Siyah Irk, güneye, ekvator çizgisinin üzerine yayılıyordu. Beyaz Irk ise, yukarıda belirttiğim üzere, Kuzey Kutbu'nun çevresinde henüz doğmaktaydı.

Bu dört ana ırk ve onların karışımının sonucu olan pek çok çeşitleme, "İnsanlar Âlemi"ni oluşturur [...] Bu dört ırk da, birbiriyle çarpışmış, birbirini yaralamış, birbirinden ayrılmış, birbiriyle karışmıştır. Birçok kez dünyanın egemenliği kavgasına tutuşmuşlardır [...] Niyetim, bitmek bilmez ayrıntıları, gereksiz bir yük oluşturup beni belirlediğim amaçtan saptıracak olan bu olaylarla ilgilenmek değil. Yalnızca ait olduğumuz Beyaz Irkı ele alacağım ve onun Kuzey Kutbu çevresinde son kez ortaya çıkışından sonraki tarihinin izini sürmeye çalışacağım. Beyaz Irk, gerek henüz egemenlikleri sürerken öteki ırklara, gerek bütün ırklar üzerinde egemenliği ele geçirdikten sonra kendi ırkına akınlar yapmak için oradan değişik kereler, kalabalık topluluklar halinde aşağı inmiştir.

Bu kökenin, çağların akışından sonra varlığını sürdüren belli belirsiz anısı, Kuzey Kutbu'nun "insan soyunun beşiği" şeklinde adlandırılmasını sağladı. Hiperborlular adının ve onlar üzerine anlatılan bütün alegorik anlatıların doğmasına yol açtı. Son olarak, birçok geleneği başlattı: Olaus Rudbeck'i, Platon'un Atlantis'ini İskandinavya'ya yerleştirmeye yönelten; Bailly'ye, Spitzberg soğuklarının aklara bürüdüğü ıssız kayalar üzerinden bütün bilim ve sanatların ve dünyadaki bütün mitolojilerin beşiğini görme olanağı veren gelenekleri. Elbette, Beyaz ya da Hiperborlu Irkın ne zaman bir uygarlık biçimi içinde birleşmeye başladığını söylemek çok zordur, hangi uzak çağda var olmaya başladığını söylemek daha da zordur. Musa, *Bereşit*'in altıncı bölümünde onları "Giborlar" adıyla anar; adları öyle ünlüdür ki, kökenlerinin dünyanın ilk çağlarına uzandığını belirtir. Antikçağ yazarlarının yazılarında Hiperborlular adı yüz kez geçer, ama haklarında kesin bir bilgi aktarılmaz. Diodorus Siculus'a göre, ülkeleri Ay'a en yakın olanıdır, bu da, yaşadıkları Kutup şeklinde yorumlanabilir. Aiskhylos, *Prometheus*'ta onları Riphaeus Dağları'na yerleştiriyordu. Prokonnesoslu Aristeas adında biri, bugün Sibirya adını verdiğimiz Kuzey Asya'nın kuzeydoğusundaki

Konrad Dielitz, *Siegfried*, 19. yüzyıl

bölgeyi işgal ettiklerini kesin bir dille aktarıyordu (Aristeas'ın o halklar üzerine bir şiir yazdığı söyleniyor; onları gördüğünü iddia ediyormuş). Abderalı Hekataios, Büyük İskender döneminde yayımlanan bir eserinde, onları daha uzağa, Novaya Zemlya'nın beyaz ayıları arasına itiyor, Eliksoia adlı bir adaya yerleştiriyordu. Saf gerçek, milattan beş yüzyıl önce Pindaros'un itiraf ettiği gibi şudur: Bu halkların yaşadığı ülkenin nerede olduğu hiç mi hiç bilinmiyordu. Eski gelenekleri derlemeye öylesine meraklı olan Herodotos bile, bu konu hakkında Skythlere boşuna sorular sormuş, kesin hiçbir şey keşfedememişti.

Kutup sembolizmi

JULIUS EVOLA
Modern Dünyaya Karşı Başkaldırı,
Üçüncü Bölüm [1934]

"Kutup" sembolizminden daha önce söz etmiştim. Bu kutup, suların gelip geçiciliğine karşıt olarak, ya bir ada ya da bir kara parçasıyla gösterilir ve manevi istikrarı simgeler (aşkın kişilerin, kahramanların ve ölümsüzlerin alanı). Dağ ya da "yüksek yer" de, Olympos'la bağlantılı anlamlarıyla, aynı işlevi görür. Kadim geleneklerde, bu temsillerin her ikisi de, sık sık "kutup" sembolizmi ile bağlantılı olup, bu sembolizm dünyanın üstün merkezine, dolayısıyla aynı zamanda sözcüğün en üstün anlamıyla her tür *regere* (yönetim) arketipine uygulanıyordu.
Kutup sembolünün yanı sıra, geleneğin bazı yinelenen ve kesin verileri, Kuzeyi bir ada, kara parçası ya da dağın yeri olarak gösterirler; bunun anlamı, ilk çağın yeri ile karıştırılır. Başka bir deyişle, simgenin gerçeklik, gerçekliğin simge olduğu, tarih ile üst-tarihin ayrışmadığı, tam aksine birbirlerinin içinde saydam iki kısım oluşturduğu bir şeyi baz almak için, kendimizi aynı anda hem manevi hem gerçek anlamı olan bir motif karşısında buluruz. Bu tam da, zamanın yön verdiği olaylara dahil olabileceğimiz noktadır.
Geleneğe göre, Altın Çağa ya da Varlık Çağına karşılık gelen uzak bir tarihöncesi dönemde, simgesel ada ya da "kutup" toprağı Arktik'te, bugün Kuzey Kutbu'na karşılık gelen alanda bulunan gerçek bir bölge olsa gerekti. Bu bölgede yaşayan ve insana özgü olmayan bir maneviyata sahip varlıklar, Uranya geleneğini saf ve bütün olarak temsil eden ırkı oluşturdular. O ırk da, bu geleneğin öteki ırk ve uygarlıklarda oluşturduğu çeşitli biçimlerin ve ifadelerin merkezi, doğrudan kaynağı oldu. (Maneviyatları, daha önce sözü edilen altın, "şan", ışık ve yaşam kavramlarının gösterdiği; daha sonra tam da yaşadıkları yerin telkin ettiği sembolizmle bağlantılı bir maneviyattı.)

Hiperborea, Ari ırkın beyaz adası

JULIUS EVOLA
Kutsal Kâse'nin Sırrı [1937]

Altın Çağ'a özgü "Olimpik" uygarlığın merkezini ya da başlangıçtaki yerini, artık yaşanmayan bir Kutup ya da Kuzey-Kutup bölgesine yerleştirme, bir başka temel geleneksel öğreti olup, daha önce gerekli belgeleriyle serimlemiştim. Başlangıçtaki Olimpik biçimiyle ya da daha sonraki

Johann Heinrich Füssli, *Thor, Midgard Yılanıyla Savaşıyor*, 1790, Londra, Kraliyet Sanat Akademisi

Lino Businco, "Irkın Özelliklerini Taşıyan Kadın", *La Difesa della Razza*, Yıl I, Sayı 4, 20 Eylül 1938

Yan sayfa: Johann Heinrich Wüest, *Rhône Buzulu*, yklş. 1795, Zürih, Sanat Evi

"kahramanlık" tezahürleriyle Hiperbor kökenli bir gelenek, Buzul Çağının sonu ile Neolitik arasında uzanan dönemde Avrasya kıtasına yayılan ırkların gerçekleştirdiği uygarlaştırıcı eylemlerin temelini oluşturur. Bu ırklardan bazıları, doğrudan Kuzeyden gelmişlerdi; bazılarının ana yurtları ise, göründüğü kadarıyla, Batı Atlantik'te bir belde olmuş, orada Kuzeydeki merkezin bir tür kopyası oluşturulmuştur. Birbiriyle uyumlu çeşitli simge ve anıların, kimi zaman Kuzeyli-Arktik, kimi zaman Batılı bir toprağa gönderme yapmasının nedeni budur. Hiperbor merkezinin, Atlantik'teki merkeze de uygulanmaya başlayan değişik adlarının arasında, şunları sayabiliriz: Thule, Beyaz ya da "Görkemli" Ada –Hindu *Şveta Dvipa* ("Saf Toprak"), Yunan adası Leuke–, "Arilerin ilk tohumu" (*Airyanem Vaêjô*), Güneş ya da Apollon Adası, Avalon Adası. Bütün Hint-Avrupa geleneklerinde birbiriyle uyumlu anılar, bu merkezin yok oluşundan söz eder. Daha sonra bu merkez, bir buzul çağı ya da tufan ile bağlantılı olarak, mitsel bir nitelik kazanmıştır. Bu, belli bir dönemden itibaren yok olan ya da gizli veya erişilmez hale gelen bir şeye yapılan değişik göndermelerin gerçek, tarihsel kısmıdır.

"Canlılar Adası" ya da "Canlılar Ülkesi"nin ("Canlılar"dan kasıt, seçkin anlamıyla, başlangıçtaki tanrısal ırkı oluşturanlardır), dünyanın üstün merkezinin önceden bilinen simgelerinin az çok gönderme yaptığı bölgenin, sık sık "Ölüler Bölgesi"yle (burada "Ölüler" yok olan ırkı gösterir) karıştırılmasının nedeni de budur. Buna bağlı olarak, sözgelimi, bir Kelt öğretisine göre, insanların ilk atası Ölülerin Tanrısı –Dis Pater– olup, Okyanus'un ötesindeki uzak bir bölgede yaşamakta, o "çok uzak adalar"da oturmaktadır ve Druid öğretisine göre, Galya'nın tarihöncesi halkından bir kısmı doğrudan oradan gelmiştir.

Öte yandan, klasik geleneğe göre, Yer'in efendisi, Altın Çağ'ın hükümdarı Kronos-Saturnus tahttan indirildikten ya da iğdiş edildikten (yani, yeni bir neslin "babası olacak", onlara hayat verecek güçten yoksun bırakıldıktan) sonra, "geri planda", Kuzey Buz Denizi'nde (bundan ötürü, Kronos Denizi olarak da adlandırılmıştır), çok uzak bir kuzey bölgesinde ebediyen hayattadır. Bu, değişik karışıklıklara yol açmıştır, ama özü itibarıyla her zaman, ya üsttarihte ya da bir gerçeklik veya gizli ya da görünmez bir manevi merkez görüntüsü altında, Hiperbor temasına gönderme yapan fikirlerin aktarımı söz konusudur.

8

KUTSAL KÂSE'NİN GÖÇLERİ

Ardragh kadehi, 8. yüzyıl başları, Dublin, İrlanda Ulusal Müzesi

Sağda: Dante Gabriel Rossetti, *Kutsal Kâseli Kadın*, 1874, özel koleksiyon

Bu kitabın konusu, efsanevi topraklar ve efsanevi yerlerdir. Kutsal Kâse ve Arthur "külliyatı"na yaklaşırken, şunu belirtelim: Arthur öykü ve romanslarının oluşturduğu muazzam malzemeyi, versiyonlardaki bütün çelişki ve çeşitlilik ile değerlendirmek zorunda olsak, yüzlerce sayfa yazmamız gerekirdi. Yalnızca yerler ile ilgilenmemiz gerektiğinden, görevimiz kolaylaşıyor çünkü yalnızca iki büyülü yeri araştırmak zorundayız: Kral Arthur'un şatosu ile Yuvarlak Masa'sı; bir de, Kutsal Kâse'nin korunduğu efsanevi Avalon.

ARTHUR EFSANESİ Hızlıca da olsa, Arthur efsanesinin ana konularını özetlememiz gerek. Briton çevrimi malzemesi, başta eylemleri bir metinden ötekine değişen ana kahramanların kişiliği olmak üzere, son derece çelişkilidir. Örneğin, Kral Arthur figürü mitin sislerine bürünmüş olup, 6. yüzyılın Gal metinlerinde bir önder olarak, sonra Galli keşiş Nennius'a atfedilen ve belki de 830 yılı civarında onun tarafından yazılmış olan *Britonların Tarihi*'nde Arturus Rex (Kral Art-

hur) olarak görülür. Arthur, 6. yüzyılın çeşitli aziz biyografilerinde de karşımıza çıkar, ama kraliyet hanedanına mensup bir kişi olarak, adı yalnızca 12. yüzyılda Geoffrey Monmouth'un *Britanya Krallarının Tarihi*'nde anılacaktır. Son olarak, Briton çevrimine büyücü Merlin'in koruduğu genç olarak utkuyla girer, Logres kralı olur ve bir tek o, kayaya saplı bir kılıcı çıkarmayı başarır.

Metinlerin ve efsanevi geleneklerin örtüşmesine örnek olarak, Ekskalibur denen kılıç meselesini alalım: Efsanenin bazı versiyonlarında Ekskalibur, genç Arthur'un kayadan çıkarmayı başardığı kılıç olarak geçer. Aslında (ya da efsanenin yazılı kaynaklarında), ilk kez Robert de Boron ile Chrétien de Troyes'un adını andığı (ve sonra Arthur'un Kral Pellinor'la bir çarpışmada kıracağı) bu kılıç, Ekskalibur değildi. Thomas Malory, *Arthur'un Ölümü*'nde onu inceden inceye betimleyecek ve kılıç Arthur tarafından Gölün Leydisi Vivien'e armağan edilecektir. Kılıcı Arthur'a getiren, göl yüzeyinden çıkan bir koldur.

Ekskalibur, hep gümüş bir km içinde taşınması koşuluyla, kralın zarar görmemesini güvence altına alıyordu. Ama Arthur'un üvey kız kardeşi Morgan yüzünden kılıç kaybolmuş, bundan ötürü Arthur ölümcül bir yara almıştı. Bunun üzerine, kılıcın yeniden göle atılmasını buyurmuş ve kimse kılıcın bir gün yeniden bulunabileceğini düşünmemişti. Ne var ki, iflah olmaz Kutsal Kâse bağlıları, kılıcı Siena yakınlarındaki Aziz Galgano Manastırı'nda yeniden bulduklarını düşündüler; burada Aziz Galgano'nun, haçı anmak için taşa sapladığı bir kılıç vardır. Aziz Galgano'yu Arthur efsanesine yerleştirmenin sorunlu olması bir yana, iki kılıcı aynı saymak için epey saf olmak gerekir, çünkü Galgano, kılıcı savaşı protesto etmek için taşa saplamışken; Arthur, Arthur külliyatına itimat edecek olursak, iki kılıcıyla pek çok düşmanın kellesini kesmiş ya da gövdesini başından beline kadar ikiye ayırmıştı.[1]

Aynı şekilde, bir şeytanın oğlu olan büyücü Merlin figürü ikirciklidir; sık sık Arthur'un iyiliksever danışmanı gibi görünür, ama başka geleneklerde kötü bir varlık olarak gösterilir.

KUTSAL KÂSE NEYDİ? Arthur külliyatının merkezî nesnesi Kutsal

1. *Kılıcın gerçek olup olmadığı konusunda bkz. Garlaschelli'nin (2001) araştırmaları.*

Aubrey Beardsley, Sir Thomas Malory'nin *Arthur'un Ölümü* için çizim, 1893-1894, taşbaskı, özel koleksiyon

Walter Crane, *Arthur Kılıcını Kayadan Çıkarıyor*, 1911

Kâse, azımsanmayacak belirsizliklerle çevrilidir. Kutsal Kâse neydi? Göründüğü kadarıyla, bir kap, bir kadeh, bir tabaktı (çeşitli metinlerde, tas ya da tabağın, rafine yiyeceklerin koyulduğu bir *graal* ("kâse") olduğunu öğreniriz; bkz. Hélinand de Froidmont'un metni). Bu tabak ya da tas, İsa'nın çarmıhta döktüğü kanı içeriyor olsa gerekti ya da Tanrı'nın son akşam yemeği sırasında kullandığı çanak olmalıydı. Ama kimi zaman İsa'yı yanından yaralayan Longinus'un mızrağı olduğu öne sürülmüştür. Buna karşılık, Wolfram von Eschenbach'ın *Parzifal*'inde onun *lapsit exillis* denen bir taş olduğu söylenecektir (Kutsal Kâse takipçileri bunu *lapis exillis* şeklinde okumuş, çok çeşitli etimolojilere ve yorumlara zemin hazırlamışlardır).

Chrétien de Troyes'un *Kutsal Kâse Öyküsü*'nde (yklş. 1180) Kutsal Kâse'den de söz edilmez, "bir kâse"den söz edilir ve bu nesne, ancak külliyatın öteki eserlerinde genel bir şey olmaktan çıkıp tekil ve benzersiz bir şey haline gelir.

Chrétien de Troyes'da, İsa'nın kanına göndermeler yoktur,

Arthur, yer mozaiği, 1163, Otranto, Katedral, orta sahın

Kutsal Kâse, Yuvarlak Masa şövalyelerine görünüyor: Gauthier Map, *Göllü Lancelot'un Kitabı*, 1450, Ms. Fr. 120, fol. 524v, Paris, Fransa Milli Kütüphanesi

ama bu göndermeler birkaç yıl sonra Robert de Boron'un *Arimateali Yusuf*'unda belirir: Evet, Kutsal Kâse son akşam yemeğinde kullanılan çanaktır, ama sonra Arimateali Yusuf bu kâseye çarmıhtaki kanı toplamıştır. Yusuf, batıya göç eder; yaşanan çeşitli olaylardan sonra, Kutsal Kâse Avalon'da korunacak, Balıkçı Kral'a emanet edilecektir. Balıkçı Kral, gizemli bir yaranın acısını çekmektedir. Bu yara, ancak has yürekli bir şövalye (Boron'da bu şövalye Parsifal'dir) Avalon'a gelip krala Kutsal Kâse'nin gizemi üzerine ritüel bir soru sorduğunda iyileşecektir.

Öte yandan, bu bölümün sonunda, Kutsal Kâse'nin tezahürlerini betimleyen değişik yazarlardan bir seçkiyi içeren antolojiye bakıldığında, çeşitli metinleri karşılaştırmanın belirsiz gizemi artırmaya nasıl katkıda bulunduğu anlaşılacaktır. O kadar ki, Boron'un versiyonundan sonra Kutsal Kâse giderek daha simgesel anlamlar edinecek; ona sahip olma, İsa'nın Yusuf'a açıkladığı, ama Kilise'yi kuracak olan "resmî" havarilerin bilmediği, giz ehli bir seçkinler topluluğuna katılma ile özdeşleştirilmeye başlayacaktır. Bu, Kutsal Kâse mitinin niçin bugüne dek, her tür gnostik ve okültisti büyülediğine açıklık getirir: Onlar daima, söze dökülemediği ve tam da gizemli Kutsal Kâse simgesi altında gizlendiği için, hep erişilmez kalacak olan bir gizi ele geçirme çabası içindedirler.

Julius Evola'ya (1937) göre, Kutsal Kâse "sıradan bilincin sınırlarının ötesinde" bulunan, her durumda Hıristiyan geleneğine karşıt bir Kuzey geleneği ile bağlantılı olan bir şeydir. Jessie Weston'a (1920) göre, kaynağını Kelt mitolojisinden alan bir simgedir.[2] René Guénon'a (1950) göre, yitirilmiş geleneksel Hakikatin –başka bir deyişle, bütün zamanların ezoteristlerini her zaman büyülemiş olan ve

2. *Bu anlamda bu yorum, T.S. Eliot'ın* Çorak Ülke*'sine esin kaynağı olmuştur.*

geçmişte bilinir iken, daha sonra modern dönemde yok olan hakikatin– simgesidir. Bu anlamda, Kutsal Kâse yüzyıllar boyunca her tür "boş" gizin prototipi olarak kalmıştır; her tür gizi açığa vurma girişiminden ne kadar kaçar ve yitmiş bir bilginin sonsuz arayışının kökenini oluşturursa, o kadar büyüleyici olacaktır.

KUTSAL KÂSE NEREDE? Her durumda, Boron'dan sonra Kutsal Kâse Avalon'da olacak ve çeşitli kereler Yuvarlak Masa şövalyeleri, Arthur külliyatının Parsifal, Lancelot, Galahad ve diğerleri gibi büyük kişileri, onu aramaya koyulacaklardır. Ardından parantez içinde, efsanenin bir sonraki aşamasında, bu şövalyeler kendilerini yalnızca savunmasız soylu hanımların korumasına adayacaklar, anlatılar bütününde oldukça saldırgan kadınlar belireceği gibi, şövalyenin en önemli uğraşı da, Cornwall topraklarında yol almak, başka şövalyelerle karşılaşmak ve onları düelloya –kimi zaman salt şövalyeler arası çekişmenin zevki uğruna ölümüne bir düelloya– davet etmek olacaktır.

Avalon neredeydi? Bu konuda gelenek çok farklı alternatifler önermiştir, ama bugün de binlerce turisti ya da Kutsal Kâse bağlısını harekete geçiren gelenek, onu Somerset'teki Glastonbury şehri ile özdeşleştirir.

George Arnald, *Glastonbury Manastırının Kalıntıları*, 19. yüzyıl, özel koleksiyon

Glastonbury'yi düşünmeye yönlendiren nedenlerden biri, keşişlerin 1911'de, eski kilisenin yakınlarında üzerinde (Latince) şu yazıtın olduğu bir taş bulmuş olmalarıydı: "Burada, Avalon adasında, ikinci eşi Guinevere ile birlikte, ünlü Kral Arthur yatmaktadır."

Gene manastırda bulunan bir yazıtta anlatıldığı üzere, 1278'de Arthur ile Guinevere'in kemikleri, Kral I. Edward'ın huzurunda, manastır kilisesinin içine defnedilmiş, sonra 1539'da manastırın yıkılmasıyla yok olmuştu. Aslında Robert de Boron, eserinde konuyu anlatmıştı: Eşi Guinevere'in ihaneti ve çok sevdiği Gawain'in ölümü ile derinden sarsılan Arthur, son savaşı sırasında ölümcül bir yara alır, ama ölmeyeceğini söyler, üvey kız kardeşi Morgan yaralarını iyileştirsin diye, Avalon'a götürülmeyi ister. Arthur, döneceğine söz vermiş, ama o günden sonra hakkında hiç haber alınamamıştı. Her durumda, Glastonbury'ye çekilmiş ise, artık kim-

Arthur'un Winchester Şatosu'nun Büyük Salonunda asılı duran Yuvarlak Masası

se kralın mezarı başında dua edemeyecektir.

Geriye Camelot sarayının nerede olduğunu sormak kalıyor. Arthur külliyatının ilk metinlerinde karşımıza çıkmayan bu ad, 12. yüzyılın Fransız romanslarında belirir (ilk kez, Chrétien de Troyes tarafından *Arabalı Şövalye*'de kullanılır). Robert de Boron, Arthur'un Logres'daki egemenliğinden söz eder, ama Galcede Lloegr kökeni belirsiz bir ad olup genel olarak İngiltere'yi gösterir. Sonra, yavaş yavaş Camelot adı kullanılmaya başlar ve örneğin Thomas Malory *Arthur'un Ölümü*'nde bu adı defalarca anar. O metnin bir bölümü, Winchester'i akla getirir, gerçekten de Winchester Şatosu'nun Büyük Salonu'nda hâlâ bir yuvarlak masa sergilenmektedir, ama yakınlarda Karbon-14 ile yapılan bir tarihlendirme, bu masanın 13. yüzyılda kesilen ağaçlarla yapıldığını (ve şimdiki biçimiyle 15.-16. yüzyılda yeniden boyandığını) kanıtlamaktadır.[3] Öte yandan, *Arthur'un Ölümü*'nü yayına hazırlayan Caxton, Camelot'u Galler'e yerleştirmeyi yeğliyordu.

Kısacası, Camelot'un yeri, Kutsal Kâse bağlıları için bile, Avalon'un yerinden daha belirsizdir. Ama halk imgeleminde, *Parsifal*'den (1904) çok ünlü *Camelot* (1960) müzikaline ve daha sonra günümüze dek, Arthur sarayı üzerine sayısız hikâye geliştiren

3. *Bu konuda bkz. Polidoro (2003).*

Yan sayfa:
Gustave Doré, *Camelot*, Alfred Tennyson'ın *Kralın Ezgileri* için çizim, 1859-1885

sinema ve televizyon sektörünün yaydığı masalsı bir Camelot imgesi belirgin bir yer edinmiştir artık (Mark Twain'in 1889 tarihli *Kral Arthur'un Sarayında Bir Amerikalı*'sından söz etmiyoruz bile). Ne var ki, Kutsal Kâse serüvenleri, Fransızca ve İngilizce metinler ile sınırlı değildir, çünkü araya Alman yazarları girer. Bariz olarak, Anglo-Norman kültürünün görkemine övgüler düzmek, Alman yazarlarını pek ilgilendirmiyordu, dolayısıyla Wolfram von Eschenbach'ın *Parzival*'inde (13. yüzyıl), daha önce gördüğümüz gibi kadeh taşa dönüşmekle kalmaz, yaralı kral da Amfortas'a dönüşür ve *lapis*, yerinin belirlenmesi güç olan bir yerde, Muntsalväsche'de korunur. Bir başka romansta, Albrecht von Scharfenberg'in *Jüngerer Titurel*'inde, Muntsalväsche Galiçya'da karşımıza çıkar ve Kutsal Kâse muazzam büyüklükteki dairevi bir tapınakta, Gralsburg'da korunur. Bu noktada, kayıtsız kalınamayacak coğrafi yer değiştirme bir yana, tapınak, Kudüs Tapınağı'nı hatırlatır ve bu da bir rastlantı değildir, çünkü *Parzival*'de Kutsal Kâse'yi koruyan şövalyeler, Tapınak Şövalyeleridir. Bununla, gelecekte iki mit birbiriyle kaynaşacaktır; ama Wolfram'ın döneminde Tapınak Şövalyeleri henüz sakin ve karınları tok, limanlarında yaşıyorlardı; henüz şehit olmamış, gizemli oldukları kadar namevcut olan tarikatların kurucuları haline gelmemişlerdi. *Titurel*'de Kutsal Kâse, Rahip Johannes'in krallığına bile götürülür ve burada iki mit -kutsal taş miti ile Johannes'in efsanevi krallığı miti- gerçekten bütünleşir.

Simya yorumları karmaşasına hiç girmiyoruz. *Lapis exillis* bu yorumlarda *lapis elisir*, yani felsefe taşı olarak görülecek, bu arada bazı simyacılar onu *lapis ex coelis* ("gökten gelen taş") olarak yorumlayıp gökten kayan ve daha sonra Şeytanın tacını süsleyecek olan bir yıldızdan söz edeceklerdir.

KUTSAL KÂSE MİTİNİN ROMANTİK DÖNEMDE YENİDEN DOĞUŞU Kutsal Kâse öyküsünü gözden geçirdiğimizde, bir noktayı fark ederiz: Ortaçağ'ın sona ermesiyle, Arthur külliyatını oluşturan romansların yazılması da sona erer ve kutsal kap artık Rönesans, Barok ve Aydınlanma dönemi insanlarını büyülemiyor gibidir. Ama mit romantik dönemde yeniden hayat bulur.

18. yüzyılın başlarında Friedrich Schlegel ve eşi Dorothea Mendelssohn, Merlin öyküsünü yeniden işlerler. İngiltere'de Tennyson, Arthur efsanesinin çeşitli yönlerini ele alan şiirler yazar (sözgelimi, bkz. şairin Malory'nin *Arthur'un Ölümü*'nde anlatılan olaylardan esinlenerek yazdığı *Shalottlu Kız*). Shalottlu Kız, Camelot yakınlarında yaşar, Morgan'ın kötülüğünün yol açtığı bir lanetin baskısı altındadır: Camelot'a doğru bakacak olursa ölecektir. Bu yüzden, hayatını kulesinde kapalı geçirir, dış dünyayı yalnızca bir ayna aracılığıyla izler, ama bir gün aynada Lancelot'u görür ve ona delicesine âşık olur; ne var ki, şövalyenin Guinevere'i sevdiğini anlar. Shalottlu Kız, öleceğini bildiği için, sevdiği adamdan olabildiğince uzağa gidip yok olmak için bir kayıkla kaçar. Avon ırmağının akıntısı, kayığı Camelot'a doğru sürükler, bu arada kızcağız ezgiler söyleyerek yaşamını yitirir.

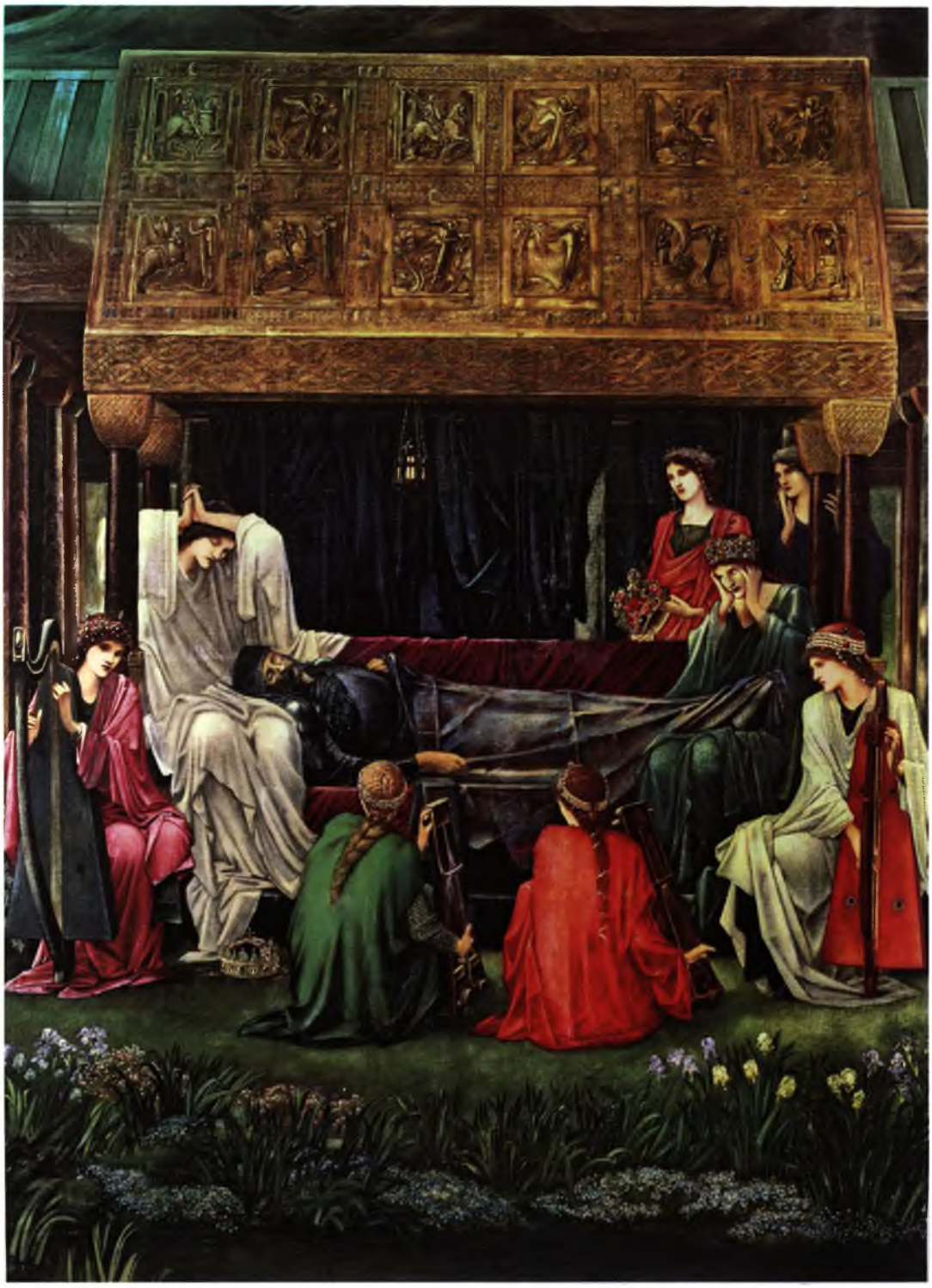
Anthony Frederick Augustus Sandys, *Avalon Kraliçesi Morgan le Fay*, 1864, Birmingham Müzeleri ve Sanat Galerisi

Ortaçağ ruhuna dönüş çerçevesinde Yuvarlak Masa serüvenlerinin en görkemli tasvirleri, Ön-Raffaellocu ressamların eseri olup Kutsal Kâse imgesi birçok mason ritüelinde ve Gül-Haç gruplarında yeniden belirir. Joséphin Péladan gibi sıradışı bir yazar, 19. yüzyılın sonuna doğru Gül-Haç, Tapınak ve Kutsal Kâse Tarikatı'nı kuracaktır.

Son olarak, Arthur külliyatı Bavyera'daki Neuschwanstein Şatosu'nun fresklerine hayat verecektir. Bu freskler, deli bir hükümdarın –Wagner'in yeniden gündeme taşıdığı Arthur efsanesinden büyülenen Bavyera Kralı II. Ludwig'in– istediği çılgınca bir canlandırmadır. Aslında Wagner, gerek *Lohengrin*'de gerek *Tristan*'da gerek *Parsifal*'da (bu sonuncusunda, Kutsal Kâse'yi arayış teması, açıkça ezoterik bir nitelik edinir), Eschenbach'ın öyküsünü sahiplenmişti ve gözetim yeri, belki de Wolfram'ın Muntsalvässche'sinin esiniyle, Montsalvat'a dönüşmüştü.

YERİN MONTSÉGUR'E KAYMASI Peki ama Montsalvat neredediir? Bu ad bazılarına, Katharların Pireneler'deki kalesi ve tamamen yok olmalarından önceki son savunma merkezleri olan Montségur'ü çağrıştırıyordu. Şu var ki, bütün zamanların okültistleri, Katharları yalnızca heretik olarak değil, bir gnosisin, gizli bir bilginin bekçileri olarak görmüşlerdir. Kutsal Kâse'nin gizemi ile Katharların gizemini birleş-

Dante Gabriel Rossetti, *Sir Galahad*, 1857, Londra, Tate Gallery

Yan sayfa: Sir Edward Coley Burne-Jones, *Arthur'un Ölümü*, 19. yüzyıl, Ponce Sanat Müzesi, Porto Riko

tirmek, fazla bir şey gerektirmiyordu. Bu özdeşleştirme, daha 19. yüzyılda, önce Claude Fauriel (1846), sonra Eugène Aroux (1858) eliyle gerçekleştirilir. Aroux, tuhaf bir Gül-Haç okültistiydi ve eserlerinin bir kısmını, Kathar heretikliğine yakın duran Dante'nin de üyesi olduğu Aşk Bağlıları tarikatından söz etmeye; daha sonra, Kutsal Kâse, Katharizm ve Provans toprakları arasında ilişki kurmaya ayırmıştı (*Ortaçağ'da Şövalyeliğin Gizemleri ve Platoncu Aşk*). Aroux, masonluk ile belirgin ilişkiler olarak gördüğü ilişkileri de göz ardı etmiyordu.

20. yüzyılın başında Provence'ta çok sayıda kişi, belki bölgesel ve turistik nedenlerden ötürü de, bu söylentilerden bazılarının izinden gitmiş; ama bu tezin en ilginç destekçisi, ilginç bir Alman entelektüeli, dağcısı, mağara kâşifi, daha sonra SS subayı olan Otto Rahn olmuştu.

Rahn, 1928'den 1932'ye kadar İspanya, İtalya, İsviçre, ama özellikle Languedoc'da, Montségur harabeleri arasında bir dizi araştırma yapmıştı. Onu buna yönelten şey, üç öğenin birleşmesiydi: Miti Von Eschenbach'ın işleyiş biçimi, Wagner'in popüler gizemciliği, gene Wagner'in Katharizm "saflık" idealine olan ilgisi. Wagner'in saflık idealine olan ilgisi, Rahn'a Tapınak Şövalyeleri'nin saflığını (bir yandan Tapınak Şövalyeleri'nin eski Druidlere ait "Hiperbor" bilgisinin mirasçısı oldukları fikrini; öte yandan Nazi yanlısı ortamda geliştiri-

len başlangıç aşamasındaki Ari ırkın saflığı idealini) çağrıştırıyordu.

Burada Rahn'ın bir rivayetten edindiği bilgiye göre, heretiklerin kalesine nihai saldırıdan önceki gece, üç Kathar, Merovenj kralı Dagobert'in kutsal emanetlerini güvenli bir yere götürmüşlerdi. Rahn, bu emanetler arasında Kutsal Kâse'nin de olduğuna inanıyordu, çünkü artık Druidler, Katharlar, Tapmak Şövalyeleri ve Yuvarlak Masa Şövalyeleri arasında tartışılmaz bir ilişki olduğunu düşünüyordu.

Batıni kısa devreler her zaman göz kamaştırıcıdır; Rahn, bu aydınlanmanın ışığında, Montségur Katharlarının, Manicilik inancını benimseyen Druidlerin soyundan geldiklerine karar vermişti. Bunun kanıtı, en azından Rahn için, şuydu: Druid rahipleri, "Kusursuzlar" olarak adlandırılan Kathar grubuna yakındı. Katharların gizli bilgeliğini son trubadurlar korumuştu; onların görünürde sevgililerine adanmış şarkıları, Sophia'ya, gnostiklerin Bilgeliğine gönderme yapıyordu.

Rahn, Montségur ve dolaylarını araştırırken, yer altında gizli geçitler ve mağaralar keşfetmiş; buralarda sıradışı Kutsal Kâse ritüelleri hayal etmiş; Tapınak Şövalyeleri simgeleri ve Kathar işaretleriyle kaplı duvarları olan odalar bulduğunu iddia etmişti. Bir mızrak resmi ona derhal Longinus mızrağını düşündürüyor, bir kez daha Kutsal Kâse sembolizmi ile bağlantıların altını çiziyordu.

Rahn'ın sonunda Kutsal Kâse'yi bulduğu ve Kâse'nin İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna dek, SS'lerin Paderborn yakınlarındaki şatosu Wewelsburg'da korunduğu efsanesi buradan kaynaklanır. Oysa çeşitli Kutsal Kâse ve Katharizm gizemciliği araştırmacıları, Katharların günümüze ulaşan metinlerinde Kutsal Kâse'den hiç bahsedilmediğini ortaya koymuşlardır.

1933'ten sonra Rahn, Berlin'de yaşamış, Kutsal Kâse üzerine yeni araştırmalar yürütmüştü. Rahn'ın ilk geleneksel din –Işık Dini– üzerine araştırması, SS komutanı Heinrich Himmler'in ilgisini çekmiş ve Rahn resmi olarak Schutzstaffeln'e katılmaya ikna edilmişti.

Otto Rahn'ın 1937'de Nazi hiyerarşisinin gözünden düştüğünü (eşcinsel ve söylenenlere bakılırsa Yahudi kökenli olduğun-

Montségur kalıntıları; fotoğraf: Otto Rahn

dan kuşkulanılmıştır), disiplin gerekçesiyle kendisine Dachau toplama kampında çeşitli görevler verildiğini biliyoruz. 1938-39 kışında SS'ten istifa etse bile, bu güzel bir kariyer olmamış; istifasından birkaç ay sonra, Tirol dağlarının karları arasında cesedi bulunmuş, ölümünün ardındaki sır (Kaza mı? İntihar mı? Nazi yetkililerinin, sıkın-

İskoçya'daki Rosslyn Şapeli'nde Yeşil Adam

tı yaratacak gizleri elinde tutan kişiyi susturma kararı mı? Bir muhalifin cezalandırması mı?) asla çözülememişti.[4]

Öte yandan, Zambon'un (2012) nitelemesiyle "Pireneli" bir Kutsal Kâse miti yalnızca Nazilere cazip gelmemiştir. Daha 1930'lu yıllarda, gene Fransa'nın güneyinde bir "Montségur ve Kutsal Kâse Dostları Derneği" kurulmuştu (dernek için Kutsal Kâse, Rahn için olduğu gibi görülebilir bir gerçeklik olmaktan çok, mistik bir kavramdı). Derneğin amacı, bir Oksitan ruhaniliği adına Nazizm ile mücadele etmekti. Her durumda, bu iki karşıt gizemci yaklaşım sayesinde, Glanstonbury'ye giden ya da Gralsburg'un yerini belirleyemeden Galiçya'yı kateden hacıların yanı sıra, Montségur'e de hac yolculuklarımız var: Bu yolculuklar, yakındaki Lourdes'a yapılanlar ile yarış halindeler.

KUTSAL KÂSE'NİN YOLCULUĞU Öte yandan, kesintisiz bir geleneğe göre, Merlin ile Morgan'ın yaşamındaki birçok olay İngiltere'de değil, Fransa'da Brocéliande Ormanı'nda geçer; bugün bu orman, yaygın olarak, Rennes yakınlarındaki Paimpont Ormanı ile özdeşleştirilir. Brocéliande geleneksel olarak Kutsal Kâse ile bağlantılı görülmese de, birbirinden son derece farklı kaynakların kutsal kabın saklı olduğunu

4. *Di Carpegna (2011), Kutsal Kâse'ye özgü gizemli havanın, aşırı sağın birçok milliyetçi ve gelenekçi hareketlerinde karşımıza çıktığını belirtir; örnek vermek gerekirse, Le Pen'in Ulusal Cephe'sinde, Ku Klux Klan'ın ritüellerinde, hatta 2011'deki Norveç katliamının (92 kişi) faili akıl hastası Anders Behring Breivik'in Yeni Tapınakçı iddialarında.*

Torino'daki Gran Madre Kilisesi'nden ayrıntı

öne sürdükleri bir düzine başka yer sayabiliriz: Gisors Şatosu'ndan Puglia'daki Castel del Monte'ye ya da Kalabriya'daki Roseto Capo Spulico Şatosu'na (Kutsal Kâse ile Frederick efsanesi arasındaki bağlantılardan ötürü), İskoçya'daki Rosslyn Şapeli'ne (en azından *Da Vinci Şifresi*'yle Dan Brown'ın hayal gücü sayesinde), Kanada'ya, Kafkas dağlarındaki Narta Monga'ya, Torino'ya (Gran Madre di Dio Kilisesi'ne), San Juan de la Peña'ya, vb. Montségur'ün gölgesi, Kutsal Kâse'nin son bedenlenmesi –Rennes-le-Château– üzerinde ağırlığını hissettirecektir. Ne var ki, biz efsanevi toprakların "tarih"ini anlatmak istediğimiz için, zaman dizinine saygı bizi, bu noktayı son bir bölümde ele almaya zorluyor: Orada büyük bir göz boyama aracılığıyla efsanevi hale gelen *gerçek* bir yerden söz etmemiz gerekecek. Bu da, geleneklerin ille de çok eski olmadığını, saf alıcılara satmak için sıfırdan yaratılabildiğini gösteriyor.

Balıkçılar Kapısı, Arthur çevriminden sahnelerin yer aldığı kemer alnı, 1100, Modena, Katedral, kuzey cephe

(Kutsal) Kâse

HÉLINAND DE FROIDMONT
[13. yüzyıl]
Dünya Tarihi, Patrologia Latina içinde, 212, sütun 814-815

O dönemde, Britanya'da bir münzevi, rüyasında Rabbimizin bedenini çarmıhtan indiren Yüksel Kurul'un saygın üyesi Aziz Yusuf'u ve Rabbimizin havarileri ile birlikte akşam yemeği yerken kullandığı tası ya da tabağı görmüş. Aynı münzevi, "Kâsenin [*Graal*] Öyküsü" adıyla o tasın öyküsünü anlatmıştır. Fransızlar, geniş ve oldukça derin çanağa *gradals* ya da *gradale* derler; genellikle zenginler bu çanağa birbiri ardı sıra (*gradatim*), lokma lokma, çeşitli katlar halinde soslarıyla birlikte nefis yiyecekler koyarlar. Bu çanağa genel olarak Graalz denir, çünkü gerek kap –çoğu zaman gümüş ya da bir başka değerli madendendir– gerek kabın içindekiler –envai çeşit nefis yiyecekler– nedeniyle onun çevresinde yemek yemek hoş ve keyif verici bir şeydir. Bu öyküyü Latincede bulamadım, yalnızca Fransızcası var, o da tam değil.

Merlin'in Arthur'a sözleri

ROBERT DE BORON
[12.-13. yüzyıllar]
Merlin

Merlin ona şöyle dedi: "Arthur, siz Tanrı'nın lütfuyla kralsınız. Babanız Uter, çok saygın bir kişiydi. Onun zamanında, Rabbimizin Kutsal Perşembe günü oturup Yehuda'nın ihanetini açıkladığı masayı simgelemek üzere Yuvarlak Masa kurulmuştu.
Bu Masa, Hz. Yusuf'un Masası model alınarak yapılmıştır; Yusuf'unki de, iyiler ile kötüler ayrıldığında, Kutsal Kâse aracılığıyla kurulmuştu [...]
Bir keresinde Kutsal Kâse, hapiste iken Yusuf'a teslim edilmişti: Ona Kâse'yi götüren, bizzat Rabbimiz [İsa] oldu. Yusuf, hapisten çıktıktan sonra, Yahuda halkının kalabalık bir kısmıyla bir çölde yol almıştı.
[...] Yusuf, kabının karşısına geçti ve ne yapması gerektiğini göstermesi için Rabbimize yakardı. Ve birden Kutsal Ruh'un sesi belirip ona masayı kurmasını söyledi, o da söyleneni yaptı. Masa hazır olduğunda, oraya kabını koyup insanlara oturmalarını söyledi: Günahsızlar masaya oturdu, günahkârlar ise diğerleriyle yan yana

Yuvarlak Masa Şövalyeleri, kâğıt üzerine resim, 13. yüzyıl, Paris, Fransa Milli Kütüphanesi

oturamadıkları için gittiler. Bu masada boş bir yer vardı: Gerçekten de Yusuf, Rabbimize ait olan yere kimsenin oturmaması gerektiğini düşünmüştü [...]

Şu halde, bilin ki Rabbimiz birinci masayı kurmuştur; Yusuf ikinci masayı oluşturmuştur. Ben de, Uterpandragon zamanında, çok şanlı olacak olan üçüncüsünü yaptırdım: Sizin zamanınızda, dünyanın dört bir yanında, o masa çevresinde bir araya getireceğiniz şövalyelerden söz edilecektir. Şunu da bilin ki, kendisine Kutsal Kâse emanet edilen Yusuf, ölümünde onu Bron adlı akrabasına bıraktı. Bron'un on iki oğlu vardı, içlerinden birinin adı Alain le Gros'ydu: Balıkçı Kral Bron, kardeşlerini, baksın diye ona emanet etti. Rabbimizin buyruğuyla, Yahuda'dan yola çıkan Alain, batıdaki bu adalara doğru yöneldi ve halkıyla birlikte ülkemize ulaştı. Balıkçı Kral, dünyanın en güzel yerlerinden birinde, İrlanda adalarında oturur. Ama bilin ki, insanın başına gelebilecek en kötü durumdadır; gerçekten de, ağır hastadır. Gene de, şundan emin olabilirsiniz: Kral ne kadar yaşlı ya da hasta olursa olsun, bir Yuvarlak Masa şövalyesi, dünyanın en ünlü şövalyesi olacak kadar önemli savaş ve şövalyelik girişimlerinde -turnuvalarda ve serüven arayışında- bulunmadıkça, ölemez. Zengin Balıkçı Kralın sarayına gidip ona Kutsal Kâse'nin geçmişte ve şimdi ne işe yaradığını sorabilecek utkuya ulaştığında, kral hemen iyileşecek ve ona Rabbimizin gizli sözlerini açıkladıktan sonra, yaşamdan ölüme göçecektir. Bu şövalye, İsa Mesih'in kanını koruyor olacaktır. Böylece, Britanya toprağında büyüler çözülecek ve kehanet bütünüyle gerçekleşmiş olacaktır.

Wilhelm Hauschild, *Kutsal Kâse Mucizesi*, 19. yüzyıl, Neuschwanstein Şatosu, Almanya

Kutsal Kâse'nin tezahürleri

CHRÉTIEN DE TROYES
[12. yüzyıl]
Kutsal Kâse'nin Öyküsü

İçeride güçlü, salonda ancak mumların sağlayabileceği kadar güçlü bir ışık vardı. Havadan sudan konuşurlarken, bir odadan içeri sapının ortasından sıkıca tuttuğu beyaz bir mızrağı taşıyan bir uşak girdi ve ateş ile yatağın üstünde oturanların arasından geçti. Orada olanların hepsi, beyaz mızrağı ve mızrağın ucundaki beyaz demiri görüyorlardı: Mızrağın ucundaki demirden bir damla kan sızıyor ve bu kırmızı kan, uşağın eline kadar akıyordu. Oraya o gece gelen genç, bu şaşırtıcı şeyi gördü, ama kendini tutup bütün bunların nasıl meydana geldiğini sormadı, çünkü onu şövalye yapan kişiden öğrendiği ilkeleri hatırlıyordu: Hocası çok konuşmaktan sakınmasını öğretip öğütlemişti. Dolayısıyla genç, ona bu soruyu sorarsa, utanç duyacağından korkuyordu, bu yüzden olanlarla ilgili hiçbir şey sormadı.
Sonra iki uşak daha geldi, ellerinde siyah minelerle bezeli som altın şamdanlar tutuyorlardı. Şamdanları taşıyan uşaklar, çok yakışıklıydı. Her şamdanın üzerinde en az on mum

yanıyordu; güzel, zarif ve çok alımlı giyinmiş genç bir kız iki elinin arasında bir Kutsal Kâse tutuyor ve iki uşakla birlikte öne doğru yürüyordu. Taşıdığı Kutsal Kâse ile oraya girdiğinde, Kâse'den öyle büyük bir ışık geldi ki, güneş yükseldiğinde yıldızlar ve ay nasıl ışıklarını yitirirlerse mumlar da öyle ışıklarını yitirdiler. Genç kızdan sonra gene gümüş bir tepsi taşıyan bir başka genç kız geldi. Önde giden Kutsal Kâse, en yüksek ayarda som altındandı; Kâse'ye yerleştirilmiş çeşit çeşit değerli taş vardı; denizde ve karada var olan en zengin ve en değerli bu taşların değeri, hiç kuşkusuz başka her taşın değerinin üstündeydi. Tıpkı mızrakta olduğu gibi, onun önünden geçip bir odadan ötekine gittiler. Ve delikanlı onların geçtiğini gördü, ama Kâse'den kimin yararlandığını sorma cesaretini gösteremedi, çünkü aklında hep soylu bilgenin sözleri vardı.

ROBERT DE BORON
[12.-13. yüzyıl]
Perceval

Masada oturdukları ve ilk yemeğin servis edildiği sırada, bir odadan pek süslü bir genç kızın çıktığını gördüler, boynunda bir örtü vardı ve iki eliyle küçük gümüş tabaklar taşıyordu. Kızdan sonra içeri mızrak taşıyan bir genç girdi; mızrağın demir ucundan üç damla kan akıyordu. Perceval'in önünden geçerek bir odaya girdiler. Sonra elinde, Rabbimiz İsa'nın hapiste Yusuf'a verdiği çanağı taşıyan bir başka genç çıkageldi; çanağı ellerinin arasında büyük bir saygıyla tutuyordu. Senyör onu gördüğünde önünde eğildi ve *mea culpa*'yı okudu, şatodakiler de aynısını yaptı. Perceval, bu sahne karşısında çok şaşırdı; kızacağından korkmasa, onu ağırlayan kişiye seve seve birkaç soru sorardı. Bütün akşam boyunca bunu düşündü, ama annesinin ona fazla konuşmamasını ve fazla soru sormamasını öğütlediğini anımsadı. Bu yüzden, hiçbir şey sormamaya karar verdi. Senyör, sohbeti Perceval'i ona soru sormaya yöneltebilecek konular üzerinden yürütüyordu, ama Perceval bunu yapmadı: Uykusuz geçirdiği iki geceden ötürü öyle bitkin düşmüştü ki, az kalsın masanın üzerine düşecekti. Bu arada, Kutsal Kâse'yi taşıyan genç geri döndü ve yeniden daha önce çıktığı odaya girdi; aynısını mızrağı taşıyan genç yaptı ve genç kız da onları izledi. Bu kez de, Perceval herhangi bir soru sormadı. Perceval'in hiçbir şey sormamaya devam ettiğini görünce, Balıkçı Kral Bron çok üzüldü. Ağırladığı bütün şövalyelerin önüne Kutsal Kâse'yi bu şekilde getirtiyordu, çünkü Rabbimiz [İsa] ona ancak bir şövalye kendisine Kâse'nin neye hizmet ettiğini sorunca iyileşeceğini bildirmişti. O şövalye, dünyanın en iyi şövalyesi olmalıydı. Bu sorunu çözmek, Perceval'in alnına yazılmıştı; soruyu sorarsa, kral iyileşecekti.

Perlesvaus, Bölüm VI [13. yüzyıl]

Tam o sırada, yan yana yürüyen iki genç kız, bir şapelden çıktılar. Biri ellerinin arasında Kutsal Kâse'yi, diğeri ise ucundan Kâse'nin içine kan damlayan Mızrağı tutuyordu. Şövalyelerin ve Gawain'in yemek yemekte oldukları salona girdiler. Kâse'den çıkan güzel koku öyle tatlı ve kutsaldı ki, herkes yemek yemeyi unuttu. Gawain, Kutsal Kâse'ye baktı ve orada o zamanlar sıradışı bir biçimi olan bir kadeh görür gibi oldu.

Edward Burne-Jones, *Kutsal Kâse'nin Bulunması*, 1894, Birmingham Müzeleri ve Sanat Galerisi

Kızıl kanın damladığı mızrağın ucuna doğru bakınca, yanan mumların bulunduğu iki şamdanı taşıyan iki meleği tanır gibi oldu. Genç kızlar, Gawain'in önünden geçip bir başka şapele girdiler. Gawain, tamamıyla düşüncelerine dalmıştı, içi öyle yoğun bir mutlulukla doluydu ki, yalnızca Tanrı'yı düşünebiliyordu. Şövalyeler üzüntü ve kaygıyla ona baktılar. Tam o anda, iki genç kız şapelden çıkıp yeniden Gawain'in önünden geçtiler. Gawain, daha önce yalnızca iki melek görmüşken, şimdi üç melek görür gibi oldu, ayrıca Kutsal Kâse'de bir çocuğun siluetini de görüyor gibiydi [...] Yukarı bakınca, sanki Kutsal Kâse'nin havada asılı durduğunu, üstünde kaburgasına mızrak saplı, çarmıha gerilmiş bir adamın olduğunu gördü. Gawain mızrağı gördü ve yüreği acıma hissiyle doldu, kralın acısından başka şeyi düşünemez oldu.

La Queste del Saint Graal (Kutsal Kâse'yi Arayış) [13. yüzyıl]

Herkes sessizce yerine oturduğunda, öyle güçlü ve şiddetli bir gökgürültüsü işitildi ki, sarayın yıkılacağını sandılar. Hemen içeri bir güneş ışını girip salona olağanüstü bir aydınlık saçtı. Ve o an Kutsal Ruh'un iyiliğiyle aydınlanmış gibi oldular ve birbirlerine bakmaya, bu yaşadıklarının nereden geldiğini birbirlerine sormaya başladılar. Ama oradaki hiç

kimse, tek söz edemiyordu: Hepsinin dili tutulmuştu. Uzun süre konuşamadan durup sessiz hayvanlar gibi aralarında bakıştılar. Sonra salona beyaz ipek bir örtüyle örtülü Kutsal Kâse girdi, ama kimse kimin taşıdığını göremiyordu. Kutsal Kâse, sarayın ana kapısından içeri girmiş ve o girer girmez, sarayın içini sanki dünyanın bütün baharları saçılmış gibi güzel kokular kaplamıştı. Kâse salonun ortasına gitti ve her masanın çevresini dolandı ve o geçerken her bir yer, orada oturanın dilediği yiyecek ile donatılıyordu. Herkesin servisi yapıldığında, Kutsal Kâse hemen gidiverdi, öyle ki kimse ona ne olduğunu da, nereye gittiğini de anlayamadı [...] "Efendim, dedi Gawain, henüz bilmediğiniz bir başka şey var; buradaki herkese, tıpkı yalnızca Yaralı Kral'ın sarayında olduğu gibi, gönlünden geçen şey servis edildi. Ama hepimiz o kadar yoldan çıkmış kişileriz ki, Kutsal Kâse'yi açık seçik göremedik; aksine, gerçek çehresi bizden gizli tutuldu. Bu yüzden, şimdi ant içiyorum: Yarın güne hiç geciktirmeden Arayış ile başlayacağım; bu arayışı bir yıl bir gün, gerekirse daha fazla sürdüreceğim. Ne olursa olsun, Kutsal Kâse'yi yeniden bugün gördüğümden daha net görmeden saraya dönmeyeceğim: Onu görmek alnıma yazıldıysa eğer.. Bu ayrıcalık nasibim değilse, geri döneceğim."

WOLFRAM VON ESCHENBACH [1170-1220]
Parzival, IX, 454, 1-30

Pagan Flegetanis gözüyle
görmüştü, göğe bakınca,
en gizemlisini sırların.
Ondan korkuyla söz ediyordu:
Kutsal Kâse denen bir nesne varmış,
adını, olduğu gibi okumuş
yıldızlarda:
"Yeryüzüne bıraktı onu bir sürü,
sonra yeniden uçtu yıldızlara,
lütuf ya da masumluk getirdi geriye.
O günden beri en değerlisi
insanların,
hizmet edenlerdir Kutsal Kâse'ye."

WOLFRAM VON ESCHENBACH [1170-1220]
Parzival IX, 469, 2-8

Neyle yaşadıklarını söylemek
istiyorum size:
bir taşla yaşıyorlar,
yapısı çok saf olan.
Bilmiyorsanız o taşı,

burada adını anmamız gerek.
Adı, *lapsit exillis.*
Kutsal Kâse de diyorlar ona.

Walter Crane,
Sir Galahad, Kral Arthur'un Karşısında, yklş. 1911,
özel koleksiyon

THOMAS MALORY
Arthur'un Ölümü, VI [1485]

Kral ve baronların hepsi Camelot'un surlarından içeri girdikten sonra, katedralde akşam duasını dinlemeye, sonra akşam yemeğini yemeye gittiler. Yemekte şövalyelerin her biri, eskisi gibi, kendi yerine oturdu. Ama saray çöküyormuş gibi insanı korkutan ani gökgürültüleri ve uğultuları arasında, salona o güne dek görülenden yedi kat daha canlı bir güneş ışını girdi ve Kutsal Ruh herkesi iyilikle donattı. Şövalyeler çevrelerine bakınca, diğerlerinin adeta güzellikle çevrili olduğunu gördüler, ama tek söz edemediler. Sonra, beyaz ipekle örtülü Kutsal Kâse belirdi, öyle ki hiç kimse onu göremedi ya da onu kimin getirdiğini anlayamadı ve sofrada oturanların önünde diledikleri yiyecek ve içecekler belirirken, salonu güzel kokular kapladı. Kutsal Kâse, bütün ortamı katettikten sonra birden gözden yitti ve ancak o zaman orada bulunanlar, yeniden seslerine kavuştular ve kral, onlara göstermiş olduğu iyilikten ötürü Tanrı'ya şükretti. Sonra Gawain şöyle dedi: "Bugün bize en sevdiğimiz yiyecek ve içecekler sunuldu; ama değerli bir örtüyle örtülü çıkagelen Kutsal Kâse'yi göremedik. O yüzden, şimdi ant içiyorum: Yarın sabahtan itibaren kendimi kutsal kâseyi aramaya adayacağım ve Kutsal Kâse'yi daha net olarak görünceye kadar saraydan bir yıl bir gün, gerekirse daha fazla uzak kalacağım. Bunu yapmam mümkün olmazsa, Tanrı'nın iradesini kabul ederek yeniden buraya geleceğim." Bunun üzerine, Yuvarlak

Edwin Austin Abbey, *Galahad ve Kutsal Kâse*, 1895, özel koleksiyon

Masa şövalyeleri ayağa kalkıp aynı yemini ettiler; onları ant içtikleri şeyi yapmaktan alıkoyamayacağını anlayan kral bu duruma epey üzüldü.

Kutsal Kâse hiçbir yerde değil

JULIUS EVOLA
Kutsal Kâse'nin Sırrı [1937]

Pindaros, Hiperborluların toprağına ne karadan ne denizden ulaşılabileceğini ve oranın yolunu bulma yetisinin yalnızca Herakles gibi kahramanlara verildiğini söylemişti. Uzak Doğu geleneğinde, kuzey bölgesinin en ucundaki adaya yalnızca ruhun uçuşu [tayy-i mekân] ile erişilebileceği söylenir. Tibet geleneğinde, Kalki Avatar ile ilişkisi olduğunu daha önce gördüğümüz kuzeyin mistik merkezi Şambala için "ruhumda bulunan" denir. Bu tema, Kutsal Kâse destanında da görülür. *La Queste del Saint Graal*'deki Kutsal Kâse Şatosu'nun adı, *palais spirituel* ("ruhsal saray") olarak, *Perceval li Gallois*'da "ruhların [yani, ruhsal varlıkların] şatosu" olarak adlandırılır. Plutarkhos, Hiperborea'daki Kronos görüsünün uyku halinde olduğunu söylerken, *Arthur'un Ölümü*'nde, Lancelot Kutsal Kâse'yi bir irade-his yitimi halinde görür. Ve *La Queste*'de, uyku mu uyanıklık mı olduğunu bilmediği bir halde, acılarını yatıştırmak için Kutsal Kâse'ye kadar sürüklenen yaralı şövalye görüsünü görür. Bunlar sıradan bilincin sınırları ötesindeki deneyimlerdir. Kimi zaman, şato görülmez ve erişilmez olarak sunulur. Ya mutlu bir rastlantı ya da bir büyü aracılığıyla

onu bulmak, yalnızca seçilmişlere nasip olur, yoksa şato arayan kişinin gözlerinden gizler kendini [...]
Kutsal Kâse'nin bulunduğu yer karşımıza, asla bir kilise ya da tapınak olarak değil, hep bir şato olarak, muhkem bir kral sarayı olarak çıkar.
Yalnızca daha geç tarihli metinlerde, bir Kutsal Kâse mihrabından ya da şapelinden söz edilmeye başlanır. Bu, destanın en Hıristiyanlaştırılmış biçimi olup, sonunda burada Kutsal Kâse ile komünyonda kullanılan kadeh birbirine karışır. Ne var ki, efsanenin en eski biçimlerinde, buna benzer bir şey yoktur ve Kutsal Kâse'nin kılıç ve mızrakla, keza bir kral ya da kralı andıran figürle daha önce belirttiğimiz sıkı ilişkisi, bu sonraki Hıristiyanlaştırılmış biçimi konu dışı görme yetkisi verir bize. Kişinin "kanının son damlasına kadar" savunacağı Kutsal Kâse merkezi, bu temele dayalı olarak, ne Hıristiyanlık ile, ne daha önce belirtildiği gibi, bu mitler bütününü sürekli olarak görmemezlikten gelmek isteyen Kilise ile ilişki içine sokulamaz, tıpkı daha genel olarak, bir tür dinsel ya da mistik bir merkezle ilişki içine sokulamayacağı gibi. Daha çok, başlangıçtaki geleneğin iki saygın değerinin –krallık ile maneviyat– mirasını koruyan, sırlara vâkıf bir merkez söz konusudur. Koruma, sözünü ettiğimiz geleneğe özgü bölünmemiş birliğe göre olur.

Shalottlu Kız

ALFRED TENNYSON
Shalottlu Kız [1942]

Her iki yanında ırmağın uzanıyor
boylu boyunca arpa ve çavdar
tarlaları,
yaylayı örtüyor, gökle buluşuyorlar.
Ve tarlanın yanından geçiyor yol,
kuleler kenti Camelot'a giden.
Bir aşağı bir yukarı gidiyor insanlar,
zambakların açtığı yerlere bakarak,
şu aşağıdaki adanın çevresinde:
Shalott adasının.
Söğütler ağarıyor, kavaklar titriyor,
hafif esintiler kararıp üşüyor
hep akan dalga boyunca,
adanın çevresinde, kıyısında
ırmağın,
Camelot'a akan.
Külrengi dört duvar, dört kule,
bir çiçek alanına bakıyor
ve sessiz adada barınıyor
Shalottlu Kız.
Bir tek orakçılar, erken ekin biçen
altı sıralı arpalar arasında,
bir ezgi duyuyorlar: neşeyle
yankılanıyor
duru ırmaktan, kıvrılarak akan,
kuleler kenti Camelot'a.
Ve ay ışığında bitkin orakçı,
yığarak demetleri esintili tepeye,
kulak verip fısıldıyor: "O büyücü bu,
Shalottlu Kız."
Orada gece gündüz örüyor
rengârenk büyülü bir dokumayı.
Bir fısıltı işitmiş, şöyle diyen:
Bir lanet gelecekmiş başına,
Camelot'a bakacak olursa.
Bilmiyor ki, ne olabilir bu lanet, o
yüzden aksatmadan örüyor,
zaten başka pek bir uğraşı yok
Shalottlu Kızın.
Ve hareket edip bir aynada,
bütün yıl önünde asılı duran,
dünyanın gölgeleri beliriyor.
Orada Kız, yakındaki yolu görüyor
kıvrılarak Camelot'a giden.
Ve bazen mavi aynadan
atlı şövalyeler geliyor ikişerli:
Ama özü sözü bir, sadık bir şövalyesi
yok
Shalottlu Kızın.

August Spiess,
Parsifal, Amfortas'ın Sarayında, 1883-1884,
Neuschwanstein Şatosu,
Saz Şairleri Salonu, Almanya

Gene de hoşuna gidiyor kumaşına
işlemek aynanın büyülü
görüntülerini,
çünkü çoğu zaman sessiz gecelerde,
bir cenaze alayı, fenerlerle
ve müzikle, Camelot'a giderdi;
ya da ay en tepedeyken,
yeni evli iki âşık gelirdi;
"Gölgelerden bıktım artık" derdi
Shalottlu Kız.
Bir ok atımı uzakta, Kızın yaşadığı
yerden,
atını sürüyordu şövalye, arpa
demetleri arasında,
güneş göz kamaştırıp yaprakların
arasından,
tunç dizlikleri üzerinde parıldıyordu
gözüpek Lancelot'un.
Bir Kızılhaç şövalyesi, diz çökmüştü
kalkanının içindeki kadının önünde;
sarı tarlada ışıldıyordu kalkan,
uzaktaki Shalott'un yanında uzanan.
Geniş alnı gün ışığında ışıldıyordu;
parlak toynaklar üzerinde ilerliyordu
savaş atı;
miğferinin altından dalgalanıyordu
simsiyah bukleleri, atını sürerken,
sürerken atını Camelot'a.
Kıyıdan ve ırmaktan
kristal aynaya yansıyordu şövalye,
"*Tirra, lirra*" ezgisini söylüyordu
ırmağın kıyısında Lancelot.
Kız dokumayı bıraktı, tezgâhı
bıraktı,
üç adım arşınladı odayı,
nilüferlerin açtığını gördü,
miğferi ve sorgucu gördü,
Camelot'a baktı.
Dokuma dışarı uçtu dalgalanarak,
ayna kırıldı boydan boya.
"Lanet gerçek oldu!" diye haykırdı
Shalottlu Kız.

John William Waterhouse, *Shalottlu Kız*, 1888, Londra, Tate Gallery

Fırtınalı doğu rüzgârında iki büklüm,
solgun sarı korular soluklaşıyor,
gür ırmak yakınıyor iki kıyısı arasında,
şiddetli bir yağmur yağıyor alçak bulutlardan
kuleler kenti Camelot'a.
Kız aşağı gelip bir kayık buldu,
bir söğüdün altında, suda yüzen.
Ve şunu yazdı teknenin ön kısmına:
Shalottlu Kız.
Loş ırmaktan aşağı inerken,
cesur bir kâhin gibi, vect halinde,
kötü yazgısını gören,
donuk bir çehreyle
Camelot'a baktı Kız.
Ve gün batarken,
zincirini çözüp uzandı;
taşkın ırmak uzağa taşıdı onu,
Shalottlu Kızı.
Bir ezgi işitti, hüzünlü, kutsal,
kâh yüksek sesle söyleniyordu, kâh alçak,
ta ki yavaşça donana dek kanı,
iyice kararana dek gözleri,
kuleler kenti Camelot'a bakan.
Ve erişmeden kabarmış suların üzerinde
kıyıdaki ilk eve,
ezgisini söyleyerek öldü
Shalottlu Kız.
Kulenin ve balkonun altında,
bahçe duvarının, geçidin yanında,
göz alıcı bir siluet olarak yüzdü,
yüksek evlerin arasında ölü gibi solgun,
sessiz, Camelot'a doğru.
Rıhtıma geldi herkes,
şövalyeler, halk, lordlar ve soylu kadınlar
ve teknenin başında adını okudular:
Shalottlu Kız.
Kim bu? Nedir buradaki?
Ve yakındaki aydınlık sarayda
söndü soyluların neşeli sesi.
Korkudan haç çıkardılar
Camelot'taki bütün şövalyeler,
ama Lancelot biraz düşünüp
dedi ki: "Güzel bir yüzü varmış;
Tanrı merhametiyle yardımcısı olsun
Shalottlu Kızın."

Otto Rahn'ın sözü

OTTO RAHN
Lusifer'in Sarayında [1937]

Elimdeki *Parzival* metninin editörü, Wolfram'ın Kutsal Kâse Şatosu'nun, Pireneler'de bulunması gerektiği kanısında. Aragon ve Katelangen (Katalonya) gibi yer adları, ona bu varsayımı telkin etmiş olabilir. O yüzden, Pirene köylüleri, Montségur harabelerinde Kutsal Kâse Şatosu'nun kalıntılarını görmekte haksız değiller. Ve Kutsal Kâse'yi arayan Parzival'in, Kurtuluş Şatosu'na doğru yolculuğunun sonunda, at sırtında geçmek zorunda olduğu kar, pekâlâ Pireneler'in karı olmuş olabilir. Yalnızca Wolfram'ın Kutsal Kâse Şatosu'na verdiği Munsalvatsche adı, birçoklarının tanıklık ettiği üzere, "ıssız tepe" demektir. Adın temelinde, Latince *silvaticus*'tan (*silva:* orman) gelen Fransızca *sauvage* ("ıssız") sözcüğü bulunur. Şu var ki, Montségur bölgesinde orman yok değildir [...] Ayrıca belirtmek gerekir ki, yöre ağzında *"Mons sauvage"* sözü *"Moun salvatge"* şeklinde telaffuz edilir.
Ana kaynağı Wolfram'dan farklı olarak, *Lohengrin* ile *Parzival*'in yazarı ve bestecisi Richard Wagner, Kutsal Kâse Şatosu'na Montsalvat adını vermiştir. Bu da "Kurtuluş Tepesi" anlamına gelir.

معراج حضرت رسالت صلی الله علیه
نیم شبی کان ملک نیم روز
خود فلک از دیدن عمارتش کرد
کرد ز ناداده جرم کاینات
دیده اغیار کز آن خواب گشت
کوبک از خواب عناتان تاب گشت
هفت خط و چار حد و شش جهات
روز شش در هفت شش در دواع

9

ALAMUT, DAĞIN YAŞLISI VE HAŞHAŞİLER

Cennete yükseliş, İran minyatürü, 1494-1495, Londra, British Library

Rennes-le-Château'dan söz etmiştik. Aslında hep, çoğu zaman siyasi gerekçelerle, efsanevi yerler kimliğine bürünen gerçek yerler olmuştur: O kadar ki, bu yerleri bugün de ziyaret etmek mümkündür. Bir zamanlar Hazar Denizi'nin güneybatısında yükselen, birkaç kalıntısı hâlâ ayakta duran Alamut Kalesi ya da Hisarı için durum budur.

Alamut, Yırtıcılar Yuvası. Görkeminin doruğunda, özellikle kuşatmak isteyip başaramayanlara korkunç görünmüş olmalı, ta ki 1256'da Moğollarca fethedilip yok edilinceye kadar. Uzunluğu dört yüz metre, eni kimi yerde birkaç, en çok otuz adım, dik bir alana kurulmuş. Alamut, bu olduğu biçimiyle, ama özellikle rivayet yoluyla bize ulaşan biçimiyle, uzaktan, Azerbaycan yolu üzerinden ulaşanların karşısında, güneş ışınlarının göz kamaştırdığı doğal, beyaz; eflatun günbatımında morumsu mavi; şafak vakti solgun; gün doğarken kızıl; bazı günler bulutlar arasında belli belirsiz ya da yıldırımlarla birden parlayan dik bir duvar gibi beliriyordu. Üst sınırları boyunca, sağlam kulelerin oluşturduğu belirsiz ve yapay bir mimari yapı ayırt ediliyor, alttan yukarı yüzlerce metre uzanan, insanın üzerine üzerine gelen bir dizi sivri kaya gibi görünüyordu; en erişilebilir yamaç, kaygan kumlu çakıldan oluşmuş bir heyelan alanıydı. Kale sağlamsa ve içinde oturanlar varsa, oraya kayaya sarmal olarak kazılı gizli bir merdivenle ulaşılıyordu; bu merdiveni savunmak için tek bir okçu yeterli oluyordu. Haşhaşilerin ele geçirilemeyen, ancak kartalların sırtında ulaşılabilen kalesi Alamut böyle anlatılmıştır.

Haşhaşiler tarihi, Ortaçağda Surlu Guillaume, Strasbourglu Gérard ya da Lübeckli Arnold gibi Haçlılara yakın vakanüvisler ve Marco Polo tarafından yazılmış; bu, *Haşhaşiler Tarihi* (1818) adlı ki-

Bahçede İnsanlar, İran minyatürü, 17. yüzyıl, Yeni Delhi, Hindistan Ulusal Müzesi

tabıyla mitin en etkili modern yazarı Joseph von Hammer-Purgstall'a dek sürmüştür.

Alamut kalesinde neler oluyordu? Başlarda kalenin hâkimi, büyüleyici, gizemli ve amansız bir kişi olan Hasan Sabbah'tı. Sabbah burada müritleri "fedaiyyun"u (ölümü göze alacak kadar ona bağlı olanları) topluyor, hatta çocukluktan itibaren yetişiriyor, onları kendi siyasi suikastlarını gerçekleştirmek için kullanıyordu.

Çeşitli modern araştırmalarda, Hasan Sabbah efsanesi gerçek çerçevesine oturtulmaya çalışılmıştır. Ama efsane hâlâ öylesine canlı ki, bugün bile İtalyancada "suikastçı" sözcüğünün karşılığı olarak *assassino* sözcüğü kullanılır; benzeri şekilde, İngilizcede *assassination*, kamusal bir kişinin siyasi nedenlerle öldürülmesi anlamına gelir. ("*Assassino*"nun "*haşhaş*"tan geldiği şeklindeki tartışmalı etimolojinin kabul gördüğünden söz etmiyoruz bile.) Haşhaşilerin şeyhlerine olan itaati konusunda, Masuccio'nun *Il Novellino*'sunda şu anlatılır: II. Friedrich, Alamut'ta Hasan'ı ziyaret ettiğinde; korkunç yaşlı adam, imparatora gücünü kanıtlamak için, ona bir kulenin tepesindeki iki müridini göstermiş, sakalına dokunmuş ve bu iki kişi boşluğa atlayıp yere düşerek paramparça olmuşlar.

Ama efsanevi olmayan tarihsel verilere kısaca değinmeden geçmeyelim. Alamut'ta yaşayanlar Şiiydi, başka bir deyişle Sünni İslamdan ayrılan en büyük mezheptendiler. Bazı Şiiler, Ali'yi (Hz. Muhammed'in amcasının oğlu, Peygamberin kızı Fatma'nın eşi), Hz. Muhammed'in tek ve gerçek vârisi olarak görüyorlardı. Oysa iktidarı ve halefliği Ebubekir üstlenmiş, halife unvanını o almıştı. Bu unvan daha sonra Hz. Muhammed'in damadı Osman'a geçecekti. Bunu, Ali'nin öldürülmesine kadar devam eden bir dizi iç savaş ve mücadele izlemişti. Daha sonra Ali'nin yandaşları, temel öğreti iddiasındaki Sünni öğretiye karşı Şii öğretiyi hayata geçirmiş, gerçek imam, savaşçı, veli, kurtarıcı olarak Ali'nin hatırasına bağlı kalmışlardı: Bütün İslam âleminin egemenliği onun hüküm alanıydı ve onun Tanrısal bir kökeni olduğu teslim ediliyordu.

Kahire'nin Fatımi halifesi Müstensir Billah ölünce, imamlık oğlu Nizar'dan küçük oğlu Mustali'ye geçmiş; Nizar'ın bağlıları, İran'ın İsmailileri olarak ayrılmışlardı. Başlarına 1090-91'de Alamut

Kalesi'ni ele geçiren Hasan Sabbah geçmişti (Sabbah, yaşadığı farklı manevi hallerden sonra İsmaili yoluna girmiştir).

Henry Corbin'e (1964) göre, Haçlıların, Marco Polo'nun, doğal olarak Hammer-Purgstall'ın ve *assassini* adının *Haşhaşin*, yani "esrarkeşler" sözünden geldiğini öne süren Sylvestre de Sacy'nin (1838) yarattığı "dehşet öyküsü", İsmaililik adını anlaşılmaz hale getirmiştir. Aslında, Haşhaşiler üzerine birçok efsane, İslam kaynaklarında da yer alır. Ama olguları, romanslara özgü olmayan bir biçimde, yeniden kurarak aktarmaya çalışalım.

Corbin'e göre, Hasan'ın vaazları ve öğretisi, batıni ilkelerden esinlenmiş, incelikli bir ruhaniliğin ürünüdür. Ne var ki Corbin, Hasan'ın yalnızca bir şeyh değil, bir siyasetçi olduğunu ortaya koyan öteki tarihsel verileri göz ardı ediyor gibidir: Hasan, kendi dinsel ilkelerini savunmak için, yavaş yavaş çevresindeki bütün toprakları denetleyebildiği bir dizi kale kurmuştu ve Alamut, Azerbaycan ve Irak'a giden yolların kontrol edilebildiği en önemli kale olarak görülüyordu. Hasan Sabbah orada yaşıyordu ve ölümüne dek, çevresinde müritleri ile, orada kalacaktı.

Hasan, çok katı ahlak kuralları olan karizmatik bir şeyhti: Kendi iki oğlunu bile ölüme mahkûm etmişti, biri şarap içtiği, öteki adam öldürdüğü için. Hasan'ın birçok siyasi suikast gerçekleştirdiği kesindir, aralarında amansız Sinan'ın da yer aldığı halefleri de aynı şeyi yapmışlardır. Sinan'a Dağın Yaşlısı deniyordu, ama efsanenin kapsamı genişleyince, Hasan'a da Dağın Yaşlısı denecekti. Bildiğimiz çeşitli Ortaçağ metinleri, Hasan'ın ölümünden (1124) sonra kaleme alınmışlardır ve Kudüs'teki Haçlı krallıkları ile Selahaddin'in, tarikat şeyhi Sinan ile ilişki halinde oldukları döneme aittirler; gene de bu metinlerde, Haçlıların henüz Kudüs'ü fethetmeye çalıştıkları sırada, Selçuklu veziri Nizamülmülk'ün, Hasan'ın emri üzerine, derviş kılığına girmiş olan ve vezirin yanına yaklaşan bir "fedai" tarafından öldürüldüğü anlatılır. Buna karşılık Sinan, Monferrato markisi Corrado'yu öldürtmekle suçlanır. Rivayete göre, Sinan iki müridini özel olarak eğitmiş ve bu iki mürit, gayrimüslimlerin âdetlerini ve dilini kullanarak onların arasına karışmışlar. Sur piskoposu, durumdan habersiz marki onuruna ziyafet verirken, keşiş kılığına gir-

Alamut'un Ele Geçirilişi, İran yazması, 1113, Paris, Fransa Milli Kütüphanesi

miş olan müritler, onu öldürmüşler. Ne var ki, anlatılanlar net değil, çünkü belli kaynaklar bizi, Corrado'nun bazı Hıristiyan arkadaşları tarafından öldürülmüş olabileceğinden kuşkulanmaya götürüyor; hatta bu işte Aslan Yürekli Richard'ın sorumluluğu olduğu söyleniyor. Bu da bize, tarihi efsaneden ayırmanın ne kadar güç olduğunu gösteriyor. Her durumda, Sinan hem Selahaddin'i hem Haçlıların gözünü korkutuyordu; aynı zamanda (burada da okültist efsaneler beliriverir) Tapmak Şövalyeleri ile pek net olmayan ilişkiler içindeydi.

Ama artık efsaneye geçelim. Bazı Sünni Arap yazarlarına, keza daha sonra Hıristiyan vakanüvislerine göre, Dağın Yaşlısı adamlarını, canlarını onun için feda edecek kadar sadık, yenilmez birer savaş makinesi haline getirmenin amansız bir yöntemini keşfetmişti. Onları henüz küçük birer çocukken (bazılarına göre, doğdukları andan itibaren) kalenin tepesine sürüklüyor ve çok güzel bahçelerde onları çeşitli hazlar, şarap, kadınlar, çiçeklerle gevşetiyor, esrarla şaşırtıyor ve artık o yapma cennetin sapkın güzelliklerinden vazgeçemeyecek hale geldiklerinde, onları rüyadan uyandırıyor, ilk kez normal

Mike Newell'in *Pers Prensi: Zamanın Kumları* (2010) filminden bir kare

ve sıradan bir yaşamı denemelerini sağlıyor ve onları bir seçimle karşı karşıya bırakıyordu: "Gidip emrettiğim kişiyi öldürürsen, bıraktığın cennet yeniden sonsuza dek senin olur, yok öldürmezsen, yeniden bu bayağılığın içine düşersin."

Ve uyuşturucunun sersemlettiği bu gençler, can almak için can veriyor, hiç kuşkusuz kendileri öldürülmeye mahkûm birer katil oluyorlardı.

Ve bu minval üzere Alamut efsanesi yüzyıllar boyunca yayılmış, şiir, roman ve filmlere esin kaynağı olmuştu, günümüzde de oluyor.

Haşhaşiler

LÜBECKLİ ARNOLD
[1150-1211 ya da 1214]
Slavların Tarihi VII

Şam, Antakya ve Halep bölgesinde, dağlarda adı kendi dillerinde *Haşhaşin* (Haşhaşiler), Roman dilinde *Segnors de Montana* ("Dağın Efendileri") olan bir Sarazenler soyu vardır. Bu soy, yasa nedir bilmez ve Sarazen yasasının aksine domuz eti yer; anneleri ve kız kardeşleri dahil bütün kadınları ayırt etmeden kullanırlar. Dağlarda yaşarlar ve yenilmeleri neredeyse imkânsızdır, çünkü çok iyi berkitilmiş kalelerde otururlar. Toprakları pek verimli değildir, o yüzden hayvanlarının etiyle yaşarlar. Yakın uzak bütün Sarazen hükümdarlarının ve yakın ve güçlü Hıristiyanların içine büyük korku salan bir şeyhleri vardır, çünkü onları şimdi size anlatacağım şekilde öldürtür. Şeyhlerinin dağlarda çok yüksek surlar arasında yükselen çok güzel birçok sarayı vardır, öyle ki buraya ancak çok sıkı gözetim altındaki bir girişten girilebilir. Bu saraylarda şeyhleri, birçok köylü çocuğuna doğumlarından itibaren bakar, onları eğitip Latince, Yunanca, Sarazen dili, vb. çeşitli diller öğretir. Ve bu çocuklara hocaları, çocukluklarından erişkin çağlarına dek, o beldenin efendisine her ne buyurursa buyursun uymalarını öğretir. Bunu yaptıklarında, şeyhleri onlara Tanrısal şeyler üzerindeki gücü sayesinde cennetin zevklerini tattırır. Keza onlara, yeryüzündeki başka herhangi bir hükümdarın iradesine boyun eğerlerse, kurtulamayacakları öğretilir. Ve doğumlarından itibaren o saraylara kapatıldıkları için, kendi şeyh ve hocalarından başka kimseyi görmez, birini öldürmek için şeyhlerinin huzuruna çağrılıncaya kadar başka ders almazlar. Şeyhleri içlerinden birini huzuruna kabul ettiğinde, ona cennete kavuşmak için şeyhinin emirlerine itaat edip etmeyeceği sorulur. [...] Kabul ederse, şeyhi ona altın bir hançer verir ve onu kendi belirlediği herhangi bir hükümdarı öldürmeye gönderir.

MARCO POLO [1254-1324]
Milione, 40-41

Mulehet, bir zamanlar Dağın Yaşlısı'nın yaşadığı bir bölgedir. Şimdi size, Sayın Marco Polo'nun çeşitli kişilerden duyduğu olayı anlatacağım. Yaşlı Adam'ın adı onların dilinde Aloadin'di. İki dağın arasındaki bir vadide dünyanın en güzel ve en büyük bahçesini yaptırmıştı. Burada her çeşit meyve, hepsi de hayvan ve kuş resimleriyle bezeli dünyanın en güzel köşkleri vardı. Kanallar da vardı: Kiminden su, kiminden bal, kiminden şarap akıyordu. Ayrıca, çok güzel şarkı söylemeyi, enstrüman çalmayı ve dans etmeyi bilen, dünyanın en güzel kızlarıyla yakışıklı delikanlıları vardı. Yaşlı Adam, orasının cennet olduğuna inanmalarını sağlıyordu. Orayı, Hz. Muhammed cennete gidenin istediği kadar huriye sahip olacağını, orada süt, şarap ve baldan ırmaklar bulacağını söylediği için bu şekilde hazırlatmıştı. Dolayısıyla, bu yeri Hz. Muhammed'in söylediğine benzer yaptı; o bölgedeki Sarazenler bunun cennet olduğuna gerçekten inanıyorlardı. Bu bahçeye Haşhaşilerden olmak isteyenler dışında kimse giremiyordu. Bahçenin girişinde, dünyadaki hiçbir güce bo-

yun eğmeyecek kadar güçlü bir kale vardı. Yaşlı Adam, sarayında yiğit birer yetişkin haline gelecek gibi görünen 12 yaşındaki gençleri eğitiyordu. Bu gençleri, dörtlü, onlu ya da yirmili gruplar halinde bahçenin girişine getirdiğinde, onlara afyon içiriyor ve gençler tam üç gün uyuyorlardı, sonra onları bahçeye taşıtıp orada uyandırıyordu. Gençler uyanıp kendilerini orada bulduklarında ve bütün bu şeyleri gördüklerinde, gerçekten cennette olduklarına inanıyorlardı. Ve kızlar, şarkılar ve her tür eğlenceyle onlarla birlikte oluyorlardı; gençler öyle her arzularına kavuşuyorlardı ki, onlara kalsa o bahçeden hiç çıkmazlardı. Ve Yaşlı Adam, sarayı güzel ve zengin tutuyor ve dağdakilerin her şeyin dediğimiz gibi olduğuna inanmalarını sağlıyordu. Ve fedailerinden birini bir yere göndermek istediğinde, ona sözünü ettiğim içecekten verdirip uyutuyor, sonra bahçeden dışarı taşıtıp kendi sarayına getirtiyordu. Gençler uyanıp kendilerini orada bulduklarında, çok şaşırıyor ve cennetin dışında oldukları için çok üzülüyorlardı. Hemen büyük bir peygamber olduğuna inandıkları Yaşlı Adam'ın karşısına çıkıyor, diz çöküyorlardı; o nereden geldiklerini soruyordu. "Cennetten" karşılığını veriyor, orada buldukları her ne varsa ona anlatıyorlardı ve oraya dönmek için can atıyorlardı. Ve Yaşlı Adam, herhangi birini öldürmek istediğinde, içlerinden en yiğit olanını seçip ona istediği kişiyi öldürtüyordu. Ve onlar, cennete geri dönmek için bunu seve seve yapıyorlardı. Kurtulurlarsa, şeyhlerine dönüyor; yakalanırlarsa, cennete geri döneceklerine inanarak, ölmek istiyorlardı. Ve Yaşlı Adam, birini adam öldürmede kullanmak istediğinde, onu karşısına alıp şöyle diyordu: "Git şu işi yap; sana bunu yaptırmamın nedeni, cennete dönmeni istememdir." Ve Haşhaşiler seve seve gidip isteneni yapıyorlardı. Böylece, Dağın Yaşlısı istediği kişiyi öldürtüyordu. Size şunu da söyleyeyim ki, birçok kral ona bu korku yüzünden vergi ödüyordu.

JOSEPH VON HAMMER-PURGSTALL
Haşhaşiler Tarihi, IV [1818]

Haşhaşilerin İran ve Suriye'deki merkez kalelerinde, yani Alamut ve Massiat'ta, surlarla çevrili bir dış alanda, Doğu'nun gerçek birer cenneti olan olağanüstü bahçeler hazırlanmıştı. Çiçek tarhları, içinden su kanallarının geçtiği küçük meyvelikler, gölgeli otlaklar ve yeşil çayırlar, gürül gürül akan gümüşi çaylar, gül çardakları ve sarmaşıkların dolandığı parmaklıklar, ferah odalar, Pers halıları ve Rum kumaşlarıyla bezeli çini köşkler, altın, gümüş, kristal fincan ve kadehler, İslam cennetinin hurileri ve gılmanları gibi güzel kızlar ve baştan çıkarıcı kara gözleriyle arzulu gençler.. Bu sonuncular, üzerinde dinlendikleri yastıklar gibi yumuşak ve içtikleri şarap gibi sarhoş edici idiler [...] Her şey zevk, duyumsal sarhoşluk ve tensellik yayıyordu. Gücünden ötürü ve suikast görevini yerine getirmeye olan azminden ötürü seçilmeye değer bulunan genç, şeyhin masasına davet ediliyor ve uzun sohbetlere tabi tutuluyordu. Afyonla kendinden geçen genç bahçeye getiriliyor; orada uyandığında, özellikle çevrede gördükleri ve bilhasa onu söz ve eylemlerle ikna eden huriler nedeniyle kendini cennete gelmiş sanıyordu. Peygamberin cen-

Théodore Chassériau, *Tepidaryum*, 1853, Paris, Orsay Müzesi

net ehline vaat ettiği zevkleri tattığında, yeteneğine ve gücüne göre, hurilerin ışıltılı gözlerinden benzersiz zevki ve parlak kadehlerden yüreklendirici şarabı içtikten sonra, bitkinlik ve afyonun etkisiyle yeniden uykuya dalıyor ve birkaç saat sonra uyandığında, kendini yeniden şeyhinin yanında buluyordu. Şeyhi, vücudunun oradan hiç ayrılmadığını, ama ruhsal olarak cennete götürüldüğünü, orada şeyhlerine uyarak, yaşamlarını inanç uğruna feda eden sadıkları bekleyen güzelliklerden bir kısmını önceden tattığını belirtiyordu. Böylece, yanılsama içindeki bu gençler, kendilerini körü körüne adam öldürmenin araçları olmaya adıyor ve cennetteki ebedi yaşama katılmak için dünyadaki yaşamlarını büyük bir istekle feda etmeye gidiyorlardı [...] Bugün hâlâ İstanbul ve Kahire'de afyonun, Türkün ağırbaşlı mizacı ve Arabın ateşli düş gücü için nasıl inanılmaz bir uyarıcı olduğu görülür. Bu da bize, bu gençlerin, her şeyi yapmalarını sağlayan sarhoş edici otlarla (esrar) hazırlanmış hapların hazzını niçin öylesine büyük bir coşkuyla aradıklarını açıklıyor. Bu kişiler, bu hapların kullanımından ötürü Haşhaşiler adını almışlardır.

Le Ciel est à la place de la terre.
Der Himmel iſt an der Stelle der Erde.

L'enfant donne la bouillie à la maman.
Das Kind gibt der Mutter den Brei.

La bonne est maîtresse.
Die Magd iſt Hausfrau.

Le Mouton est berger et les hommes moutons.
Das Schaaf iſt Hirte und der Menſch Schaaf

Le Dindon conduit les enfants au champ.
Der Welſchhahn führt die Kinder auf's Feld.

Le Poisson pêche l'homme.
Der Fiſch fängt den Menſchen.

Le Chien est à table, le maître mange les os.
Der Hund ſitzt am Tiſche, ſein Herr nagt d. Knochen.

L'âne conduit le Meunier au moulin.
Der Eſel führt den Müller zur Mühle.

Le Cheval monte l'homme.
Das Pferd ſteigt auf den Menſchen.

L'Ours fait danser son maître.
Der Bär läßt ſeinen Herren tanzen.

Les Hommes sont en cage, les animaux regardent.
Die Menſchen ſind im Käfig die Thiere Zuſchauer.

Les Femmes font la patrouille.
Die Frauen machen die Patrouille.

Le Bœuf tient le soc de la charrue.
Der Ochſe führt den Pflug.

Le Conscrit enseigne les Généraux.
Der Rekrute unterrichtet die Generäle.

Robert Macaire et Bertrand conduisent les Gendarmes
Robert Macaire und Bertrand führen die Gendarmen.

Le Chien chasse son maître dans la bergerie.
Der Hund jagt ſeinen Herren in den Stall

10

BOLLUK ÜLKESİ

Tersine Dünya, 1852-1858, popüler gravür, Marsilya, Avrupa ve Akdeniz Uygarlıkları Müzesi

Birçok efsanede yeryüzü cennetinin büründüğü bütünüyle materyalist bir biçim vardır: Bolluk Ülkesi. Arturo Graf'ın (1892-1893) belirttiği üzere, "iki düş dünyası arasında değişmez ve kesin bir ayrılık yoktur; aksine, aşamalı olarak birinden ötekine geçeriz: Cennet, kimi zaman Bolluk Ülkesi'nden biraz daha asil ve biraz daha manevidir, kimi zaman da oldukça idealleştirilen Bolluk Ülkesi, bir cennet halini alır."

Yunanlılar bize, Aristophanes'in zenginlik ve saadetle dolup taşan kuşlar şehri gibi mutlu beldelerden söz etmişlerdir. Lukianos da, (yalanlarla dolu olduğunu belirterek başladığı) "Gerçek Bir Hikâye"sinde her yanı altından bir mutlular şehrini betimler: Burada başaklar tane yerine ekmek verirler; tensel hazların bolluğu da cabası. Aslı Yunanca olan ve 4. yüzyılda Latinceye çevrilen *Expositio Totius Mundi* adlı kitapta, hastalık nedir bilmeyen mutlu bir halkın, gökten düşen bal ve ekmekle beslendiği bir ülke anlatılır.

Ortaçağ'da Bolluk Ülkesi ilk kez "Unibos" (10. yüzyıl) adlı kısa bir şiirde karşımıza çıkar. Köylü Unibos, onu cezalandırmaya niyetli üç kişiye, denizin dibinde çok mutlu bir krallığın bulunduğunu anlatır, onları denize atlamaya sevk edip ellerinden kurtulur. Ama başka esin kaynakları Doğu'dan geliyordu; İran hikâyelerinde sık sık saadet beldesi *Şadukiam* anılır. Graf, 12. yüzyıla ait bir Goliard şiirinde "Bolluk Ülkesi başrahibi" sözünün geçtiğini ya da 1188 tarihli bir haritada Warnerius de Cuccagna adlı bir yerin belirdiğini belirtir. Günümüze ulaşan en eski metin, 13. yüzyıla ait *Bolluk Ülkesi Hikâyesi* başlıklı bir *fabliau* olup burada yazar, günahlarını bağışlaması için papaya gittiğini, papanın onu Bolluk Ülkesi'ne gönderdiğini söyler. Bolluk Ülkesi, daha sonra efsanenin değişik versi-

John William Waterhouse, *Decameron*, 1916, Liverpool, Ulusal Müzeler

yonlarında yinelenecek olan her tür olağanüstülüğün görüldüğü bir beldedir.

Francesco Fulvio Frugoni, *Diogenes'in Köpeği*'nde (1687), Bolluk Adası'nı Bulaşık Denizi'ne yerleştirir: "Adayı, yumuşak lor peynirini andıran açık bir sis kaplamış [...] Burada akan ırmaklar sütten. Pınarlar Moscadello, Kandiye, Spezia ve Gargano şarabı ile doğuyor. Dağlar beyaz peynir, vadiler krem peyniri. Ağaçlar, Toskana peyniri ve *mortadella* açıyor. Fırtına estiğinde, dolu yerine bademşekeri; yağmur yağdığında ise bol bol sos yağıyor."

Gelenek, Bolluk Ülkesi'nin yeri konusunda kararsızdır. Maso'nun *Decameron*'da Calandrino'ya olağanüstü yönlerini anlattığı Bengodi Ülkesi –asmaların sosisle bağlandığı topraklar–, Basklar ülkesine yerleştirilir ve Floransa'ya bin mil uzaklıktadır.

Dini bir Alman oyununda *Schlaraffenland* (bu, Bolluk Ülkesi'nin Almanca adıdır), Viyana ile Prag arasındadır. *Bolluk Ülkesi'nin, Sienalı Alessandro ile Yol Arkadaşı Bartolamio Tarafından Açığa Çıkarılan Yeni Tarihi*[1] adlı kitapta, Bolluk Ülkesi'ne gitmek için deniz yoluyla yirmi sekiz, kara yoluyla üç ay yolculuk etmek gerektiği söylenir ve Teofilo Folengo, Bolluk Ülkesi'ni "yeryüzünün uzak bir bölgesi"ne koyar. 13. yüzyıl ile 14. yüzyıl arasında yazılan bir İngiliz şiirinde, Bolluk Ülkesi denizin ortasında, İspanya'nın batısındadır ve aynı şiirde Bolluk Ülkesi'nin cennetten daha iyi oldu-

1. *Bkz. Graf (1892-1893, Ek).*

ğu söylenir, çünkü cennette meyveden başka yiyecek, sudan başka içecek yoktur. Bu, küçümsenmemesi gereken bir gözlemdir: Mutluluk ve masumluk arzusu dindar yüreklerde yeryüzü cenneti fikrine yol açarken, her çağın yoksulları ve açlık çekenleri için Bolluk Ülkesi'ndeki nefis lezzetler imgesi, her zaman daha dünyevi bir arzuya neden olmuştur: Zor yaşam koşullarından kurtulmak ve en hayvani, en karşı konulmaz dürtüleri doyurmak. Çeşitli öykülerde sık sık, yoksullara seslenilir, onlar için de en sonunda keyif çatma vaktinin geldiği bildirilir. Bolluk Ülkesi efsanesi, mistisizmin hâkim olduğu çevrelerde değil, yüzyıllardır açlık acısı çeken halk kitleleri arasında doğar.

Bolluk Ülkesi'nde keyfi çıkarılan özgürlük öyledir ki, Karnavalda olduğu gibi, gidişat pozitif olarak tersine çevrilebilir ve bir köylü bir piskoposla alay edebilir. Aslında, *tersine dünya* teması da, Bolluk Ülkesi'yle bağlantılıdır. Tersine dünyada, insanlar öküzün güdümünde saban sürerler, ters yüz olmuş bir değirmenin değirmencisi eşeğinin yerine semeri taşır, balık elindeki oltayla balıkçıyı yakalar ya da hayvanlar kafesteki iki kişiyi seyreder. Son derece ciddi konuları işleyen Ortaçağ yazmalarında bile, sayfa kenarlarındaki minyatürlerde tersine dünya fikrini görürüz. Bu sayfa kenarlarında örneğin avcıyı avlayan tavşanlara rastlarız (ve birçok gravürde karşımıza çıkan temalardan biri, farelerin kuşattığı kediler şatosudur).

Haham literatüründe: "Tersine bir dünya gördüm. Güçlüler aşağıda, güçsüzler yukarıdaydı" denir (*Babil Talmud'u, Baba Bathra* ["Son Kapı"]). Bolluk Ülkesi düşleri ile tersine dünya hayalleri arasındaki iç içeliği, Grimm kardeşlerin bir masalında da (1812) görürüz.

Öte yandan, İncillerde yoksullara cennette daha yüksek bir makam ayrılacağı yönündeki güvenceler de, bir tür tersine dünya tasviri olma amacını güder. Ne var ki Lazar, Zengin Adam cehennemde cezasını çekerken, onun sofrasında ziyafet çekmez, Hz. İbrahim'in yanında, mesut, oturmakla yetinir. Bolluk Ülkesi üzerine hayaller, başkalarının manevi düzeyde işlediği adalet hayallerini, mide düzeyine çevirir.

Son olarak, Bolluk Ülkesi hayallerinin gerçeklikten uzak-

laşmaya, ölçüsüz bir hazzın peşinden gitmenin ise hayvanlaşmaya götürebileceğini, Collodi hatırlatır bize: Pinokyo'nun kısa sürede hem suç hem cezayı yaşadığı, bozulmuş bir Aden olan Bengodi ülkesi imgesiyle.

Pinokyo'da gördüğümüz şey, yeryüzü cennetinin yadsınması olup, büyük kuklanın son talihsizlikleriyle, yitirilen ve bir daha asla bulunamayan Aden öykümüzü noktalayabiliriz.

Farelerin Saldırısına Uğrayan Kediler Şatosu, 19. yüzyıl, popüler baskı, Londra, British Museum

Sonraki sayfalar: *İnsanların Çılgınlığı* ya da *Tersine Dünya*, 18. yüzyıl, popüler baskı, Marsilya, Avrupa ve Akdeniz Uygarlıkları Müzesi

Düşler adası

LUKİANOS [İS 2. yüzyıl]
Gerçek Bir Hikâye II

Az sonra birçok ada gördük. Yanı başımızda, iskele tarafında, Mantarlı vardı; insanların gittiği bu yer, büyük ve yuvarlak bir mantar parçasının üzerine yapılmış bir şehirdi. Uzakta, daha sancak tarafına doğru, çok büyük ve çok yüksek beş ada vardı ve bunlardan havaya büyük bir ateş yükseliyordu. Tam karşımızda, bir başka, düz ve basık ada vardı, en az altmış mil uzaklıktaydı. Sonunda bu adaya yaklaştığımızda, üzerimize doğru nefis, tatlı ve mis kokulu bir meltem esmeye başladı, tıpkı tarihçi Herodotos'un Arabistan'dan yükseldiğini söylediği gibi. Bize doğru gelen bu tatlı koku, gül ve nergislerden, sümbül, zambak ve hercai menekşelerden, mür, defne ve çiçek açmış üzüm asmalarından geliyor gibiydi. Kokuyla kendimizden geçmiş, uzun zorluklardan sonra iyi şeyler umarak, artık adım adım adaya yaklaşıyorduk. Sonra adanın her yanında, büyük ve dalgalardan korunaklı birçok liman; tatlı bir akışla denize dökülen berrak ırmaklar; keza çayırlar, korular, bazısı kıyıdaki kayaların üzerinde, çoğu dallarda öten ötücü kuşlar gördük. Hafif, solunması güzel bir hava kuşatıyordu bu beldeyi; nefis esintiler, esişleriyle koruyu hafifçe kıpırdatıyordu, öyle ki sallanan dallardan, ıssız yerlerde çalınan pan flütün sesi gibi büyüleyici ve kesintisiz bir müzik geliyordu. Ayrıca, karışık seslerden oluşmuş belli belirsiz bir gürültü işitiliyordu, ama rahatsız edici değildi, kiminin flüt çaldığı, kiminin şarkı söylediği, kiminin flüt ve kitharanın sesine uyarak alkış tuttuğu bir ziyafette duyacağımız türdendi [...]

Şehir bütünüyle altından, şehri çevreleyen sur ise zümrütten. Hepsi yekpare tarçın ağacı tahtalarıyla çatılmış yedi kapısı var. Buna karşılık, şehrin zemini ve surlar çevresinde uzanan yer, fildişinden. Bütün tanrıların berilden yapılmış tapınakları, tapınakların içinde ametistten çok büyük, tekparça, üzerlerinde hayvan kurban edilen sunaklar var. Şehrin çevresinde, en güzel mürden bir ırmak akıyor; eni yüz, derinliği beş arşın, öyle ki içinde rahatlıkla yüzülebiliyor. Hamam olarak çok büyük cam binalar kullanıyor, bunları tarçın odunuyla ısıtıyorlar. Ne var ki, havuzlarda su yerine sıcak çiy var; giysi olarak eflatun rengi ince örümcek ağları kullanıyorlar.

Şehirde oturanlara gelince, gövdeleri yok, elle tutulamayan, etsiz varlıklar ve kendilerini yalnızca şekil ve dış çizgilerle gösteriyorlar. Gövdesiz olmalarına rağmen, gene de bütünlükleri var, hareket ediyor, düşünüyor, ses çıkarıyorlar. Kısacası, öyle anlaşılıyor ki ruhları gövdeden yoksun olsa da, gövdelerinin suretine bürünüp buraya şuraya gidiyor.

Dokunmazsanız, gördüğünüzün gövde olmadığını öne süremezsiniz; gerçekten de bunlar, ayakta birer gölge, ne var ki siyah değiller.

Kimse yaşlanmıyor, buraya ulaştığındaki yaşında kalıyor. Burada gece olmadığı gibi, çok parlak gün de olmuyor, ülkenin üzerindeki ışık, şafağın yaklaştığı, güneşin henüz doğmadığı sıradaki gök rengi gibi. Yılın yalnızca bir mevsimini biliyorlar (onlarda mevsim hep bahar) ve tek bir rüzgâr -zefir- esiyor. Ülke, her tür çiçekle, meyve yetiştirilen ağaçlarla ve sırf gölge yapan ağaçlarla dolup taşıyor;

LA FOLIE DES HOMMES
Ce orateur dessous un Globe traré
Fait voir en recourci le Monde renversé.
La Femme a de Mousquet la guenouille l'Epoux.
Et berce pour sureroux l'Enfant sur ses genoux
Qui peut sans s'étonner voir ferrer les Chevaux.
Et de l'Homme fier devenir Maréchaux.
Quel plaisir de Chasser aux Lievres sur la Mer
Et de voir les poissons voler dedans les Airs.
Voyez pour se vanger de celui qui l'Ecorche.
Jean Lapin à son tour tourne l'Homme à la broche.
Voici le plus affreux des Combats singuliers
Ses Hommes portant Chevaux devenus Chevaliers.
Pendant que l'Oiseau prend au filet deux Amans.
Le Mary adroitement se vient prendre dedans.
Les Cochons affamez par des Traits inhumains
Egorgeant font griller dépecent les Humains.
a Paris chez Mondhard

OU LE MONDE A REBOURS.

asmalar yılda on iki kez ürün veriyor ve her ay bağbozumu yapılıyor. Nar ve elma ağaçları ve öteki meyve ağaçları, yılda on üç kez mahsul veriyormuş ve iki kez ürün verdikleri "Minos ayı" denen bir ay varmış. Buğday başakları ise, tepelerinde mantarlar gibi hazır pişmiş ekmek veriyorlarmış. Pınarlara gelince, şehrin çevresinde üç yüz altmış beş su, aynı sayıda bal, beş yüz mür (ama bunlar daha küçük) pınarı ve yedi süt, sekiz şarap ırmağı var.
Şölen sofralarını şehrin dışında, Mutlular Mekânı denen yerde kuruyorlar. Burası, çok güzel bir çayır ve çevresinde, gölgesiyle altına yatanları koruyan her tür ağacın bulunduğu sık bir koru var. Yere çiçeklerden sık bir halı dokumuşlar. Rüzgârlar hizmetlerini görüp ihtiyaç duydukları her şeyi getiriyorlar, ama şarap servisi yapmıyorlar, çünkü buna gerek yok. Sofranın yakınında son derece saydam, büyük, cam ağaçlar var; bu ağaçların meyvesi, biçim biçim, boy boy her tür şarap kadehi. Biri sofradaki yerine oturmak için geldiğinde, bu kadehlerden bir ikisini alıp önüne koyuyor ve kadehler hemen şarapla doluyor, bu şekilde içeceklerini içiyorlar. Taçların yerine, bülbüller ve diğer ötücü kuşlar, yakın çayırlardan gagalarıyla çiçekler topluyor, uçup öterek bunları kar gibi üstlerine saçıyorlar. Güzel koku sürünmeleri şöyle oluyor: Yoğun bulutlar, pınarlar ve ırmaktan mür alıp sofranın üstünde duruyor ve rüzgârların hafif hareketiyle sofradakilerin üstüne, hafif bir çiy gibi, taşıdıklarını yağdırıyorlar. Şölen sırasında, müzik ve şarkılarla vakit geçiriyorlar. Özellikle, Homeros'tan dizeler söyleniyor: Kendisi de orada hazır bulunuyor ve sofrada Odysseus'un üstündeki yerine kurularak onların eğlencelerine katılıyor [...]
Şarkı söylemeleri sona erdiğinde, kuğu, kırlangıç ve bülbüllerden oluşan ikinci bir koro beliriyor. Ve bunlar şarkı söylemeye başladıklarında, o zaman rüzgârların şefliğinde bütün koru onlara eşlik ediyor.
Ama iyi vakit geçirmek için sahip oldukları en önemli şey, şu: Sofranın yanında, biri kahkaha diğeri zevk pınarı olmak üzere iki pınar var; herkes şölenin başlangıcında bu ikisinden de içiyor ve kalan zamanı zevk ve kahkahayla geçiriyorlar [...] Cinsel ilişkilere ve aşk ilişkilerine gelince, tutumları şöyle: Uluorta kadınlarla ve erkeklerle ilişkiye giriyor ve bunu utanç verici bulmuyorlar. Yalnızca Sokrates, gençlere temiz niyetle yaklaştığına yemin ediyordu, ama herkes onun yalancı tanıklık ettiğini düşünüyordu: En azından sık sık Hyakinthos ile Narkissos aşklarını itiraf ediyor, ama o yadsıyordu. Kadınlar herkes için ortak ve kimse komşusunu kıskanmıyor, bu konuda çok duygusallar ve gençler kim onları isterse itiraz etmeden kendilerini sunuyorlar.

Bolluk Ülkesi

Bolluk Ülkesi Hikâyesi [13. yüzyıl]

Bir keresinde günah çıkarmak için Roma'ya papaya gitmiştim. Papa beni hac için bir ülkeye davet etti; orada olağanüstü pek çok şey gördüm: şimdi, o bölgede oturan halkın nasıl yaşadığına kulak verin.
Kanımca, Tanrı ve bütün azizleri, bu bölgeyi başka her bölgeden daha çok kollamış, daha çok kutsamıştır. Ülkenin adı Bolluk Ülkesi olup, kişi

Pieter Bruegel, Yaşlı, *Bolluk Ülkesi*, 1567, Münih, Alte Pinakothek

ne kadar uyursa o kadar kazançlı çıkar [...] Bütün evlerin duvarları, levrek, somon ve ringa balığından yapılmıştır; çatı makasları mersin balığından, çatılar jambondan, kirişler ise sosistendir. Ülkenin birçok cazip yönü var, çünkü bütün buğday tarlalarını kızartılmış et ve domuz gerdanı parçaları çevreliyor; sokaklarda besili kazlar hafif ateşte pişiyor ve tek başlarına dönüyorlar, hemen arkalarından sarmısaklı sos onları izliyor. Ayrıca belirteyim ki, patika ve yolların her köşesinde, üstlerine bembeyaz örtüler serili sofralar bulunabiliyor: Canı isteyen herkes serbestçe yiyip içebiliyor; yasak ya da itirazla karşılaşmadan herkes, et ya da balık istediğini alıyor. Bir araba dolusu et götürmek isteyen olursa, imkânı oranında bunu yapabiliyor. Geyik ya da kuş etini kimi kızarmış kimi haşlanmış istiyor ve herhangi bir ücret ödemiyor. Şunu da unutmayalım: Bu ülkenin adetine uygun olarak yemek yedikten sonra, tartışılmaz bir gerçek de şu ki, o kutlu bölgede bir şarap ırmağı akıyor [...] Orada insanlar hiç de kötü değiller, aksine cesur ve kibarlar.

Bir ay, altı haftadan oluşuyor ve yılda dört Paskalya, dört Aziz Yahya yortusu, dört bağbozumu var. Her gün bayram ya da Pazar, dört Bütün Azizler günü, dört Noel ve yılda dört Hazreti Meryem yortusu, dört Karnaval var. Büyük Perhiz, her yirmi yılda bir denk geliyor ve oruç tutmak o kadar zevkli ki, herkes isteyerek tutuyor. Sabahtan dokuzuncu saate kadar Tanrı'nın gönderdiklerini – et, balık ya da kimsenin yasaklamaya cesaret edemediği başka bir şey– yiyorlar. Şaka olsun diye söylüyorum

zannetmeyin, ama orada hayatını kazanmak için debelenmek zorunda olan üst ya da alt kesimden kimse yoktu. Haftada üç kez sağanak halinde sıcak börek yağıyor, üstelik hem gür saçlıların hem kellerin üzerine; kesin olarak biliyorum bunu ve herkes dilediğince alıyor bu böreklerden. Ülke o kadar zengin ki, her yolun köşesinde içi para dolu çantalar görülüyor; herkes karşılıksız İspanyol ve Bizans sikkelerinden alabiliyor, ama kimse bir şey satın almıyor ve bir şey satmıyor. Hem kadınlar da çok güzeller; dileyen, herhangi bir art niyeti olmadan genç ve olgun kadınları alıyor, istediği sürece ve gücü oranında onlarla zevkini yaşıyor. Bundan ötürü kadınlar aşağılanmıyor, aksine büyük saygı görüyorlar. Olur da bir kadın, arzuladığı bir erkek görürse, onu açıkça kendine alıp onunla istediğini yapabiliyor [...] Benzerini hiç duymadığınız bir başka olağanüstü şey de, insanları gençleştiren gençlik çeşmesi. Böylece her şeyi anlatmış oldum.

Calandrino ve Kantaşı

GIOVANNI BOCCACCIO
Decameron, VIII, 3
[1349-1353]

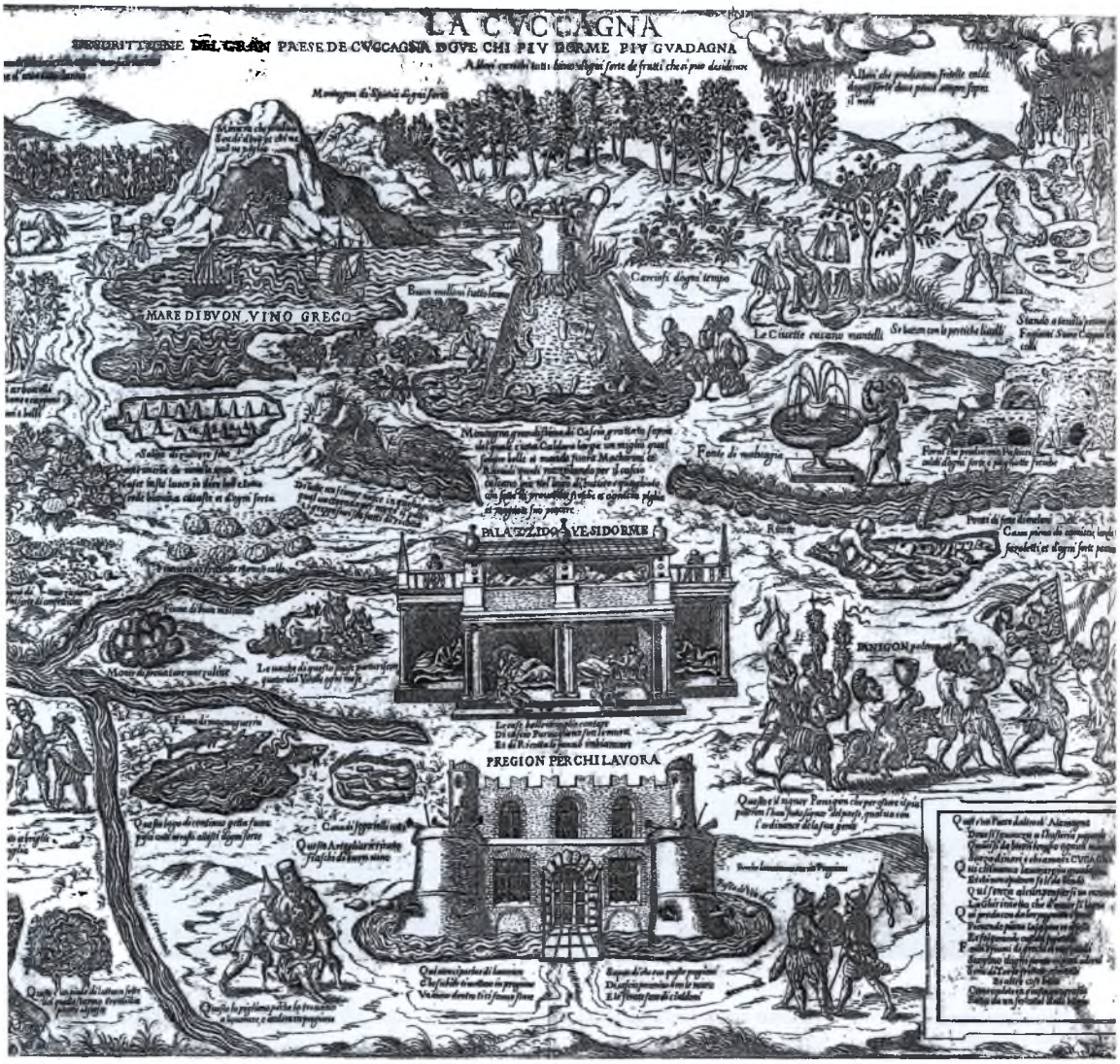
Değişik davranışlı, tuhaf insanların oldum olası bol olduğu kentimizde, kısa bir süre önce Calandrino adında bir ressam yaşıyordu. Kendine özgü alışkanlıkları olan, saf bir adamdı. Birinin adı Bruno, ötekinin de Buffalmacco olan iki ressamla arkadaşlık ederdi hep. Arkadaşları uyanık, açıkgöz insanlardı. Calandrino ile ahbaplık etmelerinin nedeni, onun saflığı, kendine özgü davranışları ile gönül eğlendirmeleriydi.

Gene o sıralarda, Floransa'da Maso del Saggio adında yakışıklı, şaka yapmaktan çok hoşlanan bir delikanlı vardı. Calandrino'nun saflığına ilişkin öyküler duyunca, bir oyun oynamaya, onu olmayacak bir şeye inandırmaya karar vermişti. Rastlantı bu ya, bir gün San Giovanni Kilisesi'nde karşılaştı onunla. Resimlere, kilisenin mihrabının üstüne o sıralarda yerleştirilmiş olan kutsal eşya dolabındaki yontulara bakıyordu. Maso, amacını gerçekleştirmenin tam sırası olduğunu düşündü. Ne yapmak istediğini söylediği bir arkadaşı ile birlikte Calandrino'nun tek başına oturduğu yere yaklaştı. Onu görmezlikten gelerek, çeşitli taşların özelliklerinden söz etmeye koyuldular. Maso, sanki bilgili, yetkili bir kuyumcu gibi söz ediyordu taşlardan.
Konuşulanlara kulak misafiri olan Calandrino yerinden kalktı, gizli kapaklı bir şey konuşulmadığını görünce adamların yanına gitti. Maso'nun da istediği buydu. Maso konuşmasını sürdürürken, bir ara Calandrino böyle değerli taşların nerede bulunabileceğini sordu.
Maso, "Basklar ülkesi Berlinzone'de, Bengodi denilen yerde" yanıtını verdi. Bengodi'de asmaları sosisle bağlarlardı. Bir kazı bir *denaio*'ya satarlar, üstüne bir de kaz palazı verirlerdi. Rendelenmiş Parma peynirinden bir dağ vardı burada. Dağın tepesinde oturanlar horoz suyunda haşladıkları makarnaları, mantıları aşağıya atarlardı. Kim daha çok yakalarsa, onun daha çok makarnası, mantısı olurdu. Az ötede ise, içine bir damla su karışmamış bir şarap ırmağı akardı.
"Ne güzel memleket. Peki haşladıkları horozları ne yaparlar?" dedi Calandrino.
"Basklılar yer hepsini" yanıtını verdi Maso.

Hieronymus Bosch,
Yedi Ana Günah,
15. yüzyıl sonu, Madrid,
Prado Müzesi

Bunun üzerine Calandrino sordu:
"Hiç gittin mi oraya?"
Maso yanıt verdi: "Gitmez olur muyum? Belki bin kez gittim."
Bunun üzerine Calandrino şunları dedi: "Kaç mil çeker buraya?"
Maso yanıt verdi: "Kim bilir, belki bin mil gelir."
Calandrino şunları dedi: "Abruzzi'nin ötesinde demek ki."
"Evet öyle, pek uzak değil" karşılığını verdi Maso.
Maso'nun bu sözleri gülmeden, ciddi ciddi söylediğini gören saf Calandrino, apaçık bir gerçeğe gösterilen güveni gösterdi, denilenlere inandı ve şunları dedi:
"Benim için çok uzak. Daha yakın olsaydı, bir kez seninle gider, hiç olmazsa makarnaların uçuşmasını görür, karnımı da doyururdum. Baksana, sözünü ettiğin taşlar bizim buralarda bulunmaz mı?"
Maso şu karşılığı verdi: "Bulunur elbette. Çok değerli iki taş var. Settignano ve Montisci taşı. Bunlardan değirmen taşı yapılıp buğday öğütülür. Demin sözünü ettiğim yörede 'İyilik Tanrı'dan, değirmen taşı Montisci'den gelir' diye bir atasözü bile vardır. Bu taş çok bol olduğu için önemsemeyiz. Oradakiler de zümrüdü önemsemezler. Montemorello'dan bile yüksek, zümrütten koca bir dağ var. Gece yarısı pırıl pırıl ışır. Değirmen taşlarının ortasını delme-

Bolluk Ülkesi, En Çok Uyuyanın En Çok Kazandığı Ülke, 1871, popüler baskı, Londra, British Museum

den önce, çemberleyip Sultana götürecek olan, ne istersen verir. Öteki taşa gelince, biz kuyumcular güneş taşı deriz. Çok önemli bir özelliği vardır. Bu taşı üzerinde taşıyan kimseyi, başkaları göremez."
Bunun üzerine Calandrino şunları dedi: "Olacak şey değil. Peki nerede bulunur bu taş?"
"Mugnone'de bulunur" yanıtını verdi Maso. Bunun üzerine Calandrino: "Büyüklüğü ne kadar, rengi ne?" diye sordu,
Maso karşılık verdi: "Çeşitli boyları var, irisi ufağı olur. Ama rengi hep aynıdır, karaya çalar."
Bu bilgileri edinen Calandrino, işi olduğunu söyleyip Maso'dan ayrıldı. Bu taşı aramaya karar vermişti.

Tersine bir Bolluk Ülkesi

JAKOB ve WILHELM GRIMM
Masallar [1812-1822]

Bolluk Ülkesi zamanında, oraya gidip Roma ile Laterano'nun ipek bir ipte

asılı durduğunu, ayaksız bir adamın hızlı bir atı geçtiğini ve pek keskin bir kılıcın bir köprüyü kestiğini gördüm. Orada gümüş burunlu genç bir eşek gördüm, yolun kenarında iki tez tavşanın peşinden gidiyordu ve üzerinde sıcak pidelerin yetiştiği büyük, güzel bir ıhlamur ağacı vardı. Yaşlı sıska bir keçi gördüm, üzerinde yüz araba yükü yağ ile yüz altmış araba yükü tuz taşıyordu. Söylediğim yalanlar yeterli mi? Orada atsız ya da öküzsüz tarla süren bir saban, Regensburg'dan Trier'e, Trier'den Strasbourg'a dört değirmen taşı fırlatan bir yaşında bir bebek gördüm ve bir atmaca Ren Nehri'ni pek bir keyifle yüzerek geçiyordu: iyi de ediyordu. Sonra balıkların gökte yankılanan bir şamata yaptıklarını işittim, bu arada derin bir vadiden tatlı bir bal, su misali yüksek bir tepeye akıyordu. Tuhaf şeylerdi bunlar. Bir çayırın otlarını biçen iki karga vardı, iki sivrisineğin bir köprü kurmakta olduklarını gördüm, iki kumru bir kurdu parçalıyordu, iki bebeği olan iki çocuk vardı ve iki kurbağa birlikte harman dövüyordu. Sonra, iki farenin bir piskoposu kutsadığını ve iki kedinin bir ayının dilini kopardığını da gördüm. Ve bir salyangoz koşarak gelip iki vahşi aslanı öldürdü. Bir berber bir kadının sakalını kesiyordu, sütten kesilmemiş iki bebek annelerine susmasını buyuruyorlardı. Sudan bir değirmeni çıkaran iki tazı gördüm, orada yakında duran hasta, yaşlı bir at, iyi yaptıklarını söyledi. Ve avluda olanca güçleriyle buğday harmanı döven dört at duruyordu, iki keçi ocağı ısıtıyor, kızıl bir inek ekmeği fırına veriyordu. Bir tavuk öttü: "Üü-rü-üü, masal sona erdi, üü-rü-üü."

Bengodi ülkesi

CARLO COLLODI
Pinokyo, Bölüm 30-32 [1883]

Okulun en tembel, en haylaz çocuğuydu Fitil. Ne var ki Pinokyo çok seviyordu onu. Gerçekten de, kahvaltıya çağırmak için önce evine gitti ama bulamadı, bir daha gitti, yine yoktu. Üçüncü kez uğradığında yolu yine boşuna yürümüş oldu.
Nerede yakalayabilirdi Fitil'i? Orayı ara, burayı ara, sonunda bir köylü evinin kemerli kapısının altında saklanmış olduğunu gördü.
"Ne yapıyorsun burada?" diye sordu Pinokyo, yanma yaklaşarak [...]
"Bir ülkede.. Dünyanın en güzel ülkesinde yaşamaya gidiyorum. Ye, iç, yat!"
"Adı ne bu ülkenin?"
"'Oyuncaklar Ülkesi' diyorlar. Niçin sen de gelmiyorsun?"
"Ben mi? Yoo, olmaz!"
"Haksızsın, Pinokyo. İnan bana, gelmezsen, pişman olursun. Biz çocuklar için daha uygun bir ülkeyi nerede bulabilirsin? Ne okul var orada, ne öğretmen, ne de kitap. Hiç çalışılmıyor o kutlu ülkede. Perşembeleri okula gidilmiyor. Haftada da altı Perşembe, bir de Pazar günü var. Düşün bir, Ocak ayının ilk gününden, Aralık ayının son gününe kadar tatil. İşte gerçekten özlediğim gibi bir ülke. İşte bütün uygar ülkeler böyle olmalı!..."
"Peki günler nasıl geçiyor 'Oyuncaklar Ülkesi'nde?"
"Sabahtan akşama kadar oynayıp eğlenerek. Akşam yatıp uyuyorsun, sonra, ertesi sabah yeniden başlıyorsun oyuna. Ne dersin?"
"Bilmem ki!" dedi Pinokyo. Sonra: 'Benim de severek yaşayacağım bir hayat' dercesine başını salladı.

[...]
Sabahleyin, tan ağarırken, sağ salim 'Oyuncaklar Ülkesi'ne vardı. Dünyanın başka hiçbir ülkesine benzemiyordu bu ülke.
Halkı bütünüyle çocuktu. En büyüklerin yaşı on dörttü; en küçükleriyse yalnızca sekiz yaşındaydılar. Sokaklarda bir neşe, bir şamata. Çığlıklar insanın kafasını şişiriyordu. Her yanda çocuk toplulukları. Kimi ceviz, kimi kaydırak, kimi top oynuyor, kimi bisikletle dolaşıyordu; kimi tahta ata binmişti; kimileri körebe, kimileri kovalamaca oynuyordu. Soytarı gibi giyinmiş bazıları ateş yutuyorlardı; kimi bir rol oynuyor, kimi şarkı söylüyor, kimi havada taklalar atıyor, kimi ellerinin üzerinde yürüyerek eğleniyordu. Kimi çember çeviriyor, kimi komutan gibi giyinmiş, başında yapraktan bir miğfer, oyuncak atının üzerinde geçiyordu, kimi gülüyor, kimi haykırıyor, kimi birine sesleniyor, kimi ellerini çırpıyor, kimi ıslık çalıyor, kimi yeni yumurtlamış tavuk gibi gıdaklıyordu. Yani öyle bir patırtı, bir şenlik, bir gürültü ki, insanın sağır olmamak için kulaklarını tıkaması gerekiyordu. Bütün alanlarda, sabahtan akşama kadar çocuklarla dolup taşan çadır tiyatroları görülüyordu; bütün evlerin duvarlarındaysa, kömürle yazımış, aşağıdakiler gibi güzel sözler okunuyordu: Yaşasın ayıncaklar! ("Oyuncaklar" yerine), *Artık okol istemiyoruz!* ("Artık okul istemiyoruz" yerine), *Kahrolsun Arit Metk!* ("Kahrolsun aritmetik" yerine) ve bunlara benzeyen daha birçok inci. Pinokyo, Fitil ve ufak tefek adamla gelen bütün öteki çocuklar kente ayak basar basmaz, bu büyük kargaşaya katıldılar ve birkaç dakika içinde, kolayca tahmin edilebileceği gibi, herkesle arkadaş oldular. Onlardan daha mutlu, daha sevinçli kimse var mıydı artık? Saatler, günler, haftalar bu sürekli şenlik ve eğlencelerle yıldırım gibi geçip gidiyordu.
"Oh, ne güzel yaşam!" diyordu Pinokyo, ne zaman Fitil'e rastlasa.

Attilio Mussino, Oyuncaklar Ülkesi, *Pinokyo* için çizim, 1911

AL PAESE DEI BALOCCHI
Attilio Mussino
Torino

ciuitas Augusti
Forus augusti
Olitorius augusti

11

ÜTOPYA ADALARI

Yan sayfa:
Thomas More'un *Utopia*'sının (1516 basımı) ön sayfası

Thomas More'un *Utopia*'sının (1518 basımı) ön sayfası

Utopia, etimolojik olarak *yok yer* anlamına gelir. Bununla birlikte bazıları, baştaki *u*'yu Yunanca *eu* olarak anlamayı yeğler, dolayısıyla sözcüğü "*iyi* yer" ya da "*mükemmel* yer" olarak okurlar. Bazıları da şunu öne sürerler: Thomas More, ideal bir devleti betimlediği *Libellus vere aureus, nec minus salutaris quam festivus de optimo rei publicae statu, deque nova insula Utopia*'da (1516; Eğlendirici Olduğu Kadar Yararlı da Olan, Gerçekten Altın Değerinde Bir Kitapçık: Mükemmel Bir Devlet Modeli ve Yeni Ütopya Adası) bu yeni sözü türetirken, he-

Gulliver. Arthur Rackham'in, Jonathan Swift'in *Gulliver'in Yolculukları* için çizimi, (1904)

Gulliver, Liliputlar ülkesinde: Jonathan Swift, *Gulliver'in Yolculukları* (1876), Stockholm, Landskrona Müzesi Koleksiyonu

nüz var olmayan bir ülkeyi mükemmel bir model olarak aldığından, tam da bu çift anlamlılıkla oynamak istemiştir.

Aslında, daha önce sözgelimi Platon'un *Devlet* ve *Yasalar*'da öngördüğü toplumlar gibi başka ideal toplumlar öngörülmüştü. Ama bu yok yeri, adayı ve oradaki şehir ve binaları betimleme, More ile ortaya çıkar. Ve örneğin Tommaso Campanella'nın *Güneş Ülkesi*'nde (1602) ya da Francis Bacon'ın *Yeni Atlantis*'inde (1627), başka ütopik yerler betimlenecektir.

Siyasi literatür, keza bilimkurgu literatürü, ideal uygarlıklara dair betimlemelerle dolup taşar. Bu tür eserleri sıralamak gerekirse: Cyrano de Bergerac'ın *Ay Devletlerinin ve İmparatorluklarının Gülünç Tarihi* (1657 [1649]) ve *Güneş Devletlerinin ve İmparatorluklarının Gülünç Tarihi* (1662); James Harrington'ın *Oceana Devleti* (1656); Denis Vairasse d'Allais'nin *Sevaramblar Tarihi* (1675); Foigny'nin *Terra Australis*'i (1676); Fontenelle'in *Filozoflar Cumhuriyeti ya da Ajaoyalıların Tarihi* (1768); Restif de la Bretonne'un *Uçan Bir Adamın Güney Topraklarını Keşfi* (1781);[1] Jonathan Swift'in *Gulliver'in Yolculukları*'ndaki (1726) sakin ve rasyonel Houyhnhnm toplumu; dönemlerindeki kapitalist topluma karşı çıkarak ütopyacı bir sosyalizmi savunan Henri de Saint-Simon ile Charles Fourier'nin eserleri (en azından Fourier'de yalnızca ütopyadan söz edilemez, çünkü

1. *Vairasse, Foigny ve La Bretonne'u, Terra Australis bölümünde yeniden konu edineceğiz.*

Gulliver ve Brobdingnaglı köylü, Richard Redgrave'in çizimi: Jonathan Swift, *Gulliver'in Yolculukları*, 19. yüzyıl, Londra, Victoria ve Albert Müzesi

Fourier'nin *falansterler* fikri, 19. yüzyıl boyunca bu fikri gerçekleştirmeye yönelik bazı girişimlere yol açmıştır). Étienne Cabet'nin komünist türü bir toplumu öngören *İkarya'ya Yolculuk*'unu (1840); Samuel Butler'ın *Erewhon*'unu (1872) –eserin başlığı, *nowhere* ("hiçbir yer") sözünün bir anagramıdır– ve William Morris'in *Yok Yerden Haberler*'ini de (1891) sayalım.

Kimi zaman ütopya *distopya* biçimini alır. Distopyalarda olumsuz toplumlar anlatılır; şu örneklerde olduğu gibi: Joseph Hall'in *Mundus Alter*'i (1607); 20. yüzyılda George Orwell'in *1984*'ü, Karel Çapek'in *R.U.R*'si, Aldous Huxley'nin *Yeni Dünya*'sı, Robert Sheckley'nin *Yedinci Kurban*'ı, Ray Bradbury'nin *Fahrenheit 451*'i, Philip K. Dick'in *Androidler Elektrikli Koyun Düşler mi?*'si (bu eser, Ridley Scott'un daha ünlü filmi *Blade Runner*'ın kaynağını oluşturur)

Charles Verschuuren, Federal Tiyatro Projesi (1936-1939) afişi: Karel Çapek'in New York Kukla Tiyatrosu'nda sergilenen *R.U.R.* oyununun tanıtımı

ve elbette Fritz Lang'ın *Metropolis*'i ve *Maymunlar Gezegeni* gibi öteki ünlü filmler.

"Efsanevi" yer ve topraklardan –başka bir deyişle, çevrelerinde, yüzyıllarca onları gerçekten var gibi sunan efsanelerin doğduğu yer ve topraklardan– söz etmeyi amaçlayan bu kitabın amaçları ile uyum içinde olmak istediğimizden, ütopya şehirlerinden, adalarından ve ülkelerinden söz etmememiz gerekirdi, çünkü bunlar tanımı gereği yok yerler olarak sunulmuşlardır (yazarları, bir gün gerçekleşebilecek ya da gerçekleşmesi gereken durumlar öngörmek istemiş olsalar da). Ve bu düşsel yerlerden bazıları, sözgelimi Swift'inkiler, net olarak bir roman buluşunun sonucudurlar ve hiçbir safdil kâşif topluluğunun bu yerleri bulmak için yola çıkmasına neden olmamışlardır. Ama bu yerlerden bazıları (Ütopya Adası, Güneş Ülkesi, *Yeni Atlantis*'teki Bensalem Beldesi gibi) *neredeyse* gerçeklik edinmiştir. İnsanlar bu yerlere inanmasa da, onları arzu etmiş ya da arzu edilebilir bulmuştur ve Latincede bu yerler betimlenirken önlerine "keşke..., nasıl da isterim..., dilerim ki..." şeklinde çevirebileceğimiz *utinam* zarfı eklenir. Ve çoğu zaman bir arzunun nesnesi, arzu umuda dönüştüğünde, gerçekliğin kendisinden daha gerçek hale gelir. Yeryüzünde

(ya da başka bir yerde) gelecekteki bir cennet görüsüyle yandaşlarının zihinlerini harekete geçiren peygamber, kâhin ve karizmatik vaizlerin ve kitleleri kendine çekebilen kişilerin sürüklediği pek çok kimse, olası bir gelecek umuduyla, büyük özverilerde bulunabilir, ölümü bile göze alabilir.

Olumsuz ütopyalara gelince, kendi gündelik gerçekliğimizde, o anlatıların kasvetli kötümserliğini haklı çıkarır gibi görünen durumları her keşfedişimizde, bize gerçek gibi görünmüşlerdir.

Bunu söyledikten sonra, şunu da belirtelim: Kişi, ütopyaların bize önerdiği toplumlarda yaşamak istemez her zaman; bunlar çoğu zaman, yurttaşların özgürlüğünü ikinci plana atarak mutluluğu *dayatan* diktatörlüklere benzer. Örneğin, More'un *Ütopya*'sı, ifade ve düşünce özgürlüğünü ve dinsel hoşgörüyü savunur, ama bunu inançlılarla sınırlandırır, kamusal görevlere gelmeleri yasak olan ateistleri dışlar; ya da şu uyarıda bulunur: "Birileri tek başına kendi bölgelerinin dışına çıkmaya kalkarsa ve yanında prensin izin kâğıdı olmadan yakalanırsa [...] şiddetli bir cezaya çarptırılır. Aynı hareketi ikinci kez yapmaya cüret ettiğinde ise, kölelikle cezalandırılır." Üstelik ütopyaların bir niteliği, edebiyat eserleri gibi, oldukça tekrarlamalı olmalarıdır: Mükemmel bir toplum istenmesi, hep aynı modele öykünülmesi sonucunu getirir. Ama bizi burada bu yapıtların önerdiği yaşam tarzı ya da yazarların yaşadıkları toplumlara yönelik kimi zaman açık eleştirisi değil, betimledikleri yerler ilgilendiriyor.

Bu yerlerin sayısı çok değildir, çünkü yazılmış sayısız ütopya içinde, hepsi belirli bir yeri betimlemez ve betimlenen yerlerden pek azı, kendi efsanesini yaratacak kadar yer etmiştir kolektif imgeler bütününde.

Yukarıda belirtildiği gibi, ütopyalar tekrarlamalıdır, ütopik şehirlere dair betimlemeler de tekrarlamalıdır çünkü bir ölçüde bunların modeli, kaynağını, az çok bilinçdışı olarak *Vahiy*'deki geometrik açıdan olağanüstü, dörtgen göksel kentten; bazı durumlarda da, bu kitabın ikinci bölümünde sözünü ettiğimiz Süleyman Tapınağı hayalinden alır. Oldukça net olarak, Johann Valentin Andreae'ın *Christianopolis*'inde (1619) ideal şehir, *Vahiy*'deki göksel Kudüs'ü model alan yeni bir yeryüzü Kudüs'ü şeklinde sunulur.

Palmanova:
Georg Braun ve Franz Hogenberg,
Civitates Orbis Terrarum
(Dünya Şehirleri Atlası),
V, 1598

Çeşitli ütopyalar öyle imgeler oluşturmuşlardır ki, sonradan bazı kimseler bunları, gerçeğe dönüştürmek isteyecek kadar ciddiye almışlardır. Bunun bir kanıtı olarak, Rönesans mimarlarının düşündüğü çeşitli ideal şehirleri düşünebiliriz: Örneğin, Palmanova dokuz uçlu yıldız biçimindedir, surlar ve hendeklerle çevrilidir ve altı yol, altıgen meydan biçimindeki merkezde kesişir. Kıbrıs'ın Venedik egemenliğindeki Lefkoşa şehri, Osmanlı saldırılarına direnmek için, en azından dışarıdan ideal şehir gibi tasarlanmış olup, burada dairevi bir yapı, on bir kale burcu sayesinde eski Ortaçağ şehrini koruyordu.

Ama More ve Campanella gibi ütopyacılar da, daha önceki ideallerden esinlenmiş olabilirler, çünkü 15. yüzyılda, Filarete *Mimarlık Kitabı*'nda (yklş. 1464) Sforzinda'yı tasarlamıştı. Sforzinda'nın, sekiz uçlu bir plan üzerinden gelişmesi gerekiyordu (plan, üst üste bindirilip her biri 45°'lik açıyla döndürülen ve bir dairenin içine tam olarak çizilen iki kareden elde edilmişti). Her kapı ve

her kuleden, şehrin merkezine doğru bir dizi düz yol çıkacaktı. Belki de modern dönemin ilgi alanına en yakın ütopya, Francis Bacon'ınkidir; burada huzurlu ve güzel bir sistem, her tür bilimsel bilgiyi edinmeyi amaçlar. Her tür bilgi ve teknolojinin barınağı şeklinde betimlenen Süleyman Evi de, zenginliğiyle bize, aynı 17. yüzyılda ilginç şeyler ve *Wunderkammern* (sıradışı nesne ve aletlerden oluşan baş döndürücü yığınlar) derleyicilerini harekete geçiren bilme arzusunu anımsatır.

Ama son olarak şunu belirtelim: Ulaşılamaz bir yer efsanesi yaratıldığında, edebiyat bu var olmayışı kuvveye dönüştürebilir. Jorge Luis Borges de, "Tlön, Uqbar, Orbis Tertius" öyküsünde bunu yapar; o tedirgin edici ve okült yerin kökeni olarak "kim olduğu bilinmeyen bir dâhinin yönetimindeki gökbilimciler, biyologlar, mühendisler, metafizikçiler, şairler, kimyacılar, ahlakçılar, ressamlar ve geometricilerden oluşan gizli bir topluluk"u anması bir rastlantı değildir. Bu topluluk, bize Bacon'ın Bensalem'ini düşündürdüğü gibi, açıkça "17. yüzyılın ilk yıllarında Gül-Haç adlı düşsel topluluktan söz eden Alman din bilimcisi"ni de çağrıştırır. Ve ("sonradan başkaları[nm], onun tasarımları doğrultusunda böyle bir topluluk kur[duğu]") bu din bilimci, var olmayan Christianopolis'i düşünen Andreae'ın ta kendisidir.

Luigi Serafini, *Codex Seraphinianus*, Milano, Franco Maria Ricci, 1981

Ütopya adası

THOMAS MORE
Ütopya [1516]

Ütopyalıların adasının orta kısmında mesafe iki yüz mili bulur, zaten adanın en geniş yeri burasıdır. Gerçi adanın büyük bölümünde mesafe bundan daha kısa sayılmaz, yalnız iki ucuna doğru ada yavaş yavaş daralmaya başlar. Bu uçlar, çevresi beş yüz millik bir daire oluşturacak şekilde kıvrılır ve bütün adaya adeta yeni doğan bir ay görünümü verir. Deniz bu ayın iki boynuzu arasına sokulur ve bir körfez oluşturarak yaklaşık on bir millik bir mesafeyle iki ucu birbirinden ayırır. Bu körfez koskoca bir alana yayılarak adayı baştan sona çevreler ve rüzgârlara karşı bir sığınak oluşturur; büyük bir gölü andırdığından suları hırçın değil, durgundur. Dolayısıyla adanın bütün iç sahilleri liman görevi görür ve gemilerin boydan boya her yöne gidip gelmesine olanak tanır, bu da insanların işlerini çok kolaylaştırır. Yalnız limanın ağzı bir yanı sığ, bir yanı kayalık olduğundan tehlike arz eder. Bu iki yaka arasındaki orta boşlukta kayalık bir tepe yükselir, ama çıplak gözle görülebildiğinden fazla bir zararı yoktur, bu yüzden üstüne bir kule dikilmiş, içine de bir garnizon yerleştirilmiştir. Öteki kayalar suların altına gizlendiğinden insanı kandırır. Güvenli kanalları sadece Ütopyalıların kendisi bilir, yabancı bir gemi yanına Ütopyalı bir kılavuz almadıkça öyle kolay kolay körfeze giremez, hatta adanın yerlileri bile rotalarını sahildeki belli başlı işaretlere göre ayarlamadıkça içerlere güvenle sokulamazlar. Ütopyalılar bu işaretlerin yerini değiştirip koskoca bir düşman filosunu bile kolayca kandırıp tuzağa düşürebilirler.

Körfezin diğer yanı limanlarla doludur. Ama buranın doğası kıyıya çıkılmasını öyle zorlaştırır ki, bir avuç asker bile koskoca bir düşman ordusunu rahatça püskürtebilir.

Dediklerine bakılırsa, bu topraklar daha önce sularla çevrili değilmiş, yerin doğası da zaten bunu kanıtlıyor. Utopus adlı bir kumandan buraları zapt etmiş ve adaya kendi adını vermiş, bundan önce adaya Abraxa deniyormuş. Utopus buranın kaba ve cahil olan yerli kavimlerini öyle yüksek bir kültür ve uygarlık seviyesine ulaştırmış ki, şu an yeryüzünde yaşayan hiçbir ulus onların ellerine su dökemez. Utopus ilk saldırısında Abraxa'yı ele geçirmiş, ardından ilk iş olarak buranın topraklarının kıtayla birleştiği yerde on beş mil genişliğinde bir kanal açtırıp ülkenin her yanının denizlerle çevrilmesini sağlamış. Bu iş için hem buranın yerlilerini hem de kendisinin bütün askerlerini seferber etmiş ki, ada yerlileri sırf kendilerine böyle bir angarya yüklendi diye gücenmesin. Bu kadar insanın her biri işin bir ucundan tutunca, haliyle görev de çok kısa bir zamanda tamamlanmış, hatta başlangıçta böyle boş bir işe kalkıştıkları için komşu ülke halkları onlarla alay etmiş, ama sonradan işin bittiğini gördüklerinde hepsinin ağzı hayretten açık kalmış.

Adada elli dört kent bulunuyor, bunların hepsi çok geniş ve muhteşem. Dilleri, adetleri, kurumları ve yasaları birbirinin aynısı. Yerin doğasına uygun olarak hemen hemen hepsi aynı şekilde inşa edilmiş, hepsi birbirine benziyor.

Güneş Ülkesi

TOMMASO CAMPANELLA
Güneş Ülkesi [1602]

Demin anlattım ya. Dünyayı baştan başa nasıl dolaştığımı, sonunda Taprobane'ye vardığımı ve orada karaya çıkmak zorunda kaldığımı, sonra da yerlilerden korkup ormana kaçtığımı, ardından ormandan çıkıp tam ekvatorun altında uzanan o büyük ovaya ulaştığımı [...] Birden kendimi kadınlı erkekli bir sürü insanın ortasında buluverdim, hepsi de silahlıydı. Çoğu dilimi biliyordu; beni tuttukları gibi hemen Güneş Ülkesi'ne götürdüler [...] Ülke, adlarını yedi gezegenden alan yedi çembere bölünmüş; bir çemberden diğerine dört caddeden ve dünyanın dört köşesine bakan dört kapıdan giriliyor. Ayrıca bu ülke öyle inşa edilmiş ki, biri ilk çemberi yaracak olsa, ikincisinde daha fazla, üçüncüsünde ondan fazla çaba sarf etmesi gerekir. Bu yüzden ülkeyi tamamen fethetmek için yedi çemberi yarmak gerekir. Ama bana sorarsan, ilk çember bile ele geçirilemez; duvarları çok kalın, ayrıca siperlerle, kulelerle, toplarla ve hendeklerle çok iyi tahkim edilmiş.

Demir kaplı, güzel bir düzenekle yükselip alçalacak şekilde yapılmış Kuzey kapısından girince, ilk çember ile ikincisi arasında 50 adım genişliğinde düz bir arazi görülüyor. İkinci duvarı çevreleyen bir dizi bina var, duvarla o kadar bitişikler ki, hepsi tek yapı sanırsın. Binaların üstünde kemerler var ve çember boyunca uzayıp gidiyorlar. Kemerlerin üstünde manastırların üstü kapalı kemerli yolları gibi gezinti yolları var. Bu konaklara yalnızca alttan, binaların içe kavisli tarafından girilebiliyor. Sonra ince duvarlarla birbirinden ayrılan çok güzel odalar var; pencereleri duvarların hem içe hem dışa kavisli kısımlarına bakıyor. Dışa kavisli duvar sekiz parmak, içe kavisli duvar üç parmak, ara duvar ise aşağı yukarı bir ya da yarım parmak kalınlığında. Buradan ikinci düzlüğe çıkılıyor, burası birinci düzlükten iki üç adım daha dar. İkinci çemberin ilk duvarının altında ve üstünde birbirine benzer süslü gezinti yerleri göze çarpıyor ve iç kısımdan yükselen başka bir iç duvar konakları çevreliyor. İkincisinde verandalar ve diğerlerine benzer avlular var ve alttan sütunlarla desteklenmiş; üstte, yukarıdaki evlerin kapılarının bulunduğu alanda, muhteşem resimler gözüme çarptı. Sadece duvarın en içindeki ve en dışındaki iki kapıdan geçince merdiven çıkmaya başlıyorsun, ama bu merdivenler öyle yapılmış ki, yukarı çıkmakta olduğunu anlamıyorsun bile; çünkü basamaklar hafif meyilli ve alttaki basamakla üstteki arasında neredeyse gözle görülemeyecek bir yükseklik payı var [...] Tepenin doruğunda çok geniş bir düzlük yer alıyor; tam ortasında ustaca inşa edilmiş görkemli bir tapınak yükseliyor [...] Tapınak çepeçevre daire şeklinde inşa edilmiş; etrafı surlarla kuşatılmamış, ama kalın ve oldukça güzel sütunların üzerine oturtulmuş. Büyük kubbenin ortasında bir kubbe var; küçük kubbeye, sunağın tam üstüne gelecek şekilde bir delik açılmış. Sütunlar, üç yüz adım ya da daha fazla çevre uzunluğu olan bir daire biçiminde dizilmiş. Bunların sekiz adım ötesinde kemerli yollar var, yolların duvarları içe kavisli dış duvar boyunca dizilmiş oturma yerlerinin biraz üstünde yükseliyor [...] Sunağın üstünde epey büyük bir küreden başka bir şey yok, üstüne çepeçevre gökyüzü resmedilmiş. Bir di-

Bartolomeo del Bene, çizim: *Civitas Veri*, 1609

ğer kürede yeryüzü var. Bundan başka, büyük kubbenin tavanında, gökteki bütün büyük yıldızların resimleri yer alıyor; adları ve yeryüzünde olanlar üzerine etkileriyle, her biri üç dizeyle betimlenmiş. Tapınakta kutuplar ve daireler de gösterilmiş, ama duvarın alt kısmı eksik olduğundan tamam değil. Ama aşağıdaki sunağın üstünde yer alan kürelerde bunların tam çizimlerini görmek mümkün. Adını yedi gezegenden alan ve hiç sönmeden yanan yedi kandil de var. Tapınağın üstünde, küçük kubbenin çevresinde birtakım küçük odalar var, ayrıca iç ve dış sütunların pervazlarına ve kemerlerindeki düzlük alana büyük ve çok şık başka birçok oda yapılmış; burada kırk kişilik bir ruhban topluluğu ikamet ediyor. Küçük kubbenin tepesinde, rüzgârları gösteren döner bir yelkovan var ve otuz altı rüzgârı gösteriyor. Bu sayede rahipler o yıl hangi tür rüzgârın eseceğini kestirebiliyorlar. Ayrıca burada, çok önemli konuları ele alan altın harflerle yazılmış bir kitap bulunuyor [...] Aralarında adı Sole [Güneş] olan, bizim dilimizde Metafizikçi diyeceğimiz bir yönetici rahip var. O, ruhani ve dünyevi işlerde herkesin başı ve her şeyde son karar mercii. Eşit yetkiye sahip üç yardımcısı var: Adları sırasıyla Güç, Bilgelik ve Sevgi anlamına gelen Pon, Sin ve Mor. Güç, savaşlar, barışlar ve askerlik sanatından sorumlu; savaşta olağanüstü yetki sahibi, ama Sole'nin üstünde değil. Yüksek askeri görevlileri ve askerleri yönetir, levazım ve tahkimat hizmetlerini denetler, saldırı hazırlıklarını düzenler. Bilgelik, bütün bilimlerden ve özgür ve mekanik sanatların bütün âlim ve ustalarından sorumludur. Bilim sayısı kadar, ona bağlı çalışanı var. Astrolog, Kozmografyacı,

Giacomo Franco'nun Lefkoşa Haritası, 1597

Geometrici, Mantıkçı, Hatip, Gramerci, Hekim, Doğabilimci, Siyasetbilimci ve Ahlakbilimci var. Bilgelik, içinde bütün bilimlerin yer aldığı ve halka Phythagorasçılar usulünce öğretilen tek bir kitaba sahip; ayrıca, bütün duvar ve siperlerin hem iç hem dış tarafına bütün bilimlerin resmini yaptırmış. Tapınağın dış duvarlarının üzerine ve rahip vaaz verirken sesi dağılıp gitmesin diye indirilen perdelerin üzerine yıldızlar sırayla işlenmiş, her birine üç betimleyici dize ayrılmış. Birinci çemberin iç duvarına bütün matematik şekilleri – Arkhimedes ve Eukleides'in yazdığından daha fazla– önemli önermelerle birlikte resmedilmiş. Duvarın dış kısmında, bütün dünyanın haritası var. Hemen ardından her ülkenin bir haritası çizilmiş; bu haritalarda yerli halkların dini törenlerini, törelerini ve yasalarını açıklayan bilgilere yer verilmiş. Ayrıca Güneş Ülkesi'nin kullandığı alfabenin üzerinde bütün ülkelerin alfabeleri yer alıyor.
İkinci çemberin içinde değerli değersiz her çeşit taş, mineral ve metalin, her biri için iki dizelik açıklamayla birlikte, hem örneği hem resmi var. Çemberin dış kısmında, bütün göller, denizler, nehirler; geldikleri yöre, sertlik dereceleri ve niteliklerine göre şaraplar, yağlar ve diğer sıvılar gösterilmiş. Farklı türde sıvıyla dolu sürahiler de var: Yüz ila üç yüz yıllık bu sıvılarla neredeyse bütün hastalıklar iyileştiriliyormuş. Üçüncü çemberin içindeki duvara bütün ağaç ve bitki türlerinin resimleri çizilmiş. Ayrıca, canlı örnekleri toprak saksılar içinde kemerlerin dıştaki duvarına yerleştirilmiş ve ilk nerede bulunduklarına, her birinin ne gibi özellikleri olduğuna ilişkin açıklamalar verilmiş; keza bunların yıldızlarla, madenlerle ve bedenin uzuvlarıyla benzerlikleri ve her birinin hekimlikte nasıl kullanıldığı açıklanmış. Dış duvarda nehir, göl ve denizlerde yaşayan bütün balık türleri resmedilmiş ve hepsinin yaşam, üreme ve yetişme şekilleri ve neye yaradıkları gösterilmiş. Ayrıca, her birinin gök ve yerdeki şeylerle, sa-

natın ve doğanın eserleriyle benzerlikleri sergilenmiş, öyle ki tıpkı çevremizdeki nesneler gibi, piskopos balığı, zincir balığı, çivi balığı ve yıldız balığı gördüğümde şaşırdım.
Denizkestaneleri, istiridyeler, midyeler, daha neler neler.. Bilinmeye değer her şey muhteşem resim ve yazılarla sergilenmiş. Dördüncü çemberin iç duvarında bütün kuş türlerinin resimleri yer alıyor; hepsinin özellikleri, büyüklükleri, huyu suyu, renkleri, yaşamları ve bunun gibi her şey tek tek betimlenmiş. Anka kuşu ne sahici görünüyor aralarında. Dış duvarda yılanlar, ejderhalar, solucanlar gibi her tür sürüngenin resmi var; bir de böcekler, karasinekler, at sinekleri, vb: Bu resimlerde her bir yaratığın yaşam evreleri ve zehirleri belirtilmiş; sayıları düşündüğümüzden çok fazla. Beşinci çemberin iç duvarında yeryüzünün en mükemmel canlılarına yer verilmiş, o kadar çok çeşit söz konusu ki, şaşırıp kalırsın. Binde birinden bile haberimiz yok. Bunlar iri cüsseli oldukları için, dış duvara da çizilmişler. Sırf atlar kaç tür öyle? Ne güzel, ne doğru resmedilmişler!
Altıncı çemberin iç duvarında, bulucularıyla birlikte bütün mekanik sanatlar, farklı biçimleri, dünyanın farklı bölgelerinde nasıl kullanıldıkları sergilenmiş. Dış duvarda bütün yasaları ve bilim dallarını oluşturanlar ve silahları bulanlar yer alıyor.

Süleyman Evi

FRANCIS BACON
Yeni Atlantis [1627]

Bu adada bin dokuz yüz yıl önce bir hükümdar yaşamıştı. Biz onun anısına bütün diğer hükümdarların anısından daha fazla saygı gösteririz. Biz ona herhangi bir kör inanç yüzünden değil, fakat ölümlü olmakla birlikte, Tanrı'nın bir aracısı olduğu için bu saygıyı gösteriyoruz: Adı Süleyman olan bu hükümdarı milletimize yasalar verdiği için önemsiyoruz. Yüreğinin iyiliğiyse sonsuzdu, ülkesini ve ulusunu mutlu etmek, birinci amacıydı. Bu nedenle çevresi beş bin altı yüz mil olan ve büyük bir bölümü son derece verimli olan bu ülkenin dışarıdan hiçbir yardım görmeden kendisini yaşatacak kadar zengin ve kendine yeter olduğunu düşündü. Gemiler balıkçılık ve taşımacılık yaparak, aynı zamanda bizden pek uzak olmayan ve bu devletin yönetimi ve yasaları altında bulunan bazı küçük adalar arasında gidip gelerek bol bol iş bulabilirlerdi.
Memleketin o zaman içinde bulunduğu mutlu ve zengin durumunu, bunun daha fazla iyileşemeyeceğini, oysa bin kez daha kötüleşebileceğini göz önünde tutarak kendi döneminde oluşan bu mutluluğu sonsuzlaştırmak amacıyla (onun amacı soylu ve kahramanca olmakla birlikte, sonuçta bir insan kadar ileriyi görebiliyordu) ülkemizin temel yasalarına, yabancıların ülkeye girmesine yasaklar ve engeller koydu. O sıralarda (Amerika'nın yıkımından sonra olmakla birlikte), yabancılar buraya pek sık gelip giderlerdi.
Hükümdarımız yenilikten ve (yabancı) göreneklerin birbirine karışmasından hoşlanmıyordu [...]
Kurulumuzun amacı olayların nedenleri ve gizli etkenlerle ilgili bilgi edinmek, olabilecek her şeyi yapabilmek için, insanın doğa üstündeki egemenliğinin sınırlarını genişletmektir [...] Bizim türlü derinliklerde geniş ve derin mağaralarımız var: En

derini altı yüz kulaçtır, bunların bazıları büyük tepeler ve dağlar altında kazılmış ve yapılmıştır; dağın derinliğini ve tepenin derinliğini birlikte hesap ederseniz bunların bazıları üç milden fazla derindir.
Çünkü biz düzlükten başlayarak bir dağın derinliğiyle bir mağaranın derinliğinin aynı şey olduğunu, her ikisinin de güneş ve gökyüzünün ışınlarından ve açık havadan aynı derecede uzak olduğunu anladık. Bu mağaralara biz "aşağı bölge" diyoruz. Bunları cisimleri katılaştırmak, sertleştirmek, dondurmak ve korumak için kullanıyoruz. Bunları aynı zamanda doğal maden filizlerinin benzerlerini yapmak, kullandığımız ve yıllarca orada beklettiğimiz karışımlar ve gereçlerle yeni yapay madenler elde etmek için kullanıyoruz. Bazen de (bu garip görülebilir) hastalıkların iyileştirilmesi için ve orada kendi istekleriyle yaşamayı kabul eden kendi köşelerine çekilmiş insanların yaşamlarını uzatmak için kullanıyoruz. Bu kişilerin bütün gereksinimleri sağlanır ve gerçekten pek uzun zaman yaşarlar; biz de onlardan pek çok şey öğreniriz. Çinlilerin porselenlere yaptıkları gibi, biz de türlü balçıkları ayrı ayrı topraklara gömeriz; fakat bizde bunlar daha çeşitli, bazıları ise daha incedir. Aynı zamanda toprağı verimli kılmak için türlü türlü gübreler ve küfler kullanırız.
Bizim büyük kulelerimiz var. Bunların en büyüğünün yüksekliği yarım mil kadardır. Bunlardan bazıları yüksek dağlar üzerine kurulmuştur. Böylece dağın da eklenmesiyle en yüksek kule, en aşağı üç mildir. Biz bu yerlere "yüksek bölge" diyoruz. Yüksek yerlerle aşağı yerler arasındaki alanı "orta bölge" sayarız. Bu kuleleri biz, yükseklik ve konumlarına göre, güneşlendirme, soğutma ve saklama için, aynı zamanda rüzgârlar, yağmur, kar, dolu ve sıcaklık gibi türlü hava durumlarını gözlemek için kullanırız. Bunların üzerinde, bazı yerlerde yalnızlığa çekilmiş kimseler yaşar. Ara sıra onları görmeye gider, neleri gözlemeleri gerektiğini öğretiriz.
Tuzlu veya tatlı suları olan büyük göllerimiz var. Bunları balık ve kuşları çoğaltmak için kullanıyoruz. Aynı zamanda oralara bazı doğal cisimler gömeriz. Çünkü toprağa yahut toprağın altındaki havaya gömülmüş şeylerle suya gömülmüş şeyler arasında büyük ayrımlar buluyoruz. Bizim havuzlarımız var ki, bazıları tuzlu suyu süzerek tatlı su yaparlar, diğerleri ise yapay olarak tatlı suları tuzlu suya çevirirler. Deniz ortasında da bazı kayalar ve kıyıda bazı koylarımız var ki, deniz hava ve buğusuna gereksinim gösteren işlerde kullanılırlar. Hızla akan derelerimiz ve çağlayanlarımız var ki, devinim verici güç görevi yapar, aynı zamanda rüzgârları artırıp güçlendiren makinelerimizle türlü biçimlerde devinim verici güçler elde ederiz. Birçok yapay kuyularımız ve kaynak sularımız var. Bunları doğal kaynak sularına ve kaplıcalara benzeterek yaptık. Göztaşı, kükürt, çelik, pirinç, kurşun, güherçile ve diğer madenlerle doymuş duruma getirdik. Yine birçok maddelerin eriyiklerini elde etmek için küçük kuyularımız var. Buralarda sular onların özelliklerini, kaplar ve leğenler içinde olduğundan daha çabuk ve kolay alırlar. Bunlar arasında yaptığımız ve "cennet suyu" dediğimiz bir su var ki, sağlık ve ömrü uzatmak için en etkili ilaçtır.
Büyük ve geniş evlerimiz var. Buralarda kar, dolu, yağmur, bazı ci-

simlerin yapay olarak yağdırılmasını, gök gürültüleri, yıldırımlar gibi hava olaylarını; kurbağa, sinek ve diğer şeylerin hava içinde doğup üremelerini taklit edip gösteriyoruz.
Birtakım odalarımız var ki, bunlara "sağlık odaları" diyoruz. Oralarda havayı, türlü hastalıkların tedavisine ve sağlığın korunmasına uygun ve iyi sandığımız biçimde değiştiriyoruz. Güzel ve geniş hamamlarımız var. Buralarda sulara türlü şeyler karıştırarak hastalıkları iyileştiriyor, insan vücudunu kurumaktan alıkoyup ona eski tazeliğini veriyoruz. Sinirlerin, hayati organların ve vücudun sıvı ve öz maddelerinin güçlerini artırmak için başka türlü hamam ve banyolar da kullanıyoruz. Aynı zamanda büyük ve çeşitli bağ ve bahçelerimiz var. Buralarda güzellikten çok, her tür ağacın ve otun yetişmesine uygun yer ve toprak türlerine önem veriyoruz. Üzüm bağlarından başka ağaçlar ve yemiş ağaçları dikilmiş bazı bahçeler pek geniştir. Bunlardan türlü içkiler yapıyoruz. Burada yabanıl ağaçları olduğu kadar, yemiş ağaçlarının aşılanmasından elde edilen sonuçları da inceliyoruz. Bunlar türlü etkiler yaratıyorlar. Yine yapay olarak, aynı bağ ve bahçelerde, ağaçlar ve çiçekleri mevsimlerinden önce ya da sonra çiçek açtırıp doğal olarak vereceklerinden daha çabuk meyve verdiriyoruz. Yine yapay olarak, onları olacaklarından daha büyük, meyvelerini daha iri, daha tatlı, doğal tat, koku, renk ve biçimlerinden farklı olarak yetiştiriyoruz. Bunların çoğunu tıpta yararlı duruma getirebiliyoruz. Toprakları birbirine karıştırmakla tohumsuz olarak türlü bitkiler yetiştirmek, aynı zamanda yaygın olan türlerinden farklı türde yeni bitkiler elde etmek, bir ağacı veya bitkiyi diğer bir ağaç veya bitkiye çevirme olanağına sahibiz. Her türlü hayvan ve kuş için parklarımız ve çevresi kapatılmış yerlerimiz var. Hayvanları yalnızca görünüşleri veya az bulunur oldukları için oralarda bulundurmuyoruz, aynı zamanda insan vücuduna ne gibi ameliyatlar yapılabileceğini aydınlatmak amacıyla kesip inceleme ve deneyler yapmak için kullanıyoruz. Bunlardan pek garip sonuçlar alıyoruz: Örneğin yaşamsal saydığımız bazı bölümleri, çürümüş ve çıkarılmış olmalarına karşın, yaşatıyoruz; görünüşte ve diğer bakımlardan ölmüş olanları da diriltiyoruz.
Zehirleri ve diğer ilaçları hem cerrahi yoluyla hem tıp yoluyla, onlar üzerinde deniyoruz. Yine yapay olarak onları türlerinden daha büyük ve boylu yapıyoruz; türlerinden daha verimli, daha çok yavrular duruma getirebildiğimiz gibi, tersine kısır ve doğurmaz duruma da sokabiliyoruz. Renk, biçim, etkinlikleri bakımından onları farklılaştırıyoruz. Değişik türleri karıştırıp çiftleştirerek birçok yeni tür elde etmeyi ve melezlerin kısır olmamasını da (genel kanı bu yöndedir) sağlamayı başardık.
Çürümeyle, birçok yerde sürünen hayvanlar, solucanlar, sinekler, balıklar ortaya çıkarıyoruz, bunların bazıları gelişerek, hayvanlar ve kuşlar gibi, gelişmiş yaratıklar oluyorlar, çiftleşip çoğalabiliyorlar. Bunu tümüyle raslantıya bırakmış değiliz. Hangi maddelerden ve onların ne oranda karıştırılmasından ne tür varlıkların oluşacağını önceden biliyoruz. [...]
Özel etkiler elde etmek için az bulunur türlü içkinin, ekmekler ve etlerin yapıldığı içki, ekmek fabrikalarımızı, mutfaklarımızı sayıp dökmekle zamanınızı almayacağım. Üzümden yapıl-

mış şaraplarımız, meyvelerden, tahıldan ve köklerden çıkardığımız içkilerimiz, bal, şeker ve şebnemden karışık şerbetlerimiz, kurutulmuş ve kaynatılmış yemişlerimiz (pestil ve pekmezler) ağaçların yaralarından sızan özsularımız ve kamış özlerimiz var. Bu içkiler birçok yıl, bazıları kırk yıl bekletilir. Yine otlar, kökler ve baharattan, hatta çiğ etler ve beyaz etlerden türlü türlü içkiler yapıyoruz. Bunların bazıları gerçekte hem yiyecek, hem içkidir. Birçok kimse hele yaşlandıkları zaman, çok az et yiyerek ya da hiç yemeyerek, yalnızca bunlarla yaşarlar.
Her şeyden önce biz vücuda sızmaları için son derece ince molekül yapılı fakat yine de yakıcı, ekşi ya da tahriş edici olmayan içkiler yapmaya uğraşıyoruz. O kadar ki, bunlardan bazılarını elinizin üstüne koyacak olursanız, bir süre durduktan sonra, avucunuza geçecek, bununla birlikte, tadarsanız ağzınızda kötü bir tat bırakmayacaktır. Sularımız da var ki, besleyici olacak biçimde olgunlaştırıyoruz. Gerçekten çok iyi yapılmış içkidir bunlar ve birçok kişi başka içki kullanmaz [...]
Dispanserlerimiz veya ilaç mağazalarımız var. Sizin Avrupa'da sahip olduğunuzdan daha çok bitki türüne ve yaşayan yaratığa sahip olduğumuzu düşünürseniz, bu mağazalarda otlar, ilaçlar, tıp gereçleri bakımından ne kadar çok çeşit bulunduğunu kolayca anlayabilirsiniz. Bunlar aynı zamanda ayrı ayrı yıllarda ve uzun fermentasyonla elde edilmişlerdir. Bunları hazırlamak için yalnızca büyük emeklerle yapılmış ipliklerden çekmeler ve ayırmalar değil, özellikle hafif ısıtmalarla türlü süzgeçlerden ve hatta gözenekli maddelerden süzme yöntemleri kullanıyoruz; aynı zamanda tam bir biçimde karışımlar yapıyoruz. Bu karışımlarla hemen hemen doğal, yepyeni maddeler elde edebiliyoruz.

Sizde olmayan çeşitli makinelerimiz ve onlarla yaptığımız kâğıt, bez, iplikler, kumaşlar, çok güzel parlaklıkta tüylerden nefis işlemelerimiz, çok iyi boyalarımız ve başka birçok şeyimiz; ayrıca, halkın henüz kullanmaya başlamadığı mallar için olduğu kadar, kullandığı mallar için de dükkânlarımız var. Çünkü bilmelisiniz ki, daha önce söylediğimiz şeylerin çoğu bütün ülke içinde kullanılmaya başlanmıştır; bunları biz bulup yapmışsak örneğini ve ilkelerini de saklarız.

Çeşit çeşit fırınlarımız var. Bunların içinde şiddetli ve çabuk, güçlü ve sürekli, hafif ve yumuşak, körükle, yavaş, kuru, yaş ve benzeri türlü ısılar elde ediyoruz. Fakat her şeyden önce, güneşin ve yıldızların ısılarına öykünerek elde ettiğimiz öyle ısılar var ki, yörüngeler ve dönüş devrelerinden aynı noktaya dönerek türlü değişikliklere uğrarlar ve biz böylece şaşılacak sonuçlar elde edebiliriz.
Bunlardan başka, gübrenin, yaşayan yaratıkların karın ve kursak ısılarını, kanlarının ve bedenlerinin, ıslak olarak ambarlanmış saman ve otların, sönmemiş kirecin ve diğer benzer şeylerin sıcaklıklarını anlıyoruz. Yalnızca devinimle ısı oluşturan araçlarımız, aynı zamanda, güçlü güneşlendirme yerlerimiz, yine yer altında doğal ve yapay olarak ısı veren mağaralarımız var. Bu değişik sıcaklıkları, yapmak istediğimiz işin niteliğine göre kullanıyoruz.
Optik laboratuvarımız var. Oralarda bütün ışık ve ışınımları, bütün renkleri, renksiz ve saydam şeyleri inceleyip gözlem yapabiliyoruz. Biz size ayrı ayrı bütün renkleri, gökkuşağında,

Domenico Remps, *Camlı Dolap*, 17. yüzyıl, Floransa, Museo dell'Opificio delle Pietre Dure

mücevher ve prizmalarda olduğu gibi değil, kendi başlarına gösterebiliriz. Aynı zamanda kat kat artırarak büyük uzaklıklara götürdüğümüz ve en küçük nokta ve çizgileri bile sezecek kadar keskin duruma getirdiğimiz, renklendirdiğimiz ışıkları; biçimler, büyüklükler, devinimler ve renklerde gözü aldatan şeyleri, her türlü gölge oyununu gösterebiliriz. Işık yayan cisimlerden aydınlık sağlama konusunda sizin hiç bilemediğiniz araçlarımız var. Biz göklerdeki ve uzaklardaki şeyleri görecek, yakındaki şeyleri uzak, uzaktaki şeyleri yakın gösterecek araçlara sahibiz. Kullanılmakta olan gözlük ve camlardan çok daha üstün görme araçlarımız var. Küçük ve en ufak cisimleri çok iyi ve açık bir biçimde görmek için araçlarımız ve camlarımız da var. Bunlarla en küçük sinek ve kurtların renklerini, başka türlü görülmesine olanak olmayan mücevherlerdeki benekleri ve çatlaklıkları görür, yine başka türlü yapılamayan idrar ve kan incelemelerini yaparız. Yapay olarak gökkuşağı, ayla ve bir ışık kaynağı çevresinde halkalar oluşturabiliyoruz. Her türlü yansıma, kırılma, eşyadan yayılan göz ışınlarının çoğaltılmasını da başarabiliyoruz.

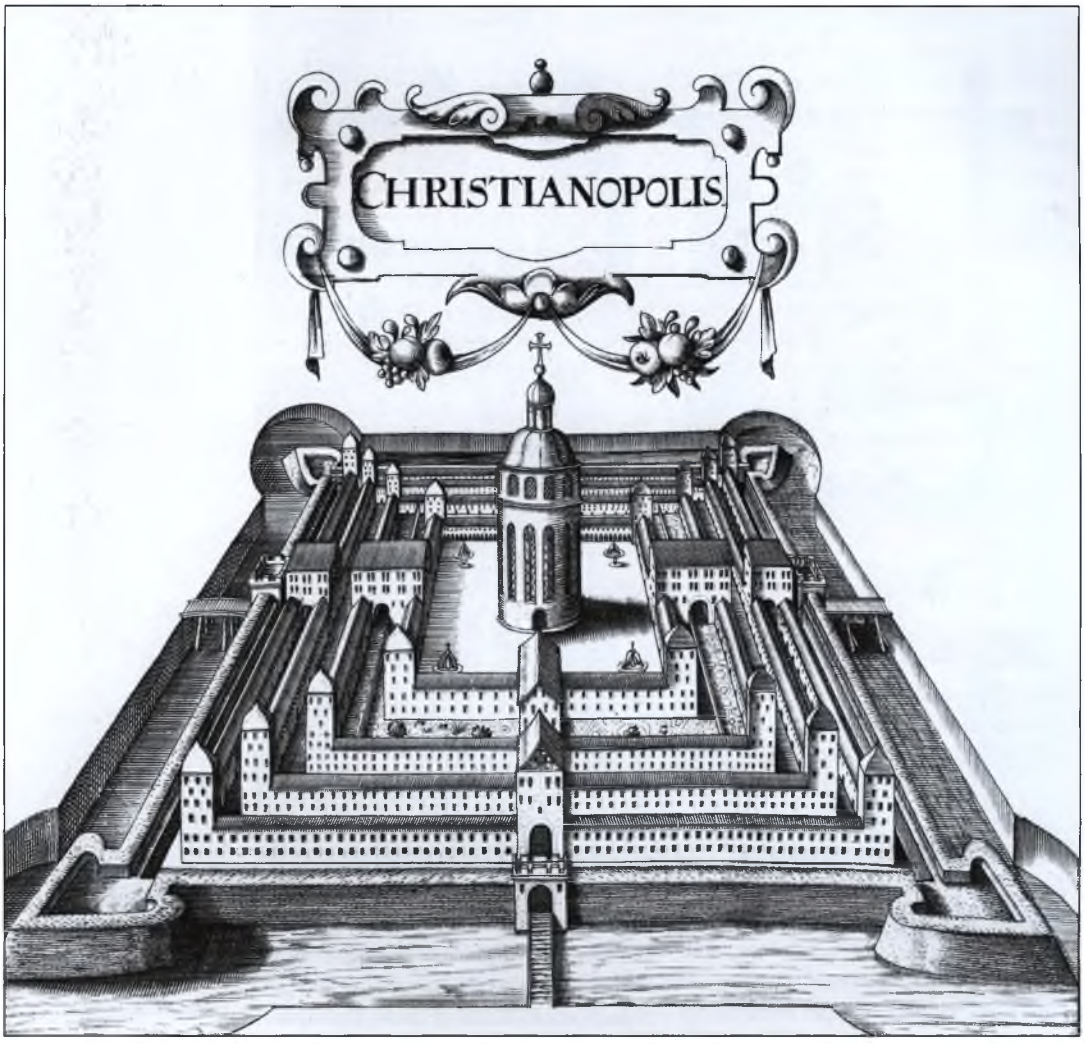
Çoğu pek güzel ve sizlerce bilinmez olan her tür değerli taşımız, billur ve türlü camlarımız, bunlar arasında camlaştırılmış madenlerimiz ve sizin cam yaptığınız maddelerden başka maddelerimiz var. Sizde olmayan birtakım taşıllara, tam olgunlaşmamış madenlere, aynı zamanda olağanüstü güçte mıknatıslara, doğal ve yapay az bulunur taşlara da sahibiz.

Her tür sesi ve ses yayılmalarını inceleyip deney yaptığımız ses evlerimiz var. Sizin bilmediğiniz çeyrek seslerden ve birinden ötekine kayar gibi geçilen küçük seslerden armonilere, yine sizce bilinmeyen, sizinkilerden daha sesli, nefis ve güzel zil ve çanlı,

çıngıraklı türlü müzik araçlarına sahibiz. Küçük sesleri büyütüp derinleştirdiğimiz gibi, aynı biçimde güçlü sesleri hafifletip tizleştiririz. Aslında sürekli seslerden türlü titreşimler ve cıvıltılar çıkarıyoruz. Harflerle yazılabilen sözleri ve sesleri, hayvanların ve kuşların ses ve ötüşlerinin benzerlerini yapabiliyoruz. Kulağa takılınca işitmeyi çok kolaylaştıran aletler de bulduk. Sesi birçok kez yansıtarak ve sanki onu ileriye atarak türlü garip ve yapay yankılar oluşturabiliyoruz. Bunların bazıları daha derin, hatta bir bölümü aldıkları sesi ve sözü değiştirerek verirler.
Sesleri acayip bir biçimde bükülmüş oluklar ve borularla uzak yerlere taşıyan araçlara da sahibiz.

Bizim koku evlerimiz var. Buralarda tat deneyleri yapıyoruz. Garip görünebilir ama biz kokuları artırabiliyoruz. Benzerlerini yapabiliyoruz. Bütün kokuları esas çıktıkları karışımlardan başka karışımlardan çıkartabiliyoruz. Aynı biçimde tatların da, herhangi bir kişinin dilini aldatabilecek derecede benzerlerini yapabiliyoruz. Bu evde bir tatlıcılık bölümü var. Burada sizde olduğundan çok daha fazla türde kuru ve yaş tatlılar, türlü güzel şaraplar, sütler, çorbalar ve salatalar yapıyoruz.
Makine evlerimiz var. Buralarda her tür devinime elverişli makine ve araçları hazırlıyoruz. Burada sizde olduğundan, sizin tüfeklerinizden çıkan mermilerden ya da makinelerinizden daha hızlı devinimler elde etmek, bunları tekerlekler ve benzer araçlarla küçük bir güç harcayarak daha kolayca artırmak; sizin en büyük top ve havanlarınızdan daha güçlü ve şiddetli duruma getirmek için araştırmalar ve denemeler yapıyoruz. Aynı zamanda ağır silahlar, harp araçları ve her türlü makine üretiyoruz, yeni barut alaşımları ve karışımları, su içinde yanan ve söndürülemeyen maddeler, şenliklerde ve başka nedenlerle kullanılan her tür fişek yapıyoruz.
Kuşların uçmasına öykünüyor, bir dereceye kadar havada uçabiliyoruz: Suların altından geçebilecek ve denize dayanacak gemilerimiz ve kayıklarımız, yüzme kuşaklarımız ve desteklerimiz var... Türlü türlü sanatçı işi saatler, yinelenen devinimlerle işleyen başka aletler, durmaksızın çalışan makineler yapıyoruz. İnsanların, hayvanların, kuşların, balıkların ve yılanların çizim ve yontularını yaparak yaşayan varlıkların devinimlerini taklit ediyoruz: Dikkate değer düzen, doğruluk ve incelikte türlü devinimler de yaptırıyoruz. Bizim bir matematik evimiz var. Orada eksiksiz bir biçimde yapılmış çeşitli geometri ve gökbilim araçlarımız bulunuyor.

Hokkabazlık, gözboyacılık, madrabazlık ve onların her türlü oyununu ve hilesini gösterdiğimiz, beş duyumuzu aldatan beceriler evi var. Ve siz elbette kolaylıkla inanırsınız ki, gerçekten bu kadar çok hayranlık uyandıran doğal şeyleri olan bizler özel bir dünyada bunları başka biçimler altında ve daha güzel göstermeye çalışarak duyguları aldatabiliriz. Fakat biz her türlü sahtelik ve yalandan nefret ediyoruz. Bu nedenle bütün arkadaşlarımıza bunu şiddetle yasakladık. Herhangi doğal bir yapıtı ve şeyi süslü veya şişirilmiş olarak gösterirlerse, manevi ve parasal cezalara çarptırılırlar. Her şeyi ancak olduğu gibi saf, her türlü gariplik özentisi olmadan göstermek zorundadırlar.
İşte, çocuğum, Süleyman Evi'nin zenginlikleri bunlardır.

Johannes Valentinus Andreae'ın *Hıristiyan Şehir Devletinin Tasviri*'nin ön sayfası, 1619

Christianopolis

JOHANN VALENTIN ANDREAE *Hıristiyan Şehir Devletinin Tasviri,* II, 7 [1619]

Her şeyden önce Şehrin görünümünü betimlersem, elbette hata etmiş olmam. Şehrin planı dörtgen olup, bir yanının uzunluğu 700 ayaktır. Dört payanda ve surlarla yeterince tahkim edilmiştir. Bu yüzden, şehir dört ana yönü itibarıyla düzenli görünür. Ayrıca şehrin savunması, şehre değişik yerlerine dağıtılan çok güçlü sekiz kuleye; bunun yanı sıra, daha küçük, ama göz ardı edilemeyecek on altı kuleye ve ortadaki neredeyse alt edilemez olan kaleye bağlıdır. [...] Şeylerin görünümü her yerde aynı olup ne aşırı zengin ne aşırı yoksuldur ve planlama öyle yapılmıştır ki, şehirde özgür ve temiz hava solunur. Nüfusu yaklaşık 400 kişidir ve hem dinde dört dörtlüktürler, hem barış severliklerinde.

Göksel Kudüs

Vahiy 21, 12-23

Büyük ve yüksek surları ve on iki kapısı vardı. Kapıları on iki melek bekliyordu. Kapıların üzerine İsrailoğulları'nın on iki oymağının adları yazılmıştı. Doğuda üç kapı, kuzeyde üç kapı, güneyde üç kapı, batıda üç kapı vardı. Kenti çevreleyen surların on iki temel taşı bulunuyordu. Bunların üzerinde Kuzu'nun on iki elçisinin adları yazılıydı.
Benimle konuşan meleğin elinde kenti ve kent kapılarıyla surları ölçmek için altın bir ölçü kamışı vardı. Kent kare biçimindeydi, uzunluğu enine eşitti. Melek kenti kamışla ölçtü, her bir yanı 12 000 ok atımı geldi. Uzunluğu, eni ve yüksekliği birbirine eşitti. Melek surları da ölçtü. Kullandığı insan ölçüsüne göre 144 arşındı. Surlar yeşimden yapılmıştı. Kent ise, cam duruluğunda saf altındandı. Kent surlarının temelleri her tür değerli taşla bezenmişti. Birinci temel taşı yeşim, ikincisi laciverttaşı, üçüncüsü akik, dördüncüsü zümrüt, beşincisi damarlı akik, altıncısı kırmızı akik, yedincisi sarı yakut, sekizincisi beril, dokuzuncusu topaz, onuncusu sarıca zümrüt, on birincisi gökyakut, on ikincisi ametistti. On iki kapı on iki inciydi; kapıların her biri birer inciden yapılmıştı. Kentin anayolu cam saydamlığında saf altındandı.

Göksel Kudüs: *Liébanalı Beatus'un Vahiy Yorumu*, yklş. 950, León Ms. 644, f. 222*v*, New York, Pierpont Morgan Kütüphanesi

Bulunması olanaksız yerler

JORGE LUIS BORGES
"Tlön, Uqbar, Orbis Tertius" [1940]

Uqbar'ın ortaya çıkışını bir aynayla bir ansiklopedinin bir araya gelmesine borçluyum [...] Olay beş yıl kadar önce oldu. Bioy Casares o gece bende yemek yemişti. Oturmuş, birinci tekil kişi ağzından anlatılacak bir romanın yazılışına ilişkin sonu gelmez bir tartışmaya dalmıştık. Romanın anlatıcısı, kimi olguları görmezden gelecek ya da çarpıtacak, bilerek türlü çelişkilere düşecek, bu da okurların birkaçının –pek azının– ya korkunç ya da sıradan bir gerçeği kavramasına yarayacaktı.
Koridorun ta öbür ucundan ayna bizi gözlüyordu. Aynalarda ürkünç bir yan olduğu görüşünde birleştik. (Gecenin geç saatlerinde bu türden bir keşif kaçınılmazdır.) Derken Bioy Casares, Uqbarlı kâfirlerden birinin, insanın sayısını çoğalttıkları için aynaları ve çiftleşmeyi tiksinç saydığını hatırladı. Ona bu ilginç sözlerin nereden kaynaklandığını sordum, bana *Anglo-Amerikan Ansiklopedisi*'nin Uqbar maddesinde yazılı olduğunu söyledi. Evde (mobilyalı olarak kiralamıştık), bu ansiklopediden bir takım vardı. 46. cildin son sayfalarında Upsala maddesini bulduk; 27. cildin ilk sayfalarındaysa, Ural-Altay dilleri hakkında bir yazı vardı, ama Uqbar hakkında tek bir sözcüğe rastlamadık. Biraz şaşıran Bioy, dizin ciltlerine başvurdu. Akla gelebilecek bütün yazılışları boşu boşuna taradı: Ukbar, Ucbar, Ooqbar, Qokbar, Oukbahr...
Gitmeden önce bana Uqbar'ın Irak ya da Küçük Asya'da bir bölge olduğunu söyledi. Doğrusunu söylemek gerekirse, bu bilgiyi biraz da istemeye istemeye kabullendim [...] Ertesi gün, Bioy beni Buenos Aires'ten telefonla aradı, Ansiklopedi'nin 46. cildindeki Uqbar maddesinin önünde durduğunu söylüyordu. Kâfirin adı verilmiyordu, ama öğretisi üzerine onun söylediği sözlerin neredeyse eşi, belki edebi açıdan biraz daha az süslü olanlarıyla kurulmuş bir cümle vardı. Bioy, *"Çiftleşme ve aynalar tiksinçtir"* diye hatırlıyordu. *Ansiklopedi*'nin metni ise, *"Bu agnostiklerden birine göre gözle görülen evren bir yanılsama ya da (daha kesin bir deyişle) bir safsatadır. Aynalar ve babalık tiksinçtir, çünkü her ikisi de bu evreni çoğaltıp dağıtırlar"* diyordu [...]
Yazıyı büyük bir dikkatle okuduk [...] Yeniden okuyunca bu aklı başında metnin altında temel bir belirsizlik yattığını gördük. Coğrafya bölümünde karşımıza çıkan on dört addan metne neden sokulduğu anlaşılmayan üçü – Horasan, Ermenistan, Erzurum– tanıdıktı yalnızca. Tarihi adlardansa yalnızca birini tanıyabildik; daha çok mecazi anlamda sözü edilen sahtekâr büyücü Smerdis'i. Yazıdan Uqbar'ın sınırlarının belirlendiği çıkarılabilirdi, ama adı geçen bulanık uç noktaları, aynı bölgenin akarsuları, kraterleri ve sıradağlarıydı [...]
İki yıl önce, korsan ansiklopedinin ciltlerinden birinde, var olmayan bir ülkenin üstünkörü bir anlatımıyla karşılaşmıştım; şimdiyse talih çok daha değerli, çok daha çetin bir şey çıkarıyordu yoluma.
Elimde şu anda, mimarisi ve oyun kâğıtları, mitolojilerinin ürkünçlüğü ve konuşulan dillerinin mırıltısı, hakanları ve denizleri, madenleri, kuşları ve balıkları, cebiri ve ateşi, bütün dinbilimsel ve metafizik sapkınlıkları ile, bilinmeyen bir gezegenin bütün tarihi belli bir yönteme göre bölümlenmiş duruyordu.

12

SOLOMON ADASI VE TERRA AUSTRALIS

Uzun süre hayal edilen, betimlenen, aranan, haritalarda kayda geçirilen, sonra haritalardan silinen ve artık herkesin asla var olmadıklarını bildiği topraklar olmuştur. Gene de, bu topraklar, uygarlığın gelişimi için Rahip Johannes krallığının ütopik işlevini görmüşlerdir: Avrupalılar, Johannes'in kralığını bulmak için Asya ve Afrika'ya keşif yolculuklarına çıkmış, bariz olarak başka şeyler bulmuşlardır.

Bu topraklardan biri, Terra Australis'tir. Terra Australis fikrinin kökleri, Aristoteles'ten (*Meteorologica* II, 5) Ptolemaios'a, Eski Yunan'a uzanır ve sık sık Antipodlar kuramı ile karıştırılır (Antipodlar konusunu, düz dünya konulu bölümde ele almıştık). Pythagoras geleneğinden ise, Antikton ya da "Zıt Toprak" fikri gelir: Bu, bilinen dünyaya (*oikoumene*) simetrik bir kıtadır ve gezegeni dengelemek, tersyüz olmasını önlemek için vazgeçilmezdir. Pomponius Mela'ya göre, Taprobane adası bile, güney kıtasının en uçtaki kayalık burnu şeklinde algılanıyordu. Modern dönemde (bu toprağın yerini saptadığına inanan) Macellan ona *Terra Australis recenter inventa sed nondum plene cognita* ("yakınlarda bulunan, ama henüz tam olarak bilinmeyen Terra Australis") adını verecektir.

Bu yerin ne olduğunu anlamak için, iki eski haritayı incelemek yeterli olacaktır: Macrobius'un klasik haritası Amerika'nın varlığını öngöremezken, Ortelius'un haritası Asya, Afrika ve Amerika üzerine hemen her tür bilgiyi içerir. Ama iki harita da bugün Okyanusya adını verdiğimiz kıta hakkında hiçbir bilgi içermez. Avustralya henüz keşfedilmemişti ve yerkürenin bu kısmının, sanki topraktan bir kubbe ile kaplı, bilinmeyen uçsuz bucaksız bir kıta, bütünüyle ıssız ya da olsa olsa vahşi hayvanların yaşadığı dev bir yetişkin bezi olduğu düşünülüyordu: Yeryüzü onunla adeta kendi güney kesimini örtüyordu.

Henry Roberts, *"Resolution" Yelkenlisi*, yklş. 1775, suluboya, Sydney, Mitchell Kütüphanesi, New South Wales Eyalet Kütüphanesi

Pasifik Okyanusu'nun Haritası: Abraham Ortelius, *Theatrum Orbis Terrarum* ("Dünya Tiyatrosu"), 1606

Yan sayfa: Cornelis de Jode, *Yeni Gine ve Solomon Adaları Haritası*, Anvers 1593

Macellan, Güney Amerika'nın ucuna kadar Macellan Boğazı'nı katederken, iskele tarafında sık ormanlarla kaplı bir dizi verimli ada ve karla kaplı tepeler görmüştü. Burası Tierra del Fuego'ydu, ama o Terra Incognita'nın uzantıları olduğunu düşünmüştü. Macellan'dan sonra başkaları Terra Incognita'yı, Güney Atlantik'te, Güney Hint Okyanusu'nda ve Güney Pasifik'te aramıştır.

Amerika sahilinden batıya doğru esen alize rüzgârlarının itmesiyle Pasifik'i ilk geçenler, özellikle İspanyollar olacaktır. Böylece, Álvaro de Saavedra, Terra Incognita'nın bir parçası olduğunu düşünerek Yeni Gine'ye ve 1542'de Ruy Lopes de Villalobos, Caroline Adaları'na ve sonra Filipinler'e ayak basacaktır. Gene İspanyollar, Marianne Takımadalarını keşfedecek; 1563'te Juan Fernandez, Peru'dan yola çıkarak, bugün de onun adını taşıyan adalara ayak basacaktır. Artık Juan Fernandez adalarından Más a Fuera, Alexander Selkirk Adası olarak; Más a Tierra ise Robinson Crusoe Adası olarak bilinir. Ama Terra Australis, hâlâ bilinmeyen [*incognita*] topraklar olmayı sürdürüyordu.

Septentrio.
Arcipelago di S. Lazaro.
OCCI-
DENTALIS.
Nova Guinea.
Sic a nautis dicta, quod littora illa, conditio & terra, Guineæ in Africa multum similia sint. Continensne ad terram Australem, an Insula sit, incognitum est.
Islas de Salamon.
Tropic. Capricorni.
Oriens.
Meridies.
NOVÆ GVINEÆ
Forma, & Situs.

William Hodges, *James Cook'un Yeni Hebridler, Tanna'ya Temkinli Ayak Basışı*, 18. yüzyıl, Londra-Greenwich, Ulusal Deniz Müzesi

Şu var ki, bu uçsuz bucaksız denizlerde seyretmek, göreceğimiz nedenlerden ötürü zordu ve bu açıdan, Terra Australis ile bağlantılı bir başka efsanevi belde olan Solomon Adaları'nın serüveni tipiktir. Fark şuydu: Terra Australis mevcut değildi, oysa Solomon Adaları mevcuttu, ama bir kez bulunduktan sonra hemen yitirilmişti.

1567'de İspanyol denizcisi Álvaro Mendaña de Neira, hemen Solomon adını verdiği bazı adalara ayak basar. Adaların masal-

sı zenginliklerle dolup taştığını düşünür, çünkü bunlar Ofir mitiyle ve Tapınak'ın altın sütunlarının Kudüs'e oradan gönderildiği inancıyla bağlantılı Kutsal Kitap toprakları olsa gerektir.[1]

O zenginliklerden en küçük bir iz olmamasına rağmen, Mendaña yurduna masalsı ülkelerden haberler getirerek döner ve sonunda, 1595'te, İspanyol yönetimini kendisine ikinci bir yolculuk için yola çıkma izni vermeye ikna eder. Bunun bir nedeni de, İspanya'nın

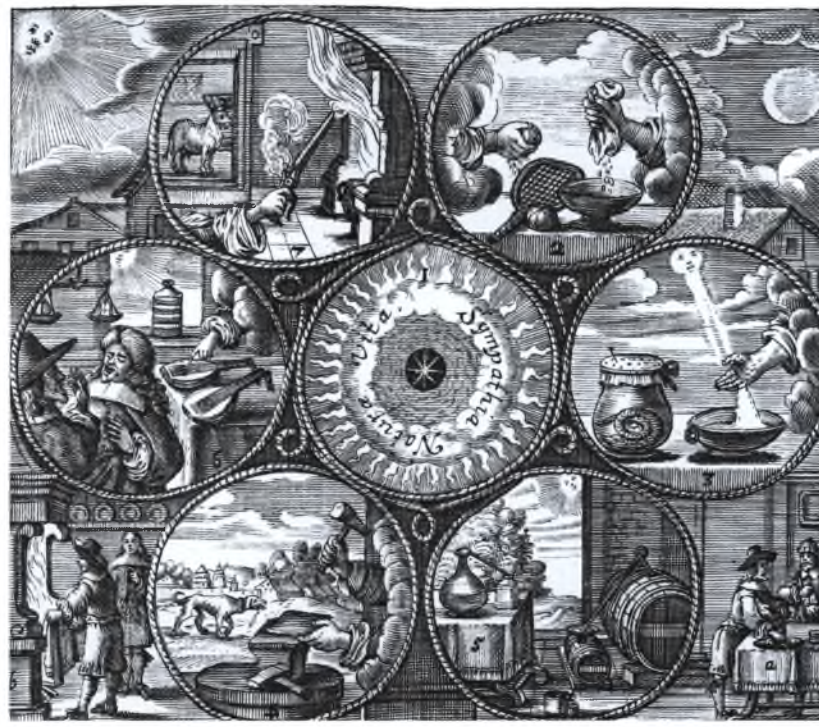
1. *Süleyman ve Ofir için bkz. bu kitabın 2. Bölümü.*

bu arada "Yenilmez Donanma"sının İngilizler tarafından yok edilmesi felaketine maruz kalması ve İngilizler, Hollandalılar ve Fransızların Pasifik'e nüfuz etmeye başlamasıdır. Kutsal Kitap'tan akılda kalan o adanın zenginliklerine, eğer var iseler, ilk el koyan olmak gerekmektedir. Ne var ki, Mendaña ikinci yolculuğunda Markiz Adaları'nı keşfetmekle birlikte, Solomon Adaları'nı artık bulamayacaktır (ve Bougainville bu adalara, yüz elli yıldan uzun bir süre sonra ayak basabilecektir).

Mendaña artık adaları bulamaz, çünkü onları yeniden bulması için elinde kesin koordinatların -başka bir deyişle, enlem ile boylamın- olması gerekirdi. Ama onun döneminde ve ondan sonra da yaklaşık iki yüzyıl boyunca, uygun denizcilik aletleriyle güneşin ve yıldızların konumunu belirlemek, dolayısıyla enlemi (ve günün saatini) bilmek kolay iken, hangi meridyende bulunulduğunu belirlemeyi sağlayan aletler yoktu. New York ile Napoli'nin aynı enlemde olduğu düşünülürse, bu şehirlerin boylamları bilinmedikçe, aralarındaki mesafe bile belirlenemez. Daha Cervantes'in *Punto Fijo* ("Sabit Nokta") adını verdiği (ama genel olarak sanıldığı gibi, belirli bir nokta arayışını değil, kişinin bulunduğu yer neresi olursa olsun "o noktayı belirleyebilme"yi kastettiği) bu sorunun çözümü için, 16. yüzyıldan itibaren İspanya Kralı II. Felipe bir servet öneriyordu, daha sonra III. Felipe altı bin düka altını daimi gelir ve iki bin düka altını yıllık ödeme, Hollanda Genel Meclisi otuz bin florin vaat ediyordu.

Meridyeni saptamanın yegâne yolu, yerel saati saptamak ve o anda yola çıkış meridyeninde saatin kaç olduğunu bilmekti: Her bir saatlik fark, 15 boylam derecesine karşılık geldiği için, bu yolla kişi bulunduğu meridyeni saptayabilirdi. Ama yola çıkış noktasındaki saati bilmek için, gemide, yalpalamaya rağmen şaşmadan işleyen bir saat bulundurmak gerekiyordu, bu da 18. yüzyıla kadar mümkün olmayacaktı.

İnsanlar bu olağanüstü saatten yoksun olduklarından, noktayı tam olarak belirleyebilmek için, farklı şeyleri -gelgitler, ay tutulmaları, manyetik ibre değişimleri, Jüpiter uydularını gözleme (bu sonuncusunu Galileo Hollandalılara önermişti)- temel alan en akla gelmeyecek aletleri geliştirmişlerdi, ama bu yöntemlerden hiç-

Sempati tozunun uygulanma aşamaları: Kenelm Digby, *Theatrum Sympatheticum*, Nürnberg 1660

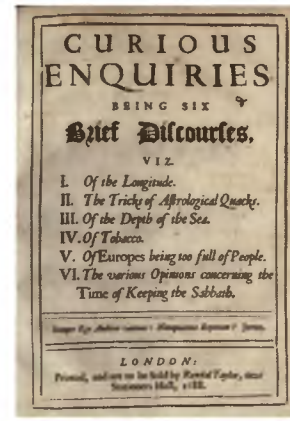
biri hiçbir zaman gerçekten işe yaramamıştı.

Efsanelerle ilgilendiğimize göre, en acımasız yöntem, sempati tozu üzerine kuruluydu. 17. yüzyılda, sempati tozunun ya da silah merheminin, yaraya yol açan ve henüz kanla kaplı silahın üzerine ya da yaranın kanı bulaşmış bir kumaş parçasının üzerine sürülmesi gereken bir madde olduğuna inanılıyordu. Sonra hava kanın atomlarını ve onlarla birlikte Tozun atomlarını çekecek, yaradan çıkan atomlar da, çevredeki hava tarafından çekilecektir. Böylece, kanın atomları –gerek kumaş parçası ya da silahtan, gerek yaradan gelen atomlar– buluşuyor, yara tarafından çekiliyordu; Toz tene nüfuz edip iyileşmeyi hızlandırıyordu. Bu, yaralı uzakta olduğunda bile mümkündü (sözgelimi bkz. Digby, 1658 ve 1660).

Ama aynı ilke gereğince, yaraya yol açan silahın üzerine, Toz yerine güçlü şekilde tahriş edici bir madde koyulursa, yaralıda keskin bir acı izlenimi oluşması gerekiyordu.

Boylam sorununu çözmek için (diye düşünmüştü birileri), bir köpeği alıp hayvanda derin bir yara açmak ve onu okyanuslarda

CURIOUS
ENQUIRIES
BEING SIX
Brief Discourses,
VIZ.
I. *Of the Longitude.*
II. *The Tricks of Astrological Quacks.*
III. *Of the Depth of the Sea.*
IV. *Of Tobacco.*
V. *Of Europes being too full of People.*
VI. *The various Opinions concerning the Time of Keeping the Sabbath.*
LONDON:

Sidney Parkinson, *Maori Portresi*, 1770 Londra, British Library

Curious Enquiries'in bir nüshası, The Library Company of Philadelphia

seyreden bir gemiye yüklemek, yarayı sürekli açık tutmak yeterli olacaktır. Her gün üzerinde uzlaşılan bir saatte, yola çıkış yerinde biri köpeği yaralayan silahın üzerine tahriş edici bir madde koyarsa, köpek hemen bunun etkisini duyarak acıyla inleyecekti. Bu yolla, gemide o an yola çıkış meridyeninde saatin kaç olduğunu bilmek ve yerel saat bilinince, boylamı çıkarsamak mümkün olacaktı. Kullanılıp kullanılmadığı kanıtlanmış olmasa da, bu yöntem örneğin yazarı bilinmeyen *Curious Enquiries* (1688) risalesinde karşımıza çıkıyor. Ne var ki kitap, sempati tozu üzerine çeşitli kuramları alaya alma amacıyla yazılmış olsa gerekti.

Bütün bu yöntemler hiçbir sonuç vermediği için, Harrison deniz saatini icat edinceye kadar (deniz saati, yola çıkış meridyeninin saatini muhafaza etme olanağı veriyordu), boylamı belirlemek mümkün olmamıştır. Harrison, ilk modelini 1735'te üretmiş, aletin eksikleri sonradan giderilmiş ve 1772'de Kaptan Cook onu ikinci yolculuğunda kullanmıştır. Cook ilk yolculuğunda en sonunda Avustralya kıyılarına çıkmıştı, ama İngiliz komutan hâlâ Terra Australis'i ara-

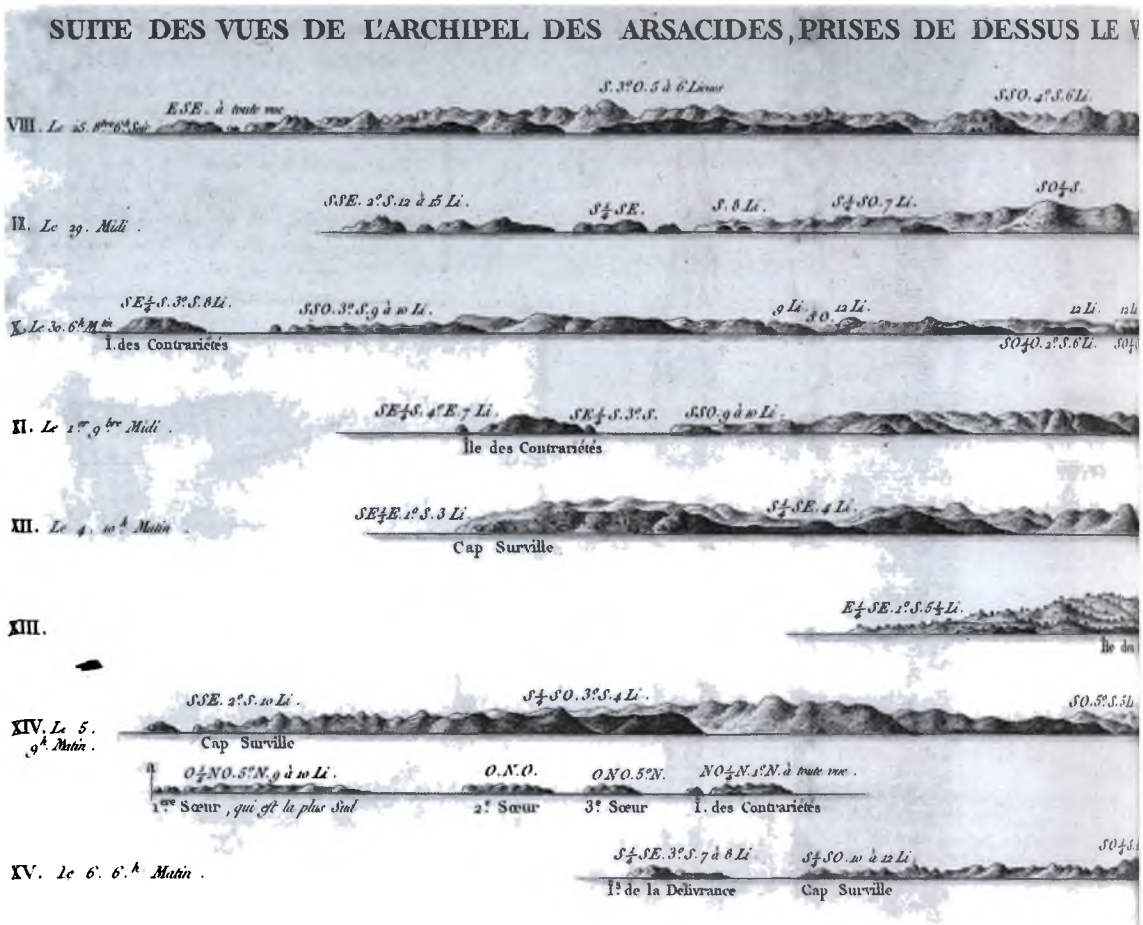

George Carter, *Kaptan Cook'un Ölümü*, 1783, Honolulu, Bernice Pauhai Bishop Müzesi

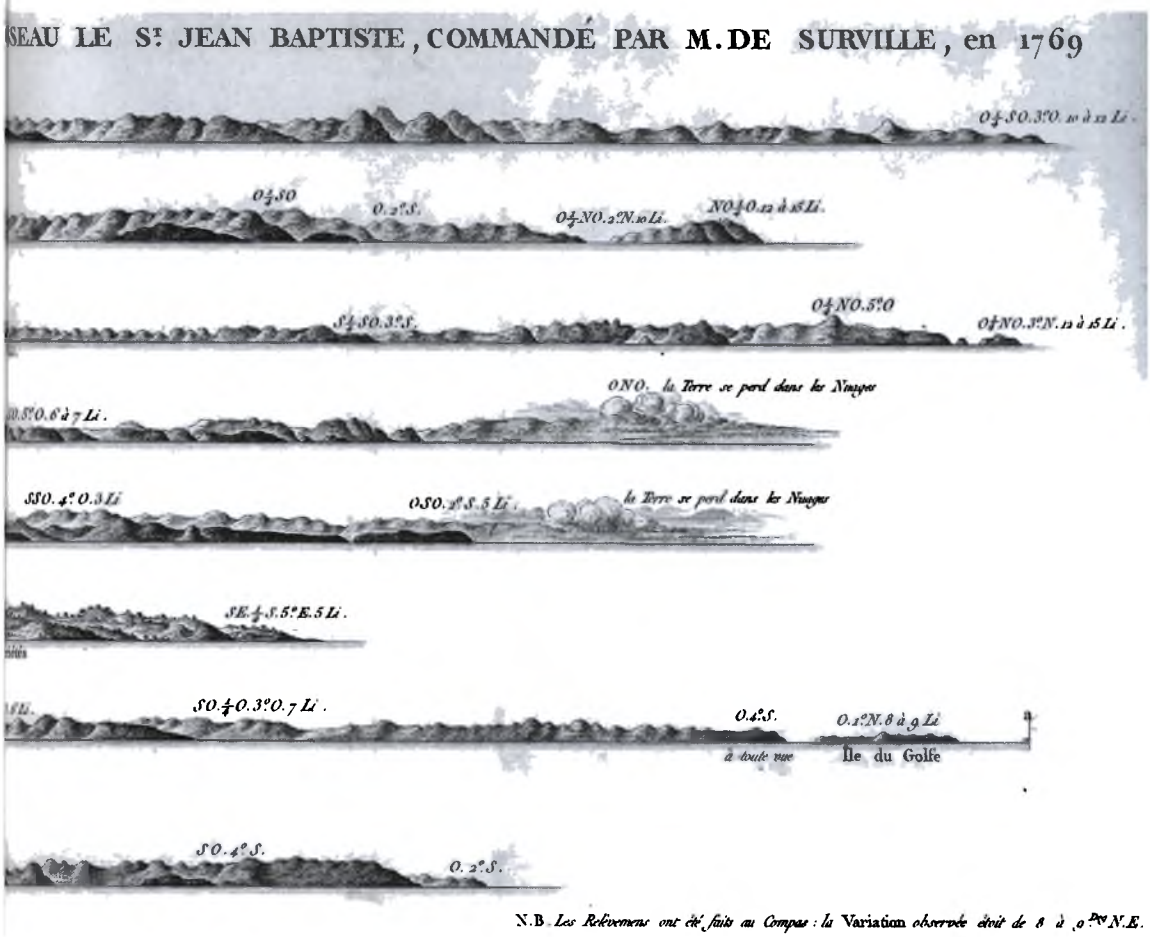
makta ısrar ediyordu. Doğal olarak Cook, ikinci yolculuğunda düşlediği toprakları bulamamış, ama Yeni Kaledonya'yı ve Güney Sandwich Adaları'nı keşfetmiş, Antarktika yakınlarına ulaşmış, Tonga'ya ve Paskalya Adası'na ayak basmıştır. Elinde deniz saati olduğu için, bütün bu toprakların kesin koordinatlarını belirlemiştir ve sonuçta, bu keşiflerle birlikte Terra Australis miti son bulmuştur.

Kâşiflerin yitirdiği ya da hiç bulamadığı Terra Australis, birçok ütopya yazarının düş gücünü harekete geçirmiş, oraya kendi ideal uygarlıklarını yerleştirmişlerdi. Vairasse'ın *Sevaramblar Tarihi*'ni,[2] Foigny'nin *Terra Australis*'ini, Restif de La Bretonne'un *Uçan Bir Adamın Güney Topraklarını Keşfi*'ni ve Serimàn'ın *Enrico Wanton'ın Bilinmeyen Güney Topraklarına Yolculukları*'nı anmak yeterli olacaktır. Ama onlarınki, hayalini kurdukları ve bütünüyle uydurdukları (aynı zamanda bu mitin yarattığı büyüye de tanıklık eden) güney topraklarıydı. Her ne kadar, sık sık olduğu üzere, Joseph Hall'in *Mundus Alter*'indeki gibi ütopya distopya biçimlerine bürünebiliyor olsa da.

2. *Denis Vairasse,* The History of the Sevarites or Sevarambi (Sevaramblar Tarihi), *Londra, Brome, 1675 (yalnızca birinci cilt, kalanı Fransızca). Bu tarihin başındaki doğruluk iddiaları, birçok kişinin anlatıyı gerçek bir yolculuk anlatısı olarak algılamasına yol açmış ve* Journal des Sçavants *dergisinde kitabın tanıtımı bu şekilde yapılmıştır.*

Guido Gozzano, hayali kurulan ama asla bulunamayan bir beldeye olan özlemin, nefis, hüzünlü bir şiirle yorumculuğunu yapmıştır. Hiç ulaşılamayan adanın bir tür sisli uzaklık içinde yitip gitmesini anlatma tarzından öyle anlaşılıyor ki, Gozzano 18. yüzyılın denizcilik kütüphanelerinde bulunan bazı haritaları göz önünde bulunduruyordu: Gerçekten de, belli belirsiz bir görüntü gibi dağılan bu ada fikri, boylam sorunu çözülmeden önce, adaları tanımak için nasıl ilk görüldükleri andaki profil çizimlerine başvurulduğunu düşünmeye zorluyor bizi. Uzaktan ulaşırken, (biçimi hiçbir haritada var olmayan) ada bugün bir Amerikan şehri için diyeceğimiz üzere *skyline*dan tanınıyordu. Peki, ya profilleri birbirine çok benzeyen iki ada var idiyse, ikisinde de hem Empire State Building'in hem (bir zamanlar) İkiz

Ada Profilleri: Charles-Pierre Claret de Fleurieu, *Fransızların 1768 ve 1769'da Yeni Gine'nin Güneybatısında Keşifleri*, Paris 1790

Kuleler'in bulunduğu iki şehir gibi? Yanlış adaya çıkılıyordu: Kimbilir kaç kez olmuştur bu.

Bunun bir nedeni de şudur: Bir adanın profili, göğün rengiyle, sisle, günün saatiyle, hatta belki de ağaç sıklığını değiştiren mevsim ile değişir. Kimi zaman ada uzaktan gökmavisi rengine bürünür, geceleyin ya da sisli havada gözden yitebilir, alçak bulutlar tepelerin profilini gizleyebilir. Yalnızca profili bilinen bir adadan daha ele avuca sığmaz şey yoktur. Haritası ve koordinatları olmayan bir adaya ulaşmak, Abbot'ın karakterleri gibi, Düzülke'de hareket etmeye benzer. Düzülke'de tek bir boyut bilinir ve şeyler yalnızca önden, yani kalınlık, yükseklik ve derinliği olmayan çizgiler şeklinde görülür; ancak Düzülke'ye dışarıdan gelen bir yabancının onu yukarıdan görebilmesi de cabası.

Aslına bakılırsa, Madera, Palma, Gomera ve Ferro adalarının sakinleri, bulutlara ya da "yüksek serap" görüntülerine aldanarak, kimi zaman batı tarafında, denizle gök arasında yer değiştirir halde "yitik ada"yı (*insula perdita*) görür gibi olduklarına inanıyorlardı.

Nasıl denizdeki yansımalar arasında var olmayan bir ada seçilebiliyor idiyse, aynı şekilde var olan iki ada birbiriyle karıştırılıp ulaşılmak istenen ada hiç bulunamayabiliyordu.

Plinius'un (II, 96) dediği gibi, bazı adalar hep değişip durur.

Öte yandan, bizim çağımızda da arada bir hayalet adalar belirmiştir, üstelik en nitelikli atlaslarda, elbette hep Terra Australis taraflarında. Sidney Üniversitesi araştırmacıları, 2012 yılının sonunda, çeşitli haritaların Yeni Kaledonya ile Avustralya arasında gösterdiği Güney Pasifik'teki Sandy Island'm aslında mevcut olmadığını açıkladılar. Üstelik, bu bölgedeki her tür irdeleme gösteriyor ki, ada var olmadığı gibi, sular altında kalmış da olamaz, çünkü varsayımsal adanın dört bir yanında deniz hep 1400 metre derinliğindnedir. Ama benzeri durumlar, Maria-Theresa ve Ernest-Legouvé adaları (19. yüzyılın ortası ile 20. yüzyılın başları arasında Fransız Polinezyası'ndaki Tuamotu adaları arasında gösterilmiştir), Jüpiter Resifi, Wachusett, Rangitiki gibi varsayımsal adalar için de söz konusu olmuştur. Kimse bunların varlığını kanıtlayamamıştır, gene de içlerinden bazıları hâlâ haritalarda gösterilmektedir (örneğin, Wachusett Resifi, *National Geographic Dünya Atlası*'nın 2005 basımında hâlâ yer alıyordu).

İşte böyle, Plinius öngörememiş olsa da, haritalar da hep değişip durur.

Efsanevi yerler tarihinde geriye kalan şu: Terra Australis yitip gittiği için, artık erişilen ama bütünüyle keşfedilmemiş olan Antarktika karşısında giz arayıcıları, Güney Kutbu'ndaki çukur efsanesine yöneldiler[3] ve yüzeyde yitirdiklerini kürenin içinde aramaya başladılar.

3. *Bkz. bir sonraki bölüm.*

Terra Australis: Oronce Finé, *Dünyanın Yakın Tarihli ve Tam Betimlemesi*, 1534, Paris, Fransa Milli Kütüphanesi

Terra Australis

DENIS VAIRASSE
Sevramblar Tarihi [1677-1678]

Birçokları genel olarak Bilinmeyen Güney Toprakları şeklinde adlandırılan Üçüncü Kıta'nın kıyıları boyunca seyretmiş, ama kimse bu topraklara gidip onları betimleme zahmetine katlanmamıştır. Haritalarda bu toprakların kıyılarının görüldüğü doğrudur, ama o kadar kötü resmedilmişlerdir ki, bu çizimlerden olsa olsa net olmayan fikirler çıkarılabilir.
Bu Kıtanın var olduğundan hiç kimsenin kuşkusu yoktur, çünkü birçok kimse onu görmüş, hatta bazıları ayak basmıştır; ama içlere doğru gitmeye cesaret edemedikleri için (çünkü çoğu zaman buraya kendi iradelerine rağmen varmış oluyorlardı), oldukça yüzeysel betimlemeler dışında kıtayı betimleyememişlerdir.
Şimdi kamuya sunduğumuz bu tarih, bu boşluğu dolduracaktır. Bu tarih, içerdiği gerçeklerden kimsenin kuşku duymayacağı kadar basit bir tarzda yazılmıştır ve okurlar bu metnin gerçek bir tarihin bütün özelliklerini taşıdığını kolayca fark edebileceklerdir.
Gene de, kitaba daha büyük bir yetki kazandırmak için, fazladan birkaç gerekçe sunmam gerektiğini düşündüm.

Petrus Bertius, *P. Bertii tabularum geographicarum contractarum, Descriptio terrae subaustralis*, Amsterdam 1616, Princeton Üniversitesi, Tarihi Haritalar Koleksiyonu

Australis dili

GABRIEL DE FOIGNY
Bilinen Terra Australis [1676]

Düşüncelerini açıklamak için, hepsi de Avrupa'da kullanımda olan üç yöntemden –yani, işaretler, ses ve yazıdan– yararlanıyorlar. İşaretlere çok aşinalar ve fark ettim ki, başka bir yolla konuşmadan birlikte uzun saatler geçiriyorlar, çünkü "az sayıda eylem aracılığıyla hareket edilebiliyorsa, çok sayıda araçtan yararlanmak gereksizdir" şeklindeki ana ilkeyi temel alıyorlar.
O yüzden, yalnızca bir konuşmaya bağlamak ve uzun bir önermeler dizisini birbirine eklemek gerektiği zaman konuşuyorlar. Bütün sözleri, tek heceli ve bunların çekimleri aynı ölçüte uyuyor.

Örneğin, *af* "sevmek" anlamına geliyor; şimdiki zamanı, *la, pa, ma*, "seviyorum", "seviyorsun", "seviyor"; *lla, ppa, mma*, "seviyoruz", "seviyorsunuz", "seviyorlar" demek. Bizim -di- li geçmiş dediğimiz tek geçmiş zaman kullanıyorlar: *lga, pga, mga*, sevdim, sevdin, vb; *llga, ppga, mmga*, "sevdik", vb. Gelecek zaman *lda, pda, mda*, "seveceğim", vb; *llda, ppda, mmda*, "seveceğiz", vb'dir. Avustralya dilinde "çalışmak"ın karşılığı *uf*'tur: *lu, pu, mu*, "çalışıyorum", "çalışıyorsun", vb; *lgu, pgu, mgu*, çalıştım, vb.
Ad çekimleri, tanımlıkları yok ve pek az sözcükleri var. Basit şeyleri tek bir ünlüyle, birleşik şeyleri ise onları oluşturan temel basit birimleri gösteren ünlülerle dile getiriyorlar. Yalnızca beş basit birim biliyorlar; bunlardan ilki ve en soylusu, *a* ile dile getirdikleri ateş; sonra *e* ile gösterilen ha-

va var; üçüncüsü *o* ile gösterilen tuz; dördüncüsü *i* dedikleri su; beşincisi, *u* şeklinde adlandırdıkları toprak. Ayırt edici ilke olarak, sayıları Avrupalılarınkinden çok daha fazla olan ünsüzlerden yararlanıyorlar. Her ünsüz, ünlülerin dile getirdiği şeylere özgü bir niteliği gösteriyor; buna bağlı olarak, *b* açık, *c* sıcak, *d* itici, *f* kuru, vb. anlamına geliyor. Bu kurallara uyarak, sözleri öyle iyi biçimlendiriyorlar ki, bunlar işitildiğinde adlandırdıkları şeyin doğası ve içeriği hemen anlaşılıyor. Yıldızlara *Aeb* diyorlar; bu söz, ateş, hava ve parlaklığı birleştirmelerini gösteriyor.
Güneşe *Aab* diyorlar. Kuşları *Oef* olarak adlandırıyorlar; bu, sağlamlıklarının, hava biçimli ve kuru maddelerinin bir göstergesi. İnsana *Uel* diyorlar; bu onun, nemin eşlik ettiği kısmen semavi, kısmen dünyevi özünü gösteriyor. Diğer şeyler de bu şekilde adlandırılıyor. Bu konuşma tarzının avantajı, ilk öğeleri öğrenince kişinin filozof haline gelmesi; keza bu ülkede herhangi bir şeyi, aynı zamanda doğasını açıklamadan adlandırmanın olanaksız olması: Bu amaçla yararlandıkları gizi bilmeyenlere, mucizevi gibi görünecek bir yön bu.

Köpekbaşlar adası

ZACCARIA SERIMÁN
Enrico Wanton'ın Bilinmeyen Güney Topraklarına ve Maymunlar ve Köpekbaşlar Ülkelerine Yolculukları, Bölüm V ve VII [1764]

Hangi ülkeye ulaştığımızı bilmesek de, fırtınanın esme tarzından Güney Toprakları'nda olduğumuz sonucuna vardık, daha sonra yıldızları gözleyerek bundan emin olduk. Roberto, o zamana kadar bu topraklara hiçbir Avrupalının gitmediğini çok iyi biliyordu, ama bana durumu belli etmedi. Üstelik, Güney Kutbu'nun yüksekliğini kesin olarak saptamıştı, ama bana söylemedi: O kıyılara yanaşan bir geminin, bir gün bizi o çölden kurtarabileceği hayaliyle yaşayabilmem için [...]
Sonra, o tarafa yöneldik ve onun kapısının yakınına ulaşınca, gözlerimizin önünde iki boz ve biçimsiz maymunun belirdiğini gördük: Biri erkek, biri dişi bu iki maymun, evin girişinin yanındaki bir bankın üzerine oturmuşlardı. Tanrım nasıl da sürpriz oldu bu bizim için! Dişi olanı, beline pis bir kumaştan bir etek geçirmiş ve gövdesini aynı kumaştan bir giysiyle örtmüş, başına da palmiye yapraklarından bir tür şapka takmıştı.
Erkek olanı, boynundan ayaklarına kadar uzanan bir giysi giymişti ve başı çıplaktı. Bizi görünce epey şaşırdılar, ayağa kalktılar, bizi dikkatle süzdüler. Ben böyle ciddi bir dikkatten büyük bir şeyler çıkacağını sanırken, bu iki hayvan öyle aşırı bir kahkaha kopardılar ki, hassas gururum bir hayli incindi. Özellikle, dişi olanı, bizimle alay etmekten kendini alamıyordu ve Roberto onurumuzu korumanın ne zamanı ne yeri olduğu konusunda beni alçak sesle uyarmasaydı (ani bir hassasiyet alınmamıza neden olursa, onurumuzu daha büyük utançla, üstelik hayatımızı riske ederek yitirirdik), ben elbette bundan incinirdim. O yüzden, susup bu iki aşağılık hayvana soytarılık etmenin nereye varacağını beklemeye koyuldum.
Sonra dişi olanı anlamlı bir çığlık attı; bu ses üzerine, hayvanlarımız için harman alanı işlevi gören avlunun kapısına aralarında her yaştan maymunun olduğu bir sürü koştu. İşte o zaman komedi, curcunaya dönüştü. Maymunlardan kimi bize bakıp gülüyor, kimi gerçek saçımız sanarak sa-

rı peruklarımızı irdeliyor, kimi giysilerimizin eteklerini ellerine alıp sonra aralarında cıvıldaşıyorlardı; ama sonuçta hepsi, şaşkınlıklarına, olsa olsa yeni bir şey gördüklerinde aklı kıtların yaptıkları türden muziplikleri katıyorlardı. Çocuklardan birinin elinde bir baston vardı, o yaşın alışılmış güdüsüyle, bizimkilerin maymunlara yaptıkları gibi, kâh kollarımıza kâh bacaklarımıza vuruyordu.

Çizim: Zaccaria Serimán, *Enrico Wanton'un Bilinmeyen Güney Topraklarına ve Maymunlar ve Köpekbaşlar Krallıklarına Yolculukları*, Milano, t.y.

Bulunmayan Ada

GUIDO GOZZANO [1883-1916]
En güzel ada!

Ama hepsinden güzeli, Bulunmayan Ada:
İspanya Kralının, kuzeni Portekiz Kralından
aldığı ada gibi, imzası ve mührüyle
ve fermanıyla papanın Gotik Latince yazılı.

Kral yelken açmış masallar diyarına,
kutlu adaları görmüş: Iunonia, Gorgo ve Hera'yı,
ve Sargasso Denizi'ni ve Karanlık Deniz'i,
o adayı ararken... Ama yokmuş ada.

Boşuna şişkin kadırgalar, yuvarlak yelkenli,
boş yere karavelalar çıkmış yola:
huzura erince papa, gizlenmiş ada,
ve Portekiz'le İspanya onu arıyorlar hâlâ.

Ada var. Beliriyor kimi zaman uzakta,
Tenerife ile Palma arasında, gizemlere bürünmüş:
"... Bulunmayan Ada!" İyi bir Kanarya Adalı,
Teyde'nin yüksek doruğundan, parmağıyla gösteriyor yabancıya.

Korsanların eski haritalarında gösterilmiş ada.
... Bulun'cak olan ada mı? ... Gezgin ada mı?...
Büyülü ada, denize kayan; kimi zaman
denizciler görüyormuş onu yanı başlarında...

Yaklaşıyorlar gemilerle o kutlu kıyıya:
hiç görülmemiş çiçekler arasında yükseliyor uzun palmiyeler,
yoğun ve diri kokuyor ilahi orman,
kakuleden özü sızıyor, kauçuk ağacından sakızı...

Kokuyla duyuruyor kendini, kibar yosmalar gibi,
Bulunmayan Ada... Ama kaptan ilerleyince,
hızla yitiveriyor boş bir serap gibi,
enginlerin rengi oluveriyor: mavi, masmavi...

13

YER'İN İÇİ, KUTUP MİTİ VE AGARTA

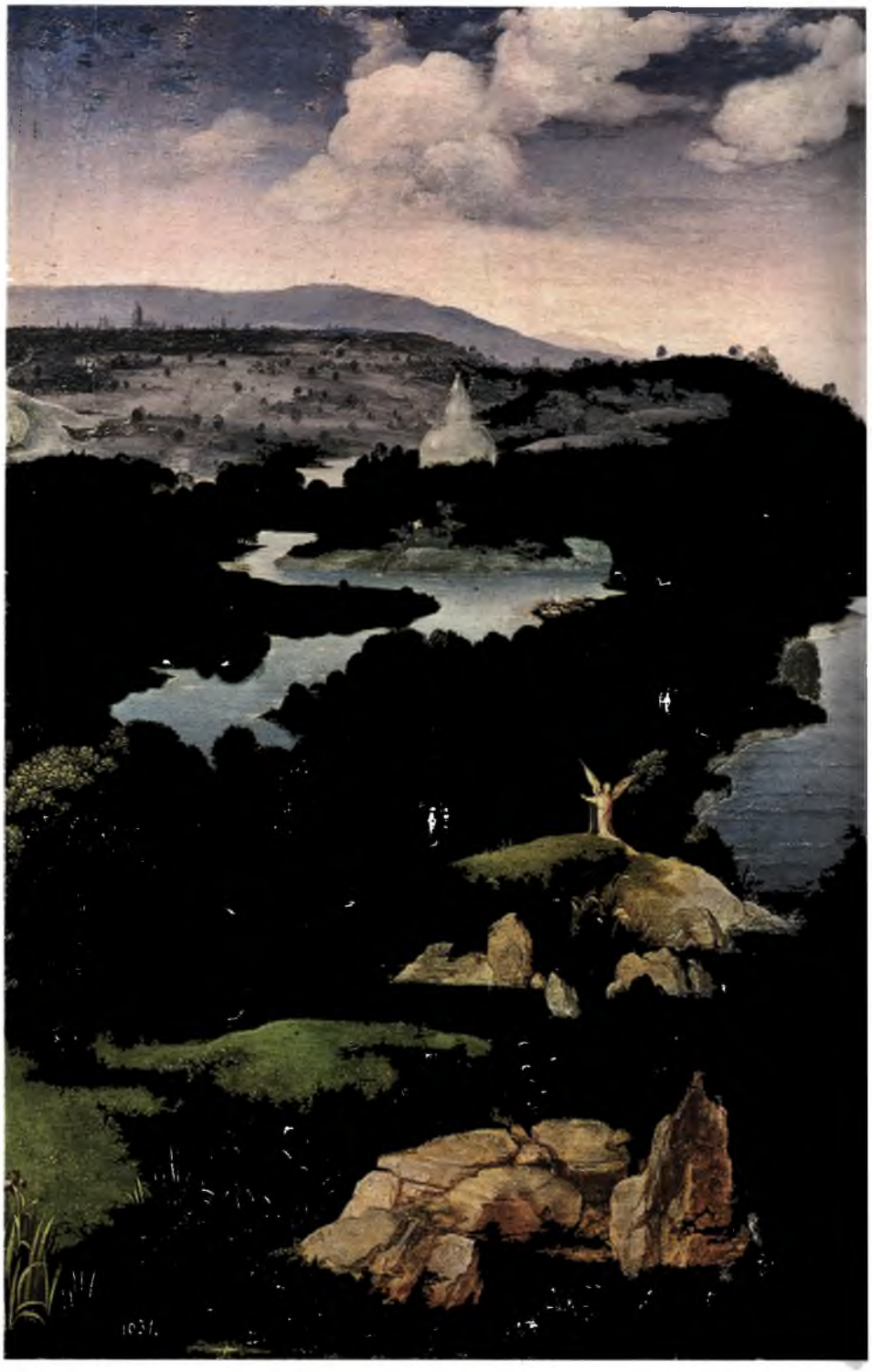
Solda:
Nicolò dell'Abate,
Aeneas, Avernus'a İniyor, 16. yüzyıl, Modena,
Galleria Estense

Sağda:
Tintoretto,
İsa'nın Limboya İnişi,
1568, Venedik,
San Cassiano Kilisesi

Yer'in merkezinde neler oluyor? Bütün Antikçağ geleneği, Yer'in derinlerine inmekle, ölüler diyarına girildiğini düşünür. Homeros ve Vergilius'ta Hades'in yapısı böyledir, Dante'nin cehenneminin yapısı böyledir, tıpkı Dante'nin başyapıtından önce gelen birçok öte dünya görüsünde -sözgelimi, Hz. Muhammed'in cehennemi ziyaretini anlatan *Miracnâme*'de ve öteki İslam metinlerinde- olduğu gibi.

Joachim Patinir,
Kharon, Styks Irmağını Geçiyor, yklş. 1520-1524,
Madrid, Prado Müzesi

Cehennem'e İniş, minyatür: *Miracnâme* yazması, Türkiye, 15. yüzyıl, Paris, Fransa Milli Kütüphanesi

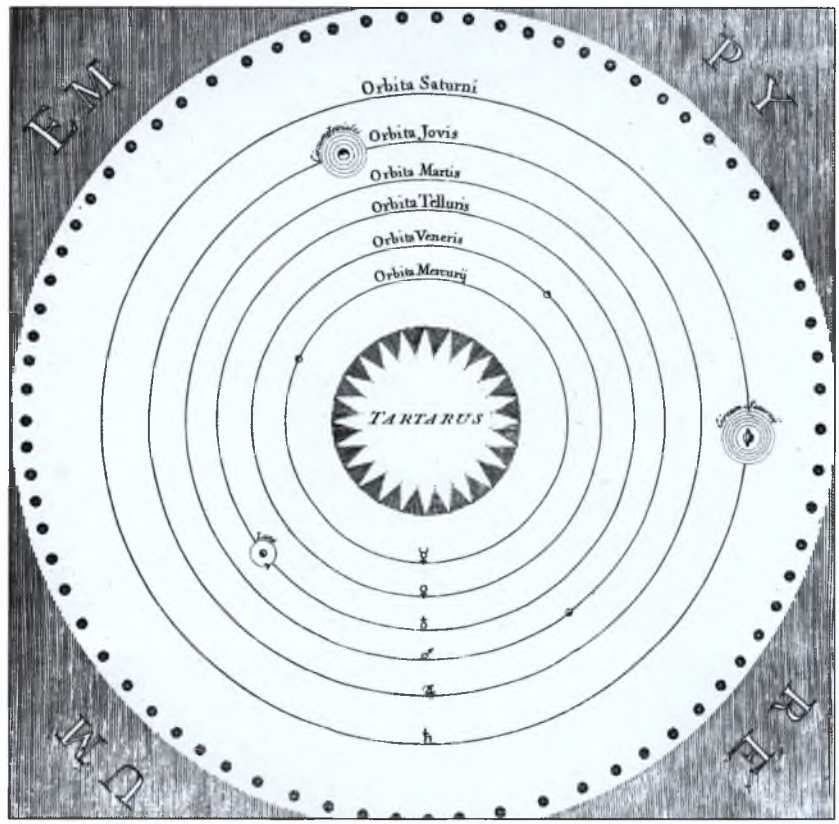
Bekçi, III. Ramses'in oğlu Khaemuaset'in mezarından ayrıntı, 1184-1153, Teb

Dürüst ruhların yaşadığı Mutluluk Mekânı'nın yapısı da böyleydi, Hades'in Tartaros adı verilen kısmı da: Zeus'un Titanları hapsettiği Tartaros, çok derin bir uçurum şeklinde betimlenir, o kadar ki oraya bırakılan örsün dibe ulaşması yedi gün yedi gece sürer. Aslına bakılırsa, cehennemin yeraltında değil göklerde olduğunu varsayan tek bir yazar olmuştur: Tobias Swinden. Swinden, *Cehennemin Yapısı ve Yeri Üzerine İnceleme* (1714) adlı eserinde, cehennemin Yer'in merkezinde olamayacağını, aksine evrenin en sıcak noktasında, yani güneşin merkezinde olabileceğini ortaya koyuyordu.

Ama Yer'in derinlikleri, canlıları da kendine çekmiştir. Göğün keşfedilmesi güçtü, oysa yer kazılabiliyordu, nitekim maden ocaklarının tarihi çok eskilere uzanır.

Gezegenin içine, yeryüzü kabuğunun altına nüfuz etmek, insanları her zaman cezbetmiş ve bazıları, mağarala-

Tobias Swinden,
Cehennemin Yapısı ve Yeri Üzerine Bir Araştırma, 1714

Maden ocakları: Georgius Agricola, *Madenler Üzerine*, Basel 1556

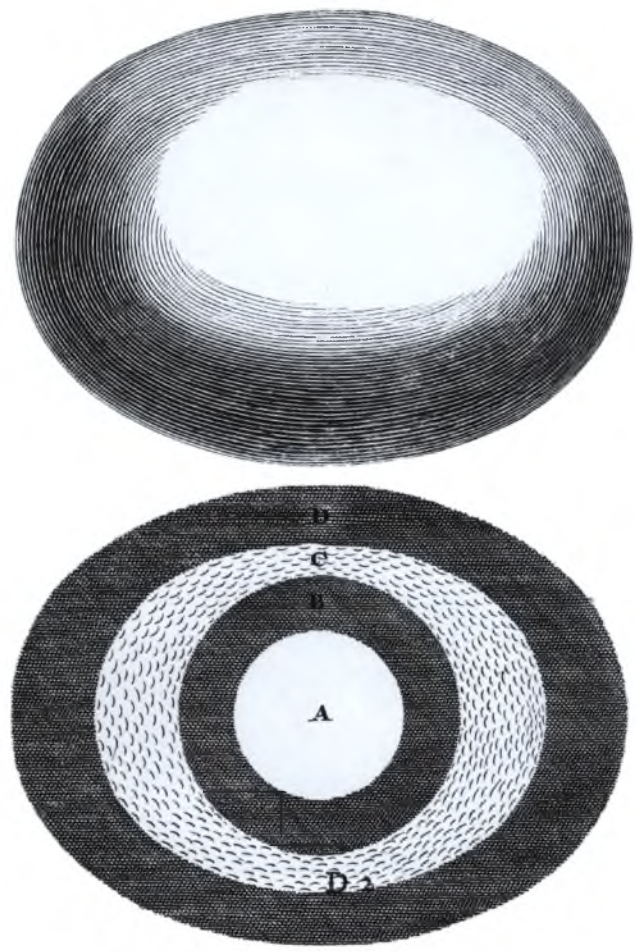
Giovan Battista Piranesi, *Hapishaneler*, yklş. 1761, Los Angeles County Museum of Art

Paris kanalizasyonu, Jean-Paul Chanois'nın *Sefiller* filmi (1957) için çizdiği taslak, Paris, Fransız Sinemateki Koleksiyonları

Agostino Tofanelli, *San Callisto Katakombları*, 1833, suluboya gravür, özel koleksiyon

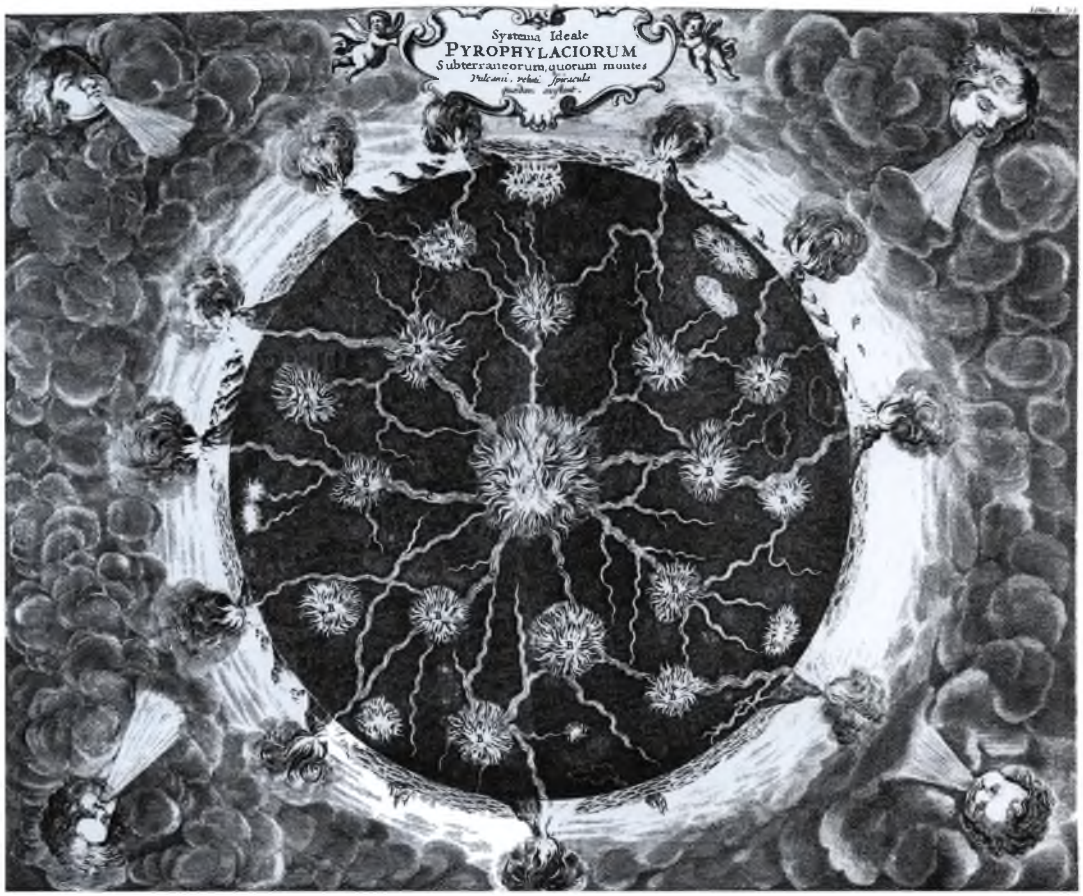
ra, çukurlara, yeraltı dehlizlerine yönelik bu tutkuda, ana rahmine dönmeye yönelik bir gerilim görmüştür. Herhalde herkes, çocukken uykuya dalmadan önce, dünyanın kalanından ayrı, bir denizaltı yolculuğunun hayalini kurmak için nasıl battaniyenin altına sığınmaktan hoşlandığını hatırlar. Mağara, derinlerdeki canavarların buluştukları bir yer, ama aynı zamanda insan düşmanlara ya da yüzeydeki başka canavarlara karşı bir barınak olabiliyordu. Mağaralarda gizli hazineler hayal edilmiş, cüce cinler gibi yeraltına özgü varlıklar kurgulanmıştır. Birçok rivayette, İsa bir kulübede değil, bir mağarada dünyaya gelir. Ve Piranesi'nin hapishaneleri, geleceğin Monte Kristo kontunun on dört yıl sönük bir yaşam sürdü-

Thomas Burnet,
Kutsal Yeryüzü Kuramı,
Londra 1681

ğü If Şatosu hücresi, Hugo'nun *Sefiller*'inin ve Fantoma'nın serüvenlerinin meşhur ettiği kanalizasyon kanalları gibi karanlık yerler söz konusu olduğunda, sanatçıların ve romancıların düş gücü alabildiğine coşmuştur.

Thomas Burnet, *Kutsal Yer Kuramı*'nda (1681) tufan sularının bütün yeryüzünü kaplaması için, altı ila sekiz okyanusun içerebileceği kadar su kullanması gerekeceğini hesaplamıştı. Bu yüzden Burnet, tufandan önce, ince bir kabukla kaplı dünyanın içinin suyla dolu olduğunu, merkezde akkor haldeki maddeden oluşmuş bir çekirdek bulunduğunu düşünüyordu. Ayrıca, ekseninin farklı eğimi, yeryüzüne sürekli bir bahar mevsimi yaşama imkânı ver-

Athanasius Kircher, *Yeraltı Dünyası*, 1665

mişti. Sonra kabuk kırılmış ve içteki sular dışarı çıkarak tufana yol açmıştı. Daha sonra, sular çekilmiş ve yeryüzü bildiğimiz çehresine bürünmüştü. Genel olarak, belki içine mağara ve yeraltı dehlizleri oyulmuş, ama bir bütün olarak iç kısmı katı bir Yer düşünülüyordu. Dante bile, çok büyük Cehennem hunisini hayal ediyor, ama onun dışında Yer, içine koni kazılı bir top gibi katı ve taştan olmayı sürdürüyordu.

Athanasius Kircher, *Yeraltı Dünyası* (1665) adlı eserinde, yanardağlara ilişkin ilk incelemeleri de dikkate alarak yerkürenin içini betimlemeye çalışmıştı. Böylece Kircher, bilim ile bilimkurgunun tuhaf bir karışımıyla, hem akkor haldeki lava ırmaklarının aktığı hem ejderha benzeri yaratıkların yaşadığı bir Yer merkezi hayal edebiliyordu.

Michael Dahl, *Edmund Halley*, 1736, Londra, Kraliyet Derneği

İÇİ BOŞ YER Yerkürenin içinin tamamen boş olduğu yönündeki ilk varsayım, Halley kuyruklu yıldızının yörüngesini de saptayan bilim adamı Edmond Halley tarafından öne sürülmüştür. Benzeri bir varsayımın büyük matematikçi Leonhard Euler tarafından dile getirildiğini savunanlar olmuş, ama bazı araştırmacılar, Euler'in metinlerinden konuyla ilgili kuşkuları ortadan kaldıracak alıntılarla bu bilgiye karşı çıkmışlardır. Buna karşılık Halley'nin, Londra Kraliyet Derneği tarafından yayımlanan *Philosophical Transactions*'da [Felsefe Tutanakları] bir yazısı çıkar (1692); yazıda, yerküremizin aralarında bağlantı olmayan, eşmerkezli, içi boş üç küreden ve sistemin merkezinde gene küre biçimli sıcak bir çekirdekten oluştuğu belirtilir. Dış kürenin dönme hızı, iç kürelerin dönme hızından daha azdır ve bu fark, manyetik kutupların yer değiştirmesine açıklık getirmektedir. İç at-

mosfer aydınlıktır, iç kıtalarda yaşayanlar vardır ve *aurora borealis*'in nedeni, geçitlerden kutuplara sızan gazlardır.

Dönemin bilim adamları, Halley'nin varsayımını pek ciddiye almamıştı, ama ünlü Püriten dinbilimci ve bilim adamı Cotton Mather (asıl ününü, New England'da cadı avı üzerindeki etkisine borçludur), *Hıristiyan Filozof*'ta (1721) bu varsayımı sahiplenmişti. Her durumda, Halley yerkürenin bu iç kısmına girilebileceğini düşünmüyordu.

Bu kitabımızda romanlardaki toprakları ele almayacağımızı belirtmiştik, ama içi boş Yer kuramlarında bir istisna yapmak gerekiyor; çünkü sözünü edeceğimiz romanlardan bazıları, Halley'nin ya da daha sonra göreceğimiz üzere John Cleves Symmes'in kuramlarından etkilenmişken, bilimsel olduğunu iddia eden birçok kuram da romanlardaki buluşlardan etkilenmiştir. Bu buluşlardan bazıları, canavarların ya da ilkel yaratıkların yaşadığı, dehlizler ve ara yollardan oluşan bir yeraltı dünyasını betimlemekle sınırlıdır, ama bazıları da gezegenin dışbükey yüzeyinin oluşturduğu göksel bir örtünün altında yaşayan uygarlıkları betimler.

Bu romanlardan ilki, anonim *Dünyanın İçinden Geçerek Kuzey Kutbu'ndan Güney Kutbu'na Yolculuğun Hikâyesi* (1721) olsa gerektir; bunu Charles de Fieux'nün sekiz ciltlik *Lamekis*'i (1734) izlemiştir. *Lamekis*'te, dünyanın yeraltı tapınaklarının ve toprakaltında yaşayan canavarların bulunduğu iç kısmı, Mısır kökenli bazı bilginlerin sığınağı haline gelir. Jules Verne'in dünyaca ünlü *Dünyanın Mer-*

Marshall B. Gardner, *Yeryüzünün İçine Yolculuk*, 1920

Jules Verne'in *Dünyanın Merkezine Yolculuk*'u için çizim, 1864

kezine Yolculuk'unun da (1864) içinde yer aldığı bu gelenek, 1945'ten 1949'a, bilimkurgu dergisi *Amazing Stories*'te [Şaşırtıcı Öyküler] Richard Sharpe Shaver'in anlattığı üstün tarihöncesi ırkın öyküsüne kadar uzanır (yerkürenin iç boşluklarında hayatta kalan bu ırk, yüzeyde yaşayanlara eziyet etmek için eski ırkların terk ettiği sıradışı makineleri kullanıyordu). Bu öyküler yayımlandıktan sonra, binlerce kişi dergiye yazarak, yeraltından gelen "cehennemi sesler" işittiklerini belirtmişler.

Ama Halley'nin varsayımından yola çıkan ilk önemli kurmaca öykü, Ludvig Holberg'in romanı *Niels Klim'in Yeraltı Yolculuğu* (1741) olmuştur. Holberg, Swift'inkilerden daha zevkli buluşlar ve nüktelerle (ahlak, bilim, cinsler arası eşitlik, din, yönetim ve felsefe üzerine parodiler içeren hayallerle) ütopik bir toplumu betimlemekle kalmaz, aynı zamanda bize yerküremizin çevresindeki bütün bir güneş sisteminin nasıl bir düzene sahip olduğunu açıklar.

Giacomo Casanova'nın büyük bir düş kırıklığı yaratan *Icosameron*'u (1788), Holberg'in romanından esinlenmiştir. Artık yaşlanmış olan ve Bohemya'da Waldstein Kontunun yanında kütüphanecilik yaparak geçimini sağlayan sergüzeşt Venedikli, edebiyat şa-

Niels Klim'in inişi: Ludvig Holberg, *Niels Klim'in Yeraltı Yolculuğu*, 1767

nı ve ekonomik başarı açısından bu berbat romana çok bel bağlamıştı. Oysa roman ona hiçbir ün sağlamayacağı gibi, cebindeki son birkaç kuruşu da baskı giderleri için kaybetmesine yol açacaktı.

Casanova, oldukça sıradışı bir dizi serüven anlatır; burada en kışkırtıcı nitelik, o dünyaya ulaşan iki kardeşin, Edouard ile Elisabeth'in, sonraki kuşaklara da uzanan ensest ilişkiyle dünyalı bir soyu başlatmalarıdır (Casanova, Âdem ile Havva'nın da böyle yaptıklarını varsayıyordu). Ama öykünün kalanında Casanova, gerek iki gencin Yer'in merkezine nasıl indiklerini, gerek oradan nasıl çıktıklarını

Yeraltı dünyasındaki varlıklar: Ludvig Holberg, *Niels Klim'in Yeraltı Yolculuğu*, 1767

anlatırken, olanların jeo-astronomik mantığını kurmakla ilgilenmez (anlatısının yenilikçi özünü bu durum oluşturmasına rağmen). Bir sonraki yüzyıla gelince, büyük bir ihtimalle ünlü demonolog Collin de Plancy'nin kaleminden çıkan *Yer'in Merkezine Yolculuk*'u (1821); keza, daha ileride göreceğimiz üzere, Edward Bulwer-Lytton'ın *Geleceğin Irkı*'nı (1871) anabiliriz.

20. yüzyıla geldiğimizde, Willis George Emerson'ın *Dumanlı Tanrı*'sında (1908) Olaf Jansen adlı Norveçli bir balıkçı, babası ve teknesiyle bir iç kıtaya ulaşır. Burada iki yıl boyunca bir yeraltı krallığı-

Carl Gustav Carus, *Fingal Mağarası*, karakalem ve suluboya, 19. yüzyıl, özel koleksiyon

Sağda:
Alan Lee'nin J.R.R. Tolkien'in *Hobbit*'i için çizimi, 2003

nın şehirlerini dolaşıp sonunda Güney Kutbu'ndan dışarı çıkar. Ama bu konudaki en popüler destanlardan biri, Edgar Rice Burroughs'un yarattığı *Pellucidar* serisi olmuştur: Kitaptan çizgiromana bu seri, Tarzan öykülerini Verne'in yeraltı dinozorlarıyla, küçük bir güneşin ve küçük gezegenlerinin aydınlattığı yerkürenin iç kısmında yaşayan tarihöncesi hayvanlar ve akıllı ırklarla doldurmuştur. Seri, *Yer'in Merkezi*'yle (1914) başlamış ve aralarında *Pellucidar*'ın da (1915) yer aldığı çeşitli kitaplarla devam etmiştir.

Rus yerbilimcisi Vladimir Afanaseviç Obruçev, *Plutonia*'da (1924) tarihöncesi hayvanlarla dolu içi boş bir Yer'i anlatırken, Burroughs ya da Verne'den esinlenmiş olabilir. Gene, Bourroughs'un izi sıra 1920'de Victor Rousseau, *Balamok'un Gözü*'nü yayımlar. Burada, ortadaki bir güneşin aydınlattığı, güneşe bakanların ânında öldükleri bir Yer merkeziyle karşılaşırız. Esinini mitimizden alan bütün anlatı yapıtlarını sıralayamayız: Yalnızca İngilizce romanlar için Cynthia Ward (2008) yaklaşık seksen başlık sıralıyor, ama Guy Costes ve Joseph Altairac (2006) değişik dillerde iki bin iki yü-

Edgar Rice Burroughs'un *Pellucidar*'ının kapağı, Frank Frazetta'nın çizimi

Victor Rousseau'nun *Balamok'un Gözü*'nün kapağı, Lawrence Sterne Stevens'in çizimi, 1920

Yan sayfa: Dev mantarlar ormanı, Édouard Riou'nun Jules Verne'in *Dünyanın Merkezine Yolculuk* romanı için çizimi, 1864

zü aşkın başlığı kaydedip yorumluyorlar. Gene de, birçok yapıt romanlara özgü düş gücünün eseri değildir, ciddi olarak öne sürülmüş varsayımlardan esinlenmişlerdir. 1818'de, J. Cleves Symmes adlı bir yüzbaşı, çeşitli bilim derneklerine ve ABD Kongresi'nin bütün üyelerine mektup yazmış, dünyanın içinin boş ve yaşanabilir olduğunu kanıtlamaya hazır olduğunu bildirmişti. Symmes, doğada her şeyin –sözgelimi, saçların, kemiklerin, bitki saplarının– boş olduğunu, o yüzden hem içeriden hem dışarıdan yaşanabilir olan beş küreden müteşekkil yerküremizin de böyle olması gerektiğini savunuyordu: Her iki kutupta, bir buz halkasıyla çevrili kenarlarından dışarı çıkılan dairevi açıklıklar bulunuyordu ve buz aşıldığında ılıman bir iklimle karşılaşılıyordu.

Symmes, yazılı hiçbir şey bırakmamış, ama Amerika Birleşik Devletleri'nin dört bir yanına giderek bir dizi konferans vermiştir. Hâlâ Philadelphia Doğa Bilimleri Akademisi'nde bulunan evreninin ahşap maketi ona atfedilir.

Symmes'in kuramı hiçbir biçimde savunulamaz olsa da, ortadan kalkması kolay olmamıştır. Symmes, İngilizlere karşı verilen 1812 savaşının kahramanlarından biri olarak ünlenmişti, her durumda kendine sayısız yandaş buldu. Oğlu Americus Vespuccius'un da girişimleriyle, esinlediği yazı ve makalelerin sayısı dikkat çekicidir.[1]

1892'de, William Bradshaw'un Symmes'in fikirlerinden esinlenen romanı *Atvatabar Tanrıçası*, 1895'te ise John Uri Lloyd'un ilginç *Etidorhpa*'sı ("Aphrodite"nin tersten yazılışı) yayımlanıyordu. *Etidorhpa*'da, başka şeylerin yanı sıra, yerkürenin derinlerinde daha önce Verne'in *Yolculuk*'unda karşımıza çıkan mantarların benzeri dev mantarlar ormanı da göze çarpar. Bu inançların kalıcılığı konusunda bir fikir edinmek için, internette *Etidorhpa*'nın yakın tarih-

1. *Bazıları, Poe'nun "Hans Phall" öyküsünün, Symmes'in hayallerinden esinlendiğini düşünüyorlar. İlk olarak 1835'te yayımlanan öyküde, Ay'a doğru balonla bir yolculuk sırasında yukarıdan Kuzey Kutbu görülür.*

J. Augustus Knapp'ın, John Uri Lloyd'un *Etidorhpa* romanındaki dev mantarları gösteren çizimi, 1897

li bir yeniden basımının nasıl tanıtıldığına bakmak gerek: "Kurmaca mı? Cahillerin inanmak istediklerinin aksine, hiç de öyle değil! Yazar, okültizme derinden vâkıf bir araştırmacıydı ve sansasyonel kitabında, dünyamızla, onun üstündeki, içindeki ve ötesindeki yaşamla ilgili keşfetmiş olduğu korkunç gerçeği okurlarının gözleri önüne sermeye çalışmıştı."

William Reed, Symmes'inkine benzer fikirlerden yola çıkarak bir kuram oluşturmuştu; *Kutuplar Hayaleti*'nde (1906), kutupların aslında hiç keşfedilmediğini, çünkü mevcut olmadıklarını, onların yerine iç kıtayla bağlantısı olan dev bir çukur bulunması gerektiğini öne sürmüştü. Marshall Gardner, *Yer'in İçine Bir Yolculuk*'ta (1913) Yer'in iç kısmında bir güneşten söz ediyordu. Buz katmanlarının için-

de tam olarak korunmuş mamut kalıntıları bulunduğunda, Gardner şu sonuca varmıştı: Bir buluntunun bu kadar uzun süre bozulmadan kalması olanaksızdı ve ele geçirilen buluntular, iç kıtadan kaçtıktan sonra yakınlarda ölen yaratıkların kalıntıları olsa gerekti. Gerek Reed gerek Gardner, şu tezi öne sürüyorlardı: Aysbergler tuzlu sudan değil tatlı sudan oluştuklarına göre, belli ki bunun böyle olmasının nedeni, içteki kıtanın ırmaklarının sularından oluşmalarıydı (elbette aysberglerin, yeryüzündeki buz parçalarından oluştukları için tatlı sudan oldukları bilinir).

Dr. Raymond W. Bernard diye biri, Reed ile Gardner'in fikirlerini 1969'da *The Hollow Earth* (İçi Boş Yer) başlıklı kitabında yeniden gündeme taşımıştır. Bernard, UFO'ların içteki kıtadan geldiklerini ve halka şeklindeki nebulaların içi boş dünyaların varlığını kanıtlayacağını öne sürüyordu. Bernard kitabı, önceki onyıllarda yazılmış olanları yinelemesine karşın, büyük bir okur kitlesine ulaşmıştır ve bugün hâlâ yeniden basılmaktadır. Anlaşıldığı kadarıyla Bernard, Güney Amerika'da, kendisini Yer'in iç kısmına ulaştıracak bir tünel ararken zatürreeden ölmüştür.

Yüzbaşı Seaborn adlı birinin (kimilerine göre Symmes'in ta kendisi) romanı *Symzonia* (1820), Symmes'in fikirlerinden esinlenmiştir. *Symzonia*'da, yerkürenin iç kısmı üzerine kesin diyagramlar yer alır. Şu var ki, Symmes içi boş bir Yer varsaymış, ama bizim (kendisi dahil) dışbükey dış kabuk üzerinde yaşamak yerine, içbükey iç kısımda yaşadığımızı tasavvur etmeye cesaret edememişti. Bu noktaya Cyrus Reed Teed (1899) varacaktı; Teed, ("cahil Kopernik" ve sahte Anglo-İsrail biliminin "devasa ve gülünç yanılgısı"na uyarak) bizim gök olduğuna inandığımız şeyin, bütün yerküreyi dolduran ve parlak ışıklı bölgeleri olan bir gaz kütlesi olduğunu saptıyordu. Güneş, Ay ve yıldızlar, gök küreler değil, aksine değişik olguların yol açtığı görsel etkilerdi. Teed, Koresh Birliği tarikatını kurmuştu ve Koreshliler, Florida kıyılarında "doğru ölçer" denen bir alet kullanarak yeryüzü kavsinin içbükeyliğini saptadıklarını savunuyorlardı. Ley ile De Camp'in (1952) belirttikleri gibi, kurtlu bir elma gibi her yanı deliklerle kaplı Yer kavramının da, içi boş Yer kavramının da aslı yoktur. Gerçekten de, Yer yüzeyinin birkaç kilomet-

re altında, ısı ile basınçtan kayanın plastik hale geldiği bir bölgeye girilir, o yüzden nasıl bir hamur yığını ezildiğinde orada var olan delikler kapanıyorsa, söz konusu bölgedeki herhangi bir delik ya da boşluk da öyle kapanacaktır. Kaldı ki, Isaac Newton daha önce şunu ortaya koymuştu: İçi boş bir kürenin içindeki çekim gücü, her yöne doğru eşit dağılır, öyle ki serbest herhangi bir nesne –su, toprak, kayalar, insanlar– kaotik bir kargaşa içinde ağırlıksız olarak dalgalanacak, bu arada merkezkaç kuvveti ya da gelgitler kürenin çökmesine yol açacaktır. Ama bireyler ya da topluluklar hiçbir eleştirel tutum takınmadan asılsız bir fikre bağlandıklarında, varsayımlarının belirgin iflası bile onları fikirlerini değiştirmeye ikna edemez, tıpkı sonuçta bir mucize için yakaran inançlı kişinin, mucizenin gerçekleşmemesiyle inancını kaybetmemesi gibi.

Caspar David Friedrich, *Rügen'in Beyaz Kayaları*, 1818, Winterthur, Oskar Reinhart koleksiyonu

Sözgelimi Teed, sayısız yandaşı yanma çektikten sonra, naaşının çürümeyeceğini belirterek 1908'de ölmüştü. Naaş bir süre sergilenmiş, sonra ortadan kaldırılması zorunlu hale gelmişti, ama 1967'de hâlâ, bir Koreshan State Park (şimdi Koreshan State Historic Site) kuruluyordu.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, içi boş Yer kuramı (*Hohlweltlehre*), Peter Bender ve Karl Neupert'in girişimleriyle Almanya'da kendini gösterir. Kuram, Alman deniz ve hava kuvvetlerinin kurmay kademelerinde çok ciddiye alınır. Belli ki bu kurmaylar, rejimin bazı temsilcilerinin çevresinde oluşturulan okültist atmosfere bir biçimde duyarlıydılar. Bender'le ilgili bilgiler kesin değildir; bazılarına göre, Bender'le Neupert aynı kişidir.[2]

Buna karşılık, Goodrick-Clarke (1985), Ley (1956) ve Gardner'a (1957) göre, Teed ve daha sonra Marshall Gardner'in kuramlarından etkilenen Bender, 1933'te de havaya fırlatılacak bir füze yapmaya kalkışmıştı: Kuramı kesin olsa, füze gezegenin zıt taraftaki yüzeyine düşecekti. Aslında, füze fırlatma noktasının birkaç yüz metre ötesine düşmüştü. Bunun yanı sıra Bender, sözde Yer oyuğu boyunca yukarı dikili güçlü teleskoplarla ve kızıl ötesi ışınlar kullanarak, İngiliz gemilerini saptamak için Alman deniz kuvvetlerine, Baltık'taki Rügen adasına bir keşif ekibi göndermesini önermişti.[3] Hedef, romantik Alman duyarlığıyla uyum içinde görünüyor, çünkü

2. *İlkinden yalnızca Bergier ile Pauwels söz edecektir, ne var ki onlar da Neupert'ten habersizdir; Galli (1989), Roberto Fondi'nin (t.y.) bu varsayımından söz eder.*

3. *Bender'in adı anılmamakla birlikte, Kuiper'in (1946) ciddi araştırması bu olguyu doğrular.*

1801 yazında Caspar Friedrich, doğal güzellikleri ve özellikle beyaz kayalıkları ile ünlü Rügen adasından esinlenmişti.

Friedrich'in girişiminden geriye elimizde çok güzel görünümler kaldı, oysa Alman deniz kuvvetlerinin girişiminden geriye kalan herhangi bir iz yok. Aksine, anlaşılan, Bender'le yitirdikleri zamana öfkelenen Naziler, onu toplama kampına kapamışlar ve Bender daha sonra orada ölmüş olmalı.

Neupert'in etkisi ise daha kalıcı oldu. Neupert, pek çok yazı ve kitap yazmış ve 1949'a kadar yaşamıştır. Onun ölümünden sonra iş arkadaşı Lang, *Geocosmos* dergisini 1960'a kadar yayımlamaya devam etmiştir.

Neupert de, Yer'in küre biçimli bir kabartı olduğunu, bizim onun içteki içbükey yüzeyinde yaşadığımızı belirtiyordu. Neupert'e göre, üstümüzde güneş, ay ve bir "hayalet evren" -yıldız sandığımız küçük ışık kaynaklarıyla bezeli lacivert bir küre- hareket ediyordu. Kopernik'in hatası ışığın, kavisli yayıldığı halde, düz çizgi halinde yayıldığını sanmak olmuştu.

Gene Bergier ve Pauwels'e göre, V1 füzeleriyle yapılan atışların bazıları hatalı olmuştu, çünkü füzenin çizdiği yol dışbükey değil, içbükey yüzey varsayımından yola çıkılarak hesaplanıyordu. Bu yaratıcı yazarlar, bize gerçek bir öykü anlatsalardı, çılgınca astronomilerin tarihsel ve işlevsel yararını görürdük. Gene Nazi ortamında, Bulwer-Lytton'ın *Geleceğin Irkı* (1871) romanı çok ciddiye alınmıştı. *Geleceğin Irkı*'nda, Atlantis'in yıkılmasından sonra hayatta kalan oldukça kalabalık bir topluluk, Yer'in derinlerinde yaşar; bir tür kozmik enerji olan Vril'e sahip oldukları için olağanüstü güçlerle donanmışlardır. Bulwer-Lytton (parantez içinde, *Paul Clifford* adlı öyküsünde, Snoopy'nin ünlendirdiği giriş sözünü yazdığını belirtelim: "Karanlık ve fırtınalı bir geceydi / *It was a dark and stormy night*"), büyük bir olasılıkla bir bilim kurgu öyküsü yazmak istemişti, ama okültist İngiliz derneği Altın Şafak'tan olduğu için, Almanya'daki okültistler ortamını etkilemiş ve Nazizmin gelmesinden on yıl önce bir Vril Gesellschaft'a (Vril Derneği ya da Aydınlık Loca) kurulmasına esin kaynağı olmuştu. Daha önce Thule Gesellschaft'ın kurucusu olarak karşılaştığımız Rudolf von Sebottendorff da bu dernekte boy göste-

riyordu. Bulwer-Lytton'ın betimlediği Yer'in derinliklerinden, olağanüstü güce ve güzelliğe sahip varlıkların oluşturduğu Geleceğin Irkı'nın yeniden belirmesi bekleniyordu.

İçi boş Yer fikri, daha yakın zamanlarda matematikçi Mustafa Abdülkadir'in çalışmalarında (1983) yeniden karşımıza çıkar. Abdülkadir, son derece karmaşık hesaplarla, içbükey bir dünyanın geometrisi ile güneşin doğuş ve batış olgularını uzlaştırmaya çalışmıştır. Bunun için, ışık ışınlarının düz bir çizgi üzerinden yolculuk ettikleri fikrini bir yana bırakıp bir kavis boyunca ilerlediklerini kabul etmek yeterli olacaktır. Keza, *dıştaki* Kopernik kozmosunu, bir kürenin dışındaki her noktayı kürenin içindeki her noktaya denk düşürmeye olanak sağlayan özel bir matematiksel düzenleme aracılığıyla içteki jeokozmos üzerine yansıtmak yeterli olacaktır.

Bu önerinin uzmanlar camiasında yol açtığı tartışma ve itirazlar konusuna girmeyeceğiz; bazılarına göre bu varsayım, bizi yeniden bir tür yermerkezciliğe götürecektir. Ortada güneşin olduğu içi boş bir Yer'in içinde yaşasaydık, yerküremizin dışında sonsuz bir evren var olmazdı ve Yer'in içteki ya da dıştaki güneşin çevresinde dönmesinin hiçbir önemi olmazdı, çünkü referans alacağımız her tür parametre eksik olurdu. Ya da Abdülkadir'in yazdığı gibi: "Dıştaki uzayın tamamı, boş Yer'in içine hapsolunur" ve "galaksiler ve milyarlarca ışık yılı uzaklıktaki kuasarlar gibi nesneler, mikroskobik boyutlara sahip olacak şekilde küçülür"dü.

Bunun ötesinde, Abdülkadir'e göre dışbükey bir Yer'de yaşıyor olsaydık, bütün ölçümlerimiz içi boş bir Yer üzerinde nasıl işliyorsa öyle işlerdi: "Her gökcisminin format, yön ve uzaklığına dair gözlem ve değerlendirme, gerek Yer'in dışında gerek içinde konumlanmış bir gözlemci için aynı sonuçları verirdi." Öyleyse, içbükey Yer varsayımı, empirik gözlemler temelinde asla çürütülemez.[4]

Neyse ki Abdülkadir, varsayımlarının bir matetamik sistemi içinde kabul edilebilir olsa da, bir fizik sistemi içinde kabul edilebilir olmadığını yazar. Demek ki, Abdülkadir'in yaptığı, başkalarının savunduğu şeyi –dışbükey bir Yer için kullandığımız ölçü sisteminin, içbükey bir Yer için de işlevsel olacağı– kanıtlamaya yarayan kuramsal bir alıştırmaydı. Bu, Yer'in kabuğunda yaşama tarzımızda hiçbir şeyi

4. *Yerkürenin varsayımsal merkezinden geçerek, yüzeyin bir kutbundan ötekine gitmek için 12.742 kilometrelik bir tünel kazarak da, Kopernik'in varsayımı doğrulanamayacaktır. İç kabukta yaşasaydık, tünel çok ama çok daha geniş hale gelirdi ve sonunda, sıkışarak kabuğun zıt taraftaki bir noktasından dışarı çıkardık.*

değiştirmez; astronomlar, bu fikir kabul edilse bile, evreni keşfetme tarzımızda hiçbir şeyin değişmeyeceğini belirtiyorlar.

KUTUP MİTİ Nazi Almanya'sında rağbet gören çeşitli okültist hayaller atmosferinde, en inandırıcı bulunan mit, Thule ile Hiperborea'yı konu alan bölümde sözünü ettiğimiz kutup miti olmuştu. "Kutup" modeli, Batı'nın kutuptan geldiğini vurgulamakla kalmıyor, kutba dönmesi gerektiğini de vurguluyordu. Kutup bölgeleri artık çok soğuk olduğundan, kutupların metanetli yandaşları bir başka varsayıma geçmişlerdi: Çok büyük bir merkezî çukur aracılığıyla kutba ulaşılırsa, ılıman iklimli ve zengin bir bitki örtüsü olan yeni topraklar keşfedilebilirdi.

Fikir yeni değildi. Mercator'un (16. yüzyıl) bir haritasında, Kuzey Kutbu'nun devasa bir oyuk olarak gösterildiğine tanık oluruz; çevredeki denizler bu oyuğa dökülüp oradan Yer'in boşluğuna iniyorlardı. Kaldı ki, kökleri bazı Ortaçağ ansiklopedilerindeki betimlemelere kadar uzanan bir fikirdi bu. Bu betimlemelere göre, Kuzey Kutbu'nun ortasında çevre uzunluğu 33 fersah olan bir dağ (Mercator, haritasında bu dağı hâlâ gösteriyordu) ve Okyanus sularının hızla içine aktığı baş döndürücü bir girdap vardı.

17. yüzyılda Athanasius Kircher, *Yeraltı Dünyası*'nda etkileyici gravürler de kullanarak, denizlerin sularının Bering Boğazı aracılığıyla Kuzey Kutbu girdabına girdiğini ve "bilinmeyen gizli yollar ve dolambaçlı kanallar arasından" dünyanın merkezini geçerek Güney Kutbu'ndan dışarı çıktığını savunmuştu. Kircher, suların yeryüzü gövdesindeki bu dolaşımını, insan vücudunda Harvey'in yaklaşık kırk yıl önce keşfettiği kan dolaşımına benzer buluyordu.

Ne var ki, kutup "deliği" kuramına karşı, 20. yüzyılda Kuzey Kutbu'nun ötesinde bilinmeyen bir toprak olduğu varsayımı da geliştirilmişti. 1904'te ABD Kıyı ve Jeodezik Ölçüm Haritası Dairesi'nden Dr. Harris adlı biri, yayımladığı bir yazıda, kutup havzasında, Grönland'ın kuzeydoğusunda Yer'in henüz keşfedilmemiş büyük bir kısmının olması gerektiğini, bazı Eskimo rivayetlerinde kuzeyde var olması gereken büyük bir kütleden söz edildiğini (bir Eskimo efsanesinin bilimsel olarak niçin güvenilir kabul edilmesi gerekti-

Kuzey Kutup Dairesinin haritası: Gerardus Mercator, *Kuzey Topraklarının Betimlemesi*, Duisburg 1595

ği belli olmasa da) ve Alaska'nın kuzeyindeki düzensiz gelgit hareketinin ancak bu kütlenin varlığıyla açıklanabileceğini söylüyordu.

Daha sonraki modern keşifler, "delik" inancını da bilinmeyen toprak kütlesi inancını da teşvik etmese bile, Amerikalı amiral Byrd efsanesi bu yolla yayılmıştı.

Amerikalı Richard Byrd, büyük bir kutup kâşifiydi; 1926'da uçakla Kuzey Kutbu'na kadar gitmişti (açıklamalarına itirazlar getirilmiş olsa da). 1929'da, Güney Kutbu'nun üzerinden uçmuş ve 1946 ile 1956 arasında Güney Kutbu ve yöresinde belirleyici keşiflerde bulunmuş, Amerikan hükümetinden nişanlar ve takdir belgeleri almıştı. Ama Byrd'ün çevresinde çeşitli efsaneler belirmişti. Gene anlatılanlara göre, ılıman kutuplar üzerine antik efsaneleri kanıtlarcasına, kutbun ötesinde yeşil topraklar ve verimli ovalar bulduğunu canlı bir dille anlattığı bir günlük bırakmıştı geride. Byrd'ün sözde günlüğündeki bilgiler büyük bir kutup oyuğundan da söz ediyor ve bu bilgiler, oyuğun içinde başka halkların yaşadığı ya da o girdaptan dışarı uçan dai-

Anonim, *İglu*, 19. yüzyıl ortası, Toronto, Kraliyet Ontario Müzesi

Sonraki sayfalar: William Bradford, *Kutup Denizlerinde*, 1882, özel koleksiyon

relerin yükseldiği inancıyla, aşama aşama karmaşıklaşıyordu. Kimsenin bu konuları bilmemesinin, efsaneyi yinelemesinin nedeni, Amerikan hükümetinin bütün bu bilgileri, askeri güvenlikle ilgili çeşitli ve karmaşık nedenlerden ötürü, kesinlikle yasaklamış olmasıydı.

Byrd'ün, 1947'de Güney Kutbu'yla ilgili keşfi üzerine bir radyo duyurusunda, "kutbun ötesindeki alanın, büyük bir bilinmezin merkezi" olduğunu söylediği ve keşif yolculuklarının birinden dönüşte "bu keşif gezisi muazzam büyüklükte yeni bir toprağın keşfiyle sonuçlandı" dediği doğrudur, ama bütün bunları olabilecek en makul şekilde anlamak mümkündür: Kullanılan söz "kutbun ötesinde"ydi; bu da hem "kutbun öte yanında, kutbun ötesinde" şeklinde, hem biraz kendimizi zorlayarak "kutbun içinde" şeklinde okunabilirdi. İfade, bilinmezden hoşlananlar tarafından her zaman en umut vaat edecek şekilde yorumlanmış ve insanlar, Byrd'ün yol arkadaşlarının kut-

bun ötesinde gördükleri canavarımsı hayvanlarla ilgili hayaller kurmaya başlamışlardı.

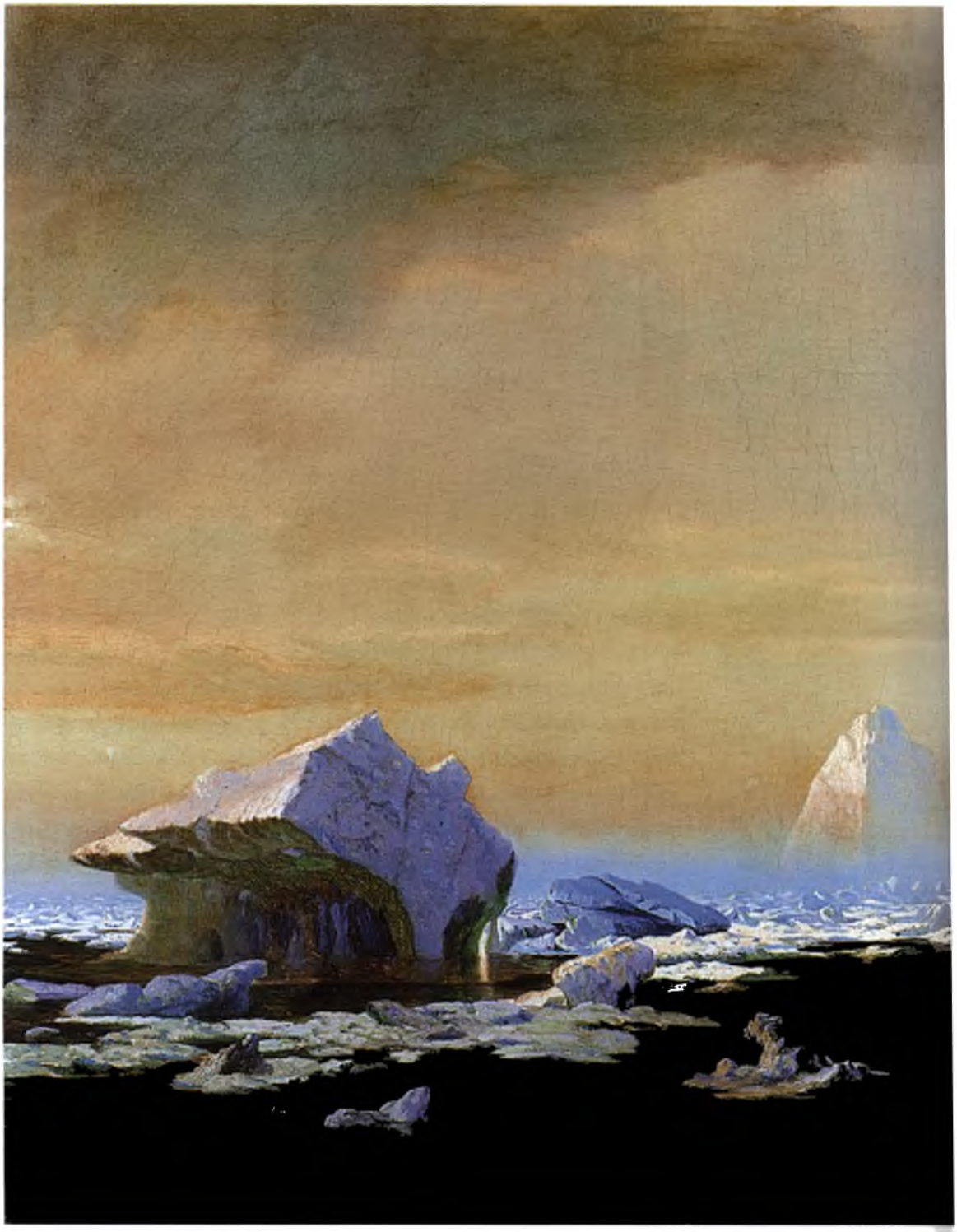
Byrd efsanesinin çığrından çıkmasına yol açan şey, büyük bir ihtimalle Francis Amedeo Giannini adlı bir kişinin, *Kutbun Ötesindeki Dünyalar* (1959) adlı kitabı olmuştu. Giannini, yıllarca, içi boş Yer kuramından daha iddialı bir kuramı savunan sıradışı bir kişiydi: Yer'in bir küre olmadığını, aksine bildiğimiz biçimiyle Yer'in parçalarının, gökmavisi bir uzamda kutupların ötesine uzanan sonsuz bir kütlenin yalnızca küçük bir kısmı olduğunu düşünüyordu. Her durumda, Giannini Byrd'ün 1947'de kutbun *ötesinde* bir şeyler keşfetmiş olmasından memnunluk duyuyordu.

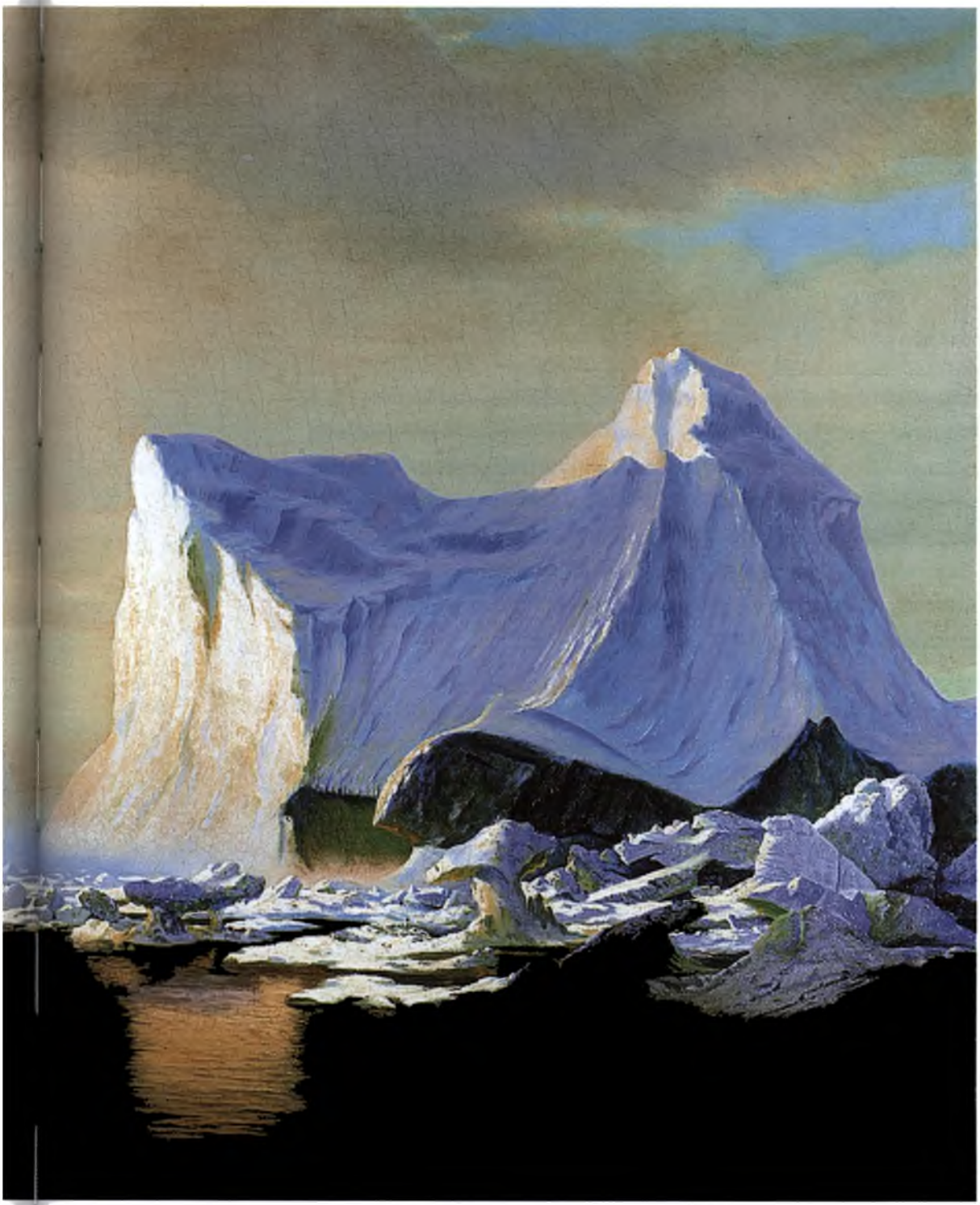
Byrd'ün söylediği sayılı birkaç şeyi neşeyle yorumlayanlar arasında, daha önce üzerinde durduğumuz Bernard da vardır. Ama sözde Byrd günlüğünü okumak daha ilginç olacaktır.

Bu günlük gerçek midir? Bu soru, pek çok kitap ve yazının yazılmasına yol açmıştır ve internete bakarsanız, neredeyse yalnızca içi boş Yer varsayımını savunanların, günlüğü gerçek kabul ettiğini, resmi biyografilerde ise (bkz. *Encyclopaedia Britannica* ya da *Wikipedia*) günlükten söz edilmediğini görürsünüz. Doğal olarak "kutup yanlıları"nın itirazı şudur: Keşfi ne pahasına olursa olsun sansür etmek gerektiği için, hiçbir resmi kaynak günlükten söz etmemektedir. Ama Byrd'ün 1947 keşfini gerçekleştirdiğini bile yadsıyan metinlerle de karşılaşırız; bazıları Byrd'ün 1947'de Antarktika'da olduğunu kesinlerken, "kutup yanlısı" yorumcuları Byrd'ün o tarihte Kuzey Kutbu'nda da -elbette gizli olarak- bulunduğunu varsayarlar.

En temkinli sonuç, günlüğün Hitler ya da Mussolini'nin sahte günlükleri gibi sahte olduğunu düşünmek olacaktır; ama Byrd'ün özel bir yazısında kişisel hayallerine kapıldığı da düşünülebilir. Byrd'ün bir mason locası üyesi olduğunu, dolayısıyla (belki de) okültist bir inanca yatkın olduğunu da unutamayız. Son olarak, bazıları Byrd'ün nasıl 1926'daki ilk kutup keşfine dair verileri tahrif etmekle suçlandığını hatırlatıyor, dolayısıyla sonraki keşiflerin verilerini de tahrif etmesini tuhaf bulmuyorlar.

Artık söylentiler, gerçekten var olan belgelerle ilgili bilgileri de karartacak noktaya gelmiş durumda. Ama Byrd Amerikan yö-

Amiral Byrd, Sigara kâğıdı resimleri, Arendts Koleksiyonu, New York Halk Kütüphanesi

netimi tarafından bir kahraman olarak görülmüş, elbette cesur bir kâşif olmuştur. Bu hatasız pilot üzerinde, ona aşırı bağlı kimselerin onun çevresinde oluşturdukları mitolojilerin ağırlığını duyurması mümkündür. Gerçek şu ki, artık Byrd'ün efsanesi bize, Aziz Brendan adasından ya da Peter Pan'ın Varolmayan Ülkesi'nden daha var olmayan bir kutup toprağı sunmaya devam etmekte, oysa kutuplar üzerine bugünkü coğrafya bilgilerimiz bu hayalleri devre dışı bırakmaktadır.

AGARTA VE ŞAMBALA Ama bir yeraltı dünyası düşlemek için, içi boş bir Yer'i ve bizim iç yüzeyde yaşadığımızı varsaymak zorunlu değildir. Hâlâ ayaklarımızın altında var olan çok büyük bir yeraltı şehrini düşünmek yeterlidir. Bu varsayımın avantajı, yeraltı şehirlerinin her zaman var olmuş olmalarıdır. Daha Ksenophon *Anabasis*'te Anadolu'da ailelerin, evcil hayvanların ve hayatta kalmak için gerekli erzakın bir arada tutulacağı yeraltı şehirleri kazıldığını yazıyordu. Ve bugün bile Kapadokya'ya giden turistler, kısmen de olsa, Derinkuyu'yu gezebilirler (Derinkuyu, tam da yeraltına kazılmış eski bir yerleşimdi). Kapadokya'da iki ya da üç katlı çok sayıda başka yeraltı şehri vardır, ama Derinkuyu'da birçok kat henüz kazılmamış olmasına rağmen on bir kat vardır. Başlangıçtaki şehrin derinliğinin yaklaşık 85 metre olduğu tahmin ediliyor. Şehir, binlerce uzun dehlizle öteki yeraltı şehirlerine bağlıydı ve 3.000 ila 50.000 kişiyi barındırabiliyordu. Örneğin, Derinkuyu dinsel kovuşturmalardan ya

da Müslüman akınlarından kaçmak için ilk Hıristiyanların saklandıkları yerlerden biri olmuştur.

Bu tür gerçek deneyimlerden, 19. yüzyılda bazı yaratıcı yazarlar eliyle Agarta şehri miti doğar.

Bu mit, onu yayanlar Doğu geleneklerine ya da Hintli ermişlerin vahiylerine gönderme yapsalar da, daha önceki çeşitli okültist kuramlara -Hiperborea, Lemurya ya da Atlantis gibi- çok şey borçludur. Kısacası, Agarta (metinden metine Agartha, Agarthi, Agardhi ya da Asgartha gibi çeşitli adlarla anılır) Yer yüzeyinin altında uzanan engin bir alan, birbiriyle bağlantılı şehirlerden oluşan gerçek bir ülke, olağanüstü bilgilerin saklandığı bir dünya olup, üstün bir gücü elinde bulunduran kişiyi ya da Dünya Kralını barındırır. Bu kral, muazzam güçleriyle yerkürenin bütün olaylarını etkileyebilir. Agarta, Asya'nın, bazılarına göre Himalayalar'ın altında uzanıyor olsa gerektir, ama o krallığa erişmek için birçok gizli girişten söz edilmiştir: Cueva de los Tayos'tan Ekvator'a, Gobi Çölü'ne, Kolhis Sybilla Mağarası'na, Napoli'deki Cumaeli Sybilla Mağarası'na ve Kentucky'deki, Mato Grosso'daki, Kuzey ve Güney Kutbu'ndaki, Keops Piramidi yakınlarındaki, hatta Avustralya'daki dev Ayers Rock kayası dolaylarındaki öteki yerlere.

Agarta adı, ilk kez tuhaf bir kişinin eserinde belirir: Verne ya da Salgari örneğine dayalı macera kitaplarının yazarı olan, ama yaşadığı dönemde daha çok Hint uygarlığı üzerine çok sayıdaki kitabıyla tanınan Louis Jacolliot'nun. Jacolliot, *Dünyada Spiritüalizm*'de (1875) Batı okültizminin Hint kökenlerini arıyordu ve fazla çaba göstermesi gerekmiyordu, çünkü döneminin okültistlerinin büyük bir bölümü, gerçek ya da sahte Doğu mitlerinden bol bol yararlanıyordu. Jacolliot, uzmanların bilmediği bir Sanskrit metnine, *Agrouchada-Parikchai*'ya gönderme yapıyordu: Bu büyük bir olasılıkla bizzat Jacolliot'nun *Upanishadlar* ve öteki kutsal metinlerden alıntılara başvurarak derlediği, Batı mason geleneğinden de bazı öğeler eklediği bir tür derlemeydi. Jacolliot, bazı Sanskritçe tabletlerde (bunların hangileri olduğu asla belirtilmemiştir) Hint Okyanusu'nun sularına gömülen Rutas adlı bir beldeden söz edildiğini söylüyordu; ne var ki daha sonra Pasifik'ten söz ediyor ve onu Atlas Okyanusu'nda bulunması gereken Atlantis'le

özdeşleştiriyordu. Oysa daha önce gördüğümüz gibi, raz her yerde düşünülmüştür. Son olarak, *Tanrı'nın Çocukları*'nda (1873 ya da 1871) Jacolliot, Hint alt kıtasında engin bir yeraltı yerleşimi, Brahmanların büyük rahibinin şehri olarak bir "Asgartha"dan söz ediyordu.

Doğrusu, pek az kişi Jacolliot'nun açıklamalarına itibar etmiştir; onu bir tek hep her şeye inanmaya hazır olan şu bildiğimiz Madam Blavatski ciddiye alacaktır. Oysa, ondan dikkat çekici ve dolaysız şekilde etkilenen, *Hindistan'ın Avrupa'daki Misyonu* (1886) kitabıyla Marki Joseph-Alexandre Saint-Yves d'Alveydre olmuştur. 1877'de Saint-Yves, çeşitli okültist çevrelere katılan Kontes Marie-Victoire de Riznitch-Keller'le evlenmişti. Saint-Yves'le tanıştığında kontes elli yaşını geçmişti, oysa Saint-Yves otuzlu yaşlarındaydı. Kontes, ona bir unvan vermek için, Alveydre markileri adlı birilerine ait bir araziyi satın almıştı. Artık kira geliriyle geçinebilen Saint-Yves, kendini hep hayal ettiği şeye adamıştı: Daha uyumlu bir topluma, anarşinin karşıtı bir tür *sinarşi*ye ulaşmayı sağlayacak bir siyasi formül bulmak istiyordu. Bu, ekonomik gücü, yargıçları ve manevi gücü –yani, kiliseler ile bilginleri– temsil eden üç kurulun yönettiği bir Avrupa toplumu, sınıf savaşlarını ortadan kaldıran, solcularla sağcıları –Cizvitler ile masonları, sermaye ile emeği– birleştiren bir aydınlar oligarşisi olacaktı. Proje, Action Française gibi aşırı sağcı grupların dikkatini çekmişti, öyle ki sol, Vichy'yi bir sinarşi komplosu olarak; sağ ise, sinarşiyi Yahudi-Leninist bir komplonun ifadesi olarak görecekti. Bazılarına göre, sinarşi Üçüncü Cumhuriyet'i yıkmak için bir Cizvit komplosu; bazılarına göre, bir Nazi komplosuydu, mason-Yahudi komplosu olduğu varsayımı da cabası.

Her durumda çoğu zaman, gerek sağ gerek sol, evrensel bir komplo düzenlemekte olan gizli bir örgütün var olduğu fikrini geliştirmiştir.

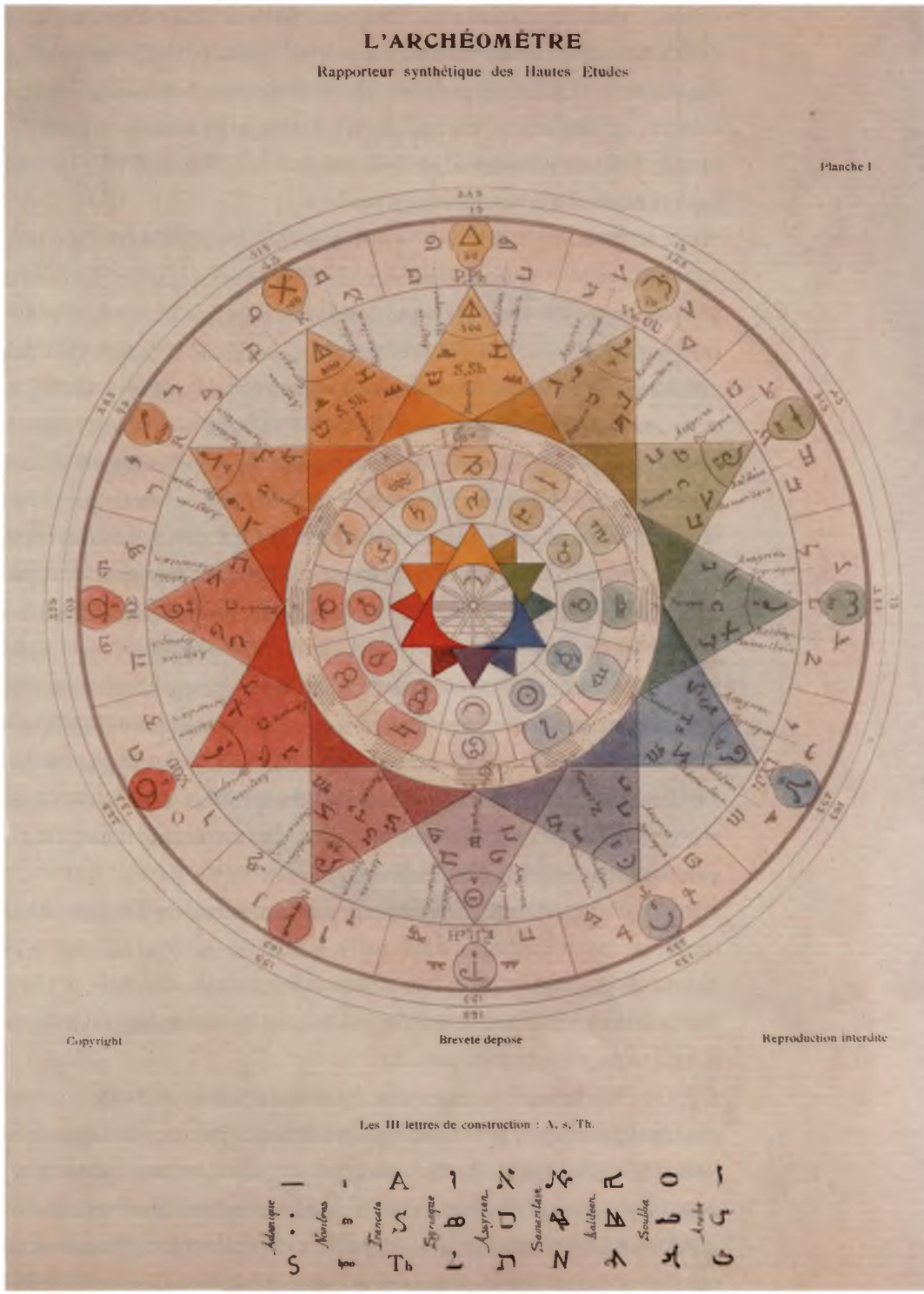
1895'te eşi ölünce, Saint-Yves son eseri *Arkeometre*'ye (1911) başlamıştı. *Arkeometre*, eşmerkezli ve hareketli dairelerden oluşan bir alet olup üzerini kaplayan imler arasında sonsuz birleşimler oluşturabiliyordu. Bu imler arasında, burçlar, gezegenler, renkler, notalar, kutsal alfabelerin harfleri –İbranice, Süryanice, Aramice, Arapça, Sanskritçe ve Hint Avrupalıların ilk dili gizemli *Vattan*– yer alıyordu.

Ama biz Agarta üzerinde durmalıyız. Saint-Yves, *Hindistan'ın Misyonu*'nu yazdığında, gizemli bir Afganın, Hadji Scharipf'in onu ziyaret ettiğini ve ona Bulunamaz Olan Agarta'nın sırrını açıkladığını söylüyordu. (Adı açıkça Arnavutça olan bu kişi Afgan olamazdı, nitekim elimizdeki yegâne fotoğrafında Scharipf'i bir Balkan operet kostümü içinde görürüz.)

Belki de Saint-Yves'i esinlemiş olan Jacolliot'da olduğu gibi, Agarta'da yeraltı şehirleri vardır ve krallığı beş bin bilge ya da *pundit* yönetir. Agarta'nın merkezî kubbesini yukarıdan bir tür aynalar bütünü aydınlatır: Saint-Yves'in *yanlış tarifiyle* bu aynalar "ışığın yalnızca anharmonik renk tayfı ile ulaşmasını sağlar; fizik kitaplarımızdaki güneş spektrumu bunun yalnızca diyatonik kısmını oluşturur." Agarta bilgeleri, evrensel dil olan Vattan'a ulaşmak için bütün kutsal dilleri incelerler. Çok derin gizemlere girdiklerinde, yerden havalanır, yukarı doğru yükselirler; bilge kardeşleri tutmasa, kafaları kubbenin tavanına çarpıp parçalanabilir. Bu bilgeler, yıldırımları hazırlar, *gene yazarın yanlış tarifiyle* "kutup ve tropik bölgeleri arasındaki akışkanların periyodik akışlarına, Yer'in farklı enlem ve boylam bölgelerinde dış etkilere bağlı sapmalara yön verir", türleri seçer ve küçük ama olağanüstü ruhsal güçleri olan hayvanlar yaratırlar: Kaplumbağalarından birinin sırtında sarı bir haç, her uzvunda bir göz ve bir ağız vardır. İlk kez, bir Yönetici Zihin fikri belirir. Elbette Saint-Yves, bütün geçmiş tarihsel ve gelecek olaylar temelinde, Üstün Bilinmeyenler'i tanıyan mason öğretilerinden etkilenmişti.

Saint-Yves'in esin kaynağı kısmen, Şambala Krallığı'nı betimleyen Doğu metinlerinden geliyor olabilir, birçok okültist için Agarta ile Şambala arasındaki ilişkiler çok karışık olsa bile. İçi boş Yer'i savunanların çizdiği birçok yaratıcı kartta Şambala, yeraltı kıtası Agarta'da yükselen bir şehirdir.

Başka versiyonlara göre, Şambala'nın asla yeraltı kıtası olarak tanımlanmayan Mu ile özdeşleştirilmesi bir yana, şunu da hatırlatmak gerekir: Hiçbir Doğu kaynağında, Şambala'nın yeraltında olduğu söylenmez. Aksine, erişilmez şekilde dağ silsileleri tarafından çepeçevre kuşatılmış olsa da, toprakları verimli ve çok güzel ovalar, tepeler ve dağlar boyunca yayılır; o kadar ki bu imge, Şangri-La miti-

L'ARCHÉOMÈTRE
Rapporteur synthétique des Hautes Etudes
Planche I
Copyright
Brevete depose
Reproduction interdite
Les III lettres de construction : A, s, Th.
Adamique
Nombres
Français
Syriaque
Assyrien
Samaritain
Italiques
Soudéen
Arabe

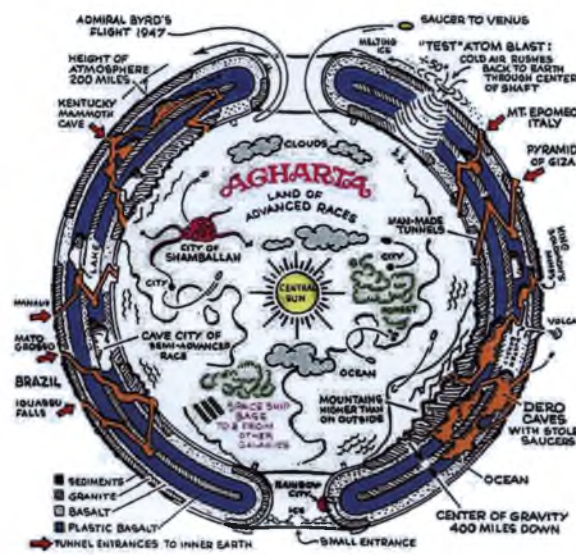
Solda:
Alexandre Saint-Yves d'Alveydre, *Arkeometre*, 1911

Raymond W. Bernard yazılarından Agarta'nın temsili

ne esin kaynağı olmuştur. Aslında bu miti, *Kayıp Ufuk* adlı romanında (1933) James Hilton uydurmuş ve Frank Capra'nın ünlü bir filminin senaryosu da bu romandan alınmıştır.

Hilton, Himalayalar'ın batı ucunda, bir zamanlar bir huzur ve sakinlik ortamında, zamanın neredeyse durduğu bir yerden söz eder. Ama bu örnekte de, bir roman buluşu bir yandan okültist dünyayı cezbetmiş, öte yandan da turistik spekülasyonlara, Asya'dan Amerika'ya saf ziyaretçiler için sahte Şangri-La'ların oluşturulmasına neden olmuştur. Ve Çin'de, 2001'de, Zhongdian şehrinin adı Şangri-La –ya da Çincesiyle Xianggelila– şeklinde değiştirilmiştir.

Şambala ile ilgili ilk bilgileri Batı'ya Portekiz misyonerleri getirmişti; ne var ki onlar, Şambala adından söz edildiğini duyduklarında, yerin Kathay, yani Çin olduğunu düşünmüşlerdi. Bu konudaki en sağlam kaynak, kutsal *Kalaçakra Tantra* metnidir; kökeni Hindistan'ın Veda geleneğine uzanan bu metin, görkemli mistik tasvirlere esin kaynağı olmuştur. Tibet ve Hint Budizmi geleneklerinde Şambala (kimi zaman Şambahla ya da Şamballa), fiziksel gerçekliğine yalnızca birkaç kişinin inandığı bir krallıktır. Bu birkaç kişi onu zamanla Pencap'a, Sibirya'ya, Altaylar'a ve çeşitli başka yerlere yerleştirmiştir. Ne var ki, genel olarak Şambala, ruhsal nitelik-

Rob Cohen'in *Mumya: Ejder İmparatorun Mezarı* (2008) filminde Şangri-la'nın girişi

Yan sayfa:
Şambala Cenneti, boyalı ipek, 19. yüzyıl, Paris, Guimet Müzesi

li bir simge –Saf Bir Belde, kötülük güçlerinin nihai yenilgisi vaadi– kabul edilir.

Şambala'nın Agarta ile özdeşleştirilemeyeceğini (en azından Budist geleneklere göre), Dalai Lama Tenzin Gyatso'nun (1995) 1980 Ekiminde Baistrocchi'de yaptığı açıklamadan anlıyoruz: "Doğuluların tipik cana yakınlığı ve yüksek manevi makamından kaynaklanan nezaketle, Dalai Lama önce, manevi danışmanıyla birkaç kelime konuşarak, Agarta-Agarti sözünün anlamı üzerine bilgi edindi, sonra kesin bir tutumla, bu adı hiç duymadığını, hele yeraltındaki ruhsal bir âlemi hiç ama hiç duymadığını itiraf etti. Ne var ki, sözlerine, bir karışıklık olmuş olabileceğini ve herhalde daha çok "büyük Şambala gizemi"nin söz konusu olduğunu ekleyerek son verdi. Bununla birlikte, Dalai Lama için Şambala "tanrılar âlemi ile iblisler/cinler âlemi arasında duyularüstü olsa da gerçek bir âlem olup erişilmesi çok zor"dur; "oraya ancak [...] karmaşık alıştırmalar aracılığıyla çilekeş" ulaşabilir.

19. yüzyılda Macar araştırmacı Sándor Kőrösi Csoma, Şambala'nın coğrafi koordinatlarını vermişti (kuzey enlemin 45° ile 50° arası). İkinci el ve kötü çevrilmiş kaynaklar üzerinden çalışarak, hep netlikten uzak bilgileri toplayıp üstünkörü bir araya getirmeye hazır olan Madam Blavatski *Gizli Öğreti*'sinde (1888) Şambala'yı görmezlikten gelemiyordu (ilginç biçimde Agarta'yı göz

ardı etmesine rağmen). Blavatski belli ki bu konuda Tibetli bilgi kaynaklarından telepati yoluyla bilgiler almıştı ve Atlantis'ten hayatta kalanların, Gobi çölündeki kutsal Şambala adasına göç etmiş olduklarını bildiriyordu (herhalde Kőrösi Csoma'dan esinlenmiş olmalıydı, çünkü Csoma'nın verdiği koordinatlar Gobi'ye uygulanabiliyordu).

Şambala, belki olası coğrafi konumundan ötürü, ondan simgesel yarar sağlamaya çalışan birçok siyasetçiyi derinden etkilemişti. Buna bağlı olarak Agvan Dorjiev, İngilizlerin ve Çinlilerin Tibet üzerindeki emellerine karşı durmak için, Dalai Lama'yı Rusya'dan yardım istemeye ikna etmiş ve bu amaçla ona gerçek Şambala'nın Rusya olduğunu ve çarın onun eski krallarının soyundan geldiğini ortaya koymuştu: Ve bu girişim, çar üzerinde etkili olmuş, çar St. Petersburg'da bir Budist tapınağı açmıştı.

Moğolistan'da, kızıl devrimcilere karşı beyaz Ruslar için savaşan Baron von Ungern-Sternberg, bütün Yahudilerin Bolşevik olduklarına kanaat getirdiğinden, birliklerini fanatik bir anlayışa yönlendirmek için onlara Şambala ordusunda yeniden doğuş vaat ediyordu.

Japonya, Moğolistan'ı işgal ettikten sonra, Moğolları asıl Şambala'nın Japonya olduğuna inandırmaya çalışmıştı.

Kaç Nazi kurmayının Şambala'ya inandığı belli değil, ama Thule Gesellschaft ortamında, Hiperborlular topluluklarının, Atlantis ve Lemurya'ya çeşitli göçlerden sonra, Gobi çölüne varıp Agarta'yı kurdukları fikri yaygındı.

Agarta, belirgin çağrışımlar yoluyla, Kuzey mitolojisinde tanrıların yurdu Asgaard'la bağlantılı kabul ediliyordu. Burada işler karışıyor, çünkü öyle görünüyor ki, bir düşünce akımına göre, Agarta'nın yok olmasından sonra, bir grup "iyi" Ari güneye doğru göç edip Himalayalar'ın altında bir başka Agarti kurmuş; diğer bir grup ise yeniden kuzeye çıkarak, orada yoldan sapmış ve kötülüğün krallığı Şambala'yı kurmuştu.

Anlaşıldığı üzere, bu noktada okült coğrafya çok karışık bir hal alıyor, ama 1920'li yıllardaki bazı kaynaklara göre, Bolşevik gizli polisinin bazı şefleri, bir Şambala araştırması planlamış-

lar, yeryüzü cenneti fikrini Sovyet cenneti fikriyle kaynaştırmayı düşünmüşlerdi. Heinrich Himmler ile Rudolf Hess'in, belli ki saf bir ırkın kökenini bulmak için Tibet'e bir keşif topluluğu gönderdiği bilgisi de, aynı söylentiler grubuna aittir. 1920'ler ile 1930'lar arasında, ünlü bir Rus kâşifi ve vasat bir ressam olan ve birçok okültist inancın izinden giden Nicholas Roerich, Şambala arayışı içinde çeşitli Asya bölgelerine gitmiş ve *Şambala* (1928) adlı bir kitap yayımlamıştı. Roerich, kaynağı Sirius yıldızı olan büyük bir taşa sahip olduğunu söylüyordu: Chintamani Taşı. Roerich için Şambala, Kutsal Yer olup, onu bir biçimde yeraltı kanallarıyla birleştiği Agarta'yla bağlantılı görüyordu.

Ne yazık ki, Roerich'in keşifleriyle ilgili bize bıraktığı tanıklıklar, neredeyse yalnızca çok çirkin tablolardan ibaret.

Ama biz Agarta'ya dönelim. Saint-Yves'den epey sonra, Orta Asya boyunca seyahat eden Polonyalı maceracı Ferdynand Ossendowski, büyük bir başarı kazanacak olan bir kitap yayımlıyordu: *Hayvanlar, İnsanlar ve Tanrılar* (1923).

Ossendowski bu kitabında, Moğollardan, Agarthi'nin (adı böyle yazıyordu) Moğolistan'ın altına yerleştirilmesi gerektiğini, ama krallığın dünyada var olan bütün yeraltı geçitlerine yayıldığını, milyonlarca uyruğu olduğunu ve Dünya Kralı tarafından yönetildiğini öğrendiğini söylüyordu.

Ossendowski'yi okuduğunuzda, Saint-Yves'den alınmış gibi görünen pek çok sayfa bulursunuz; bu da, sağduyulu eleştirmene intihalden söz etme imkânı verecektir.

Ama aralarında geleneğin en ünlü çağdaş düşünürlerinden René Guénon'un da yer aldığı mitin bağlıları, Ossendowski "Saint-Yves'i hiç okumadım" derken, onun içten olduğunu düşünürler. İçtenliğinin kanıtı şudur: *Hindistan'ın Misyonu*'nun (1886) ilk baskısı yok edilmiş ve geriye yalnızca iki nüsha kalmıştı. Guénon, eserin yazarın ölümünden sonra 1910'da Dorbon tarafından yeniden basıldığını, dolayısıyla Ossendowski'nin kitabı pekâlâ bilebileceğini dikkate almıyor.

Ama Guénon, Ossendowski'yi tartışmasız bir otorite olarak kabul etmek durumundaydı (oysa, Madam Blavatski'nin dü-

Nicholas Roerich, *Şambala*, 1946, özel koleksiyon

şündüğünün aksine, Jacolliot'nun pek güvenilir bir yazar olmadığı kanısındaydı); çünkü Ossendowski, Guénon'un *Dünyanın Kralı* (1925) kitabıyla daha da ünlü kılacağı Dünyanın Kralı'ndan söz ediyordu.

Her durumda, Agarta'nın fiziksel olarak var olması ya da yalnızca bir simge olması (Budist Şambala'da olduğu gibi), Guénon'u o kadar da ilgilendirmiyordu, çünkü krallık ile rahipliğin birbirine sıkı sıkıya bağlı olduğu zamansız mitlerden yararlanıyordu (ve elbette, zamanımızın –yani, karanlık Kali Yuga'nın– getirdiği facialardan biri, bu birliğin kopmuş olmasıdır). Guénon'a göre "en yüce anlamıyla anlaşılan" Dünyanın Kralı unvanı "aslında, adı çeşitli biçimlerde pek çok eski halkta karşımıza çıkan ilk ve evrensel Yasa Koyucu Manu'ya atfedilir." Ve krallık ile rahipliğin birlikteliği fikri, Rahip Johannes mitinin de tipik fikridir.

Hıristiyan geleneğine göre, gerçek Melkisedek İsa idiyse,[5] İsa'nın Agarta ile ne gibi bir ilgisinin olduğunu kanıtlamak elbette güçtür, ama Guénon'un kitabı baştan sona, özgürce ve her tür mantığa aykırı olarak, mitlerin öğeleri ile bütün zamanların dinleri arasında bağlantılar kurup durur. Bu, bütün vahyedilmiş dinlerden önce gelen bir kök geleneği savunan kişiye uygun bir yaklaşımdır.

Geleneksel olarak cehennem imgesiyle bağlantılı yeraltı geçitleri ve mağaraları mitini, Guénon'un yaptığı gibi, olumlu bir doğaüstü gerçeklikle (ki semavi nitelikte olması gerekir) bağlantı-

landırmanın zor göründüğünü belirtenler olmuştur.

Ama Yer'in içinin boş olmasının çekiciliğinin, nasıl her tür mantıktan daha güçlü olduğunu gördük; bundan ötürü, yerkürenin derinlerinde, Agarta bugün de yaşamaktadır, en azından ona inanmak isteyen kişinin sanrılı zihninde.

5. *Rahip Johannes'in ele alındığı 4. Bölümde bkz. Melkisedek ve İsa figüründe krallık ile rahipliğin birleşmesi meselesi.*

Niels Klim'in Yeraltı Dünyası

Yeryüzünün içindeki varlıklar: Ludvig Holberg, *Niels Klim'in Yeraltı Yolculuğu*, 1767

LUDVIG HOLBERG
Niels Klim'in Yeraltına Yolculuğu
[1741]

Güç bela aşağı beş altı metre inmiştim ki, ip kopuverdi. Arkadaşlarımın bunu izleyen, ama kısa sürede yitiveren bağırtı ve çığlıklarından, başıma nasıl bir talihsizliğin gelmekte olduğunu anladım: Olağanüstü bir hızla boşluğa yuvarlanıyor, elinde asa yerine bir kanca tutan yeniyetme bir Pluton gibi düşüyordum.. Çarptığım toprak bana Tartaros'a giden yolu açtı [...] Sanırım, yoğun bir toz bulutunun ve zifiri karanlığın içinden, hafif, neredeyse alacakaranlık bir ışık görünceye kadar yaklaşık çeyrek saat yuvarlandım, biraz sonra üzerimde aydınlık ve berrak bir gökyüzü belirdi. Budalalığım yüzünden, yeraltındaki hava ya da ters bir rüzgârın gücü tarafından yeniden yukarıya doğru itildiğimi sanıyor ve mağaradaki hava akımının beni yeniden yeryüzüne fırlattığını düşünüyordum. Ama önümdeki güneş, gökyüzü ve yıldızlar bilinmedik geliyordu bana, çünkü dünyamızdakinden daha küçüktüler. O yüzden, yeni gök küremizin kendi düş gücümün bir ürünü, kendi zihnimdeki bir başdönmesi olduğunu tasavvur ettim ya da belki de öldüğüme, kutlular beldesine ulaştığıma inandım. Bu son düşünceye hemen güldüm, çünkü elimde tuttuğum kancayı ve ardımdan çektiğim ipi gördüm. Cennet yolunda, kanca ve iplerin gerekli olmadığını iyi biliyordum; tanrılar, elimdeki araç gerece elbette onay vermeyeceklerdi: bunlarla adeta Titanlar gibi Olympos'u ele geçirmek için göksel güçlere saldırmak istiyor gibiydim. Son olarak, dikkatli bir düşünmenin ardından, yeraltı göğüne ulaştığımı anladım ve Yer'in içinin boş olduğunu, kabuğun altında bizimkinden daha küçük bir dünyanın, gene daha küçük güneşi, yıldızları ve gezegenleriyle bir başka göğün gizlendiğini öne süren kuramların nasıl doğru olduğunu fark ettim. Olaylar beni haklı çıkardı. Uçuruma hızla düşüşüm uzun süredir devam ediyordu ki, iniş sırasında karşılaştığım ilk gezegene ya da gökcismine yaklaştıkça hızımın yavaşlamakta olduğunu hissettim. Gezegen gözlerimin önünde fark edilir şekilde büyüyordu, o kadar ki onu çevreleyen oldukça yoğun atmosferin içinden şimdiden güçlük çekmeksizin gezegenin tepelerini, vadilerini ve denizlerini ayırt edebiliyordum ve nasıl ırmakların çevresinde, balık kaynayan kıyıların çevresinde bir kuş suyun yüzeyi üzerinde alçaktan uçarsa, öyle yer ile gök arasında uçuyordum.
O zaman, havada yüzdüğümü ve o âna kadar dikey olan rotamın dairesel hale geldiğini fark ettim. Ürperdim. Bir gezegene ya da en yakın gezegenin

uydusuna dönüşmekten, onun çevresinde sonsuza dek dönmekten korkuyordum. Ama bu tür bir dönüşüm onurumu zedelemezdi: Bir gökcismi ya da uydusu, açlığa mahkûm bir felsefe âliminden daha aşağı değildir. Cesaretimi topladım. Bunun bir nedeni de, içinde yüzdüğüm saf ve berrak havada, ne açlık ne susuzluk hissettiğimi fark etmemdi. Gene de, cebimde bir sandviç olduğunu hatırladım (Bergenlilerin bolken dedikleri, genellikle oval ya da uzunca olanlardan) ve duruma rağmen damak tadıma uyup uymayacağını görmek için dışarı çıkarmaya karar verdim. Ama daha ilk ısırıkta, Yer'e ait her gıdanın midemi bulandıracağını anladım ve sandviçi tümden yararsız sayarak attım. Ne var ki, hayretler içinde kaldım: Sandviç, daha küçük bir yörüngeye uyarak çevremde dönmeye başladı; böylece hareketin gerçek yasasını anlamamı sağladı: Bu yasa uyarınca, denge durumunda bütün cisimler, dairesel bir harekete tâbi olurlar [...]

Üç gün bu durumda kaldım. Gezegenin çevresinde durmadan dönerek, günü geceden ayırabiliyordum; kimi zaman yeraltı güneşinin doğduğunu, kimi zaman batıp gözden yittiğini görüyordum, her ne kadar bizimki gibi bir gece çökmese de, çünkü günbatımından sonra bütün gökkubbe, ayınkinden farklı olmayan bir aydınlıkla, ışıklı ve görkemli görünüyordu. Gök fiziğinden bütünüyle habersiz olmadığım için, gökkubbenin ya da yerin iç yüzeyi olduğunu düşündüğüm şeyin, yeraltı evreninin merkezindeki güneşten ışık aldığı varsayımını kuruyordum zihnimde. Mutluluğun doruğundaydım, artık tanrılara yakın olduğuma inanıyor ve kendimi gökkubbenin yeni bir yıldızı sayıyordum (en yakın gezegenin astronomları, bu yıldızı, çevremde dönen uyduyla birlikte yıldızlar listesine dahil edeceklerdi), tam bu sırada beni kâh sağdan kâh soldan, kâh yukarıdan kâh aşağıdan tehdit eden kanatlı dev bir canavar beliriverdi. Önce onun yeraltındaki on iki takımyıldızdan biri olduğunu sandım; bu tahmin doğru idiyse, Virgo takımyıldızı olmasını yeğlerdim, çünkü bütün takımyıldızlarından bir biçimde yalnızlığımı hafifletebilecek yegâne takımyıldız oydu. Ama iyice yaklaşınca, çok büyük ve tehdit edici bir grifon olduğunu gördüm. Öyle korktum ki, kendimi ve az önce iftihar ettiğim yıldız onurumu unutup o ânın telaşıyla, tesadüf eseri cebimde bulunan Testimonium Academicum'umu aldım: Amacım, hasmıma ilk akademik sınavları geçtiğimi ve öğrenci, hatta fen bilimleri mezunu olduğumu göstermekti, dolayısıyla bulunduğum yerin yasadışı olduğunu öne süren herhangi bir yabancıyla başa çıkabilirdim. Ama başlangıçtaki gayretkeşlik yatışıp yavaş yavaş kendime geldiğimde, budalalığıma güldüm. Bu grifonun beni niçin takip ettiğini, dost mu düşman mı olduğunu, yoksa daha olası olduğu üzere, yalnızca alışılmadık görünüşümün çekiciliğine kapılıp daha fazla yaklaşarak göz zevkini mi doyurmak istediğini hâlâ anlayamıyordum. Sağ elinde bir kanca ve arkasında kuyruk gibi dalgalanan uzun bir iple havada birini görmek, herhangi bir canlının ilgisini çekebilirdi. Sonradan, bu sıradışı olayın, yörüngesinde döndüğüm yerkürenin sakinleri arasında birçok tartışmaya ve tahmine yol açtığını öğrendim. İpi kuyruk zanneden filozoflar ve matematikçiler benim bir kuyruklu yıldız olduğumu düşünmüşler. Böyle olağanüstü bir meteorun, yakın gele-

Yeryüzünün içindeki varlıklar: Ludvig Holberg, *Niels Klim'in Yeraltı Yolculuğu*, 1767

cekteki bir faciayı, vebayı, kıtlığı ya da başka büyük bir felaketi haber verdiğini düşünenler de olmuş. Hatta bazıları, vücudumu çok uzaktan nasıl gördüklerini özenle çizmeye kadar götürmüş işi, öyle ki daha karaya ayak basmadan beni betimlemiş, tanımlamış ve bakır gravürümü yapmışlardı. Gülmemi, biraz da keyiflenmemi sağlayan bütün bu şeyleri, o dünyaya ulaşıp yeraltı dilini öğrendikten sonra keşfettim [...]

Aslında, boğadan kaçarken tırmanmaya çalıştığım ağaç, en yakın şehirde adaleti yöneten yargıcın eşiydi ve mağdur tarafın durumu, kusuru daha da ağırlaştırıyordu; çünkü kurban, halktan herhangi bir kimse değil, üst düzey bir hanımefendiydi. Dolayısıyla, bu kamusal saldırı, öylesine alçak gönüllü ve mazbut insanlar için sıradışı ve korkunçtu [...]

Kısacası, daha o zamandan, o akıllı ağaçların gezegenin sakinleri olduğunu açıkça anladım ve doğanın canlıları yaratışındaki çeşitliliğe hayran

kaldım. Bunlar bizim ağaçlarımızın yüksekliğine erişmiyordu, çünkü ancak orta boydaki bir insanı geçiyorlardı; hatta daha küçük olanları -çalılar, bodur ağaçlar- vardı ve bunların çocuk olduklarını sanmıştım [...]
Bu toprakların yakınında, yaşayanları selvi olan Mardak bölgesi vardı; hepsinin görünüşü aynıydı, ama biri diğerinden gözlerinin biçimi sayesinde ayırt edilebiliyordu. Kiminin uzun, kiminin kare, kiminin çok küçük, kiminin bütün alnı kaplayacak kadar büyük gözleri vardı, kimi iki, kimi üç, kimi de dört gözlü doğuyordu [...]
En kalabalık, dolayısıyla en güçlü kabile, uzun gözleri olan ve her şeyi uzun sanan Nagiriler kabilesiydi. Devlet başkanları, senatörleri ve rahipleri, yalnızca bu kabileden seçilir. Yalnızca onlar idari görevleri üstlenirler ve öteki kabilelerin başka hiçbir üyesi kamusal görevlere kabul edilmez. Bunun istisnası kişinin, yeminli ifadesinde, güneşe adanan ve tapınağın en yüksek noktasına yerleştirilen belli bir levhanın onun gözüne de uzun göründüğünü beyan edip onaylamasıdır. Bu kutsal levha, Mardaklılar tapınmasının en önemli nesnesi olduğu için, dürüst yurttaşlar yalan yere yeminle kendilerini lekelemek istemezler. Böylece, her tür kamusal görevden uzak tutulur ve sürekli hakaret ve kovuşturmalara maruz kalırlar. Ayrıca, gözlerine ihanet edemeyeceklerini söyleseler de, mahkemeye çıkarılırlar; öyle ki, yalnızca doğal bir kusur olan şey, onların kötülüklerine ve inatçılıklarına mal edilir [...] Gelişimin ertesi günü, meydanda aylak aylak dolaşırken, sürüklenerek işkenceye götürülen yaşlı bir adam gördüm. Adamcağıza aşağılayıcı sözler haykıran sıra sıra selviler ona eşlik ediyordu. Suçunun ne olduğunu sorduğumda, sapkın olduğunu söylediler, çünkü kamu nezdinde güneş levhasının kareyi andırdığını ilan etmişti ve defalarca uyarılmasına rağmen, bu talihsiz görüşünü ısrarla korumuştu.
Bunun üzerine, büyük bir riski göze alarak, gözlerim gerçek dinden yana mı keşfetmek için güneş tapınağına girdim ve kutsal levha bana da kare göründüğü için, bir süre önce şehrin imar işlerine getirilen ev sahibime safça bunu söyledim. Sözlerim üzerine, derin bir iç geçirdi ve levhanın ona da kare göründüğünü belirtti, ama hâkim kabile, ona sorun çıkarıp görevini elinden alacağı korkusuyla kimseye bir şey söylemeye cesaret edememişti [...] Potu Prensliği'ne geri dönüşümden sonra ve elime ne zaman fırsat geçse, bu barbar devlete karşı öfke kusuyordum, ama kızgınlığımı dostum ardıç ağacına açtığımda, bana şu karşılığı verdi: "Bize Nagirlerin adetleri budalaca ve haksız gelir, ama farklı bir bakış açısı karşısında bu kadar sertliğe başvurulması sana tuhaf gelmemeli. Hatırlıyorum, şöyle dediğini işitmiştim: Avrupa devletlerinin büyük bir bölümünde, doğal bir görme kusuru ya da zihinsel bir özür nedeniyle başkalarına acımasızca saldıran zorba halklar varmış; bizzat sen, bu tür şiddetin dokunulmaz ve devlet için son derece avantajlı olduğunu söylemiştin" [...]
Cocklecu denen bölgede, daha az sıradışı olmayan ve kesinlikle Avrupalıların kınamasını hak eden bir görenek hüküm sürer [...] Bu ülkenin sakinlerinin hepsi, iki cinsten ardıç ağaçlarıdır, ama yalnızca erkekler basit meslekleri ve ev işlerini yapmakla yükümlüdür. Savaş zamanında orduya yazıldıkları doğrudur, ama er rütbesini nadiren aşabilirler ve pek

Kuzey Kutbu: Athanasius Kircher, *Yeraltı Dünyası*, 1665

azı sancaktar olur. Oysa kadınlara en önemli sivil, dini ve askeri görevler teslim edilir. Geçmişte, görevlerin tahsisinde hiçbir cinsiyet ayrımı gözetmiyorlar diye Potululara alay etmişken, şimdi bu insanlar bana çıldırmış ve gerçekten doğaya aykırı davranıyormuş gibi geliyordu. Özellikle, erkeklerin umursamazlığını anlayamıyordum; çok daha üstün fiziksel güçlerle donanmış oldukları halde, bu iğrenç boyunduruğun kendilerine dayatılmasına izin vermiş ve yüzyıllar boyunca bu utanca katlanmışlardı. Yalnızca isteseler ve bu kadın zorbalığının iplerini kesmeye cesaret etselerdi, zincirlerden kurtulmak kolay olurdu. Ama kökleşmiş alışkanlık, ruhlarını o derece kör etmişti ki, bu yükü yok etmek için riske girmek hiç kimsenin aklına gelmiyordu; aksine herkes, bizzat

doğanın egemenliği kadınlara verdiğine, erkeklerin ise örmek, öğütmek, eğirmek, yerleri süpürmek, hatta dayak yemek gibi işlerle uğraşması gerektiğine inanıyordu. Kadınlar şu tür savlarla bu göreneği savunuyorlardı: Doğa erkeğe fiziksel güç ve zorlu uğraşlara daha uygun uzuvlar verdiğine göre; doğanın sıradan ve ağır işlere yalnızca erkek cinsini atamak istediğine inanmak gerekir [...]
Başka topraklarda para için bedenlerini satan, arsızlık derecesinde utanmaz, yüzsüz ve iffetsiz kadınlar varken, burada gecelerini satanlar genç erkekler ile olgun erkekler ve bu amaçla, kapılarında edebe aykırı tabela ve sözler bulunan genelevler işletiyorlar. Bu yüzsüz ticareti fazlaca utanmaz ve açık biçimde yaptıklarında, bizim fahişelerimiz gibi hapse atılıyor ya da halkın gözü önünde kırbaçlanıyorlar. Buna karşılık, genç kızlar ve evli kadınlar yolda yürüyor ve hiç eleştirilmeden erkeklere bakıyor, onlara başlarıyla işaretler yapıyor, göz kırpıyor, ıslık çalıyor, onları mıncıklıyorlar. Onlara sesleniyor, onları taciz ediyor, kapıların her yanına kömürle takdir yazıları yazıyorlar, baştan çıkardıkları erkeklerden hâyâsızca söz ediyor, zaferleriyle övünüyorlar, tıpkı bizde küstah gençlerin kibirle, iffetlerini ele geçirdikleri bâkireleri ve evli kadınları sıraladıkları gibi. Ve kimse yeniyetme delikanlılara aşk şarkıları ve küçük armağanlar sunan evli kadınları ve genç kızları eleştirmiyor, bu delikanlılar da, gencin bir kadının istek ve arzularına hemen teslim olması uygun olmadığı için, umursamaz ve alçakgönüllü bir tutum takınıyorlar [...]
Aralarından bazılarına, orada doğaya aykırı davranıldığım söyledim, çünkü evrensel hukuk ve bütün halkların görüşleri, erkek cinsinin iddialı ve önemli girişimlere yazgılı olduğunu öğretir. Bana şu karşılığı verdiler: Doğa ile gelenekleri karıştırıyormuşum, çünkü kadın cinsinin zaafları, kadınların başka yerlerde erkeklerin sahiplendikleri erdemler ve manevi yetiler açısından parlak bir sonuç ortaya koydukları bu ülkenin yapısının gösterdiği gibi, yalnızca eğitimden kaynaklanıyormuş. Gerçekten de, Cocklecu'nun kadınları alçakgönüllü, ciddi, bilge, kararlı ve mazbutturlar, erkekler ise hoppa, olgunlaşmamış ve çenebaz. Bu ülkede yaşayanlar, saçma bir şeyden söz edildiğini duyduklarında, "erkek işi" diyorlar; bir şey baştan savma ve budalaca yapılmışsa, "erektir, kusurunu görmezlikten gelin" diyorlar.

Kutuplardan giriş

JACQUES COLLIN DE PLANCY
Yer'in Merkezine Yolculuk, I, 21-22 [1821]

Çeyrek saatlik yürüyüşten sonra, tam karşımızda bu büyük kara engeli bulduk. Artık bu, kutbun dağları değil, göz alabildiğine uzanan çok büyük bir ormandı, çalılardan, çamlar gibi yeşil, eşine az rastlanır büyük ağaçlardan oluşuyordu [...] Kutup, artık kış ve ölüm imparatorluğu olmaktan çıkmıştı [...]
Clairancy, denemeden önce o maddeyi tanımak istedi (bize daha sonra anlattığı üzere); av bıçağını çıkarmış ve taşa vurmuştu; bıçağın ucu kırılmış ve taştan metalik bir ses gelmişti. Clairancy, başka noktalarda birkaç çizgi çizmiş ve her yerde, kara ve son derece sert bir toprakla hafifçe karışmış olarak

demir rengi belirmişti. Hiç kuşku yok, dedi Édouard'a, gerçek fizikçilerin çokça sözünü ettiği demir dağları bunlar [...]
Bu dağların doruğuna ulaşmak için bir buçuk saat yürümek zorunda kalmıştık ve bütün bu yol boyunca hiçbir şey görememiştik. Ama kutbu çevreleyen çemberin oluşturduğu düzlüğe ulaştığımızda, gün ışığından daha saf bir ışığın aydınlattığı büyük, uçsuz bucaksız bir zemin üzerinde bulunduğumuz için sevinirken, hepimiz bir daha hiç unutamayacağımız bir his yaşadık. Herkes soluğunun daha hafif, hareketlerinin daha esnek hale geldiğini hissetti; yere değmeden havada süzülüyor gibiydik. Işık çağlayanlarının fışkırdığı öteki kıyıdan biraz uzaktaydık; uzaktan bu görünümü küçük boyutlu bir ışık ağması sanmıştık, oysa çok büyük bir yığındı. Tristan, benim gibi, kutbun güneş gibi bir ışık ve ısı merkezi olduğunu düşünüyordu; William ile Martinet, ateşin içine atılmaktan korkuyorlardı, hepimiz durmak istiyorduk. Ama bizi hızla sürükleyen şiddetli bir sarsıntı, burada daha fazla kalamayacağımızı ve dağın doruğuna ayak bastığımız andan itibaren kutba doğru karşı konulmaz bir güçle çekildiğimizi gösteriyordu [...] Kendimizi günün olanca görkemiyle parıldadığı dipsiz bir uçurumun kenarında bulduğumuzda, tüylerimiz diken diken oldu. Ama hiçbirimizin düşünecek vakti olmadı ve küçük grubumuzun tamamını, hava dalgalarından oluşan bir çevrinti sürükledi [...]
Girdaba büyük bir düşüşün hızıyla iniyorduk [...] Ve tarifi imkânsız bir sürprizle karşımızda alabildiğine uzanan belli belirsiz bir aydınlık bulduk [...] "Dinleyin," dedi sonunda Clairancy, "bir fizikçi, on sekizinci yüzyılın başlarında, yeryüzünün katı olamayacağını; çapı otuz bin fersah olduğundan, en az iki bin dokuz yüz fersahlık kısmının fazlalık olacağını öne sürmüştür. Demek ki, yerkürenin içinde, onun hareketlerini düzenleyen madeni bir çekirdek olduğunu varsayıyordu. Sistem çelişkili bulunarak reddedilmişti, ama işte bizim serüvenimiz onun gerçek olduğunu kanıtlıyordu. Ben de şunu varsayıyorum: İnsanların yüzeyinde yaşadıkları Yer'in çevresi dokuz bin fersahtır, kalınlığı topu topu elli ya da yüz fersahtır ve içi boş olup merkezinde bir tür küre vardır. Bu kürenin merkezinde, bir başka çekirdek ya da daha küçük bir başka gezegen vardır ve bu çekirdek manyetiktir [...] Şu var ki, içeri fırlatıldığımız yerde manyetik kayaların bol bol ürettiği buharlar, doğrudan kutbun açıklığından dışarı çıkıyorlar: Doğanın Yaradanı kutba bir taç oluşturacak şekilde bir demir dağları zinciri yerleştirmiş. Güney Kutbu da aynı şekilde çevrili olsa gerek. Dolayısıyla, iki kutbu da çevreleyen büyük demir yığınları, bu merkezdeki gezegenin manyetik buharlarını iki yandan da çektikleri için, yeryüzü kusursuz dengesini koruyor. Bizi şaşırtan, gökyüzünü görmek oldu, oysa üstümüzde, dört bir yanda Yer kabuğunun olduğunu biliyorduk. Ama yüzeyi ışık geçirmeyen ve mat olan yerküremizin, iç kısımlarda (orada bizi çevreleyen hava, üstümüzde duran bu yarı kürenin gerçek çehresini bizden gizler) aydınlık olması mümkündür. Bize ulaşan ışığa gelince, sanırım onu bize iki kutbu geçerek sonsuz yüksekliğe çıkan, güneş ışınlarını yansıtan ve *aurora borealis*'i oluşturan manyetik buharlar ulaştırıyor."

Kutuplar: Athanasius Kircher, *Yeraltı Dünyası*, 1665

Yeraltında bir vizyon

EDWARD BULWER-LYTTON
Geleceğin Irkı, Bölüm II ve IV
[1871]

Yol, Alplerdeki büyük bir geçidi andırıyor, kayalık dağların kenarından geçiyordu, yarığından aşağı indiğim dağ da onların bir parçasını oluşturuyordu. Aşağıda, solda çok geniş bir vadi uzanıyordu: Bu, şaşkın gözlerime sanat ve kültürün şaşmaz belirtilerini sunuyordu. Yeryüzünde gördüklerimin hiçbirine benzemeyen, tuhaf bir bitki örtüsüyle kaplı tarlalar vardı; rengi yeşil değil, daha çok solgun, kurşuni bir renk ya da altın kırmızısıydı.

Yapay kıyıların içine oyulmuş gibi duran göller ve çaylar vardı; bazıları saf sudandı, ötekiler yağ birikintileriymiş gibi parlıyordu. Sağımda, kayaların arasında dar ve derin vadiler ve dar geçitler açılıyordu, bunların arasında belli ki insan yapımı geçitler, geçitlerin kenarında ağaçlar vardı. Ağaçlar çoğunlukla, nefis tüylü çeşit çeşit yaprakları ve palmiye ağaçlarınınki gibi gövdeleri olan dev eğrelti otlarını andırıyordu. Bazıları daha çok kamışlara benziyordu, ama boyları daha uzundu ve öbek öbek çiçek açmışlardı. Keza bazıları, uzun ince dalların yukarı doğru yükseldiği ya da aşağı doğru eğildiği kısa kalın saplar üzerindeki geniş kubbemsi çatılarıyla dev mantarlar biçimindeydi. Arkamdaki, önümdeki ve yanımdaki görünümün tamamı, göz alabildiğine, sayısız lambayla ışıldıyordu. Güneşsiz dünya, öğle saatindeki bir İtalyan manzarası gibi, parlak ve sıcaktı, ama hava daha az boğucuydu, sıcaklık daha hafifti. Önümdeki görünüm, yaşam izlerinden de yoksun değildi. Belli bir uzaklıkta, göl ile çayın kıyılarında ya da yükseltilerin ortasında, bitki örtüsünün arasında, elbette insanların evleri olması gereken binalar serpiştirilmişti. Uzakta olmasına karşın, bana manzaranın arasında hareket eden insanlar gibi görünen biçimleri de seçebiliyordum [..] Üzerimde gökyüzü yoktu, yalnızca içi oyuk bir çatı vardı. Çatı, uzakta giderek yükseliyor, sonunda altında oluşan bir pusu halesiyle algılanamaz hale geliyordu [..]

Artık bina tam olarak görüş alanım içindeydi. Evet, insan eliyle yapılmış, kısmen büyük bir kayadan oyulmuştu. İlk bakışta, Mısır mimarisinin en eski biçimi olduğunu söylerdim. Cephesinde dev sütunlar vardı, masif kaidelerden yukarı incelerek uzanıyorlardı. İyice yaklaştığımda, sütun başlıklarının, Mısır mimarisinin

Eric Brevig'in *Yeryüzünün Merkezine Yolculuk* filminden sahne, 2008

elverdiğinden daha süslü, daha olağanüstü ve zarif olduğunu gördüm. Nasıl korint sütun başlığı kenger yaprağını taklit ediyorsa, bu sütunların başlıkları da esinlerini çevredeki bitki örtüsünden alıyordu: Kimi sarısabır biçimindeydi, kimi eğrelti otu. Ve sonra, binadan bir figür –insan– çıktı; gerçekten insan mıydı? Geniş yolda durup çevresine bakındı, beni görüp yanıma geldi. Birkaç metre yakınıma geldiğinde, görüntüsü ve varlığı karşısında, beni yere mıhlayan tarifi imkânsız bir hayranlık ve korkuya kapıldım. Bana, Etrüsk vazolarında ya da Doğu mezarlarının duvarlarında görülen cinlerin ya da iblislerin simgesel imgelerini hatırlatıyordu: İnsan görünümüne bürünmüş, gene de başka bir ırka ait imgeler. Uzundu, ama dev boyutlu değildi, devlerin boyunun altındaki en uzun boylu insanlar kadar uzundu.

Başlıca giysisi, göğsünün üzerine kıvrılmış, dizlerine kadar inen büyük kanatlardan oluşuyor gibiydi; giysisinin kalanı, bir gömlek ile ince lifli kumaştan yapılmış dizliklerden oluşuyordu. Başında değerli taşlarla parlayan bir tür taç taşıyor ve sağ elinde cilalı çeliği andıran parlak madenden ince bir asa tutuyordu. Ama yüzü! Bende saygı ve korku yaratan oydu. İnsan yüzüydü, gene de bizim ırklarımızdan olmayan bir insanın yüzüydü. Yüz çizgileri ve ifade olarak ona en çok benzeyen, sfenksin yüzüdür: sakin, akıllı, gizemli güzelliğiyle öylesine değişmez olan sfenksin. Rengi tuhaftı, insan soyunun başka herhangi bir çeşidinden çok, kızılderili rengini andırıyordu, gene de ondan farklı, daha zengin ve daha yumuşak bir tondu, iri, derin ve parlak gözleri siyahtı, kaşları yarım ay şeklindeydi. Yüzünde tüy yoktu, ama o görünümde adını koyamadığım bir şey, ifade sakin ve yüz hatları güzel olsa da, bir kaplanı ya da yılanı gördüğümüzde uyanan tehlike güdüsünü harekete geçiriyordu. Bu insan biçimli imgenin, insana düşman güçlerle

donanmış olduğunu hissediyordum. Yaklaşırken, soğuk bir titreme kapladı her yanımı. Dizlerimin üstüne çöküp ellerimle yüzümü kapadım.

JOHN CLEVES SYMMES JR
[1779-1829]
Bir mektup

St. Louis, Missouri Toprağı,
Kuzey Amerika
İS 10 Nisan 1818 günü

"Bütün dünyaya:
Yer'in içinin boş ve iç kısmının yaşanabilir durumda olduğunu; belli sayıda eşmerkezli, yani iç içe, değişmez küreler içerdiğini ve on iki-on altı derecelik bir yayılma alanı boyunca iki kutba açık olduğunu duyuruyorum. Söylediklerimin gerçekliğini kanıtlamak amacındayım ve dünya bu girişimimde bana yardım etmeyi kabul ederse Yer'in iç kısmını keşfetmeye hazırım"
Ohio'dan J. Cleves Symmes,
Eski Piyade Yüzbaşısı.

Not: Basın için bir kitapçık hazırladım; orada sorunun ilkelerini aydınlatıyor, yukarıda söylenenlerin kanıtını sunuyor, bazı olguların niçin olduğunu izah ediyor ve Dr. Darwin'in "altın giz"ini açıklıyorum. Koşul olarak, bu dünyanın ve Yeni Dünyalar'ın egemenliğini istiyorum: [...] Cesur, iyi donanımlı, benimle güz mevsiminde geyikler ve kızaklarla donmuş denizin buzu üzerinde Sibirya'dan yola çıkmaya hazır yüz yol arkadaşı istiyorum. Ve 82 derece enlemin bir derece kuzeyine ulaşır ulaşmaz, sıcak ve zengin, verimli bir bitki örtüsüyle kaplı, hayvanların ve belki insanların yaşadığı bir belde bulacağımızı garanti ediyorum; bir sonraki bahar mevsiminde geri döneceğiz.
J.C.S.

(Mektuba, "akıl sağlığı yerindedir" raporu eklenmiştir)

Bernard'ın varsayımı

RAYMOND W. BERNARD
İçi Boş Yer [1964]

Bu kitap şunları kanıtlama amacını taşıyor:
1. Yer'in içi boş olup genellikle sanıldığı gibi katı bir küre değildir ve iç kısmı, kutuplardaki iki açıklık aracılığıyla yüzeyle irtibatlıdır.
2. Gerek Kuzey Kutbu, gerek Güney Kutbu bölgesinde, toplam 4.000 millik bir uzaklıkla, kutup açıklıklarından içeri giren ilk kişi Amerikan Deniz Kuvvetleri'nden tuğamiral Richard E. Byrd'ün gözlemleri ve keşifleri, Yer'in yapısına dair devrimci kuramımızın doğruluğunu ortaya koyuyor, tıpkı Kuzey Kutbu bölgesi kâşiflerinin diğer gözlemlerinin ortaya koyduğu gibi.
3. Bizim içi boş ve dışbükey olmayan, kutuplarda kendi iç boşluğuna açılan Yer kuramımıza göre, Kuzey Kutbu ve Güney Kutbu var olmadıkları için, onlara asla erişilememiştir.
4. Yer'in içinde var olan bilinmeyen Yeni Dünya'nın keşfi, uzayın keşfinden daha önemlidir ve Byrd'ün hava keşif gezileri, bu keşiflerin nasıl sürdürülmesi gerektiğini göstermektedir.
5. Yer'in iç boşluğundaki bu Yeni Dünya'ya –ki Yer'in yüzölçümünden daha büyük bir alanı kapsar– amiral Byrd'ün Kuzey ve Güney Kutbu'na uçuşlarını yeniden başlatıp, her iki

kutup bölgesindeki açıklıklar aracılığıyla ilk olarak hangi ülkenin keşif grupları erişirse; o ülke, dünyanın en büyük ülkesi haline gelecektir.
6. Yer'in, yüzeyinden daha yumuşak bir iklimi olan boş iç kısmında, bitki, hayvan ve insan yaşamı olmaması için herhangi bir neden yoktur; eğer öyle ise, gizemli uçan daireler, Yer'in iç boşluğunda yaşayan daha gelişmiş bir uygarlıktan geliyor olabilirler.
7. Bir nükleer savaş durumunda, radyoaktif serpinti yüzeydeki her tür yaşama son verdikten sonra, Yer'in iç boşluğu insan yaşamının devamına imkân verecek, böylece faciadan hayatta kalanlar için, insan soyu bütünüyle yok olmasın diye ideal bir barınak sağlayacaktır.

Çizim: Adam Seaborn, *Symzonia: Keşif Yolculuğu*, New York 1820

ye çevrili bir göksel koni çevresinde döner.

Yumurtanın merkezinde

CYRUS REED TEED
Koresh, Koresh Evrenbiliminin Temel İlkeleri [1899]

Güneş, ay, gezegenler ve yıldızlar, sanıldığı gibi, büyük gökcisimleri değildir; temel, ama maddi olmayan ve madde-oluştan madde-olmayışa dönüşüme yatkın bir gücün odak noktalarıdır. Bu dönüşüm kapasitesi, sürekli bir yanışı, dolayısıyla bu yanışın aralıksız olarak ürettiği göksel özlerin yayınımını canlı tutar [...] Ay ve gezegenler, görmenin; ay, yeryüzünün; gezegenler, madeni düzlemlerin katları arasındaki akışkan cıva dairelerin yansılarıdır [...]
Tam yumurtanın [evrenin] merkezinde, elektromanyetik olarak negatif ve pozitif bir yıldız çekirdeğini içeren dışmerkezli bir kuvvet vardır; bu, merkezdeki fiziksel yıldızı oluşturur [...] Bu, tepesi kuzeye, tabanı güne-

Eskimoların kökeni

RAYMOND W. BERNARD
İçi Boş Yer [1964]

Bu konu üzerine yazan birçok yazar, Yer'in iç kısmında esmer tenli ufak tefek bir ırkın yaşadığını varsayıyor, hatta onların, ırksal kökeni başka her ırktan farklı olan Eskimolar olduklarını, onların bu yeraltı ırkından geldiklerini söylüyorlar [...] Bazı Eskimo efsanelerinde, kuzeyde bulunan çok güzel bir cennet toprağından söz edilir. Bu efsanelerde, ne karanlığın ne çok parlak bir güneşin olduğu, hep ışıklı bir beldeden de söz edilir.
Gardner şöyle yazar: "Eskimoların Çin asıllı herhangi bir kabileden gelmemeleri, bizzat Çinlilerin Eskimolarla birlikte Yer'in iç kısmından gelmiş olmaları kesinlikle mümkündür."

Raymond Bernard'ın *İçi Boş Dünya*'sının kapağı, 1964

Byrd'ün sözde günlüğü

RICHARD EVELYN BYRD
Günlük [1947]

Bu günlüğü gizlice ve anlamını kapalı tutarak yazmak zorundayım. Yazdıklarım, 1947 yılının 19 Şubatındaki Güney Kutbu bölgesine uçuşumla ilgili. Bir gün gelecek insanların rasyonelliği yok olup gidecek ve o zaman Hakikatin önüne geçilemezliği kabul edilmek zorunda kalınacak. Benim aşağıdaki belgeleri yayma özgürlüğüm yok, belki bu belgeler hiç gün yüzüne çıkmayacak, ama her durumda görevimi yapmak ve bir gün, belli insanların bencillik ve hırsının artık Hakikate egemen olamayacağı bir dünyada onları herkes okuyabilir umuduyla burada aktarmak zorundayım [...]

"Gerek manyetik pusula gerek jiroskoplu pusula dönmeye, gidip gelmeye başladı, aletlerle rotamızı korumamız mümkün değildi. Yönümüzü güneş pusulasıyla ölçtük, her şey yolunda görünüyordu. Kontrol göstergeleri yavaş tepki veriyor ve yavaş işliyor gibiydi, ama bir donma işareti yoktu [...] Dağları ilk görüşümüzden bu yana 29 uçuş dakikası geçmişti, bu bir sanrı değildi. Bu, daha önce hiç görmediğimiz küçük bir dağ silsilesiydi [...] Dağların ötesinde, orta kısma doğru akan küçük bir ırmak ya da deresiyle vadiyi andıran bir şey vardı. Burada yeşil herhangi bir vadi olmamalıydı! Kesinlikle tuhaf ve anormal bir şeyler vardı burada! Yalnızca buz ve karın üstünden uçmamız gerekiyordu! Solda, dağların yamaçlarında büyük ormanlar vardı. Seyir aletlerimiz, hâlâ çıldırmış gibi dönüyordu. [...] Yüksekliği 1400 feete ayarladım ve aşağıda duran vadiyi daha iyi inceleyebilmek için tam sola dar bir dönüş yaptım. Vadi, yosun ve çok sık otlarla yeşil uzanıyordu. Burada ışık farklı görünüyordu. Artık güneşi göremiyordum. Yeniden sola döndük ve bir tür iri bir hayvanı andıran bir şey fark ettik. File benziyordu! HAYIR!!! Mamuta benziyordu! İnanılmazdı! Gene de öyleydi! [...]

Başka yeşil tepelere rastladık.

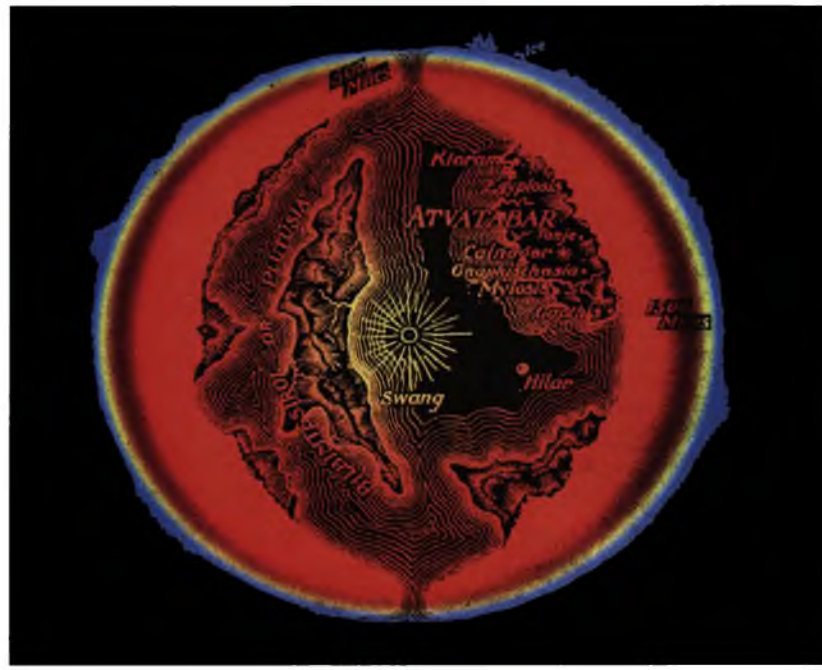
Dış sıcaklık göstergesi, 24 santrigrat dereceyi gösteriyordu. Şimdi, rotamız üzerinde yola devam ediyorduk. Bordadaki aletler artık normal görünüyordu. Aletlerin tepkisi karşısında şaşırmıştım. Üs ile bağlantı kurmaya çalıştım. Radyo çalışmıyordu [...] Çevredeki görünüm, tekbiçimli ve normaldi. Önümüzde bir şehri andıran bir şey gördük!!! İmkânsız! Uçak hafif ve tuhaf şekilde yüzer gibiydi. Kontrol göstergeleri yanıt vermiyordu! Tanrım!! Sağımızda ve solumuzda tuhaf türden aygıtlar vardı. Yaklaşıyorlardı ve onlardan bir şeyler yayılıyordu. Artık iyice yaklaştıkları için, armalarını görebiliyordum. Tuhaf bir simgeydi bu. Neredeydik? Neler olmuştu? [...]

Radyomuz cızırdadı ve kesinlikle Kuzeyli ya da Alman aksanı ile İngilizce konuşan bir ses işittik. Mesaj şuydu: 'Ülkemize hoş geldiniz, Amiral. Tam yedi dakika içinde yere inmenizi sağlayacağız. Sakin olun, Amiral, iyi ellerdesiniz'. Uçağımızın motorlarının sustuğunu fark ettim. Aygıt, tuhaf bir denetime tâbiydi ve şimdi kendiliğinden dönüyordu [...]
Bazı kişiler, uçağımızın dibine yaklaşıyorlardı. Uzun boylu ve sarışındılar. Uzakta, ışıltılı büyük bir şehir vardı, gök kuşağı renklerinin tonlarıyla capcanlıydı. Şimdi ne olacağını bilmiyordum, ama yaklaşanların üzerinde hiçbir silah görmüyordum. Şimdi bana emir veren bir ses duyuyordum, bana adımla sesleniyor, kapıyı açmamı söylüyordu. Söylediğini yaptım [...]
Bu noktadan itibaren, sonraki olayların hepsini zihnimden yazacağım. Olanlar düş gücünü aşıyor ve gerçekten olmasaydı, delilik gibi görünürdü. Radyo operatörüyle ikimizi uçaktan indirdiler ve son derece nazik karşıladılar. Daha sonra, bizi vagonu andıran ama tekerlekleri olmayan bir taşıta bindirdiler! Taşıt bizi büyük bir hızla ışıltılı şehre doğru götürdü. Yaklaştıkça, şehir kristalden yapılmış gibi görünüyordu. Kısa sürede büyük bir binaya ulaştık: Daha önce hiç görmediğim türden bir binaydı. Frank Lloyd Wright'ın tasarımlardan, daha doğrusu Buck Rogers'ın bir sahnesinden fırlamış gibiydi! [...]
"Evet" diyor Üstat gülümseyerek, "Arilerin toprağında bulunuyorsunuz, Yer'in İç Dünyasında. Görevinizi fazla geciktirmeyeceğiz ve sizi yüzeye, biraz daha ileri bir yere güvenlik içinde göndereceğiz. Ama şimdi, Amiral, buraya getirilme nedeninizi söyleyeceğim size. İlgimiz, tam olarak, soyunuz tarafından Japonya'nın

Çizim: William R. Bradshaw, *Atvatabar Tanrıçası*, 1892, New York

Hiroşima ve Nagasaki kentlerinde ilk atom bombalarının patlatılmasından hemen sonra başladı. Uçan araçlarımızı, "Flugelrads"ı soyunuzun yaptıklarını araştırmak için tam o huzursuz dönemde yüzeydeki dünyaya gönderdik. Bu elbette geçmişte kalmış bir şey, Amiral, ama izninizle sözümü sürdüreyim. Bakın, bundan önce soyunuzun savaşlarına ve barbarlıklarına asla müdahale etmedik, ama şimdi bunu yapmak zorundayız, çünkü hiçbir biçimde insan için olmayan bir tür enerjiyi, atom enerjisini kullanmayı öğrendiniz. Ulaklarımız, dünyanızın güçlerine mesajları çoktan ulaştırdılar, ne var ki mesajları dikkate almıyorlar. Şimdi, siz burada dünyamızın var olduğuna tanıklık etmek için seçildiniz" [...]
Üstat sözünü sürdürdü: "1945'ten bu yana, ırkınızla irtibat kurmaya çalıştık, ama çabalarımız düşmanlıkla karşılandı, Flugelrads'ımıza karşı ateş

Dünyanın içinin haritası: William R. Bradshaw, *Atvatabar Tanrıçası*, New York 1892

açıldı. Evet, hatta avcı uçaklarınız tarafından kötü niyetli ve düşmanca bir tutumla takip edildiler. O yüzden şimdi, oğlum, size söylüyorum: Dünyanızın ufkunda büyük bir fırtına, yıllarca tükenmeyecek olan kara bir hışım toplanıyor. Silahlarınızla yanıt bulamayacak, biliminizle güvende olamayacaksınız. Kültürünüzün her çiçeği ezilinceye ve insani her şey engin kaos içinde dağılıncaya kadar hükmünü sürdürecek bu durum. Yakınlardaki savaş, ırkınızın başına gelecek şeylere bir girizgâhdı sadece [...] Biz uzun bir gelecekte, ırkınızın kalıntılarından yeni bir dünyanın tekrar doğacağını, kayıp efsanevi hazinelerini arayacağını görüyoruz; burada olacaklar, oğlum, bizim gözetimimizde güvende olacaklar. Günü geldiğinde, yeniden öne çıkıp kültürünüzü ve ırkınızı yaşatmanıza yardımcı olacağız" [...]

11 Mart 1947. Az önce Pentagon'da bir personel toplantısına katıldım. Keşfimi ve Üstat'tan mesajı tam olarak anlattım. Her şey gereğince kaydedildi. Başkana bilgi verildi. Birkaç saattir (tam olarak 6 saat 39 dakika) tutukluyum. Üst Güvenlik Güçleri ve bir tıp ekibi tarafından inceden inceye sorgulandım. Tam bir eziyetti!!! Amerika Birleşik Devletleri'nin ulusal güvenlik koşulları gereğince sıkı denetim altına alınıyorum. Bana asker olduğum, dolayısıyla emirlere uymam gerektiği hatırlatılıyor [...]

Sözlerime son verirken, belirtmeliyim ki, bu gizli konuyu, bana emredildiği gibi bütün bu yıllar boyunca sadakatle gizli tuttum. Bunu, her tür ahlaki doğruluk ilkeme tamamen aykırı olarak yaptım. Şimdi büyük gecenin yaklaştığını hissediyorum ve bu giz benimle birlikte ölmeyecek, bütün hakikatler gibi, üstün gelecek. Bu, insan soyu için tek umut. Hakikati gördüm ve bu hakikat ruhumu canlandırdı, bana

özgürlüğümü bağışladı! [...]
Çünkü Kutbun ötesindeki o Toprağı, o Büyük Bilinmeyen Yerin Merkezini gördüm.

Asgartha

LOUIS JACOLLIOT
Tanrı'nın Oğulları, VIII [1873]

Brahmatma, koskoca sarayında eşleri ve gözdeleriyle görünmez şekilde yaşıyordu. Rahiplere, valilere, her makamdan *Brahmes* ve *Aryas*'a emirlerini, kollarında bıçaklarıyla oydukları gümüş bilezikleri olan ulaklar götürüyordu.
Brahmatma'nın bu görevlileri, ürkütücü beyaz fillerinin sırtında, üzerlerinde altın işli ipek giysileri ve önlerinde "Ahovata! Ahovata!" diye bağırarak onların geldiğini haber veren çığırtkanlarla şehir ve köylerden geçtiklerinde, insanlar yolların kenarında diz çöküyor ve ancak alay gözden yittiğinde başını kaldırıyordu [...]
Brahmatma, ancak kaşmir, ipek ve altın dokuma perdelerle örtülü bir tahtırevanın içinde, ona adanmış, bir tek onun binebileceği ve som altın, Nepal halıları, mücevherler ve değerli taşlar altında neredeyse beli bükülü beyaz bir filin üzerinde dışarı çıkıyordu. Hayvanın hortumu, el emeği göz nuru bir kuyumculuğun başyapıtları olan birçok bilezikle bezeliydi ve büyük kulaklarında paha biçilmez değerde çok büyük elmaslar asılı olurdu. Tahtırevan, altın kakma sandal ağacındandı.
Bu Tanrı temsilcisinin sarayının hizmetleri, her tür düş gücünü aşıyordu ve *Brahmes*'in bıraktığı Asgartha sarayı tasvirleri, Teb, Memfis, Ninova ve Babil'deki harika şeyleri kat kat geçiyordu, kaldı ki bunlar, ataları Hinduların gücünü yitirmiş bir yankısından başka bir şey değildi [...]
Son olarak, Hıristiyanlığın kurucuları, Brahmanizmden üçlemesini, gizemlerini (?), bedenlenmelerinin adlarını ve serüvenlerini, bâkire anneyi ve, göreceğimiz üzere, kutsal yağı ve mihraptaki ateşi, kutsanmış suyu ve başka törenleri kopya ettikten sonra, hiç kuşkusuz kopyalarının itaatkârlığını uç noktaya taşıyarak bağlılıklarını daha da vurgulamak istediler. İeseus Krişna'yı İsa Mesih'leri, Bâkire Dvanaguy'u Bâkire Meryem'leri yaptıktan sonra, papaları için Brahmanizmden esinlendiler.

Agarttha nerede?

ALEXANDRE SAİNT-YVES D'ALVEYDRE
Hindistan'ın Avrupa'daki Misyonu, I ve II [1886]

Agarttha nerede? Tam olarak nerede bulunuyor? Oraya nüfuz etmek için hangi yoldan, hangi halklar aracılığıyla ilerlemek gerek? [...] Asya'nın bir ucundan ötekine karşılıklı çekişmeler içinde, bazı güçlerin farkına varmadan bu kutsal toprağın yakınından geçtiklerini biliyorum; aynı şekilde, olası bir çatışma sırasında birliklerin kesinlikle buradan ya da kenarından geçmek zorunda kalacaklarını biliyorum. Bu Avrupalı halklara karşı, keza Agarttha'ya karşı duyduğum insanlık hissi nedeniyle, giriştiğim ifşayı sürdürmede bir sakınca görmüyorum.
Yer'in yüzeyinde ve derinlerinde, Agarttha'nın yayıldığı gerçek alan, kutsallığı hiçe saymanın ve şiddetin hüküm ve baskısını geçersiz kılıyor. Meçhul yeraltı dehlizleri çok uzak bir

Fil alayı:
Boucicault Ustası,
Livre des Merveilles,
Ms. Fr. 2810, 15. yüzyıl,
Paris, Fransa Milli
Kütüphanesi

Sonraki sayfalar:
John Martin,
Curcuna, 1841,
Paris, Louvre Müzesi

geçmişe uzanan Amerika'yı bir yana bıraksak bile, yalnızca Asya'da yaklaşık yarım milyar insan Agarttha'nın varlığını ve gücünü az çok biliyor. Ama bu kişilerin arasından Tanrı Meclisi'nin ve Tanrılar Meclisi'nin tam konumunu, dini liderini ve hukuki kalbini gösterecek bir hain bulamazsınız [...]

Okurlarım için şunu bilmek yeterli olacaktır: Himalayalar'm belli bölgelerinde, Hermes'in yirmi iki gizemini ve bazı kutsal alfabelerin yirmi iki harfini temsil eden yirmi iki tapınak arasında, Agarttha sıfır gizemi, bulunamaz olanı oluşturur [...]

Kutsal Agarttha toprağı bağımsızdır, sinarşik olarak örgütlenmiştir ve yaklaşık yirmi milyonluk bir nüfusu vardır [...]

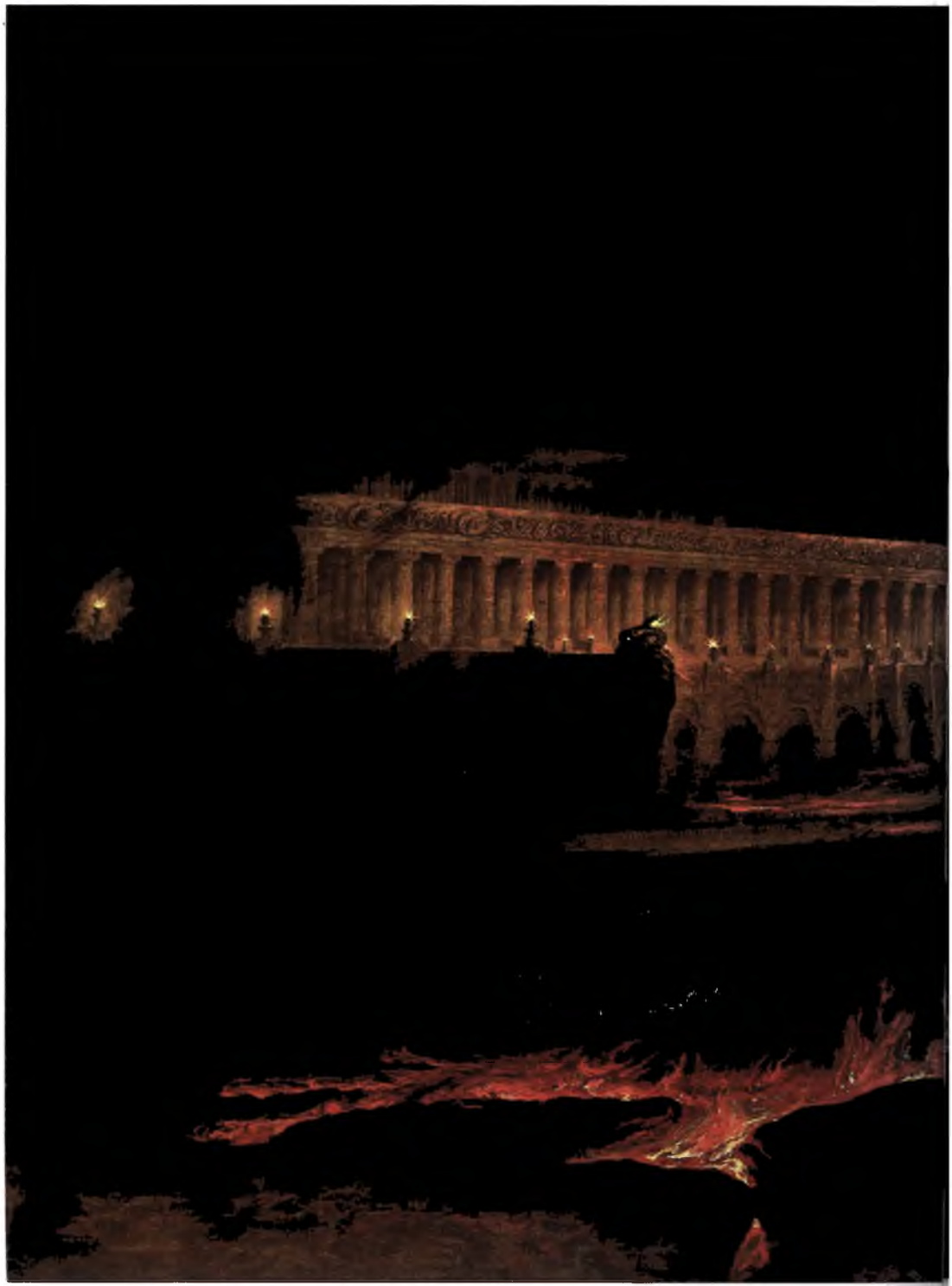
Önceki döngülere ait kütüphaneler, ta eski güney kıtasını yutan denizlerin dibinde, ta tufan öncesi eski Amerika'nın yeraltı yapılarında bulunur. Burada ve daha sonra söylediklerim, *Binbir Gece Masalları*'ndan bir masalı andıracak, gene de hiçbir şey daha gerçek olamaz.

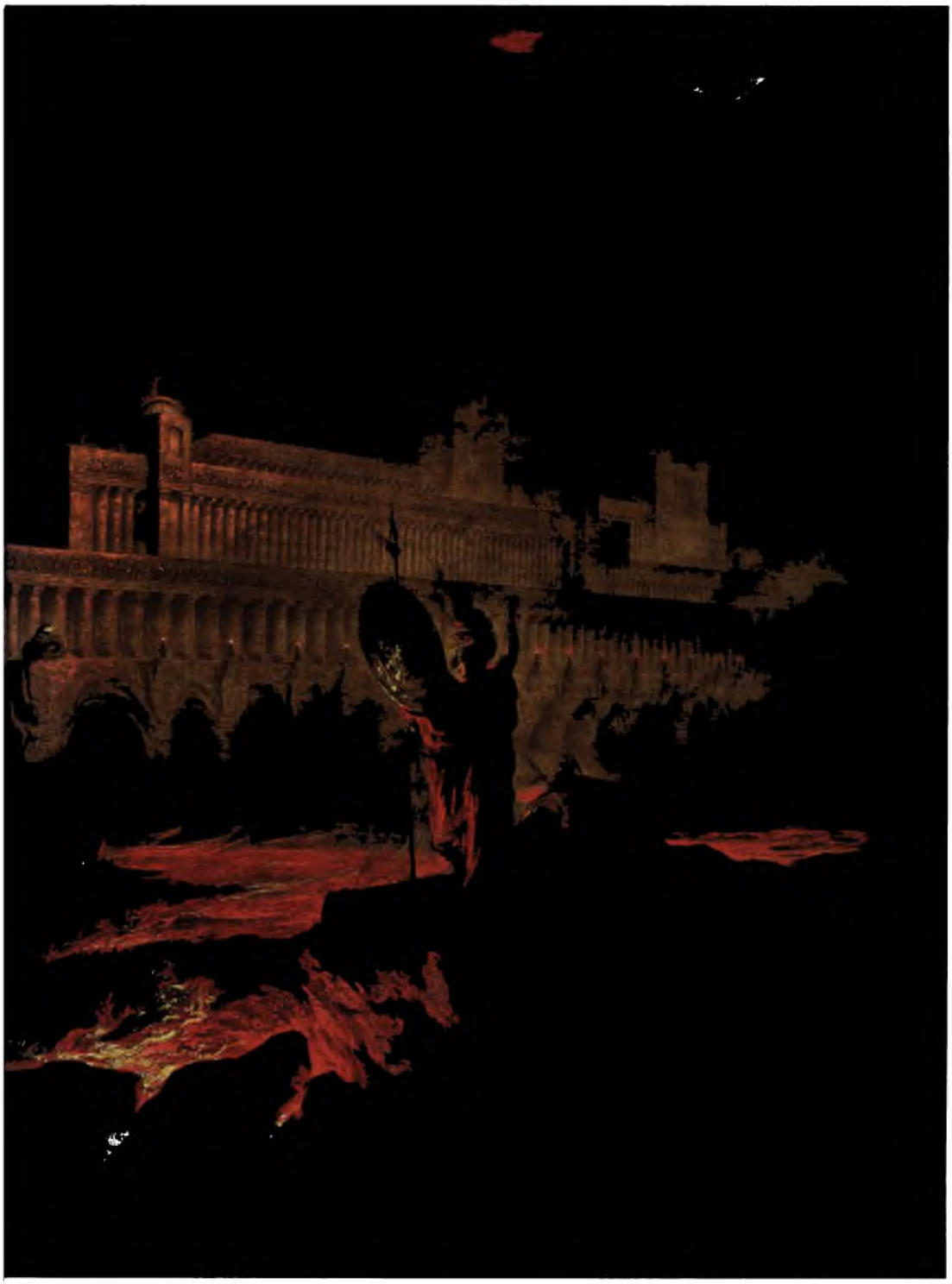
Paradesa'nın gerçek üniversite arşivleri, binlerce kilometre yer kaplar. Yüzyıllar boyunca her yıl, tek başlarına, yalnızca belli bölgelerin sırrını ve belli çalışmaların somut hedefini bilen bazı yüksek inisiyeler üç yıl boyunca, toplam Bilgi bütününü oluşturan bilimlerin dört hiyerarşisi ile ilgili bütün olguları, bilinmeyen karakterlerle taş levhalara kazımak zorundadırlar.

Bu bilgelerden her biri, işini yalnız başına, her tür görülür ışıktan uzakta yapar: şehirlerin, çöllerin, ovaların ya da dağların altında.

Okur, yerkürenin neredeyse bütün bölgeleri boyunca yeraltında uzanan dev bir satranç tahtasını zihninden geçirmeli. Hücrelerin her birinde, insanlığın yeryüzü yıllarının görkemi bulunur; bazı hücrelerde yüz, hatta binyıllık ansiklopediler; son olarak, bazılarında, küçük ve büyük Yuglar vardır [...]

Ve kozmik gizemlerin kutsandığı büyük dua saatlerinde, kutsal aerogramlar çok büyük yeraltı kubbesinin içinde alçak sesle fısıldansalar bile, Yer'in yüzeyinde ve göklerde tuhaf bir akustik olgu gerçekleşir.

Uzağa giden yolcular ve kervancılar, gün ışığında ve geceleri loş ışıkta dururlar: adamlar, hayvanlar ve yükler. Kulak verirler. Ve bu bilimler, bu sanatlar ve başka birçok sanat, Agarttha'nın çalışma mekânlarında, laboratuvarlarında ve gözlemevlerinde aralıksız yapılmaya, sergilenmeye, uygulanmaya devam eder. Kimya ile fizik, öyle bir düzeye yükselmiştir ki, burada sergileyecek olsam, anlaşılmazdı bile. Biz gezegenimizin güçlerinden başka bir şey bilmiyoruz; onu da iyi bilmiyoruz ki! [...]

Her yıl, belirli bir kozmik devirde, Kutsal Büyü Okulu'nun Büyük Başkanı Maharshi'nin rehberliğinde, yüksek bölümleri bitirenler, daha da aşağı inip Pluton metropollerinden birini ziyaret ederler. Bu kişiler her şeyden önce ancak bir gövdenin geçmesine elverişli bir yarıktan toprak altına inmelidirler. Soluk durur ve Yogi, elleri başının üstünde, kayar ve bir yüzyıl yaşadığına inanır. Sonunda onlar birbiri ardı sıra, bitmek bilmez eğimli bir dehlize düşerler, burada asıl yolculukları başlar. Aşağı indikçe, hava giderek daha solunmaz bir hal alır ve aşağıdan gelen parlaklıkta, çok büyük eğimli tavanlar boyunca (bunların dibinde çok geçmeden cehennemi gözleyeceklerdir) derecelerine göre dizilmiş olan inisiyelerin gücü görülebilir. Büyük kısmı, solunabilir hava, besin ve besleyici maddeler takviyesine rağmen, nefessiz, dermansız düşüp yürüyüş sırasında durmak zorunda kalır. Yalnızca gizli sanatlar ve gizli bilimler uğraşısı sayesinde, akciğerler yoluyla mümkün olan az havayı soluyabilen ve nerede olursa olsun havadan ve öteki organlar aracılığıyla her yerde korunmuş kutsal ve hayati unsurları alabilenler yola devam ederler.

Son olarak, çok uzun bir yolculuktan sonra, sabredenler uzaktan, gezegenin altında tutuşmakta olan dev bir ateş gibi bir şeylerin yalazlandığını görürler [...]

Akışkan bir okyanusun alttan aydınlattığı döngüsel Metropol, kızıl (bu, Merkezi Ateşin uzak yansısıdır) ve yılın o döneminde kendi içine çekilmiş olarak açılır önümüzde.

En tuhaf mimari biçimler sonsuzca yinelenir; bu biçimler içindeki karışık mineraller, Got, Korint, İyon ve Dor sanatçılarının düş güçlerinin ve tasavvurlarının asla düşlemeye cesaret edemeyeceği şeyleri gerçekleştirmişlerdir.

Ve her yerde, insanların nüfuz ve işgaline öfkelenen insan biçimli, vücutları ateşten bir halk, inisiyelerin yaklaşması üzerine yeniden akın eder ve kanatlar sayesinde her yöne atılır, pençeleriyle onların şehirlerinin Pluton surlarına tutunurlar.

Maharshi'nin önderliğinde, kutsal kuram, dar bir bazalt ve katılaşmış lav yolunu izler. Uzaktan sonsuzca yayılıyor gibi görünen, büyük bir ılım gelgitinin oluşturduğu dalgaların kıyıya çarpmasını andıran bir gümbürtü işitilir.

Bu süre boyunca, Yogiler yürümeye devam eder, bu tuhaf insanları, âdetlerini, giysilerini, ürkütücü faaliyetlerini, bizim için yararlarını gözleyip incelerler [...]

Onların işleri, kozmik güçlerin emri üzerine, bizim yararımıza toprakaltlarını idare etmektir. Toprakaltı bizim için, bize gerekli olan maden ve madensilerden oluşan ırmakları, yerküremizde patlama ve tufanların olmasını sağlayan volkanları, dağlarımızın ve ırmaklarımızın aktığı vadilerin düzenlemesini üretir.

Yıldırımları hazırlayanlar, kutup

ve tropik bölgeleri arasındaki akışkanların periyodik akışlarını toprak altında tutanlar, keza kutup ve tropik bölgeleri arasındaki akışkanların periyodik akışlarını, Yer'in farklı enlem ve boylam bölgelerinde tutanlar gene onlardır.
Yaşayan her tohumu, meyvesini taşıdığı için çürürken yutan da onlardır.
Bu insanlar, Orta Ateş'in yerli halkıdır; Rabbimiz İsa Mesih'in güneşe yeniden yükselmeden önce ziyaret ettiği kişilerdir onlar: Kurtuluş, burada, aşağıda, varlıklar ve şeylerin görülür hiyerarşisinin kaynaklandığı ateşten güdülere dek her şeyi saflaştırsın diye [...]
Bu Mişkan'a girelim, orada Brahatmah'ı -Kaldealı Abramidlerin, Salemli Melkisedeklerin, Tebli, Memphisli, Saisli ve Ammonlu rahiplerin ilk örneğini- görelim.
En yüksek inisiyeler dışında, kimse Agarttha'nın Ruhani Hükümdarını yüz yüze görmemiştir [..]
Kızıl Irktan sonra ve Beyaz ırktan önce, bir süre Yer'in genel idaresini elinde tutan ve Etiyopya'dan Mısır'a Hint Adaları'ndan Kafkaslar'a her yerde her dağa görkemli şehir ve binaları kazıyan kişi, yaşlı bir adam olup kökeni o güzel Etiyopya ırkının Kafkas [beyaz] tipidir.

Dünya Kralı

FERDYNAND OSSENDOWSKI
Hayvanlar, İnsanlar ve Tanrılar
[1923]

Orta Asya yolculuğum sırasında, ilk kez "Sırların Sırrı" -başka türlü adlandıramam onu- hakkında bilgi edindim. Başlangıçta ona pek dikkat etmemiş ve sonradan, birçok bölük pörçük, anlaşılmaz ve çoğu zaman çelişkili kanıt parçalarını analiz ettiğimde sahip olduğunu gördüğüm önem kadar önem vermemiştim.
Amil Irmağı kıyısındaki yaşlılar bana eski bir efsaneyi anlattılar: Efsaneye göre, bir Moğol kabilesi Cengiz Han'ın isteklerinden kaçarken, bir yeraltı ülkesine gizlenmiş. Daha sonra, Nogan Kul Gölü yakınlarından bir Soyot bana "Agharti Hükümdarlığı"na giriş işlevi gören dumanlı kapıyı gösterdi. Bu kapıdan daha önce bir avcı Hükümdarlığa girmiş, geri döndüğünde orada gördüklerini anlatmaya başlamış. Lamalar da, Sırların Sırrı'nı anlatmaması için dilini kesmişler. Yaşlandığında, yeniden bu mağaranın girişine gelmiş ve yeraltı hükümdarlığının içinde -o yerin anısı, göçmen yüreğinin süsü, nuruymuş- yok olu-vermiş.
Bu konuda Narabançi Kure'de Hutuktu Celib Camsrap'dan daha gerçekçi bilgiler edindim. O bana güçlü Dünya Kralının yeraltı hükümdarlığından gelişinin, görünüşünün, mucizelerinin ve kehanetlerinin yarı gerçekçi hikâyesini anlattı. Ancak o zaman anlamaya başladım: Bu efsanede, hipnozda ya da toplu görüde -artık hangisiyse- yalnızca sır değil, Asya'daki siyasi yaşamın akışını etkileyebilecek gerçekçi ve kuvvetli bir güç gizliydi. O andan itibaren bazı araştırmalar yapmaya başladım.
Hükümdar Kultun Beyli'nin gözde Gelong Lama'sı ve Hükümdarın kendisi, yeraltı hükümdarlığı hakkında bana bilgi verdiler [..]
"Bu hükümdarlık, Agharti'dir.
Bütün dünyanın yeraltı geçitleri boyunca uzanır. Çinli bir Lama'nın Bogdo Han'a anlattığını duydum: Amerika'nın bütün yeraltı mağarala-

Lorenzo Lotto, *Melkisedek'in Tanrı'ya Sunusu*, yklş. 1545, Museo Antico Tesoro della Santa Casa di Loreto

rında, toprakaltında yok olup giden eski topluluklar yaşıyormuş. Hâlâ toprağın yüzeyinde bunların izlerine rastlanıyormuş. Bu yeraltı halkları ve yerleri, Dünya Kralı'na bağlılık sözü olan yöneticiler tarafından yönetiliyormuş. Orada öyle pek harika şeyler yokmuş. Bildiğiniz gibi, doğu ve batıdaki iki büyük okyanusta eskiden iki kıta vardı. Bunlar sular altında kaldılar, ama halkları yeraltı hükümdarlığına gitti. Yeraltı mağaralarında, tahıl ve sebzelerin yetişmesine ve halkın hastalıksız uzun yaşamasına olanak sağlayan kendine özgü bir ışık vardır. Orada çok farklı halklar ve çok farklı kabileler yaşar. Nepal'deki yaşlı bir Budist Brahman, eski Cengiz Hükümdarlığı'nı –Siyam– ziyaret ederek, Tanrıların isteğini yerine getiriyordu; yaşlı adam orada bir balıkçıyla karşılaşmış ve balıkçı ona teknesine binmesini, onunla birlikte denizde yolculuk etmesini buyurmuştu. Üçüncü gün bir adaya ulaşmışlar, yaşlı adam orada farklı dilleri ayrı ayrı konuşabilen iki dilli bir halkla karşılaşmıştı. Ona tuhaf, bilinmedik hayvanlar, on altı ayaklı ve tek gözlü kaplumbağalar, eti çok lezzetli dev yılanlar ve denizdeki efendileri için balık tutan dişli kuşlar göstermişlerdi. Bu insanlar yaşlı adama, yeraltı krallığından geldiklerini anlatmış ve ona yeraltı ülkesinin belli kesimlerini betimlemişlerdi."

Coğrafi ve tarihi gerçeklerin simgesel değeri vardır

RENÉ GUÉNON
Dünya Kralı, "Sonuçlar" [1925]

Bütün geleneklerin birbiriyle uyumlu tanıklığından şu sonuç açıkça ortaya çıkıyor: Öteki bütün "Kutsal Topraklar"ın ilk örneği olan, ideal bir "Kutsal Toprak" vardır; burası öteki bütün merkezlerin tâbi olduğu manevi merkezdir. "Kutsal Toprak", aynı zamanda "Azizlerin Toprağı", "Kutluların Toprağı", "Canlıların Toprağı", "Ölümsüzlük Toprağı".. bütün bu ifadeler birbirinin eşdeğeridir ve onlara, Platon'un özellikle "Kutluların ikamet yeri" olduğunu belirttiği "Saf Toprak"ı eklemek gerekir.
Genellikle, bu ikamet yeri bir "görünmez dünya"ya yerleştirilir; ama ne olduğunu anlamak istersek, unut-

mamamız gerekir ki, aynı şey bütün geleneklerin sözünü ettiği ve aslında inisiyasyon derecelerini temsil eden "ruhsal hiyerarşiler"de de olur. Yeryüzü döngümüzün halihazırdaki döneminde, yani Kali Yuga'da, "Kutsal Toprak"ı "nöbetçiler" kutsallıkla ilgisiz gözlerden korur, ama dış dünyayla belli ilişkilerin kurulmasını da sağlarlar. "Kutsal Toprak" aslında gözle görülmeyen, erişilemeyen bir yerdir, ama yalnızca oraya girmek için gerekli niteliklere sahip olmayanlar için. Öyleyse, onun yerinin belirli bir bölgede gösterilmesi, sözcüğü sözcüğüne geçerli mi, yalnızca simgesel mi kabul edilmeli, yoksa her ikisi birlikte geçerli mi görülmeli? Bu soruya şu karşılığı vermekle yetineceğiz: Bize göre, coğrafi ve tarihsel olguların, diğer bütün olgular gibi, simgesel değeri vardır; kaldı ki bu, onların olgusal gerçekliklerine halel getirmez, aksine onlara bu dolayımsız gerçekliğin ötesinde, bir üst anlam verir.

14

RENNES-LE-CHÂTEAU'NUN İCAT EDİLİŞİ

Solda:
Rennes-le-Château'daki
Mecdelli Meryem Kulesi

Kutsal Kâse'yle ilgili bölümde, kutsal emanetin nasıl dolambaçlı yolları aştığını ve kâh bir yerde kâh bir başkasında bulunduğunu görmüştük. Ve Otto Rahn'ın kitaplarından kaynaklanan en yakın tarihli efsanelerden birinde, Kutsal Kâse'nin Güney Fransa ile İspanya sınırlarındaki Montségur'de olduğu belirtiliyordu: Montségur, daha o zamandan, masalsı kâseye adanmış az çok ezoterik tarikatların uç verdiği bir bölgeydi. Dolayısıyla, bölge efsanenin yeniden canlandırılmasına elverişliydi; bir mazeret bulmak yeterliydi. Ve Başrahip Bérenger Saunière'in yaşadıkları, bu mazeretin ta kendisi oldu. Ayaklarımızı yere sağlam basmak için, her şeyden önce Saunière hakkında tarihsel olarak kanıtlanmış bütün verileri aktarmamız gerekiyor. Öyleyse söze girelim: François Bérenger Saunière, Carcassonne'a yaklaşık kırk kilometre mesafede küçük bir köy olan Rennes-le-Château bölgesinde, 1885'ten 1909'a kadar papazlık yapmıştı. Yaşadığı dönemde, hizmetçisi Marie Dénarnaud ile olası bir ilişkisinden söz ediliyordu, ama bu durum hiçbir zaman kanıtlanamamıştı. Bilinenler, Saunière'in yerel kilisenin iç ve dış kısımlarını restore ettirdiği, içinde oturacağı Villa Bethania'yı ve tepeye bir kule –Kudüs'teki Davud Kulesi'ni anımsatan Tour Magdala (Mecdelli Meryem Kulesi)– yaptırdığıdır.

Bütün bunlar aşırı derecede masraflı eserlerdi: Giderlerin dönemin parasıyla 200.000 frank –bir taşra rahibinin 200 yıllık maaşı– tuttuğu hesaplanmıştır. Doğal olarak insanlar homurdanmaya başlamıştı; o kadar ki, Carcassonne piskoposu bir soruşturma başlatmıştı. Saunière, soruşturmaya katkıda bulunmayı kabul etmemiş ve piskopos onu bir başka kasabanın kilisesine atamıştı. Ama Saunière bu atamaya rıza göstermemiş, kendi kabına çekilmiş, yaşamının ka-

lanını yoksulluk içinde geçirerek 1917'de ölmüştü.

Kesin veriler burada son bulurken, bu noktadan itibaren eksantrik rahibin tuhaf yaşamı üzerine varsayımlar yumağı başlıyordu. Kilisenin restorasyon çalışmaları sırasında, Saunière'in niteliği belirsiz bir dizi buluntuya rastladığı söyleniyordu. Rahibin günlüklerinden birinde, kilise zemini altında bulunan bir mezarın, belki de yöre senyörlerinin antik mezarının keşfinden söz edilir. Bazıları "değerli" nesneler içeren bir kutunun bulunmasından söz etmişlerdir, ama büyük bir ihtimalle, Rennes rahibinin Fransız Devrimi sırasında İspanya'ya sığınmadan önce oraya bıraktığı pek de değerli olmayan birkaç nesne söz konusuydu ya da belki de bunlar, kiliseyi kutsama töreni sırasında oraya bırakılan sıradan evraklardı. Ama bu zayıf izler üzerinden, kilisenin onarım çalışmaları sırasında Saunière'in görkemli bir hazine bulduğu söylentisi yayılmaya başlamıştı. Aslında, kurnaz rahip, dini gazete ve dergilere verdiği ilanlar aracılığıyla, para gönderilmesini teşvik ediyor, bağışçıların ölüleri için ayin yapılacağı vaadinde bulunuyordu. Bu yolla yüzlerce ayinlik para toplamış, ne var ki, ayinleri yapan olmamıştı. Tam da bu nedenlerden ötürü, Carcassonne piskoposu, Saunière hakkında dava açmıştı.

Son çarpıcı ayrıntıya gelince: Saunière öldüğünde, inşa ettiği her şeyi miras yoluyla hizmetçisi Marie Dénarnaud'ya bırakmıştı. Dénarnaud da, belki de miras kalan mülklere biraz değer katmak için, Rennes-le-Château hazineleri efsanesini körüklemeye devam etmişti. Sonra, Marie'nin mülkünü miras bıraktığı Noël Corbu adlı biri, köyde bir lokanta açmış, yerel basma "Milyarlık Papaz"ın gizemi üzerine bilgiler yaymış, bazı define avcılarını gelip bölgede kazılar yapmaya teşvik etmişti.[1]

Bu noktada devreye Pierre Plantard giriyordu. Bu benzersiz kişi, Yves d'Alveydre'in sinarşisinden esinlenen aşırı sağ gruplarda siyasi faaliyetler yürütmüş, [2] Yahudi karşıtı topluluklar kurmuş ve on yedi yaşında Alpha Galates'i –Vichy'nin işbirlikçi rejiminin yanında yer alan bir hareket– başlatmıştı. Bu, Plantard'ın, Fransa'nın Kurtuluşu'ndan sonra, örgütlerini partizan direniş grupları olarak sunmasını engellememişti.

Aralık 1953'te, emanete hıyanet suçundan altı ay hapis yat-

1. *Robert Charroux'nun* Dünyanın Hazineleri *rehberi (1962), Rennes-le-Château'yu, benzersiz zenginlikler bulmak isteyenlerin ihmal etmemeleri gereken yerler arasında sıralıyordu.*

2. *Bkz. Agarta'nın ele alındığı 13. Bölüm. Plantard'ın inanılmaz biyografisi için özellikle bkz. Buonanno (2009).*

tıktan sonra (daha ileri bir tarihte, çocuk istismarı suçundan bir yıl ceza alacaktı), Plantard Sion Tarikatı'nı kuruyor, 7 Mayıs 1956'da Saint-Julien-en-Genevois kaymakamlığına tarikatın resmen kaydını yaptırıyordu. Bir nokta dışında bunda olağanüstü bir yan yoktu: Plantard, Saunière'in kilisenin onarımı sırasında keşfettiği belgelere (daha sonra bunların sahte olduğu ortaya çıkmıştır) dayanarak, tarikatının yaklaşık iki bin yıllık geçmişe sahip olmasıyla övünüyordu. Bu belgeler, Merovenj hükümdarları soyunun hayatta kaldığını kanıtlıyor ve Plantard, II. Dagobert'in soyundan geldiğini iddia ediyordu.

Ayrıca Plantard, Paris'teki Milli Kütüphane'ye, Tarikat olgusunu Rennes-le-Château'ya bağlayan sözde gizli dosyalar üzerine elyazmaları teslim etmişti (bariz olarak, bunlar da sahteydi).

Plantard'ın dolandırıcılığı, Gérard de Sède'in yazdığı bir kitapla örtüşüyordu. (De Sède, gerçeküstücü çevrelere katılmış bir gazeteciydi; bu da paradoksal masallar uydurma beğenisini açıklayabilir.) De Sède, daha önce, Normandiya'daki Gisors Şatosu'nun gizemleri üzerine bir kitap (1962) yazmış; edebiyat alanında yaşadığı bazı düş kırıklıklarından sonra domuz yetiştirmek için çekildiği Gisors'da, yarı serseri yarı meczup bir tip olan Roger Lhomoy ile tanışmıştı. Lhomoy bir zamanlar şatoda bahçıvanlık ve bekçilik yapmış, daha sonra iki yılını, antik dehlizler bulmak için geceleri şatonun altında, gizli ve tehlikeli kazılar yapmakla geçirmişti. Sonunda bir odaya girdiğini söylüyor, De Sède'in aktardığı şu açıklamada bulunuyordu: "O zaman orada gördüklerimi asla unutmayacağım, çünkü olağanüstü bir manzaraydı. Louveciennes taşından yapılmış bir Roma yeraltı mezarındaydım: Uzunluğu otuz metre, eni dokuz metre, yüksekliği kilit taşı noktasında yaklaşık dört elli. Hemen solumda, içinden geçtiğim deliğin yakınında, taş bir sunak var, tapmak da taştan. Sağımda, binanın geriye kalanı duruyor. Duvarlarda, ortalara doğru, taş çıkmaların üzerinde İsa ve on iki havarinin doğal büyüklükte heykelleri var. Duvarlar boyunca, yere koyulmuş 2 metre uzunluğunda ve 60 santimetre eninde lahitler yer alıyor. Bunlardan 19 tane var. Gördüklerim, inanılmaz: Otuz tane değerli maden sandığı, onarlı gruplar halinde düzenlenmiş. Sandık sözcüğü yetersiz: Daha çok, yere yatırılmış dolaplardan, her birinin uzunluğu 2,20 m, yük-

Gisors Şatosu, Normandiya, gravür, 19. yüzyıl başları, Paris, Dekoratif Sanatlar Kütüphanesi

sekliği 1,80 m ve eni 1,60 m olan dolaplardan söz etmek gerekir."

İlginç ayrıntı şudur: De Sède'in teşvikiyle yapılan sonraki bütün araştırmalarda, birkaç dehliz belirlense de, hiçbir biçimde masalsı odaya ulaşılamamıştır. Ama bu arada Plantard, De Sède'le bağlantı kuruyor, elinde hem gizli belgelerin olduğunu (maalesef, bunları göstermesi mümkün değilmiş), hem gizemli odanın haritasının bulunduğunu belirtiyordu. Aslında, bildiğimiz Lhomoy'un açıklamalarına uyarak haritayı kendisi çizmişti. Ama bu, De Sède'i kitabını yazmaya ve olayın içinde, bu durumlarda her zaman olduğu gibi, Tapınak Şövalyeleri'nin parmağının olduğunu varsaymaya teşvik etmişti. 1967'de, De Sède *Rennes'deki Altın*'ı yayımlıyordu (metnin aslını Plantard'ın yazdığı, De Sède'in metni yeniden yazdığı anlaşılıyor). Bu kitapla, Sion Tarikatı miti, bu arada Plantard'ın çeşitli kütüphanelere yaymayı başardığı sahte evraklar kesin olarak medyanın dikkatini çekiyordu. Aslında söz konusu evraklar, daha sonra bizzat Plantard'ın itiraf edeceği gibi, Fransız Radyosu mizah yazarı ve aktör Philippe de Cherisey'in kaleminden çıkmıştı. De Cherisey, en sonunda 1979'da, sahte belgelerin yazarı olduğunu ve yuvarlak hatlı yazıyı Paris'teki

Gustave Courbet,
Étretat Kayaları,
1869 Berlin,
Alte Nationalgalerie

Milli Kütüphane'de bulunan belgelerden kopya ettiğini açıklamıştı. Cherisey'in, Maurice Leblanc'ın Arséne Lupin romanlarından da esinlendiği anlaşılıyor.

Gerçekten de, Iannaccone'nin (2005) hatırlattığı gibi, *Oyuk İğne* romanında Lupin, Fransa krallarının gizemini keşfeder: "Leblanc, Katolik karşıtlığı perspektifinden okunması gereken romanlarında, Rennes-le-Château mitinin birçok öğesini öngörür ve Lupin'i Yüce Mesih Hükümdar gibi önemli bir unvanla anar. Normandiyalı yazar, Katolik kehanetçilik geleneğini çok iyi biliyordu; bunun bir nedeni de, milliyetçi gizemciliğin ana yurdu olan Gisors'un yakınlarında doğmuş olmasıydı. Bu milliyetçi ve dinci ideoloji, Fransa'ya, Fransız Devrimi sırasında, ama devrim karşıtı bir amaçla atfedilene benzer bir Mesih değeri atfediyordu."

De Sède, Plantard'a bakılırsa Saunière'in bulduğu belgelerin, çözülmesi gereken göstergelerle kaplı olduğunu düşünüyordu. Bu göstergeler arasında, Poussin'in çok ünlü bir resmine tedirgin edici bir gönderme vardı: Birkaç çoban (Guercino'nun bir resminde daha önce olduğu gibi), üzerinde *Et in Arcadia ego* ("Ben [Ölüm], Arkadia'da Bile

Guercino,
Et in Arcadia ego
("Ben, Ölüm, Arkadia'da Bile Varım"), 1618, Roma, Antikçağ Sanatı Ulusal Müzesi

Yan sayfa:
Nicolas Poussin,
Et in Arcadia ego
("Ben, Ölüm, Arkadia'da Bile Varım"), 17. yüzyıl, Paris, Louvre Müzesi

Varım") yazısı bulunan bir mezar keşfediyorlardı (Guercino'da mezarın üzerinde bir kurukafa da belirir). Bu, Goethe'nin de *İtalya'ya Yolculuk*'unda epigraf olarak kullandığı klasik bir *memento mori* ("ölümü unutma") ifadesidir ve ölüm, mutlu Arkadia'da bile var olduğunu söyler. Ama Plantard, bu sözün 13. yüzyıldan itibaren ailesinin armasında göründüğünü (Plantard bir garsonun oğlu olduğu için, olası olmayan bir şey), tablolarda görülen manzaranın Rennes-le-Château manzarasını anımsattığını (gerçi Poussin Normandiya'da doğmuştu, ama Guercino Fransa'da hiç bulunmamıştı) ve Poussin ile Guercino'nun tablolarındaki mezarların, '80'li yıllara kadar Rennes-le-Château ile Rennes-Les Bains arasındaki bir yolda görülebilen bir mezarı andırdığını öne sürmüştü. Ama ne yazık ki, mezarın daha önce değil, 20. yüzyılda yapıldığı kanıtlanmıştır.

Her durumda, buradan şu kanıt çıkarsanıyordu: Tabloları Guercino ile Poussin'e Sion Tarikatı sipariş etmişti; o kadar ki –deniyordu– Plantard Poussin'in yapıtının bir röprodüksiyonunu satın almıştı (açıkça, yalnızca Plantard'ın bildiği bir şeyin kanıtı olarak).

Ama Poussin'in tablosunun şifre çözümü burada durmuyordu: *Et in Arcadia ego* sözünün anagramından, *I! Tego arcana Dei* ("Git! Ben Tanrı'nın gizlerini saklıyorum") uyarısına, sonra mezarın İsa'nın mezarı olduğu "kanıt"ına ulaşılıyordu.

De Sède, Saunière'in restore ettirdiği kilisenin bazı yönleri hakkında başka tedirgin edici varsayımlarda bulunmuştu. Örneğin, kilisede giz tutkunlarını titreten *Terribilis est locus iste* ("Ne korkunç bir yer!") yazısı vardı. Aslında bu (elbette, Saunière bunu çok iyi biliyordu) birçok kilisede gördüğümüz, *Yaratılış* 28:17'den alınmış bir sözdür (hatta bir kilisenin kutsanarak ibadete açılması için yapılan ayinlerin girişinde okunur)[3] ve göğe çıktığını, meleklerle buluştuğunu, Tanrı'yla konuştuğunu düşleyen Hz. Yakub'un görüsüne gönderme yapar. Hz. Yakub uyandığında, Kutsal Kitap'ın Latince Vulgata çevirisinde şöyle der: "Ne korkunç bir yer! Bu, Tanrı'nın evinin ve göğün kapısının ta kendisi." Ama Latincede *terribilis* "derin saygıyı hak eden, saygı dolu çekinmeye yol açabilen" anlamlarına da gelir, dolayısıyla ifadede hiçbir tehdit edici yön yoktur.

3. *Örneğin, bkz.* Katolik Kilisesi Dua Kitabı, *Kiliselerin Kutsanarak İbadete Açılması Sırasında Yapılan* Terribilis *["Huşu Uyandıran"] Ayini: "Huşu uyandıran bir yer: Bu, Tanrı'nın evi ve göklerin kapısı... Oraya Tanrı'nın Evi denecek."*

Sonra, kutsanmış su kabı, Aşmeday olarak yorumlanan diz dökmüş bir cinin üzerinde durur: Aşmeday, Hz. Süleyman'ın Kudüs Tapınağı'nın yapımına yardım etmeye zorladığı varlıktır. Burada da, iblis heykellerinin bulunduğu birçok Romanesk kilise sayılabilir. Son olarak, Aşmeday'ın üstünde dört melek tasviri vardır, meleklerin altında *Par ce signe tu le vincrais* ("Bu işaretle onu yeneceksin") yazılıdır. Bu söz, Konstantin'in *In hoc signo vinces* ("Bu işaretle galip geleceksin") sözüne gönderme yapıyor olabilirdi, ama "le" ("onu") zamirinin eklenmesi, giz avcılarını cümlenin harflerini saymaya yöneltmiştir. Harflerin sayısı 22'dir: Mezarlığın girişine koyulmuş kurukafanın dişleri gibi 22; Mecdelli Meryem Kulesi'nin mazgal arası siperleri gibi 22; kuleye çıkan iki merdivenin basamakları gibi 22. Sonra, "le"yü oluşturan harfler, cümlenin 13. ve 14. harfleridir; 13 ile 14 yan yana koyulursa, Tapınak Şövalyeleri'nin büyük ustası Jacques de Molay'nin yakılarak idam edildiği 1314 tarihi elde edilir. Büyük Piramit'le ilgili yazıda gördüğümüz gibi, rakamlarla istediğini yapabilir insan. Sonra, öteki heykelleri görüp temsil ettikleri azizlerin –Azize Germaine, Aziz Roch, Aziz Münzevi Antonius, Aziz Padovalı Antonius ve Aziz Luka'nın– baş harflerini sıralarsanız, *Graal* (Kutsal Kâse) sözünü elde edersiniz. Gizemli başka rastlantıları –ya da Romanesk manastırların baştan başa canavarları andıran mahlûklarla kaplı olduğunu görmemezlikten gelmeyi yeğleyen iyi bir okültiste gizemliymiş gibi görünen rastlantıları– sıralamaya devam edebiliriz (Aziz Bernard'ın bu yararsız "mucizeler"e yönelik sert eleştirisi ünlüdür). O yüzden, elbette başrahip Saunière kilisesini bu görsel gelenekleri düşünerek restore ettirmek istemişti. Başrahibin ezoterik çevrelere, hatta o dönemin bazı Gül-Haç ortamlarına katıldığından da söz

Rennes-le-Château Kilisesi girişinde sırtında kutsanmış su kabı bulunan Aşmeday'dan ayrıntı

edilmiştir, ama onun batıni eğlenceleri ne Tarikat'la ne Fransa'da sürgün yaşayan İsa'yla ilgili herhangi bir şeyi kanıtlamaz. Bir başka yaratıcı yorum, bir heykelin kaidesindeki *Christus A.O.M.P.S. defendit* yazısıdır. Bu yazı, *Christus Antiquus Ordo Mysticus Prioratus Sionis Defendit* şeklinde, başka bir deyişle, adeta İsa'nın eski mistik Sion Tarikatı'nı savunduğunu onaylayacak şekilde okunmuştur. Aslında, aynı yazı Roma'da papa V. Sixtus dikilitaşının kaidesinde bulunur ve *Christus Ab Omni Malo Populum Suum Defendit* şeklinde okunmalıdır, dolayısıyla yalnızca "İsa'nın halkını her tür kötülükten koruduğu" anlamına gelir (bkz. Tomatis 2011).

De Sède'in kitabı BBC için Rennes-le-Château üzerine üç belgesel çeken gazeteci Henry Lincoln'ı derinden etkilemese, belki de Rennes-le-Château efsanesi zamanla yok olup gidecekti. Lincoln, bu çalışma sırasında, bir başka okült gizemler tutkunu olan Richard Leigh ve gazeteci Michael Baigent ile birlikte çalışmıştı; sonunda, *Kutsal Kâse* (1982) adlı bir kitap yayımlamayı düşünmüşler ve kitap kısa sürede çok yüksek satış rakamlarına ulaşmıştı. Kısaca, kitapta De Sède ile Plantard'ın yaydığı bütün bilgiler yeniden ele alınıyor, daha da romanlaştırılıyor ve her şey tartışmasız tarihsel gerçekmiş gibi sunularak, Sion Tarikatı'nın kurucularının soyu İsa Mesih'e bağlanıyordu. Bu anlatıya göre, İsa çarmıhta ölmemiş, Mecdelli Meryem ile evlenmiş, Fransa'ya kaçarak Merovenj hanedanını başlatmıştı. Saunière'in bulduğu şey, hiçbir biçimde bir hazine değil, İsa'nın soyunun –sonradan bozularak *Saint-Graal*'a ("Kutsal Kâse") dönüşen *Sangreal* ("Kral Kanı")– hangisi olduğunu kanıtlayan bir dizi belgeydi. Saunière'in servetinin kaynağını, bu korkunç keşfi gizli tutması için Vatikan'ın ödediği altınlar oluşturuyordu. Doğal olarak İsa, Mecdelli Meryem, Sion Tarikatı ve Rennes-le-Château altınını bir araya getiren bir öykü uydurmak için, Tapmak Şövalyeleri'ni ve Katharlar'ı resme dahil etmek gerekiyordu. Kaldı ki, daha önce Plantard, Sion Tarikatı'nın seçkin bir kökeni olduğunu belirttiği gibi, yüzyıllar içinde Sandro Botticelli, Leonardo da Vinci, Robert Boyle, Robert Fludd, Isaac Newton, Victor Hugo, Claude Debussy ve Jean Cocteau'nun da tarikatın üyesi olduğunu söylemişti. Bir Asteriks eksikti.

Ama bunlar yaratıcı bir yeniden-kurmanın yegâne örnekle-

Giotto, *Mecdelli Meryem'in Marsilya'ya Doğru Yolculuğu*, 1307-1308, Assisi, San Francesco Bazilikası, Mecdelli Meryem Şapeli

ri değildir. Sözgelimi, Baigent ve arkadaşlarının Gisors karaağacından nasıl lakayt bir tutumla söz ettiklerine bakalım. Bu meselede de Tapınak Şövalyeleri'ni devreye sokmanın (aslında o şatoda yalnızca iki üç yıl kalmışlardı, kaldı ki bütün Fransa'da kalacak yerlerinin olması normaldi) çekiciliğine kapılan Baigent ve arkadaşları, buradan, bir daha hiç bulunamayan kriptanın Kutsal Kâse'yi içerdiği kanıtını çıkarmak istiyorlardı. Bu amaçla, bazı Ortaçağ efsanelerine ya da vakayinamelerine göre, 12. yüzyılda Gisors Şatosu çevresinde, Fransa kralı ile İngiltere kralı arasındaki bir çekişmede bir karaağacın kesilmesiyle ilgili bir olayın gerçekleştiğini açıklıyorlardı (yazarlar olay hakkında "anlatılanların karanlık ve karmakarışık" olduğunu kabul ediyorlar). Belli bir noktada İngilizler, Gisors Şatosu'na sığınmışlar ve Fransızlar karaağacı kesmişlerdi. Bütün mesele buydu. Ama yazarlarımız, anlatılanların "satır aralarında çok daha önemli bir şeyi açığa vurduğu"nu belirtiyorlar. Ne olduğunu onlar da bilmiyor, ama olayın

Sion Tarikatı'yla ilgili olduğu gibi tümüyle tuhaf bir kuşkuyu hissettiriyorlar: "Günümüze ulaşan anlatıların tuhaflığı ortada olduğuna göre, başka bir şeyin, geçiştirilmesi yeğlenen ya da kamuya hiç açıklanmayan bir şeyin söz konusu olması şaşırtıcı olmayacaktır." Böylece, Gisors Sion Tarikatı'yla ve bariz olarak Kutsal Kâse'yle bağlantılandırılıyor ve gizem avcıları için bir başka hac mekânı haline geliyordu.

Şimdiden Kutsal Kâse'nin Galiçya'dan Asya'ya hummalı yer değiştirmelerinin izini sürdük. Gisors'un kuzey Normandiya'da, başka bir deyişle Fransa'nın güneyindeki Monteségur ile Rennes-le-Château'nun karşı tarafında olması, yazarlarımızı rahatsız etmişe benzemiyor. İki yerine üç turist akını oluşturuyorlar.

Böyle bir budalalıklar yığınının nasıl ciddiye alınabildiği (üstelik, yazarların kitabı, kurgusal bir tarih öyküsü gibi algılanmamıştır), gizemini koruyor, ama gerçek şu ki, kitap Rennes-le-Château mitini pekiştirmiş, onu birçok hac yolculuğunun hedefi haline getirmiştir. Öyküye tek inanmayanlar, tam da bu yalanın başlatıcıları idi. Olay artık Baigent ve iş arkadaşları tarafından roman boyutlarında şişirildiğinde, De Sède 1988 tarihli bir kitapla, deyim yerindeyse her şeyi yadsıyarak, Saunière köyünün çevresinde tasarlanan çeşitli hile ve dolandırıcılıkları gözler önüne seriyordu. Ve 1989'da Pierre Plantard da, daha önce kabul ettiği her şeyi yadsımış ve efsanenin ikinci bir versiyonunu önermişti; buna göre, Sion Tarikatı ilk kez 1781'de Rennes-le-Château'da oluşmuştu. Bunun yanı sıra Plantard, sahte belgelerinden bazılarını gözden geçirmiş ve Sion Tarikatı Büyük Üstatları listesine François Mitterrand'ın arkadaşı Roger-Patrice Pelat'yı eklemişti. Daha sonra, Pelat *insider trading*, yani usulsüz borsa işlemleri nedeniyle yargılanmıştır. Duruşmaya tanık olarak çağrılan Plantard, verdiği yeminli ifadesinde, bütün Tarikat öyküsünü uydurduğunu kabul etmiş ve evindeki bir aramada başka sahte belgeler bulunmuştur.[4]

Artık kimse onu ciddiye almıyordu. Böylece güya İsa ile Mecdelli Meryem'in soyundan olan bu kişi, 2000'de öldüğünde kimsenin umurunda olmamıştı.

Ne var ki, 2003'te Dan Brown'ın ünlü *Da Vinci Şifresi* yayımlanıyordu. Dan Brown, açıkça De Sède, Baigent, Leigh ve Lincoln'dan ve bu konuda uzmanlaşmış kütüphanelerde elinin altında bulunan

4. *Plantard'ın yargılama aşamasında yaşadığı talihsizlikler hakkında bkz. Smith (2011) ve Introvigne (2005). Rennes-le-Château ve Dan Brown üzerine eksiksiz bir kaynakça için bkz. Smith (2012).*

başka pek çok okültist yayından esinlenmiş, ama verdiği bütün bilgilerin tarihsel olarak doğru olduğunu belirtmiştir (bkz. Iannaccone 2005).

Şu var ki, Lukianos'un *Gerçek Bir Hikâye*'sinden Swift ve sonrasına, Manzoni'ye kadar, bir romana, anlatılanların gerçek belgelere dayandığını söyleyerek başlamak yaygın bir anlatı tekniğidir. Yegâne şaşırtıcı ayrıntı, Brown'ın hep, romanın dışında, yani gündelik yaşamda da, anlattıklarının tarihsel açıdan doğru olduğunu savunmuş olmasıdır. CNN'e verdiği 25 Mayıs 2003 tarihli röportajda, Brown romanıyla ilgili şu saptamada bulunuyordu: "Yüzde 99'u doğru. Mimarlık, sanat, gizli ritüeller, tarih ve gnostik İncillerle ilgili her şey doğru. Bariz olarak, Harvard Üniversitesi'nden Robert Langdon adlı bir simgebilimcinin var olması tamamen kurmaca ve onun eylemlerinin tamamı uydurma. Ama arka plan bütünüyle doğru."

Gerçekten tarihsel bir yeniden-kurma söz konusu olsaydı, Brown'ın anlatısında büyük bir keyifle sıraladığı pek çok ciddi yanlışı açıklamak mümkün olmazdı. Sözgelimi, Brown Sion Tarikatı'nın Kudüs'te, "Godefroy de Buillion adlı bir Fransız tarafından" kurulduğunu söyler; oysa Godefroy'nın krallık unvanını hiçbir zaman kabul etmediği bilinir. Benzeri şekilde yazara göre, papa V. Clemens, Tapınak Şövalyeleri'ni ortadan kaldırmak için "mühürlü gizli buyruklar göndermişti ve bu buyrukların, 13 Ekim 1307 Cuma günü, papanın Avrupa'nın dört bir yanındaki askerleri tarafından aynı anda açılması gerekiyordu"; oysa Fransa Krallığı'nın derebeylerine ve mülki amirlerine mesajların, papa tarafından değil Güzel Philippe tarafından gönderildiği tarihsel bir gerçektir (papanın nasıl olup da "Avrupa'nın dört bir yanında askerleri"nin olduğu da açık değildir). Keza yazar, 1947'de Kumran'da bulunan elyazmalarıyla (bunlarda hiçbir biçimde "Kutsal Kâse'nin gerçek öyküsü"nden ya da "İsa'nın yönetimi"nden söz edilmez), bazı gnostik İncilleri içeren Nece Hammadi elyazmalarını karıştırır. Ya da son olarak, Paris'teki Saint-Sulpice kilisesinde bulunan bir meridyen çizgisinden söz eder ve bunun "bir zamanlar tam o noktada yükselen pagan bir tapınaktan bir kalıntı" olduğunu belirtir, oysa çizgi 1743'te yapılmıştır. Ve nihayet, romanda Saint-Sulpice, Kutsal Kâse'nin son yerinin bulunduğu "ters piramit"in alt kısmından

John Scarlett Davis, *Saint-Sulpice Kilisesi'nin İçi*, 1834, Cardiff, Galler Ulusal Müzesi

Louvre'un yeraltı dehlizlerine uzanan Paris Gül Çizgisi'nin geçiş yeri olarak gösterilir. Bugün bile pek çok giz arayıcısı, Saint-Sulpice'e gidip Gül Çizgisi'ni arar; o kadar ki, kilise yöneticileri şöyle bir uyarı asmak zorunda kalmışlardır: "Kilise zeminine yerleştirilmiş pirinç çizgiden oluşan meridyen çizgisi, 18. yüzyılda yapılan bilimsel bir aletin bir parçası olup; kilise yetkilileri ile tam bir uzlaşma içinde, o dönemde yeni kurulan Paris Gözlemevi astronomları tarafından yapılmıştır. Astronomlar meridyen çizgisini Yer'in yörüngesinin değişik parametrelerini tanımlamak için kullanmışlardı. Benzeri düzenlemeler, Bologna katedrali gibi –orada papa XIII. Gregorius, günümüzdeki Gregoryen takvimin ince ayarları için hazırlık araştırmaları yaptırmıştı– öteki büyük kiliselerde de mevcuttur. Yakınlarda yayımlanan bir çoksatar romanda hayali bir biçimde dile getirildiğinin aksine, pagan bir tapınağın kalıntıları söz konusu değildir; zaten burada böyle bir tapı-

nak hiç var olmamıştır. Gül Çizgisi adı hiç kullanılmamıştır ve boylamların Paris'in doğusundaki ya da batısındaki derecelere göre ölçüldüğü haritalar için referans işlevi gören Paris Gözlemevi'nin merkezinden geçen meridyen ile çakışmaz. Bu astronomik aletten, Yaradan Tanrı'nın zamanın Rabbi olduğu bilinci dışında hiçbir mistik kavram çıkarılamaz. Haç planlı kilisenin iki kanadındaki küçük yuvarlak pencerelerdeki *P* ve *S* harflerinin, hayali Sion Tarikatı'na [*P*rieuré de *S*ion] değil, kilisenin koruyucu azizleri Petrus ile Sulpitius'a gönderme yaptığına dikkat edilmelidir."

Ama en ilginç olay, Lincoln Baigent ile Leigh'in, intihal suçlamasıyla Brown'a dava açmalarıdır. Şu var ki, *Kutsal Kâse*'nin önsözünde yazarlar kitabın bütün içeriğini tarihsel gerçek olarak sunar, bu tarihsel gerçekliğin yazarların bütünüyle özgün keşiflerinin sonucu olduğunu söylemeye bile kalkışmazlar. (Kendi söylediklerine göre) bu gerçekliğin tohumlarını daha önce taşıyan, ama yeterince dikkate alınmayan önceki yapıtlara olan bütün borçlarını kabul ederler. Ötekiler gibi bu da [önceki yapıtların yeterince dikkate alınmadığı] sahte bir açıklamadır, çünkü bir kez daha yineleyelim: Bu tür yayınlar, giz tutkunları arasında on yıllardır elden ele dolaşıyordu.

Şimdi, biri tarihsel bir olgunun gerçek olduğunu belirlediğinde (Caesar'ın 15 Martta öldürülmesi, Napolyon'un Saint Helena'da ölmesi, Lincoln'ın tiyatroda John Wilkes Booth tarafından öldürülmesi), tarihsel gerçeklik kamuya duyurulduğu andan itibaren kamuya mal olur ve Caesar'a senatoda yirmi üç bıçak darbesi vurulduğunu anlatan kişi intihal ile suçlanamaz. Oysa Baigent, Leigh ve Lincoln, Brown'a intihal suçlamasıyla dava açmakla, tarihsel gerçeklik olarak pazarladıkları her şeyin hayal ürünü olduğunu, dolayısıyla kendi yazınsal mülkleri olduğunu kamu önünde kabul etmiş oluyorlar. Şüphe yok: Brown'ın milyarlık vurgununun bir kısmını ele geçirmek için, kendi meşru babasının oğlu olmadığını, annesinin düzenli olarak görüştüğü onlarca denizciden birinin oğlu olduğunu resmen kanıtlamaya hazır birileri olacaktır. Baigent, Leigh ve Lincoln'a da, içtenlikle anlayış gösterebiliriz. Ama daha ilginç olanı, dava sırasında Brown'ın Lincoln ile arkadaşlarının kitabını hiç okumadığını öne sürmüş olmasıdır. Bu, bütün bilgilerini, (tam da *Kutsal Kâse* yazarlarının söyledik-

lerini söyleyen) güvenilir kaynaklardan aldığını belirten bir yazar için çelişkili bir savunmaydı.

Bu noktada Rennes-le-Château öyküsüne nokta koyabiliriz, ama bu yerin bugün hâlâ bir hac yolculukları merkezi olduğunu unutmayalım. Bu kitapta ele aldığımız öteki efsanevi yerler, efsanevilik niteliğine çok eski çağlarda ulaşmışlar; Atlantis mitinin nasıl doğduğunu anlamak için Platon'dan öncesine uzanamıyor ve Odysseus'un İthake'sinin yerini kesin olarak belirleyemiyoruz; keza köklü tarihleri, bu yerleri çevreleyen efsaneleri inanılır değilse de saygın kılıyor. Oysa, Rennes-le-Château örneği bize, yalnızca *yoktan* bir efsane yaratmanın nasıl kolay olduğunu göstermekle kalmıyor; tarihçiler, mahkemeler ve öteki kurumlar onun yalan olduğunu fark etseler bile, efsanenin nasıl kendini kabul ettirdiğini gösteriyor. Chesterton'a atfedilen bir aforizmayı düşünmemize yol açacak kadar: "İnsanlar artık Tanrı'ya inanmadıklarında, hiçbir şeye değil, her şeye inanıyorlar demektir."

Arsen Lüpen, Rennes-le-Château'yu ilk duyuranlardandır

MAURICE LEBLANC
Oyuk İğne, VIII-IX [1909]

Maurice Leblanc'ın *Oyuk İğne*'sinin kapağı, Marc Berthier'nin çizimi, 1909

Sonra yüzükoyun yere uzandı ve ufak ufak hareketlerle uçurumun kenarına, denize doğru çıkıntı yapan yere kadar süründü. İstediği yere varmıştı. Ellerini uzatıp uzun çimenleri bir kenara çekti ve başını uçurumdan aşağı uzattı.

Tam karşısındaki açık denizde, neredeyse üstünde bulunduğu uçurumla aynı seviyede, devasa bir dikilitaşı andıran, seksen metreden daha yüksek bir kaya parçası vardı. Suyun üstünde görünen granit temeli ve tepeye doğru incelen şekliyle derinlerde yaşayan bir canavarın kocaman dişine benziyordu. Uçurumunki gibi kirli beyaz bir renge sahip olan bu yekpare kaya, çakmaktaşıyla işaretlenmiş gibi duran yatay çizgilere sahipti ve yüzyıllardır devam eden yavaş bir aşınma sonucu kireçtaşı ve çakıl taşı tabakaları üst üste birikmişti.

Orasında burasında yarıklar, kırıklar vardı ve bunların oluştuğu yerlerde de çimler ve yaprakların süslediği toprak parçaları görülüyordu..

Bu güçlü ve sert yapısıyla dalgaların ve fırtınaların öfkeli saldırılarına boyun eğmeyen, zarar verilemez bir şey gibi görünüyordu. Yanı başındaki uçurumun büyüklüğüne, içinde bulunduğu denizin enginliğine rağmen heybetli ve kalıcı izlenimi veriyordu [...]

Beautrelet birden gözlerini kapadı ve katladığı kollarını alnına bastırdı. Oracıkta mutluluktan ölebilirdi, o kadar mutluydu ki kalbi sıkışıyordu. Orada, neredeyse Étretat İğnesi'nin tepesinde, martıların üstünde kanat çırptığı sivri noktanın biraz aşağısında, ince bir duman sanki görünmez bir bacadan çıkarcasına tütüyor, alacakaranlığın serinliğinde halkalar halinde yükseliyordu.

Étretat İğnesi'nin içi oyuktu! Oyuk.. iğne.

Bu bir doğa olayı mıydı? Yerkabuğundaki değişimlerin ya da sürekli hareket halindeki denizin ve yağmurun zaman içindeki aşındırmalarının neden olduğu bir oyuk muydu? Yoksa tarih öncesi dönemdeki Galyalılar, Keltler tarafından yapılmış insanüstü bir iş miydi? Bunlar hiç şüphesiz cevabı olmayan sorulardı. Ama ne fark ederdi ki? Önemli olan gerçek şuydu: İğnenin içi oyuktu.

Bu heybetli yapının kırk elli metre uzağındaki yere Porte d'Aval deniyordu. Porte d'Aval, uçurumun tepesinden inen ve su altındaki kayalara kök salan yaşlı bir ağacın kalın bir dalı gibi görünüyor, kireçtaşından büyük bir koni oluşturuyordu. Ve bu koni sivri uçlu bir külah gibi duran boşluktan başka bir şey değildi!

Joseph Michael Gandy, *Rosslyn Şapeli*, 1810, taşbaskı, özel koleksiyon. Şapel, *Da Vinci Şifresi*'nin yerlerinden biri haline gelmiştir

Harika bir keşifti bu! Lüpen'den sonra Beautrelet de iki bin yıldan fazla bir zamandır çözülememiş büyük bilmeceyi çözecek anahtarı keşfediyordu! Sahip olan kişiye eski günlerde, eski dünyayı istila eden barbarların zamanında büyük bir güç bahşeden anahtarı! Bu devasa oyuğu düşmanından kaçan tüm kabilelere açan sihirli bir anahtarı! En dokunulamaz sığınağın kapılarını açan gizemli anahtarı! İnsana güç veren ve üstünlük sağlayan büyülü anahtarı!

Sezar bu anahtarı bildiği için Galyalılara boyun eğdirebilmişti. Normandiyalılar bu anahtarı bildikleri için ülke üzerinde etkili olabilmişler ve daha sonra bundan destek alarak komşu adayı, Sicilya'yı, Doğu'yu, Yeni Dünya'yı fethedebilmişlerdi!

Sırrı bilen İngiltere kralları bunun sayesinde Fransa'ya üstünlük taslıyor, onu küçük görüyor, parçalara ayırıyor, taç giyme törenlerini Paris'te yapıyorlardı. Ama sonra sırrı kaybettiler ve bozguna uğradılar.

Sırrı öğrenen Fransa kralları egemenlikleri altındaki bölgelerin sınırlarını genişletmeye başladılar ama sonra yarattıkları büyük ulus yavaş yavaş erimeye başladı. Bu arada sırrı unuttular ya da nasıl kullanacaklarını bilemediler ve bunu ölümler, sürgünler, yıkımlar takip etti.

Suyun ortasında ve karadan on kulaç uzakta, görünmez bir krallık! Notre-Dame'ın kulelerinden daha yüksek, bilinmeyen bir kale, hem de bir şehir meydanından daha geniş, granit bir temele oturtulmuş.. Nasıl bir güçtü, nasıl bir güven vericilikti bu! Sen Nehri aracılığıyla Paris'ten denize. Orada Le Havre, yani yeni, gerekli şehir. Ve oradan yaklaşık kırk kilometre uzakta Oyuk İğne, ele geçirilemez mabet! Bir mabet ve aynı zamanda harikulade bir saklanma yeri.. Kralların yüzyıllardır biriken bütün hazineleri, Fransa'nın halkından zorla toplayıp kiliselerde biriktirdiği altınlar, Avrupa'daki savaş alanlarında toplanan ganimetler kraliyete ait mağarada toplanmıştı. Eski altın paralar, gümüş paralar; parıl parıl parlayan taçlar; düka altınları, florinler, İngiliz altınları; değerli taşlar ve elmaslar, bütün mücevherler ve bütün süslemeler... Hepsi oradaydı! Bunu kim keşfedebilirdi? İğnenin çözülemez sırını kim öğrenebilirdi? Hiç kimse. Lüpen hariç!

Gisors hazinesi

GERARD DE SÈDE
Tapınak Şövalyeleri Aramızda ya da Gisors Muamması [1962]

O zaman orada gördüklerimi asla unutmayacağım, çünkü olağanüstü bir manzaraydı. Louveciennes taşından yapılmış bir Roma yeraltı mezarındaydım: Uzunluğu otuz metre, eni dokuz metre, yüksekliği kilit taşı noktasında yaklaşık dört elli. Hemen solumda, içinden geçtiğim deliğin yakınında, taş bir sunak var, tapmak da taştan. Sağımda, binanın geriye kalanı duruyor. Duvarlarda, ortalara doğru, taş çıkmaların üzerinde İsa ve on iki havarinin doğal büyüklükte heykelleri var. Duvarlar boyunca, yere koyulmuş 2 metre uzunluğunda ve 60 santimetre eninde lahitler yer alıyor. 19 tane var. Gördüklerim, inanılmaz: Otuz tane değerli maden sandığı, onarlı gruplar halinde düzenlenmiş. Sandık sözcüğü yetersiz: Daha çok, yere yatırılmış dolaplardan, her birinin uzunluğu 2,20 m, yüksekliği 1,80 m ve eni 1,60 m olan dolaplardan söz etmek gerekir.

Artık evli olan İsa ile Mecdelli Meryem

MICHAEL BAIGENT, RICHARD LEIGH, HENRY LINCOLN
Kutsal Kan, Kutsal Kâse [1982]

Varsayımımız doğruysa, İsa'nın eşi ve çocukları (İsa'nın on altı on yedi yaşı ile varsayımsal ölümü arasında pek çok çocuğu olmuş olabilir), Kutsal Topraklar'dan kaçtıktan sonra, güney Fransa'da kendilerine sığınacak bir yer buldular ve orada, bir Yahudi cemaati içinde, soylarını sürdürdüler. Öyle görünüyor ki, 5. yüzyıl boyunca bu soy, evlilik yoluyla Frankların kraliyet ailesi ile birleşmiş, böylece Merovenj hanedanını başlatmıştır. İS 496'da, Kilise bu hanedanla bir antlaşma imzalamış, herhalde bu soyun gerçek kimliğinin tam anlamıyla bilincinde olarak, Merovenjler soyunu sürekli olarak koruma yükümlülüğünü üstlenmiştir [...]
İsa'nın soyu –ya da en azından Merovenj hanedanının soyu–, onu ortadan kaldırmaya yönelik bütün girişimlere rağmen, varlığını sürdürmüştür. Kısmen, iktidarın gasbı konusunda açıkça Roma'dan daha çok pişmanlık duyan ve Merovenj

Dante Gabriel Rossetti, *Mecdelli Meryem*, 1877, Wilmington, Delaware Sanat Müzesi

prensesleriyle hanedan evlilikleri aracılığıyla kendilerini meşrulaştırmaya çalışan Karolenjler sayesinde; ama daha önemlisi, Dagobert'in oğlu Sigebert sayesinde varlığını sürdürmüştür; onun soyundan gelenler arasında, Septimanie'deki Yahudi Krallığının hükümdarı Guillaume de Gellone ve Godefroy de Buillion da vardı. Godefroy, 1099'da Kudüs'ü fethettiğinde, İsa'nın soyu, hakkı olan ve Eski Ahit zamanında ona tahsis edilen mirası yeniden elde etmiş olsa gerektir. Godefroy'nın asıl soyunun, Haçlı seferleri zamanında, Roma'nın arzuladığı gibi, gizli kalmış olması kuşkuludur. Elbette, kilisenin egemenliği karşısında, gerçeği açıkça dile getirme söz konusu olamazdı. Ama Godefroy'nın mitsel atası Lohengrin'in masalı gibi "masallar"da ve doğal olarak Kutsal Kâse romanslarında daha seçkin anlatımına kavuşmuş görünen pek çok söylenti, gelenek ve efsane ortada dola-

şıyor olsa gerekti. Varsayımımız doğruysa, Kutsal Kâse eşzamanlı olarak en az iki şey olmalıydı. Bir yandan İsa'nın soyu ve o soydan gelenlerdi; başka bir deyişle, Sion Tarikatı tarafından kurulan Tapmak Şövalyeleri'nin gözettiği Sang Réal ("kral kanı") idi. Aynı zamanda, Kutsal Kâse sözcüğün gerçek anlamıyla İsa'nın kanını alıp içeren tas, yani Mecdelli Meryem'in kucağı, anlam genişlemesi yoluyla da Mecdelli Meryem'in ta kendisi olsa gerekti. Ortaçağ boyunca yaygınlık kazanan –ve Hazreti Meryem tapınması ile karıştırılan– Mecdelli Meryem tapınması buradan çıkacaktı. Sözgelimi, Hıristiyanlığın başlangıcındaki ünlü "Kara Madonnalar"dan birçoğunun, Meryem'i değil Mecdelli Meryem'i tasvir ettiği ve bir anne ile çocuğunu gösterdiği kanıtlanabilir. Hatta ana karnının taştan görkemli birer kopyası olan "Notre Dame"a ("Anamız") adanmış Gotik katedrallerin bile, *Kızıl Yılan*'da belirtildiği gibi, İsa'nın annesinin değil, eşinin onuruna yapılmış tapmaklar olduğu öne sürülmüştür.

Şu halde, Kutsal Kâse, İsa'nın soyunu olduğu kadar o soyu dünyaya getiren Mecdelli Meryem'i de simgeliyor olmalıydı. Ama belki de başka bir şeydi. İS 70'de, Yahuda'daki büyük başkaldırı sırasında, Titus komutasındaki Roma lejyonları Kudüs Tapınağı'm yağmaladılar. Çalman hazinenin, sonunda Pireneler'e ulaştığı söyleniyor; Pierre Plantard da, bizimle görüşmesinde, günümüzde hazinenin Sion Tarikatı'nın elinde olduğunu açıkladı. Ama Kudüs Tapınağı, hazinenin, Titus'un askerlerinin götürdüğünden daha fazlasını muhafaza ediyor olamazdı [...]

İsa gerçekten "Yahudilerin Kralı" idiyse, neredeyse kesin olarak Tapmak *onunla ilgili birçok bilgiyi muhafaza* ediyordu. Belki İsa'nın naaşım da.. En azından, naaşı İncillerin sözünü ettiği geçici gömütten taşındığında geriye kalan mezarını muhafaza ediyordu. İncelediğimiz delillere dayanarak söyleyebiliriz ki, Tapmak Şövalyelerinin Kutsal Topraklara bir şey keşfetme ya da elde etme gibi açık bir amaçla gönderildiklerine kuşku yoktu. Ve gene incelediğimiz delillere dayanarak diyebiliriz ki, bu görevi gerçekleştirmiş gibi görünüyorlar. Aramaları gereken şeyi bulmuş ve Avrupa'ya götürmüş olmalılar. O buldukları şeye daha sonra ne olduğu, gizini koruyor. Ama hiç kuşkusuz, Tapmak Tarikatının Büyük Üstadı Bertrand de Blanchefort'un himayesinde, Rennes-le-Château yakınlarına bir şeylerin gizlendiği ve bir grup Alman madencinin azami gizlilik içinde yeri kazıp gizli bir barınak kurmaya çağrıldıkları kesindir. Olsa olsa neyin gizlendiğini sorabiliriz kendimize. Belki İsa'nın mumyalanmış naaşıydı. Belki, deyim yerindeyse, İsa'nın evlilik belgesinin ya da çocuklarının doğum belgelerinin muadiliydi. Belki aynı derecede önemli ve potansiyel olarak patlayıcı bir şeydi. Ve bütün bu şeyler, Kutsal Kap şeklinde gösterilebilirdi. Ve bu şeylerden bazıları ya da hepsi, rastlantı sonucu ya da kasıtlı olarak, heretik Katharlar'a teslim edilmiş ve gizemli Montségur hazinesinin bir parçasını oluşturuyor olabilirdi [...] Saunière'in keşfettiği parşömenlere gelince, bunlardan ikisi –ya da en azından tıpkıbasımları– görsel olarak basılıp yayımlanmıştır. Ama öteki ikisi, titizlikle gizli tutulmuştur. Pierre Plantard, bizimle görüşmesinde bu evrakların halihazırda Londra'daki bir Lloyds Bankası şubesinin emniyet kasasında bulunduklarını söyledi. Bu konuda daha fazla bilgi edinemedik.

Rennes-Le-Château tutanakları

MARIO ARTURO IANNACCONE
"Rennes-le-Château Aldatması", Scienza e Paranormale [Bilim ve Paranormal] Dergisi, 59, [2005]

Sunulduğu biçimiyle Rennes-le-Château mitinin uydurma olduğunu bilen Dan Brown, metninde kendi çalışmasının "tarihsel olgular"a dayandığını belirtmiş ve romanının içeriğini "gerçeklik bağlamı"nda da savunmuştur. Hem romancı Brown hem polemikçi Brown, Sion Tarikatı'nın "doğrulanabilir" varlığı "kanıtı"ndan yararlanırlar. Brown'ın hassas argümanlardan kurulu yazınsal düzeneğini, (tanımı gereği anlamca belirsiz) edebiyat oyunu değil, yalan harekete geçirir. *Da Vinci Şifresi,* belirli bir savı olan bir roman, adı konmamış bir risaledir. Birçok yorumcu bunu dile getirmiştir, ama birçoğu gülümseyip umursamaz bir tutum takınmış, yanlış bir biçimde bu yaklaşımı "yazınsal bir yöntem" şeklinde haklı çıkarmışlardır. Birçok roman (Manzoni'nin *Nişanlılar*'ındaki "not defteri"ni ya da Potocki'nin *Zaragoza'da Bulunan El Yazması*'nı düşünelim), benzeri yöntemlere başvurarak anlatı düzeneklerine hareket kazandırırlar. Ne var ki, Brown örneği farklıdır: Söyledikleri, hiçbir belirsizlik halesine büründürülmemiştir, anlattığı öykü gerçek gibi, hatta gerçek görünecek şekilde kurgulanmıştır. Paris'teki Milli Kütüphane'de bulunan ve Sion Tarikatı'nın ve onunla ilgili göz kamaştırıcı gizler bütününün varlığını kanıtlaması gereken düzmece *Gizli Dosyalar,* Brown'ın kitabında tıpkı pek de dürüst olmayan yüzlerce kitaptaki gibi gerçek olarak sunulur. Brown'ın, yazınsal olduğu için doğrudan yasadışı olmayan iş görme tarzı, ideolojik-dinsel propaganda amacıyla sözde belgeli gerçekleri çarpıtır. Bu yüzden, Brown'ın (ve onun arkasında duranların) yaptığı, zararsız ya da masum değildir. Brown, "yazar"ın öykü dışı tezini pekiştirmek için, sahte belgeleri içten pazarlıklı bir tutumla kullanır. Mariano Tomatis'in, gerçek ile yalanın böyle kayıtsızca kullanımıyla ilgili olarak, bağlam farkı bir yana, *Sion Bilgelerinin Tutanakları*'nı hatırlatması bir rastlantı değildir. Zamanın gerektirdiği sağduyu ve geçmişten gelen deneyim, böyle hassas konular hakkındaki kitaplarda anlam belirsizliği örtüsünün kullanılmasını öngörür. Son zamanlarda, Rennes-le-Château miti, gerçekliğin sürekli tahrip edilmesi sonucunda geçerliliğini yitiriyordu. Onu yeniden gündeme taşıyan metinler arasında en sonuncular, aşırı bir yaratıcılık yorgunluğu sergilerler. Öneriyi, ürünü yenileyerek "yeniden lanse etmek" gerekiyordu. Yola çıkılan romana (De Sède'in 1962 tarihli *Tapınak Şövalyeleri Aramızda*'sına) dönmek gerekiyordu. Bu gereklilik için bir telif ajansı, daha önce *Melekler ve Şeytanlar*'ı yazmış olan (romanda, ipleri Vatikan'ın elinde olan evrensel bir komplo anlatılır) komplocu yazar Dan Brown'ı seçti; Brown amaçları konusunda çok açık sözlüdür (kişisel sitesine bir ziyaret, çok öğretici olabilir). Yakında, dev bir Hollywood yapımı, bu yapılanların ima ettiği "Katoliklik karşıtı savaşı" (*Kulturkampf*) daha da güçlendirecektir: Magazin dergilerinin umursamazlığıyla tarihi yeniden yazmak, talk show'ların kolaylığıyla tarihi çarpıtmak. Bir forumda bir araya gelerek nihayet tarihte "gerçeklik" çağının, *"radical truth"*un gelişini selamlayan romanın pek çok saf ve tutkulu okurunun da katkısıyla.

Dangee

15

ROMANLARDAKİ YERLER VE GERÇEKLİKLERİ

Kıskançlık Şatosu: *Gülün Romanı*, 15. yüzyıl, Ms. Harley 4425, f. 39, Londra, British Library

Giriş'te belirtildiği gibi, romanlardaki olayların geçtiği, aslında hiç var olmamış pek çok yer var. Bu yerlerin birçoğu, artık imge dünyamızın bir parçasını oluşturuyor, o yüzden Pinokyo'nun Oyuncaklar Ülkesi üzerine, Sinbad ile Ruh Kuşu'nun karşılaştığı ada üzerine, Rabelais'nin Sesli Ada'sı üzerine, elbette Yedi Cüceler'in kulübesi üzerine, Uyuyan Güzel'in şatosu üzerine, Kırmızı Başlıklı Kız'ın ninesinin evi üzerine ya da birçok Doğu ve Batı hikâyesinde karşımıza çıkan Mıknatıs Dağı üzerine (bkz. Arturo Graf'ın genel değerlendirmesi) düşler kuruyoruz.

Bunların bazıları, Robinson'un adası gibi, gerçekten var olmuşsa da roman malzemesi haline gelmiştir. Şili'nin karşısında Pasifik Okyanusu'nda bulunan Juan Fernandez takımadalarından biri olan Robinson'un adasına, bir deniz kazasından sonra, Defoe'nun esinlendiği gerçek bir kişi, Alexander Selkirk çıkmıştı. Aynı şekilde, sonradan Bram Stoker'in romanlaştırdığı gerçek bir kişi, 15. yüzyılda voyvoda Vlad Tepeş (Drakula adıyla bilinir) olmuştu. Tepeş elbette vampir değildi, ama her durumda düşmanlarını kazığa oturtmakla ün kazanmıştı. Bugün bile, Maurice Leblanc'ın yarattığı kibar hırsız Arsène Lupin'in tutkunları, Normandiya'daki Étretat doruğunu ziyaret eder, içinin boş olduğunu ve Fransa krallarının hazineleriyle dolu iç kısmında soylu hırsızın, kıpır kıpır, dünya egemenliğini planladığını hayal ederler. Öte yandan, bir önceki bölümde nasıl tam bir mutlaklıkla ciddiye alınan Lupin öyküsünün, şu düşler yumağı Rennes-le-Château mitine dahil edildiğini görmüştük. Ve son olarak, Paris'in kanalizasyon kanalları (çok sınırlı bir kısmıyla da olsa bunlar bugün de ziyaret edilebilir) ile Viyana'nın lağımları var. Paris'inkiler, Jean Valjan'ın *Sefiller*'deki zorlu seyri ve Fantoma'nın düzenleri saye-

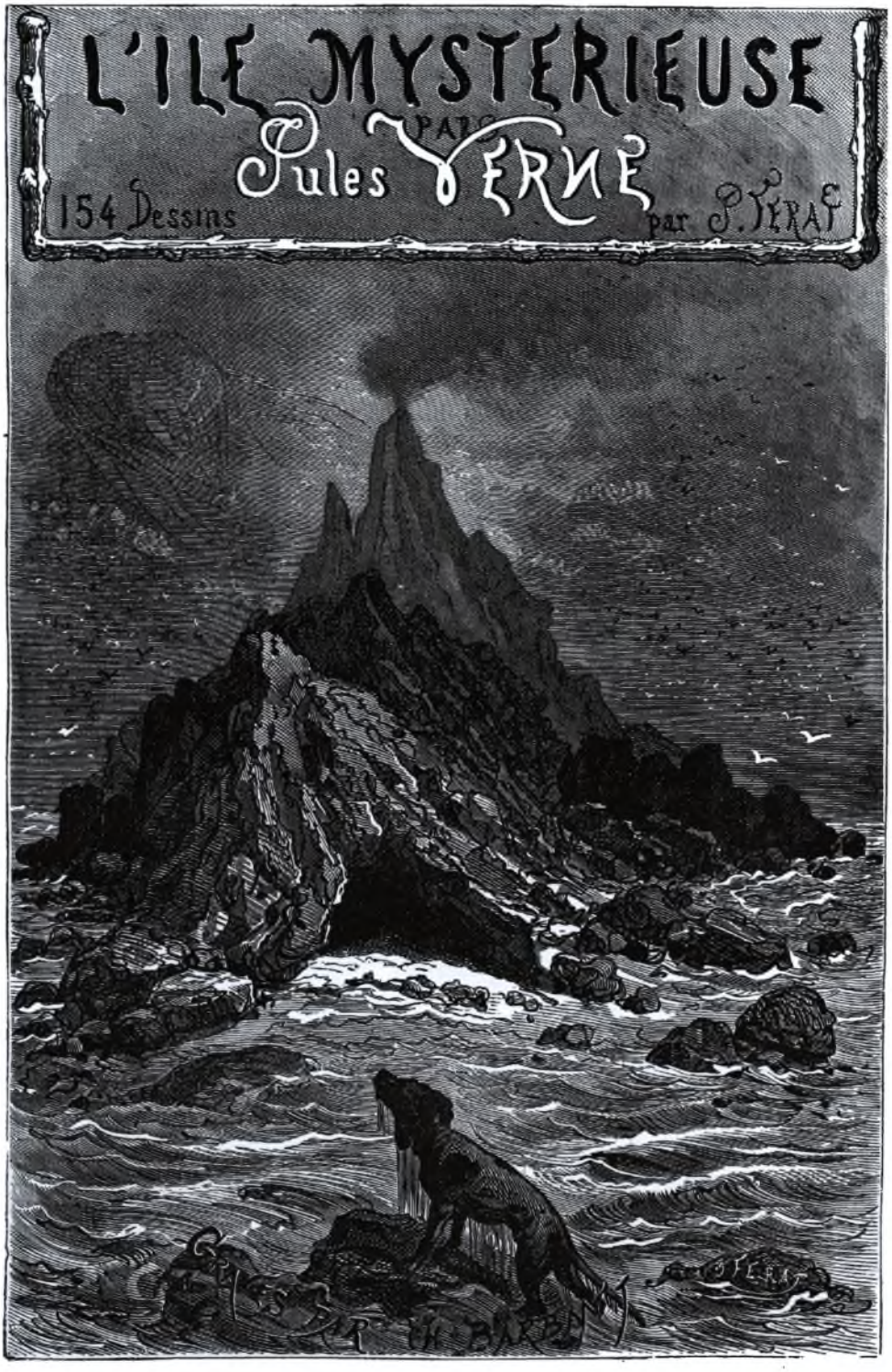
Anonim,
Eflak Voyvodası III. Vlad,
16. yüzyıl, Innsbruck,
Ambras Şatosu

Yan sayfa:
Jules Verne'in *Gizemli Ada*'sının ön sayfası,
Jules-Descartes Férat'nın çizimi, 1874

sinde mitsel bir nitelik edinmiştir; tıpkı Viyana'dakilerin *Üçüncü Adam*'da Harry Lime'ın son kaçışı sayesinde ünlendiği gibi.

Bu yerlerden bazıları, mevcut değil iseler, çoğu zaman ticari çıkar gerekçeleriyle yeniden kurulmuşlardır. Sözgelimi, Dumas hayranları Monte Kristo kontunun (gerçek) If Şatosu'ndaki (sözde) hücresini, Sherlock Holmes'un Londra Baker Street'teki evini ya da New York'ta Nero Wolfe'un evini ziyaret ederler. Bu sonuncunun yerini belirlemek zordur, çünkü Rex Stout hep 35th Street West'teki belli bir numarada bulunan kumtaşı bir evden söz etmiştir. Ama romanlarında zamanla en az on farklı bina numarası verir; şu da var ki, 35th Street West'te kumtaşı evler yoktur. Gene de, büyük (ve şişman) detektifin hayranları, hac yolculukları için bir referans noktası bulma arayışı içinde, 454 numaralı evi "gerçek" ev olarak seçmeye karar vermişlerdir. Böylece, 22 Haziran 1996 günü, New York şehri ve Wolfe Pack, o numaraya bronz bir plaka koymuşlardır ve o zamandan bu yana, tutkunlar, istemeleri halinde, oraya bir hac yolculuğu yapabilmektedir. Öyle ki, Vandenberg Şehir Evi Uzmanları Şirketi, bugün bile internette şu tanıtımı yapar: "Nero Wolfe'unki gibi bir kumtaşı evde yaşamak ister misiniz? Vandenberg Emlak, Upper West Side'da satılık birçok eve sahiptir."

Tasso'nun Armida'sının bahçeleri, Caliban'ın adası neredедir bilmiyoruz, keza *Gulliver'in Yolculukları*'ndaki Lilliput, Brobdingag, Laputa, Balnibarbi, Glubbdubdrib, Luggnagg ve Houyhnhnmler ülkesi, Verne'in gizemli adası, Coleridge'in Şangdu'su (Orson Welles, *Yurttaş Kane*'de kurmaca bir Şangdu'yu yeniden-kurmuş olsa da), Kral Süleyman'ın maden ocakları, Gordon Pym'in deniz kazasına uğradığı yer... Doktor Moreau'nun canavarlar adası, Alis'in harikalar di-

L'ILE MYSTERIEUSE
Jules VERNE
154 Dessins
par

Hergé, *Tenten'in Maceraları: Ottokar'ın Asası*, 1939

Kızılmaske'nin ülkesi: *Phantom* (*Kızılmaske*), 1973

yarı nerededir bilmiyoruz... Ruritania'dan Parador, Freedonia, Sylvania, Vulgaria, Tomania, Bacteria, Osterlich, Slovetzia, Euphrania, Strackenz Düklüğü ve Taronia, Carpania, Lugash, Klopstokia Moronica, Syldavia, Valeska, Zamunda, Marshovia Krallıkları ve Valverde, Hatay, Zangaro, Hidalgo, Borduria, Estrovia Cumhuriyetleri, Pottsylvania, Genovia ve Krakozhia'dan Tenten çizgi romanlarındaki Ottokar ülkesine kadar kısa yapıtlardaki ülkelerin hiçbirinin yerini bilmediğimiz gibi.

King Kong adasının ya da Tolkien'in Orta Dünya'sının, Kızılmaske çizgi romanlarında pek inandırıcı olmayan Bengali ormanındaki kurukafa mağarasının, Mongo gezegeni ve Flash Gordon'un kraliçe Undina tarafından tutsak edildiği yeraltı dünyasının, Miki Fare ve Donald Duck'ın yaşadıkları şehirlerin, Narnia'nın, Brigadoon'un, Harry Potter'in Hogwarts'unun, Buzzati'nin *Tatar Çölü*'ndeki Bastiani kalesinin, Jurassik Park'ın, Corto Maltese'nin Escondida'sının nerede olduğunu bilmiyoruz.

Batman'in Gotham City'sinin kasvetli bir dönüşüm geçir-

Yönetmen Michael Curtiz'in *Kazablanka* filminden, 1942

miş bir New York olduğu varsayılabilir, ama Smallville, Metropolis ve Süpermen öykülerinde kötü Brainiac'ın yakalayıp kristal bir kaba sığacak kadar küçülttüğü Kandor'u bulmak olanaksızdır.

Elbette, Calvino'nun olağanüstü görünmez kentleri mevcut değildir ve ne yazık ki, insanı açıkça düş kırıklığına uğratan ticari bir taklidini yapma girişimi olmuşsa da, Rick'in Kazablanka'daki Café Americain'ini bir daha göremeyeceğiz.

Öte yandan, hiç kimse *Sevgi Haritası*'nda (17. yüzyılda Madeleine de Scudéry'nin *Cloelia*'sında anlattığı düşsel bir ülkenin haritası) çizili yerlerin gerçekten var olduğunu aklından geçirmemiştir.

Aynı şekilde, hepsinden daha engin ve söze dökülmesi olanaksız yeri, Borges'in bir merdivenin basamaklarındaki bir delikten gördüğünü anlattığı şeyi ancak düşleyebiliriz: Yazarın sonsuz evreni seyredip betimlemeye çalıştığı noktayı, Alef'i.

Romanlardaki yerler arasında, henüz var olmayanları da, başka bir deyişle bütün bilimkurgu mekânlarını da -Robida'nın 19. yüzyılda düşlediği 2000'in Paris'i gibi klasik mekânlardan başlaya-

Albert Robida, *Paris Operasından Çıkış*, yklş. 1900

Yan sayfa:
Harita ve çizim: Robert Louis Stevenson, *Define Adası*, 1886

rak– sıralayabilirdik. Ama belki de bu hayalleri, olumlu ya da olumsuz olmak istemiş ve isteyen ütopyalar arasında sınıflandırabiliriz.

Her durumda, bu bölümde (sonsuz listenin tamamını sıralama gibi bir iddiada bulunmadan) ele aldığımız bütün bu yerler,[1] roman gerçekliğinden çok, efsanevi yanılsamanın yerleri değil mi? Fark nerede? Şurada (Robinson örneğinde bile): Peter Pan'ın Varolmayan Ülke'si ya da Stevenson'ın Hazine Adası kadar bunların da asla var olmadığından eminiz. Ve kimse onları yeniden keşfetme girişiminde bulunmaz, oysa birçok kişi bunu Aziz Brendan Adası için yapmış, yüzyıllar boyunca insanlar bu adanın gerçekten var olduğuna inanmıştır.

Bu yerler, inanma arzumuzu harekete geçirmezler, çünkü bizi yazarın sözlerine bağlayan kurmaca antlaşması gereği, var olmadıklarını bilsek de, varmışlar gibi davranırız ve bize sunulan oyuna suç ortakları olarak katılırız.

İkinci Dünya Savaşı'nın meydana geldiği ya da insanların Ay'a gittiği gerçek bir dünyanın var olduğunu, keza Pamuk Prenses ve Harry Potter, Komiser Maigret ve Madam Bovary'nin var oldukları düş gücümüzün olası dünyalarının var olduğunu çok iyi biliriz. Bir kez kurmaca sözleşmesine uyarak, olası bir anlatı dünyasını cid-

1. *Var olan en kapsamlı ansiklopedi için bkz. Manguel ve Guadalupi (1982).*.

diye almaya karar verdiğimizde, Pamuk Prenses'i uykusundan Beyaz Atlı Prens'in uyandırdığını, Maigret'nin Paris'te Boulevard Richard-Lenoir'da oturduğunu, Harry Potter'in Hogwarts'ta büyücülük eğitimi aldığını, Madam Bovary'nin kendini zehirlediğini kabul etmek zorundayız. Biri, Pamuk Prenses'in uykusundan hiç uyanmadığını, Maigret'nin Boulevard de la Poissonnière'de oturduğunu, Harry Potter'in Cambridge'de okuduğunu ve Madam Bovary'nin kocasının panzehiriyle son anda kurtulduğunu söylerse, bizi söylediklerine karşı çıkmaya sevk edecektir (ve belki de karşılaştırmalı edebiyat sınavından zayıf not alacaktır).

Doğal olarak, kurmaca anlatı, kapaktaki "roman" sözcüğünden "bir varmış bir yokmuş..." gibi başlangıçlara, kurmaca sinyallerinin gönderilmesini gerektirir. Ama çoğu zaman sahte bir gerçeklik sinyaliyle başlar anlatı. İşte bir örnek: "Bay Lemuel Gulliver [...] üç yıl önce, Redriff'teki evine gelen meraklıların aralıksız ziyaretlerinden artık sıkılarak, Newark yakınlarında küçük bir arazi satın aldı [...] Redriff'ten ayrılmadan önce, bana bu yaprakları teslim etti [...] Yazdıklarını üç kez dikkatle okudum ve söylemeliyim ki [...] her sayfada hakikat kendini duyuruyor. Gerçekten, yazarın kendisi dürüst bir in-

Newell Convers Wyeth'in Robert Louis Stevenson'ın *Define Adası* için çizimi, 1911

san olarak öyle ünlüydü ki, Redriff'teki komşuları arasında bir efsane haline gelmişti; çoğu zaman komşuları, bir sözlerini kanıtlamak için, 'Gulliver söylemişçesine doğru' diye sözlerine eklerlerdi."

Gulliver'in Yolculukları'nın ilk basımının baş sayfasına bakıldığında, burada yapıtın yazarı olarak Swift'in değil, gerçek bir otobiyografinin yazarı olarak Gulliver'in adı geçer. Ne var ki, okurlar aldanmazlar, çünkü Lukianos'un *Gerçek Bir Hikâye*'sinden başlayarak, abartılı gerçeklik iddiaları kurmaca işareti olarak algılanır.

Kimi zaman bir roman okuru hayal ile gerçeği karıştırır, kurmaca bir kişiye mektuplar yazar, hatta –Goethe'nin Werther'inde olduğu gibi– bilinçsiz birçok kimse, kahramanlarını taklit etmek için

Alberto Savinio, *Gece*, 1950, özel koleksiyon. Lukianos'un *Gerçek Bir Hikâye*'si için kapak, Milano, Bompiani, 1994

intihar eder. Ama bunlar hastalıklı ya da okuyan, ama iyi okur alışkanlıkları geliştirmemiş kişilerle ilgili örneklerdir. İyi okur, (okurken) *Aşk Hikâyesi*'nin baş kahramanı kızın ölümüne ağlayabilir, hatta gözyaşlarına boğulabilir, ama ânın duygusu geçtikten sonra, romandaki Jenny'nin asla var olmadığını bilir.

Kurmaca romanın gerçekliği, anlatılan olguların gerçekliği ya da yanlışlığı konusundaki inancı aşar. Gerçek yaşamda Anastasya Nikolayevna Romanova'nın ailesiyle birlikte Yekaterinenburg'da öldürülüp öldürülmediğini ve Hitler'in gerçekten Berlin'deki yeraltı sığınağında ölüp ölmediğini kesin olarak bilmeyiz. Ama Arthur Conan Doyle'un öykülerini okuduğumuzda, şundan eminizdir: Doktor

Watson, *Kırmızı Eskiz*'de Stamford adlı biri tarafından ilk kez bu adla çağrılan kişidir ve o andan başlayarak gerek Holmes gerek okurlar, Watson'u düşündüklerinde başlangıçtaki o olaya gönderme yaparlar. Okur, Londra'da adları ve askeri kariyerleri aynı iki kişinin var olmadığına inanır. Bunun istisnası, bunu bize metnin söylemesidir: Tıpkı bir sahtekârın ya da çift kimlikli bir kişinin öyküsünü anlatmayı amaçladığı için, *Doktor Jekyll ve Bay Hyde'ın Tuhaf Hikâyesi*'nde olduğu gibi.

Philippe Doumenc, 2007'de yayımladığı *Emma Bovary'nin Ölümü Üzerine Karşı Soruşturma*'da Madam Bovary'nin ölmediğini, öldürüldüğünü anlatıyordu. Ama bu öykünün belli bir espri edinmesinin nedeni, okurlarının aslında (yani, olası kurmaca dünyasının gerçekliğinde) Madam Bovary'nin intihar ederek öldüğünü bilmeleridir: Kitabı okumayı her bitirişimizde onun intihar ederek öldüğünü kesin olarak biliriz. Doumenc'in öyküsünü bir alternatif tarih gibi, yani "bir tarihsel olay farklı yaşansa, ne olurdu?" öyküsü gibi okuyabiliriz. Benzeri şekilde, Napolyon Waterloo'da kazansaydı ya da Hitler kazansaydı (Philip K. Dick'in *Yüksek Şatodaki Adam* romanındaki gibi), dünya nasıl bir seyir izlerdi sorusunu ele alan bir roman yazılabilir. Ama alternatif bir tarih, ancak gerçekte işlerin bambaşka şekilde olduğu bilinirse zevkle okunabilir.

Bütün bunlar bize şunu gösterir: Anlatının olası dünyası, bir şeylerden kesinlikle emin olabildiğimiz ve bize çok güçlü bir gerçeklik duygusu veren yegâne evrendir.

Safdiller, bir yerlerde Eldorado'nun ve Lemurya'nın var olmuş ya da günümüzde var olduğuna inanırlar; şüpheciler ise, bu yerlerin asla var olmadıklarından emindirler. Ama hepimiz itiraz edilemez şekilde şundan eminiz: Süpermen, Clark Kent'tir ve Nero Wolfe'un sağ kolunun Doktor Watson olduğu yanlıştır; Anna Karenina'nın bir trenin altında öldüğü tartışmasız olarak doğrudur ve Beyaz Atlı Prens ile evlendiği yanlıştır.

Bizim bu yanlışlar ve efsaneler, tarihsel veriler ve yanlış bilgiler açısından zengin evrenimizde, bir şey, Süpermen'in Clark Kent olduğu kadar doğru ise kesinlikle doğrudur. Kalan her şey tartışmaya açıktır.

Fanatikler, geçmişte de bugün de, bir gün Dünyanın Efendisi ile karşılaşmayı ya da Gelecekteki Bir Irk'ın boş yeraltından çıkabileceklerini umuyorlar. Çılgınlar, Yer'in içinin boş olduğuna inanmışlardır (ve bazıları hâlâ inanmaktadır). Ama normal herhangi bir kişi, *Odysseia*'nın bize söz ettiği evrende yeryüzünün düz olduğunu ve Phaiakların adasını içerdiğini kesin olarak bilir.

Buradan son bir teselli çıkarabiliriz. Efsanevi topraklar da, inanç nesnesinden kurmaca nesnesine dönüştükleri anda, gerçek hale gelmişlerdir. Hazine Adası, Mu'dan daha gerçektir ve sanatsal değeri bir yana, Pierre Benoît'nın Atlantis'i kaybolmuş toprakları aramaya çıkanlarınkinden daha tartışmasızdır. Platon'u anlatı gibi okuduğumuzda (her mitolojik anlatı için uygun olduğu gibi), Platon'un dünyasında, filozofun bizi büyülediği Atlantis aynı şekilde tartışmasızdır ve toprakları tartışmaya açılamaz – oysa bunu Donnelly'nin toprağıyla ilgili olarak yapmamız haklı olur.

Bu kitabın bölümlerine eşlik eden görsel anlatılar da bize yardımcı oluyor: Bu anlatılar, bellek müzemizin bir kısmını oluşturan silinmez bir gerçeklikteki efsanevi kişileri belirliyorlar. O kahramanlar ve o topraklar yok oldu (ya da hiç var olmadılar), ama imgeleri tartışmaya açılamaz.

Gökteki ya da yerdeki cennetin varlığına inanmayan da, Doré'nin "beyaz gül" imgesine bakar ve bu imgenin resmettiği Dante metnini okursa, o görünün, imge dünyamıza özgü gerçekliğin gerçek anlamıyla bir parçası olduğunu anlar.

Gustave Doré,
Sinbad ve Ruh Kuşu,
Binbir Gece Masalları,
1865

Sinbad ve Ruh kuşu

Gemici Sinbad
[10. yüzyıl]

Sonunda, sağa sola daha iyi bakabileceğim yüksek bir ağaca tırmandım; ama gök, toprak, deniz, ağaçlar, kuşlar, kum ve kayalardan başka bir şey görmedim. Bununla birlikte, ufukta bir noktayı daha da dikkatle incelediğimde, beyaz renkli dev gibi bir hayalet gördüğüme inandım. Bunun üzerine merak ederek, ağaçtan indim; ama yendien korkuya kapılarak o yöne doğru ağır ağır ve çok büyük bir ihtiyatla ilerlemeye başladım. Bu beyazlığa oldukça yaklaştığımda, bunun, göz kamaştıran bir beyazlıkta altı geniş, boyu yüksek, büyük bir kümbet olduğunu keşfettim. Daha da yaklaşarak yöresini dolaştım; ama epeyce araştırdımsa da, hiçbir giriş kapısı bulamadım. O zaman bunun üstüne çıkmaya karar verdim; ama öylesine kaygan ve parlaktı ki, tırmanmak için gerekli beceriyi ve kıvraklığı gösteremedim. Bunun üzerine sadece onu ölçmekle yetindim: Kum üzerindeki ayak izlerim arasındaki mesafeyi ölçü tutarak, adımlarımı sayarak kümbetin yöresini dolaştım ve böylece çevresinin uzunluğunun yüz elli adımdan az olmadığını anladım. Bu kümbete giriş ya da çıkış sağlayan bir kapı bulmak için ne yapmak gerektiğini düşünürken, birdenbire güneşin gözden kaybolduğunu ve gündüzün yerini karanlık bir geceye terk etmekte olduğunu fark ettim. Her ne kadar yaz günü pek ihtimali yoksa da, ilkin kara bir bulut geçiyor sandım ve beni şaşırtan bu bulutu görmek üzere başımı yukarı kaldırdım; şaşılası genişlikteki kanatlarıyla güneşi örterek ve böylece adayı karanlığa boğarak uçan bir kuş olduğunu gördüm.
Bunu anlayınca şaşkınlığım son sınırına ulaştı; ve gençliğimde gezginlerin ve gemicilerin "Ruh" adını verdikleri şaşılası irilikte bir kuştan söz

Gustave Doré, Pantagruel Sesli Ada'da: François Rabelais, *Gargantua ve Pantagruel*, 1873

ettiklerini hatırladım: Bu kuş uzak bir adada yaşıyormuş ve pençeleri bir fili havalandıracak kadar güçlüymüş. O zaman bu gördüğüm kuşun, Ruh olabileceği kanısına vardım ve dibinde bulunduğum kümbetin bu Ruhun yumurtalarından biri olduğuna emin oldum. Ama ben tam bu fikre ulaştığım sırada kuş, onu örtmek üzere, yumurtanın üstüne tünemiş bulunuyordu. Gerçekten, geniş kanatlarını yumurtanın üzerine gerdi ve iki yandan ayaklarını yere değdirip öylece uyudu! Sonsuza dek uyumayan Allah'a şükürler olsun!

Kuşun uyuduğundan emin olunca, yanma yaklaştım, sarığımı çözerek ikiye katladım, kalın ve çok dayanıklı bir ipe dönüşecek şekilde kıvırdım, bir ucunu sıkıca belime bağladım; öteki ucunu kuşun pençesine iyice bağladım; çünkü içimden şöyle düşünüyordum: "Bu koca kuş sonunda nasıl olsa uçacak! Beni de alıp bir yerlere götürür, orada insanoğullarına rastlayabilirim. Her durumda, gideceğim yer, tek yaşayanı olduğum bu ıssız adada kalmaktan yeğdir!"

[...]

O durumda bütün geceyi uyur kalır da kuş beni de birlikte götürmeden havalanır korkusuyla uyumadan geçirdim. Ama gün doğuncaya kadar kuş hiç uyanmadı. Ve ancak o zaman uyanıp yumurtanın üzerinden kalktı; korkunç bir çığlık kopardı ve beni de birlikte götürerek uçtu. Uçup uçup öylesine yükseklere çıktı ki, göğün kubbesine eriştiğimi sandım; sonra öylesine bir hızla aşağı doğru inmeye başladı ki, artık kendi ağırlığımı duymaz oldum ve benimle birlikte yüksek bir tepenin doruğuna kondu.

Pantagruel, Sesli Ada'da

FRANÇOIS RABELAIS
Gargantua ve Pantagruel, V, 1 ve V, 2 [1532]

Yolumuza devam ederek üç gün hiç-

bir şey keşfetmeden seyrettik; dördüncü gün bir kara parçası gördük, kaptan bize bunun Sesli Ada olduğunu söyledi. Uzaktan gelen, yoğun ve uğultulu bir gürültü işittik ve kulak verdiğimizde, bize Paris, Tours, Gergeau, Nantes ve başka yerlerdeki büyük yortularda aynı anda çalan büyük, küçük, orta boy çanlar gibi geldi. Daha çok yaklaşıyor, çan seslerinin daha da güçlendiğini duyuyorduk [...]

Biraz daha yaklaşınca, sürekli çan seslerinin arasında orada oturanların yorulmak bilmez bir ezgisini işittik, en azından bize öyle geliyordu. Bunun üzerine, Sesli Ada'ya yanaşmadan önce, Pantagruel teknemizle kayalık bir kıyıya çıkmamıza karar verdi, orada bir keşiş kulübesi ve küçük bir bahçe gördük [...]

Orucumuzu açtıktan sonra keşiş bize bir mektup verdi; mektup, keşişin Sesli Ada'nın Baş Zangocu Albian Camar adını verdiği birineydi, ama Panurge onu selamladığında Üstat Antitus diye çağırdı. Ufak tefek, yaşlı, kel, sinekkaydı traş olmuş, kırmızı yüzlü babacan bir adamdı. Keşişin tavsiye mektubu sayesinde –daha önce belirtildiği üzere, oruç tuttuğumuzu işitince– bizi iyi karşıladı. Oldukça güzel bir yemek yedikten sonra, bize adanın nasıl benzersiz bir yer olduğunu gösterdi: Belirttiğine göre, burada önce Siticinuslar yaşıyormuş; ama bu kişiler, doğanın buyruğunca (her şey değiştiği için) kuş haline gelmişler [...]

Sonra bize ara vermeden kafeslerden ve kuşlardan söz etti. Kafesler büyük, zengin, görkemliydi ve olağanüstü bir mimariyle çatılmıştı.

Kuşlar iri, güzel ve temizdi ve ülkemdeki insanlara çok benziyordu: İnsanlar gibi yiyip içiyor, insanlar gibi dışkılıyor, insanlar gibi sindiriyor, insanlar gibi gaz çıkarıyor, insanlar gibi uyuyor ve çiftleşiyorlardı. Kısacası ilk bakışta, onları insan sanırdın. Ne var ki, Üstat Zangoç'un verdiği bilgiye göre, insan değillerdi. O bize bu yaratıkların ne bu çağa, ne bu dünyaya ait olduklarını söylüyor-

Moritz Ludwig von Schwind, *Saz Şairleri Savaşı İçin Şairlerin Çabası*, 1854-1855, fresk, Eisenach, Sammlungen auf der Wartburg

du. Dolayısıyla, tüyleri bizi çeşitli hayallere daldırıyordu: Kimininki bembeyaz, kimininki siyah, kimininki gri, kimininki yarı beyaz yarı siyah, kimininki kırmızı, kimininki yarı beyaz yarı maviydi.
Görülmeye değer şeylerdi. Zangoca göre, erkeklerinin adları, Horozrahip, Horozkeşiş, Horozpapaz, Horozbaşrahip, Horozpiskopos ve türünün tek örneği olan biri Horozpapa imiş. Dişilerinin adları, Rahibehanım, Keşişehanım, Papazhanım, Başrahibehanım, Piskoposhanım, Kardinalhanım ve Papahanımmış. Ne var ki, bize aynı şekilde şunu da söyledi: Nasıl arılar arasına eşekarıları girip her şeyi yiyip bozmaktan başka bir şey yapmıyorlarsa, aynı şekilde üç yüzyıl yıldır, nasıl bilemiyorum, bu neşeli kuşlar arasında her ekimin ilk on gününde çok sayıda ikiyüzlü uçuyormuş; bunlar bütün adayı cezalandırıp yerle bir ediyorlarmış, öyle pis, öyle vahşiymişler ki, herkes onlardan kaçıyormuş. Hepsinin boynu eğri, ayakları tüylü, tırnakları ve karınları Harpyalar gibi, kabaetleri Stymphalides gibiymiş ve onları yok etmek imkânsızmış. Biri öldürüldüğünde, yerine yirmi dört tane yenisi bitiveriyormuş.

Mıknatıs Dağı: Doğu hikâyesi

ARTURO GRAF
"Coğrafi Bir Mit: Mıknatıs Dağı"
[1892-1893]

Binbir Gece anlatısının başlarında, ana hatlarıyla iki öğenin örtüştürüldüğünü vurgulamıştım: Yabancı ve heterojen bir öğe ile hiç kuşkusuz ilksel ve asıl izlek olması gereken öğe. Bu yolla, neredeyse doğal gücünü yitiren Mıknatıs Dağı, büyü gücünün aracı ve aleti haline gelir. Peki, Batı anlatılarında, Mıknatıs Dağı ile bir büyü aracının örtüştürüldüğünü ya da Mıknatıs Dağı'nın bir büyücüler ve periler beldesi haline getirildiğini gördüğümüzde ne demeliyiz? 13. yüzyılın sonlarında ya da bir sonraki yüzyılın başlarında yazılan "Reinfrit von Braunschweig" başlıklı anonim Alman şiirinde, Zabulon adlı dev bir büyücü hakkında tuhaf bir öykü anlatılır: Mıknatıs Dağı'nda yaşayan Zabulon, yıldızlarda İsa'nın gelişini, o gelmeden bin iki yüz yıl önce okumuştu ve bunu engellemek için birçok karabüyü ve astroloji kitabı yazmıştı (bu iki ilmi bulan da oydu). İsa'nın doğumundan kısa bir süre önce, büyük bir ilme ve benzersiz bir ahlaka sahip olan Vergilius, bu büyücüyü ve kötücül sanatını öğrenince, Mıknatıs Dağı'na doğru gemiyle yolculuk etmiş ve bir ruhun yardımı sayesinde, Zabulon'un hazinelerini ve kitaplarını ele geçirmeyi başarmıştı. Öngörülen zaman geldiğinde, Meryem İsa'yı dünyaya getirebilmişti.
Heinrich von Mügeln, bir şiirinde nasıl Vergilius'un birçok soylu senyörün eşliğinde, iki grifonun çektiği bir gemiyle Venedik'ten yola çıktığını, Mıknatıs Dağı'na ulaştığını, burada bir şişeye hapsedilmiş bir cin bulduğunu, özgürlüğüne kavuşmak koşuluyla cinin ona bir mezardaki bir büyü kitabını nasıl ele geçirebileceğini öğrettiğini anlatır. Kitabı bulup açan Vergilius, önünde seksen bin şeytanın belirdiğini görür, bunlara hemen iyi bir yol inşa etmelerini buyurur, ardından yol arkadaşlarıyla sakin bir şekilde Venedik'e geri döner. Bu hayaller, *Watburgkrieg*'de de karşımıza çıkar. Anlatının düzyazı devamı *Huon de Bordeaux*'da, Mıknatıs

Dağı üzerinde yükselen ve beş perinin yaşadığı muhteşem bir saraydan söz edilir ve kuşkusuz bu saray, Ogier olarak bilinen daha geç bir versiyonda betimlenen Mıknatıs Şatosu'nun (*chastel d'aimant*) ta kendisidir. Büyük bir olasılıkla 15. yüzyılda yazılan düzyazı bir Fransız romansında, Mıknatıs Dağı, daha doğrusu Mıknatıs Kayalığı büyülü olup burada büyücüler yaşarlar ve bir kez mıknatıs onları çektikten sonra oradan uzaklaşabilmek için, belli bir yazıda söylenenlere uygun olarak, kayalığın tepesindeki bir yüzüğü denize atmak gerekir. Bu, üçüncü kalenderin hikâyesinde okuduklarımızla birebir örtüşmüyor mu? Ayrıca, unutmayalım ki, birçok düşsel imgenin bize [Batı'ya] Doğu'dan geldiği taş işçiliğinde, mıknatıs büyücülükle yakın ilişki içine sokulur [...]

Albertus Magnus ve başkaları da, mıknatısın büyülü güçlerinden söz ederler. Bütün gördüklerimizden sonra, Mıknatıs Dağı'nın perilerin yanı sıra Arthur'un da mutlu ikametgâhı haline gelmesi çok da mantık dışı gelmeyecektir bize. Sözgelimi, *Roman de Mabrian* adlı bir Fransız romansında bunun olduğunu görürüz. Keza, *Gudrun* şiirinde Mıknatıs Dağı'nın nasıl ve niçin Gîvers Tepesi ya da Etna Dağı ile özdeşleştirildiğini anlamak daha kolay olacaktır: Bu kitapta anlattığım bir rivayete göre, Arthur'un sarayı tam da buradaydı ve burası bolluk içinde yaşayan ve altın saraylarda oturan mutlu bir halkın ikamet yeri haline gelmişti. Böyle oluşmuş bir ikamet yeri ve böyle oluşmuş bir halk hayal etmek, bir biçimde, dağın aksi yönünden her tür gruptan alınmış pek çok geminin, buraya yeryüzünün bütün zenginliklerini taşıdığı inancına da yol açıyor. Grifonları bazı becerikli ve azimli kazazedeler için bir kaçma aracı kılarak Mıknatıs Dağı ile ilişkilendirme fikrinin, gene Doğu kökenli olması, birazdan göreceğimiz üzere, bana son derece olası görünüyor. Tudelalı Benyamin, kendi deyimiyle Çin Denizi'ndeki bazı "dar geçitler"den söz eder; buralarda kaybolan gemiler, artık kurtulamıyor ve erzak tükenince gemiciler açlıktan ölüyormuş. Bu yüzden, daha tedbirli olanlar yanlarında öküz derileri götürüyor, başka kurtuluş çaresi kalmadığında, bunlara sarınıp büyük kartalların kendilerini kaçırıp karaya taşımasına izin veriyorlarmış ve böylece birçokları kurtuluyormuş. Denizin dar geçitleri arasında Dağ da ya da en azından kayalıklar da ya da mıknatıs sığlıkları da gizleniyor olmalı; o iri kartallar, Doğu öykülerindeki Ruh kuşları olup daha sonra Batı'da grifonlara dönüşmüşlerdir. Batı hikâyelerinde, Mıknatıs Dağı sık sık durağan bir denizin ortasına koyulur; sözgelimi, birazdan sözünü edeceğim *Herzog Ernst*'te, *Jüngere Titurel*'de, vb. böyle olur. *Gudrun* şiirinde, Karanlık Deniz'dedir. Bu tür bağlantıların daha önce Doğu'da kurulmuş olması, bana olası geliyor; ama öte yandan bir noktayı gözden uzak tutmamak gerek: Düş gücü, burada olduğu kadar orada da, doğal olarak denizin bütün tehlikelerini bir araya toplama eğilimi gösteriyor olsa gerekti. Bunun nedeni, birçok Batı öyküsünde, durağan denize, Mıknatıs Dağı'na Sirenlerin eşlik etmesidir.

Doğu'da olduğu gibi Batı'da da, Mıknatıs Dağı yalnızca gezginlerin az çok gerçek gezi anlatılarında ve coğrafyacıların ve doğa bilimcilerin risalelerinde boy göstermekle kalmayacaktı: Düşsel ve şiirsel betimlemelerin nedeni ve tuhaf serüvenlerin vesilesi olabilmesi özelliğinden ötürü, ergeç

romans türü anlatılarda da ve özellikle uzaklara yolculukları, masalsı girişimleri anlatan anlatılarda da kendini gösterecekti. Dağ'ın, uygun bir adlandırmayla deniz romansları adını verebileceğimiz romanslarda yer almaması neredeyse mümkün değildi: Odysseus'un ve arkadaşlarının uzun süren yanlışlarından ve acılarından söz eden Antikçağ şairi, hakkında bilgi sahibi olsa, Mıknatıs Dağı büyük bir olasılıkla, uzak, bilinmeyen bir denizin dalgalarının dışında, *Odysseia*'da yerini alırdı. *Binbir Gece Masalları*'ndaki üçüncü kalenderin anlatısının ilk biçiminin tarihini söylemek, artık imkânsız. Buna karşılık, yeterince kesin bir tarih veremesek de, Mıknatıs Dağı'ndan söz edilen en eski Batı romansının ne zaman yazıldığını ortaya koyabiliriz. Bu anlatı, az önce hatırlattığımız Alman hikâyesi *Herzog Ernst*'tir (Dük Ernst). Bu şövalye öyküsünün Latince ilk biçimi, henüz bulunamamıştır; ama o ilk metinden esinlenen ve 1170-1180 arasında yazılan bir Aşağı Ren şiirinden geriye yalnızca fragmanlar kalmıştır. Şiirin ana izleği, 11.-12. yüzyıla ait anonim Alman şiirine (ben bu şiirden kısaltılmış olarak Mıknatıs Dağı'na gönderme yapan hikâyeyi aktaracağım), yanlışlıkla Heinrich von Weldecke'ye atfedilen bir başka şiire (1277-1285 yılları arasında yazılmıştır), Odo'nun Latince şiirine (1230'dan önce), Latince düzyazı bir hikâyeye, Almanca düzyazı bir halk hikâyesine geçmiştir.

Günümüze kadar ulaşan en eski şiirde, hikâye şöyle gelişir: Uzun ve zorlu bir deniz yolculuğundan sonra, Dük Ernst ve yol arkadaşları, sarp bir dağ görürler, dağın eteklerinde büyük bir orman gibi gemi direkleri kıvrılarak uzanmaktadır. Dümencilerden biri, durağan denizin tembel dalgaları arasından yükselen dağın yapısını bildiği için, düke ve diğerlerine onarılması imkânsız yıkımı bildirir. Mıknatısın çekim gücü karşısında direnmek imkânsızdır: Bütün o direkler, kazaya uğrayan gemilere aittir. Kazazedeleri açlıktan ölüm beklemektedir. Bu kötü haberi işitince, dük adeta aklını yitirir, adamlarına sevgi dolu sözler söyler, yüreklerini Tanrı'ya açmalarını, işledikleri bütün günahlar için tövbe etmelerini, Tanrı'nın inayetiyle göklerin krallığına girmeye hazırlanmalarını telkin eder. Herkes dükün uyarılarına uyar, bu arada gemi şiddetli bir ilerleyişle dağa yaklaşır ve bir kama gibi diğer gemilerin arasına dalar; çoğu eskilikten çürümüş olan bu gemilerin yanlarını korkunç bir gürültüyle çökertir, enkazlarını devirir, öteye geçer ve kayaya çarpar. Orada kazazedelerin gözleri önünde sergilenen zenginlikler o şekildedir ve öyle çoktur ki, tarif edilemez. Ama neye yarar? Dağ, çok uzak bir okyanusun ortasında yükselir ve hiçbir topluluk kara parçasını görme imkânına kavuşamamıştır. Yavaş yavaş erzak azalır; o kahramanlar birbiri ardı sıra açlıktan yok olur; grifonlar gelip yavrularını beslemek için onların cesetlerini çalarlar. Son olarak, yalnızca dük ile yedi yol arkadaşı hayatta kalır ve erzaktan yalnızca yarım ekmek artar. Bunun üzerine, aklına mucizevi bir fikir gelen kont Wetzel, yol arkadaşlarına öküz derilerine sarılmalarını ve grifonların kendilerini kaçırmasına izin vermelerini önerir, çünkü bunun dışında kaçış umutları yoktur. Tavsiye alkış ve coşkuyla karşılanır. İlk olarak bütün silahlarını kuşanmış dük ile konta kürkleri giydirirler. Grifonlar süzülerek gelir, onları havaya kaldırır, denizin ötesine taşır. İstedikleri noktaya geldiklerini hissettiklerinde, kılıçlarıyla kürkleri keser, aşağı atlarlar, sağ sa-

lim kurtulurlar. Diğerleri de aynı şekilde kurtulur, biri dışında: Sona kalan bu kişi, kürkü kuşanmasına yardım edecek kimsesi olmadığı için açlıktan ölür. Ama grifonların onları bıraktığı yerden yola çıkmaları için, hayatta kalanlar bir salla kendilerini, yatağı baştan aşağı çok değerli taşlarla kaplı bir yeraltı nehrinin şiddetli akışına bırakmak zorundadırlar.

Karolenj kahramanlık öykülerinin ünlü kahramanı Huon de Bordeaux, aynı tehlikeleri atlatmış, aynı şekilde kurtulmuştur. [...] Bu Batı öykülerinin, üçüncü kalenderin öyküsü ile olan benzerliklerinin ötesinde, gemici Sinbad'ın *Binbir Gece Masalları*'nda okuduğumuz altıncı yolculuğunun öyküsü ile benzerlikleri de açıkça ortadadır. Sinbad'ın gemisi de, etekleri deniz kazasına uğramış gemilerle ve bin bir zenginlikle kaplı bir dağa doğru karşı konulamaz şekilde çekilir; açlıktan ölen arkadaşları arasında hayatta kalan yegâne kişi olan Sindbad da bir sal üzerinde, yeraltından akan, değerli taşlarla kaplı bir ırmağın sürüklemesiyle kaçar. Ve kanım o ki, Batı öyküleri, Doğu öyküsünün belli bir noktada kusurlu ya da bozulmuş olduğunu imler (kanıtlar demesem de) ve öyküyü ilk bütünlük ve içtenliğine kavuşturma olanağı sağlar. Sindbad, deniz kazasına uğradığı dağın Mıknatıs Dağı olduğunu söylemez; ama kanımca başlangıçta gerçekten öyle olduğu, betimlemenin ayrıntılarından ve çeşitli hikâyelerin kendi aralarındaki bağlantılarından yola çıkılarak ileri sürülebilir. Aynı nedenlerden ötürü, sanırım *Binbir Gece Masalları*'nda Ebu'l-Fevaris'in gemisini kendine çeken uçsuz bucaksız, cilalı çeliktenmiş gibi parlak dağ, Mıknatıs Dağı ile özdeşleştirilmelidir.

Drakula'nın şatosuna doğru

BRAM STOKER
Drakula [1897]

Yolumuz zaman zaman, karanlıkta üzerimize kapanıyor gibi görünen çam ormanlarının içinden geçtiğinde ve alçalan günbatımı, Karpatlar'ın arasındaki vadilerde hiç durmaksızın dolaşır gibi görünen hayaletimsi bulutları tuhaf bir rölyefe çevirdiğinde, etraftaki bazı ağaçların üzerine serpiştirilmiş büyük gri kütleler, adeta akşamın erken saatlerinde doğan düşünceleri ve korkulu kuruntuları sürdüren tuhaf ve kasvetli bir etki yaratıyordu. Zaman zaman da tepeler öyle dikleşiyordu ki, sürücümüzün telaşına karşın, atlar mecburen ağır ağır ilerleyebiliyorlardı. [...] Tepemizde, kara kara bulutlar dolaşıyordu ve her an patlayacakmış gibi ağır, sıkıntılı bir hava vardı. Sanki sıradağlar iki atmosferi birbirinden ayırmış gibiydi ve şimdi biz göklerin gürlediği atmosfere girmiştik. Ben de şimdi dışarı bakıyor, beni Kont'a götürecek olan aracı arıyordum. Her an, simsiyah havanın içinden lambaların parıltısını görmeyi bekliyordum, ama her yer zifiri karanlıktı. Görünürdeki tek ışık, içinden yorulmuş atlarımızdan çıkan buharın beyaz bir bulut halinde yükseldiği, kendi lambalarımızın titrek ışığıydı. [...]
Sonra hepsi birden haç çıkaran köylülerden yükselen çığlıklar korosunun eşliğinde, dört atlı hafif bir araba arkamızdan gelip bize yetişti ve yanımızda durdu. Lambalarımızın ışığı üstlerine düştüğünde atların kömür karası, çok güzel hayvanlar olduğunu görebiliyordum. Atları, uzun kahverengi sakallı, sanki yüzü-

Tod Browning'in yönettiği *Drakula* filminden, 1931

nü bizden gizlemek istermiş gibi kocaman, siyah bir şapka giymiş, uzun boylu bir adam sürüyordu. Yalnızca, bize döndüğünde lambanın ışığında kırmızı gibi görünen bir çift çok parlak gözün ışıldadığını görebildim. [...]

Ansızın, kurtlar sanki ay ışığı üzerlerinde özel bir etki yaratmış gibi ulumaya başladılar. Atlar tepinip gerilediler ve acınası bir şekilde gözlerini devirerek çaresizce etraflarına bakındılar, ama kanlı canlı bir dehşet çemberi dört bir yanlarını kuşatmıştı ve ister istemez bu çemberin içinde kalmak zorundaydılar. Yanımıza gelmesi için arabacıya seslendim, çünkü bana öyle geliyordu ki, tek kurtuluş şansımız arabacının geri dönmesi ve hareket edip çemberi yarmamızdı. Gürültünün bir yandan kurtları korkutmasını bir yandan da arabacının arabaya yaklaşması için bir fırsat yaratmasını umarak bağırıp arabanın yan tarafına vuruyordum. Oraya nasıl geldiğini bilmiyorum, ama buyurgan bir tonda yükselen sesini duydum ve sesin geldiği yöne baktığımda onun yolun üzerinde durduğunu gördüm. Uzun kollarını, elle tutulup gözle görülemez bir engeli kenara itiyormuşçasına salladı ve kurtlar geri geri çekilmeye başladılar. Tam o sırada ayın önünden kara bir bulut geçti ve bir kez daha karanlıkta kaldık.

Sürücünün tekrar arabaya tırmandığını gördüğümde kurtlar ortadan kay-

bolmuştu. Bu o kadar garip ve esrarengiz bir durumdu ki, içimi dehşet verici bir korku kapladı ve korkudan ne konuşabildim ne de kıpırdayabildim. Şimdi, gökyüzünde dolaşan bulutlar ayı örttüğü için tam bir karanlık içinde ilerlerken, sanki zaman hiç geçmiyordu. Yukarı tırmanmaya devam ettik, ara sıra hızlı inişler yapıyor, ama genelde sürekli yukarı çıkıyorduk. Ansızın, sürücünün, atları bakımsız bir şatonun avlusuna sokmakta olduğunu fark ettim; şatonun yüksek, siyah pencerelerinden hiç ışık gelmiyordu ve kırık, mazgallı burçları ay ışığıyla aydınlanan gökyüzüne doğru sivri sivri yükseliyordu.

Şangdu

SAMUEL T. COLERIDGE
Kubilay Han [1797]

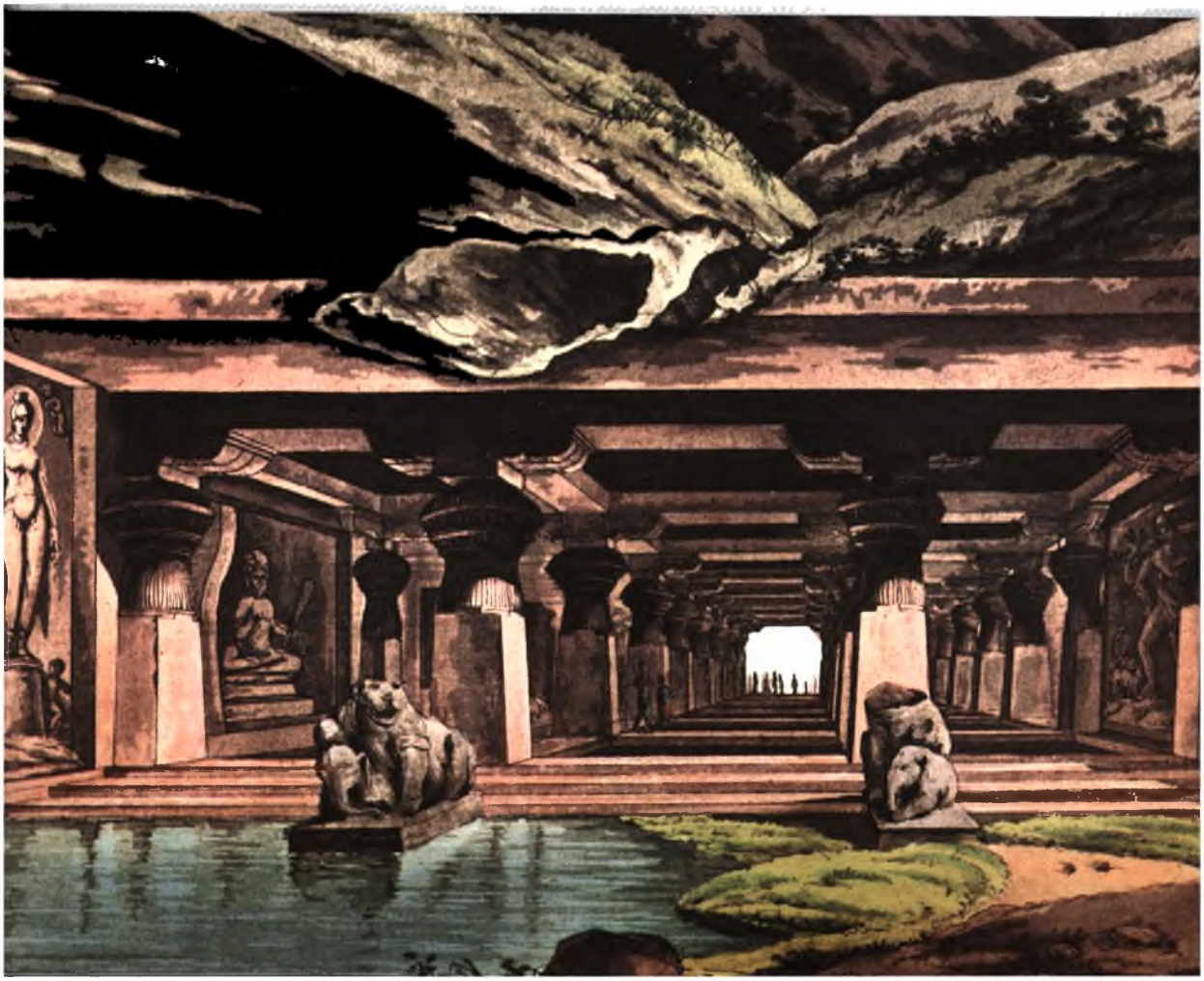
Buyurdu Kubilay Han,
Şangdu'da görkemli bir zevk kubbesi dikile:
Tam kutsal ırmak Alph'in, insan
Ölçüsüne sığmaz mağaralardan
Güneşsiz bir denize aktığı yerde.
Böylece bereketli topraklar duvarlarla,
Kulelerle çevrildi iki kez beş mil boyunca:
Ve bahçeler kıvrılan derelerle parlıyordu
Buhur ağaçlarının çiçeklendiği yerde;
Ve tepeler kadar eski ormanların olduğu,
Güneşli yeşillikleri kuşatan çepeçevre.

Ama ah! o derin romantik yar, sedirlerle
Yeşil tepe arasında uzanan!
Vahşi bir yer! kutsal ve efsunlu hem de,
Küçülen ayın altında, ifrit sevgilisine
Ağlayan bir kadının mekânı olan!
Ve arasız bir kaynayışla, yarın dibinden,
Sanki toprak kısa kesik solurcasına, birden,
Güçlü bir kaynak zorla fışkırırdı bir anda:
Yarı tutuk hızlı patlayışları arasında,
Sıçrardı koca taş parçaları, dağılan dolu taneleri
Ya da harmanda savrulan ekinler gibi:
Ve durmadan dans eden kayalar arasından
Fışkırıp atılırdı kutsal ırmak bir an.
Labirent bir menderes çizerek beş mil boyunca,
Kutsal ırmak, ormanlar vadiler içinde dolanır,
Sonra insan ölçüsüne sığmaz mağaralara varır,
Gürültüyle gömülürdü cansız bir okyanusa.

Kara Ormanın Sırrı

EMILIO SALGARI
Kara Ormanın Sırrı [1895]

Tremal-Naik ayağa fırladı, gözlerinin önündeki manzara karşısında şaşırmış, hayrete düşmüştü. Duvarları tuhaf resimlerle kaplı bir tür dev kubbenin içindeydi. Vaikuntha'da, başka bir deyişle yılan Adiseşa'nın süt denizinde konutunda, Hintlilerin koruyucu tanrısı Vişnu'nun ilk on bedenlenmesi, çepeçevre resmedilmişti ve bunları başlıca *deverkeli* -yani, Hintlilerin taptığı yarı tanrılar- çevreliyordu. *Deverkeli*, dünyanın sekiz köşesinin koruyucuları olup Sorgon'da -başka bir deyişle, *Kailasson*'a, yani Şiva'nın cennetine gidecek kadar erdemi olmayanların cennetinde- yaşarlar.
Kubbenin ortasına, Katerler, dev kö-

Ellora yeraltı tapınakları: Giulio Ferrario, *Eski ve Yeni Gelenek*, 19. yüzyıl

tü iblisler işlenmişti; bunlar beş kabileye bölünmüş olup, dünyada avare dolaşırlar. Dünyadan dışarı çıkamazlar, çok dua etmedikçe insanlara vaat edilen saadeti de hak edemezler.

Pagodanın ortasında, birinde uzun bir hançeri, bir diğerinde bir başı sallayan dört kollu bir kadının büyük bronz heykeli yükseliyordu.

Büyük bir kurukafa kolyesi, ayaklarının ucuna kadar uzanıyordu ve belinde kopmuş el ve kollardan oluşmuş bir kemer vardı. Bu korkunç kadının yüzü dövmeliydi, kulaklarında halkalar vardı; koyu kırmızıya, kan rengine boyalı dili, vahşi bir gülümsemeye bürünmüş dudaklarından tam bir karış dışarı uzanıyordu; bileklerinde büyük bilezikler vardı ve ayakları, vücudu yaralarla kaplı bir devin üstünde duruyordu. İlk bakışta anlaşılıyordu: Kanın sarhoşluğuna kapılmış bu tanrıça, kurbanın bedeni üstünde dans ediyordu.

"Rüya mı görüyorum ne?" diye mırıldandı Tremal-Naik gözlerini birkaç kez ovarak. "Hiçbir şey anlamıyorum! Daha sözlerini bitirmemişti ki, kulağına hafif bir gıcırtı gelmeye başladı. Elinde karabinası, sese doğru döndü, ama neredeyse hemen, şaşkınlık ve sevinç çığlığını zorlukla bastırarak, canavar tanrıçaya kadar geriledi. Karşısında, altın kaplama bir kapının eşiğinde, olağanüstü güzellikte bir genç kız ayakta duruyordu, yüzünde çok büyük

Kara Ormanın Sırrı, I. Epizot'un kapağı, 1937

bir kaygı ve korku vardı. On dört yaşında olsa gerekti, bedeni güzel, endamı çok zarifti. Onda kadim saflığın hatları vardı, bu hatlara İngiliz-Hint kadınının ışıltılı ifadesi canlılık katıyordu. Teninin rengi çok hoş bir pembeydi, iri siyah gözleri elmaslar gibi ışıltılıydı, hiç Hintlileri andırmayan düz bir burnu, ince mercan dudakları vardı. Dudakları hüzünlü bir gülümsemeyle aralanmıştı, bu sayede göz kamaştırıcı beyazlıkta iki sıra dişi görülüyordu. Alın hizasında bir sıra büyük inciyle ayırdığı gür koyu kestane rengi saçlarını, düğümler halinde örmüş ve güzel kokulu çampaka çiçekleriyle süslemişti. Tremal-Naik, yukarıda belirttiğimiz gibi, hızla bronz canavar heykeline kadar gerilemişti.

"Ada!... Ada!... Ormandaki hayalet!" diye haykırdı boğuk bir sesle.
Daha fazla konuşamadı ve orada sessiz, soluk soluğa, afallamış kalıverdi, büyük bir dehşetle onu süzen o olağanüstü yaratığa bakıyordu. Birden kız bir adım öne çıkıp, kenarı geniş mavi şeritli, karmaşık desenlerle bezeli, üzerini büyük bir harmani gibi saran bol ipek sarisini yere bıraktı.
Göz kamaştırıcı bir ışık demeti kızı kuşattı, gözlerini yummak zorunda kalan yılan avcısı onu göremez oldu.
Bu kızın üzeri, sözcüğün gerçek anlamıyla altın ve paha biçilmez değerli taşlarla kaplıydı. En güzel Golkonda ve Gucerat elmaslarıyla bezeli, kadın başlı gizemli yılanla süslü altın bir zırh, göğsünü bir uçtan bir uca örtüyor ve yanlarını örten gümüş işli bol bir kaşmir şalın içinde gözden yitiyordu. Boynunda fındık büyüklüğünde sıra sıra inci ve elmas kolyeler vardı; gene değerli taşlarla bezeli büyük bilezikler çıplak kollarını süslüyordu ve beyaz ipek şalvarı çıplak ayaklarının hemen üstüne nefis kırmızı renkli mercan halkalarıyla tutturulmuştu.
Dar bir delikten içeri giren bir güneş ışını, o altınlar ve değerli taşlara çarparak, deyim yerindeyse genç kızı göz kamaştırıcı ışıltıda bir ışık deryasına boğuyordu.
"Rüya!... Rüya!..." diye yineledi Tremal-Naik ikinci kez, ellerini kıza doğru uzatarak. "Ah, nasıl da güzel!..."
"Niçin mi?... Beni dinle, güzel kız! Yalnız kaplanlarla dolu cengelimde bir kadın yüzü görmemiştim hiç. Batmakta olan güneşin son ışınlarında, seni şurada, mussenda çalılığının arkasında ilk kez gördüğümde, bütün vücudumun sarsıldığını hissettim. Adeta gökten inen bir tanrıça gibiydin ve sana taptım."
"Sus! Sus!" diye yineledi kesik kesik genç kız, yüzünü ellerinin arasında gizleyerek.
"Susamam, ormanın güzel çiçeği!" diye haykırdı Tremal-Naik daha büyük bir tutkuyla. "Sen ortadan kaybolunca, sanki yüreğimden bir şeyler koptu. Sarhoş gibiydim, gözlerimin önünde hayalin dans ediyordu, damarlarımda kan daha hızlı akıyor, yüzüme, bey-

nime alevler yükseliyordu. Beni büyüledin sanki!"
"Tremal-Naik!" diye mırıldandı kaygıyla genç kız.
"O gece uyuyamadım" diyerek sözüne devam etti yılan avcısı. "Vücudumu ateş ve senin çılgın hasretin kaplamıştı. Niçin mi? Bu hissi tanımıyor, bunun nasıl olduğunu anlayamıyordum. Hayatımda ilk kez böyle bir heyecan hissediyordum. Aradan on beş gün geçti. Her akşam, güneş batarken, mussendanın arkasında seni görüyor ve karşında kendimi mutlu hissediyordum; başka bir dünyaya adım atmış gibiydim, bir başka insan olmuş gibiydim. Sen benimle konuşmuyordun, ama bana bakıyordun ve bu benim için fazlasıyla yeterliydi; o bakışların güzel sözler ediyor ve bana diyorlardı ki, sen..."
Derin derin soluyarak durdu, yüzünü ellerinin arasında gizleyen kıza baktı.
"Ah!" dedi acıyla Tremal-Naik. "Demek, konuşmamı istemiyorsun." Kız başını "evet, istemiyorum" anlamında sallayıp yaşlı gözlerle ona baktı.
"Konuşmak niye," dedi kız, "aramızda uçurum varken?" Niçin geldin buraya, seni hain, yüreğimde boş bir ümidi yeniden uyandırmaya? Bilmiyor musun bu yerin lanetli olduğunu, özellikle benim sevdiğim kişiye yasak olduğunu?"
"Sevdiğim kişiye!" diye haykırdı Tremal-Naik sevinçle. Bir daha söyle, bir daha söyle bu sözü, ormanın güzel çiçeği! Öyleyse, beni sevdiğin doğru mu? Öyleyse, her akşam mussendanın arkasına beni sevdiğin için geldiğin doğru mu?
"Canıma kıyma, Tremal-Naik" dedi kız kaygıyla.
"Canına kıymak mı! Neden? Hangi tehlikeyle karşı karşıyasın? Seni savunmak için burada değil miyim? Bu yer lanetliyse ne önemi var? Aramızda uçurum varsa ne önemi var? Ben güçlüyüm, öyle güçlüyüm ki, senin için bu tapınağı sarsar, önünde güzel kokular döktüğün o korkunç canavarı paramparça ederim."
"Nasıl biliyorsun bunu? Sana kim söyledi?"
"Bu akşam gördüm seni."
"Demek bu akşam buradaydın?"
"Evet, buradaydım, hatta başının üstündeki şu lambaya tutunmuştum."
"İyi ama seni tapmağa kim getirdi?"
"Kader, daha doğrusu bu lanetli topraklarda yaşayanların kapanı."
"Demek seni gördüler?"
"Takip etmişler beni."
"Ah, talihsiz adam, sonun geldi!" diye haykırdı kız çaresizlikle.
Tremal-Naik, ona doğru atıldı.
"Söylesene, nedir bu sır?" diye sordu güçlükle denetlediği bir öfkeyle. "Bunca korku niye? Güzel kokulara ihtiyacı olan şu canavar kılıklı şeyin anlamı ne? Şu havuzda yüzen altın balık neyin nesi? Zırhına süs yaptığın şu kadın başlı yılanın anlamı ne? Hemcinslerini boğazlayıp yeraltında yaşayan bu insanlar kim? Bilmek istiyorum, Ada, bilmek istiyorum!"
"Bana soru sorma, Tremal-Naik."
"Niçin?"
"Ah! Beni nasıl korkunç bir yazgının beklediğini bir bilsen!"
"Ama güçlüyüm ben."
"Bu adamlara karşı güç neye yarar ki?"
"Onlarla amansız bir savaşa gireceğim."
"Seni ham bir bambu gibi kırarlar. İngiltere'nin gücüne meydan okumuyorlar mı? Güçlüler, Tremal-Naik, ve müthişler! Hiçbir şey direnemiyor onlara: Ne donanmalar, ne ordular. Her şey zehirli solukları karşısında alt oluyor."
"Peki ama kim bu kişiler?"

James Paton, *Thuglar*, t.y., Londra, British Museum

"Söyleyemem."
"Sana söylemeni emredersem?"
"Reddederim":
"Demek sen... bana meydan okuyorsun!" diye haykırdı Tremal-Naik öfkeyle.
"Tremal-Naik! Tremal-Naik!" diye mırıldandı mutsuz genç kız, iç burkan bir vurguyla.
Yılan avcısı kollarını ovuşturdu.
"Tremal-Naik," diyerek sözüne devam etti kız, "büyük bir lanet var üzerimde, ancak ölümümle sona erecek olan korkunç, dehşetli bir lanet. Seni sevdim, ormanın yiğit oğlu, seni hep sevdim, ama..."
"Ah! Beni seviyorsun!" diye haykırdı yılan avcısı.
"Evet, seni seviyorum, Tremal-Naik."
"Yakınımızdaki şu canavarın üstüne yemin et."
"Yemin ederim!" dedi genç kız, elini bronz heykele doğru uzatarak.
"Eşim olacağına yemin et!..." Bir kasılma, kızın yüz çizgilerini bozdu.
"Tremal-Naik," diye mırıldandı boğuk bir sesle, "eşin olacağım, eğer mümkün olursa!"
"Ah, demek bir rakibim var."
"Hayır, bana bakacak kadar cesur biri de olmayacak. Ben ölüme aitim." Tremal-Naik, başında birleştirdiği iki eliyle iki adım geriye çekildi.
"Ölüme!..." diye haykırdı.
"Evet, Tremal-Naik, ölüme aitim. Bir erkek bana elini değdiğinde, intikamcıların kapanı hayatımı sona erdirecek."
"Rüya mı görüyorum acaba?"
"Hayır, uyanıksın ve seninle konuşan kişi, seni seven kadın."
"Ah, korkunç sır!"
"Evet, korkunç sır, Tremal-Naik. Aramızda kimsenin kapatamayacağı bir uçurum var... Yazgı! Peki, ne yaptım ben böyle talihsiz olmak için? Ne suç işledim, lanetli olmak için?"
Bir hıçkırık, kızın sesini boğdu ve yüzü yaşlarla doldu. Tremal-Naik, sessiz bir çığlık attı ve kemiklerini çıtırdatacak kadar güçle yumruklarını sıktı.
"Senin için ne yapabilirim?" diye sordu Tremal-Naik, ruhunun derinlerine kadar hüzne kapılarak.
"Senin bu gözyaşların içimi burkuyor, ormanın güzel çiçeği. Söyle ne yapayım. Emret, ben de bir köleden fazla itaat edeyim sana. Seni bu yerden götürmemi iste götüreyim, bu uğurda canımı vermem gerekse bile."

"Ah, hayır, hayır!" diye haykırdı genç kız. "İkimiz için de ölüm demek olur bu."
"Buradan gitmemi mi istiyorsun? Bak, seni çok seviyorum, ama hayatın ikimizin sonsuza dek ayrılmasını gerektiriyorsa, ben yüreğimden doğan aşkı paramparça edeceğim. Bir mahkûm olacağım, benim için sürekli bir şehitlik olacak, ama yapacağım. Söyle, ne yapmam gerek?"
Genç kız susuyor ve için için ağlıyordu. Tremal-Naik, onu tatlılıkla kendine çekti, tam dudaklarını açmak üzereydi ki, dışarıda ramsinganın tiz sesi yankılandı.
"Kaç, Tremal-Naik, kaç!" diye bağırdı genç kız, korkudan kendinden geçmiş bir halde.
"Kaç yoksa mahvoluruz!"
"Ah, lanetli borazan!" diye haykırdı Tremal-Naik, dişlerini gıcırdatarak.
"Geliyorlar" diye sözünü sürdürdü genç kız kesik kesik. "Bizi bulurlarsa, korkunç tanrılarına kurban ederler. Kaç! Kaç!"
"Hayır, asla!"
"Demek beni öldürmek istiyorsun!"
"Seni koruyacağım!"
"Kaç hadi, talihsiz adam! Kaç!"
Tremal-Naik, karşılık olarak yerden karabinayı alıp kuşandı. Genç kız, bu adamın sarsılmaz olduğunu anladı.
"Bana acı!" dedi kız kaygıyla. "Geliyorlar."
"Öyleyse, onları beklerim ben de" diye karşılık verdi Tremal-Naik. "Sana el kaldırmaya kalkan ilk adamı, tanrım üzerine yemin ediyorum, ormandaki bir kaplan gibi öldüreceğim."
"Madem sözünden dönmüyorsun, öyleyse kal, ormanın yiğit oğlu; seni kurtaracağım."
Genç kız sarisini topladı ve içeri girdiği kapıya yöneldi. Tremal-Naik, kıza doğru atılıp onu tuttu.
"Nereye gidiyorsun?" diye sordu.
"Gelmek üzere olan adamı karşılayıp buraya girmesine engel olmaya. Bu akşam, gece yarısı, sana geri döneceğim. O zaman, tanrıların iradesi gerçekleşecek ve belki de... kaçacağız."
"Adın ne?"
"Ada Corishant."
"Ada Corishant! Ah, ne güzel bir isim! Git, soylu yaratık, gece yarısı seni bekleyeceğim!"
Genç kız, sarisine sarındı, son bir kez yaşlı gözlerle Tremal-Naik'e baktı ve hıçkırığını bastırarak çıktı.

Fedora

ITALO CALVINO
Görünmez Kentler [1972]

Gri taş metropol Fedora'nın merkezinde, her odasında cam bir küre bulunan büyük, metal bir bina var. Her kürenin içine bakıldığında başka bir Fedora'nın modeli olan mavi bir kent görülüyor. Şu ya da bu nedenle bugün gördüğümüz durumuna gelmeseydi, kentin alabileceği biçimleri gösteriyor bu modeller. Her dönemde, biri, bir zamanlar olduğu biçimiyle Fedora'ya bakarak, ondan ideal bir kent yaratmanın yollarını düşlemişti, ancak kurmaya kalktığı minyatür modeli henüz tamamlayamadan Fedora eski Fedora olmaktan çıkmıştı bile, ve düne kadar kentin gelecekte olabileceği şey artık cam bir kürede bir oyuncaktı sadece. Fedora'nın küreler binasında bir müzesi var şimdi: her kent sakini gidip onu görüyor, kendi arzularına cevap veren kenti seçiyor, aksinin (eğer kurutulmamış olsaydı), kanalın sularını toplayacak olan medusa havuzunda yansıdığını, yüksek bir sayebanın içinde, (artık kentten

kovulmuş) fillere mahsus yoldan geçtiğini, (artık üzerinde yükseleceği zemin kalmamış) helezoni minarenin spirali boyunca kaydığını hayal ederek uzun uzun seyrediyor onu. Senin imparatorluk haritanda, yüce Han, hem büyük, taş Fedora, hem de cam kürelerdeki küçük Fedora'lar bulunmalı. Hepsi aynı ölçüde gerçek olduklarından değil, hepsi birer tasarı olduğu için. Biri, henüz gerekli olmadığı halde gerekli görülen şeyi, diğerleri ise olası gibi düşünülen ve bir saniyede tüm olasılığını yitiren şeyi saklar içinde.

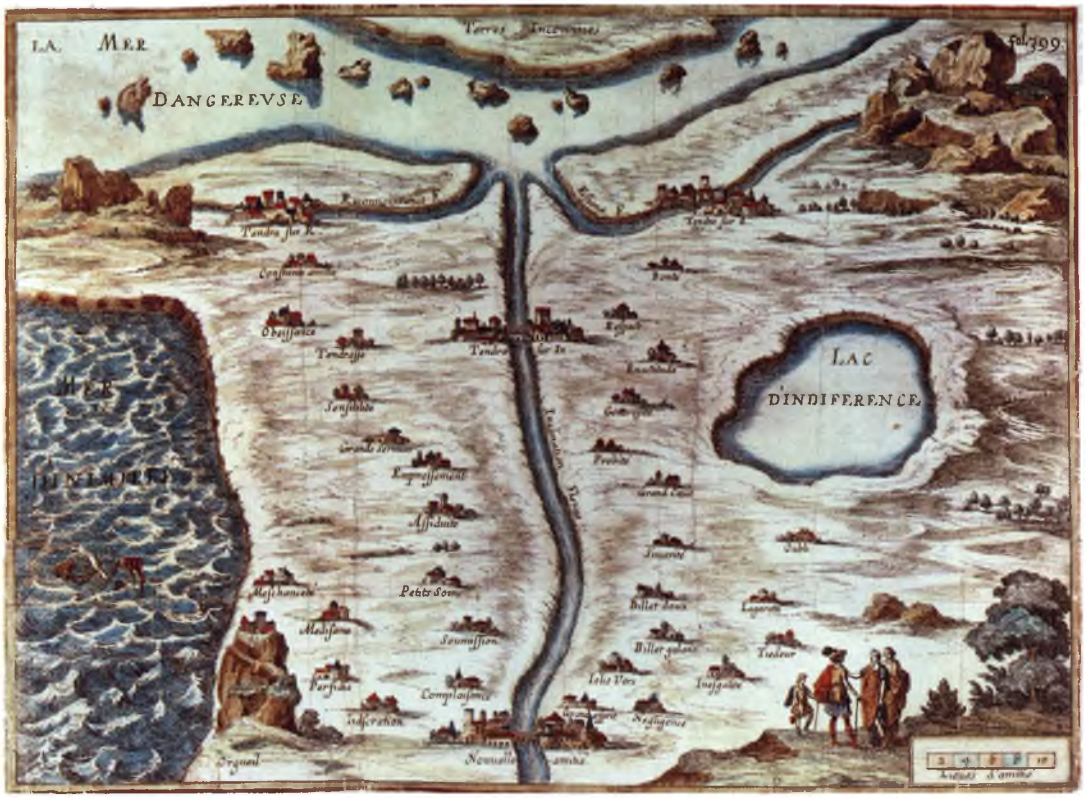
Sevgi Haritası

MADELEINE DE SCUDÉRY
Cloelia, Roma Tarihi [1654-1660]

Haritanın en altındaki ilk şehir, Yeni Dostluk. Sevgi üç farklı nedenden -takdir, minnet ya da eğilim- doğabileceği için, üç Sevgi şehri üç farklı ırmağın kıyısında gösterilmiş ve oraya ulaşmak için üç farklı yol çizilmiş.. Şu halde, Takdire Dayalı Sevgi, Eğilime Dayalı Sevgi ve Minnete Dayalı Sevgi var elimizde. Eğilimden doğan sevginin, ne ise o olması için başka şeye ihtiyacı olmadığından, bu ırmağın kıyılarında köyler yok: Irmak öyle hızlı ilerliyor ki, kıyıları boyunca kalacak yere ihtiyaç olmuyor.
Ama Takdire Dayalı Sevgi'ye ulaşmak için durum farklı, çünkü sözünü ettiğimiz bu sevginin takdir yoluyla doğmasına katkıda bulunabilecek ne kadar büyük ve küçük şey varsa o kadar köy var. Gerçekten de, görüyorsunuz ki, Yeni Dostluk'tan Büyük Akıl adı verilen bir şehre geçiliyor, takdir normal olarak bundan doğduğu için. Sonra, sevimli köyler görüyorsunuz: Güzel Dizeler, Nazik Mektuplar ve Tatlı Mektuplar.. Daha sonra, bu yoldan ilerlemek için, İçtenlik, Gönlü Zenginlik, Dürüstlük, Saygı, Bağlılık ve Sevgi'nin karşısında bulunan İyilik'i görüyorsunuz.
Bundan sonra, Yeni Dostluk'a geri dönmek gerek, oradan hangi yolla Minnete Dayalı Sevgi'ye gidilir görmek için. Şu halde, sizden ricam, öncelikle Yeni Dostluk'tan Hoşnutluk'a, sonra İtaat adlı küçük köye ve şu çok sevimli ötekine - Küçük Uğraşlar- nasıl gidildiğini gözlemeniz. Oradan, Azim'den geçerek, Gayret'e ve Büyük Hizmet'e ulaşılıyor. Büyük Hizmet öteki köylerden daha küçük, onu yapabilecek az sayıda insan olduğunu vurgulamak için. Yola devam ederek, Duyarlık'tan geçmek, sonra İtaat'e gitmek ve en sonunda Sürekli Dostluk'u aşmak gerek; bu kuşkusuz Minnete Dayalı Sevgi'ye ulaşmanın en emin yolu.
Ama dikkat: Fazlaca sağa ya da sola sapmak, yolumuzu kaybettirebilir, çünkü Büyük Akıl'ın çıkışında İhmal'e, sonra hata etmeyi sürdürüp İradesizlik ve oradan Üşengeçlik ve Hoppalık'a, Unutma'ya gidilecek olursa, Takdire Dayalı Sevgi'nin yerine, soğuk durağan sularıyla Kayıtsızlık Gölü'nü buluruz karşımızda.
Öte yandan, Yeni Dostluk'un çıkışında biraz fazla sola sapılır ve Saygısızlık, Hainlik, Dedikoduculuk ya da Kötülük'e gidilirse, Minnete Dayalı Sevgi yerine bütün gemilerin battığı Düşmanlık Denizi'ne erişilir. Eğilim ırmağı, Tehlikeler denen denize dökülür: Bu denizin ötesinde, nerede olduğu bilinmediği için Bilinmeyen Toprak diye tanımladığımız yer vardır.

René Magritte, *Pireneler Şatosu*, 1959, Kudüs, İsrail Müzesi

Sevgi Haritası, Madeleine de Scudéry'nin 1654'te yarattığı ve François Chauveau'nun gravürünü yaptığı hayali harita

Alef

JORGE LUIS BORGES
Alef [1949]

Şimdi öykümün anlatılması, aktarılması olanaksız özüne geliyorum. Ve bir yazar olarak çıkmazım da bu noktada başlıyor. Dil tümüyle bir simgeler dizgesidir, bu dizgenin o dili konuşanlar tarafından kullanılması ortak bir geçmişe dayanır. Ama eğer öyleyse ben, zihnimin, bütün çabalarına rağmen tümünü kavrayamadığı sınırsız Alef'i sözcüklere nasıl çevirebilirim? [...]

Bir tek dev saniye içinde hem fevkalade hem korkunç olan milyonlarca eylem gördüm; hiçbiri de beni, hepsi mekânda aynı noktayı kapladıkları halde, birbirlerini gölgelememeleri, örtmemeleri kadar etkilemedi. Gözlerimin yakaladığı şey eşzamanlıydı, ama şimdi yazacaklarım zaman içinde sıralanacak, çünkü dil sıralayıcıdır. Ne olursa olsun, hatırlayabildiğim kadarını aktarmayı deneyeceğim.

Basamağın arka kısmında, sağa doğru, neredeyse dayanılmaz bir parlaklıkta, gök kuşağının tüm renklerini içeren bir çember gördüm. Önce döndüğünü sandım, ama sonra bu titreşimin kapsadığı dünyanın sersemleticiliğinden gelen bir yanılgı olduğunu anladım. Alef'in çapı herhalde birkaç santimden fazla değildi, ama tüm âlem gerçekten ve eksiksiz olarak içindeydi. Her şey (sözgelimi, bir aynanın yüzü), sonsuzdu; çünkü

her şeyi evrendeki açıdan açıkça görebiliyordum. Denizin dalgalanışını gördüm, günün doğuşunu, günün batışını gördüm; Amerika'daki insan yığınlarını gördüm; siyah bir piramidin ortasındaki gümüş rengi örümcek ağını gördüm; parçalanmış bir labirent gördüm (bu, Londra'ydı); bitmez tükenmez sayıda gözün bir aynaya bakar gibi bende kendilerine baktıklarını gördüm; yeryüzündeki bütün aynaları gördüm ve hiçbiri beni yansıtmıyordu; Soler sokağındaki bir arka avluda otuz yıl önce Frey Bentos'taki bir evin girişinde gördüğüm yer çinilerinin aynılarını gördüm; üzüm salkımları, kar yığınları, tütün, maden damarları, buhar gördüm; tümseklerle dolu ekvator çöllerini ve hepsindeki kum tanelerini teker teker gördüm; Inverness'te hiçbir zaman unutamayacağım bir kadın gördüm, eskiden orada bir ağaç vardı; Adrogue'de bir yazlık ev gördüm: Plinius'un ilk İngilizce çevirisinin –Philemon Holland'ın yaptığı– bir kopyasını gördüm ve aynı zamanda her sayfadaki her harfi gördüm (çocukken kapalı bir kitabın içindeki harflerin nasıl birbirine karışmadığına, bir gecede kaybolup gitmediğine şaşardım); Querétaro'daki bir günbatımını gördüm, Bengal'deki bir gülün rengini yansıtır gibiydi; boş yatak odamı gördüm; Alkmaar'da küçük bir odada iki ayna arasında duran bir küre gördüm, aynalar küreyi sonsuz sayıda çoğaltıyorlardı; Hazar Denizi'nin bir kıyısında akşam üstü yeleleri uçuşan atlar gördüm; bir elin enfes kemik yapısını gördüm; bir savaştan çıkan gazilerin resimli kartlar postaladıklarını gördüm; Mirzapur'da bir vitrinde bir deste İspanyol oyun kâğıdı gördüm; bir limonluğun zeminine eğrelti otlarının gölgesinin vurduğunu gördüm; kaplanlar, pitonlar, bizonlar, gelgitler, ordular gördüm; yeryüzündeki bütün karıncaları gördüm; Acem işi bir usturlap gördüm; bir yazı masasının çekmecesinde, Beatriz'in Carlos Argentino'ya yazdığı inanılmaz, müstehcen, ayrıntılı mektupları gördüm (ve elyazısı içimi titretti); Chacarita mezarlığında bulunan çok beğendiğim bir anıtı gördüm; bir zamanlar o eşsiz Beatriz Viterbo olan çürümüş kemikleri ve tozu gördüm; kendi koyu kanımın dolaşımını gördüm; aşkın birleştiriciliğini ve ölümün değiştiriciliğini gördüm; Alef'i her noktadan ve her açıdan gördüm; Alef'te dünyayı, dünyada Alef'i gördüm; kendi yüzümü ve kendi bağırsaklarımı gördüm; senin yüzünü gördüm; sersemledim ve ağladım, çünkü gözlerim herkesin adını bildiği ve kimsenin bakamadığı o gizli ve ancak tahmin edilebilecek şeyi –tasavvur edilemez âlemi– görmüştü.

Beyaz gül

DANTE ALIGHIERI [1265-1321]
Cennet, Otuz Birinci Kanto, 1-18

İsa'nın kanını dökerek evlendiği
kutsal erleri, beyaz bir gül gibi
görünüyordu gözlerime;
ötekiler ise, kimi kez çiçeklere,
kimi kez emeklerinin bala dönüştüğü yere
konan bir arı sürüsü gibi uçarken,
kendilerini böyle güzelleştiren,
gönül verdikleri varlığı görüyorlardı,
utkusuna övgüler düzüyorlardı,
binlerce yaprağın süslediği büyük çiçeğe
dalıyor, sonra sevgilerinin sürekli

Abdul Mati Klarwien, *Alef Tapınağı*, yerleştirme, Borges'in *Alef*'inden esinlenilerek yapılmıştır, 1963-1970

Yan sayfa:
Gustave Doré, *Beyaz Gül*, *İlahi Komedya, Cennet*, Kanto XXXI için çizim

oturduğu yere yükseliyorlardı.
Yüzleri alev rengiydi, kanatları
altın sarısı, kardan bile beyazdı
geri kalan organları.

Basamak basamak indikçe çiçeğin
içine,
kanat çırpa çırpa edindikleri
erinci, isteği sunuyorlardı.

EKLER

465 YAZAR DİZİNİ

466 SANATÇI DİZİNİ

469 ANONİM ÇİZİMLER

471 FİLM KARELERİ

471 ALINTILAR KAYNAKÇASI

472 ANONİM ESERLER

473 GENEL KAYNAKÇA

477 FOTOĞRAFLAR

YAZAR DİZİNİ

Aelianus, 209
Albini, Andrea, 204
Alighieri, Dante, 460
Alvarez, Francisco, 137
Ampelius, Lucius, 36
Andreae, Johann Valentin, 322
Ariosto, Ludovico, 173
Aristoteles, 27
Arnold, Lübeckli, 285
Augustinus, Aziz, 34, 167
Aulus Gellius, 84
Bacon, Francis, 209, 316
Baigent, Michael, 426
Bernard, Raymond W., 396
Blavatski, Helena, 213
Boccaccio, Giovanni, 298
Bonvesin de la Riva, 63
Borges, Jorge Luis, 324, 458
Bulwer-Lytton, Edward, 393
Byrd, Richard Evelyn, 397
Caesar, Iulius, 88
Calvino, Italo, 455
Campanella, Tommaso, 313
Chrétien de Troyes, 268
Cleves Symmes, John Jr, 395
Coleridge, Samuel T., 450
Collin de Plancy, Jacques, 391
Collodi, Carlo, 301
De Sède, Gérard, 426
Diodorus Siculus, 208, 238
Diogenes Laertius, 28
Eco, Umberto, 88, 460
Eschenbach, Wolfram von, 272
Evola, Julius, 244, 273
Fabre d'Olivet, Antoine, 241
Foigny, Gabriel de, 340
Frau, Sergio, 79
Gozzano, Guido, 343
Graf, Arturo, 141, 445
Grimm, Jakob ve Wilhelm, 301
Guénon, René, 407
Hammer-Purgstall, Joseph von, 286
Hawking, Stephen, 27
Hélinand de Froidmont, 266
Herodotos, 124, 238
Hesiodos, 165
Holberg, Ludvig, 386
Homeros, 78
Hyppolitus, 27
Iannaccone, Mario Arturo, 429
İsidorus, Sevillalı, 128, 167
Jacolliot, Louis, 400
Johannes de Hildesheim, 61
Kolomb, Kristof, 175
Kosmas İndikopleustes, 29, 34
Lactantius, 33
Latini, Brunetto, 130
Leblanc, Maurice, 424
Leigh, Richard, 426
Ley, Willy, 29
Lincoln, Henry, 426
Liutprand, Cremonalı, 139
Lucretius, 33
Lukianos, 293
Macrobius, 35
Malory, Thomas, 272
Mandeville, John, 136, 141, 168
Manegold, Lautenbachlı, 37
Manilius, Marcus, 31
Montaigne, Michel de, 212
More, Thomas, 313
Nietzsche, Friedrich, 239
Ossendowski, Ferdinand, 406
Paris, Matthew, 168
Pausanias, 86
Pigafetta, Filippo, 37
Platon, 27, 205
Plinius, 84, 85, 125, 208
Poe, Edgar Allan, 221
Polo, Marco, 62, 137, 285
Pulci, Luigi, 36
Rabelais, François, 443
Rahn, Otto, 277
Raleigh, Walter, 176
Robert de Boron, 266, 269
Rosenberg, Alfred, 218
Sahte Philon, Byzantionlu, 82
Saint-Yves d'Alveydre, Alexandre, 401
Salgari, Emilio, 450
Scudéry, Madeleine de, 456
Serimán, Zaccaria, 341
Sprague de Camp, Lyon, 29
Stoker, Bram, 448
Strabon, 238
Tasso, Torquato, 179
Teed, Cyrus Reed, 396
Tennyson, Alfred, 274
Toudouze, Georges-Gustave, 218
Vairasse, Denis, 339
Valerius Maximus, 86
Vergilius, 165
Verne, Jules, 215
Vico, Giambattista, 213
Vinci, Felice, 79
Voltaire, 178

SANATÇI DİZİNİ

Abbey, Edwin Austin, *Galahad ve Kutsal Kâse*, 1895, özel koleksiyon, **273**

Adrichem, Christian, *On İki İsrail Kabilesi*, 1628, **40-41**

Aldrovandi, Ulisse, *Canavarların Tarihi*, Bologna, Ferroni, 1698, **125**

——, Gölgeayak ve öteki canavarlar, *Canavarların Tarihi*, Bologna, Ferroni, 1698, **126**

Altdorfer, Albrecht, *Susanna Yıkanıyor*, 1526, Münih, Alte Pinakothek, **8**

Alvares, Francisco, Rahip Johannes, *Rahip Johannes'in Toprakları Üzerine Gerçek Bilgi* içinde, gravür, 1540, **138**

Arnald, George, *Glastonbury Manastırının Kalıntıları*, 19. yüzyıl, özel koleksiyon, **254**

Backer, Jacob de, *Aden Bahçesi*, yklş. 1580, Brugge, Groeninge Müzesi, **145**

Bassano, Jacopo (Jacopo da Ponte), *Yeryüzü Cenneti*, 1573, Roma, Doria Pamphilj Galerisi, **150-151**

Bayeu y Subias, Francisco, *Olympos: Devlerle Savaş*, 1764, **Madrid**, Prado Müzesi, **210-211**

Beardsley, Aubrey, Sir Thomas Malory'nin *Arthur'un Ölümü* için çizim, 1893-1894, taşbaskı, özel koleksiyon, **251**

Berthier, Marc, Maurice Leblanc'ın *Oyuk İğnesi*'nin kapağı, 1909, **424**

Böcklin, Arnold, *Odysseus ve Kalypso*, 1882, Basel, Sanat Müzesi, **69**

Bosch, Hieronymus, *Yedi Ana Günah*, 15. yüzyıl sonu, Madrid, Prado Müzesi, **299**

——, *Öte Dünyadan Görüler: Yeryüzü Cenneti ve Göğe Yükseliş*, 15. yüzyıl, Venedik, Palazzo Grimani, **171**

Botticelli, Sandro, "Cehennem Burgacı", *İlahi Komedya* için çizim, yklş. 1480, Vatikan, Vatikan Kütüphanesi, **13**

Boucicaut Ustası, Han'ın elçisi, Rahip Johannes'e, Cengiz Han'ın onun kızına talip olduğunu bildiriyor, *Livre des Merveilles*, Ms. Fr. 2810, f. 26*r*, 15. yüzyıl, Paris, Fransa Milli Kütüphanesi, **103**

——, Başsızlar, gölgeayaklar, tekgözler, *Livre des Merveilles*, Ms. Fr. 2810, 15. yüzyıl, Paris, Fransa Milli Kütüphanesi, **110-111**

——, Fil alayı, *Livre des Merveilles*, Ms. Fr. 2810, 15. yüzyıl, Paris, Fransa Milli Kütüphanesi, **401**

——, Karabiber toplama, *Livre des Merveilles*, Ms. Fr. 2810, 15. yüzyıl, Paris, Fransa Milli Kütüphanesi, **131**

Bouguereau, William-Adolphe, *Periler ve Satirler*, yklş. 1873, Williamstown, Massachusetts, Sterling ve Francine Clark Sanat Enstitüsü, **64**

Bradford, William, *Kutup Denizlerinde*, 1882, özel koleksiyon, **372-373**

Bradshaw, William, *Atvatabar Tanrıçası*, 1892, New York, **398**

——, Dünyanın içinin haritası, *Atvatabar Tanrıçası*, 1892, New York **399**

Brandis, Lucas, Harita: Lucas Brandis, *Rudimentum Novitiorum* (Yeni Başlayanların El Kitabı), Lübeck 1475, Oxford, Oriel Koleji Kütüphanesi, **20**

Breker Arno, *Savaşa Hazır*, 20. yüzyıl, yeri bilinmiyor, **233**

Bruegel, Pieter, Yaşlı, *Bolluk Ülkesi*, 1567, Münih, Alte Pinakothek, **297**

Bruegel, Jan, Yaşlı, *Odysseus ve Kalypso*, 16.-17. yüzyıl, özel koleksiyon, **76-77**

Bry, Théodore de, *Büyük Geziler*, Frankfurt am Main, 1590, **177**

Burne-Jones, Sir Edward Coley, *Kutsal Kâse'nin Bulunması*, 1894, Birmingham Müzeleri ve Sanat Galerisi, **270-271**

——, *Arthur'un Ölümü*, 19. yüzyıl, Ponce Sanat Müzesi, Porto Riko, **260**

Burnet, Thomas, *Kutsal Yeryüzü Kuramı*, 1681, **351**

Carracci'ler (Annibale, Agostino ve Ludovico), *Argos Gemisinin Yapımı*, 16. yüzyıl, Bologna, Palazzo Fava, **66**

——, *Jason Altın Postu Ele Geçiriyor*, 16. yüzyıl, Bologna, Palazzo Fava, **66**

Carter, George, *Kaptan Cook'un Kealakekua Koyu'nda Ölümü*, 1783, Honolulu, Bernice Pauhai Bishop Müzesi, **335**

Carus, Carl Gustav, *Fingal Mağarası*, karakalem ve suluboya, 19. yüzyıl, özel koleksiyon, **358**

Caullery, Louis de, *Rodos Heykeli*, 17. yüzyıl, Paris, Louvre Müzesi, **83**

Chanois, Jean-Paul, Paris kanalizasyonu, Jean-Paul Chanois'nın *Sefiller* filmi (1957) için çizdiği taslak, Paris, Fransız Sinemateki Koleksiyonları, **350**

Chassériau, Théodore, *Tepidaryum*, 1853, Paris, Orsay Müzesi, **287**

Chauveau, François, Madeleine de Scudéry'nin *Sevgi Haritası* için gravür, 1654, **458**

Churchward, James, *Kayıp Mu Kıtası*, 1931, **196**

Cittàdini, Pier Francesco ("Milanolu"), *Odysseus ve Kirke*, 17. yüzyıl, daha önce Tiziana Sassoli'nin yönettiği Galleria Fondoantico'daydı, **69**

Cole, Thomas, *İmparatorluğun Yıkılışı*, 1836, New York Tarih Derneği Koleksiyonu, **184-185**

Courbet, Gustave, *Étretat Kayaları*, 1869, Berlin, Alte Nationalgalerie, **413**

Cranach, Lucas, Yaşlı, *Yeryüzü Cenneti* (ayrıntı), 1530, Dresden, Eski Ustalar Resim Galerisi, **148**

——, *Altın Çağ*, yklş. 1530, Münih, Alte Pinakothek, **147**

Crane, Walter, *Arthur Kılıcını Kayadan Çıkarıyor*, 1911, **251**

——, *Sir Galahad, Kral Arthur'un Karşısında*, yklş. 1911, özel koleksiyon, **272**

Dahl, Michael, *Edmund Halley*, 1736, Londra, Kraliyet Derneği, **353**

Danti, Ignazio, Ligurya'yı temsil eden freskte Neptunus (ayrıntı), 1560, Vatikan, Vatikan Müzeleri, Coğrafya Haritaları Galerisi, **206**

Davis, John Scarlett, *Saint-Sulpice Kilisesi'nin İçi*, 1834, Cardiff, Galler Ulusal Müzesi, **421**

Del Bene, Bartolomeo, *Civitas Veri*'den çizim, 1609, **315**

Dell'Abate, Nicolò, *Aeneas, Avernus'a İniyor*, 16. yüzyıl, Modena, Galleria Estense, **344**

Descelliers, Pierre, *Aziz Brendan*, 1546, Manchester Üniversitesi, John Rylands Kütüphanesi, **155**

Dielitz, Konrad, *Siegfried*, çizim, 19. yüzyıl, **243**

Domenico di Michelino (Domenico di Francesco), *Dante ve Şiiri* (ayrıntı), 15. yüzyıl, Floransa, Katedral, **152**

Doré, Gustave, *Camelot*, Alfred Tennyson'ın *Kralın Ezgileri* için çizim, 19. yüzyıl, **256**

——, Beyaz Gül, *İlahi Komedya, Cennet*, Kanto XXXI için çizim, **461**

——, Pantagruel Sesli Ada'da, *Gargantua ve Pantagruel*, 1873, **443**

——, Ruggiero hipogrifin sırtında, *Çılgın Orlando* için çizim, 1855, **172**

——, Sinbad ve Ruh kuşu, *Binbir Gece Masalları*, 1865, **442**

Dosso Dossi (Giovanni di Niccolò Luteri), *Büyücü Kirke*, 16. yüzyıl, Roma, Galleria Borghese, **67**

Dürer, Albrecht, *Gergedan*, gravür, 1515, özel koleksiyon, **109**

Ebstorf, Yeryüzü Cenneti, *Mappa Mundi*'nin sol tarafından ayrıntı, yklş. 1234, **149**

Ehrenberg, Wilhelm van, *Halikarnassos Mozolesi*, 17. yüzyıl, Saint-Omer, Musée de l'Hôtel Sandelin, **85**

——, *Efes Artemis Tapınağı*, 17. yüzyıl, özel koleksiyon, **87**

Ender, Thomas, *Buz*, 19. yüzyıl, Bremen, Kunsthalle, **226**

Erlach, Fischer von ve Johann Bernhard, *Olympia'daki Zeus Heykeli*, gravür, 1721, özel koleksiyon, **88**

Fauth, Philipp, *Buz Kozmogonisi*, 1913, **235**

Ferat, Jules-Descartes, Jules Verne'in *Gizemli Ada*'sının ön sayfası için çizim, 1874, **433**

Fouquet, Jean, Süleyman Tapınağı'nın Yapımı, *Yahudilerin Tarihi*, Ms. Fr. 247, f. 153*v*, yklş. 1470, Paris, Fransa Milli Kütüphanesi, **39**

Franco, Giacomo, *Lefkoşa Haritası*, 1597, **316**

Frazetta, Frank, Edgar Rice Burroughs'un *Pellucidar*'ının kapağı için çizim, **360**

Friedrich, Caspar David, *Rügen'in Beyaz Kayaları*, 1818, Winterthur, Oskar Reinhart koleksiyonu, **365**

Füssli, Johann Heinrich, *Thor, Midgard Yılanıyla Savaşıyor*, 1790, Londra, Kraliyet Sanat Akademisi, **245**

Gandy, Joseph Michael, *Rosslyn Şapeli*, 1810, taşbaskı, özel koleksiyon, **425**

Giotto, *Mecdelli Meryem'in Marsilya'ya Doğru Yolculuğu*, 1307-1308, Assisi, San Francesco Bazilikası, Mecdelli Meryem Şapeli, **418**

Giulio Romano (Giulio Pippi) Okulu, *Bir Su Labirentindeki Tepe*, 16. yüzyıl, Mantova, Düklük Sarayı, **187**

Grünenberg, Conrad, Rahip Johannes, *Arma Kitabı, Codex Germaniae Monacensis 145*, 1483, Münih, Bavyera Devlet Kütüphanesi, **135**

Guercino (Giovanni Francesco Barbieri), *Et in Arcadia ego* ("Ben, Ölüm, Arkadia'da Bile Varım"), 1618, Roma, Antikçağ Sanatı Ulusal Müzesi, **414**

Hauschild, Wilhelm, *Kutsal Kâse Mucizesi*, 19. yüzyıl, Neuschwanstein Şatosu, **268**

Hayez, Francesco, *Odysseus, Alkinoos'un Sarayında*, yklş. 1814, Napoli, Capodimonte Ulusal Galerisi, **78**

Hergé, *Tenten'in Maceraları: Ottokar'ın Asası*, 1939, **434**

Hodges, William, *James Cook'un Yeni Hebridler, Tanna'ya Temkinli Ayak Basışı*, 18. yüzyıl, Londra-Greenwich, Ulusal Deniz Müzesi, **330-331**

Honnecourt, Villard de, Otomatik düzenek, *Livre de Portraiture*, yklş. 1230, Paris, Fransa Milli Kütüphanesi, **117**

Ingres, Jean-Auguste-Dominique, *Altın Çağ*, 1862, Cambridge, Fogg Sanat Müzesi, **164**

Johnson Koleksiyonu'ndaki "Mecdelli Meryem'in Göğe Yükselişi"ni Çizen Usta, *Odysseus'un Serüvenleri: Laistrygonlar'la Savaş*, 13.-14. yüzyıl, Frances Lehman Loeb Sanat Merkezi, Vassar Koleji, Poughkeepsie, New York, **72-73**

Kircher, Athanasius, Atlantis, *Yeraltı Dünyası*, Amsterdam 1664, **182**

——, Kutuplar, *Yeraltı Dünyası*, 1665, **393**

——, Kuzey Kutbu, *Yeraltı Dünyası*, 1665, **390**

——, "Yeryüzü Cennetinin Haritası", *Nuh'un Gemisi*, 1675, **153**

——, *Yeraltı Dünyası*, 1665, **352**

Klarwien, Abdul Mati, *Alef Tapınağı*, yerleştirme, Borges'in *Alef*'inden esinlenilerek yapılmıştır, 1963-1970, **460**

Knapp, J. Augustus, John Uri Lloyd'un *Etidorhpa* romanındaki dev mantarları gösteren çizim, 1897, **362**

Landsberg, Herrade de, Kuklacı, piskopos, antipapa, yatakta kral, *Hortus Deliciarum*'un (Zevkler Bahçesi; 1169-1175) 19. yüzyıl kopyası, Versailles Belediye Kütüphanesi, **119**

Lee, Alan, J.R.R. Tolkien'in *Hobbit*'i için çizim, 2003, **359**

Limbourg, Pol de, Mont Saint-Michel'in Aziz Mikail ve Ejderha ile görünümü, Paul de Limbourg'un minyatürü: *Les Très Riches Heures du Duc de Berry* (ayrıntı), 15. yüzyıl, Chantilly, Condé Müzesi, **125**

Lotto, Lorenzo, *Melkisedek'in Tanrı'ya Sunusu*, yklş. 1545, Museo Antico Tesoro della Santa Casa di Loreto, **406**

Luminais, Evariste-Vital, *Kral Gradlon'un Kaçışı*, yklş. 1884, Quimper, Güzel Sanatlar Müzesi, **220**

Mac Carthy, M.O., *Homeros'un Dünya Haritası*, 1849, New York Halk Kütüphanesi, **80**

Magritte, René, *Pireneler Şatosu*, 1959, Kudüs, İsrail Müzesi, **457**

Mantegna, Andrea, *Parnassos*, 1497, Paris, Louvre Müzesi, **65**

Martin, John, *Curcuna*, 1841, Paris, Louvre Müzesi, **402-403**

Megenberg, Conrad von, Canavarlar, *Doğa Kitabı*, Augsburg 1482, **126**

Memling, Hans, *Floreinz Triptiği*, Müneccimlerin Tapınmasını gösteren ortadaki pano, 1474-1479, Brugge, Memling Müzesi, **51**

Mercator, Gerardus, Kuzey Kutup Dairesinin haritası, *Kuzey Topraklarının Betimlemesi*, Duisburg 1595, **369**

——,Taprobane Adası, *Universalis tabula iuxta Ptolemeum*, 1578, Londra, Coğrafya Derneği, **120**

Metopeler Ustası, *Antipodlar*, kabartma, Modena, Modena Katedrali Taş Eserler Müzesi, **37**

Miller, Konrad, Malluslu Krates'e göre Antipodlar, *Ortaçağ Dünya Haritaları*, Stuttgart 1895, **22**

Mondrian, Piet, *Evrim*, 1911, Madam Blavatski'nin yazılarından esinlenmiştir, Lahey, Belediye Müzesi, **192**

Morin, Henry, Georges-Gustave Toudouze'un *Ys'in Küçük Kralı* için çizim, 1914, **201**

Münster, Sebastian, Taprobane Adası, *Cosmographia universalis* (Kozmografi), Basel 1555, **121**

——, Deniz canavarları, *Cosmographia universalis* (Kozmografi), Basel 1555, **26**

Mürşid-i Şirazi, Hızır ve İlyas âb-ı hayat çeşmesinin başında. Elyazması yaprağının alındığı kaynak: Nizami, *Hamse* [Beş Hazine], 1548, Washington D.C., Smithsonian Institution Libraries, **161**

Mussino, Attilio, Oyuncaklar Ülkesi, Carlo Collodi'nin *Pinokyo*'su için çizim, 1911, **303**

Nicolas de Verdun, Müneccim Krallar Sandığı, 1181, Köln Katedrali, **62**

Olaus Magnus, Thule, *Deniz Haritası*'ndan ayrıntı, 1539, **222**

Oronce Finé, Terra Australis, *Dünyanın Yakın Tarihli ve Tam Betimlemesi*, 1534, Paris, Fransa Milli Kütüphanesi, **339**

Ortelius, Abraham, Rahip Johannes'in imparatorluğu, *Theatrum Orbis Terrarum* ("Dünya Tiyatrosu"), ayrıntı, 1564, **133**

——, *İzlanda Haritası*, 16. yüzyıl, **228-229**

——, Pasifik Okyanusu'nun Haritası, *Theatrum Orbis Terrarum* ("Dünya Tiyatrosu"), 1606, **328**

Paolo Fiammingo (Paolo dei Franceschi), *Altın Çağda Aşklar*, 1585, Viyana, Sanat Tarihi Müzesi, **147**

Parkinson, Sidney, *Maori Portresi*, 1770, Londra, British Library, **334**

Patinir, Joachim, *Kharon, Styks Irmağını Geçiyor*, yklş. 1520-1524, Madrid, Prado Müzesi, **346-347**

Paton, James, *Thuglar*, t.y., Londra, British Museum, **454**

Petrus Bertius, *P. Bertii tabularum geographicarum contractarum, Descriptio terræ subaustralis,* Amsterdam 1616, Princeton Üniversitesi, Tarihi Haritalar Koleksiyonu, **340**

Piazzi Smyth, Charles, *Büyük Piramit'teki Mirasımız*, Londra 1880, **95**

Piero della Francesca, *Süleyman ile Saba Kraliçesi'nin Karşılaşması*, 1452-1466, Arezzo, San Francesco Bazilikası, **45**

Piranesi, Giovan Battista, *Hapishaneler*, yklş. 1761, Los Angeles County Museum of Art, **350**

Porcacchi, Tommaso, Taprobane, *Dünyanın En Ünlü Adaları*, Venedik yklş. 1590, **122**

Poussin Nicolas, *Et in Arcadia ego* ("Ben, Ölüm, Arkadia'da Bile Varım"), 17. yüzyıl, Paris, Louvre Müzesi, **415**

——, *Bahar ya da Yeryüzü Cenneti*, 1660-1664, Paris, Louvre Müzesi, **162-163**

Pratt, Hugo, *Mu*'dan çizim, 1988, **203**

Rackham, Arthur, Gulliver, Jonathan Swift'in *Gulliver'in Yolculukları* için çizim, 1904, **306**

Raffaello Sanzio, *Hezekiel Görüsü*, yklş. 1518, Floransa, Pitti Sarayı, Galleria Palatina, **49**

Rahn, Otto, Montségur kalıntılarının fotoğrafı, **263**

Redgrave, Richard, Gulliver ve Brobdingnaglı köylü, Jonathan Swift, *Gulliver'in Yolculukları*, 19. yüzyıl, Londra, Victoria ve Albert Müzesi, **308**

Remps, Domenico, *Camlı Dolap*, 17. yüzyıl, Floransa, Museo dell'Opificio delle Pietre Dure, **321**

Riou, Edouard, Dev mantarlar ormanı, Jules Verne'in *Dünyanın Merkezine Yolculuk*'u için çizim, 1864, **361**

Roberts, Henry, *"Resolution" Yelkenlisi*, yklş. 1775, Sidney, Mitchell Kütüphanesi, New South Wales Eyalet Kütüphanesi, **326**

Robida, Albert, *Paris Operasından Çıkış*, yklş. 1900, **436**

Roerich, Nicholas, *Şambala*, 1946, özel koleksiyon, **384**

Rossetti, Dante Gabriel, *Kutsal Kâseli Kadın*, 1874, özel koleksiyon, **249**

——, *Mecdelli Meryem*, 1877, Wilmington, Delaware Sanat Müzesi, **427**

——, *Sir Galahad*, 1857, Londra, Tate Gallery, **261**

Sahte Eumaios, *Afrika Kıtasının Çevresini Dolaşan ve Amerika'yı Keşfeden Odysseus*, 1898, Paris, Fransa Milli Kütüphanesi, **71**

Sandys, Anthony Frederick Augustus, *Avalon Kraliçesi Morgan le Fay*, 1864, Birmingham Müzeleri ve Sanat Galerisi, **259**

Santi di Tito, *Süleyman Tapınağı'nın Yapımı*, 16. yüzyıl, Floransa, Santissima Annunziata, Ressamlar Birliği Şapeli, **57**

Savinio, Alberto, *Gece*, 1950, özel koleksiyon, Lukianos'un *Gerçek Bir Hikâye*'si için kapak, Milano, Bompiani, 1994, **439**

Schedel, Hartmann, Rahip Johannes, *Schedel Dünya Tarihi*, Nürnberg 1493, **102**

——, Dünya Haritası, *Schedel Dünya Tarihi*, Nürnberg 1493, **21**

Schwind, Ludwig Moritz von, *Saz Şairleri Savaşı İçin Şairlerin Çabası*, 1854-1855, fresk, Eisenach, Sammlungen auf der Wartburg, **444**

Serafini, Luigi, *Codex Seraphinianus*'tan çizim, Milano, Franco Maria Ricci, 1981, **312**

Serimán, Zaccaria, *Enrico Wanton'un Bilinmeyen Güney Topraklarına ve Maymunlar ve Köpekbaşlar Krallıklarına Yolculukları* (1749-1764) için çizim, Milano, Bestetti, t.y., **342**

Spiess, August, *Parsifal, Amfortas'ın Sarayında*, 1883-1884, Neuschwanstein Şatosu, Saz Şairleri Salonu, **275**

Stevens, Lawrence Sterne, Victor Rousseau'nun *Balamok'un Gözü*'nün kapağı, 1920, **360**

Swinden, Tobias, *Cehennemin Yapısı ve Yeri Üzerine Bir Araştırma*, 1714, **349**

Thorak, Josef, *Yoldaşlar, Ari Güzellik İdeali*, yeri bilinmiyor, **233**

Tiepolo, Giambattista, *Armida'nın Büyülediği Rinaldo*, 1753, Bavyera Saraylar, Parklar ve Göller İdaresi, Würzburg Sarayı, **180**

Tintoretto (Jacopo Robusti), *İsa'nın Limboya İnişi*, 1568, Venedik, San Cassiano Kilisesi, **345**

——, *Çölde Yahudiler*, 16. yüzyıl, Venedik, San Giorgio Maggiore Bazilikası mihrabı, **42-43**

Tofanelli, Agostino, *San Callisto Katakombları*, 1833, suluboya gravür, özel koleksiyon, **350**

Veronese, Paolo (Paolo Caliari), *Saba Kraliçesi* (ayrıntı), 1580-1588, Torino, Sabauda [Savoya] Galerisi, **55**

Verschuuren, Charles, Federal Tiyatro Projesi (1936-1939) afişi: Karel Çapek'in New York Kukla Tiyatrosu'nda sergilenen *R.U.R.* oyununun tanıtımı, **309**

Waterhouse, John William, *Decameron*, 1916, Liverpool, Ulusal Müzeler, **290**

——, *Shalottlu Kız*, 1888, Londra, Tate Gallery, **276**

Wuest, Johann Heinrich, *Rhône Buzulu*, 1769, Zürih, Sanat Evi, **247**

Wyeth, Newell Convers, Robert Louis Stevenson'ın *Define Adası* için çizim, 1911, **438**

ANONİM ÇİZİMLER
(sayfa numarasına göre)

Gulliver, Uçan Ada Laputa ile karşılaşıyor, çizim: Jonathan Swift, *Gulliver'in Yolculukları*, Leipzig, yklş. 1910, **6**

T Haritası: *La Fleur des Histoires*, 1459-1463, Paris, Fransa Milli Kütüphanesi, **10**

Evrenin, mişkan (tapınak) biçiminde yeniden-kurulması. Kaynak: Kosmas İndikopleustes, *Hıristiyan Topografyası*, **14**

T Haritası: Bartholomeus Anglicus, *Şeylerin Özellikleri Üzerine*, 1372, **15**

Dünya Haritası: *Apocalypse de Saint-Sever* (Saint-Sever Manastırı'nda yazıya geçirilen "Beatus'un Vahiy Yorumu"), 1086, Paris, Fransa Milli Kütüphanesi, **16-17**

Peutinger Haritası'ndan ayrıntı, 12. yüzyıl kopyası, **18-19**

Lambert de Saint-Omer, *Liber Floridus* ("Çiçekler Kitabı"), Lat. Ms. 8865, f. 45*r*, 12. yüzyıl, Paris, Fransa Milli Kütüphanesi, **24**

Lambert de Saint-Omer, *Liber Floridus* ("Çiçekler Kitabı"), Lat. Ms. 8865, f. 35*r*, 12. yüzyıl, Paris, Fransa Milli Kütüphanesi, **25**

Dünyayı pergelle ölçen Tanrı tasvirinde yerküre: *Bible moralisée*, yklş. 1250, **28**

Mişkan biçiminde evren: Kosmas İndikopleustes, *Hıristiyan Topografyası*, Ms. Plut. 9.28, f. 95*v*, Floransa, Medici-Lorenzo Kütüphanesi, **29**

Kosmas İndikopleustes'e göre Antipodlar, **31**

Augustinus, Antipodlar'ın varlığını tartışıyor. Kaynak: *Tanrı'nın Şehri*, Ms. Fr. 8, f. 163*v*, Nantes, Belediye Kütüphanesi, **32**

Macrobius, *Scipio'nun Rüyası Üzerine Yorum*, 1526, 1526, **35**

Yahuda aslanı tasvirinin yer aldığı eski Etiyopya İmparatorluğu bayrağı ve Süleyman mührünün yer aldığı yeni bayrak, **46**

Kral Müneccimler, 6. yüzyıl, Ravenna, Sant'Apollinare Nuovo Kilisesi, **60**

Odysseus'u ve yol arkadaşlarını taşıyan gemi, İS 3. yüzyıl, mozaik, Tunus, Bardo Müzesi, **70**

Laistrygonlar, Odysseus'un Gemilerine Saldırıyor, İÖ 40-30, Vatikan, Vatikan Kütüphanesi, **74**

Babil'in Asma Bahçeleri, taşbaskı, yklş. 1886, özel koleksiyon, **83**

İskenderiye Feneri, taşbaskı, 19. yüzyıl, Londra, O'Shea Galerisi, **90**

Gize Piramitleri, gravür, 1837, Floransa, Alinari Arşivleri, **92-93**

Bartholomeus Anglicus, *Şeylerin Özellikleri Üzerine*, ayrıntı, 15. yüzyıl, Amiens, Belediye Kütüphanesi, **96**

Rabanus Maurus, *Evren Üzerine ya da Şeylerin Kökeni Üzerine*'den ayrıntı, 11. yüzyıl, Cod. Casin. 132, Cassino, Montecassino Manastırı Arşivi, **98**

Büyük İskender, uçan arabasında. Kaynak: *İskender Romansı*, 1486, Ms. 651, Chantilly, Condé Müzesi, **99**

Büyük İskender, iki grifonun sırtında, mozaik, 1163-1166, Otranto, katedral, orta sahın, **100**

İpek Yolu'nda yolculuk, 14. yüzyıl, Katalan haritası, Paris, Fransa Milli Kütüphanesi, **107**

Tekboynuz ile Kadın, duvar halısı, 1484-1500, Paris, Cluny Müzesi, **108**

Su pompalama sistemi, Cezeri, *Makine Yapımında Yararlı Bilgiler ve Uygulamalar*, 1206, İstanbul, Topkapı Sarayı, **115**

Su saati, Cezeri, *Makine Yapımında Yararlı Bilgiler ve Uygulamalar*, 1206, İstanbul, Topkapı Sarayı, **116**

İnsan-kartal, *İskender Romansı*'ndan bir minyatürün geliştirilmiş çizimi, 1338, Oxford, Bodley Kütüphanesi, **129**

Tuhaf yaratıklar, John de Mandeville, *Yolculuklar*, 14. yüzyıl, **136**

Su pompalama sistemi, Cezeri, *Makine Yapımında Yararlı Bilgiler ve Uygulamalar*, 1206, İstanbul, Topkapı Sarayı, **140**

Âdem Tepesi, gravür, 1750, **143**

Aşk Bahçesi ya da Gençlik Çeşmeli Bahçe, *De Sphaera*'dan, 15. yüzyıl, Ms. Lat. 209 DX2 14, c. 10*r*, Modena, Biblioteca Estense, **144**

Evrensel Cayna Haritası, tuval üzerine suluboya, yklş. 1890, Washington DC, ABD Kongre Kütüphanesi, **146**

Ada zannedilen Balık Jasconius, baskı, 1621, **156**

Pierre-Daniel Huet'nin *Yeryüzü Cennetinin Konumu* adlı kitabının baş sayfası, Paris 1691, **159**

Küçük yaşta ölen Octavia Paolina'nın anısına yapılmış Mutlular Mekânı sahnesi, İS 3. yüzyıl, Roma, Roma Ulusal Müzesi (Palazzo Massimo alle Terme), **165**

Yeryüzü cenneti, Türkçe elyazması *Miracnâme*'den, 15. yüzyıl, Paris, Fransa Milli Kütüphanesi, **166**

Cennetten kovuluş, Clm 15709, fol. 171*v*, Münih, Bavyera Devlet Kütüphanesi, **169**

Aziz Brendan'ın Deniz Yolculuğu, 13. yüzyıl, özel koleksiyon, **174**

Armut biçimli Yer, William Fairfield Warren'ın *Paradise Found* (Bulunan Cennet) kitabından, 1885, **175**

Jules Verne'in *Denizler Altında Yirmi Bin Fersah* romanı için çizim, 1869-1870, **183**

Atlantis'teki Gizem Tapınağı'nın ideal tasviri: Manly P. Hall, *Bütün Çağların Gizli Öğretileri*, 1928, **188**

Olaus Rudbeck, Atlantis'in konumunu gösteriyor: Rudbeck'in *Atlantica sive Manheim*'ının baş sayfası, Uppsala 1679, **191**

Donanmanın yola çıkışı, Akrotiri adasındaki Thera yerleşmesinde bulunan freskten ayrıntı, İÖ 1650-1500, Atina, Ulusal Arkeoloji Müzesi, **194-195**

Pîrî Reis'in Haritası, 1513, İstanbul, Topkapı Sarayı Kütüphanesi, **197**

Madrid Yazması (*Tro-Cortesianus Yazması II*), fragman, yklş. 900-1521, Madrid, Amerika Müzesi, **198**

Paul Schliemann'ın *New York American*'ın 20 Ekim 1912 tarihli sayısındaki açıklamaları, **199**

Tarzan ve Opar Mücevherleri, McClurg basımı, 1918, **202**

George Pal'in *Atlantis: Kayıp Kıta* (1961) filminin afişi, 1919, **204**

Francis Bacon'ın *Instauratio Magna*'sının baş sayfası, 1620, **213**

Jules Verne'in *Denizler Altında Yirmi Bin Fersah* (1869-1870) romanı için çizim, **216**

Jacques Feyder'in *Atlantis* filminin afişleri, 1921, **219**

Norman gemileri, *Kraliçe Mathilde Duvar Halısı*, 1027-1087, Bayeux, Duvar Halısı Müzesi, **224**

Ari ırkın kökeni üzerine çeşitli varsayımların haritası, Joscelyn Godwin, *Arktos*, 1996, **231**

Thule Gesellschaft'ın arması, 1919, **232**

Gerade du!, Ari ırk ideali: *Signal* dergisi, **233**

Adolf Hitler'in portresi, 1923, **233**

Joseph Goebbels, bir miting sırasında, **233**

Heinrich Himmler'in portresi, **233**

Irkçı *La Difesa della Razza* (Irkı Savunma) dergisinin ilk sayısının kapağı, 5 Ağustos 1938, **237**

Grifon, Apulia [Puglia] çömleğinden ayrıntı, İÖ 4.-3. yüzyıl, Berlin, Antikçağ Koleksiyonu, Berlin Devlet Müzeleri, **238**

Tahtta Oturan Odin, baskı, 19. yüzyıl, **240**

"Irkın Özelliklerini Taşıyan Kadın", *La Difesa della Razza*, Yıl I, Sayı 4, 20 Eylül 1938, **246**

Ardragh kadehi, 8. yüzyılın başları, Dublin, İrlanda Ulusal Müzesi, **248**

Arthur, yer mozaiği, 1163, Otranto, Katedral, orta sahın, **252**

Kutsal Kâse, Yuvarlak Masa şövalyelerine görünüyor: Gauthier Map, *Göllü Lancelot'un Kitabı*, 1450, Ms. Fr. 120, fol. 524*v*, Paris, Fransa Milli Kütüphanesi, **253**

Arthur'un Winchester Şatosu'nun Büyük Salonunda asılı duran Yuvarlak Masası, **255**

İskoçya'daki Rosslyn Şapeli'nde Yeşil Adam, **264**

Torino'daki Gran Madre Kilisesi'nden ayrıntı, **265**

Balıkçılar Kapısı, Arthur çevriminden sahnelerin yer aldığı kemer alnı, 1100, Modena, Katedral, kuzey cephe, **266**

Yuvarlak Masa Şövalyeleri, kâğıt üzerine resim, 13. yüzyıl, Paris, Fransa Milli Kütüphanesi, **267**

Cennete yükseliş, İran minyatürü, 1494-1495, Londra, British Library, **278**

Bahçede İnsanlar, İran minyatürü, 17. yüzyıl, Yeni Delhi, Hindistan Ulusal Müzesi, **280**

Alamut'un Ele Geçirilişi, İran yazması, 1113, Paris, Fransa Milli Kütüphanesi, **283**

Tersine Dünya, 1852-1858, popüler gravür, Marsilya, Avrupa ve Akdeniz Uygarlıkları Müzesi, **288**

Farelerin Saldırısına Uğrayan Kediler Şatosu, 19. yüzyıl, popüler baskı, Londra, British Museum, **292**

İnsanların Çılgınlığı ya da *Tersine Dünya*, 18. yüzyıl, popüler baskı, Marsilya, Avrupa ve Akdeniz Uygarlıkları Müzesi, **294-295**

Bolluk Ülkesi, En Çok Uyuyanın En Çok Kazandığı Ülke, 1871, popüler baskı, Londra, British Museum, **300**

Thomas More'un *Utopia*'sının ön sayfası, 1516 basımı, **304**

Thomas More'un *Utopia*'sının ön sayfası, 1518 basımı, **305**

Gulliver, Liliputlar ülkesinde: Jonathan Swift, *Gulliver'in Yolculukları* (1876), Stockholm, Landskrona Müzesi Koleksiyonu, **307**

Palmanova: Georg Braun ve Franz Hogenberg, *Civitates Orbis Terrarum* (Dünya Şehirleri Atlası), V, 1598, **311**

Johannes Valentinus Andreae'ın *Hıristiyan Şehir Devletinin Tasviri*'nin ön sayfası, 1619, **323**

Göksel Kudüs. Kaynak: *Liébanalı Beatus'un Vahiy Yorumu*, yklş. 950, León Ms. 644, f. 222*v*, New York, Pierpont Morgan Kütüphanesi, **324**

Cornelis de Jode, *Yeni Gine ve Solomon Adaları Haritası*, Anvers 1593, **329**

Sempati tozunun uygulanma aşamaları: Kenelm Digby, *Theatrum Sympatheticum*, Nürnberg, 1660, **333**

Curious Enquiries, The Library Company of Philadelphia, **334**

Ada Profilleri: Charles-Pierre Claret de Fleurieu, *Fransızların 1768 ve 1769'da Yeni Gine'nin Güneybatısında Keşifleri*, Paris 1790, **336-337**

Cehenneme iniş, minyatür: *Miracnâme* yazması, Türkiye, 15. yüzyıl, Paris, Fransa Milli Kütüphanesi, **348**

Bekçi, III. Ramses'in oğlu Khaemuaset'in mezarından ayrıntı, 1184-1153, Teb, **348**

Maden ocakları: Georgius Agricola, *Madenler Üzerine*, 1556, **349**

Da Marshall B. Gardner, *Yeryüzünün İçine Yolculuk*, 1920, **354**

Jules Verne'in *Dünyanın Merkezine Yolculuk*'u için çizim, 1864, **355**

Niels Klim'in inişi: Ludvig Holberg, *Niels Klim'in Yeraltı Yolculuğu*, 1767, **356**

Yeraltı dünyasındaki varlıklar: Ludvig Holberg, *Niels Klim'in Yeraltı Yolculuğu*, 1767, **357**

İglu, 19. yüzyılın ortası, Toronto, Kraliyet Ontario Müzesi, **370**

Amiral Byrd, Sigara kâğıdı resimleri, Arendts Koleksiyonu, New York Halk Kütüphanesi, **374**

Alexandre Saint-Yves d'Alveydre, *Arkeometre*, 1911, **378**

Raymond W. Bernard yazılarından Agarta'nın temsili, **379**

Şambala Cenneti, boyalı ipek, 19. yüzyıl, Paris, Guimet Müzesi, **381**

Yeryüzünün içindeki varlıklar: Ludvig Holberg, *Niels Klim'in Yeraltı Yolculuğu*, 1767, **386**

Yeryüzünün içindeki varlıklar: Ludvig Holberg, *Niels Klim'in Yeraltı Yolculuğu*, 1767, **388**

Çizim: Adam Seaborn, *Symzonia: Keşif Yolculuğu*, New York 1820, **396**

Raymond W. Bernard'ın *İçi Boş Dünya*'sının kapağı, 1964, **397**

Rennes-le-Château'daki Mecdelli Meryem Kulesi, **408**

Gisors Şatosu, Normandiya, gravür, 19. yüzyıl başları, Paris, Dekoratif Sanatlar Kütüphanesi, **412**

Rennes-le-Château Kilisesi girişinde sırtında kutsanmış su kabı bulunan Aşmeday'dan ayrıntı, **416**

Kıskançlık Şatosu: *Gülün Romansı*, 15. yüzyıl, Ms. Harley 4425, f. 39, Londra, British Library, **430**

Eflak Voyvodası III. Vlad, 16. yüzyıl, Innsbruck, Ambras Şatosu, **433**

Phantom'un (*Kızılmaske*) günlük yayımlanan bir çizgi bandında Phantom ülkesi, 30 Ocak 1973, **434**

Harita ve çizim: Robert Louis Stevenson, *Define Adası*, **437**

Ellora yeraltı tapınakları: Giulio Ferrario, *Eski ve Yeni Gelenek*, 19. yüzyıl, **451**

Kara Ormanın Sırrı, I. Epizot'un kapağı, 1937, **452**

FİLM KARELERİ

Atlantis, yön. Georg Wilhelm Pabst, 1932, **200**

Pers Prensi: Zamanın Kumları, yön. Mike Newell, 2010, **284**

Mumya: Ejder İmparatorun Mezarı, yön. Rob Cohen, 2008, **380**

Yeryüzünün Merkezine Yolculuk, yön. Eric Brevig, 2008, **394**

Kazablanka, yön. Michael Curtiz, 1942, **435**

Drakula, yön. Tod Browning, 1931, **449**

ALINTILAR KAYNAKÇASI*

Alighieri, Dante, *İlahi Komedya*, çev. RekinTeksoy, İstanbul: Oğlak, 1998.

Anonim, *Binbir Gece Masalları*, çev. Âlim Şerif Onaran, Cilt 2/1, İstanbul: YKY, 2012.

Bacon, Francis, *Yeni Atlantis*, çev. Hâmit Dereli, yay. haz. Egemen Berköz, İstanbul: Cumhuriyet Gazetesi, 1999.

Boccaccio, Giovanni, *Decameron*, çev. Rekin Teksoy, İstanbul: Oğlak, 1997.

Borges, Jorge Luis, "Tlön, Uqbar, Orbis Tertius", çev. Fatih Özgüven, *Ficciones: Hayaller ve Hikâyeler* içinde, İstanbul: İleşitim, 2009.

Borges, Jorge Luis, "Alef", çev. Fatma Akerson, *Alef* içinde, İstanbul: İleşitim, 2009.

Calvino, Italo, *Görünmez Kentler*, çev. Işıl Saatçıoğlu, İstanbul: YKY, 2002.

Campanella, Tommaso, *Güneş Ülkesi*, çev. Çiğdem Dürüşken, İstanbul: Kabalcı, 2011. [İtalyanca metnin gerektirdiği değişikliklerle]

Coleridge, Samuel T., "Kubilay Han", çev. Selahattin Özpalabıyıklar, *Coleridge, Frost, Muldoon* içinde, http://www.academia.edu/4646400/Coleridge_Frost_Muldoon

Collodi, Carlo, *Pinokyo*, çev. Egemen Berköz, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2013.

De Amicis, Edmondo, *Çocuk Kalbi*, çev. Mine Çilingiroğlu, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.

Herodotos, *Herodot Tarihi*, çev. Müntekim Ökmen, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1973.

Hesiodos, *Eseri ve Kaynakları*, çev. Azra Erhat ve Sabahattin Eyüboğlu, Ankara: TTK Basımevi, 1977.

Homeros, *Odysseia*, çev. Azra Erhat ve A. Kadir, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.

Kuran-ı Kerim Meali, Elmalılı Hamdi Yazır, http://www.kuranikerim.com/

Kutsal Kitap, Bursa Kilisesi Web Sitesi, http://www.bursakilisesi.com/kutsalkitap/.

Leblanc, Maurice, *Oyuk İğne*, çev. Esra Gül Coşkun, İstanbul: Olimpos, 2013.

More, Thomas, *Ütopya*, çev. Çiğdem Dürüşken, İstanbul: Kabalcı, 2009.

Nietzsche, Friedrich, *Deccal: Hıristiyanlığa Lanet*, çev. Oruç Aruoba, İstanbul: Hil, 1987.

Polo, Marco, *Markopolo Seyahatnamesi*, yay. haz. Filiz Dokuman, İstanbul: Tercüman, t.y. [kısmen yararlanılmıştır].

Stoker, Bram, *Drakula*, çev. Pınar Güncan, İstanbul: Bordo Siyah, 2012.

Vergilius, *Aeneis*, çev. Türkan Uzel, Ankara: Öteki, 1998.

Verne, Jules, *Denizler Altında Yirmi Bin Fersah*, çev. Mehveş Sorkun, İstanbul: İthaki, 2014.

Voltaire, *Candide ya da İyimserlik Üzerine*, çev. Fehmi Baldaş, yay. haz. Egemen Berköz, İstanbul: Cumhuriyet Gazetesi, 1998.

* Bu kaynakçada yer almayan alıntıların tamamı, kitabın çevirmeni tarafından çevrilmiştir.

ANONİM ESERLER
(metinde alıntılanma sırasına göre)

İskender Romansı

"De rebus in oriente mirabilibus"

"Rahip Johannes'in Mektubu"

Aziz Brendan'ın Deniz Yolculuğu

Perlesvaus

Kutsal Kâse'yi Arayış

Bolluk Ülkesi Hikâyesi

GENEL KAYNAKÇA

Abdülkadir, Mustafa (1983), "A Geocosmos: Mapping Outer Space Into a Hollow Earth", *Speculations in Science & Technology*, 6, 1.

Adam, Jean Pierre (1988), *Le passé recomposé. Chroniques d'archéologie fantasque*, Paris, Seuil.

Albini, Andrea (2012), *Atlantide. Nel mare dei testi*, Cenova, İtalyan Üniversitesi Basımevi.

Andreae, Johann Valentin (1619), *Reipublicae christianopolitanae descriptio*, Strasbourg, Zetzner.

Anonim (1688), *Curious Enquiries*, Londra, Taylor.

Anonim (1721), *Relation d'un voyage du pôle arctique au pôle antarctique par le centre du monde*, Amsterdam, Lucas.

Aroux, Eugène (1858), *Les mystères de la chevalerie et de l'amour platonique au Moyen Âge*, Paris, Renouard.

Bacon, Francis (1627), *New Atlantis*, Londra, Rawley.

Baer, Frederic-Charles (1762), *Essai historique et critique sur l'Atlantide des anciens*, Paris, Lambert.

Baigent, Michael, Richard Leigh ve Henry Lincoln (1982), *The Holy Blood and the Holy Grail*, Londra, Cape.

Bailly, Jean-Sylvain (1779), *Lettres sur l'Atlantide de Platon et sur l'ancienne histoire de l'Asie. Pour servir de suite aux lettres sur l'origine des sciences, adressées à M. de Voltaire par M. Bailly*, Londra, M. Elmsly; Paris, les Freres Debure.

Baistrocchi, Marco (1995), "Agarttha: una manipolazione guénoniana?", *Politica Romana*, II, 1995.

Barisone, Ermanno (1982), "Introduzione" [Giriş Yazısı], John Mandeville, *Viaggi, ovvero Trattato delle cose più meravigliose e più notabili che si trovano al mondo*, Milano, il Saggiatore.

Baudino, Mario (2004), *Il mito che uccide*, Milano, Longanesi.

Benoît, Pierre (1919), *L'Atlantide*, Paris, Albin Michel.

Bérard, Victor (1927-1929), *Les navigations d'Ulysse*, Paris, Colin.

Bernard, Raymond W. (1964), *The Hollow Earth*, New York, Fieldcrest Publishing.

Bernard, Raymond W. (1960), *Agartha, the Subterranean World*, Mokelumme Hill (CA), Health Research.

Berzin, Alexander (1996), *Mistaken Foreign Myths about Shambhala*, İnternet, The Berzin Archives.

Blavatski, Helena (1877), *Isis Unveiled*, New York, Bouton.

Blavatski, Helena (1888), *The Secret Doctrine*, II, Londra, Theosophical Publishing Society.

Blavier, André (1982), *Les fous littéraires*, Paris, Veyrier.

Borges, Jorge Luis (1940), "Tlön, Uqbar, Orbis Tertius", *Sur* dergisinde, daha sonra *Ficciones*'te (1944).

Borges, Jorge Luis (1949), "El Aleph", Buenos Aires, Losada.

Bossi, Giovanni (2003), *Immaginario di viaggio e immaginario utopico*, Milano, Mimesis.

Bradshaw, William R. (1892), *The Goddess of Atvatabar*, New York, Douthitt.

Broc, Numa (1980), "De l'Antichtone a l'Antarctique", *Cartes et figures de la Terre*, Paris, Pompidou Merkezi.

Brugg, Elmar (Rudolf Elmayer-Vestenbrugg) (1938), *Die Welteislehre nach Hanns Hörbiger*, Leipzig, Koehler Amelang Verlag.

Bulwer-Lytton, Edward (1871), *The Coming Race*, Edinburgh ve Londra, William Blackwood and Sons.

Buonanno, Errico (2009), *Sarà vero. Falsi, sospetti e bufale che hanno fatto la storia*, Torino, Einaudi.

Burnet, Thomas (1681), *Telluris theoria sacra*, Londra, Kettilby.

Burroughs, Edgar Rice (1914), "At the Earth's Core", *All-Story Weekly*, 4-25 Nisan.

Burroughs, Edgar Rice (1915), "Pellucidar", *All-Story Weekly*, 8-29 Mayıs.

Burton Russell, Jeffrey (1991), *Inventing the Flat Earth*, New York, Praeger.

Butler, Samuel (1872), *Erewhon*, Londra, Trübner.

Butler, Samuel (1897), *The Authoress of Odissey*, Londra, Longmans.

Calabrese, Omar, Renato Giovannoli ve Isabella Pezzini (1983), *Hic sunt leones. Geografia fantastica e viaggi straordinari*, Milano, Electa.

Calmet, Antoine-Augustin (1706), *Commentaire littéral sur tous les livres de l'Ancien et du Nouveau Testament*, Paris, Emery.

Campanella, Tommaso (1602), *La Città del Sole*, elyazması; "Civitas solis. Idea Reipublicae Philosophicae", *Realis philosophiae epilogisticae*'ın içinde, Frankfurt am Main, Tampach, 1623; *La Città del Sole: Questione quarta sull'ottima repubblica*, Latince metinle birlikte, yay. haz. G. Ernst, Milano, BUR, 1996.

Cardini, Franco (2000), *I Re Magi. Storia e leggenda*, Venedik, Marsilio.

Cardini, Franco, Massimo Introvigne ve Marina Montesano (1998), *Il santo Graal*, Floransa, Giunti.

Casanova, Giacomo (1788), *Icosameron. Histoire d'Edouard, et d'Elisabeth qui passèrent quatre vingts ans chez les Mégramicres habitantes aborigènes du Protocosme dans l'intérieur de notre globe*, Praha, Imprimerie de l'École Normale.

Charroux, Robert (1972), *Trésors du monde enterrés, emmurés, engloutis*, Paris, Fayard.

Churchward, James (1926), *The Lost Continent of Mu: Motherland of Man*, New York, Rudge.

Ciardi, Marco (2002), *Atlantide. Una controversia scientifica da Colombo a Darwin*, Roma, Carocci.

Cocchiara, Giuseppe (1963), *Il mondo alla rovescia*, Torino, Boringhieri.

Collin de Plancy, Jacques (1821), *Voyage au centre de la terre, ou Aventures diverses de Clairancy et ses compagnons, dans le Spitzberg, au Pôle-Nord, et dans des pays inconnus*, Paris, Callot.

Collodi, Carlo (1880), "Pinocchio", *Il Giornale per i bambini*'de; daha sonra, *Le avventure di Pinocchio* başlığıyla, Floransa, Paggi, 1883.

Conan Doyle, Arthur (1929), *The Maracot Deep and Other Short Stories*, Londra, Murray.

Corbin, Henry (1964), *Histoire de la philosophie islamique*, Paris, Gallimard.

Costes, Guy ve Altairac, Joseph (2006), *Les terres creuses*, Paris, Les Belles Lettres.

Crowe, Michael J. (1896), *The Extraterrestrial Life Debate, 1750-1900*, Cambridge, CUP.

Daston, Lorraine ve Park, Katharine (1998), *Wonders and the Order of Nature*, New York, Zone Books.

Daunicht, Hubert (1971), "Die Odyssee in Ostasien", *Frankfurter Neue Presse*, 14 Şubat.

De Camp, Lyon Sprague ve Willy Ley (1952), *Lands Beyond*, New York, Rhinehart.

Delumeau, Jean (1992), *Une histoire du Paradis*, Paris, Fayard.

De Sède, Gérard (1962), *Les templiers sont parmi nous ou l'énigme de Gisors*, Paris, Juillard.

De Sède, Gérard (1967), *L'or de Rennes ou la vie insolite de Bérenger Saunière, curé de Rennesle-Château* (sonra, *Le Tresor Maudit de Rennes-le-Château* başlığıyla yeniden yayımlanmış ve son olarak 1977'de *Signé: Rose+Croix* başlığıyla çıkmıştır).

De Sède, Gérard (1988), *Rennes-le-château. Le dossier, les impostures, les phantasmes, les hypothèses*, Paris, Laffont.

Di Carpegna Falconieri, Tommaso (2011), *Medioevo militante*, Torino, Einaudi.

Dick, Philip K. (1964), *The Man in the High Castle*, New York, Putnam.

Digby, Kenelm (1558), *Discours fait en une célèbre assemblée, touchant la guérison des playes par la poudre de sympathie*, Paris, Courbé.

Digby, Kenelm (1660), *Theatrum sympatheticum*, Nürnberg, Impensis J. A. & W. J. Endterorum Haered.

Dohueihi, Milad (2006), *Le Paradis Terrestre. Mythes et philosophies*, Paris, Seuil.

Donnelly, Ignatius (1888), *The Great Cryptogram: Francis Bacon's Cipher in the So-called Shakespeare Plays*, Londra, Sampson Low, Marston, Searle & Rivington.

Donnelly, Ignatius (1882), *Atlantis: The Antediluvian World*, New York, Harper.

Eco, Umberto (1993), *La ricerca della lingua perfetta*, Roma-Bari, Laterza.

Eco, Umberto (2002), "La forza del falso", *Sulla letteratura*, Milano, Bompiani.

Eco, Umberto (2011), "Sugli usi perversi della matematica", *La matematica*, Cilt III, yay. haz. Claudio Bartocci ve Piergiorgio Odifreddi, Torino, Einaudi, 2011.

Emerson, Willis George (1908), *The Smoky God*, Chicago (IL), Forbes.

Eumaios (1898), *Odysseus als Afrikaumsegler und Amerikaentdecker*, Leipzig, Fock.

Evola, Julius (1934), *Rivolta contro il mondo moderno*, Milano, Hoepli.

Evola, Julius (1937), *Il mistero del Graal*, Roma, Edizioni Mediterranee, 1994.

Fabre d'Olivet, Antoine (1822), *De l'état social de l'homme ou vues philosophiques sur l'histoire du genre humain*, Paris, Brière.

Fauriel, Claude (1846), *Histoire de la poésie provençale*, Paris, Labitte.

Fauth, Philip (1913), *Hörbigers Glazial-Kosmogonie*, Kaiserslautern, Hermann Kaysers Verlag.

Ficino, Marsilio (1489), *De vita libri tres – Apologia – Quod necessaria sit ad vitam securitas*, Floransa, Miscomini.

Fieux, Charles de, Cavaliere de Mouhy (1734), *Lamekis, ou les voyages extraordinaires d'un égyptien dans la terre intérieure avec la découverte de l'Isle des Silphides*, Paris, Dupuis.

Filippani-Ronconi, Pio (1973), *Ismaeliti e "Assassini"*, Basel, Thoth.

Fitting, Peter, yay. haz. (2004), *Subterranean Worlds*, Middletown (CT), Wesleyan Üniversitesi Basımevi.

Foigny, Gabriel de (1676), *La terre australe connue*.

Fondi, Roberto (t.y.), "Nascita, morte e palingenesi della concezione del mondo cavo", *Arthos*, 29.

Fontenelle, Bernard de (1768), *La République des philosophes ou Histoire des Ajaoiens... Ouvrage posthume de Mr. De Fontenelle*, Cenevre.

Fracastoro, Girolamo (1530), *Syphilis sive morbus gallicus*, Verona.

Frau, Sergio (2002), *Le Colonne d'Ercole. Un'inchiesta*, Roma, Nur Neon.

Frobenius, Leo (1910), *Aud dem Weg nach Atlantis*, Berlin, Vita.

Frugoni, Francesco Fulvio (1697-1689), *Il cane di Diogene*, Venedik, Bosio.

Galli, Giorgio (1989), *Hitler e il nazismo magico*, Milano, BUR 2005, genişletilmiş basım.

Gardner, Marshall B. (1913), *A Journey to the Earth's Interior*, Aurora (IL), yazarın kendi yayını.

Gardner, Martin (1957), *Fads and Fallacies in the Name of Science*, New York, Dover.

Garlaschelli, Luigi (2001), *Indagini sulla spada di San Galgano. "Kayadaki Kılıcın Gizemi" Konulu Sempozyum* (San Galgano, Eylül 2001), http://www.luigigarlaschelli.it/spada/resoconto1292001.html.

Geiger, John (2009), *The Third Man Factor: The Secret of Survival in Extreme Environment*, Toronto, Viking Canada.

Giannini, Francis Amedeo (1959), *Worlds beyond the Pole*, New York, Health Research Books.

Giovanni di Hildesheim (1477), *Historia de gestis et translatione trium regum*, Köln, Guldenschaiff.

Giuda Levita (Jehuda Halevy) (1660), *Liber Cosri*, Basel, Decker.

Goodrick-Clarke, Nicholas (1985), *The Occult Roots of Nazism*, Wellingborough, Aquarian Press.

Godwin, Joscelyn (1996), *Arktos: The Polar Myth in Science, Symbolism, and Nazi Survival*, Kempton, Adventures Unlimited Press.

Graf, Arturo (1892-1893), *Miti, leggende e superstizioni del Medio Evo*, Torino, Loescher.

Grimm, Jacob ve Wilhelm (1812), *Kinder und Hausmärchen*, Berlin, Realschulbuchhandlung.

Guénon, René (1925), *Le roi du monde*, Paris, Gallimard.

Guénon, René (1950), "L'ésotérisme du Graal", *Lumière du Graal* [*Les Cahiers du Sud*, Özel Sayı], Paris 1951.

Grube, E. J. (1991), "Automa" maddesi, *Enciclopedia dell'arte medievale*, Roma, Treccani.

Haggard, Rider Henry (1886-1887), "She", *The Graphic*, Ekim 1886-Ocak 1887.

Hall, Joseph (1607), *Mundus alter*, Hanau, Antonius.

Halley, Edmund (1692), "An Account of the Cause of the Change of the Variation of the Magnetical Needle with an Hypothesis of the Structure of the Internal Parts of the Earth", *Philosophical Transactions of the Royal Society*, XVI.

Hammer-Purgstall, Joseph von (1818), *Die Geschichte der Assassinen*, Stuttgart-Tübingen, Cotta.

Hilton, James (1933), *Lost Horizon*, Essex, Woodford Green.

Holberg, Ludwig (1741), *Nicolai Klimii iter subterraneum*, Kopenhag ve Leipzig, Preuss.

Howgego, Raymond J. (2013), *Encyclopedia of Exploration. Invented and Apocryphal Narratives of Travels*, Otts Points, Hordern House.

Huet, Pierre-Daniel (1691), *Traité de la situation du Paradis terrestre*, Paris, Anisson.

Introvigne, Massimo (2005), *Gli Illuminati e il Priorato di Sion. La verità sulle due società segrete del "Codice da Vinci" e di "Angeli e demoni"*, Casale Monferrato, Piemme.

Jacolliot, Louis (1873), *Les fils de dieu*, Paris, Lacroix.

Jacolliot, Louis (1875), *Le Spiritisme dans le monde. L'initiation et les sciences occultes dans l'Inde et chez tous les peuples de l'Antiquité*, Paris, Lacroix.

Jones, William (1769), "The Circles of Gomer", *The Philosophy of Words*, Londra, Hughs.

Justafre, Olivier (t.y.), *Grains de folie. Supplément aux fous littéraires*, Perros-Guirec, Anagramme.

Iannaccone, Mario Arturo (2004), *Rennes-le-Château, una decifrazione. La genesi occulta del mito*, Milano, Sugarco.

Iannaccone, Mario Arturo (2005), "La truffa di Rennes-le-Château", *Scienza e Paranormale*, 59.

Kafton-Minkel, Walter (1989), *Subterranean Worlds: 100,000 Years of Dragons, Dwarfs, the Dead, Lost Races and Ufos from inside the Earth*, Washington D.C., Loompanics Unlimited.

Kircher, Athanasius (1665), *Mundus subterraneus*, Amsterdam, Jansson & Weyerstraten.

Kolomb, Kristof (1498), "Lettera ai Re Cattolici dalla Spagnola, maggio-agosto 1498", C. Colombo, *Relazioni di viaggio e lettere* içinde, Milano, Bompiani, 1941.

Kuipert, Gerard (1946), "German astronomy during the war", *Popular Astronomy*, LIV.

Lamendola, Francesco (1989), "Terra Australis Incognita", *Il Polo*, 3.

Lamendola, Francesco (1990), "Mendana de Neira alla scoperta della Terra Australe", *Il Polo*, 1.

Lancioni, Tarcisio (1992), "Viaggio tra gli isolari", *Almanacco del Bibliofilo*, Milano, Rovello.

Las Casas, Bartolomé de (1551-1552), *Apologética historia sumaria*, ilk eksiksiz basım Madrid, Biblioteca de Autores Espanoles, 1909.

Le Goff, Jacques (1985), "Le merveilleux dans l'Occident médiéval", *L'imaginaire médiéval*, Paris, Gallimard.

Le Goff, Jacques (1981), *La naissance du Purgatoire*, Paris, Gallimard.

Le Goff, Jacques (1985), *L'imaginaire médiéval*, Paris, Gallimard.

Leonardi, Claudio (1989), "La via dell'Oriente nella *Historia Mongolorum*", *Storia dei mongoli* içinde, yay. haz. Giovanni di Pian di Carpine, Spoleto, CISAM (Centro Italiano di Studi sull'Alto Medioevo).

Le Plongeon, Augustus (1896), *Queen Móo & The Egyptian Sphinx*, New York, Yazarın Kendi Yayını.

Leon Piñelo, Antonio de (1656), *El Paraiso en el nuevo mundo*, eleştirel basım Lima 1943.

Ley, Willy (1956), "The Hollow Earth", *Galaxy Science Fiction*, 11.

Lloyd, John Uri (1895), *Etidorhpa*, Cincinnati (OH), Lloyd.

Lopez de Gómara, Francisco (1554), *La historia general de las Indias, con todos los descubrimientos, y cosas notables que han acaescido en ellas, dende que se ganaron hasta agora*, Anvers, Stesio.

Manguel, Alberto ve Gianni Guadalupi (1982), *Dizionario dei luoghi fantastici*, Milano, Rizzoli.

Mather, Cotton (1721), *The Christian Philosopher*, Londra, Matthews.

Mazzoldi, Angelo (1840), *Della diffusione dell'incivilimento italiano alla Fenicia, alla Grecia, e a tutte le nazioni antiche poste sul mediterraneo*, Milano, Guglielmini e Redaelli.

Montaigne, Michel de (1580-1595), *Les Essais*, Paris, Abel l'Angelier.

More, Thomas (1516), *Libellus vere aureus, nec minus salutaris quam festivus de optimo rei publicae statu, deque nova insula Utopia*, Leuwen.

Moretti, Gabriella (1994), *Gli antipodi*, Parma, Pratiche.

Morris, William (1891), *News from Nowhere*, Londra, Reeves & Turner.

Nelson, Victoria (1997), "Symmes Hole, or the South Polar Romance", *Raritan*, 17.

Neupert, Karl (1909), *Am Morgen eine neuer Zeit*, Dornbin, Höfle & Kaiser.

Neupert, Karl (1924), *Welt-Wendung! Inversion of the Universe*, Augsburg, Druck v J. Scheurer.

Neupert, Karl (1927), *Umwälzung! Das Weltbild der Zukunft*, Augsburg, Verlag Karl Neupert.

Neupert, Karl (1928), *Umwälzung! Der Kampf gegen das kopernikanische Weltbild*, Memmingen, Verlags- und Druckereigenossenschaft.

Neupert, Karl (1929), *Umsturz des Welt-Alls*, Memmingen, Verlags- und Druckereigenossenschaft.

Neupert, Karl (1932), *Welt-Anschauungen. Der Sternhimmel ist optische Täuschung*, Zürich, Zimmerli.

Newton, Isaac (1728), *The Chronology of Ancient Kingdoms Amended*, Londra, J. Tonson, J. Osborn, T. Longman.

Nietzsche, Friedrich (1888), *Der Antichrist*, Leipzig, Kröner.

Obruçev, Vladimir Afanasiyeviç (1924), *Plutonija*, Leningrad.

Olender, Maurice (1989), *Les langues du Paradis*, Paris, Gallimard.

Olschki, Leonardo (1937), *Storia letteraria delle scoperte geografiche*, Floransa, Olschki.

Ortenberg, Veronica (2006), *In Search of the Holy Grail. The Quest for the Middle Ages*, Londra-New York, Hambledon Continuum.

Ossendowski, Ferdinand (1923), *Beasts, Men and Gods*, Londra.

Pauwels, Louis ve Jacques Bergier (1960), *Le matin des magiciens*, Paris, Gallimard.

Peck, John W. (1909), "Symmes' Theory", *Ohio Archaeological and Historical Publications*, 18.

Pellech, Christine (1983), *Die Odyssee. Eine antike Weltumsegelung*, Berlin, Reimer.

Pellicer, Rosa (2009), "Continens Paradisi: el libro segundo de 'El paraíso en el Nuevo Mundo' de Antonio de León Pinelo", *América sin nombre*, 13-14.

Penka, Karl (1883), *Origines Ariacae*, Viyana, Prochaska.

Petech, Luciano (1989), "Introduzione" [Giriş Yazısı], Giovanni di Pian di Carpine, *Storia dei mongoli*, Spoleto, CISAM (Centro Italiano di Studi sull'Alto Medioevo).

Peyrere, Isaac de la (1655), *Prae-Adamitae*, Amsterdam, Elzevir.

Pezzini, Isabella, yay. haz. (1971), *Exploratorium. Cose dell'altro mondo*, Milano, Electa.

Piazzi Smyth, Charles (1864), *Our Inheritance in the Great Pyramid*, Londra, Strahan.

Pigafetta, Antonio (1591), *Relazione del primo viaggio intorno al mondo* [1524].

Polidoro, Massimo (2003), *Gli enigmi della storia: un'indagine storica e scientifica da Stonehenge al Santo Graal*, Casale Monferrato, Piemme.

Prado Villalpando, Geronimo ve Giovanbattista Prado Villalpando (1596), *In Ezechielem explanationes et apparatus urbis ac templi hierosolymitani commentariis et imaginibus illustratus opus*, Roma, Zannetti, Vullietto, Ciaccone.

Rahn, Otto (1933), *Kreuzzug gegen den Gral. Die Geschichte der Albigenser*, Freiburg im Breisgau, Urban Verlag.

Rahn, Otto (1937), *Luzifers Hofgesind, eine Reise zu den guten Geistern Europas*, Leipzig, Schwarzhäupter Verlag.

Raleigh, Walter (1596), *The Discovery of the Large, Rich, and Beautiful Empire of Guiana, with a Relation of the Great and Golden City of Manoa (which the Spaniards Call El Dorado)*, Londra.

Ramusio, Giovan Battista (1556), "Discorso di messer Gio. Battista Ramusio sopra il terzo volume delle navigazioni e viaggi nella parte del mondo nuovo", *Delle navigationi et viaggi* içinde, yay. haz. Marica Milanesi, Torino, Einaudi, 1979.

Reed, William (1906), *The Phantom of the Poles*, New York, Rockey.

Restif de la Bretonne, Nicolas Edmé (1781), *La découverte australe par un homme-volant, ou Le Dédale français*, Leipzig.

Roerich, Nicholas (1928), *Shambhala, the Resplendent*, Talai-Pho-Brang.

Rosenau, Helen (1979), *Vision of the Temple*, Londra, Oresko.

Rosenberg, Alfred (1930), *Der Mythus des 20. Jahrhunderts*, Münih, Hoheneichen.

Rousseau, Victor (1920), "The eye of Balamok", *All-Story Weekly*, 24 Ocak.

Rudbeck, Olaus (1679-1702), *Atland eller Manheim – Atlantica sive Manheim*, Uppsala, Henricus Curio.

Sacy, Sylvestre de (1838), *Exposé sur la religion des druzes*, Paris, Imprimerie Royale.

Saint-Yves d'Alveydre, Joseph-Alexandre (1886), *Mission de l'Inde en Europe*, I ve II, Paris, Calmann Lévy.

Saint-Yves d'Alveydre, Joseph-Alexandre (1911), *L'Archéomètre, Clef de toutes les religions et de toutes les sciences de l'antiquité*, Paris, Dorbon-Ainé.

Scafi, Alessandro (2006), *Mapping Paradise. A History of Heaven on Earth*, Chicago, Chicago Üniversitesi Basımevi.

Schrade, Otto (1883), *Sprachvergleichung und Urgeschichte*, Jena, Costenoble.

Seaborn, Adam (Kaptan; John Cleves Symmes'in takma adı olabilir) (1820), *Symzonia: Voyage of Discovery*, New York, Seymour.

Serimán, Zaccaria (1764), *Travels of Henry Wanton to the Undiscovered Austral Regions and the Kingdom of the Apes and of the Cynocephali*; İt. çev. *I viaggi di Enrico Wanton alle terre incognite australi, ed ai Regni delle Scimie, e de' Cinocefali*, Milano, Bestetti, t.y.

Shepard, Odell (1930), *The Lore of the Unicorn*, Londra, Allen & Unwin.

Smith, Paul (2011), *Pierre Plantard Criminal Convictions 1953 and 1956*, http://priory-of-sion.com/psp/ppconvictions. html

Smith, Paul (2012), *Bibliography on the Priory of Sion, Rennes-le-Château, the Da Vinci Code, Rosslyn Chapel, Landscape Geometry and Other Modern Myths*, http://www.rennes-le-chateau-rhedae.com/rlc/prioryofsionbibliography.html

Sobel, Dava (1995), *Longitude*, New York, Walker.

Standish, David (2006), *Hollow Earth*, Cambridge (MA), Da Capo Press.

Steuerwald, Hans (1978), *Weit war sein Weg nach Ithaka, Neue Forschungsergebnisse beweisen: Odysseus kam bis Schottland*, Hamburg, Hoffmann und Campe.

Stoker, Bram (1897), *Dracula*, New York, Grosset & Dunlap.

Swinden, Tobias (1714), *An Enquiry into the Nature and Place of Hell*, Londra, Taylor.

Tardiola, Giuseppe, yay. haz. (1991), *Le meraviglie dell'India*, Roma, Archivio Guido Izzi.

Tardiola, Giuseppe (1993), *I viaggiatori del Paradiso*, Floransa, Le Lettere.

Teed, Cyrus Reed (1899), *The Cellular Cosmogony or The Earth, a Concave Sphere*, Chicago, Guiding Star.

Tega, Walter, yay. haz. (2007), *Il viaggio tra mito e scienza*, Bologna, Bononia Üniversitesi Basımevi.

Tomatis, Mariano (2011), "Il gioco infinito di Rennes-le-Château", *Query online*, http://www.queryonline.it

Toudouze, Georges-Gustave (1914), *Le petit roi d'Ys*, Paris, Hachette.

Vairasse, Denis (1675), *The History of the Sevarites or Sevarambi*, Londra, Brome.

Verne, Jules (1864), *Voyage au centre de la Terre*, Paris, Hetzel, 1867'de gözden geçirilmiştir.

Verne, Jules (1869-1870), *20.000 lieues sous les mers*, Paris, Hetzel.

Vespucci, Amerigo (1745), *Vita e lettere di Amerigo Vespucci raccolte e illustrate da Angelo Maria Bandini*, Floransa, All'Insegna di Apollo.

Vico, Giambattista (1744), *Principi di scienza nuova*, Napoli, Stamperia Muziana.

Vidal-Naquet, Pierre (2005), *L'Atlantide. Petite histoire d'un mythe platonique*, Paris, Les Belles Lettres.

Vinci, Felice (1995), *Omero nel Baltico. Saggio sulla geografia omerica*, Roma, Palombi.

Voltaire (1756), "Essai sur les moeurs et l'esprit des nations", *Collection des oeuvres complètes de M. de Voltaire* içinde, Cenevre, Cramer.

Ward, Cynthia (2008), "Hollow Earth Fiction", *The Internet Review of Science Fiction* içinde, http://www.irosf.com/q/zine/article/10460

Warren, F. William (1885), *Paradise Found*, Boston (MA), Houghton Mifflin.

Weston, Jessie (1930), *From ritual to romance*, Cambridge, Cambridge Üniversitesi Basımevi.

Wolf, Armin ve Hans-Helmut Wolf (1990), *Die wirkliche Reise des Odysseus. Zur Rekonstruktion des homerischen Weltbildes*, Münih, Langen Müller.

Zaganelli, Gioia, yay. haz. (1990), *La lettera del Prete Gianni*, Parma, Pratiche.

Zaganelli, Gioia (1997), *L'Oriente incognito medievale*, Soveria Mannelli (CZ), Rubettino.

Zambon, Francesco (2012), *Metamorfosi del Graal*, Roma, Carocci.

Zircle, Conway (1947), "The Theory of Concentric Spheres: Halley, Mather and Symmes", *Isis*, 37, 3-4.

Zschatzsch, Karl Georg (1922), *Atlantis die Urheimat der Arier*, Berlin, Arier.

FOTOĞRAFLAR

© 1994, CONG SA. *Corto Maltese. Avevo un appuntamento* – Bütün hakları saklıdır

© Matt Klarwien, SIAE 2013

© Agence Bulloz / Réunion des Musées Nationaux / Alinari

© Alberto Savinio, SIAE 2013

© Biblioteca Apostolica Vaticana 2013

© Digital Image Museum Associates / LACMA / Art Resource NY / Scala, Floransa

© Hergé / Moulinsart 2013

© Jean-Gilles Berizzi / Réunion des Musée Nationaux / Grand Palais (MuCEM) / Alinari

© René Magritte, SIAE 2013

© René-Gabriel Ojéda / Réunion des Musée Nationaux / Grand Palais (Musée du Louvre)

© Rennes / Louis Deschamps / Réunion des Musées Nationaux / Alinari

© Trustees of the British Museum

Antikensammlung, Staatliche Museen zu Berlin / Archivio Scala, Floransa

Archivi Alinari, Floransa

Artothek / Archivi Alinari, Floransa

Bayerische Staatsbibliothek München

Biblioteca Medicea Laurenziana, Floransa / Kültür Varlıkları ve Etkinlikleri Bakanlığı'nın izniyle

Bibliothèque Municipale, Nantes

Bibliothèque Nationale de France, Paris

Bibliothèque Royale de Belgique, Brüksel

BPK, Bildagentur für Kunst, Kultur und Geschichte, Berlin / Foto Scala, Floransa

Bridgeman / Alinari

Cameraphoto / Scala, Floransa

Cinématheque Française, Paris

Corbis Images

CuboImages

DeAgostini Picture Library / Scala, Floransa

Domingie - Rabatti, Floransa

Erich Lessing Archive / Contrasto

Fondazione Centro Conservazione e Restauro "La Venaria Reale", MIBAC'ın izniyle

Foto IBL Bildbyra / Heritage Images / Scala, Floransa

Foto Scala, Floransa

Foto Scala, Floransa / Kültür Varlıkları ve Etkinlikleri Bakanlığı'nın izniyle

Franco Cosimo Panini Editore © Fratelli Alinari'nin izniyle

Galleria Fondoantico, Tiziana Sassoli

Galleria Thule Italia

General Research Division, The New York Public Library, Astor, Lenox and Tilden Foundations

Harvard Art Museums / Fogg Museum

Interfoto / Alinari

John Rylands University Library, Manchester

Jonathan Player / The New York Times / Contrasto

Kunsthalle, Bremen

Luisa Ricciarini, Milano

Mary Evans PictureLibrary 2008 / Archivi Alinari

Mondadori Portfolio / Akg Images

Mondadori Portfolio / Album

Mondadori Portfolio / Electa / Sergio Anelli

Mondadori Portfolio / Leemage

Mondadori Portfolio / Picture Desk Images

Mondadori Portfolio / The Art Archive

Mondadori Portfolio / The Kobal Collection

Münih, Bayerische Staatsbibliothek

Museo di Capodimonte / Soprintendenza Speciale per il Patrimonio Storico, Artistico, Etnoantropologico e per il Polo Museale della città di Napoli

Museo-Antico Tesoro della Santa Casa di Loreto

Oriel College Library, Oxford University

Palazzo Fava. Palazzo delle Esposizioni / Genus Bononiae. Musei nella Città

Photo12 / Olycom

Royal Ontario Museum, Toronto

Science Photo Library / Contrasto

Smithsonian Libraries, Washington

The Art Archive / Bibliothèque Municipale Amiens / Kharbine-Tapabor / Coll. J. Vigne

The Frances Lehman Loeb Art Center, Vassar College Poughkeepsie, New York

TopFoto / Archivi Alinari

Webphoto, Roma

White Images / Foto Scala, Floransa

Wolfsoniana – Fondazione regionale per la Cultura e lo Spettacolo, Cenova

© 1973 King Features Syndicate, Inc.
TM Hearst Holdings, Inc.

Umberto Eco (1932), bilim insanı, yazar, edebiyatçı, eleştirmen ve düşünür kimliğiyle çağımızın en önemli düşünce insanlarından biridir.

Dünya kamuoyunun gündemine 1980'de çıkan ilk romanı *Gülün Adı* ile giren Eco'nun romanlarının ve bilimsel kitaplarının pek çoğu Türkçede de yayımlandı. *Baudolino* (2003), *Kraliçe Loana'nın Gizemli Alevi* (2005) ve *Prag Mezarlığı* (2011) adlı romanları ile *Güzelliğin Tarihi* (2006), *Çirkinliğin Tarihi* (2009), *Yengeç Adımlarıyla* (2012) ve *Düşman Yaratmak* (2014) adlı incelemeleri de yayınlarımız arasında çıktı.